

SCHOLA³⁹²³⁶⁴
SALERINITANA,
DE
VALETUDINE
TUENDA.

OPUS

NOVA METHODO INSTRUCTUM;
in infinitis verbis auctum, Commentariis Villanovani,
Curionis, Crellii & Costanconi Illustratum.

ADIECTÆ SVNT.

*Animadversiones novæ & copiosæ Renati MOREAU,
Doctoris Medici Parisiensis.*

Cum Indicibus quatuor, Capitem, Quæstionum
Auctorum & Rerum memorabilium.

LUTETIÆ PARISIORUM.

Apud LUD. BILLAINE.

M. DC. LXXII.
CUM LICENTIIS,

QUANTUM IN MEDICO EST,
sanare venit ægrotum : ipse se interimit,
qui præcepta Medici observare non vult.
D. August. tract. 12. in Ioan.

*Vulgatus Salernitarum de tuenda Valetudine
libellus , iis qui legunt non parum utilitatis
præstat , illisque multo maiorem qui libelli
præcepta observant.*

Anton. Musa Bravavolus.

ILLUSTRISSIMO CARDINALI DE RICHELIEU.

R. MOREAU Ὑγιαίνων.

SIC est natura comparatum (Cardinalis Illustrissime) ut sublimia & erecta ingenia corpus invalidum & infirmum; crassa & obtusa sanum & robustum nanciscantur. Herodico apud Platonem vis animi eximia; valetudo corporis parum firma fuit: Polydoro apud Ælium mens hebes ac tarda, cutis ipsa corporis ἀδιακόνητος. Idipsum non dissimulavit αὐτόματος Ecclesiastes verbis planè aureis insinuans, καρδίαν σεφῶν ἐν οἴκῳ πάντες, καὶ καρδίαν ἀεζῶσαν ἐν οἴκῳ δόξης καὶ ἰσχύος. Ut enim rara est conjunctio formæ atque pudicitiae, rara concordia Majestatis & amoris: sic minus frequens est conjugium mentis sanæ cum corpore sano; quod in valido pinguique corpore mentis fulgor hebetetur, & dum emicare gestit, offusa mole dissiliat. Ferè adversa valetudo studiosis omnibus & cupidis litterarum cedit tam in premium, quàm in infamiam. Una Me-

dialog.
3. de
rep.
Lib 13.
variae
hist. ca.
15.
Cap. 7.
Juvenal
Saty.
20.
Ovid. 1.
Metâ.
Celsus
cap. 2.
lib. 1.

EPISTOLA.

In
epist.
Hipp.

Gal. 5.
de sanit
tuend.

Laert.
lib. 2.

dicina *ἰατρικὴ* illa *ἐμσην* ab ortu primo agra corpora parte doloris levat; & festinantia ad mortem salubri victus lege remoratur. Quae Galenum ab incunabulis valetudinis vitio laborantem ad longam senectutem absque ullo corporis tadio transmisit; eadem ars salutaris victus ratione Socratem à peste, quae frequenter Athenas depopulabatur, immunem semper & illesum servavit. Has tuenda sanitatis leges Medici quondam Salernitani Roberto Norman-
nia Principi & Angliæ Regi designato & scripserunt & obtulerunt; quas quidem cum recudendas novis-
que Animadversionibus illustrandas suscepissem: potior Illustriorve, cui dicarem, non occurrit (Illu-
strissime Cardinalis) excepto Te, cui multis nomi-
nibus & rationibus deberi hoc opus planè animad-
verti. Et enim cum nobili & divino praeclitus sis inge-
nio, compages corporis tibi obtigit tenuis varaque
texture, valetudo quoque fragilis & nutans; nisi
salutaribus Medicinae praesidiis fulciatur, & com-
moda victus lege sedulo conservetur. Ad hoc vero
licet peritus & fidelis assideat tibi Medicus, mille
officiis, mille experimentis, ingenique sui monimen-
tis dudum probatus, eruditissimus Citesius: attamen
cum à lectione librorum Theologicorum quos utraque
manu versas; cum à negotiis imperii quae sub Te altero
velut cardine volvuntur, animi relaxandi gratia ad
hortos & viridaria Medicinae divertes, erunt fortas-
se hoc in Opere nonnulla, quae tersum tuum ingenium
& grave iudicium non ledent; corporis vero saluti
atque incolumitati tuenda sunt profutura. Deinde
vero cum tuo Consilio & ductu (caput enim te
ejus Consilii Rex Christianissimus constituit) con-
jugiale foedus Galliam inter & magnam Britan-
niam ineatur: suadet ratio ut hoc opus rursus offe-
ratur viro Principi cujus auspiciis tam Sacrum &

EPISTOLA.

Regium pignus Imperio Angliæ contingit. Non est autem quod adjungam tuam in viros litteratos benevolentiam, & insignem liberalitatem, quæ rem-publ. litterariam continuo is adjutum: quamque expertus est ordo Theologorum Parisiensium ad decus æternum tui nominis, & nusquam intermoriturum Scholæ Sorbonica ornamentum. Hæc, inquam, & similia virtutum tuarum argumenta non est quod commemorem, ut nuncupationem hujus operis publico etiam jure adscribendam tibi prohem. Prætermitto apicem eum dignitatis quam sustines, quamque in te non tam suspicio, quam te in illa. Tanta siquidem animi moderatione & sapientia, tanta dexteritate & peritia, tanta integritate & virtute axem utriusque Imperii Ecclesiastici & Politici torques: ut judicare difficile sit, plusne pietatis & litteraturæ in rebus Ecclesiasticis, quam moderationis & experientia in Politicis adhibeas. Neque vero hoc in loco & flexu dictionis, laudum tuarum interciperetur cursus, nisi te in os laudare erubescerem; quem ab omni virtutum suarum predicatione alienum semper & aversum accepi. Quamobrem cætera silentio involvens, quæ blandus ille oris tui decor & vultus animi index, quæque gesta & dicta tua loquuntur; te etiam atque etiam (Illustrissime Cardinalis) exoratum venio, ut devotum tibi hoc Opus non invitus excipias, & ut officiosè voventem clientum tuorum numero adscribas. Vale, & vive diu Tibi & Imperio Gallico. Lutetia Parisiorum è museo nostro, Kal. Novemb. anni 1624.

INDEX CAPITUM

totius Operis.

CAPITA PROLEGOMENORUM
sunt novem.

1. C onsilium auctoris
in hoc opere Sa-
lernitano reno-
vando. pag. 1	5. Primæ differentię carmi-
nis leonini. 30
2. De antiquitate & digni-
tate Academię Salernita-
næ. p. 5.	6. Alię differentię versuum
rythmicorum artificialium. 36
3. De auctore carminum
Scholę Salernitanę, Ope-
ris titulo, dedicatione,
evulgatione. 13	7. De Rythmis Inartificia-
libus & genere carminum
Salernitanorum. 39
4. De iis qui materiam me-
dicam carmine scripse-
runt, de versu leonino, an-
tiquitate & usu. p. 12	8. Consilium Scholę Saler-
nitane in his Rythmis scri-
bendis. 43
	9. Ordo totius operis Sa-
lernitani in hac editione
servatus. 47

PARS PROPHYLACTICE

continet sex Sectiones.

*Prima Sectio de Aëre continet proœmium &
unum caput.*

O peris Institutum pag. 1	Sta ab Astris. 28
Aliud proœmium. 15	3. De mutatione Aëris penes
anni tempora. 31
Caput de Aëre tredecim
membra comprehendit. 20	4. De mutatione Aëris per
ventos. 34
1. De Aëre eligendo, fugien-
do, emendando. p. 23	5. De mutatione Aëris exci-
tata à Meteoris. 42
2. De Aëris mutatione indu-	6. De mutatione Aëris per

INDEX CAPITUM.

nes Zonas.	50	variisque coquendi modis.	
7. De mutatione Aëris penes Climata.	54	8. De generali ciborum cou- dimento.	140
8. De regionibus mundi car- dinalibus.	63	9. De Sale.	159
9. De orbis partibus, Regnis & Provinciis.	67	10. De tempore assumendi alimenti penes anni tem- pestates, ubi de antiperi- stasi disputatur.	165
10. De civitatibus & ædi- bus.	72	11. De tempore particula- ri assumendi alimenti. p.	177
11. De aliquot locorum par- ticularium constitutioni- bus.	75	12. Quæ fames ingerendum cibum suadeat.	187
12. De vestibus.	79	13. De Cœna.	190.
13. Signa cognoscendarum Aëris mutationum.	86	14. De secundis mensis, seu bellariis.	209

Sectio secunda de cibo & potu, duas partes continet.

PRior est de cibo, conti-
nens 77 capita, pag.
88.

1. D E administratione generali ciborum.	88	18. De Vipa & Offa.	312
2. De cibis bene nutrienti- bus.	61	19. De Pisis & Fabis.	327
3. De cibis bene nutrienti- bus & impinguantibus.	100	20. De Oleribus in genere.	343
4. De cibis vitandis, mali- fucci & difficilis cœtionis.	107	21. De Buglossa.	349
5. De quantitate ciborum.	110	22. De Borragine.	361
6. De qualitatibus alimen- torum ex saporibus di- gnoscentis.	133	23. De Malva.	362
7. De ciborum præparatione		24. De Rapis.	371
		25. De Caule.	380
		26. De Chærefolio.	360
		27. De Pastinaca.	394
		28. De Absynthio.	399
		29. De Abrotono.	411
		30. De Sicla.	413
		31. De Scabiosa.	418.
		32. De Chelidonia.	421

INDEX CAPITUM.

33. De Hyssopo.	427	62. De Zingibere.	633
34. De Menta.	432	63. De Cibis ex animalibus	
35. De Marathro.	438	desumptis , ac primo de	
36. De Pulegio.	445	avibus esui aptis	616
37. De Ruta.	452	Hic agitur primo de esu car-	
38. De Salvia.	463	nium in genere. pag 618,	
39. De Nasturtio.	478	Secundo vero de carne	
40. De Enula Campana.	484	avium.	p.639
41. De Cæpa.	493	64. De Anate.	635
42. De Porro.	504	65. De Anserē.	657
43. De Vrtica.	508	66. De carnibus animalium	
44. De Sileri montano.	514	terrenorum & quadrupē-	
45. De Spinaciis.	516	dum, ac primo de porco &	
46. De Salice.	519	ove.	660
47. De Floribus; ac primum		67. De carnibus vitulinis.	667
de Viola purpurea.	524	68. De carnibus piscium &	
48. De Sambuci floribus.	532	eorum electione.	673
49. De Croco.	536	69. De quibusdam piscibus	
50. De Herbarum semini-		particulatim.	691
bus; ac primo de Sinapi.	548	70. De Anguilla.	714
51. De Aniso.	553	71. De partibus animalium,	
52. De Anetho atque co-		ac primo avium.	722
riandro.	556	72. De partibus quadrupē-	
53. De fructibus arborum.	562	dum.	737
54. De Cerasis.	568	Appendix prima de partibus	
55. De Prunis.	572	piscium.	759
56. De Pyris.	575	Appendix altera de electio-	
57. De Persicis, Racemis &		ne animalium , eorum-	
Passulis.	580	demque partium.	766
58. De Moris.	588	73. De excrementitiis parti-	
59. De Ficibus.	591	bus avium, Ovis, &c.	769
60. de Mespilis.	597	74. De esu ovorum.	482
61. De quibusdam aroma-		75. De excrementis quadru-	
tis ex plantis desumptis ,		pedum, ac primo de lacte.	784
ac primo de Pipere.	600	76. De caseo.	801
		77. De butyro & sero.	820

Finis Indicis Capitum.

INDEX QUÆSTIONUM TOTO OPERE AGITATARUM.

1. **A**N Medicina beneficio sanitas conservari possit. pagina 10
2. An Medicina opera vita prorogari possit. 13
3. An cœli agant in inferiora. 29
4. An Cometa sit meteorum. 44
5. An torrida zona habitetur. 51
6. Quæ zonarum temperatissima sit. 52
7. Quodnam clima temperatissimum. 56
8. Vtrum Orientalis regio salubrior sit Occidentali. 65
9. An Europa præstantior quam Asia sit. 67
10. An satius sit crudis quam coctis cibis uti. 141
11. An acria purgent. 146
12. An Saccharum veteribus fuerit cognitum. 163
13. An victus ratio calidior hyeme conveniat. 170
14. De Antiperistasi tres quæstiones preponuntur. 176
15. Quot modis augeri potest calor. 174
16. Cur gulosi & intemperantes non laduntur à malo cibo & potu. 184
17. An abstinendum sit omni potui is qui numquam sinitur. 188
18. Vtrum uberius prandendum quam cœnandum. 192
19. Quoties præsci in die comederint & quoties edendum. 200
20. An præstet semel, vel multoties in die comedere. 203
21. Quot horis coctio cibi peragatur. 204
22. An sit semper eadem hora comedendum. 207
23. An bibendum prius quàm edendum. 214
24. An consuetudo possit mutare naturam. 227
25. An consuetudo abeat in naturam. 231
26. An aër nutriat. 243
27. An terra nutriat. 247
28. An homo sponte è terra nasci possit. 256
29. An iisdem nutriamur quibus constamus. 259
30. Cur absurda ut terra & creta appetantur. 261
31. An mista inanimata nutriant. 263
32. Cur viola juxta allia odoratiores fiunt. 265
33. An vine quod nutrit sit

INDEX.

- animatum.* 266
34. *Vna & quadraginta quaestiones de Pane per modum problematis.*
- ## PROBLEMA.
1. *Cum glande primos homines vixisse perhibeatur, unde panis in usum primum venit?* 286
 2. *Quo tempore, ex qua materia & à quibus panis confici solitus est apud Græcos & Latinos?* 289
 3. *Cur in pane rei alimentaria summam natura posuit?* 290
 4. *Cur panis tam conformis est natura humana?* 291
 5. *Cur Plantus in Curculione dixit ventris stabilimenta esse panem & carnem bubulam?* *ibidem.*
 6. *Estne comedendi panis certa quantitas definienda?* 292
 7. *Cur Hippocrates repletionem panis pessimam dixit?* 293
 8. *Estne repletio panis pessima, ob idque vituperandusne est panis?* 294
 9. *Estne nutritio panis an carnis melior?* 295
 10. *Cur repletio carnis minus nocet quam repletio panis?* *ibid.*
 11. *Cur magis nutrit filigenus panis & candidus, quam ater & fursuraceus?* *ibid.*
 12. *Cur in Scotia optimus omnium panis esse dicitur?* 296
 13. *Cur panis sine alio cibo sumptus in ventriculo accescit?* 297
 14. *Cur panis calidus frigido humidior sitim excitat?* *ibid.*
 15. *Cur panis calefactus frigidus suavior?* *ibid.*
 16. *Cur panes calidi frigidis nigriores apparent.* 298
 17. *An veteres calido pane asi?* *ibid.*
 18. *Cur panis parum tritus & subactus, & panis multum tritus facile franguntur?* *ibid.*
 19. *Cur panes frigidi humectati & madefacti, si setantur non cohærent, calidi autem cohærent?* *ibid.*
 20. *Cur Hebræi pane Azymo usi? fermentone semper abstinuerunt?* 299
 21. *Cur panis Azymus venærem excitat?* 300
 22. *Cur pane Azymo utentes corda parva & hepata habent.* 301
 23. *Cur Ægyptii sacerdotes pane salito abstinuerunt?* *ibid.*
 24. *Cur salitus panis minus ponderat quam non salitus, cum salis adjectio ad pondus facere aliquid videatur?* *ibid.*
 25. *Quomodo pondus panis addidit?* 302
 26. *Cur panes Perdica Mæcedonum Regis, dum mercenarius esset Regis Lebaorum in duplum crescebant?* *ibid.*
 27. *Cur panis albissimus lumbricos gignit?* 303

QÆSTIONUM.

28. Cur ater panis tenebras inducit? ibidem.	tet	P. 331
29. Quid est panis lotus quæ-
re ratione lavatur? 304	38. An faba sterilitatem in-
ducant.	337
30. Cur panis aqua aut vino
madens efficacius sitim tol-
lit? ibid.	39. Cur usum fabarum Py-
thagoras prohibuit.	342
31. Cur panis vino intinctus
citius inebriat quam vinum
potum? ibid.	40. Cur quidam insaniant
florentibus fabis.	344
32. Cur panis aqua madidus
febricitanti datus restituit
appetitum? ibid.	41. An borrago exhilaret.	351
33. Quamobrem vino cum
pane febricitantibus oblato
febris remittitur? 305	42. Cur Malva cum sole cir-
cumagatur.	357
34. Cur panis frustum gran-
diusculum devoratum sin-
gultum excitat? ibid.	43. Cur Malva abstinnerit
Pythagoras.	367-368
35. Quis erat panis doricus?
ibid.	44. An Malva temperamen-
to sit calida vel frigida.	369
36. Quis dicebatur panis po-
panus, quis gradilis, quis
steustitius? 306	45. An radices inter ceteras
plantarum partes sint de-
terior-s.	373
37. Quamobrem panis mu-
cescit? 308	46. An Rapa plus ceteris nu-
triat.	376 377
38. Cur si vetustate mucescit
panis, mutari tamen in lapi-
dem potest. 309	47. Cur Rapa tam magna
crescat.	378
39. Cur cavet Pythagoras ne
frangatur panis. ibid.	48. An brassica sedet crapu-
lam.	381
40. Cur apud Græcos & Ma-
cedonas sponsus & sponsa
nuptiarum die panem gla-
dio divisum gustare coge-
bantur. 310	49. An Brassica calefaciat,	384
41. Quid panis per somnium
cui visus significat? ibid.	50. An Pastinaca parum vel
multum nutriat.	396
35. An pisa alio magis sece-
dant quam faba. 326	51. Cur mare nauseam exci-
tat? 404	
36. An cicer sit siccum vel
humidum. 330	52. An detur Beta sylvestris	414
37. An cicer ventrem exci-
lat?	53. An Beta frigida sit vel
calida.	415
	54. Cur Beta vini saporem
restituit quem brassica cor-
rupit? 418	
	55. An Chelidonium visum
restituatur. 425	
	56. An Mentha venerem ex-
citet. 436	
	57. An fœniculum flatu pel-
lat? 443-444	

INDEX QUESTIONUM.

<p>58. An suspensum è tectis pul-
legium brumali die floreat. 450</p> <p>59. Cur ruta optima evadat
in ficu sata. 456</p> <p>60. An dentur praesidia mor-
tem prohibentia. 469</p> <p>61. An salvia mortem probi-
beat. 474</p> <p>62. An Nasturtium excitet
venerem. 481</p> <p>63. An Helenium herba sit
venenata. 485</p> <p>64. An Capa lachrymas mo-
veant. 497</p> <p>65. An Capa oculis moveant.
498</p> <p>66. An urtica inter urentia
reponenda. 511</p> <p>67. Cur nonnulla si admo-
veantur ladunt, si assu-
mantur non nocent? 513</p> <p>68. An Salix sterilis. 523</p> <p>69. An Sambucus refrigeret,
vel calefaciat. 533</p> <p>70. An Crocus excitet lai-
tiam. 539</p> <p>71. Cur Crocus risum laha-
lem inducat. 540</p> <p>72. Vtrum Anethum sic εὐσώ-
μαχον. 558</p> <p>73. Vtrum Anethum lac ge-
neret. 559</p> <p>74. Vtrum Anethum vene-
rem excitet. 560</p> <p>75. Vtrum Anethum sit Nar-
coticum. 560</p> <p>76. An Coriandrum calidum</p> | <p>vel frigidum. 562</p> <p>77. An pruna alvum strin-
gant. 573</p> <p>78. An persica εὐπόμαχα.
586</p> <p>79. An folia piperitidis arbo-
ris tegant solum fructus per
pluviam. 606</p> <p>80. An Piper frigidum 608.</p> <p>81. An Zingiber molliat al-
vum. 615</p> <p>82. An sturnorum caro sit vi-
tiosa. 618. 619.</p> <p>83. An Prisci antediluvium,
usi sint carnibus. 629.</p> <p>84. An carnes plantis melio-
res. 632</p> <p>85. Cur aves per siccitatem
fecundiores. 640</p> <p>86. An Coturnix epilepsiam
inducat. 647</p> <p>87. An aves aquatica cali-
diores aliis. 656.</p> <p>88. An caro avium cali-
dior carne quadrupedum.
661</p> <p>89. An vitulina caro hœding
preferenda. 671</p> <p>90. An piscium caro deterior
quadrupedum carne. 675</p> <p>91. An Anguilla ladant vo-
cem. 710</p> <p>92. An lac fuscum candido
preferendum. 792</p> <p>93. An suillum lac sit cras-
sum, vel tenue. 796</p> <p>94. An usus butyri antiquis-
simus. 823</p> |
|--|--|

INDEX AUCTORUM

qui in toto Opere nominantur,
illustrantur & emendantur.

A

A Ben Esra.
Abra Henricus.
Acosta Iosephus.
Acorombonus Hieronymus.
Acron Helenius.
Accursius.
Adamus Melchior.
Actuarius emendatus. *pag.*
416.
Ægenitzæ Pauli versio emen-
data *pag.* 397. & 417. tex-
tus Græcus correctus 487.
explicatus. 585
Ælianus.
Æschylus.
Aëtius.
Africanus.
Agellius.
Agrippa.
Agrippa Cornelius.
Agricola Georgius.
Albertus Magnus.
Alboazan Haly.
Aldrovandus Vlysses.
Alexander ab Alexandro.
Alexander Aphrodisæus.
Alexander de Villa Dei.
Alexandrinus Iulius.
Alemannus Adrianus.
Alexis Poëta.
Algazel.

Alkanzi Arabes.
Alphonfus Ioannes.
Alsarius Vincentius.
Amatus Lusitanus reprehendi-
tur. 531
D. Ambrosius.
Amcepsias.
Amphicles.
Amphis.
Ananius Teleclides.
Anaxagoras.
Anaxandrides.
Anaxilas.
Anchoranus Petrus.
Andromachus senior expli-
catus apud Galenum. *num.*
608. 609.
Angelocrater Daniel.
Anguillara Ludovicus.
Anonymus de Vulpe.
Anonymus in Garciam qui
dicitur esse Ios. Scaliger.
Anonymus auctor Geogra-
phiæ Nubiensis.
Anonymus Manuscriptus.
Antiphanes.
Antiphon.
Antipppus Comicus.
Antidotus.
Apitius Cælius.
Apollas.
Apollonius Dyscolus.
Apollonius Rhodius.

INDEX

<p> Aponensis Petrus.
 Apulcius
 Agneus Stephanus.
 Aquilonius Franciscus.
 Archedicus.
 Atcheſtratus.
 Archigenes.
 Architas Pythagoreus.
 Archilochus
 Ardoynus Santes.
 Argenterius Ioannes.
 Arctæus.
 Aristophanes.
 Aristoteles explicatus. 251.
 266.497. emendatus 437.
 792
 Aristoxenus.
 Arrianus.
 Arthemidorus Aristopha-
 niensis.
 Arthemidorus Daldian.
 Ascensius.
 Aſclepiades.
 Athenæus explicatus. 680.
 735. emendatus. 725.745.
 755. ejus interpretes non
 ferendi. 715
 Avet r de virtutibus cor-
 dis.
 Auctor libri de Theriaca
 correctus. 487
 Auctor de Plantis.
 Auctor libri de diſſolutione
 continui.
 Auctor de mundo.
 Auctor de flatibus.
 Auctor Erhymologici ma-
 gni.
 Auctor Theſauri ſanitatſis.
 Auctores rei ruſticæ Græci
 emendati. 499. 507
 Avenzoar.
 Averroës. </p> | <p> Augenius Horatius.
 D. Auguſtinus.
 Avicennæ error. 767
 Auſonius explicatus. 701
 Aurelianus Cœlius.
 <div style="text-align: center;">B</div> Baccius Andreas.
 Bacco Rogerius.
 Baiſius Lazarus.
 Baldachus.
 Barbarus Hermolaus.
 Barbarus Daniel.
 Barcephas.
 Barclaius Ioannes.
 Baricellus Iulius Cæſar.
 Barrientus Bartholomæus.
 Baronius Cæſar.
 Bartholinus Gaſpar.
 Bauhinus Gaſpar.
 Bauhinus Ioannes.
 Beda.
 Becmanus Chriſtianus.
 Bellarminus Robertus.
 Belle-foreſtus.
 Bellonius Petrus.
 Beroaldus Philippus.
 Beroſus.
 Beringuccius Vannocius.
 Bernard⁹ Mirandulanus An-
 tonius.
 Benedictus Alexander.
 Bertius.
 Brifons Iacobus.
 Biſciola Lælius reprehenuſ.
 <div style="text-align: right;">461</div>
 Blondus.
 Blodinus Ioannes.
 D. Bonaventura.
 Bonaventura Fredericus.
 Boiſſardus Ianus Iacobus.
 Bolerus Martinus reprehenuſ.
 <div style="text-align: right;">340</div> Bonamicus Franciſcus. </p> |
|---|---|

AUCTORUM.

Brahæus Tycho.
 Brassavolo non credendum.
 - 599
 Brassicanus.
 Brodæus Ioannes.
 Bruyerinus Ioannes.
 Budæus Guillelmus.
 Buccaferreus Ludovicus.
 Bulengerus Iul. Cæsar.
 Buxtorfius Ioannes.

C

Cagnatus Marfilius.
 Calcagninus Cælius.
 Calccolerianum Musæum.
 Cajetanus
 Calculator.
 Calderinus Domitius.
 Callimachus.
 Camerarius Ioachimus.
 Campegius Symphorianus.
 Capacius Iulius Cæsar.
 Capella Martianus.
 Capuanus Ioan. Baptista.
 Capiuvaccius Hyeronymus.
 Canones citantur.
 Canonerius Petr. Andreas.
 Canterus Guillelmus.
 Capitolinus Iulius.
 Cardosus Ferdinand. Rodericus.
 Cardanus Hieronymus.
 Carrero Pet. Garçias.
 Carthusianus.
 Casaubonus Isaac reprehensus.
 754
 Cassiodorus.
 Casulanus Protus.
 Cassius Sophista.
 Cassianus Bassus.
 Casserius Iulius Placentinus.
 Cato emendatus.
 307
 A Castro Rodericus.
 Cæsar Constantinus.

Cæsarrianus Cæsar.
 Cæsalpinus Andreas.
 Cælius Rhodiginus.
 Celsus Cornelius explicatus
 280. 683. emendatus. 685
 Chæremon.
 Chrysippus.
 D. Chrysostomus.
 Chioccus Andreas.
 Christianus Florens.
 Chronicon Cassinense.
 Chronicon Norimannorum.
 Ciccus Æsculanus.
 Cicero Marcus Tullius.
 Cigninius Anton.
 Claudianus.
 Clementis Alexandrini versio emendata.
 378
 Clusius Carolus.
 Claudinus Iul. Cæsar.
 Codex Theodosianus.
 Cognatus Gilbertus.
 Columella.
 Codronehus Baptista.
 Columna Fabius.
 Comestor Petrus.
 Commentarius Decurionum
 Parisiensium.
 Conciliator.
 Conimbrisenses.
 Constantinus Monachus.
 Cordus Valerius.
 A Costa Christophorus.
 Costæus Ioannes perstringitur.
 795
 Cornarius Ianus castigatus.
 417. 498
 Cratevas.
 Cratinus.
 Crassorus Ioannes.
 Crates.
 Crellius Iacobus.
 Crescentius Petrus.

INDEX

Crinitus Petrus.

Crobilus.

Cuiacius Iacobus.

Curio Ioannes.

Curtius Quintus.

Curtius Benedictus.

Curtius Mathæus.

D. Cyprianus.

D

D Alechampius Iacobus.
notatus. 347.486.
680.682

Damascenus Ianus.

Dampsterus Thomas.

Dandinus Hieronymus.

Demetrius Sceptius.

Demetrius Constantinopo-
litanus.

Delrio Martinus.

Demosthen. Bythinus.

Democritus.

Didymus.

Dieuches.

Deffenius Bernardus.

Dinus de Garbo.

Dinus Florentinus.

Diocles.

Diodorus Siculus.

Dionysius Halicarnassæus.

Diophantes.

Diosc. explicatus 449. 609.

emendatus 424 446 492.
502.609.610

Dioxippus.

Diphilus Siphnius.

Dodonæus Rambertus.

Donatus Marcellus.

Dorion.

Durantis.

Duretus Claudius:

E

E Clinius David.

Rabbi Eliczar.

Elluchafen Arabs.

Empedocles.

Ennius.

Eobanus Hessus.

Ephesius Michaël.

Ephippus Olynthius.

Epiphanius.

Erasinus Roterodamus.

Erasistratus.

Erastus Thomas.

Eratosthenes.

Epicharmus.

Erotiani Lexicon.

Ernestus Ioan. Burgravius.

Eubulus.

Eudemus.

Evenus.

Eugubinus Augustinus.

Euphorio.

Euphron.

Eupolis.

Euriphon.

Eusebius.

Eustratius Scholiastes Dio-
nyssii de situ orbis.

Eustatius interpres Homeris.

Eutropius.

F

F Acetus.

Favorinus Camertes.

Ferdinandus Epiph.

Fernandes Francisc. Mas-
thæus.

Fernelius Ioannes.

Ferrandus Iacobus.

Ferrus Donatus Anton.

Festus Pompejus.

Ficinus Marsilius.

Fienus Thomas.

Fidelis Fortunatus.

Fiera Baptista.

Floretus.

Florus

AUCTORUM.

<p> Florus.
 Florembenus Phamph.
 Florentinus.
 A Fonte Lælius.
 Firmicus Iulius.
 Fonseca Rodericus.
 Forcatulus Stephanus.
 Forojulienſis Iacobus.
 Fracastorius Hieronym.
 Fragoſus Ioannes.
 Fermondus Libertus.
 Fryſchius Marius.
 Fulgoſus.
 Fuſchius Leonardus.
 <p style="text-align: center;">G</p> Gabriël Sionita.
 Galenus reſutatus 37.
 explicatus 62. 149. 174.
 327. 341. 557. emendatus.
 377 558. 775. 798
 Gabertus Martius.
 De Garbo Thomas.
 Garcæus.
 Garcias ab Horto,
 Gaza Theodorus reprehē-
 ſus. 753
 Gazius Antonius.
 Garaſſus Franciſcus.
 Gemma Cornelius.
 Genebrardus Gilbertus.
 Georgius Franciſcus Vene-
 tus.
 Geraldus Lilius carpitur. 329.
 539. 598
 Geraldus Theodoricus.
 Geſnerus Conradus.
 Glaucus.
 Gillius Petrus.
 Goclenius Rodolphus.
 Gloſſæ Græco-latinae emen-
 data. 585
 Gomeſius Bernardus.
 Goræus Ioannes Senior.
 Goræus Ioannes Junior. </p> | <p> Gottofredus Viterbienſis.
 Gourmelanus Stephanus.
 Grapaldus Franciſcus Ma-
 rius.
 Grataſolus Guillelmus.
 Grammaticus Ioannes.
 Gregorius de Valentia.
 Gregorius Turonenſis.
 Gregorii Martini error. 377
 D. Gregorius.
 Grinæus Simon.
 Gualterus.
 Gualterus Diſſe.
 Guaſtavinus Iulius.
 Guaynerius Antonius.
 Gueraldus Guillelmus.
 Guibertus Ludovicus.
 Guido Canthiacus.
 Guillandinus Melchior.
 Guyonius Ludovicus.
 <p style="text-align: center;">H</p> Hachi filius Charti.
 Hagemon.
 Hagecius ab Hayck.
 Halyabas,
 Hegeſander.
 Heinſii Danielis error. 378
 Hephæſtio Ptolemeus.
 Hephæſtion.
 Heraclides Tarentinus.
 Herlicius.
 Hermippus Callimach.
 Herilacus Pamphilus.
 Herueti Gentiani error 378
 Herodotus historicus.
 Herodotus Medicus.
 Hefiodus.
 Hefronita Ioannes.
 Hefychius.
 Heurnius Otho.
 Hiceſius.
 D. Hieronymus.
 D. Hilarius.
 Hildegardis, </p> |
|---|---|

INDEX

Hipparchus.

Hippocrates explicatus 245.

327. 436. defensus 461.

emendatus. 62. 63 322 388

Hippolochus.

Hipponactes.

Hispanus Petrus.

Hollerius Iacobus.

Homer. explicatus. 751

Hondius Iudocus.

Horatius expositus. 219

Horstius Iacobus.

Huartes Ioannes.

Humelbergius Gabriel.

I

Iacobus de Partibus.

Iacotius Desiderius.

Innocentius tertius.

Interpretes septuaginta.

Inguen Marfilius.

Iolaus.

Iovius Paulus.

Ioannes de Botoña.

Ioannes de Mediolano au-

ctor versuum Scholæ Sa-

lernitanæ.

Iosephus.

S. Irenæus.

Isaac Arabs.

Isidorus Hispalensis.

Iunius Adrianus.

Iuretus Franciscus.

Iustinianus Imperator.

Iustinus Martyr.

Iustinus Historicus.

Iuvenalis.

K

Kekermanus Bartholo-

mæus

Keplerus Ioannes.

Kilianus Cornelius.

Kyramides.

Kornmannus Henricus.

L

Labeo Iurisconsultus.

Lacuna Andreas.

La&antius.

Laërtius Diogenes.

Landus Hortensius.

Langius Ioannes.

Lampridius Ælius.

Lemnii Levini error. 429

Leonius Canonicus.

Leontius.

Lerius Ioannes.

Libavius Andreas.

Liebautius Ioannes.

Licetus Fortunius.

Lipsius Iustus.

Liranus.

Lycus

Lydiat Thomas.

Livius Titus.

Lombardus.

Longolius Gilbertus.

Lonicerus Ioannes.

Lopius Garcias.

Lucanus.

Luciani locus difficilis expo-

situs. 340

Lucilius.

Lucretius. M.

Macer Æmilius.

Machon.

Macrobius.

Magninus.

Majolus Simeon.

Malvenda Thomas.

Magius Hieronymus.

Manardus Ioannes.

Manilius

Manutius Paulus.

Manlius Iacobus.

Marcellinus Ammianus.

Marlianus Ioannes

Martialis explicatus 75. cor-

rectus.

750

AUCTORUM.

Martinus Iacobus.
 Massa Nicolaus.
 Massarius Franciscus.
 Mathiolus Andreas.
 Matron Parodus.
 Mæstlinus Michaël.
 Maurolicus Franciscus.
 Meigret Amadæus.
 Mela Pomponius.
 Meletius.
 Menander.
 Menodotus Samius.
 A Mendosa Didacus.
 Mercator Geraldus.
 Mercurialis Hieronym.
 Mercurius Trismegistus.
 Merula Gaudentius.
 Mersennus Marinus.
 Mesvæus reprehensus. 330
 Meursius Ioannes reprehensus. 641
 Mildendorpius.
 Minadous Thomas.
 Miction.
 Mnesitheus Atheniensis.
 Mizaldus Antonius.
 Minerva Paulus.
 Moscus.
 Monardes Nicolaus.
 Monachi in Mesvæum.
 Montagnana Bartholomæus.
 Moyses.
 Rabbi Moyses.
 Mongius Ioan. Paulus.
 Mundella Aloysius.
 Muretus Marc. Anton.
 Myconius.
 Myrepsius Nicolaus.
 Myrillus.
 Maynus de Mediolano.
 Minutius Fœlix.

N

Nævius
 Nemesius.

De Neris Thomas.
 Nestor.
 Nicander.
 Nicænetus.
 Nicephorus Scholiastes Synesii.
 Nicostratus.
 Niger Dominicus Marius.
 Nonnius Marcellus.
 Nonnus Ludovicus.
 Nonnus Poëta.
 Numenius.
 Nyphus Augustinus.

O

Obicius Hippolitus.
 Odus de Odis.
 Olympias Thebana.
 Olympiodorus.
 Oppianus.
 Oribasii error. 492
 Orpheus.
 Ortellius Abrahamus.
 Orus Apollo.
 Ocho Cremonensis.
 Ovidius.

P

Pacuvius.
 Paduanus Fabutius.
 Palladius rei rusticæ scriptor.
 Palladius Medicus.
 Pamphilus.
 Panca Martinus.
 Parens Ambrosius.
 Parisanus Æmilius.
 Paschalius Carolus.
 Paschalius Stephanus.
 Patritius Franciscus.
 Paternus Bernardus.
 D. Paulus.
 Paulus Diaconus.
 Pausanias.
 Pena Pena.
 Pererius Benedictus.

INDEX

<p>De Petamēto Petrus.
 Persona Ioa. Baptista.
 Perithus.
 Persius.
 Petrarcha Franciscus.
 Petronius Alexander.
 Petronius arbiter explicatus,
 747
 Petudius.
 Peucerus Gaspar.
 Philorimus.
 Philotheus.
 Philalethes Polytropienfis.
 Philander Guillelmus.
 Philemon.
 Philocles.
 Philostratus.
 Philo.
 Philo Iudæus.
 Philo Medicus.
 Philippides.
 Philelphus Franciscus.
 Phanius.
 Photius patriarcha.
 Pindarus.
 Pifo Carolus.
 Pisanellus Balthasar.
 Pictorius Georgius.
 Pintianus Ferdinandus.
 Pigafetta Antonius.
 Picus Mirandulanus.
 Platearius Ioannes.
 Plato Philosophus.
 Plato comicus.
 Platina Baptista.
 Placotomus Ioannes.
 Plautus.
 Plinius correctus 388. ex-
 plicatus. 482
 Plinius Iunior.
 Plinius Valerianus.
 Plutarchus.
 Polemon.
 Politianus Angelus.</p> | <p>Polybius.
 Pollux.
 Popardus Oliverius.
 Polybus.
 Pomponatius Petrus.
 Pontanus Iovinianus.
 Ponzettus Ferdinannus.
 Porra Ioa. Baptista.
 Porphyrius Philosophus.
 Porphyrius Astrologus.
 Possidonius.
 Prateolus.
 Probulus.
 Proclus Scholiastes Hesiodi.
 Propertius.
 Protagoras.
 Præfectus Iacobus.
 Psellus Medicus.
 Prudentius.
 Ptolemeus.
 Puteanus Guillelmus.
 Pythagoras.</p> <p style="text-align: center;">Q</p> <p>Veretanus Iosephus.
 Quintilianus.</p> <p style="text-align: center;">R</p> <p>Amiresius Laurentius.
 Rafarius Baptista.
 Raymundus.
 Reinoldus Erasmus.
 Renodus Ioannes.
 Rhazes.
 Rhollus Democriteus.
 Rigaltius Nicolaus.
 Rittershusius Corandus.
 Rochardus Claudius.
 Rodericus Stephanus Ca-
 strensis.
 Rondeletius Guillelmus.
 Ronssæus Bald refutatus. 683
 Rorarius Nicolaus.
 Ruellius Ioannes.
 Ruffus Ephesus.
 Rupertus.</p> |
|--|--|

AUCTORUM.

S

Sabellicus.
 Sacra Scriptura explicata.
 250
 Salmasius Claudius.
 Salomon.
 Sanctorius à Sanctorio im-
 posuit Galeno. 303
 Salvianus Hippolytus.
 Sannyrio.
 Sarracenus Antonius.
 Savanrola Michael.
 De Saxonia Albertus.
 Scaliger Iul. Cæsar.
 Scaliger Iosephus.
 Seævola Iurisconsultus.
 Scenkius Ioan. Georg.
 Sceckius Iacobus.
 Schnebergerus Antonius.
 Schouten Guillelmi naviga-
 tio.
 Scholiaſtes Sophoclis.
 Scholiaſtes Dionyſii de ſitu
 orbis.
 Scholiaſtes Ariſtophanis.
 Scholiaſtes Theocriti.
 Scholiaſtes Apollanii Rho-
 dii.
 Scholiaſtes Nicandri.
 Scholiaſtes Oppiani.
 Scholiaſtes Callimachi.
 Scholiaſtes Synefii.
 Scholiaſtes Homeri.
 Scriberius Petrus.
 La Seine Petrus.
 Quint. Serenus Sammonicus.
 Seneca.
 Septalius Ludovicus.
 Serapion.
 Servius.
 Sextus Empiricus.
 Sidonius Apollinaris.
 Sidites Marcellus.
 Siracides.

Siſibertus.
 Simeon Sethi correctus 417.
 665. ejus verſio emendata.
 329
 Simeon Ienuenſis.
 Sipontinus.
 Sirenſis Iulius.
 Smetius Henricus.
 Socrates.
 Sophocles.
 Soto Dominicus.
 Suares Franciſcus.
 Solinus.
 Sopater.
 Sotion.
 Spartanus.
 Spondanus Ioannes.
 Speuſippus.
 Squarcialupus Marcellus.
 Strattis.
 Strabo.
 Stuckius Guillelmus.
 Stobæus.
 Steve Iacobus Petrus.
 Stephanus.
 Summonte Antonius.
 Suidas.
 Suetonius.
 Suſſet Richardus.
 Sybilla Bartholomæus.
 Synefius.
 Sylvaticus Ioan. Baptiſta.
 Sylvaticus Mathæus.
 Sylvius Iacobus.

T

TAgaultius Ioannes.
 Tacitus Cornelius.
 Talentinus Ioannes.
 Tancredus Latinus.
 Tamburinus Hieron.
 Taurellus Nicolaus.
 Tenarus.
 Teleclides.
 Tourniſſerus Leonard.

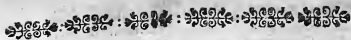
INDEX AUCTORUM:

<p> Tertullianus.
 Textor Benedictus.
 Telesius Bernardus.
 Thales Milesius.
 Theodolus.
 Theophilus.
 Theophr. explicatus. 245
 Theopompus.
 Theodoretus.
 Theognis.
 Theodosius. Ioa. Bapt.
 Theocritus.
 Theophilactus.
 Theopompus Chius.
 Thessalus.
 Thomas Philologus.
 D. Thomas.
 Thomas Alvarus.
 Tiraquellus Andreas.
 Timocles.
 Du Thoum Ludovicus.
 Thriphiodorus.
 Tolletus Petrus.
 Tostatus.
 Tholosanus Gregorius.
 Tortellius Ioannes.
 Trallianus Alexander.
 Tragus Hieronymus.
 Tremellius.
 Trigaltius Nicolaus.
 Triverus Hieremias.
 Trithemius Ioannes.
 Trogus.
 Tretzes.
 Turinus Andreas.
 Turlerus Hieronymus.
 Turisanus Monachus.
 Turnerus Guillelmus.
 Turnebus Adrianus.

 V </p> | <p> Valerius Maximus.
 Varro.
 Vatablus Franciscus.
 Valturius Robertus.
 Varignana Guillelmus.
 Vartomannus Ludovicus.
 Vesalius Andreas.
 De Verul. Franciscus.
 A Vvega Christophorus.
 Vernerus Georgius.
 Vendelinus Marc Fridericus.
 Verrius Flaccus.
 Victorius Petrus.
 De Victoria Franciscus.
 Vvilieramus Abbas.
 Vvilhelmus Aneponym.
 Viginerius Blasius.
 Victorius Benedictus Faventinus.
 Vicomercatus Franciscus.
 Villariensis Guido.
 Virgilius Marcellus.
 Virgil. Pub. Maro.
 Villanovanus Arnaldus.
 Vincentius Belvacensis.
 Villichius Iodocus.
 Viregi filius.
 Virruvius.
 Vlpianus.
 Volaterranus Raphaël.

 X
 X Enarchus Comicus.
 Xenocrates.
 Xenophon.

 Z
 Z Arabella Iacobus.
 Zanardus Michaël.
 Zara Antonius.
 Zenodotus.
 Zuccarus Marius.
 Zuingerus Theodor. pater.
 Zuingerus Iacobus, filius. </p> |
|--|---|

PROLEGOMENA IN SCHOLAM SALERNITANAM.

CONSILIUM AUCTORIS
in hoc opere Salernitano renovando.

CAPUT I.

*V*M Auditoribus meis rationem conser- *Aucto-
ris in-
stitutū.*
vandæ sanitatis quam *higeinen* vocamus
proximo anno pollicitus essem, jamque ex
probatis selectisque auctoribus Græcis &

Latinis certo quodam & legitimo ordi-
ne collegissem atque digessissem longè plura quàm
paucis mensibus eis proponi ac exponi possent. Ne tot
menses ex uno biennio, quod toti medicinæ demonst-
randa à Facultate nostra nostra Parisiensi mihi definitum erat,
surriperem; & difficillimas medicinæ partes intactas dese-
rerem; standum promissis nec æquum esse judicavi, nec
Philiatrorum utilitati commodum. Etenim licet ea pars
medicinæ rerum varietate pulcherrima, & earundem sa-
lubritate habeatur dignissima, quæ non modo Medicis
omnibus, sed omni hominum generi perspecta cognitaq;
teneatur: Attamen prudentis fuit *Magistri* in illis tempo-
rum angustiis, earum rerum seligere argumenta & præ-
cepta tradere, quæ non minùs discenti necessariae essent
aut ignobiles, longè vero majorem continerent obsuri-
tatem, & rudiorum ingenia longioribus difficultatum filiis
implicarent. Succurrebat autem animo eam medicinæ par-
tem, quæ morborum symptomatumque causas & differen-
tias explicaret, & eam quæ artificiosam morborum pro-
gnosin traderet, ut maximè necessarias medico, sic impen-
dio difficiles & perplexas. Accedebat quod è manu medico-
rum animadvertēbam devolutam ad idiotas, plebeios, &
aniculas victus præscribendi rationem, cum hætenus nec

Standū
promis-
sis.

minem (Reges & Principes si excipias) ex Medici præscripto institutum vivendi singulorum temperamēto, ætati, sexui accommodatum observare deprehendamus. Deinde vero non me fugiebat gravissimos doctissimosq; viros, hanc medicinæ partem tam feliciter excoluisse & absolvisse, ut quod mihi tribuere aut assumere possem, nihil penitus ab eis relictum atq; omissum sentirem. Tanti equidem hæc apud me fuerant, ut promissum expungere, *Auditorumque* meorum desiderio, atque expectationi satisfacere neglexerim. Verum enim vero quod ad prudentis & sapientis viri officium pertineat non verba modo, sed capitis quoque nutus servare, hæsit idcirco semper apud me scrupulus obligationis fidei, qui continuo ad eam liberandam, & quovis pignore redimendam me tacite sollicitabat. Quid egissem hoc cæstro agitatus? comparanda ocius fuit dissolvendæ fideli digna materies, quæ nec ingenioli nostri tenuitatem excederet, nec *discipulorum* vota cluderet. Habebam quidem affectam ac inchoatam inter schedia *placentarum* ἐξήκοντα & ἀποπωλείαν ubi *Panis* & *placentarum* genera omnia, species, partes, conficiendi ratio, usus, & facultates, ex veterum recentiumque monumentis excutiebantur, sed quod ex Athenæo & Polluce eluendæ essent pleræque maculæ & aliquot loca concilianda atque restituenda quæ fessinantem remorabantur, distuli in aliud otium hoc opus, & operam in novo negotio collocavi. Ex *discipulis* nonnulli cum meum de Schola Salernitana iudicium expostularent, quidve de ejus doctrina & instituto sentirem, quærerent: facile apud me obtinuerunt, ut horis succisivis Liberum legerem attentius, & nonnihil ad eum commentaret. Imprimis cum omnia in eo opere confusa, nulla methodo digesta observarem, singula in eum reduxi ordinem quem res ipsæ naturæ suæ postulabant. Deinde vero cum egregium codicem manuscriptum haberem in Bibliotheca, qui longè plures versus quam vulgatus codex contineret, multa ex eo supplevi & emendavi, necnon ex aliis manuscriptis duobus voluminibus, quorum alterum Roberti Tullou Doctoris Medici Parisiensis exercitissimi mihiq; amicissimi, alterum quondam Budæi, jam vero Naudini est adolescentis doctissimi, & in lectione bonorum auctorum versatissimi. Præterea quantum in me fuit in pristinum nitore restitui eos versus qui librariorum incuriâ & præpostera commentatorum emendatione deflexerant ab ingenioso assultu atque numero, quo legentium

memoria recreabatur & invalescebat. Et quoniam hominū
judicia libera sunt, mihi temperare non potui quin censu-
ram interdum nostram interpouerem, non modo in scholæ
doctrinam, sed scholiorum etiam, ubi scilicet à ratione vel
instituto aberrarent. Denique mihi curæ & consilii fuit in
renovando hoc opere, ut studiosi medicinæ haberent totam
hegynen per sua capita & articulos hono ordine distribu-
tam & absolutam: sic ut à nobis adderentur & infererentur
ea quæ in versibus Salernitanis deessent. Quod vero ad o-
peris complementum, institutum scholæ, libri nuncupatio &
dedicatio, *Salernitana Academia primordia & incremen-*
tum, scribendi ratio, genus carminis, & id genus alia præter-
missa essent à commentatoribus, & aliis omnibus qui de
Academiarum & Medicorum rebus scripserunt; idcirco
quæ de his singulis nostræ fuerint conjecturæ paucis capi-
tibus explicandum constitui.

De antiquitate & dignitate Academia Salernitana.

C A P V T I I.

NVllus Medicorum est, ne quidem initiatorum & neo-
phytorum qui carmina *Schola Salernitana* ore non
circumferat, & omni occasione non crepet: hactenus tamen
nemo est, qui ejus nobis incunabula tradiderit, & quo tem-
pore tam egregium opus compositum & editum exposue-
rit. Tanta fuit majorum nostrorum incuriâ, & litterarum fa-
tum, ut plerâque priscis temporibus neglecta jacuerint, quæ
posteris fuissent profutura. Querimur multas nostra tempe-
state moveri controversias, & ingenia hominum eruendis
& instaurandis veterum ruderibus insudare: nec accusamus
majorum nostrorum torporem qui in singulis commemo-
randis & observandis negligentiores exitere. Fuit ea sors
& calamitas omnium artium, atque inter cæteras *Medicina*,
cujus illustrationi & historiæ nullus ad hunc diem incubuit.
Artis chymicæ, fusionis auri & argenti, quis veterum præter
Suidam & Firmicum meminit, quorum idcirco fides & au-
thoritas in dubiū revocatur? Asbestini lini, murrhini, gem-
marum plurimarum, aurichalci. cinuamomi, folii barbarici,
myrrha, stactes, bdellii, ammoniaci salis, fructuum variorū,

*Veteriū
incuria*

placentarum, lapidum pretiosorum, electri, olei incom-
bustilis, ductilis vitri, herbarum multarum nobis à ve-
teribus relicta nomina, usus & ratio, prætermissa. Pene in
controversiam adducuntur descripta omnia apud Diosco-
ridem medicamenta, infinitique sunt apud Galenum nodi,
quos ne Alexandri quidem manus dissolveret. Lucida crant
sæculis illis hæc nubila minimeq; obscura doctioribus, pro-
inde neglecta permansere velut indigna quæ aliqua obser-
vatione designarétur. Quid narremus de priscis Academia-
rum legibus & constitutionibus, *Coe, Cnidia, Alexandina*.
vix habemus. Extiterunt superioribus sæculis & ætate nostra
plurimi qui Academiae Medicorumque historias texue-
runt, sed tam infœlici genio & successu, ut trita & vulgaria
longo verborum apparatu descripserint, difficilia quæque
& illustria non nisi lambendo velut canis è Nilo, attigerint.
Nam ut publicam querimoniam ad *Scholam Salernitanam*
detorqueam, quis ex scriptoribus medicis, aut etiam ex hi-
storicis nobis primordia ejus Academiae, progressus & in-
crementa designavit, vel eorum Medicorum nomina colle-
git, quorum virtute & industria Schola tam celebris incla-
ruit? Ne ipse quidem Arnaldus Villanovanus operis Saler-
nitani vindex & illustrator, quicquam de dignitate hujus
academiae aut origine monumentis tradidit, quod tamen
ejus fuit officium, in illa præsertim opportunitate qua frue-
batur apud eum regem qui Salernitanis imperabat Ioan-
nes præterea Curio & Iacobus Crellius Erphordiani Medi-
ci, cum idem opus interpretarentur, ne verbum quidem de
ejus *Schola* antiquitate aut operis instituto fecere. Quam-
obrem in tantis tenebris mirum non est si quid conjecturis
nostris dederim, quæ locum habent in iis rebus, de qui-
bus certi nihil aut explorati constat. Salernum Picenti-
norum civitas in sinu maris Tyrrhemi posita ad ostium flu-
minis Silari, vel à *salis* copia, vel ab ipso amne *Salaro* de-
nominata est; vetus illud oppidum à Romanis in Picentes
& Lucanos, qui societatem cum Hannibale inierant, muni-
tum. A tenui principio sensim crevit non magis loci op-
portunitate, quam soli fecunditate. Fluminis marisque vi-
cinitas, aëris bonitas & salubritas incolas allexit, retinuit vini
nigri fructuumque omnium præstantia, quorum tractus est
ferax *In tuta Italia non effere più delitiosa citta di Salerno*,
diebat Antonius Summonte historiae Neapolitanæ scriptor
eximius, *abbondante de Vittovaglie, d'abori, di vini, pomi è*

Sal.

Fœlici-
tas.

Salernitanam.

nec, belli palazzi, legiadissime donne & huomini suavi et
cui territorio una parte è piana, è l'altra montuosa, della qua-
le si può andare per mare & per terra in tutti i luoghi. qua
descriptione accuratior dari non potest. Hujus vero urbis
incrementum cepit maximè anno Christi 974. cum per Bo- *Medico-*
nifacium VII. Pontificem Maximum regionis totius Me- *rū fuit*
tropolis constituta est. In illa quidem florebant eo tempore *schola.*
medicinæ studia, sed nondum Regum & Principum decre-
tis fundata erat Academia. Nec diffiteor Monachos Cassi-
nensis Monasterii, ac præsertim Const. Monachum, qui ope-
ra sua Medica Abbati Desiderio circa an. Christi 1060. de- *In Aca-*
dicavit, medicinæ rudimenta in ea civitate, cui proximus *demiâ*
est mons Cassinensis, posuisse, sed nomine Academicæ fuisse *erecta*
donatam plane inficior. Rogerius rex primus Siciliæ & Sa- *urbs.*
lerni Princeps cum circa annum Christi 1100. nonnullas
leges sanxisset, decimam octavâ tulit de *probabili experien-*
tia Medicorum; qua cavebatur ne quis medicinam exerce-
ret nisi prius à magistratibus & iudicibus probatus, qui fe-
cisset secus bonis omnibus spoliaretur. Quam legem annis
sequentibus, anno scilicet circiter 1150. Fridericus primus
Ænobarbus Rom. Imperator occupato regno Neapolitano
amplificavit, atque confirmavit, prohibuitque, ne quis ad
faciendam medicinam admitteretur nisi à Medicis Collegii
Salernitani aut Neapolitani probatus & consecutus esset po-
testatem medendi quam licentiam vocant, sub pœnâ carceris
annui & proscriptionis omnium fortunarum. Quibus quidē
privilegiis & honoribus gaudens *Salernitana Schola*, in A- *Milden-*
cademiâ tum demum erecta est ob studia præsertim me- *dorpii*
dicinæ quæ in ea vigeabant plurimum, necnon etiam Iu- *oscitan-*
risprudentiæ, quemadmodum observat Mildendorpius in *tia.*
Academiarum historia. Sed nō possum hujus auctoris osci-
tantiam vel ignorantiam satis admirari, qui cum omnium
Christiani orbis Academiarum primordia illustranda sus-
cepisset, de *Salernitana* (ne quid de aliis dicam) prorsus
omnino nihil observavit nisi eam Medicis aliquando illu-
stribus & nonnullis Iurisconsultis floruisse quæ observatio
diligenti scriptore & ingenioso non indigebat. Quod vero
Academiâ Salernit. maximè commendavit, & ejus glo-
riam transmisit posteris, opus est illud *de vita conservanda*,
Roberto Duci Normaniæ & Regni Anglicani hæredi con-
secratum; tam propter dignitatem ejus Principis cui in-
scriptum est, tum propter utilitatem operis, & insolitū scri-

Medici
& Phi-
losophi.
Liber
Passio-
narius
Galen.
Histo-
ria no-
tanda.
 bendi, genus utile simul & jucundum. Celebris quoque fuit
 Medicis ac Philosophis non inferioris notæ, Ioan. Platea-
 rio, Ioan de Mediolano, Constantino Monacho Salerno,
 Saladino de Esculo, Simone Ianuensi, Ioan de sancto Pau-
 lo, Petro Antonio Rustico, Guillelmo Placentino, de Sali-
 ceto, Hieronymo Balduino, Benevenuto Graphico de Ieru-
 salem, Francisco Alphanio, Ioan. Nicolao Rogerio, Ioan.
 Salernitano, Gualtero Salernitano Rogero Salernitano,
 quatuor Magistris in Chirurgia Salernitanis, quorum ope-
 ra audio asservari in Bibliotheca Oxoniensi & Cantabri-
 giensi; qui viri omnes ejus Alumni, fuerunt in Philosophia
 maximi nominis. Tulit quoque scriptores Ecclesiasticos,
 Iurisperitos, historicos, quos tamen quia medicinæ historiā
 non illustrent lubens volensq; prætermitto. Sed non omit-
 tam quod in ecloga Oxonio Cantabrigiensi posteriore li-
 bro observatum legi de libro qui vulgo *Passionarius Gale-
 ni* dicitur. *Liber iste*, inquit operis auctor, *Passionarius vo-*
citatur, quia de passionibus agit, quem quidam Galenum
composuisse asserunt, sed non est verum: quia hujus libri di-
versi fuerunt auctores, scilicet Alexander, Galenus, atque
Priscianus & non simul neque uno consensu, sed semotim de
passionibus corporis & prout cuique visum est tractaverunt:
Sed Theodorus Priscianus collegit, & à semetipso, & à qui-
busdam additis aliter quam nunc sic ordinavit. Febres enim
 utpotè universales in tractatu præmisit, deinde cetera quasi
 particularia subjungit; id est de cephalia & aliis hujusmodi.
 Secundum quosdam vero non prædicti plures unum librum
 composuerunt, sed unus, scilicet Paulus composuit. Sed si ve hi
 si ve illi composuerunt, Vvarmipotus (lego Gariopontus) quidā
 Medicus Salernitanus videns eum in multis esse falsum, in
 pluribus verum, utpote in omnibus inordinatum; cum quibus-
 dam clericis optimis sibi adhibitis hunc librum in quantum
 ejus & eorum scientia diligens potuit, emendavit, & ordinem
 tractatus prædictum transmutavit, & errata diluendo, su-
 perflua refecando, ambigueque referando prout nunc ordina-
 vit, à particularibus incipiens ad similitudinem totius inte-
 gri. Hæc ille. Inter tot collegii Salernitani laudes unum
 subjungo vitium, quod erit velut nævus in formoso vultu.
 Historiam accepi à Iulio Cæsare Capacio Neapolitanæ ur-
 bis Secretario, civi, & eximio historico libro de balneis ubi
 sic habet. *Ab Antonio Ianuario Ladislai Regis familiari*
accersitum fuisse Notarium Dionysium de Sarno ipsemet te-

statuer qui publico diplomate scriberet apud Regem, marmoream esse tabellam Puteolis in loco qui tre colōxe dicitur repositam in qua Salernitanorum Medicorum qui Puteolanas Balneas everterant hujuscemodi memoria erat.

Ser Antonius Sulimela, Ser Philippus Capograssus, Ser Hector de Procin famosiſſimi Medici Salernitani supra parvam navim ab ipsa civitate Salerni Puteolos transfretaverunt cum ferreis instrumentis inscriptionis Balneorum virtutum deleverunt, & cum reverterentur fuerunt cum navi miraculosè submersi.

Hactenus Capacius cui assentire videtur Franciscus Petrarca libro 5. epistol. 4. ubi hanc historiam leviter perstringit.

De Auctore Carminum Schola Salernitana, operis titulo dedicatione, evulgatione.

C A P V T I I I.

IOa. Gregorius Schenckius in bibliotheca Medica notat Arnaldum Villanovanum opus poëticum de bona *Valetudine conservanda* commentariis suis enarravisse, & nomine Scholæ totius Salernitanæ vero auctore dissimulato inscripſisse, Auctorem vero libri facit Ioannem de Mediolano Medicum & versificatorem suo tempore insignem, qui universum medicina florem unanimi Salernitana Schola approbatione ad Anglorum regem versibus circiter mille ducentis triginta novem conscripsit; quorum tertia pars vix ab Arnaldo in lucem emissâ sit, integrum autem opus manuscriptum in Bibliotheca Schenckiana asservetur. Iure an injuria Schenckius Arnaldum reum sistat, mearum non est partium animadvertere, cum de mente & consilio Arnaldi non constet. Credibile tamen est nullo livore aut invidentia commotum, sed minimè vituperando artificio ductum nomine totius scholæ librum evulgasse. Quæ enim potuisset illi esse livoris causa in Ioannem de Mediolano qui à ducentis annis obierat? Integrum Villanovano fuit, si quidem invidia

Ioannes
de Me-
diolano
Aucto-
r Scholæ
Salern.

Confi-
lium
Villa-
novani.

macceratus esset, aut omittere illustrationem operis, aut cen-
suram suam interponere, cum plurima extarent in eo libro
quæ ejus doctrinæ adversarentur: butyrum, caseum, fructus
laudat schola Salernit, quæ Villanovanus in regimine sani-
tatis à se conscripto vituperat, velut à salubritate aliena
edulia. Facile fuisset homini ingenioso ac docto calum-
niandi & reprehendendi ansam arripere vel supinitatis atq;
ignorantiæ insimulare cum *scholam* tum *Ioannem de Me-*
diolano si, invidisset. Sed aliud fuit ei propositum consilium.
Agebat apud Federicum Arragoniæ, Siciliæ, Neapolis Re-
gem qui tunc in Sicilia, Apulia & Calabria commorabatur.
Quibus in locis celeberrimum erat *Academia Salernitana*
nomen, & ejus præcepta de conservanda valetudine apud
populares omnes momenti maximi. Gallia & Italia profu-
gus Villanovanus ut nonnullam benevolentiam atque glo-
riam sibi apud Regem & eam gentem conciliaret, quam
jampridem prædictionibus suis Astrologicis decoxerat; non
opus modo proprium de conservanda sanitate Regi Federi-
co dicavit sed hoc alterum magnæ propter *scholæ* dignitatē
auctoritatis notis suis illustravit: tam ut stricturam doctrinæ
suæ & specimen aliquod exhiberet, quàm ne videretur hos-
pes; & advena aliam à *schola Salernitana*, hoc est ab usu cō-
muni & recepto doctrinam medendique rationem obtine-
re. Totum vero opus *scholæ* tribuit non *Ioanni de Mediola-*
no, quia eo nomine apud populares circumferebatur, & Re-
gi Angliæ nomine totius Scholæ quam consuluerat, oblatū
olim fuisse primus hic scholæ versiculus designabat, *Anglo-*
rum Regi scribit schola tota Salerni. Quod quidem ut dilu-
cidius evadat, res altius repetenda est, & quodnam potuerit
esse Anglorum cum Salernitanis commercium atque con-
junctio explicandum. Ex Chronici Cassinensis cap 8. lib. 2.
observatum habemus quadraginta Equites Normanos Hie-
rosolyma, ubi sepulchrum Christi adoraverant, redeuntes
Salernum appulisse quo tempore à Saracenis Guimarus Sa-
lerni Princeps admodum urgeretur. Impetratis à principe
copiis, Normani Equites Christianæ fidei amore incensi,
sic se opposuere Barbaris ut in fugam verterint, & in Sici-
liam usque expulerint, quo facinore accepti humanissimè à
Salernitanis fuerunt, ac præterea invitati multis præmiis à
Principe, ut in ea civitate commorarentur. Quod cum non
impetrasset Guimarus, nec ullis propositis muneribus ac di-
gnitatibus retinisset; legatos in Normaniam misit qui

Anglo-
rum &
Saler-
nitano-
rum cō-
merciū.

Salernitanam.

precibus, & variis muneribus maximèque felicitate soli omnium rerum feracis trecentos Normanos, & inter eos nobilissimos Principes ac Generosissimos Salernum allexere. Huic Normanorum coloniarum res in Apulia & Calabria tam feliciter succedere contra Mauritanos, ut anno millesimo trigesimo secundo *Aversam* oppidum condiderint, *Salernum* deinde anno millesimo septuagesimo quarto occupaverint, regnum denique *Neapolitanum* atque *Siculum* instituerint, eo ipso fermè tempore quo duce Guillelmo notho è gallia Nortmani in Angliam irruperunt, & in suam potestatem reduxerunt anno circiter millesimo septuagesimo. Quibus quidem ita breviter explicatis minimè obscurum est, vel intellectu difficile, quo modo commercium & amicitiarum inter Anglos & Salernitanos per Normanorum colonias & irruptiones intercesserint, licet nondum perspectum sit & manifestum quis ex Regibus Angliæ scholam Salernitanam de valetudine consuluerit. Equidem libenter fateor ac præ me fero nullo in historico rerum Anglicarum Notmanorum, Salernitanarum, aut quovis alio scriptore id me legisse, aut notasse, sed usum esse solis conjecturis, nisi me decipit *φιλανθία*, minimè vanis ac futilibus; quas tamen revocare paratus sum ubi certiora argumenta mihi innotuerint. Interim cum uti non liceat certa auctoritate *σοφισμοῖς* nostris benevolus lector æqui bonique consulere debet.

Colonia Nortmanorum in Calabria.

Guillelmus nothus Normaniarum Dux Regnum Anglicanum adeptus tres filios hæredes reliquit, *Guillelmum Rufum*, *Robertum* & *Henricum*. *Guillelmo* Ruffo Angliæ Regnum cecit in quo obiit sine liberis ipso tempore quo *Godofredus Bullonius Hierosolimorum* regnum occupavit. Secutus erat *Budonium* in bello sacro *Robertus* primogenitus *Guillelmi* nothi Normaniarum Dux à patre constitutus, totaque hyeme anni millesimi nonagesimi sexti in Apulia apud consanguineos suos Apuliæ & Calabriæ Principes commoratus, quo usque sequenti Vere sese mari committeret & in Palæstinam trajiceret. Capta tandem Hierosolima regnum illud oblatum *Roberto* Normaniarum Duci auctor chronicorum Normanorum observat, recusatumve ab eo fuisse, quod illi nuntiatum esset obiisse fratrem *Guillelmum* Ruffum cujus proximus erat hæres. Itaque velut designatus Angliæ Rex trajecit è Palæstina in Apuliam apud Cognatos, consuluitque Scholam Salernitanam de vulnere in brachio

Quis fuerit Rex Angliæ cui dedica- tum hoc opus. Robertus Dux Norman. Robertus Angliæ Rex designatus.

Nota.

dextro accepto in obsidione Hierosolymitana, quod in *fistulam* degeneraverat, Scribit enim laudatus author chronici Normanorum, vulnus illud quod inflictum fuisset telo venenato abiisse in *fistulam* quam Medici curari posse, negabant nisi frequenti oris suctu. Nolebat vero pius & optimus Princeps sugendam *fistulam* alicui committere; ne quemquam ob venenum in periculum vitæ vocaret. Ejus nihilominus uxor novo amoris exemplo excitata dicitur marito dormiente frequenter *fistulam* suxisse & obduxisse sine ullo salutis discrimine. Quod autem Medicos *Schola Salernitanæ de fistula* consuluerit, eosque ad opus istud conscribendum, & illi nuncupandum invitarit, facit ut credam *caput de fistula* huic operi insertum. Cur enim amabo *fistula* Medici Salernitani remedia præscripsissent potius quam cancro, ulceri excedenti, strumis, ganglio, meliceridi aliisque externis non minoris momenti morbis, sed longè frequentioribus, nisi quia Principi victus rationem præscribebant qui eos de *fistula* consuluerat? Accommodaverunt sua vivendi præcepta *Regi Angliæ*, qui eorum opem ut credibile est exposculaverat. Fuit, itaque eorum officii atque prudentiæ nihil præscribere quod personæ regiæ accommodari non posset, ut propterea verisimile sit eo fine ab eis propositam *fistula* curationem quod Rex *fistula* laboraret. Sic in regimine sanitatis Federico Arragonum Regi à Villanovano præscripto *hemorrhoidum* curatio instituta est, quod Rex eo fluxu tentaretur; de *fistula* ne verbum quidem egit. Ita *Maynus de Mediolano* qui perperam *Magninus* vocatur, libello de sanitate tuenda in gratiam Antonii de Flisco conscripto quem manuscriptum in bibliotheca habeo, ultimum caput de *continentia venerca* subjunxit, quod Ecclesiastico viro quem castitas decet, vivendi traderet præcepta. Quia, inquit, quidam sunt inde venerabiles clerici & literati qui eligunt vivere continenter; de quorum numero suppono Domine & amice charissime vos esse: Ideo in hoc capitulo intendo ponere aliquas regulas seu considerationes per quas homo potest facilius continere. Quemadmodum ergo minime decorum fuisset *Mayno* usum veneris viro clerico & castitatem professore consulere, sed continentiam atque moderationem. ita medicis *Salernitanis*, vitio vertendum fuisset;

fuiſſet, ſi Regi Anglia vivendi regulas petenti *fiſtula curationem* propoſuiſſent, neque eo morbo laboraſſet. Neque movere quemquam debet, quod opus Regi Anglia nuncupaverint, non Duci Nortmanix qui nunquam Rex Angliæ fuit. Siquidem Robertus ille redierat, ut dixi è Palæſtina velut Rex proximè futurus Angliæ quæ illi tanquam legitimo hæredi debebatur: ſed ejus frater minimus Henricus quod moriente Guillelmo Ruſſo fratre eſſet in Anglia, arrepta occasione ob abſentiam Roberti fratris in Palæſtina degentis imperium occupavit ſuperavitque poſtea Robertum qui magno cum exercitu ad regnum recuperandum in Angliam trajecerat. Hæc eſt meo judicio conſcribendi libri occaſio, hic ille Dux cui liber inſcriptus. Tempus quo evulgatus, anno videlicet circiter milieſimo centeſimo; auctor libri Ioannes de Mediolano Salernitanus medicus, inſcriptor totum collegium Salernitanum cujus nomine exivit, non ali-cujus medici particularis; quemadmodum hodie videmus philoſophorum opus à collegio Conimbricenſi emiſſum. Titulus operis ſi Arnaldo Villanovano, & recentioribus editionibus credimus, *Medicina Salernitana ſeu de conſervanda bona valetudine*, ſi veteribus editionibus *Regimen ſanitatis Salerni*, ſi manuſcriptis codicibus, *ſlos Medicina*. Sic habetur in codicibus MS. in bibliotheca medica, ſic in calce omnium exemplarium manuſcriptorum, & codicum primæ editionis verſus hic apponitur libri titulum circumferens.

Quo
tempore
ſcriptū
hoc
opus.

Titulus
libri.

Nume-
rus ver-
ſuum.

Hoc opus optatur quod ſlos Medicina vocatur.
Numerus capitum & verſuum incertus. Codex Schenki-
nus mille ducentos triginta novem verſus complecti-
tur; vulgatus trecentos ſeptuaginta duos; Naudinianus
centum oſtoginta tres. Tullovianus mille & nonaginta ſex,
noſter manuſcript. ſexcentos ſexaginta quatuor. Notabis
vero in calce Tulloviani codicis Titulum operis, Auctore
& inſcriptorem contineri, hæc enim verba illic legun-
tur: *Explicit tractatus qui dicitur Flores medicinx com-
pilatus in ſtudio Salerni à Mag. Ioan. de Mediolano inſtru-
menti medicinalis doctore egregio, compilationi cujus con-
cordarunt omnes Magiſtri illius ſtudii* Porro typis man-
datus eſt liber vel conjunctum cum operibus Arnaldi
Villanovani, vel ſeparatim in Italia, Romæ, Florentiæ,
Venetiis: in Germania Francofurti, Baſileæ: in Gallia Pa-
riſiis, Lugduni; Monſpeſſuli; Genevæ, & aliis in locis,

passim, modo sine notis, aliàs cum solius Arnaldi Villanovani commentatiis, frequentissimè cum enarrationibus Ioannis Curionis, & Iacobi Crellii.

De iis qui materiam Medicam carmine scripserunt, de versu Leonino, antiquitate & usu.

C A P V T I V.

Poëta
Medici.

LVeianus dialogo de scribenda historia falsè deridet Callimorphum medicum qui se ductum ad scribendam historiam profitebatur quod Æsculapius Apollinis esset filius, Apollo autem Musarum Dux & omnis eruditionis parens. Eodem jure & excusare se possent medici Salernitani quod opus suum versu conscripserint, nisi potiora haberent consilii sui argumenta. Equidem novum non est nec inauditum scribendi hoc genus apud Medicos, cum sæculis omnibus qui metro scriberent, non pauci *reperi* sint. Nam ut Orphæum, Musæum, Homerum, Diagoram, Aratum prætermittam quorum monumenta variis Medicinæ floribus aspersa sunt atque illustrata, Nicander, Ruffus Ephesius, *Sidites* apud Græcos, Æmilius Macer, Q. Serenus Sammonicus, & Rhamnii Fannius apud catinos longèque plures, egregia quædam opera medica versu conscripta posteris reliquerunt. Eorum autem censum atque catalogum nobis dedit Andreas Tiraquellus de Nobilitate capite trigesimo primo parag 156. ubi *scholam Salernitanam* omisit, quo consilio nescio, cum inter eos qui versu scripserunt postremum locum non obtineat. Quod vero scribendi hæc ratio frequentissimà ac laudatissimà usurpata fuerit Medicis, perstrinxit Titaquellus, ego vero copiosissimè demonstravi facta enumeratione Auctorum omnium quos Tiraquellus omisit, quique ab ejus sæculo in lucem prodierunt. Eorum verò catalogus, qui est pene centum & quadraginta Auctorum, hic assuere decreveram; nisi rem curiosam magis quam utilem aut necessariam studiosis Medicinæ me facturum proposuissem. Eorum nihilominus auctoritate & exemplo discemus non tam scribendi licentiam Salernitanorum Medicorum quam carminis genus, Græcis incognitum Latinisque veteribus inusitatum suspiciendum. Et quidem quod ad Græcos spectat,

rythmorum nulla apud eos mentio quod observarim, seu
 priscos seu neotericos expendamus: unus, quod sciam, liber
 manuscriptus habetur in bibliotheca collegii Emanuëlis
 Cantabrigiæ, qui rythmos græcos de anima & corpore
 continet, an vero illi rythmi pedibus certis ligati sint, nec-
 ne mihi non constat, cum librum nec legerim nec viderim.
 Nescius vero non sum alliterationes, an nominationes, ana-
 diploses, resumptiones, repetitiones rhythmicas interdum à
 veteribus Græcis & Latinis usurpatas fuisse; non affectatas
 tamen versuum illas consonantias, & assultus rhythmicos qui
 in Leoninis vulgò dictis audiuntur. ἀλφακισμοί, βετακισμοί,
 γαμμακισμοί, δελτακισμοί, &c. hoc est recursus earum litte-
 rarū quæ singulis pene paginis occurrūt apud Homerum & *Rythmi*
 Virgilium, ut & ceteræ illæ figuræ orationis lumina. At *Virgi-*
 mus in Virgilio rarior ac unius tantum modi, si credimus *liani.*
 Scaligero Poët. lib. 4. cap. 41. videlicet in participio acti-
 vo coque casu quarto ut in his exemplis patet.

Atque hic unda autem bello magnumque fluentem.

Ora exertantem, & naves in saxa trahentem.

Non tulit instantem Phlegæus animisque frementem.

Si sint alterius modi, ait eos esse rarissimos. Verum omnis
 ferè generis exempla rhythmica diligens lector apud Poë-
 tam deprehendet, & in nominibus, & in verbis, & in par-
 ticipiis nec casu solum quarto, sed penè omnibus absque
 tamen ulla affectata diligentia. Cæterum rythmi versuum
 revocari debēt ad ὁμοιοπτοτα καὶ ὁμοιοτέλευτα quæ à Quin-
 tiliano lib. 9. Instit. oratoria. cadentia similiter, similiter
 desinentia, & eodem modo declinata appellantur. Quæ qui-
 dē figura, si adsit temperies, orationem admodum exornat,
 aliàs ut nimium affectata vituperatur. Hanc sua ætate ex-
 agitavit Lucilius apud Agellium lib. 18. cap. 8 in Thucydi-
 de irrisit Dionysius Hallicarnassæus, in Apuleio, Tertullia-
 no, Afris omnibus posteritas damnavit Fuit autem impri-
 mis oratorum propria à quibus repfit ad Poëtas, qui ea in
 uno aut altero carmine usi feliciter, integra tandem opera
 ingenioso quodam novitatis luxu ducti eo velut flore di-
 stinxerunt.

Porro quæ extiterit versuum rhythmicorum antiquitas
 & denominatio, certè nihil ab auctoribus relictum aut ob-
 servatum habemus. Extat liber manuscriptus in bibliotheca
 collegii S. Benedicti Cantabrigiæ de metris resonan-
 tibus, qui nonnullam nobis si haberemus lucem posset sup-
 peditare, cum artem doceat componendorū carminum qua

*Anti-
 quitas
 versuum
 rhythmi-
 corum.*

Prologomena in scholam

*Leoninū
carmē.*

ulī sunt poëta posterioris temporis in versibus suis resonantibus; sed cum eo careamus, quod huc & illuc dispersum legimus, quod etiam ingenio & iudicio consequi potuimus, non inviti largimur. Consensus omnium est, hoc genus carminis *Leoninum* vocari à *Leonio* seu *Leonino* quodam sancti Benedicti Canonico Parisiensi & Monasterii sancti Victoris religioso, qui eorum quidem non fuit auctor, sed eximius & insignis artifex. Sunt qui à *Leone* dictum velint quasi excelsum, & inter cæteros versus primarium ac veluti regium; vel quia Leonis instar caudatum; sed tametsi leoni cauda est, tamen ea ventri non est vel par vel similis; id quod talibus evenit versibus, inquit Iulius Scaliger loco laudato. Alii *Æquivocos* appellant, voce sonoque concordantes, ego ὁμοιοπῳῳτάς, *Consonantes*. Origo ut diximus vetus, sed incerta; si ullus tamen conjecturæ locus est; arbitror ingeniosos poëtas veneres eas desumpsisse ab Oratoribus quos ea figura videbant commendari. Ex iis autē qui frequentibus ὁμοίοτελές τοις καὶ ὁμοιοπῳῳτοῖς uti sunt, fuit imprimis Caius Plinius cujus opera his flosculis inspersa sunt non sine multa venustate. Vnum tantum exemplum subjiciam ex lib. 9. natural. hist. c. 33. *In conchis*, inquit, *magna ludentis natura varietas, tot colorum differentie, tot figura planis & concavis, longis, lunatis, in orbem circumactis, dimidio orbe castis, in dorsum elatis, lavibus, rugatis, denticulatis, striatis, vertice muricatis intorto, margine in mucronem emisso, foris effuso, intus replicato, jam distinctione virgulata, crinita, crispa, canaliculatis, pectinatim, imbricatim, undata cancellatis, reticulata in obliquum, in rectum expansa, perdensata, porrecta, sinuata, brevi nodo ligatis, toto latere connexis, ad plausum apertis, ad buccinam recurvis.* Ingenium & characterem Plinianum arripuerunt sequentes Afri non pari lepore, spissius enim miscuere ista ὁμοιότητα & veneres affectando venustate caruere. Cyprianus, Tertullianus in Pallio, Apuleius in metamorphosi, Minutius Felix his lautitiis creberrimi, & eos secuta scriptorum posteritas: Sidonius Apollinaris, Cassiodorus, D Augustinus & pene omnes scriptores Ecclesiastici, ac inter eos Innocentius III. Pontifex Maximus lib. de contemptu mundi, ubi ferè perpetua est ὁμοιότης. Oratorum exemplo ausi aliquid sunt Poëta, quibus ex voto in paucis versibus res successit, sic in pluribus non malè cessit. Primus quem viderim hoc carminis genere scripsisse, vocatur *Theodolus* presbyter natio-

Auctores qui

ne Italus, qui referente Trithemio lib. de scriptoribus Ecclesiasticis sub zenone Augusto vixit anno Domini quadringentesimo octuagesimo. Ejus liber Eglogarum & liber de Contemptu mundi Lugduni typis excusi sunt opera Ioan. Kanerii ann. 1338, Cum Theodolo exiit. *Eaceti* liber moralis, Leonino quoque versu compositus, sed quo tempore penitus ignoro. Nec mihi constat de libro *Floreti* iisdem rythmis confiato, qui simul cum illis editus est. *VVillera-mus* Abbas Marspurgenfis ordinis sancti Benedicti anno millesimo septuagesimo mysticam explanationem in Cantica Canticorum eodem versu emisit. Sequenti seculo circa annum millesimum centesimum, floruit quoque *Leonius* ille sancti Benedicti Canonicus, qui quod in illo scribendi genere excelleret, nomen suum versibus rythmicis concessit. Iisdem versibus emisit *Cualterus Disse* Carmelita Burdegalenfis de Schismate librum unum anno millesimo trecentesimo nonagesimo. Dicitur etiam *Ioan. de Bottonia* versus resonantes de bello Trojano, de conjugio, de confessione, de curia Romana, de Susanna condidisse, qui libri extant manuscripti in bibliothecis Anglorum. Fuit & quidam *Raymundus* hoc carmine celebris, cujus versus nonnulli circunferuntur. Habeo quoque cujusdam *Raymundi* summulam septem sacramenta Ecclesiastica ingenioso hoc carmine complectentem. *Gottosfredus* Viterbiensis Notarius Regis Conradi tertii, & Friderici primi Imperatoris, Pantheon sive universitatis libros chronicos viginti, omnes omnium seculorum & gentium historias complectentes versu Leonino edidit; opus hercle admirabile & elaboratum Alexander dictus de Villa Dei patria Dolensis, Ordinis Fratrum Minorum anno millesimo ducentesimo quadragesimo florens, doctrinale puerorum edidit eodem versu Leonino, quod opus diu loco eodem fuit apud Grammaticos, quo nunc apud nos Donatus, Despauteriusque habentur: cum juberentur pueri ejus versus memorie mandare. *Scholia Salernitana* de valetudine tuenda seu *Medicina florem* librum emisit an. 1100. quem *Ioan. de Mediolano* ejus alumnus composuerat. *Otho Cremonensis* versus centum quindecim de electione meliorum simplicium ac specierum medicinalium scripsit rythmo Leonino. *Incertus* quoque auctor de duodecim lapidibus Rationali Pontificis Iudæorum apud Marbodeum de gemmis, ut non recenseam infinita epigrammata, epitaphia, conscriptiones, & alios hujusmodi poeticos flores à qua-

Leonino
carmi-
ne scri-
pserunt.

tuordecim ferè sæculis extantes quorum tædiosa esset enumeratio.

Prima differentia carminis Leonini.

CAPVT V.

Iucundior erit differentia carminis Leonini investigatio, cum à nemine exactè tradita sit. Sunt ergo versus Rythmici vel *Artificiosi* qui mēsuras, pedes & numeros metri servant, vel *vulgares* & minimè artificiosi. Artificiosi duplices sunt, *Adsonantes* seu *Consonantes* simpliciter, & præterea *Concordantes*. Illi in solo rythmo consistunt, hi voces habent aut rythmos communes duobus aut pluribus versibus.

Adsonantes versus. Concordantes.

Adsonantium duæ species: *κοιλιάπτωτος*, in quibus venter adsonat caudæ, & *συνερέπτωτος*, in quibus cauda caudæ respondet. Ex illis duabus mistum quoddam genus exurgit omnium difficillimum, *πυγτιάπτωτος*, quasi dicas *undique consonans* ventribus & caudis.

κοιλιάπτωτος tres species habet.

Κοιλιάπτωτος versus cum simplex est ventrem habet caudæ respondentem; spectaturque ejusmodi rythmus in uno & solitatio versu quemadmodum videre est in hoc Epithaphio Ducis Sicelæ qui obiit anno 1101.

*Linquens terrenas migravit Dux ad amœnas
Rogerius sedes, nam cœli detinet ades.*

Prima species.

Aut in isto à Thoma Moro composito

*Hic jacet Henricus, semper pietatis amicus
Nomen Abyngdon erat, si quis sua nomina quærat,
Vvellis hic Ecclesia fuerat succentor in alma,
Regis & in bella cantor fuit ipse capella,
Millibus in mille cantor fuit optimus ille
Præter & hæc ista fuit optimus orgaquenista, &c.*

Eadem ratio servatur in hoc tetrastico in ludum Scaccorum composito.

*Ludus Scaccorum datur hic correctio morum,
Non tantum morum regimen, sed & officiorum
Miles regalis, & corrigitur popularis
Si ludi lusum moram vertamus ad usum.*

Secunda species.

Variis autem est & perfectus hic versus cum caput ventri & caudæ adsonat, ut in hoc disticho trito & vulgari.

O Valachi, vestri stomachi, sunt amphora Bacchi

Vos estis, Deus est testis, teterrima pestis.
Et in hoc altero de tribus hominis hostibus dæmone,
mundo & carne.

Dæmon agit tumidum, mundus cupidum, caro fœdum;

Dæmon instinctu, mundus factu, caro tactu.

Quodsi caput ventri solum adsonet, non etiā caudæ, erit *Tertia*
imperfectus, requirit enim alium versum sequentem, cu- *species.*
jus cauda suæ caudæ respondeat. Hoc artificio viginti sex
versus continuos Theodolus posuit libro de Contemptu
mundi quos hic appono ob elegantiam non vulgarem.

Pauper amabilis, & venerabilis, est benedictus;

Dives inutilis, insatiabilis est maledictus,

Qui bona negligit, & mala diligit intrat abyssum;

Nulla pecunia, nulla potentia, liberat ipsum.

Irremeabilis, insatiabilis illa vorago;

Hic ubi mergitur, horrida cernitur omnis image.

Hac cruciamina per sua crimina proveruere

Vir miserabilis. Evaque flebilis, hac subiere.

Iussa Dei pia, iussa salubria si tenuissent.

Vir neque fœmina nec sua semina morte perissent.

Sed quia spernere, iussa que solvere non timuere,

Mors gravis irruit, hoc merito fuit, & periire.

Ianua mortis, passio fortis crimen eorum

Attulit orbi semina morbi totque malorum.

Illæ parentes atque sequentes culpa peremit

Atque piarum deliciarum munus ademit.

Flebile factum dans cruciatum dansque dolorem;

Illæ mereri perdere veri Regis amorem,

Tam lacrymosa tamque perosa morte perire

Atque ferorum suppliciorum claustra subire;

Est data favam causa per Evam perditionis,

Dum meliorem sperat honorem voce draconis.

Hæc malè credens nos quoque ladens crimine magno:

Omne tristi subdidit isti sæcula damno.

Stirps miserorum plena dolorum postea crevit,

His quoque damnis pluribus annis subdita flevit.

Συμπεπρωτοι versus habent caudam caudæ respondentē: *Εἴτε*

Iul. Scalig. vocat Echicos. Verum quia ejuscemodi vocabu- *nos*
lum potius pertinet ad singulares versus, in quibus adest *duas*
extremæ vocis responsio ac repetitio per elisionem facta *species*
ut in his versibus, *habet.*

Fœmina dira viri nex est & terribilis lis,

Exercet mentes fraternas grata malis lis;

quam in duobus aut pluribus versibus cauda adsonantibus in quibus consistit ratio hujus rythmi; idcirco malui versus eos vocare *συνεμπτώτες*, id est, *cauda consonantes*. Suntque hi propriè quos Majores nostri *Leoninos* dixerunt. Nam *Leonius* canonicus quadraginta tres versus eodem rythmo consonantes elaboravit ut videre est apud Paschaliū de origine rerum Gallicarum lib. 7. cap. 2 Hoc carminis genere scriptus liber *VVillerami: Faceti & Gotsfredi*. Porro si duo tantum versus cauda adsonent facilis labor; arduus magis ubi idem rythmus in pluribus servatur; velut in carmine prædicto Leonii, & in sequentibus versibus Floreti in quibus de peccatis contra Spiritum sanctum agit.

Prima species.

Altera species.

*Qui peccat nimium præsumens de pietate,
Vel qui desperat de divina bonitate;
Aut induratus non cessat ab impietate:
Et qui fratris odit virtutes improbitate,
Impugnans verum certus sine commoditate
Quem non sine piget de culparum gravitate,
Contra pneuma sacrum peccat spreta deitate
Qua prima quinque culpa vix sunt relevata,
Sexta caret venia quia corrui immediate.*

Ex *κοιλιαπτώτοις* & *συνεμπτώτοις* simul concurrentibus exurgit genus carminis mixtum, ingeniosum, & artificiale caterisque longè difficilius; quod *παντάπτωτον* hoc est undique venter & cauda adsonans non inepto prorsus vocabulo diximus appellari. Ejus ut præcedentium diversæ sunt species. Primi generis esto hoc exemplum.

παντά-
πτωτος
multas
habet
species.

Prima species.

*Funde vinum, funde, tanquam sint fluminis undæ
Nec quaras unde, sed fundas semper abunde,*
Et istud.

*Cum Medicus tu sis, tu scis medicamina tussis,
Tussio non tussis, sum malè, tu benè scis.*

Rursusque illud

*Stat foris ante fores Michaël, dicens quod honores
Immutant mores, varo tamen in meliores.*

Secunda species.

In his primo singulis versibus venter caudæ respondet, in utrisque venter ventri & cauda caudæ. In secundo genere habemus istos versus Theodoti.

*Pauper amabilis & venerabilis est benedictus,
Dives iutilis insatiabilis est maledictus.*

Tertia species.

In quibus caput & venter primi versus inter se consona, capiti & ventri secundi versus adsonant, cauda caudæ. Tertiæ speciei afferam versus, quos in monasterio quon-

Salernitanam.

dam Cumlbirzensi, nunc vero venationi Principis destinata domo exscripti cum apud Philippum Pomeraniæ ducem agerem anno 1612. Affixi autem erant versus juxta Christi imaginem in cruce pendentis.

Aeneas hic coluber cruce luguber, ipse saluber

Atque cruore ruber, vita faber, omnibus uber,

Omne fugans tuber & culpa vexile suber

Hunc puer, hunc puber nunc fugat canus & uber.

In quibus quidem carminibus duo priores versus capere, ventre, cauda consonant; reliqui duo ventribus & caudis, sed eodem divite rythmo.

Alia differentia versuum rhythmicorum artificialium.

C A P V T V I.

HAëtenus de prima specie artificialium rhythmicorum quos *Consonantes* vocavimus, sequuntur *Concordantes* versus qui voces habent vel rythmos communes duobus aut pluribus versibus. Eorum ut præcedentium aliquot statui possunt differentia, quæ quia aliqua nomenclatura commodè designari à me nequeunt, subjectis exemplis demonstrantur. Primi generis exemplum est cum uni ventri ab uno principio enato plures caudæ concordant, ut cer-

Concordantes.

Prima species.

<i>Dum Manducatis</i>	<p><i>Vultus hilares habet</i> <i>Sal cultello capi</i> <i>Quid edendum sit pet</i> <i>Non depositum capi</i> <i>Rixas, murmur fugi</i> <i>Membra recta sede</i> <i>Mappam mundā tene</i> <i>Ne scalpatis cave</i> <i>Nullis partem tribu</i> <i>Morsus non rejici</i> <i>Medicum sed crebro bib</i> <i>Grates Christo refer-</i></p>	<i>atis.</i>
-----------------------	--	--------------

His versibus affines sunt sequentes en Theodolo de conspectu mundi.

Secunda species.

<i>In re terrena</i>	<p><i>Nihil aliud est nisi pœ-</i> <i>Labor eminent atque care-</i> <i>Nec lex nec juris habe-</i> <i>Sanctorum mens alie-</i> <i>Requies removetur amœ-</i> <i>Procedunt mille vene-</i></p>	<p><i>na.</i></p>
----------------------	--	-------------------

Prolegomena in scholam

<i>Pro re terrena</i>	{	<i>Procul est homo luce fere-</i>	}	<i>na.</i>
		<i>Manus enssem tractat ego-</i>		
		<i>Dives versatur are-</i>		
		<i>Non sit tibi plena crume-</i>		
<i>De re terrena</i>	{	<i>Tua meus non fiat amœ-</i>	}	
		<i>Sit tibi gloria ple-</i>		

Tertia species. Quibus quidem atque similibus carminibus contraria sunt ea quæ habent ventrem à diversis principiis natum, cum una cauda atque simplici consonantem atque concordantem, cujus generis non memini me ullum exemplum vidisse. Si usquam occurrere debet in hunc locum revocari.

Quarta species. Alterius generis exemplum est cum unus venter ex diversis principiis enatus uni caudæ versus varios claudenti atque terminanti respondet atque concordat.

<i>Arbore sub qua-</i>	{	<i>dam</i>	{	<i>Dicta clericus A-</i>	}	<i>dā.</i>
<i>Quod primus A-</i>				<i>Peccavit in arbore qua-</i>		
<i>Sed postremus A-</i>				<i>Natus de Virgine qua-</i>		
<i>Damna prioris A-</i>				<i>Reparavit in arbore qua-</i>		
<i>Si non primus A-</i>				<i>Peccasset in arbore qua-</i>		
<i>Non postremus A-</i>				<i>Moreretur in arbore qua-</i>		

Quinta species. Terti generis carmina habent voces & rythmos duobus versibus communes, ut patet in hoc disticho.

Et canis in sylvis venatur & omnia lustrat;

Et lupus in sylvis nutritur & omnia vastat.

Voces utriusque versus communes sunt in *sylvis*, & *omnia*, rythmi communes habentur in *venatur*, *nutritur*, & in *lustrat*, *vastat* quod potes observare in eodem disticho hac ratione ordinato atque digesto.

<i>Et canis</i>	{	<i>in sylvis</i>	{	<i>venatur</i>	{	<i>& omnia</i>	{	<i>lustrat.</i>
<i>Et lupus</i>				<i>nutritur</i>				<i>vastat.</i>

Sexta species. Quarta species & postrema habet omnes syllabas & rythmos duobus ubique versibus communes & concordantes, ut videre licet in sequenti disticho.

Quos anguis dirus tristi mulcedine pavit,

Hos sanguis mirus Christi dulcedine lavit.

Id autem melius observabis si hoc artificio describas,

<i>Quos</i>	{	<i>an</i>	{	<i>guis</i>	{	<i>di</i>	{	<i>rus</i>	{	<i>tri</i>	{	<i>sti</i>
<i>Hos</i>		<i>san</i>		<i>mi</i>		<i>Chri</i>						
	{	<i>mul</i>	{	<i>cedane</i>	{	<i>pa</i>	{	<i>vit.</i>				
		<i>dul</i>		<i>la</i>								

Qua quidem specie nihil ingeniosius, nihil difficilius excogitari potest.

*De rythmis inartificialibus & genere carminum
Salernitanorum.*

CAPVT VII.

Qui certis pedibus & mensuris ligati sunt & vitati, artificiales versus vocauimus, seu fuerint in genere Heroico; seu Elegiaco, seu Epico, seu mixto. Heroico scripsit VVilleramus, Elegiaco Gottofridus, sed eo artificio, ut duos versus Sexametros præmiserit, tertium semper subjunxerit pentametrum. Sic ille in historia de Enoch & Elia.

*Finibus oceani maris est locus ultimus orbis,
Qua penitus nullis agitantur tempora morbis.*

*Est ibi temperies, perpetuata quies
Ecclesiam sancti sub ea regione Mathæi
Sanctifici tenuere viri, monachi Galilæi*

Dantes Britannis dogmata sancta Dei.

Qui ordo totius est operis. Hexametto & Pentametro hoc conflatum est epigramma.

In cratere meo Tberis est conjuncta lyao;

Est dea juncta Deo. sed ea major eo.

Nihil valet hic vel ea nisi sint ambo phariseæ,

Amodo propterea sit Deus absque dea.

Legi alicubi elegiam integram Trojæ excidium hoc genere carminis complexam, cujus quatuor priores versus in memoriam redierunt, quos hic appono ob venustatem eximiam.

Pergama flere volo fato Danaïs data solo;

Solo capta dolo, capta redacta solo.

Passa modo Paridem, Priadem modo, Thesea pridem;

Est factura fidem ne redas in edem.

Longioris esset otii singula hic velle recensere. Transcoad versus rythmicos inartificiales, vulgares & communes, qui nullis pedibus adstringuntur, sed in solo syllabarum numero atque rythmo consistunt. Hoc artificio plerosque habemus compositos hymnos Ecclesiasticos, & quas vocamus *Prosas*, in quibus pia & seria tractantur: quod idcirco moneo, quoniam hos rythmos fere semper ad nugas & locos video detortos fuisse, ut in subjectis exemplis cernere est.

Prolegomena in scholam

*Meum est propositum in taberna mori,
Et vinum apponere sitienti ori,
Vt dicant cum venerint ebriorum chori.
Bacchus sit propitius huic potatori.*

In Germania dum studiosus juramento Rectori se adstringit, & sit ut dicitur *Scholasticus juratus*; hanc illi cantilenam concini audiui, à Luthero, ut dicunt, institutam.

<i>Salvete candidi hospites,</i>	<i>Curvū quod est hoc flectimus,</i>
<i>Conviviumque sospites,</i>	<i>Crassum quod est deponimus,</i>
<i>Quod apparatu divite</i>	<i>Beanus iste sordidus</i>
<i>Hospes paravit, sumite,</i>	<i>Altis spectandus cornibus,</i>
<i>Mos est cibum magnatibus</i>	<i>Vt sit Nervus Scholasticus.</i>
<i>Condire morionibus</i>	<i>Providere de sumptibus.</i>

<i>Nos dum jocamur crassius,</i>	<i>Interea dum ludicro</i>
<i>Bonis studemus moribus,</i>	<i>Tempus datis spectaculo,</i>
<i>Lignum fricamus horridum</i>	<i>Frontem severam ponite</i>
<i>Crassum delamus rusticum,</i>	<i>Frontem serenam sumite.</i>

His vero rythmis nihil humiliter aut facilius est; operosiores paulò existant *Gualteri Disse Carmelitæ* rythmi, cui hoc proprium fuit ac peculiare, ut post tres versus nullo pede ligatos, quartum subjiceret pedibus adstrictum, eoque vel ex probatis auctoribus, vel ex paræmiis vulgaribus desumptum. Exordium libri hujusmodi est.

*Heliconis rivulo modice conspersus
Vereor ne pondere sim verborum mersus
Sed quia jam labitur mundus universas
Incipe Mœnalias mecum mecum mea tibia versus.
Rythmis dum lascivio, versus dum propino,
Rodet forsā aliquis dente me canino;
Quia nec afflatus sum spiritu divino
Neque labra prolui fonte caballino.*

Extat & similis lusus qui dicitur cuidam *Raymundo* usitatus fuisse, sed tres ejus priores versus pedibus ligati erant, quartus ex aliquo etiam poëta celebri desumebatur, quod observabis in hoc tetastrico.

*Vt mens se videat posita caligine fumi,
Quis vocat appposito lumen de lumine sumi?
Quod si perfectè nequeo res edere cunctas,
Vt desint vires, tamen est laudanda voluntas.*

Vt est ingenium hominum atque industria, plures excogitari posse versuum rhythmicorum differentias non inficior; quas tamen non exequor scrupulosius ut potè ad rem præsentem minimè necessarias. Libuit tamen aliquantulum his, ut ita dicam, nugis immorari, ut in quo genere ryth-

Salernitanam.

Tricorum versuum essent Salernitani facilius adverteremus. *In qua*
 Esse verò ex Artificialibus *κοιλιανη* αὐτοῖς, nemonon videt, *genere*
 cum ventri cauda adsonet, licet interdum occurrant *συνεχ-* *sunt ver-*
η αὐτοῖς, seu Leonini propredicti in quibus cauda caudæ res- *sus Sa-*
 pondet ut in his duobus. *lern.*

Lenit & humectat, solvit sine febre butyrum
Incidit, lavat, ac penetrat, mundat quoque verum.

Consilium Scholæ Salernitanæ in his rhythmis scribendis.

C A P V T VIII,

Post tam longum & tædiosum excursum, tanquam à diver-
 ticulo redeundum tandem est in viam, ut quo consilio ad-
 ducti sint Salernitani Medici ad *florem* hunc medicinæ carmi- *Salerni-*
 nibus rhythmicis consignandum aperiamus. Duæ autem mihi *nitan-*
 rationes videntur potissimæ hujus instituti. Prior *chryca-*
mine
scripse-
runt.
ratio Principis cui librum adornabant. Is autem erat natione
 Nortmanus; ut apud Nortmanos genus hoc carminis tritum,
 familiare, jucundum. Nihil penitus apud eos æterna dignum
 memoria consignabatur nisi eo carmine. Primi eorum Ducis
 Rollonis habemus epitaphium hujus compositionis.

Dux Nortmanorum cunctorum norma bonorum,
Rollo ferus, fortis, quem gens nortmanica mortis
Invocat articulo, hoc jacet in tumulo.

Ipsi provideat tua sic clementia Christe,
Vt semper videat cum cœtibus angelicis te,
Filius atque Dei propitiatur ei.

Ejusdem farinae epitaphium positum ejus filio Guillelmo.

Rollonis natus Guillelmus longa vocatus
Spata, Deo gratus, jacet hic tumulatus.
Panem canonicis in honore Dei genitricis
Contulit: ergo pia juvet ipsum virgo Marias
Et qui cuncta videt, sibi vivo pane frui det.
Anno centeno novies duo cum quadrageno
Deficit in membris ter seva luce Decembris
Cum nato cunctis escas tribuente quiescat,
Qui panem Christi pro matris honore dedisti.
Qui dedit hoc munus hunc salvet trinus & unus.

Guillelmo notho in Angliam proficiscenti apparuit Cometes
 de quo fuit sequens distichum.

Anno milieno sexageno quoque seno
Anglorum meta flammæ sensere Cometa.

Cujus distichi eo lubentius memini, quod ab Astrologis obser- *Nota*
 vatum fuit cum Cometam duas caudas ad meridiem tendentes *Come-*
 habentem significasse novam Regis mutationem & colliga- *ta,*

tionem seu conjunctionem duorum imperiorum Denique ut verbo absolvam, omnia antiquitatis rudera Nortmanorum his carminibus plena; ut idcirco conjectura sit Nortmanos eo carminis genere delectatos ansam dedisse Salernitanis medicis ut librum iisdem versibus adornarent. Conjecturam firmat alia à me facta observatio in historicis Salernitanis. Apud enim omnia epitaphia, inscriptiones, programmata antequam Nortmani Apuliam occuparent, versu minimè rhythmico consignata; at regnantibus Nortmanis omnia rhythmo designata. Supra attuli epitaphium Rogerii, sequitur Iordani.

Princeps Iordanus Ricardo principe natus,

Qua patet incœpit prius hac implenda recepit.

In fenestram instauratam hæc carmina edi.

Vultu jocondo Roberto dante secundo

Pulchra fit hac extra satis intus & ampla fenestra.

Altera fuit discentium commoditas: facilius enim mandantur memoriæ versus quam soluta oratio, ipsa enim qua proponuntur (inquit vir sapiens) per se multum habent ponderis, si aut carmini intexta sunt, aut prosa oratione in sententiam coacta. Eleganter Verulamio lib. 5. de augmentis scientiarum cap. 5. dixit similiter carmina facilius aisci memoriter quam prota. Si enim haretur in aliquo verbo, subest prænatio, tale debere esse verbum quod conveniat cum versu, qua prænatio est artificialis memoria pars prima, sed inter omnes versus rhythmi maxime memoriam juvant, delectando, & resonando. Ex ventris rhythmo rhythum caudæ deprehendimus vel è contrà, & ex rhythmo voces & voces & vocabula. Si quis nostris conjecturis potiores ac meliores protulerit, libenter illi acquiescam. Nec enim is sum qui ut est apud Herodot. lib. 1. Persarum ad instar. *μὲν ἔτι ἀνθρώπων μάλιστα τὰ πάντα ἀρίστον, τοὺς δὲ ἐκείνους οἰκόντας ἀπ' ἐμὲ κακίστους*, hoc est, me longè optimum omnium hominum, eos autem omnium pessimos esse qui à me longissime habitant, memor illius sententiæ Theognidis.

ἔστι τὸ εὖ καὶ χεῖρον τὸ δὲ ἀμείνον ἐχρον ἐχέει.

ἔστις δὲ ἀνθρώπων αὐτὸς ἀπαντα σοφός.

Est aliud quiddam prius, aliud verò melius opus singulorum hominum. Nullus enim eorum in omnibus sapiens est.

Ordo totius operis Salernitani in hac editione servatus.

C A P V T I X

Sapienter ut omnia Aristoteles dixit lib. 8. Physic. c. 1. *τάξις πάντων ἔστι λόγος*, ordinem omnium rationem esse: nec enim unquam à ratione sejunctus est ordo memoriæ parens, artium opifex & instaurator, omnisque pulchritudinis ac delectatio-

nis auctor. Optimè siquidem à Galeno lib. 2. de diebus critic.
c. 2. definitum est *omne pulchrum, simul esse & pulchrum &
ordinatum*, affirmavitque Xenophon *ὅτι δὲν ἔταος ὁ δὲ εὐκρηστον,
ὁ δὲ χαλὸν ἀνθρώποις ἐν βίῳ ὅς ἡ τάξις*. Cum ergo apicem & ad-
miniculum doctrinæ in uno versari ordine animadver-
terem; nihil mihi antiquius fuit in renovando hoc opere,
quàm doctrinam Salernitanæ scholæ ad certum quemdam co-
gere ordinem, capita singula huc & illuc sparsa, & absque me-
thodo disseminata in artem revocare, partemque illam Me-
dicinæ quæ de *valetudine tuenda* disputat, certo & defini-
tò ordine exhibere. Erat quidem ea Medicinæ pars toto hoc
operè diffusa, sed tam confusè & inordinatè propter scribendi
novitatem, ut libertatis poëticiæ potiùs argumentum, quam
medicæ artis documentum sapere videretur. Quamobrem im-
primis totum opus in hunc ferè ordinem coëgi; ut quoniam
victus ratio causas sanitatis & ejusdem signa contineret, *duas*
quoq; illa omnino partes possideret, *αἰτιολογικὴ* quæ de *causis*
sanitatem, vel perfectam conservantibus, vel labantem erigen-
tibus, ageret, & *σημωτικὴ* quæ *argumenta & signa* diagnos-
cendæ sanitatis explicaret. Prior illa, quod sanitatem ut dixi in-
tegram custodiret; quodque eandem velut *nutantem* rituban-
temque sustineret; rursus à me in *duas* divisa est partes, *αἰετο-
λακτικὴ* ἢ *διεγερτικὴ*, Illa prior, potior, & prolixior, quia
εὐεξία conciliat per sex res nonnaturales vulgo dictas, in *sex*
sectiones partita fuit Prior est de *Aëre*, Altera de *Cibo*, & *Potu*,
Tertia de *Motu & Quietè*; *Quarta* de *Somno & Vigiliis*; *Quinta*
de *excretis & rejectis*; *ultima* de *Animi pathematis*: *διεγ-
ερτικὴ* vero vel *generalis* est, quatenus scilicet præcepta
quædam tradit generalia sanitatis firmandæ; vel *particularis*,
prout prospicit incommodis singularum partium, ut potè ca-
piti, oculis, auribus, dentibus, voci, stomacho & cæteris. His
tandem omnibus, succedit *σημωτικὴ*, quæ beneficio *partium*
corporis, temperamenti & compositionis sanitatis *signa* investi-
gat. Atque illa est rerum series & ordo, in quem opus Saler-
nitanum reduximus; quod quidem nobis consilium erat
unico volumine in lucem emittere, nisi rerum pulchritudine
& necessitate ducti, prolixiores fuisset in nostris Animad-
versionibus, quam aut cogitare, aut sperare potuissemus.

Alterum quod in hac editione præstamus, *Animadversiones* Ani-
sunt nostræ singulis capitibus affixæ, quæ commentarii locum *mad-*
habere possunt. Proposueram autem initio commenrationes *versio-*
Arnaldi Villanovani opera & diligentia *Ioannis Curionis &* *nes no-*
Iacobi Crellii locupletatas: nostris animadversionibus præfi-
gere, idq; præstitimus ad caput usque tertium sectionis secun-

da: sed cum in manus meas pervenissent commentationes eadem impressæ Frâcofurti, Genève, & Monspeßuli opera Francisci Chouët Typographi, atque auctiores factas teriores & elegantiores studio & industria viri clarissimi atque doctissimi Costanſonis animadverterem, recudendas eas curavi, utpotè utilissimas & studiosis medicinæ apprime necessarias.

Addi-
tiones.

Cum autem nonnullæ sectiones leviter à Salernitanis delibatae essent, nobis curæ fuit supplere ea, quæ ad cujusque partis intelligentiam deesse videbantur: idcirco interdum proluxiores fuimus, nostrisque animadversionibus multa aspersimus, quæ vel splendorem addere, vel gratiam operi conciliare poterant, quamquam, ut verum fatear, rerum potius quam verborum magis fuimus studiosi, quod operarum laborè sequi cogeremur. Sincero enim animo testamur, primum nostrum orthographum & ipsa analecta maculis & lituris conspurcata Typographi operis inservisse, quod transcribendi nedum relegendi atque emendandi tēpus non concederetur. Hinc quoque factū est, ut nonnullæ contra mentem nostram irrepperint, & infinitæ mendæ, quas enumerare tædiosum mihi & lectori esset.

Casti-
gati-
nes ad-
dita &
emen-
dation-
es.

Præterea plurimos virorum clarissimorum errores deteximus & aperuimus; eo tamen temperamento, ut quantum in nobis fuit, abstinuerimus convitiis, quæ viro probò & veritatis amanti indigna judicamus. Una veritatis indagandæ sollicitudo & cura, nos in hoc bellum deducit, in quo nihil irato, nihil hostili animo patratum. Si quid à me peccatum ignorantia fuit, paratus sum revocare, ubi contrariæ rationes comparebunt. Plurima quoque loca Hippocratis, Galeni, veterumque auctorum ex occasione emendata à nobis fuere, jure an injuria æquus lector judicabit.

Versus
adjuncti.

Multis autem in locis ex manuscriptis codicibus addimus pleraque ad *victus rationem* pertinentia; quæ distincta ab aliis hoc signo, deprehendes: sed & insuper solis nostris animadversionibus illustrata sunt, quo uno argumento nonquam antè edita produntur. Multos alios versus ex manuscriptis illis omittimus, quod ad aliàs medicinæ partes potius quam ad hygeinē (quam unam hic tractamus) pertineant. Decrevimus tamen in calce operis omnes illos versus prout in membranis nostris continentur, in lucem emittere, sine scholiis, ne quisquam desiderare quicquam possit.

Indi-
ces.

Denique *Indicibus* necessariis carere istud opus nolimus, quapropter *priorem* Indicem damus sectionum & capitum: *ulterum* quæstionum in toto volumine tractatarum; *tertium* Auctorum & emendatorum & citatorum; *postremum* tandem rerum & verborum memorabilium.

DE
CONSERVANDA

BONA VALETUDINE,
liber Scholæ Salernitanæ.

PARS PROPHYLACTICE
de causis Sanitatis agens.

SECTIO PRIMA. DE AERE.

Operis institutum.

*Nglorum Regi scribit Schola tota Salerni:
Si vis incolumem, si vis te reddere sanum,
Parce mero, cœnato parum, non sit tibi
vanum*

*Surgere post epulas, somnum fuge meridianum,
Ne mictum retine, nec comprime fortiter anum,
Curas tolle graveis, irasci crede profanum,
Hac bene si serves, tu longo tempore vires.*

PRæsens hic liber à doctoribus Scholæ Salernitanæ in gratiam Regis Angliæ conscriptus, multa & varia conservandæ bonæ valetudinis præcepta complectitur.

In hoc autem capite octo imprimis generatim referuntur, quæ nos singulatim deinde, ac suo quodque ordine explicabimus.

Primum ergo est, ut tuendæ sanitatis suæ studio-

Cura.

fus, anxiferas, graveis, & pertinaces curas relaxans, ex animo penitus exterminet. Curæ enim corpus vehementer extenuant & exiccant, somnum impediunt, perpetuisque vigiliis conficiunt, vires destruunt, febres etiam accendunt, ac gravissimis valetudinibus initia præbent, ipsæ quoque melancholiam generant, pariterque calorem innatum resolvunt, & extinguunt, & magis si diutius durârint: Autor Galenus cùm multis aliis locis, tum præcipuè Aphor. lib. 2. comment. 28. & lib. 3. comment. 31. & de tuenda sanitate libro primo, capite 11.

Tristitia.

Sub eodem præcepto comprehendendi debent & Tristitiæ, quæ & ipsæ corporis naturam frigiditate & siccitate corrumpunt, id quod Salomon cap. 17. Proverbiorum suorum attestatur: Spiritus tristis, inquit, exiccat ossa. Sed cùm omnis mœstitia generandæ melancholiæ vim habeat, quò tamen vehementior ac diuturnior hæc affectio fuerit, eò plus adfert periculi. Nam extra hoc, quòd corpus macie paulatim extabefacit, cor etiam ipsum immodicè constringit, spiritum obtenebrat, ingenium hebetat, rationem impedit, iudicium obscurat, & memoriam obtundit. In mœroribus item fortibus, uti à Nemefio cap. 20. de natura hominis ex 3. lib. demonstrationum Galeni refertur, biliosa quædam superfluitas consuevit in ventriculum defluere, & multò magis quum ipse malè affectus fuerit, quæ sanè molestiam exhibet, ut non prius à mœstitia, & cruciatu cesset, quàm superfluitas illa vomitu ejecta fuerit, id quod Galenus etiam aphor. 1. 6. comm. 50. attestatur.

Timor.

Idem de timore quoque intelligendùm: nam & ipse intrò & ad principium, tum spiritum, tum

sanguinem unà cum refrigeratione eorum, quæ in summo corpore sunt, abducit ac contrahit: itaque etiam pulsus tum arteriarum, tum cordis iis, qui timent, minimi ac maximè imbecilli sunt, partes in superficie positæ algent, corpusque pallescit, tremor incidit, vox interrumpitur, & vires denique convelluntur omnes. Quod autem in tristitia paulatim patiuntur homines, id in timore confertim accidit, dissidentibus scilicet inter se passionibus iis non toto genere, sed magnitudine & vehementia. Itaque etiam ob timorem & immensum mœrorem nonnulli repentina morte interierunt, quòd scilicet imbecilla suapte natura animula eorum sub valido affectu oppressa, confertim extincta & suffocata sit: quemadmodum luculenter & perspicuè docet Galenus lib. 2. cap. 5. de causis Sympt. Quippe exstringi eam accidit propter affectus ipsius naturam, ut cujus generatio in refrigerando consistat: Suffocari autem eo quòd totus sanguis unà comemet, atque ad principium deferatur, Cujus sanè rei insignia exempla extant apud Plinium lib. 7. cap. 36. naturalis historiæ. Quocirca eum, qui sanitatis suæ tuendæ curam susceperit, cane pejus & angue omnia illa, quæ non aspectu & auditu modò, verùm & mentis agitatione tristitia existunt, fugere oportebit. Quod Aristoteles quoque innuisse videtur, cùm Problemate 5. Sectionis 7. scribit: *πεποδυμίας* incidisse quandoque, qui homines suffocari laqueo vidissent solum.

Hoc tamen ignorandum non est, quòd obesitas nonnullis, quibus corpus immodicè plenum est, ac iis etiam qui spiritus admodum mobiles & calidos habent, interdum utile sit, si curis, timore, & tristitiis conficiantur, quò nimirum spiritus ca-

lor hebetetur, & nimia moles, quæ corpus onerat, extenuetur aliqua ex parte atque auferatur: id quod uno ore confirmant, Paulus Aegineta, lib. 8. cap. 57. Aetius lib. 4. cap. 33. & Rhazes lib. 4. cap. 9. ad Almanforem.

Ira.

Secundum, ut ab ira temperet. Nam cum Ira sit fervor quidam, ac vehemens motus caloris in ipso cordis corpore, qui in extimas tandem partes cum impetu diffundatur, ut eam planè dilucidèque Galenus lib. 1. cap. 4. de different. feb. & in libro de causis morborum, cap. 2. definit, necessario corpus ipsum immodicè calfacit & exiccat, quò fit ut febrem nonnumquam accendat, in iis præsertim corporibus, quæ in se admissam caliditatem longo tempore retinere natura apta sunt. Et si enim motus cordis sedetur, in hisce tamen remanet calor præter naturam, atque inde hominem febricitare contingit. Quidam etiam ira commoti quasi attoniti, ac extra se positi videntur. Sunt præterea qui impotenti ira impetuosius concitados, ἀποπληξίας incidisse multos, repentèque animam expirasse, nonnullos verò furore, comitialis morbi accessione, ἐκλύσει, convulsione, podagra, & articulorum maximè ac totius corporis tremore comprehensos, concidisse, tradant. Obstat etiam animi iudicio, rationis opera perturbat, &, ut Cicero ait, ira præsentem nihil rectè fieri potest, Offenduntur autem ab ira potissimum, qui temperaturam corporis totius calidiorem, quàm par sit, aut morbo, aut natura consecuti sunt, præcipuè quando cor & caput naturali intemperie immoderatè fervent, aut aliquo adventitio calido affectu laborant.

Ira sci
utile.

Animalibus tamen vitiis, morbis frigidis, & natura frigidiori cordi & capiti, Galeno lib. 6. epi-

dem. part. 5. comment. 9. autote, ira non leve præsidium adfert, innatum enim calorem in ipsis jam torpescens excitat adaugetque. Quod Hippocrates etiam libr. 2. epidem. part. 4. in eum scribens modum confirmat: Diligentia, inquit, adhibenda est, ut excandescens inducatur, & caloris reparandi, & sanguinis in vasa subter cuticulam colligendi gratia. Quocirca ipsa à perfrigeratis, pallido colore præditis, & *καχξία*, laborantibus, ex quibusdam intervallis, & temporibus opportunis assumenda est, non sanè ita continenter, ut facultas offendatur, sed perinde ut exercitationes innatum calorem corroborantes, non immoderatas facere oportet, sed tum opportunè, tum moderatè assumere, ita & excandescens, si præclariss. medicinæ scriptoribus, Gal. lib. 3. cap. 20. de difficul. respir. Paulo lib. 1. cap. 58. & Aëtio lib. 4. cap. 34. credendum est.

Tertium, ut moderatè vino utatur, vinum Vinum. enim modicè haustum nativum calorem adauget teste Gal. cap. 4. de causis morborum. Ubi verò immoderatus bibitur, quàm ut vinci possit, tantum abest, ut animal calefaciat, ut etià frigidiora vitia gignat, quemadmodum copiose Gal. l. 3. c. 5. de temperamentis ostendit: quippe apoplexia, paraplegia & quæ Græcè *caros*, & comata vocamus, nervorum resolutio, comitiales morbi, convulsiones, tetani & debilitas ventriculi ac reliquorum membrorum omnium immodicum vini potum comitantur, quorum unumquodque frigidum est vitium. Sed de his plura infra.

Quartum, ut in cœna modico cibo utatur: exiguus namque cibus à facultate vinci perfectè & facile potest. Qui verò noctu multum ingerunt, ventriculumque nimio cibo onerant, dolorem

primùm & angustiam perpetiuntur. Deinde nec probè dormire, nec rectè concoquere possunt, quòd nimia copia facultas aggravetur, ceu nimio pondere pressa, subindéque superare ingestum cibum nequeat, id quod & infrà uberius ac fusiùs declarabimus.

Quintum, ut statim à sumpto cibo surgat: hoc enim ad concoctionem facit, quia cibus sumptus ita faciliùs descendit in imum ventriculi, in quo, Galeno lib. 5. de locis affect. teste, coctionis opus perficitur. Infra.

Som-
nus,

Sextum, ne à prandio somno indulgeat, is namque somnus, qui cibum statim excipit, fumosis exhalationibus caput replet, destillationesque parit. Sed de hoc uberius infrà.

Lo-
tium.

Septimum, ne lotium diutius, quàm natura fert, remoretur: hinc enim interdum oriuntur *δυσουρία* & *ισχυρία* hoc est, vitia, in quibus urina aut ægrè & difficulter excernitur, aut in totum supprimitur ac cohibetur. Eodem modo calculus aliquando & aqua intercus gigni perhibentur, neque aliud quidquam æquè vesicam lædit, atque longior, ultra mingendi voluntatem, lotii retentio, id quod testantur cum primis Galenus lib. 6. cap. 4. de locis affect. Rhazes lib. 4. cap. 6. ad Alman. & Avicenna Fen. 19. 3. Tract. 2. cap. 6.

Excre-
mento-
rum re-
tentio.

Octavum, ne compressis natibus, ventris onus suppressere & retinere tentet: ita namque indu-rantur fæces in intestinis, ob continuam suctionem venarum mesaraicarum, quæ cum intestinis continuatæ, omnem humiditatem è fæcibus exugunt: quo fit, ut illæ exiccate, difficilioris exitus intestina obstruant, oppiléntque: oppilationem verò, ob flatuum eductionis præclusionem, & aliarum consequentium sæcum coacervationem, nocumen-

ta sequantur, cùm illa, quæ cap. 4. enumerantur, tum etiam quæ referuntur à Cornelio Celso lib. 1. c. 3. Ex ventre, inquit suppresso, inflammationes, caligines, capitis dolores, aliæque superioris partis mala increscunt. Quibus accedunt etiam, ut Rhazes testatur, τινέσμος, & cibi fastidium, quod malum Græci ἀνορεξία, Latini verò appetentiæ amissionem vocant.

Summoperè præterea cavendum, ne in exoneranda alvo nimio conatu utatur, nam & hinc non raro sequi solet τινέσμος sive exitus intestini, quod ab osse sacro ad anum usque pertinet, Græcis ἀποδυσμένον καὶ ἀρχόν dicitur, Latinis Longanum rectum, & princeps, teste Andrea Væsalio l. 5. fabricæ humani corporis.

Ultimo tandem loco subjungitur, longissima tempore victurum quicumque hæc præcepta studiosè & diligenter observaverit.

Animadversio in operis Institutum.

HOC est proëmium totius operis quo quidem Auctor libri, dedicatio, rerum tractandarum enumeratio, utilitas & fructus qui ex observatione earum rerum exurgit, breviter proponuntur.

Auctor
hujus
libri,

Auctor libri fuit Schola Salernitana; Princeps cuinuncupatum opus, Robertus Dux Nortmanniæ & Angliæ Rex designatus, de quibus satis copiosè in Prolegomenis actum est. Non diffitebor tamen in manuscripto codice me loco Anglorum Francorum nomen legisse, quod credo perperam à transcriptore quodam factum rerum Salernitarum ignaro & in lectione Arnaldi

3 DE CONSERVANDA

Villanovani minus versato qui in comment. dedicatum opus Regi Anglorum nominatim insinuavit.

Mate-
ria li-
bri.

Res autem quæ hoc libro continentur quinque sunt, quibus tota higeine comprehenditur. Nec enim aliud fuisse propositum medicis Salernit. existimo, quàm eam medicinę partem describere quę sanitatem conservat. Ea vero quinque rebus constituitur; cibo & potu, motu & quiete, somno & vigilia, excretis & retentis, ac denique animi pathematis, quę omnia prout metri licentia permisit satis dilucidè recensentur hoc exordio. His enim verbis, (*Parce mero, cœnato parum,*) cibi & potus moderatio designatur: istis vero (*non sit tibi vanum surgere post epulas*) motus seu exercitatio & opposita quies significantur: sequentibus autem (*somnum fuge meridianum*) somnus & vigilia: (*Ne mictum retine, &c.*) excreta & retenta, (*curas tolle graves, &c.*) animi affectus quæ Græci *πάθηματα* vocant sine dubio insinuantur. Etenim si (*ut exponunt Commentat.*) Medici Salernit. hæc velut particularia præcepta conservandæ sanitatis tradidissent, non fuissent deinceps tot capita & articuli præscribendi quibus cibum & potum, somnum & vigiliam moderantur. Sed perinde habet hoc argumentum atque primus Hippocr. Aphor. in quo quidem omnia quæ ad medicinam faciendam pertinent comprehenduntur, Medici officiū, egri obsequia, ministrantium sedulitas, rerum denique omnium opportunitas, quæ omnia libris septem Aphorif, sigillatim postea recensentur. Idipsum planè Salernitanis consilium fuit, ut primo capite quæ ad sanitatis tutelam necessaria essent; universim ac velut in typo præmitterent, sigillatim demum & per singulas partes illustrarēt.

Villa-
nov
carpi-
tur.

Nec est quod quis obtrudat higeinen sex rebus extrui, quarum præcipua quæ est. Aër à Salernitanis minimè perstringatur. Nam ut hoc scribendi genus omittam difficile, adstrictum, & ad docendum parum appositum, quæ obmissionis excusatio esse possit, Videtur mihi planè satis factum si nomine cibi comprehensum fuisse Aërem dixerò. Est enim vel Hippocr. & Gal. testibus triplex alimentum, πνεύματος spirituosum seu aëreum, υγρὸν humidum, ξηρὸν solidum. *Principium, inquit Hippocr. lib. de alimento, alimenti, spiritus, nares, os, guttur, pulmo, reliquaque perspiratio καὶ ἡ ἄλλη διαπνοή.* *Alimentum humidi tum sicci principium; os, gula, ventriculus.* Hanc Hippoc. sententiam amplexus est Gal. libro de utilit. respirat. lib. de usu pulsuum, lib. 1. de diffic. respir. 2. de placitis, 7. de usu. part. cap. 8. & 9. ubi quidem διαπνοὴν seu perspirationem usum duplicem præbere refert, maximum quidem ut caloris nativi symmetriam conservet, πρὸς τὴν τῆς συμφύτου δερμοῦ φυλακὴν, minorem vero ut spiritum animale nutriet πρὸς τὴν τῆς ζωῆς πνεύματος ἔξωσιν, Ut ergo cœnæ nomine quævis edendi tempestas intelligi debet, sic & quodvis edulii genus seu sit potulentum, seu esculentum, seu spirituosum quod vocatur Aër primum caput higeines constituens. Cæterum hunc senarium rerum non naturalium, ut Medici loquuntur, numerum non ineptè quidam colligunt ex numero facultatum nostri corporis quarum singulis duas assignant, Naturali quidem cibum & potum, atque excrementorum evacuationem, Vitali aërem & animi perturbationes; Animali denique motum & quietem, somnum & vigiliam. At Gal. methodi & ordinis artifex eas ad quatuor capita revocavit lib. 1. de sanit. tuend. videlicet

Obje-
ctio.Dilu-
tio.Ali-
men-
tum tri-
plex.Sex res
non na-
turales
nec
plures,
nec
paucio-
res.

ad assumenda, admovenda, facienda, & educenda
παρασχεύουσα ἐξ ὧν, προσκίνηοντα, ποιούσα, κενύουσα.
 Assumuntur cibus, potus, admoveatur aër circum-
 fusus, fiunt exercitationes, somni, vigiliæ, per-
 turbationes, educuntur excrementa. Nos ordi-
 nem medicis usitatum sequemur cuius schema ul-
 timo capite prolegom. dedimus.

Higi-
 nes uti-
 litas
 duplex.

Restat ut duplicem utilitatem quæ ex observa-
 tione rerum non naturalium elici solet subjunga-
 mus. Prima est vitæ incolumitas & sanitas illiba-
 ta, altera vita diuturna atque longæva. Atque ut
 breviter utrumque definiatur, certum est medi-
 cinæ ope velutudinem posse conservari proroga-
 rique vitam. Est enim Medicina ars tuendæ
 atque conservandæ sanitatis ab Altissimo crea-
 ra & è terra producta, quæ est veluti penus ac
 promptuarium omnium medicamentorum. *Me-
 dicina*, inquit Plutar. de sanit. tuenda, *sic est de
 numero disciplinarum liberalium, ut politie, splen-
 dore, incunditate nulli sit inferior, porro mercedē abun-
 de magnā addit sui studiosis, nēpe corporis salubritatē
 ac prosperam valetudinem, τὸ σωτικὸν καὶ τὸ ἐννικόν.*
 Nec enim existimo cum Hippocr. lib. de arte
 audiendos esse eos qui negant ullam esse medi-
 cinam, sed omnia una fortuna regi: licet enim
 multi ægri etiam citra medicorum usum sanitati
 restituantur, *videtur tamen omnino fieri posse*, inquit
 Hippocr. *ut hi ipsi in medicinam inciderint, &
 hoc tandem magnum signum est essentia artis, nem-
 pe artem esse & quidem magnam, quādo saucii qui ar-
 tem esse non putant per ipsam servati apparent.* Elegan-
 ter & suo more Plinius scripsit multos populos
 diu sine medicis, sed non sine medicinā degisse.
 Nam ut ratiocinatur Hippocr. lib. de veteri med.
 ars medica inventa ab initio est atque quæsitā ob

necessitatem, quod videlicet non sufficeret homini idem cibus atque potus qui bovi & equo, idcirco, ait, *quæ nunc inventa sunt edulia multa arte excogitata & multo tempore in usum adducta mihi vidētur, quod nimirū in multos & graves morbos ex robusta ac ferina victu lege hominū corpora inciderēt ingestis sine discrimine cibis validasque vires habētibus, in quos ipsos etiā si eodē victu uterētur hodie inciderēt, vehementissimos, dolores, morbos, citissimāque mortem subeundo.*

Sed quia hic locus Hipp. corruptissimus est, præstat ejus verba ex nostra emendatione subjicere Hipp. emendatus.

τὰ δὲ καὶ νῦν διατρήματα εὐρημένα καὶ τετελεσμένα ἐν πολλῷ χρόνῳ καὶ πολλῇ μοι δοκέει. ὥς γὰρ παχὺν πολλὰ τε καὶ θεινὰ ἀπὸ ἰσχυρῆς τε καὶ θεινῆς διαίτης σώματα ἀκρίτως εἰσφερόμενων καὶ μεγάλαις δυνάμεισι ἔχόντων, οἷά περ αὖ καὶ νῦν ὑπὸ αὐτῶν πάχοισιν πόνοις τε ἐχυστοῖσι καὶ νέουσι πίπτοντα καὶ διὰ ταχέος θανάτοισιν. Multo plura ad probandam medicinam attulit Hippocr. lib. de lege & veteri med. quorum tædiosa esset enumeratio.

Satius est ut diluamus quorundam hominum opinionem auctoritate Gal. roboratam scribentis lib. 1. de sanit. tuen. suam cuique animanti naturam satis esse ad proprias convenientesque excitandas appetitiones quibus sanitatem salutemque tueatur: *ἔχον γὰρ ἢ φύσις ἐν αἵματι τοῖς ζώοις ὁρμὰς οἰκείας ἐνδεῖναι πρὸς εὐγίαν τε καὶ σωτηρίαν*, quo sensu Hippocr. epist. ad Damagetum naturam vocat opulentam, omniumque alumnā per ea quæ abundè suppetunt, *πλεονικὴ φύσις καὶ πάντων τιθιδῶν δι' αὐτὰ χρεῖσις*. Si ergo naturæ sapientissimæ, justissimæ καὶ πάντα αὐτοδιδύκτως τε καὶ αὐτομαθῶς περὶ πείσης, & omnia ex sese agentis ductu impulsuque ad res salutares cognoscendas & amplexandas invitamur; non est quod ad medicinam recurramus, aut salu-

Objection ex Gal.

Gal. an quod in utero continetur sit animat.

Solu-
tio.

taribus medicorum consiliis utamur. Tanti fuit
nomenti apud nonnullos hæc ratio, ut medicos
animarum negotiatores vocaverint per mortes
hominum sua experientia agentes. Has tamen &
similes rationum *ἐμπειρίας* sic dissipavit Francisc.
Valleriola enarrat. medic. lib. 4. enarrat. secun-
da, ut ejus verbis addere hominis sit otio abutentis
& transcribendi pruritu laborantis. Monuit Hip-
lib. de morb. mortem morbumque hinc gigni;
cum quis cibis & potionibus quæ maximè confe-
runt, aut multum aut intempestivè usus fuerit.
Scribit Theſſalus Hippocr. filius in orat ad Athe-
nienſis qui vitam erroneam degunt *πλεονέκεις βίος*,
pericula & ægritudines magis accidere solitas
quàm iis qui certam vitæ rationem sequuntur,
τεταγμένω ζώνι. Gal. libro quinto de sanita. tuen.
gloriatuſe iis qui prius assiduis premebantur
morbis ea sanitatis præcepta tradidisse, quibus
cum paruiſſent prorsus morbi expertes multis an-
nis permanſerunt. Addit præterea se quidem ex
lassitudine aliquando febricitasse, sed nullum præ-
terea morbum per multos annos expertum. *Quin*
etiam, inquit, *percussus certis corporis partibus un-*
de alii inflammationibus bubonibusque contractis fe-
bricitarunt, nunquam phlegmonem bubonemve sensi
nec febre laboravi, non aliunde certe quàm ex servan-
da sanitatis arte tanta commoda consecutus, cum alio-
qui nec salubrem corporis statum ab ortu ipso sim nactus,
nec vitam planè liberam sortitus. Illud etiam sponde-
re auderet ne bubone quidem laboraturos eos
qui sanitatis tuendæ præcepta servaverint. Sapien-
ter Arist. Probl. 38. sect. 19. observavit nos cum or-
dinate & laboramus & bibim⁹ & comedimus, na-
turam viresque nostras servare & augere, contra
vero inordinate cum, agimus depravare naturam

atque de suo statu dimovere πορῶντες ὃ καὶ πίνοντες
καὶ ἐδίδοντες τὰ τεταγμένα σάλας καὶ ἀνδροπύου πλὴν φύσιν
καὶ πλὴν δυνάμιν, ἅπαντα δὲ ἐδέχοντο καὶ ἐξίσταμεν αὐτοῖς.

Quos autem cruciatus & morbos inducat præ-
postera victus ratio, copiosè simul & elegàter ex-
pressit moralis sapientiæ coripheus Seneca epist.
95. quam legere non piget. Senecæ vestigia pre-
mens Horat. lib. 2. serm. sat. 2. cecinit.

Accipe nunc victus tenuis quæ quantâque secum
Afferat: imprimis valeas bene, nam varix res,
Ut noceant homini credas, memor illius escæ,
Quæ simplex olim tibi sederit, at simul assis
Miscueris elixa, simul conchyliâ turdis,
Dultia se in bilem vertent, stomachoque tumultum,
Lenta feret pituita.

Visne Medicinæ fructus tibi aliquot exemplis
confirmati? Pollio Romulus senex ille Augusti
hospes apud Plin. lib. 22. cap. 24. centesimum an-
num excedens cum ab Imperatore interrogaretur
quanam maximè ratione vigore illum animi cor-
porisque custodisset, respondit; intus mulso, foris
oleo. M. Cato Græcorum medicorum osor pro-
fessus est se & conjugem Medicinæ beneficio us-
que ad longam senectam perduxisse. Cyrus apud
Xenophonem eo sermone quem moriens habuit
admodum senex, negavit se unquam sensisse sene-
ctutem suam imbecilliolem factam quàm adoles-
centia fuisset. L. vero Metellus post, consulatum
Pont. Max. ita bonis viribus extremæ ætatis tem-
pore fuisse narratur, ut adolescentiam non requi-
reret. Senectus Georgiæ Leontini produci in ada-
gium solet de optima nec annis exoluta: cum vero
ab eo quæreretur quomodo annum attigisset octa-
vum supra centesimum, respondisse dicitur quod
voluptatis causa nil sibi umquâ permississet face-

Exem-
pla co-
rū qui
sanè vi-
xerunt
& diu.

Plin. l.
29. ca.

1.

re; ὃ δὲν πῶποτε ἡ δούης ἐνεχε περὶ ξας. Herodicus Medicus teste Plat. dialogo 3. de rep. omnium infirmis sui temporis, artis medicæ opera fere centesimum annum implevit. Joannes de temporibus apud Fulgosium 420. annos vixisse narratur. Plut. notavit multos corpore alioqui parum firmo vitam solâ diligentia longam consecutos. Sed paucula hæc exempla ex magno & pleno acervo deprompsisse sufficiat.

An senium retardari possit.

Superesset demum ut inquireremus num dari possint quædam medicamenta aut alimenta quæ inventutem prorogare, senium retardare valeant. Equidem neminem fugit apud Gal. lib. de maraf. inventum Philosophum qui artificio medico immortalitatem hominibus polliceri auderet. Democritus apud Diophanem lib. 5. Geopon. cap. 7. rogatus quomodo homines incolumes manerent & longevi, respondit si externas corporis partes oleo, internas melle illinerent; εἰ τὰ μὲν ἔξωθεν ἐλάϊον τὸ σῶματος, τὰ δὲ ἐνδοθεν μέλιτι χρίσταιτη. Quod observatum quoque habes apud Athen. lib. 2. deipn. cap. 7. quo loco Aristoxenus scribit morbum nunquam sensuros qui pane cum melle quotidie vescerentur. Addit Lycus eo loci πολυχρονίης esse Corfos quod melle perpetuo uterentur. Jactitant Chymistæ sua κρατὶς το χειρουργήματα, vividos latices, olea incombusta, potabile aurum, Panacæam, mumiam magneticam, hieras hermeticas, aliptas divinas & nectareas, quibus retardetur senectus, adolescentia conservetur. Gloriatur apud eos Artesius se mille & viginti quinque annos vixisse. Refert Rogerius Bacco epist. de secretis operib. probatum fuisse testimonio litterarum Papalium, Germanam captivâ inter Saracenos hausisse medicinam qua usque ad quingentos annos vitam

prorogarit. Notat quoque nemoris alicujus custodem in majori Britannia unguento quodam totum corpus exceptis pedum plantis perunxisse; cujus beneficio trecentos annos sine corruptione & cruciatu, si pedum excipias dolores, vixerit. Sed quid attinet has & similes nugas Alchimistarum, & nova deliria fratrum Rosaceæ crucis enumerare, cum pleni sint veterum & recentium libri, plena monimenta eorum qui beneficio divinæ artis nostræ se à morbis tutos præstitere & in vegeta senectute diu perseveravere? Quid juvat, inquam probare lucere meridie? Consulantur Gal. lib. de Maraf. & de sanit. tu. Aristot. lib. de longit. & brevit. vitæ, Albert. Magn. comment. in parva natural. August. Niphus ibid. Buccaferreus comment. in lib. 2. de gener. & corrupt. Marsilius Inguen. quæst. 17. & Albert. de Saxon. quæst. 13. in eundem lib. Frat. Amadeus Meigret quæst. in eundem locum, Conciliator differ. 113. Petr. Hispan. comment. in lib. Diatarum univers. Isaaci. Dinus de Garbò quæst. 63. lib. 1. Summ. medic. tract. 5. & in tractatu de restau. humido radic. Jacob. Foroliviensis, quæst. 34. Turisa. quæst. 2. & 3. in lib. 3. Gal. de arte parva, Card. lib. 1. De sanit. tuen. cap. 8. & lib. 3. cap. 30. ejusdem operis, & lib. Theognost. Marsil. Ficin. lib. De vita producent. Valef. de sacra Philosoph. & lib. controvers. Anton. Gazius in florida corona cap. 5. & 15. Thomas Philologus de producenda vita ultra 120. annos. Martin. Panca de proroganda vita. Arnal. Villanovan. lib. De conservanda invent. Codron. de annis climacter. Korumannus de miracul. vivorum, Talentonijs lib. 2. reconditarum rerum cap. 1. Longius epist. 76. lib. 1.

*SI tibi deficiant medici, medici tibi fiant
Hæc tria, mens hilaris, requies moderata, diata.*

Hoc loco fit mentio trium remediorum, quæ in defectu medici, vicem ejus cum apud alios, tum nobiles maximè & excellentes viros supplere possint.

Læticia. Primum, animus hilaris ac lætus. Læticia enim calorem excitat naturalem, spiritus temperat & puriores reddit, virtutem corroborat, ætatem floridam facit, invenile corpus diu conservat, vitam prorogat, ingenium acuit, & hominem negotiis quibuslibet obeundis aptiorem reddit. Convenit autem ut hæc ipsa læticia, sive gaudium bonæ valetudini commodum, sit temperatum, non excedens modum, neque repentinum. Nimio enim & repentino gaudio, quemadmodum Galenus lib. 2. cap. 5. de Symptomatum causis, & Alexander Aphrodisæus problemate 21. memoriæ prodiderunt, tanta fit cordis relaxatio, ut virtus vitalis unâ cum innato calore tota egeratur, ac dissipetur, adeoq; syncope nonnunquam & repentina mors consequatur. Atque hujus quidem rei extant horribilia ac pertimescenda exempla, apud T. Livi. Decad. 3. lib. 2. Valerium Maximum lib. 9. c. 12. Plin. lib. 7. cap. 32. & 33. & aul. Gel. libro 2. cap. 15. At enim cum, juxta tritissimum Scholis Medicorum dictum, contraria contrariis curentur ac depellantur, illis potissimum gaudium adsciscendum est, qui tristioribus animi pathematis immodicè conficiuntur. Quod sanè per illa cum primis consequantur, quæ principes facultatum partes corroborant, sanguinem bonum generant, & spiritus instaurant, eadem quippe & menti, Avicen. 11. 3. tract. 2. ca. 10. teste, gaudium & læticiam conciliant

ciliant adjunguntque. Hujusmodi porrò sunt cibi
suaves & boni succi, vinum subtile ac delectabile,
boni & fragrantès odores, delectabilium rerum
commemoratio, & cum amicis & familiaribus
frequentior & jucunda conversatio. Quare, ut
Eobanus noster disertè canens, admonet.

Uttere convivis non tristibus, utere amicis,

Quos nugæ. & risus, & joca falsa juvant.

Quem non blanda juvent varii modulamina cantus?

Hinc jecur & renes, ægræque corda stupent.

Nam nihil humanas tanta dulcedine mentes

Afficit, ac melicæ nobile vocis opus

Tange lyram digitis, animi dolor omnis abibit,

Dulcisonum reficit tristia corda melos.

Atque hinc adeò est, quod graviss. autor Plutar.
in lib. de Virtute morum tradit Pythagoram ani-
mo pacando sedandòque ab affectibus & pertur-
bationibus vehementioribus, Musicam adhibere
solutum. Sic Saül quoque per David psallentem
à spiritu maligno liberatum legimus. His similia &
scitu non indigna, lib. 1. & 14. Dipnosophistôn
Athenæus refert. Atqui hætenus quidem dicta
magna ex parte hisce etiam versibus ex Hierony-
mo Fracastorîa complexi sumus.

Tu tamen interea effugito, quæ tristitia mentem
Sollicitant procul esse jube curasque metumque
Pallentem, ultrices iras, sint omnia læta-
Alma Ceres te in hoc, Bacchi quoque læta juvabunt
Munera, sic dulces epulæ, sic copia rerum.
Sic urbis, sic ruris opes, & summa voluptas,
Visere sæpe amnes nitidos, jucundæque Tempe,
Et placidas summis sectari in montibus auras.
Accedant juvenumque chori, mixtæque puellæ.

Secundum, Animi tranquillitas, nobiles enim
& excellentes viri, ob maximas & diversas curas,

Tran-
quilli-
tas.

quas sustinent (si ipsis cætera omnia antè pariter adfuerint) mentis inquietudine magis, quam mediocris conditionis homines, læduntur. Nam si quid aliud, hæc maximè somnum impedit, qui nobilibus, cum biliosæ ferè & siccioris naturæ Vigiliæ. sint, in primis conveniebat. Vigiliæ verò, ut Galenus lib. 7. cap. 6. Therapeu. metho. autore est, magis adhuc totum corporis habitum siccant, adeoque iis, qui alioquin ex siccitate laborant, infestissimæ sunt.

Re-
quies.

Vel requies hîc ad corporis quietem, quæ motui opponitur referenda est. Nam & hæc quoque ad valetudinem necessariò adhibetur. Calorem enim naturalem assiduis laboribus fractum ac dissipatum revocat, vires exhaustas ac penè perditas recuperat, adeoque præstat, ut animal se colligat, ac durare possit. Quod diserte admodum apud Ovidium lib. 1. Epist. 4. Phædra Hippolyto iis versibus significavit :

Quod caret alterna requie, durable non est,
Hæc revocat vires, fessaque membra levat,

Eleganter autem alternam requiem vocat : sicut enim non semper laborare, ita nec semper quiescere expedit.

Diæta.

Tertium, Moderata diæta, id est, modus, seu ratio vivendi, Græcis communiter *diæta* dicitur, Latini victus rationem reddunt. Quidam Græcam dictionem retinere, ac Latinis characteribus, Dictam, scribere maluerunt, vulgus Regimen sanitatis, sive regulam victus appellat. Complectitur autem in se, non modò, quæ ad cibi & potus rationem attinent : sed reliquas etiam res omnes, quas non naturales medici uno ore vocare solent. Harum enim commodus & moderatus usus saluberrimus est, & corporis constitutionem conser-

vat, intempestivus verò & immodicus sanitatem, adeoque naturam hominis corrumpit. Ut igitur vita morbis omnium minime obnoxia sit, harum legitimus usus sollicitè ac diligenter servandus est Plura infra.

Animadversio.

ARs medica paucorum olim hominum fuit, & si credimus Diodoro Sic. certarum familiarum: scribit enim lib. 1. biblioth. nemini licuisse apud Ægypt. ullum in rep. munus aliud vel artem profiteri, nisi à legibus definita & à parentibus quasi per manus tradita fuisset. Sic Asclepiadarum familia medicorum fuit, sic propagata hæc loquendi forma *κντρών παῖδες*. Medicorum filii pro ipsis Medicis. Tum temporis Medicorum penuria erat. At ubi pluribus Ars communicata fuit, & cœpit cibus non ad tollendam, sed ad irritandam famem quæri, & inventæ sunt mille condituræ quibus aviditas excitaretur, in hunc multiplicem medicorum quem videmus numerum crevit. In ortu Academiæ Salern. parrior erat medicorum numerus; ac proinde hoc præceptum concinnatum est ab ea, ut si forte Princeps Robertus comitem medicum perpetuum non haberet cujus consilio uteretur, tria in illo præcepto designata sedulo observaret ad sanitatem custodiendam. Tuta & secura sunt nostra sæcula à paucitate medicorum; tum propter Academias medicas, quæ nullo examine severo, nullo specimine præmisso ad lauream doctoralem quovis ignaros admittunt, tum propter Magistratum indulgentiam qui circulatores & Aggyrtas,

Pauci
olim
Medici.

Vnde
multi
tam
medici.

medicā artem profitentes, suis civitatibus non expellunt, sed grassari sinunt in publicam civium perniciem Adeout nostra ætate Pliniana ἐπιτίμους nimium quantum verissima est. Itaque Hercule, inquit, in hac artium sola evenit, ut cuicumque medicum se professō statim credatur, cum sit periculum in nullo mendacio majus. Nulla præterea lex qua puniat inscitiam capitalem, nullum exemplum vindictæ. Discunt periculis civium & experimenta per mortes agunt.

Lib. 29
cap. 1.

Sed quorsum hæ ἀπότδξῃς? Redeo in viam.

De Aëre.

CAP. I.

A Er sit purus, sit lucidus & bene clarus,
Infectus per se nec olens fæctore cloacæ,
,, Alteriusque rei corpus nimis inficientis.

Optimi
aëris
notæ.

H Ic quatuor traduntur notæ optimi & habitabilis aëris. Prima, ut sit purus, id est, non infectus à vaporibus, quia impurus alterat cor, secundum complexionem illius quod ei commiscetur. Sicut innuit Hali. com. 16. lib. 3. Galeni artis medicinalis. Secunda, ut sit luminosus. Aër enim turbidus, corpori tristitiam & pigritiam infert, quia commiscet humores, & turbidus ad cor penetrat, unde generantur spiritus turbidi, & crassi, animam contristantes, & pigritiam inducentes. Nihil ergo magis jucundum ac hilarem reddit hominem, minusque gravat, quam si claro aëre ambulet, vel mane surgat. Tertia, ne sit infectus, cujusmodi est in locis cadaverum non cremorum multitudine refertis, quemadmodum in præliis contingere solet, & hunc pestis fere sub-

sequitur : inspiratus enim in corpore spiritus inficit. Quarta, ne fœtorem habeat cloacæ, & sub hoc comprehendūt infectiones particulares aëris, ut latrinarum, fovearum, culinæ, & locorum, in quos cadavera convehuntur, & ossa mortuorum, aut lacuum seu paludum, in quibus linum vel cannabis putrescit. Talis enim spiritus nostros inficit, ac maximam cerebro noxam suggerit. Hinc Avic. 2. I. Doct. 2. Et aër quidem dum est temperatus, & clarus, neque substantia extranea, complexioni contraria ei admiscetur, & sanitatem efficiens, & ipsam conservans, & cum mutatur, contrarium suæ operationis operatur.

Verùm quo prædictorum exactior notitia habeatur, sciendum est, aerem pro valetudine tuenda duobus modis esse necessarium. Primò quidem ob refrigerationem cordis. Secundò verò, ob expulsionem fumosarū superfluitatū, spiritum & calorem innatum molestantium. Quemadmodum enim videmus ignem externum ventilatione aëris suffocari, & extingui, ita etiam de spiritu & calore innato imaginandum est. Indigent enim aëre nutriente, conservante, & temperante. Temperatio ergo caloris innati fit per aëris attractionem, & depuratio per aëris expulsionem. Primum quidem per motum attractionis, alterum verò per motum expulsionis. Si ergo aër attractus, fuerit fœridus & impurus, corrumpitur calor & spiritus innatus.

Quare eligendus est purus, ac liber, qui ex terra, plana vel edita ventorum perflatu undique lustretur optimæ essentiae, & cui nihil vaporis seu halitus alieni admisceatur, neque sit turbidus, nec nebulosus. Hic enim humores conturbat, & animā, ut dictum est, contristat. Nec editis montibus in

valle inclusus, qui nullum perflatum recipiat: hic enim suffocans putrisq; est, similis illi qui in domibus quibusdam est inclusus, in quibus ob putredinem & perflatus defectum, plurimus acervatur squalor ac situs. Proinde omnib⁹ ætatibus noxius est & evitandus, Quemadmodum & quilibet inclusus. Hæc fere Gal. lib 2. de sanitate tuenda.

Tempore tamen epidemiæ, ob generaliore aëris putrefactionem inclusus convenientior est, unde id temporis domi manere, ac fenestras concludere præstat, ne qua putridus aër inspiret: alias liberior aër magis evitandus. Præterea in conservanda valetudine aer, cui commiscentur halitus stagni & paludis, ac specus profundis, pestilentem auram spirantes, & qui ex animalium, olerum, erucæ, ceparum & similium arborum malarum viscositatum, quales ficus & nuces, & leguminum putredine aut fimo coinquinatur. Cavendum etiam ne in aliqua primarum qualitatuum excedat, scilicet caliditate, frigiditate, humiditate & ficitate, id quod arte nostra moliemur sicut docet Avic. 2. 1. doct. 2. cap. 5. & 6.

Animadversio.

Hæc est prima sectio Higeines Aërem complectens, quem diximus revocari à Salernitanis ad alimentum spirituosum. Quia vero nobis consilium est Galeni & aliorum medicorum premere vestigia qui Aërem ad caput *ἡ δὲ ἐξ ὧν αἰετῶν ἡ νόστος*, id est, rerum foris incidentium referunt; Idcirco non ea ratione tantum qua spiritus nutrit, à me considerabitur, sed quatenus etiam vim habet calefaciendi, refrigerandi, in crassandi,

Aer
quot
modis
consi-
dere-
tur.

attenuandi, aut quovis pacto alterandi & conservandi nostrum corpus. Hæc autem disputatio quoniam prolixa est & diffusa admodum, in certas partes ac veluti membra à me dividetur fugiendæ confusionis gratia.

Aëris
necessitas.

Aër quis eligendus, quis fugiendus, ut emendandus.

M E M B. I.

Aëris tanta est necessitas, tanta dignitas, ut potiore hominis partem Latini Animam ἀπὸ τοῦ ἀέρος à vento seu aëre, Græci ψυχὴν vel ἀπὸ τοῦ ἀναψύχον, quod aëris proprium est, vel ἀπὸ τοῦ ψύχοντος, ab aëris refrigerio; quo, ut habet Chrysippus apud Plut. de placitis, puellus in utero materno indiget, deducam voluerint. Ab ea fortassis mente Varro animam definiebat apud Lactant. lib. de opif. Dei cap. 17. *Aërem ore conceptum: fervens in pulmone, tepens in corde, diffusum in corpus.* Quod ipsum autem Varronem Chrysippus & Hippocrates dixerant, qui animam spiritum seu aërem vocaverunt; quod una eademque anima & respiremus & vivamus. Lucianus in Toxari Scytharum Iusiurandum ait esse, μὴ τὸν ἀνεμόν καὶ τὸν ἀκινάκην, per vêtum & Acinacē, quod Acinaces (quod nomen est gladij). ἀποτρίσκειν ποιεῖ; mortis sit auctor, ἀνεμος vero ζωὴς αἶνον, vitæ causa, Observatione digni sunt versus Pacuviani in Chryse de aëre:

Hoc vide circum supraque quod complexu continet
Terram, quod nostri cælum memorant, Grai perhibent æthera,

Quicquid est hoc, omnia is animat, fomat, auget, alit, servat,

Sepelit, recipitque in sese omnia, omniumque idē est pater. Indidemque eadem, quæ oriuntur, de integro æquē eodem occidunt,

Si omnib⁹ aliis abstineat homo, neq, cibū sumat neque potum, possit tamē duos dies, vel tres, vel plures ducere, at si cui spiritus via in corpus intercipientur, in brevi parte unius diei intereat, ut vel hinc quāto usui aër corpori sit, liceat asstimare, inquit Auct. lib. de flatib. Hūc tamen usum ad tria capita cū Gal. lib. 8. de placit. Hippoc. & Plat. cap. 8. revocare possumus; εμεψον, πίπιν, καὶ γένεσιν πνεύματος ψυχικῆς, refrigerationem, ventilationē, animalis spiritus generationem seu nutritionem. Refrigerat suo appulsu cum sit frigidior corde, cui contemperando à pulmone attrahitur. Aëris substantiam, inquit Gal. lib. an sang. in arter. cont. cor non exposcit, sed frigiditatē solūmodo quo recreari desiderat. Ventilat calorē nativum suo motu tanquā flabello, quo non modo ignis ille, ut loquitur Hipp. tepescit, sed etiā excitatur. Generat autē spiritus sua substātia, nā ab arteriis asperis extrinsecus attractus in pulmonis carne primū cōfiscitur, tum autē in corde & arteriis, iis maximē qua in plexu sūnt retiformi, ultimō ac perfectissimē in cerebri vētriculis ubi utiq; & animalis primū exacte efficitur ex Gal. lib. 7. de usu partium cap. 8. Cæterum aër hos fructus producit ἀναπνοῇ inspiratu, καὶ διαπνοῇ & transpiratu. Inspiratur duplici via; ore & arteriis: ore καὶ εἰσπνοῇ καὶ ἐκπνοῇ aspiratione & expiratione: arteriis καὶ διαστολῇ καὶ συστολῇ dilatatione & constrictione. Transpiratur per cutim universam quæ foraminulenta est & cribri instar, tenuissimis meatibus, quos Græci πόροι vocant, pervia. Itaque cum tot portis ac fenestris corpus nostrum aëre subeat, sedulō nobis laborandum est ut quā purissimus

Vfus
aëris
triplex.

ac saluberrimus hauriatur, Quis autem hoc nomine donādus sit, vix melius intelligi potest quam propositis vitiis quibus carere debet; quæ partim in ejus substantia, partim in ejus qualitatibus contingunt. Quoad substantiam nec sit crassus nec putris. Crassus enim impurus, caliginosus, obscurus, nubilus, salutaris nulli, sed noxius. Spiritus quippe obscurat & inficit, calorem nativum opprimit, corpus gravat, mœrorem inducit, mentem deprimit, humores & partes principes graviter lædit. Multum autem interest utrum quis crassum aërem dicat an turbidum. Crassus humoris multum ejusque densi ac opaci per totum obtinet, visionisque aspectum plerumque adimit, ne aut stellas minutiores cernere possimus, aut non nisi infuscatas atque obscuratasprehendamus. Turbidus partes crassiores multas humore suo constantes ventis turbulentis interferenum agitatatas habet, proinde deses non est prorsus ac silens ut crassus, nec totus udus, sed ficci aliquid obtinens. Crasso contrarius est tenuis aër, purus, limpidus, serenus, liber & perfatus, qui omnibus salutaris censetur à Gal. 1. de sanita. tuen. cap. decimo. Putris admodum noxius & pestilens habetur; seu à se putrescat dum non ventilatur; ut qui montibus excelsis undique velut conclusus tenetur: seu aliunde corruptionem acquirat, putà à cœlo & syderibus, à ventis ex locis infectis spirantibus, à tetro vapore & halitu putri stagnorum, cloacarum, cadaverum, aliarumve rerum putrescentium graveolenti inspiratione, & is semper est fugiendus. Sincerus, sub constellationibus benignis constitutus, ventis salubribus agitatus, rerum putridarum vaporibus non inquinatus, perpetuo de-

Quis
aër cli-
gen-
dus.

Crassus
aër &
ejus ef-
fectus.

Turbi-
dus
aër.

Tenuis
aër.

Putris,

Sincerus.

Calidioris
aëris
noxę.

Frigidioris
effe-
ctus.

Aër
qui
salu-
brior.

ligendus. Ratione qualitatū aër quoque calidior vel frigidior, humidior vel siccior, iis qui inculpatæ sunt sanitatis minimè expetendus est. Calidior enim aëris constitutio spiritus accendit, bilem auget, humores liquat, corpus dissolvit, sudores movet, sitim excitat, coctionem immittit, & dissipato calore nativo vitam efficit breviorē ex Avic. fen. 2. lib. 1. Doct. 2. cap. 16. At frigidior cutis meatus occludendo ac perspirationem impediendo febres putridas accersit, destillationes comprimendo excitat, quæ in ventre sunt obdurat, ex part. 27. sect. 5. lib. 6. epid. Humidior pituitam & cruditates multas congerit & eos morbos parit qui recensentur aphor. 13. lib. 3. Siccior humores quidem supervacaneos absorbet, sed febres acutas parit ob humorum acrimiam proventum, cutim desiccatur, & sitim excitat. Enimvero intemperatis hominibus salubriores sunt hi qualitatū excessus quàm ipsa moderatio: biliosos quippe magis juvat frigidus aër quàm temperatus, pituitosos calidus quàm moderatus; ut enim observatum est ab Hippocr. aph. 2. lib. 3. *naturarum quædam ad æstatem, aliæ vero ad hyemem benè vel malè habent: & rectè quidam se habent in æstate frigida & humida, malè in hyeme*, inquit Philotheus comm. in eum aphor. Quemadmodum igitur temperatis hominibus & *eupneustis* aër temperatus, hoc est in medio omnium qualitatū velut constitutus magis, convenit, sic Intemperatis Intemperatus, & ad contrariam titentium constitutionem desectens. Credidit tamen Gal. temperatis salubriorem esse aëris statum qui ad calidum & humidum vergat; quæ ratione ver illi saluberrimum dictum: est enim ejuscemodi constitutio amica & familiaris princi-

piis vitæ nostræ quæ in calido & humido consistit. Probarem tamen magis eam aëris constitutionem quæ ad calorem & siccitatem paulò inclinaret : nam & calore vita continetur & siccitate difflantur excrementa atque consumuntur , putredo quoque prohibetur & corporis partes firmantur ac roborantur. Et sane Hippoc. lib. de aër loc. aq. Orientales regiones *ὕμνότερας* definit; Occidentales vero *δείν κέειδεν νοσηρτάτων* situm morbosissimum obtinere dicit, ob nebulas frequentiores quæ humidioris loci signa sunt ! non insignem tamen siccitatis excessum laudo , sed eum qui paulò humiditati superemineat.

Quod ergo necessaria sit aëris inspiratio , simulque ejus noxæ homini subeundæ sint , excogitavit ideo Medicinæ consilium & artificium emendandi aëris vitia si quæ sint, ejusdemque præparandi. Imprimis enim medicinæ ductu varia vestium genera adinventa sunt muniendo corpori atque conservando , mox quoque ædificia extructa , ac demum stragula, lecti, peristromata, conopea , & cæteri hujus generis apparatus reperti, qui nos tutos ab aëris injuriis & ab insectorum, quæ impurus producit aër , noxis securos præstarent, de quibus nonnihil postea. Sed & alia adminicula homini dedit castigando aëri ; cum enim æstuat, docet inspergi pavimenta foliis vitis & salicis, irrorari oxycrato vel rosacea, frondib. & ramis opacari, floribus & fructibus facultate humidis mensas & triclinia onerari , coriis hyberniciis parietes circumvestiri, ædes angustas & ad meridiem apertas deferi, laxas, perflatas & ad Septentrionem conversas habitari. Cum vero riget aër & frigoribus exasperatur, emendandum jubet igne luculento , suffitu odorato rerum aroma-

Vt aër
emenda-
dari
possit.

ticarum, suspensis peripetasmatis, inductis supra tabulata tapetibus, clausis ædium meatibus, hypocausto excalefacto, angusto conclavi tabulato, storea instrato, suffito, aulæis exornato & id genus aliis auxiliis. Corruptum aërem & pestilentem castigant succensi ignes ex aromaticis lignis, herbis, floribus suaveolentibus & similibus quæ in curâ pestis à Medicis fusiùs enumerantur.

De Aëris mutatione inductâ ab Astris.

M E M B. I I.

NON ineptè quidem meo iudicio, Mythologi aëris subitas improvisasque mutationes designaturi, Jovem illum fictitium Deorum hominumque parentem introduxerunt in varias formas sese transmutantem, cumque Aquilæ modò, modò Cygni, Tauri aliàs, alias Satyri, nonnumquam auri, cuculi, pastoris rerumque aliarum figuram induentem nobis exhibuerunt, exemplo cum aëre non dissimili, qui momento temporis vix sine varietate atque inconstantia perseverat. Hæc autem aëris frequens mutatio partim à cælo & syderibus inducitur, partim à terra & aqua.

Vnde
aër im-
mutetur.

A cælo; motu, lumine, atque ut alii volunt, influxu. A terra & aqua, exhalationum vaporumque beneficio ventos & cætera meteora suscitantium. Ac sanè pro rerum istarum varietate exurgit varia aëris constitutio, indeque zonarum, climatum, regionum, civitatum, ædium, locorumque omnium, atque etiam hominum iis in locis degentium diversa temperamenta, multiplicesque inclinationes derivantur.

Equidem cum ex vario cœli motu ortuque syderum & occasu, non solum anni tempora distinguantur, sed etiam aër varias ut dixi subeat mutationes, quibus hominum temperamenta afficiuntur: Idcirco Hipp. 1. de diet. & lib. 1. de aër. loc. & aq. Astronomiam Medico necessariam esse putat. Cui suffragatur Gal. comm. 1. lib. 1. epid. Afficiuntur gravissimi Medici; Fortunat. Fidelis in Bisso. lib. 2. cap. 6. Roder. à Castro in Med. Polit. lib. 2. cap. 2. Hippol. Obicius, lib. Astronomicarum prædict. & Adria. Aleman. comm. in lib. Hipp. de aër. locis & aq. text. 13. Cæterum queri hîc posset quot modis cœlum in aërem resque sublunares agat, an manifestâ ratione per lumen & motum, an occultâ per influxum, ac per motum si agat, an per se calefaciat, vel per accidens; si per lumen, an immediatè vel radiorum interventu: si denique per influxum, an per effluxum substantiæ aut virtutis. Sed quia à philosophis magni nominis hæc fusissime in utramque partem explicata sunt, Zabarell. Cēsalp. Telefio, Pererio, Patritio, Bucafer, Pico. Mirandul. Taurello, Anton. Bernardo, Bartholino, idcirco nihil transcribam, rerum ipsa experientia cōtentus; quæ sola Astrorum virtutes nedū a doctis sed & ab idiotis deprehenduntur. Soli quidem undi oculo, planetarumque principi præcipua auct̄ oritas ascripta, qui suo accessu generationis, recessu corruptionis rerum maxima est causa, sicque anni tempora distinguit, ut in aëre varia fiant temperamenta; in animalibus tam potenter agit, ut varios humores producat, & ad coitum generisque propagationem, quemadmodum scribit Gal. lib. 3. de cris. cap. 2. sollicitet. Magne quoque sunt lunæ in hæc inferiora vires; nam & mulierum men-

Astro-
nomia
Medi-
co ne-
cessa-
ria.

Cœli
quot
modis
agant
in nos.

Solis
effe-
ctus.

strua provocat, & Epilepticis nocet, & stirpes fructusque adauget, & animantia saginat, & corpora humectat, emollit, putrefacit; velut eleganter insinuat Gal. loco cit. & Plin. lib. 2. cap. 100. Addit. etiam Gal. mutationes quæ morbis acutis accidunt, diebus criticis lunæ esse tribuendas. Imo vero pro quadruplici ejus forma atque habitu quem induit dum lumen à sole fœneratur, varias aëris mutationes inducit, interlunio quidem atque plenilunio vehementiores, quod illud frigidius sit, hoc calidius ex Aphrod. probl. 64. lib. 1. minores dum curvata est aut falcata. Græci ἀμείκυρτος καὶ μνηοειδὴς vocāt. Cæteros etiam planetas aerem suis qualitatibus immutare, docet Prolem lib. 1. de judic. astro. & ejus comment. Porphyrius. Id ipsum stellarum fixarum proprium esse Hipp. demonstravit, dum Canis, Pleiadum, Arcturi ortum & occasum cognosci à Medico debere docuit lib. de aëre loc. & aquis; quod ab illis magnæ in aëre contingant mutationes & alterationes. Exortu enim caniculæ, quis æstuaræ maria, fluctuare in cellis vina, canes in rabiem agi, ex Plin. cap. 42. lib. 1. quis difficillimas illo tempore esse purgationes ex Hippoc. aph. 5. lib. 4. non observavit? Deinde si Columellæ credimus cap. 2. lib. 1. de re rust. Pleiadum occasu tempestates ventique aquilonii insurgunt, & procellosæ grandines Arcturo emergente. Denique quis nō mirabitur cum Ruell. lib. 2. de nat. stirp. cap. 152. stupendos effectus Aequinoctiorum & Solstitiorum, quorum etiam notas indubitatas signavit. natura & eas manibus ipsis Agricolarum ingessit? Floret ipso brumali die suspensa in tectis aridis herba pulegii, & musculorum Jejuscula augentur: Cynocephalum utriusque Aequinoctii tempore per horas

Plan-
etarum
syde-
rum-
que ef-
fectus.

diei singulas & duabus itidem noctibus urinam profundere notaverunt Aegyptii: Aestivo solstitio arthritide tentari corvos, obvertique olearum & tiliarum folia, memoria est. Hęc quidem partim Astrologicę, partim Medicę sunt considerationis; sed ea spectat Astrologus ut fortunas rerumque eventus vaticinetur, Medicus ut temporum aerisque mutationes & ex his nascentes morbos agnoscat.

Medicus ab Astrologo differt.

De mutatione Aeris penes anni tempora.

M E M B. III.

INter cœli effectus manifestos reponuntur anni Tempora, quibus maxima vis est immutandi aerem. Hic ergo de illis agimus temporibus tanquam de causa quæ sensibilibus aerem immutat. Est verò Tempus aut annum quod sol metitur, aut menstruum quod à Luna definitur. Annus quatuor partes comprehendit, quas Græci *ἔτη*, Latini tempora seu tempestates vocant; Ver scilicet, Æstatem, Autumnum, & Hyemem. Enimvero quodnam sit harum tempestatum principium & finis, non satis apud omnes constat. Astrologi singulis anni tempestatibus tria Zodiaci signa tribuunt, sicut anni tempus apud eos fit intervallum quo sol tria signa in Zodiaco percurrit: Veri quidem assignant arietem, taurum & geminos; Æstati cancrum, leonem, virginem; Autumno libram, scorpium, sagittarium; Hyemi capricornum, aquarium, pisces. Medici anni tempora distinguunt vel penes maximas mutationes ex ortu & occasu syderum primę magnitudinis; vel penes effectus varios illis temporibus

Anni tempora ut distinguantur ab Astrolog.

Ut à Medicis designentur.

Anni
partes
septem.

contingentes. Primus modus colligitur ex Hipp. lib. de aër. loc. & aquis & 3. de diæt. & ex Gal. comm. in epid. sect. 3. tex. 14. & in lib. de humo-rib. comm. 3. quibus locis septem partes anni recensentur. I. est Ver incipiens ab æquinoxio verno ad usque ortum Vergiliarum, quod intervallum non est duorum mensium. Aestas duas partes cõplectens, Oram & Oporam : Ora ab ortu Vergiliarum ad caniculam extenditur; Opora, quæ est anni pars 3. à Canicula ad ortum Arcturi; quod spatium utriusque partis est quatuor mensium; à fine nimirum Aprilis ad Septembris principium. 4. est Autumnus ab ortu Arcturi usq; ad occasum Vergiliarum, hoc est ad ultimum Octobris, exporrectus. 5. 6. & 7. pars est hyems, ob tres quibus constat particulas, quarum primam à principio Novembris ad brumam usque *σποριτόν* seu sementem vocant, altera Solstitium seu brumam continet, tertia Pythalia dicitur, quæ in æquinoctio verno desinit.

Tem-
pera-
menta
anni se-
cundū
Astrc-
log.

Altera divisio tempestatum est penes effectus quos producant enumeratos ab Avic. sen. 2. i. doct. 2. cap. 3. quo sensu Ver definitur tempus florum & initium pomorum; Autumnus tempus mutationis coloris foliorum & principium casus eorum; Aestas totum tempus calidum, Hyems totum rigidum. Scio aliter distingui anni tempora à Varone l. 1. de 22. c. 28. & ab Auctorib. 2. 2. l. 1. c. 1. sed quoniam ea divisio ad Agricolas magis pertinet, à me prætermittitur velut minus necessaria.

Satius fuerit recensere temperamenta & virtutes anni temporibus tributas, cum ad aëris intelligendas mutationes utilissimæ sint. Astrologi ex triplicitatibus signorum constituunt tempestates, singulasque triplicitates singulis tribuunt elemen-

tis, ut ex his tandem facultates tempestatum colligatur. Prima triplicitas ab aëre aërea dicta, ver facit calidum-humidum; secunda ab igne ignea, æstatem calidam-siccam: tertia à terra terrea, autumnum frigidum-siccum: quarta ab aqua aquea, hyemem frigidam-humidam. Multo accuratiùs Medici & ad rei veritatem rectiùs definiunt Ver, temperatissimum & saluberrimum tempus, quod tamen intelligendum est de vere adulto sive medio, novū enim sive primum ver modicum hyemis sapit, ait Gal. cōm. 15. lib. 1. aphor. præceptus vero, cadens & ultimum, æstatis nonnihil obtinet. Ut autem sit saluberrimū, temperatum esse debet, non nebulosum, nō pluviosum, sed in omni excessu planè medium, ex Gal. 1. de temp. & cōm. 2. in lib. 1. epid. Aestas omnium sententia est calida & sicca; Autumnus inæqualis temperamenti, proinde insalubris & morbosus; Hyems frigida & humida. Sed de mutationibus diversis quæ ex anni partibus proveniunt, tam secundum quàm præter naturam, inter ceteros legendus Hippocr. lib. 3. aphorif. & Avic. sen. 2. lib. 1. doct. 2. cap. 6. & 7.

Alterum tempus quod luna metitur, dicitur Mēsis, in septimanas & dies divisus. Menses partes sunt anni numero duodecim, quorum qualitates ex signo Zodiaci in illis dominante desumi, docent Astrologi, Medici ex iis quæ de tempestatibus anni dicta sunt. Septimanarum facultates nonnulli ex quadris lunæ deducunt; quarum prima humida est, secunda calida, tertia sicca, quarta frigida. Idem de diei partibus enunciant; quarum prior eaque matutina, vernalis quodammodo est, hoc est veris temperiem ætinens; meridiana, æstiva: vespertina, autumnalis; nocturna, hyemalis: sed in iis parum momenti constituendum est.

Ver
quale
esse de-
bet.

Septi-
mana-
rum te-
pera-
menta.

Diei
partes
qua-
tuor.

De mutatione Aëris inducâ à Ventis.

MEMB. IV.

INsignes aëris μεταβολαὶ seu mutationes, sunt venti, per quos aëris temperamenta alterantur: sic enim definit Gal. μεταβολαὶ τὰς κτ' πλεονάζουσιν ἀλλοιώσεις; alterationes quæ fiunt penes temperamentum. Eorum maximam esse Medico habendam rationem docuit Hippocr. lib. de aër. loc. & aq. si enim ab aëre hominum temperamenta afficiuntur, multo magis à ventis qui ipsum aërem alterare & immutare possunt. Attamen non hic ventorum causas efficientes aut eorum investigamus cum Physicis essentiam, sed effectus solos duntaxat ac differentias, quod his ignoratis facultate, singulorum ventorum definiri non possint.

Vento-
rum
duo ge-
nera.

Hippocr. loco cit. duo genera ventorum constituit, κοινὰ πνεύματα communes ventos, & ἐπιχόρεια particulares seu vernaculos. Communes seu generales aut determinati sunt aut indeterminati. Determinati vel quovis anni tempore spirant, vel certo tantum tempore. Priores illi quod ex certa mundi plaga flent, sunt, cardinales aut collaterales. Cardinalis quadruplex est, quia quatuor mundi sunt cardines; Oriens, Occidens, Meridies, & Septentrio. Ab ortu Æquinoctiali nimirum flat Subsolanus; Germanis nautis ductus est, Italibus Levante: ab occasu Æquinoctiali Favonius, Germ. Oüest. Ital. Ponente: A meridie Auster. Germ. Sud. Ital. Ostro: à Septentrione Boreas seu

Gardi-
nales
venti.

Aquilo, Germ. North. Ital. Tramontana. Collaterales autem sunt Majores seu integri, & Minores seu partiti. Majores quatuor sunt exacte medii inter quatuor cardinales. Qui medius jacet inter Subsolanum & Austrum, nobis vocatur composito vocabulo Subsolanauster quia Subsolanum & Austrum æqualiter participat; ex quo factum est, ut Germani eum appellarint Sudest, Ital. Syroco. Medius inter Favonium & Austrum nobis vocatur Favoniauster, Germ. Sudoüest, Ital. Garbino. Medius inter Subsolanum, & Boream nobis Subsolanoboreas, Germ. Northest, Ital. Greco. Medius inter Favonium, & Boream Favonioboreas, Germ. Northöüest, Ital. Maestro.

Collaterales
venti
maiores.

Minores vero seu partiti duplices sunt. Dimidiati, vulgò *demy. vents*, & Quadrantes, vulgò *quarts de vents*. Dimidiati octo sunt medii inter cardinales & collaterales majores. Et quidem inter subsolanum & subsolanaustum interjacet Meso-subsolanus Meridionalis, Germ. Est-sudest, Ital. Siroco levante. Inter subsolanaustum & Austrum, Mefaufter Orientalis, Germ. sud-sudest, Ital. ostro-si roco. Inter Austrum & Favoniaustum Mefaufter Occidentalis, Germ. Sud Sudoüest, Ital. Ostro-garbino: inter favoniaustum & Favonium Mefofavonius meridionalis, German. Öüest sud-öüest. Ital. Ponente garbino. Inter favonium & favonioboream Mefofavonius Septentrionalis, Germ. öüest north-öüest, Ital. *Ponente, Maestro*. Inter favonioboream & boream Mefoboreas Occidentalis, Germ. north-north-öüest Ital. *Maestro-tramontana*: inter Boream & subsolano-boream Mefoboreas Orientalis, Germ. north-north est, Ital. greco-tramontana. Deni-

Minores
medii
Dimidiati.

Mino-
res ven-
ti Qua-
dran-
tes.

que inter subsolanoboream & subsolanum jacet
medius mesosubsolanus Septentrionalis, Germ.
est, north-est. Ital. greco-levante.

Restant Quadrantes ventorum, qui quoniam
inter enumeratos omnes ventos medii interja-
cent, sexdecim recensentur. Primus ab ortu æqui-
noctiali incipiendo dici potest Quadrans Orien-
talis subsolanaustri, vulgò est. quart de sudest. 2.
quadrans meridionalis subsolani sudest quart
d'est. 3. quadrans Orientalis Austri sud-est quart
de sud. 4. quadrans meridionalis subsolanaustri
sud quart de sud-est. 5. quadrans meridionalis fa-
voniaustri sud quart de sud-est. 6. quadrans Oc-
cidentalis Austri sud-oüest quart de sud. 7. qua-
drans meridionalis favonii sud - oüest quart
d'oüest. 8. quadrans Occidentalis favoniaustri
oüest quart de sud-oüest. 9. quadrans Occidenta-
lis favonio-boreæ, oüest quart de north-oüest. 10.
quadrans Septemtrionalis favonii north-oüest
quart-d'oüest. 11. quadrans Occidentalis boreæ
north-oüest quart de north. 12. quadrans Septen-
trionalis favonio-boreæ north quart de north-
oüest. 13. quadrans Septemtrionalis subsolanobo-
reæ north-quart de north-est. 14. quadrans Orien-
talis boreæ north-est quart de north. 15. qua-
drans Septentrionalis subsolani north-est quart
d'est. 16. & ultimus quadrans Orientalis subso-
lanoboreæ, vulgò est quart de north-est. Ex his
colligimus triginta duos esse ventos à Nautis no-
stri sæculi observatos, quorum quatuor sunt Car-
dinales, totidem Collaterales majores, octo Col-
laterales dimidiati & sexdecim Collaterales Qua-
drantes.

Vento-
rum nu-
merus.

In quorum quidem nomenclatura non se-
cutus sum veteres, qui duntaxat quatuor, aut

octo, aut undecim, aut duodecim, aut ad summum sexdecim ventos posuerunt, sed nostros Nautas, non multum de nominibus sollicitus si modo de re constaret. Quod si quis inventa nostra fastidiat & alia nomina veteribus usurpata jam vero obsoleta malit, consulat Fabric. Paduanum lib. de ventis cap. 5. Ut autem rem ob tam multiplicem Ventorum numerum dis-
 ficilem & perplexam, planam & omnibus perviam redderemus, placuit schema ventorum exhibere, in quo extimus orbis ac major diversa nomina ventorum cardinalium continet & enumerat à Septentrione semper exordiendo, secundus ab illo nomina Collateralium majorum, tertius Dimidiatorum, quartus & intimus Quadrantium.

Huc pertinet typus Ventorum.

PRædicti venti quovis anni tempore spirant; qui sequuntur, certo tantum tempore: unde Anniversarii vocantur. Qui autem Vere flant dicuntur Chelidoniæ, quod circa adventum hirundinum novem aut interdum triginta dies spirent, modo ab Occidente æquinoctiali, modo à Septentrionali. Æstate flant Ethesiæ circa caniculæ ortum diebus circiter quadraginta à Septentrionis partibus: hos præcedunt Prodromi seu præcurrentes per octo dies. Orithia uno & septagesimo die post brumam ab adventu avium per dies novem spirat. Sunt & alii plures quos videre potes apud Blondum, lib. de navigatione, ubi recenset ventos singulis mensibus spirant.

Anni-
 versarii
 venti.

tes tam ex natura temporum, quàm ex ortu Syderum.

Regio-
nales
Venti.

Regionales venti seu ἐπιχέμοι vix ullas certas habere possunt differentias. Quis enim singulorum regionum naturam novit, aut ventos qui illi flant observavit? Rationes tamen unde excitantur & assurgunt, commodè ad duo capita revocari possunt. Ad marinos seu aquosos, & ad terrestres. Ex mari oriri cardinales & collaterales ventos nonnulli voluerunt, sed quia hi vix ultra mare assurgunt, idcirco à nobis non examinantur. Eorum potior habenda ratio qui dicuntur Sinuales seu Eccolpiæ (qui scilicet juxta flumina fiunt, vel ex sinu quopiam evaporant) & eorum qui è mari exeuntes vicina loca afflant. Terreni vel è terra elewantur, vel à speluncis & cloacis, quos ideo Charonias vocant. Terreni dicuntur Altani Plinio. lib. 2. cap. 43. & auctori libri de mundo, sed cum ad mare pergunt, Apogei dicuntur; cum à mari recedunt, Tropei. Porro Chencro-

Venti
marini.

Venti
terres-
tres.

na ventus est proprius eorum qui Phasim accollunt, ex Hippocr. lib. de aëre loc. & aq. Attabulus Apulis est familiaris. Horat. 1. serm. sat. 5. Garbas Siculo, Sciona Atheniensibus, Cagneus Pamphiliis, Japix Calabris, Olympias Eubæis, Favonius Germanis Occidentalibus, Circius Gallis Narbonensibus, ut videre est apud Plini. lib. 2. cap. 47. & Senec. lib. quinto natur. quest. cap. 17.

Vento-
rum vi-
res ex
Hip.

Premiis ventorum differentiis, videndum porro cujus sint facultatis singuli, seu omnes seorsim, seu invicem collatos, expendamus. Et quidem sententia est Hyppocr. libro secundo de diæta, ventos omnes natura sua humectandi ac refrigerandi facultatem possidere, propterea quod ex

corporibus spirent frigidis & humidis, nive, glacie, fluminibus, stagnis, aqua humectata ac perfrigerata, & similibus; verum propter situm regionum & locorum per quæ venti ad singulas regiones accedunt, aliam atque aliam temperiem induunt. Si quis ergo ventorum ortum contempletur, eos omnes frigidos & humidos constituet magis vel minus prout ex corporibus frigidioribus & humidioribus excitantur. Quia tamen non nisi alterati ad nos devehuntur, quod modo per sicca loca & arentia, modo per longa maria & palustres regiones transeunt; idcirco qua facultate singuli nos afficere longa experientia observati sunt, brevi complectar.

Venti Septentrionales cum vehementer spirant, frigidi & sicci sunt, sereni, limpidi, nubifugæ, & subtiles, in profundum subeunt, obfistunt putredini, & constringunt, densant, superfluos succos consumunt, sensus exacuunt, membris robur addunt, movent appetitum, fluxionem cohibet, urinas provocant, virtutem generativam augent, uno verbo omnium saluberrimi existunt. Habent tamen suas noxas, dolores enim nervorum inducunt, uteri & vesicæ, difficultatem urinæ movent, oculos lædunt & pectus, stupefaciunt, flores & fructus corrumpunt, sementem adurunt, pthificis nocent, venas rumpunt. Sed inter Septentrionales ventos alii aliis sunt potentiores: Boreæ primus locus debetur, cui omnia supra enumerata competunt; huic vicini sunt venti à nobis Dimidiati dicti, Mesoboreas Orientalis, & Mesoboreas Occidentalis; quorum ille à sinistris est, hic à dextris ejus, origine ambo æquè proximi. Imbecilliores sunt Collaterales majores dicti, quorum quidem Subsolanoboreas tepidior est ac paulo humidior mi-

Septentrionalis ventus facultas,

nusque salubris, Favonioboreas vero nebulosior, multoque insalubrior. Eamdem autem penè habet Subsolanoboreas virtutem ac Cæcias apud Græcos, Vulturnus apud Latinos; convenit vero Favonioboreas cum Argeste Græcorum & Coro seu Japyge Latinorum.

Orien-
talis
venti
effe-
ctus.

Tri-
plex
ortus.

Orientales venti moderatè calefaciunt, siccant-
que cum à terra spirant, humectant vero cum à
mari: aquas præterea salubres efficiunt, sensus
vegetant, fœcundant, humores attenuant & ex-
purgant, æquales sunt & mites, salutare denique
& parum noxii; ut potè ad exactam temperiem ac-
cedentes. Observabis tamen tres ortus ab Hipp.
constitui: Æquinoctialem, Aestivum, & Bruma-
lem seu hybernum. Sol enim diversis in locis di-
verso tempore oritur. Sub Æquinoctiis quidem
in circulo Æquinoctiali, sub Solstitio in circulo
Cancris, sub bruma in circulo Capricorni: primus
ille ortus est Æquinoctialis, alter Septentriona-
lis æstivus, seu Solstitialis, tertius Meridiona-
lis hybernus seu brumalis. Multum itaque
interest utrum quis dicat ventum flare ab Æqui-
noctiali, an ab Aestivo, an ab hyberno, quia
intervallum est insigne inter illa tria loca. Nam
certè ventus flans ab ortu brumali cum recedat
ab Aestivo 47. gradibus, ab Æquinoctiali vi-
ginti tribus cum semisse, sanè notabilem quo-
que temperamenti differentiam obtinebit, sicut
ventus ab ortu hyberno de natura Austri aliquid
accipiat, ventus vero ab ortu æstivo borealium
ventorum temperamenti nonnihil retineat. Ex
his manifestum est Subsolano qui flat ab ortu Æ-
quinoctiali per omnia similem non esse Eurum
qui ab ortu brumali, nec Cæciam qui ab ortu
æstivo spirat. Est enim Eurus quod accedat

ad Austrum humidum, aquosus & pluviosus, Cæcias vero propter boream frigidior minusque serenus, vulgo enim dicitur nubium coactor.

Meridionales venti calidi & humidi, sunt nimbofi & aquosi, lenes sed pestilentes; omnium denique morbosissimi, ut patet ex aph. Hippocr. 5. lib. 3. libris epidem. & lib. de morbo sacro. At inter meridionales Phenix seu Mesauter Orientalis minus morbosus Libonoto seu Mesautro Occidentali quod ille accedat ad Subsolanum, hic ad Favonium magis.

Meridionales venti notæ.

Occidentales demum venti frigidi sunt & humidi, sed moderate, quo fit ut salubres alicubi sint, velut in Italia; alicubi ut in Vasconia tam noxii ut raro sine incolarum pavore & detestatione ingruant, referente Scalig. exercit. 285. in Cardanum. Sed cum triplex quoque sit occasus; æstivus, æquinoctialis & brumalis, omnes venti Occidentales ejusdem naturæ non erunt, sed idem erit judicium afferendum quod in ventis Orientalibus. Profecto tot difficultatibus & periculis obvoluta est ventorum materies, ut qui omnia vel excutere vel observare velit, non brevi commentario, sed amplo volumine opus habeat: acciditque præsertim in hoc subjecto, ut qui aliquid sine diorismis definire vult. à rei veritate plurimum aberret. Consule commentatores Græcos & Latinos Arist. in lib. 2. meteor. Olympiod. Aphrodis. Buccafer. Niphum, Federicum, Bonaventuram libris anemologiæ, Ludov. Sptalium, Cardanum, & Alemanum comm. in lib. Hippocr. de aere loc. & aq. Fabrit. Paduanum tractatu de ventis, Paulum Minerva lib. 2. de præfagitura

Occidentales venti virtutes.

Triplex occasus.

temporum, Petr. de Peramato lib. de temper. cap. 2. & qui novissimè de ventis egregiè scripsit, Francisc. Baronem de Verulamio Angliæ Cancellarium: & qui volet etiam Astrologos, quos tamen in assignandis ventorum virtutibus minus audiendos esse censeo.

Vento-
rum re-
giona-
lum
virtu-
tes.

Quod spectat ad ventos regionales, Hippocr. 2. de diæt. rem paucis complexus est. Venti ex mari sicciores quodammodo sunt, ex nive, glaciè, stagnis, fuminibus qui moderati sunt, juvant, humectant ac refrigerant, aërem expurgant, & purum spiritum animi veluti pabulum suggerunt: Si immoderati, lædunt, quod magnas mutationes calidi & frigidi corporibus afferant, præsertim in regionibus cavis, palustribus, & magnorum fluminum vicinis. Venti ex terra sicciores sunt quàm qui ab aqua; quoniam & à solè quotidie exsiccantur, & à materia sicca elewantur. Qui à montibus, non ita ficci sunt, sed turbant corpora; qui à mineris multum ficci, sed maligni, qui à cloacis & speluncis, ut plurimum pestilentes, & sic de cæteris.

*De mutatione Aëris excitata à
Meteoris.*

M E M B. V.

Superius exposuimus aërem immutari vel à Scælo & syderibus, vel à terra & aqua interventu vaporum & exhalationum sursum ascendentium variaque meteora in aëre exstantium. De syderibus dictum, & de ventis qui inter meteora vehementissimas aëris mutationes

inferunt: sequitur ut breviter ostendamus quare alia aëris meteora ipsum alterent aërem & immutent; quod ab omnibus Medicis video prætermissum.

Ex meteoris alia sunt ignea, alia aërea, alia aquea. Igneum si verè existat, & ut loquitur Aristot. de mundo καὶ ὡς αἰὶν, non apparenter & κατ' ἐμψαν, est purum vel impurum. Purum fit ex fumo pingui, viscoso, partim tenui, partim crasso, levi, ac subtili, flammam & fulgorē, facilè fuscipienti; ex quo ab Aristot. 1. met. cap. 4. ἑκαύρα vocatur. In hoc genere habentur faces ardentes seu candelæ ignitæ, Trabes seu columnæ pyramidales, ignesque perpendiculares, Bolides, sagittæ seu jacula, capræ saltantes seu stupæ accensæ, stellæ cadentes, ardentes lanceæ, dracones volantes, ignes fatui & lambentes & id generis alia, quæ caliditates siccitatesque aëris immoderatas ejusdemque corruptelam inferunt cum ratione materiæ, tum ratione motus. Eorum enim omnium materia, fumus est quem Aristot. 1. meteo. cap. 3. vocat ἀσχυρίαν θερμὴ καὶ ξηρὰν evaporationem calidam-siccam quæ sit potentia ignis. Quod ergo calida & sicca existat, ac præterea inflammabilis quo loco excitatur, aërem excalescit, desiccatur, inflammat, exacuit; motus quoque ejus materiæ exustæ vehementer aerem commovet & immutat, dum enim huc & illuc agitur in aëre, attritu suo rarefacit aërem, attenuat, atque adeo calescit ac inflammat. Quod si præterea malignæ aliquid ac putrescentis auri admistū materiæ illi fuerit, putredinē quoque aëris atque corruptelam infert. Ergo prædicta meteora, æstus, calores, siccitates, tempestates, fulgura, ventos, corruptelas in aëre ex-

Meteororum
divi-
sio.

Ignita
meteororum
rapu-
ra.

**Ignæa
meteo-
ta im-
pura.**

citant, quæ postea diversos morbos in hominum corpora inducunt.

**Cometæ
natura.**

Impurum meteorum igneum eandem agnoscit materiam sed fœculentiorē, impuriorem, pinguiorem, ex fumo & vapore mistam; sic ut in ea materies partim calida, partim frigida, partim humida, partim sicca existat, lenta præterea, viscosa, tenax, terrestris & arctè compacta, pinguis, bituminosa adeoque metallaris ac sulphurea multisque nitrosis spiritibus turgens. Ad hoc genus meteori revocantur Cometa & fulmen. De fulmine non est difficultas, sed de cometa magnus est dissensus: alii enim eum inter meteoræ constituunt alii inter stellas; nusquam major de ullare controversia & adhuc sub iudice lis est. Legendi Thomas Erastus, Marcellus Squarcialupus, Simon Gryneus, Thomas Fienus, Libertus Fromondus, Carolus Piso. Ticho Braheus, Cornelius Gemma, Keplerus, Michael Mestlinus, Hagecius ab Hayck. Franciscus Aguilonius, And. Libavius & alii qui ex professo de Cometis scripserunt. Ergo ut non possum subscribere illis qui inter stellas Cometam reponunt, sic non possum suffragari iis qui eum in suprema æris regione collocant, existimo enim eum generari in cœlo, exhalationibus terrenis illuc evectis, à luminibus radiisque stellarum refractis atque reflexis, lucem & splendorem assummentibus. Quo quidem supposito, non arbitror cum quibusdam neotericis à cometis ærem non alterari, imo vero fieri non posse credo, ut ratione materiæ & motus Cometæ, ær non immutetur à cometa, multo etiam vehementiùs quam à meteoris ignitis puris supra enumeratis, maximè cum cometæ materia copiosior sit, deterior ac impurior, ejus mo-

tus vehementior ac diuturnior, situs elatior; quod signum est magnæ caliditatis: nunquam enim modicus calor tantam materiam ex terra resolvere fursumque educere posset. Itaque eisdem effectus Cometa producit qui passim ab omnibus auctoribus referuntur, ut sunt siccitates, pestis, fames, bella, mutationes regnorum & rerum publicarum, venti, terræmotus, sterilitates, diluvia, æstus & ardores, ob rationes quas afferunt Mar. Frytschius in methodo meteororum, Barrientus in Cometarum explicatione atque prædictione, & Bartholom. Kekerman systemat. physici lib. 6. Aliud meteorum ignitum impurum, est tonitru, coruscatio, fulmen; quæ omnia sic inter se distinguuntur ut tonitru sit fragor editus ex disruptione nubis, à terrendo dictum ut vult Isidorus: coruscatio, fulgetrum seu fulgur, sit exhalatio succensa ex frequenti agitatione instar stupæ quæ exitum querit, vel ut verbo dicam, exhalatio ignita per aërem sparsa in quo consumitur: Fulmen vero sit exhalatio velociter à nube expulsa & cum magno impetu versus terram detrusa. Ut ut sit, eorū omnium materia nō est diversa, exhalatio scilicet tenacior & pinguior, quæ intra nubem ex vapore factam continetur. Ab his mirum in modum immutatur aer, quia confertim & violenter contingunt, movent, agitant, perturbant, incendunt, resolvunt, attenuant, cogunt, exprimunt, liquant & ut plurimum gravem foetidumque odorem imprimunt. Varios effectus fulminum nosse qui voluerit, consulat Conimbric. in lib. Meteor. Arist. Herlicium tractatu de fulmine, Garçum, & Kekerman. disputatione extraordinaria de fulmine, & Venerab. Bedam lib. de tonitruis.

Comete
te effe-
ctus.

Diffe-
runt
toni-
tru,
corus-
catio,
ful-
men.

Meteo-
ra æ-
rea.

Terre-
motus,
specie.

Ad mereora ærea pertinent venti & terræmo-
tus. Quid venti in ærem possint, suprà expō-
situm, quid possit terræ motus exponendum. Est
vero terræmotus rupturâ aut concussio seu tre-
mor terræ factus ab exhalatione interclusa & con-
tenta in visceribus ejusdem, quæ cum per angu-
stiores locum vel obstructum exire nequeat, ter-
ram quatit & pulsât. Ejus duas species recenset
Aristoteles 2. meteor. cap. 8. *ῥαγόν καὶ σφυγμόν*,
tremorem & pulsum. Possidonius item duas; con-
cussionem, & inclinationem; Plinius lib. 2. cap.
79. quinque, inclinationem, ruinam sive casum,
hiatum, succussionem, sonum vel sibilum, &
tremorem; Senec. lib. 6. natur. quæst. cap. 2.
tres, concussionem, inclinationem, & tremorem:
alii quatuor, casum vel ruinam, agitationem seu
tremorem, hiatum, & exilitionem, quando
magnæ moles instar montis extra terram ege-
runtur, aut aliqua pars terræ subsidet. Raphaël
Volaterranus octo species ex Aristotele propo-
nit, *τρεμώδην* tremulum, *παλμώδην*, commoventem
seu exilientem, *ἐπικλίντην* inclinantem; *βραχύν*
effringentem, *χασματίαν*, hiantem, *ρήκτιν* scin-
dentem, *ὤδυν* impellentem, *μύκτιν* mugientem.
Sed ad rem nostram accommodatius erit terræ
motum dividere penes materiâ ex qua excitatur,
nam cognita materie, quas impressiones in aëre
efficere possit terræmotus, deprehendemus. Ma-
teria illa aut simplex est aut mista: simplex, pu-
ra vel impura; puta spiritus est seu exhalatio ca-
lida sicca elevata è locis atque cavis terræ beni-
gnis minimèque putrefactis. Impura sunt fumi
tetriac maligni, putridi & pestilentes, qui ex lo-
cis terræ impuris, fœtidis ac fœculentis eva-
porant. Mista materia est aqua aut ignis: aqua

cum diluvia ex terremotu accidunt; quod notavit Aristoteles, explicavit Seneca ex De-
moc. & Thalete, loco laudato cap. 6. 7. 8. & 20. & Virgil. forte an designavit 3. Aeneid. his versibus.

Aquæ
subter-
raneæ.

Hæc loca vi quondam & vastâ convulsa ruinâ
Dissiluisse ferunt Cum protinus utraque tellus
Vna foret, venit medio vi pontus & undis
Hesperium siculo latus abscidit, arvaque & urbes
Littore deductas angusto interluit æstu.

Ignis etiam subterraneus nonnunquam has
convulsiones terræ excitat; quod de Aetna idem
Poëta observavit, demonstravit apud Senecam
Anaxagoras, rationibus confirmant Agricola
de ortu subter. Conimbricens. tract. de ignibus
subterraneis, & Thomas Lydiat egregia disqui-
sitione physiologica de origine fontium: quibus
quidem propositis nemo est qui facillè non col-
ligat motuum terr. effectus varios in aerem; aliàs
enim tempestates, ventosque vehementes exci-
tant ob exhalationes continuò de terrâ exeuntes
& ascendentes; aliàs varia meteora produciunt
quæ exhalationum naturam sequuntur, interdum
aeris corruptelam inferunt, unde pestes & morbi
maligni. Abbas Sigibertus ex terræmotu quo
concussa est Burgundia ann. 1156. pestem, famem,
& insaniam excitatam narrat. Idem refert Greg.
Turonens. de terræ motu Burdegalam concu-
tiente, & Paul. Diacon. de terræ motu Palesti-
næ. Ut alia interim omittam quæ recensentur ab
Albert Magno lib. 3. meteor. tract. 2. cap. 17. &
18. Plutar. lib. 8. Sympol. quæst. 9. Kekerman
& Ludov. du Thoum. tractat. peculiari de terre-
motu; concludam cum Seneca c. 27. prædicti
lib. *Diximus solere post magnos terrarum motus*

Ignis
subter-
raneus,

Pestis
ex ter-
re mo-
tu,

pestilentiam fieri, nec id mirum, multa enim mortifera in alto latent. At aër ipse qui vel terrarum culpa, vel pigritia & aeterna nocte torpescit, gravis haurientibus est, vel corruptus internorum ignium vitio, cum est longo situ emissus, purum hunc liquidumque maculat ac polluit, insuetumque ducentibus spiritum affert nova genera morborum. Quid quod aquae inutiles, pestilentesque in abdito latent, ut quas nunquam usus exerceat, nunquam aura liberior verberet? Crassa itaque & gravi caligine sempiternaque tecta nihil nisi pestiferum in se & corporibus nostris contrarium habent. Aër quoque qui mixtus est illis, quique inter illas paludes jacet, cum emerfit, late vitium suum spargit & haurientes necat. Lege totum caput 28.

Meteo-
ra-a-
qua.

Nubes
variae.

Pluviae
effe-
ctus.
Roris
facul-
tates
Pruinae
noxae.

Meteora aquea, ut Pluvia, Ros, Pruina, Nix, Grando, facultates quoque habent alterandi & immutandi aëris. Eorum materia est nubes, quae prout est vel alba; vel nigra, vel rubra, vel viridis, vel rufa, vel mista ex variis coloribus, vel etiam ex benignis malignisque vaporibus constans, diversos effectus promittit. Quod ad Pluviam attinet, si continua est & diuturna, putredinem aëris invehit, plurimosque morbos qui enumerantur ab Hipp. aph. 16. lib. 3. tempestiva vero moderate humectat & temperat aërem terramque irrigat & facundat. Ros levem quamdam & moderatam humectationem aëri & terrae affundit, serenitatemque ac salubritatem affert, nisi copiosior & frequentior fuerit: talis enim solet putrefacere, & vermiculos noxios generare. Pruina, si credimus Bodino lib. 7. theat. natur. nullum alium finem habet nisi noxium & damnosum, est enim dicta quasi perurina quod penitus perurat & in cineres conver-

rat gemmas vitium, & calamos aristarum nigro colore inficiat. Et re vera pruina plerumque fœtet, quod ex materia fœtida, hoc est ex commistione exhalationis calidæ cum vapore humido de paludibus & locis uliginosis elevato generetur. Hic tamen est distinguendum de pruina quæ accidit commoda tempestate ac propria, quæque alieno tempore ingruit, illa enim quia intus calorem concludit & in radices arborum agit, admodum ad fructificandum disponit, quin etiam insecta & vermiculos enecat, qui solent arborum fructuumque esse pernicies: At quæ illegitimo tempore, ut Vere, cadit, flores & fructus sua frigiditate & siccitate exsiccat, arefacit & corrumpit. Nix aërem turbidum reddit & aliquantulum clarum, terram fœcundat atque calefacit, est enim ad instar lanei cujusdam velleris terram velut soventis & ejus poros occludentis. Grando exitialis est plantis ob suam frigiditatem, noxia quoque messi & fructibus ob duritiem lapideam, ante ejus casum magni & terribiles sonitus in aëre audiuntur propter exhalationum calidarum & siccarum pugnantiā, quæ sæpe inclusæ vaporibus & è nubibus erumpere nitentes murmur & fragorem edunt.

Quædam
pruina
utilis,

Nivis
effecta.

Grando,

Hæc sunt vera meteora quæ aërem immutant & alterant: supersunt apparentia, quæ Græcis φαινόμενα καὶ φάσματα vocantur, ut sunt Chasma, Halo, Parelus, Paraselene, Virga, Iris, quorum quoque virtutes & facultates essent explicandæ: Sed quia leviter alterare aërem solent, nec multum momenti in eis situm est ad dignoscendas aëris impressiones, idcirco à nobis omittuntur. Consulat qui velit meteororum scriptores, inter quos commendo Bartho-

Meteo-
ra ap-
paren-
tia.

De mutatione Aëris penes Zonas.

M E M B. VI.

Regio-
num
divisio.

QUOD non solum aëris, sed hominum etiam temperationes juxta regionum & locorum situm, aliæ atque aliæ sint, ut docet Gal. lib. quod animi mores sequ. corp. temp. cap. 7. idcirco operæ pretium est, quæ sint variæ aëris mutationes pro regionum & locorum varietate explicare. Sunt autem regiones vel indefinitæ & innominatæ, vel finitæ & nomine proprio designatæ. Ad indefinitas revoco Zonas, Climates, & mundi Cardines, qui certum aliquem ac definitum locum non designant, sed diffitas ac diversas regiones quæ proprio aliquo nomine appellantur. Finitæ vero & nominatæ, sunt orbis partes majores, Asia, Africa, Europa, America & in his regna ac Provinciæ sitæ: vel minores ut civitates, oppida & in eis ædes extructæ atque edificatæ, de quibus omnibus paucula subnectam à Zonis exordiando, & cætera proposito ordine exequendo.

Zonæ
defini-
tio.

Zona est spatium globi terreni inclusum duob. circulis minoribus, & præterea polis mundi. Circuli minores sunt uterque Tropicus, Cancrī & Capricorni, & uterque circulus polaris, tam Arcticus vel Septemtrionalis, quam Antarcticus vel Australis seu Meridionalis. Ex his quinque tantum Zonæ colliguntur. Prior, Torrida quæ inter utrumque tropicum jacet: Temperatæ duæ, una Septemtrionalis inter tropicum Cancrī & circulum

Zonæ
quin-
que.

Arcticum sita, altera Meridionalis intra tropicum Capricorni & circulum Antarcticum posita; reliquæ duæ frigida dicuntur, quarum una intra circulum & polum Arcticum circumscripta, vocatur Borealis seu Septentrionalis; altera intra circulum & polum Antarcticum constituta, Meridionalis appellatur. Amplitudo Torridæ Zonæ est 47. graduum; tot enim gradibus invicem distant Tropici. Latitudo temperatarum est 43. graduum, quia tanta est distantia utriusque tropici ab utroque circulo polari. Frigidarum magnitudo est tantum 23. graduum cum semisse, quo spatio distant poli à suis circulis. Jam ergo Torridæ Zonæ regiones si veterum auctoritati subscribamus, incultæ propter Solis æstum atque inhabitatæ sunt, quæ fuit Arist. sententia lib. 2. meteor. cap. 5. attamen si ad experientiam provocemus, fatebimur nostra ætate in ea zona plurimas regiones esse habitatas & excultas. Nam Africæ pars cui præest Prestjanes, Java major, Taprobana, seu Somatra, Molucæ, Burneo, Brasilia, Peruana, Caribana, Hispania nova, nova Guinea, & aliæ nonnullæ commodissimè incoluntur. Illic aër (quod miraberis) hyeme quidem modicè calidus-siccus & serenus est, æstate vero humidus, aquosus, & pluviosus, ut idcirco hæc zona nomine tenus torrida sit non reapse, sed temperata, fœcunda, fertilis, aquis abundans, habitationi commoda ut probant Andr. Cæsalp. quæst. peripet. lib. 3. quæst. 8. Zanardus quæst. 48. de univers. elem. part. 3. Vicomercat in. lib. 2. meteor. Arist. & Joseph. Acost. lib. 2. hist. Indic. cap. 9. 10. & 11. Cujus rei causas sex recensent Conimbri. comm. in lib. 2. de cælo c. 14. qu. 1. ar. 3. Prima est dierum & noctium equalitas, sic enim diurni ca-

Zona
torrida
habi-
tatur.

Cur
torrida
com-
modè
habite-
tur.

loris spatia breviora fiunt, nocturnoque frigore diurnus calor infringitur: 2. imbrium assiduitas & pluviales venti: 3. subjectæ terræ habitudo & conditio: quarta, locorum situs vallibus & montibus distinctus: 5. Oceani vicinia: 6. ventorum tam stativis quam extraordinariis temporibus leviter flantium aura, quæ cœli æstum temperat & mitigat. Quasdam alias rationes adducit Mag. Albertus de nat. locorum cap. 6. quas ibi lege. At vero regiones in zona temperata Septemtrionali positæ, qualis est anterior Africæ pars, ea scilicet quæ nos versum spectat ad Atlantem usque; Europa universa usque ad insulas Arcticas; magna Asiæ pars, Florida, nova Francia, temperato aëre ac cœlo fruuntur salubri, clementi & innoxio, amœnitate, maxima incolarum frequentia, temperatura insignes, soli fertilitate, frugum, arborum, plantarum, omnis generis animalium, rerum denique omnium copia & multitudine fœlices. Regionēs tamen Tropico canceri vicinæ vehementius calent, ut Hispania: quæ accedunt ad circum Arcticum, paulo frigidiores existunt; Regionēs autem zonæ temperatæ Meridionalis, ut est Java minor, portio insulæ S. Laurentii, Patagonum & Antropophagorum regio, & aliæ non usque adeo adhuc cognitæ, ejusdem sunt conditionis cum prædictis.

Zona
nostra
tempe-
rata.

Zonæ
frigide
consti-
tutio.

Zonæ frigidæ Septemtrionalis regiones, ut Grinlandia, Pinmarchia, Norvegiæ & Tartariæ pars, aërem habent admodum frigidum & rigidum, solum parum ferax; quemadmodum etiam regiones, si quæ sunt, zonæ frigidæ Australis; necdum enim tractus ille nobis innotuit.

Caterum non indigna est scitu quaestio de zonis proposita, utra temperatior & ad inhabitandum

commodior existat. Veteres quidem Torridam & duas frigidas intemperatas & incultas credidere, imo & eam quæ Temperata Meridionalis vocatur, licet hanc habitari posse concederent, quæ sententia est Arist. 2. meteor. Ptolem. habitari posse torridam zonam putavit, habitationem enim ultra Aequinoctialem circulum per sexdecim gradus descripsit, quamvis eam incommodam & intemperatam arbitraretur. Ex veteribus Eratosthenes ac Polybius, si Straboni credimus lib. 2. Geog. opinati sunt commodiorem habitationem esse sub Aequinoctiali, quod & ipsum confirmavit Avicenna, in quem acriter insurrexit pro Arist. Averroes cap. 2. in lib. 2. meteor. Pro Avicenna pugnant Bonavent. & Durandus secund. sentent. distinct. 17. aliique non pauci, qui Paradisum terrestrem sub Aequinoctiali velut in loco temperatissimo atque saluberrimo collocant, ut expositum habetur apud Pererium tom. 1. Exod. lib. 3. quæst. 3. & apud Maurolycum sect. 2. Dial. 2. cosmographiæ. Horum omnium rationes fusè admodum explicavit Joan. Bapt. Capuan. tract. 2. quæstionum in sphaeram Jo. de Sacro Bosco pag. 55. quibus tamen assentiri non potest, quod se experientia destitutum dicat. Nos recentiorum navigationibus prudentiores facti atque doctiores, zonam torridam alicubi commodè habitari, alicubi minus commodè coli scimus. Nam tota regio Abyssinorum, Monomotapa, insula S. Thomæ & de Capite-viridi ardore Solis peruruntur; contra regio Americana, Taprobana, & Peruana plerisque in locis temperatæ sunt, & ut verbo dicam, Mediterraneæ regiones ob sterilitatem, terræ ariditatem & aquarum inopiam, incommodè habitantur, maritimæ minus. Et certè temperies

Zonarum
quæ sit
tempe-
rati-
ma.

Paradisus
terre-
stris
ubi sit-
tus.

Torrida non
ubique
intem-
perata.

vel intemperies loci alicujus non tantum ex vicinia solis, sed ex aliis causis pendet, frequentia nimirum vel raritate horum & illorum ventorum, copia vel inopia aquarum seu terrestrium seu pluvialium, situ regionis particulari, elato, depresso, vel denique ex vicinitate aut longinquitate maris. De quibus fusius in sequentibus.

De mutatione Aëris penes Climata.

MEMB. VII.

Clima
quid
sit,

ENimvero quia Zonarum amplitudo est maxima, multorum scilicet graduum & plurimorum milliarium, intra quod spatium diversæ moribus & temperamentis nationes degunt, apud quas variæ aëris observari mutationes solent: Idcirco Clima excogitatum est, quod latitudinis esset angustioris paucioresque aëris mutationes contineret. Est autem Clima spatium lobi terreni comprehensum inter duos parallelos versus eundem polum, ab Æquatore distantes regiones ab invicem determinans semihora diei, sic ut singulæ regiones intra unumquodque clima comprehensæ longissimum diem æstatis, brevior vel longior obtineant tota dimidiata hora. Exempli grat. regiones secundi climatis diem æstatis habent longiorē dimidia hora quàm regiones primi; regiones tertii longiorē diem semihora quàm regiones secundi; regiones quarti longiorē quoque horæ semisse quàm regiones tertii & sic deinceps. Ubi tamen climata magis accedunt ad polos mundi,

dies longiores fiunt non solum semihora, sed primo hora integra, deinde die toto, mox plusculis diebus, tandem mense integro, ac denique sex totis mensibus: qui enim sub polis habitant annum habent uno die & una nocte constantem; sed dies & nox illa sunt sex mensium integrorum. Porro ad climata constituenda 1. supponendum est 90. esse gradus ab Æquinoctiali circulo usque ad utrumque polum. 2. per unumquemque gradum duci posse circulum parallelum, sed vitandæ confusionis gratia ea intercapedine hodie parallelos describi, ut ubi dies per quartam horæ partem crescit & decrescit, novus parallelus ponatur: sic ut dies paralleli unius, longissima, alterius paralleli diem quarta horæ parte superet. 3. quodlibet clima constitui tribus parallelis circulis, quorum tamen tertius sit semper principium sequentis climatis. 4. parallelos non designari à nobis nisi ad 66. gradum & 31. scrupulum usque, cum ultra hanc latitudinem non quartis horæ partibus dies maxima augeatur, sed integris horis, dieb. & mensibus, in quo doctrinam sequimur Erasmi, Reinoldi & ejus discipuli Gasparis Peuceri in elementis Astronomicis. 5. & ultimo primum parallelum esse in circulo Æquinoctiali. Quibus quidem constitutis patet à Geograph. recentioribus 48. tantum aut 46. parallelos poni, & 23. vel 24. climata utrinque cum versus polum arcticum, tum polum antarticum versus; licet veteres Geograph. septem tantum climata agnoscerent, Ptolomæus vel novem, vel quindecim. Primum clima Septentrionale veteribus vocatum est *ἡ μέση*, per Meroem quæ est insula Nili quæ medium primi climatis transit: at recentioribus primum clima innominatum est vel certè dicitur

Dies
unus
sex
men-
sium.

Nume-
rus cli-
matū.

duciper sinum maris rubri Arabicum, inter secundum & tertium parallelum, ubi dies longissima est horarum duodecim cum semisse; elevatio poli octo graduum & triginta quatuor scrupulorum. Secundum clima est per Meroem quod fuit ut dixi primum veterum. Tertium est per Sienem sub tropico cancri, quod fuit secundum clima veterum: ubi dies longissimus est tredecim horarum & quadraginta quinque minutorum, elevatio poli viginti septem graduum & triginta sex scrupulorum. Quartum, quod erat tertium veterum, ducitur per Alexandriam: ubi dies longissimus est horarum quatuordecim cum quarta horæ parte; elevatio poli 33. graduum & 45. minutorum. Quintum, id est, quartum veterum, transit per Rhodum & Babylonem; ubi dies longissimus est 14. horarum & 45. minutorum, elevatio poli 39. graduum & duorum scrupulorum. Sextum, hoc est quintum veterum, est per Romam, Corsicam, & Hellespontum; ubi dies longissimus est 15. horarum & 15. minutorum, elevatio poli 43. graduum & 32. scrupulorum. Septimum, seu sextum veterum per Venetias & Mediolanum, ubi dies longissimus est horarum 15. & 45. minutorum; elevatio poli 47. graduum & 20. scrupulorum. Cætera non recenseo ex Geograph. repetenda, qui totidem climata Australia constituunt & ab istis distinguunt per prepositionem Græcam *anti*, per quam significant Australia climata opposita esse borealibus.

Quod-
nam
clima
tempe-
ratissi-
mum.

Quod ad rem nostram attinet, quæro quodnam sit clima temperatissimum; nam eo cognito Zonarum habebimus habitationem commodiorem, & aëris omnium regionum temperatissimi. Equidem præterquam quod res ipsa ex-

plicatu difficilis est, multo evasit difficilior litigantium auctorum discordia, quorum singuli amore patrię excecati nullis argumentis, nullis artibus pepercerunt, ut patriam suam velut omnium temperatissimam, ac nobilissimam convincerent. Galenus quidem comm. ad aph. 14. sect. 3. pro Gnido & Coö Hippocratis patria, hoc est pro quarto climate stetit: Averroes loco supra laudato, pro quarto & quinto contra Avicennam pugnavit; & lib. 2. sui Collig. pro quinto solum: Menardus ep. prima lib. 7. pro Ferraria, hoc est pro sexto climate: Federicus Bonaventura lib. 4. de octimest. partu cap. 34. & 35. pro Urbino, Arist. 7. polit. cap. 7. pro Gręcia, Plato in Timæo pro Athenis, Thomas de Neris pro Tybure, Cardanus pro Mediolano; alii pro Italia, pro Hispania, pro Gallia, prout quisque patrię sensu ducitur, cujus fumum alieno igne luculentiorē prodidit Lucianus extremo encomio patrię. Galē. quidem clima quartum in quo est Coö & Gnidus omnium esse temperatissimum voluit, quod esset aliorum medium, & quod loca in eo posita non multum accederent ad Aquilonem vel Austrum. Sed Gal. quartum clima quod per Rhodum ducitur medium posuit, quia suo tempore septem tantum climata constituebantur: at illud clima nobis jam est quintum ex viginti quatuor climatibus, ut ea ratione Galeni sententia omnino non sit audienda. Ceteri etiam nonnullis utuntur argumentis, sed parum firmis ac validis, quæ idcirco prætermitto fundamento tuto magis ac magis securo innixus. Certissimum est eas regiones quæ mediæ sunt inter extremum frigus & fervorem extremum, temperatiorēs esse, velut in quadam medioeritate constitutas; quod hoc

uno argumento probatur; quoniam in illis regionibus anni tempora suam constitutionem servant; ver temperatum est, æstas ob viciniam solis calida, autumnus frigidiusculus; hyems denique propter recessum solis admodum frigida, quæ ratiocinatio ex Hippocr. & Galeno desumpta est. At ubi est elevatio poli quadraginta quinque graduum, ibi regiones sunt exacte mediæ inter locum extremi fervoris, & locum extremæ frigiditatis. Etenim siue medium locum accipias, qui est inter circulum æquinoctialem, ubi sol æstuat, & polum ubi gelidissimum est cælum, siue cum qui est inter Tropicum Canceri & circulum Arcticum, illic medietas erit constituenda: nam ab Aequinoctiali ad polum sunt 90. gradus; à Tropico ad circulum polarem 43. medium autem 90. graduum sunt 45. medium 43. sunt 21. cum semisse, in quem locum incidit elevatio poli 45. graduum. Præterea in illis regionibus sub 45. gradu positis habentur anni tempestates admodum distinctæ & minimè omnium intemperatæ, quemadmodum observare est in Galliæ, Italiæ, Hungariæ, Asiæ partibus plerisque, in quibus adest quidem tempestatum vicissitudo, sed moderata & sine magno ullo excessu, erit itaque illis in locis temperatissimum clima constituendum. Tale vero clima ex nostra supputatione est septimum, quod transit per Venetias & Mediolanum inter duodecimum & decimum quartum parallelum, ubi dies longissimus æstatis est horarum quindecim & 45. minutorum, elevatio polaris à quadagesimo tertio gradu ad quadagesimum septimum usque & paulò amplius. Reliqua climata, prout accedunt magis ad polum, magis sunt in frigiditate *dyvnerata* & intemperata;

Septi-
mum
clima
tempe-
ratissi-
mum.

quo magis ad Aequinoctialem circulum vergunt, in calore & æstu magis excedunt.

Porro ut hæc veritas dilucidior evadat, tria sunt animadvertenda. Primum est, quid per temperamentum optimum sit intelligendum. Secundum, quomodo clima istud cum longas hyemes habeat temperatius dici possit. Tertium continebit quos-

Tem-
pera-
mentū
opti-
mū du-
plex.

dam diorismos conclusioni nostræ inservientes. Quod attinet ad primum, observandum ex Hip-

pocr. lib. de aëre, locis & aquis & ex Aristot. 7.

Polit. cap. 7. Asiæ populos admodum tempera-

tos esse & corporis dotibus præcellentes, miti ta-

men & servili ingenio, Græcos vero regali &

imperioso : ex quo exurgit difficultas quomodo

differat bonum temperamentum Asiæ à bono

temperamento Græciæ. Hanc difficultatem fusis-

simè absolvit Frederic. Bonavent. de octimes,

partulib. 4. cap. 18. ubi bonum temperamentum

ex Hippocr. & Aristot. duplex statuit. Primum in

quo est æquilibrium caloris & frigiditatis, siccita-

tis & humiditatis, sic ut nullam ferè mutationem

perpetiatur : quod temperamentum ad fecundi-

tatem, magnitudinem, pulchritudinemque cor-

porum conducit, quale est Asianum. Alterum di-

citur de eo quod caloris frigiditatisque vicissitu-

dines admittit magnas, crebras, non tamen om-

nino excedentes si ad tempestates extrema-

rum regionum comparaveris, quarum ratione ha-

beri potest temperatum & moderatum, licet in-

temperatum sit habita ratione prioris illius in

quo nec ullus est excessus nec mutatio : tale au-

tem est Græcum illud, ad animi mentisque ex-

cellentiam admodum conferens. His animadver-

sis dico, nos optimum climatis septimi tempera-

mentum primo modo non usurpare; sed posteriori,

quod ex Gal. lib. quod animi mores seq. temp. corp. deducimus; ubi ille hæc habet. *Quis enim non cernit omnes homines sub Septemtrionibus degentes, corpore & animo prorsus contrariè affectos iis qui torridam prope habitant zonam? Aut quis nescit, qui inter hos medii regionem benè temperatam colunt, & corpore esse, & moribus animi, ingenii felicitate & prudentia illis hominibus præstantiores?* Vide Aristot. probl. primo sect. 14. & ejus Comment. Septalium, necnon Jacob. Forojulien. quest. 8. in Avicen.

Obje-
ctio
dissol-
vitur.

Secunda observatio continet objectionem quam movet Septalius in comment. ad prædictum problema. Ibi enim reprehendit Cardanum quod temperatissimam regionem sub gradu 45. collocarit; cum illa regio, veluti magnis algoribus oppressa extremarum alteri, nempe frigidissimæ, sit adjudicanda; quod frigoris in ea excessus calori dominetur. Cui profecto objectioni sic respondendum censeo, frigus illarum regionum salubritati & valetudini incolarum admodum prodesse. Nam ut observat Theophr. libr. secundò de causis plant. cap. 4. Aquilonia constitutio, hoc est frigida-sicca, plantis cum quibus magna est homini analogia, omnino semper commodior est calida-humida constitutione: ejus enim beneficio plantæ amplius humore sibi oblato potiuntur, reddunturque firmiores, supervacaneus deinde humor detrahatur atque assiccatur & ut ait Scaliger comm. in eum locum, *demitur de difficultate concoctionis, exusta materia portione.* Notat præterea Hippoc. lib. de aër. loc. & aq. incolas regionum quas venti frigidi & sicci afflant, diuturnioris esse vitæ quam alios, externa enim illa

frigiditate cogitur intro calor ac augetur; quo fit ut nec congelari nec extinguī possit, tum quia copiosus est, tum quia excrementitios humores non cumulat. In summum, quemadmodum coctio ventriculi frigore ambienti juvatur, ex Hippocr. primo aphorif. sic & vita cuius propria actio est *πύλν*. Rem hanc confirmat Aristot. probl. 8. & 16. sect. 14. ubi magna animalia generari in regionibus frigidis docet; quod insito calore abundant, qui est vehemens augendi principium; hominesque illic fortes produci & animosos quod sua concalescant natura, exteriori enim frigore caro densatur, cuius densitate calor colligi intus potest. Vide Petrum Aponens. & Ludov. Septalium in comment. probl. 8. Scio quid obtrudi soleat ex Aristot. de longitudine vitæ eorum qui calidas regiones incolunt, sed cum suspecta sit ea sententia viris doctioribus, multasque difficultates involvat, his tricis me non implico. Consuli poterit idem Septalius loco laudato & comment. secundo in lib. Hippocr. de aëre, locis & aq. nec non Federic. Bonavent. doctissimo opere de octimest. partu, ubi multa ex Plinio, Vitruvio, Ptolom. Cardano, Bodino in hanc rem congerit. Ex his concludo septimum clima temperatum esse; vel eo maximè quod ventis Aquiloniis affletur, non quidem extremè sed moderatè frigidis & siccis qui putredini obfistunt. Restat tertia animadversio sine qua aliæ vix subsisterent. Notam enim conclusionem de temperatiori climæ nolumus sine diorismis intelligi, ut videlicet præter generalem hanc locorum positionem, uniuscujusque regionis situs proprius semper

Diorif.
mi nō-
nulli.

consideretur : Etenim ratione montium , con-
vallium , maris , fluviorum , paludum , venti ali-
cujus ἐπιτοπίας & aliarum ejusmodi circumstan-
tiarum , loca quæ propter æqualem distan-
tiam poli & circuli Æquinoctialis temperatiora
esse deberent , fiunt interdum minus tempera-
ta & insalubria. Idcirco Gal. comm. ad aph.
14. sect. 3. ait loca Ægypti & Lybiæ calida esse
& sicca , exceptis iis quæ mari adjacent ; po-
tior enim est particularis conditio loci quam
generalis , quemadmodum causa particularis &
conjuncta efficacior est , quam remota & uni-
versalis. Quo argumento auctoritati Galeni fa-
tisfiet , quartum clima temperatum statuentis :
certum enim est eum ex temperamento aliquot
locorum in illo climate positorum idem de toto
climate cōjectasse & pronuntiasse. Sunt enim Coo
& Gnidus temperatissimæ & ex 2. salubribus Æsta-
te & Hyeme optime constitutæ multoque magis
Vere & Autumno, non ratione climatis seu posi-
tionis generalis , sed ratione situs proprii & indi-
vidui , nam aliæ regiones climatis illius admo-
dū sunt intemperatæ ut ante me monuit Brasavol.
comm. ad prædictum aph. Ceterum Cichus Æs-
culanus com. in cap. 3. spheræ Jo. de Sacro Bos-
co, non tantum Astrologicè sed Necromanticè cli-
ma accipit post Zoroastrem pro admirandis vide-
licet quæ cum carne mortuorum & humano san-
guine fideliora dant responsa. Quod attinet ad
climata Astrologica, septem cum Priscis admittit;
quorum singulis dominantem aliquem planetam
tribuit, cujus naturam atque conditionem sequan-
tur. Primo quidem climati Saturnum, secundo Jo-
yem, tertio Martem, quarto Solem, quinto Vene-

Gal.
expli-
catur.

Et Car-
dan.
con-
trad.
lib. 1.
tract. 1.
con-
trad. 9.
Chi-
chi de-
liria.

rem, sexto Mercurium, septimo Lunam, sed nemo nisi delirus has nugas & deliria admittet, quæ explicantur nihilominus ab Haly de judiciis astro-
rum part. 8. cap. 34 & 36.

De regionibus mundi Cardinalibus.

M E M B. V I I I.

Geographorum propria fuit observatio locorum penes Zonas & Climata: Medici vero ad Captum vulgarium hominum sese accommodantes maluerunt regiones considerare juxta solis ortum & occasum, Meridiem & Septemtrionem, quæ loca mundi dicuntur Cardines, quod terrarum orbis iis veluti contineatur & vertatur cardinibus. Ab iis regionum aliæ Orientales, aliæ Occidentales seu occiduae, aliæ Septentrionales ac Boreales, aliæ Meridionales & Austrinae nominantur. Quarum quidem temperamenta investigare qui voluerit, ab Hippoc. vestigiis non est quod recedat. Is enim lib. de aër. loc. & aq. rem totam ita digessit ut dubitandi nullus sit relictus locus Notandum tamen est eum ubi Orientalem locum, Occident. Septemt. vel Meridionalem vocat, non tam rationem habere loci versus cardines illos positi, quam ejus qui ventis illinc flantibus exponitur. Scio Cichum Aesculanum comm. in sphaeram post vulgus Astrologorum vocare regionem Septemtrionalem aut Meridionalem ratione signi sub quo fuit ædificata; ex quo colligit quasdam esse regiones Septentrionales in Australib⁹, & Australes in Septentrionalibus, additque hanc esse rationem cur in

Quid sit locus Orientalis.

una civitate eodem anno grassentur pestis, fames, & terræ motus, in alia civitate vicina sit gentium salus, fertilitas & quies. Sic docet Galeot-Martius lib. de doctrina promisc. c. 3. Romam pro signo habuisse leonem, quod primus lapis iactus sit pro fundatione illius urbis cum leo ascendebat, hoc est horoscopabat Illudque signum totius fuisse Italię, quod ager sequatur fatum urbis suę quamvis Libram Italię signum prius fuisse observet post Manil. 4. astronom.

Hesperiam sua Libra tenet, qua condita Roma,
Et propriis frænat pendentem nutibus orbem,
Orbis & imperium retinet.

Sed his missis & ad Astrologicę vanitatis studiosos relegatis, dicamus Orientales regiones hoc est ad ventos Orientales sitas, salubriores esse aliis omnibus: sunt enim temperatę mediocriter, aquas habent limpidas & splendentes, odoratas, molles, coloratos & floridos incolas, λαμπροφάνες, hoc est clara voce præditos, promptos, ingeniosos, morbis paucioribus & mitioribus obnoxios; mulieres denique σεόδες ἐναεικύνουσ, admodum fœcundas & facilè parientes. Illis oppositę Occidentales, morbosissimę sunt, aquis præditę minimè pellucidis sed turbidioribus, inquilinos alunt καὶ ἀχρόους καὶ ἀρρώστους, decolores & infirmos, βαρυφάνους καὶ βραγυχόδιους, gravi voce & rauca. Et vero Meridionales turgent aquis multis subsalsis, sublimibus; & ut loquitur Hippocr. πολλὰς ὑαλούς μετεώρεις: sic enim legendum puto, excludendo particulam negativam μή; sic ut sublimes aquę sint quę ex profundis locis minimè scaturiunt, sed ex imbribus colliguntur: incolas ferunt capite humido & pituitoso, alvi profluvio obnoxios, imbecillos, nec edaces nec bibaces,

bibaces, ad infinitos denique morbos proclives: Septemtrionales aquas habent crudas & frigidas, homines alunt siccos, robustos, edaces, longævovos, agrestes, proceros, quibus ventres inferiores duri sunt & ἀπέγλυτοι, superiores fluidi & biliosi, capita sana & dura, & aliæ dotes ab Hippocrate loco citato enumeratæ. Ex dictis exurgit quæstio non de Septemtrionali & Meridionali regione, quarum illam frigidam esse & siccam & sanam, hanc calidam, humidam & morbosam nemo hætenus dubitavit, sed de Orientali & Occidentali, utra illarum calidior sit & salubrior. Jul. Scaliger exerc. in Cardanum 99. contendit caliditatis non plus inesse Orientalibus terris quam Occidentalibus, rationibus satis frigidis. Alexand. Aphrodis. & Averroes comm. in lib. 2. meteor. calidiores statuunt Orientales, etiam tam levibus argumentis & inanibus, ut ea referre pigeat. Potior esse videtur ratio August. Niphi comm. in eundem lib. qui difficultatem eam sic solvit. *Aut, inquit, loquimur de ortu & occasu terre habitabilis simpliciter, aut in respectu: si in respectu, res patet; pars enim qua nobis est ad Orientem, calidior est parte qua est ad Occidentem, quoniam Sol oriens diutius supra nos stat quam occidens. Sol enim nobis oriens calefacit Orientem nostrum duabus horis antequam ariatur, sex autem post ortum, igitur horis octo: nobis autem occidens sex tantum, quia postquam à Meridie declinavit, sex horis est nobis supra terram, duabus vero sub terra, at cum in illis duabus sit à nobis valde remotus, minus ideo est calefaciens. Sin autem loquamur de ortu simpliciter, dico quod Sol oriens ad partem orientalem magis est calidus quam occidens ad par-*

Septē-
triona-
lis.

Verum
regio
Orientalis sit
calidior
Occidentali.

tem occidentalem. Hujus causa est, quia Sol ad orientalem partem proprietatem habet ut Luna ad occidentalem, observatione enim patuit Lunam movere gentes & maria occidentalia, & non ob aliud, nisi quia in regione illa proprietatem habet, & nulla alia causa reddi potest nisi quia Luna est Luna & occidentalis, regio est occidentalis, pariter quia Sol est Sol & orientalis regio est orientalis. Sed potest meo judicio præter occultam illam causam manifesta hæc adduci, quod Sol oriens multas humiditates & vapores excitet, quos quia viget dissolvit, eos autem quos secum toto die rapit nec dissolvit, quosque rursus in occidentali parte suscitatur, quia occultatur, insolutos deferat; unde frigiditas & humiditas regioni accidit. Addo quoque quod longè plures in occidentali parte excitantur vapores frigidiusculi quam in Oriente; quia longè plura & majora maria in Occidente quam in Oriente, ut Gerardi Mercatoris, Abrahami Ortelii & Judoci Hondii tabulas Geographicas legenti patebit. Huic quæstioni affinis est alia quam proponit Bartholomæus Sybilla speculi peregrinarum quæstionum 1. decadis cap. 3. quæstione 4. ad 7. Quæ sit regio salubrior, gratior & eligibilior, an regio Orientalis quæ est infidelium, an Occidentalis quæ est Christianorum: Quæstionem illam in utramque partem sic ventilavit, sic universa argumenta digessit, ut ad elucidationem nihil me habere libenter profiteat. Rerum bonarum ut suavium eduliorum tandem satias est. Qui hujus cibi avidiores sunt, Jo. Bodinum contrarium meum adeant methodo sua ad facilem Historiarum cognitionem. Is enim procul dubio cap. 5. vel ipsos famelicos explebit.

An Orientalis regio salubrior Occidentali

De Orbis partibus, Regnis & Provinciis.

M E M B. I X.

EX regionibus quas diximus finitas esse & proprio nomine designari alię, naturales sunt, alię artificiales. Inter naturales reponimus majores Orbis partes, ut sunt Europa, Asia, Africa, America, Magellanica; & minores, ut Regna, Regnorumque Provincię. Artificiales regiones sunt civitates, oppida, & in eis extructa domicilia, de quibus aliquid sigillatim delibandum est.

Prima Orbis pars major quam incolimus, est Europa, ab Oriente mari *Æge*o & *Euxino*, à Meridie *Mediterraneo* & *Gaditano*, ab Occidente *Atlantico*, à Septentrione *Hyperboreo* seu glaciâ terminata. Jacet autem inter quintum & duodecimum clima! hoc est ab elevationis polaris 33. gradu cum semisse ad gradum usque fere 60. inter tropicum cancri & circulum arcticum. Eam omnes Cosmographi cæteris mundi partibus nobiliorem, præstantioremque statuunt fertilitate & fœlicitate agrorum, fructuum ubertate, aëris temperie & clementia, disciplina, institutis & moribus, mechanicarum artium studio ac varietate, liberalium cognitione, omnium denique rerum ad usum vitæ communem comparatarum multitudine & copia. Verum Hippocr. lib. de aëre, loc. & aquis in alia fuit sententia: pulchriora enim & majora omnia in Asia nasci scripsit quam in Europa, homines Asianos benigniores & cultiores, pleniora pecora quæ pariant sæpius & pulcherrimè

Euro-
pæ no-
bilitas.

educantur ; elegantiores esse incolas, magnitudinis eximia, minimèque , quantum ad formam & corporum proceritatem attinet, inter se differentes : denique partem eam mundi proximè accedere ad naturam & mediocritatem anni temporum : agnovit tamen virilitatem , laborum tolerantiam atq; audaciam, Asianis deesse, sed adesse voluptatem & effœminatam naturam. Quod ad Europam spectat, Hip. eam multis & omnimodis aëris transmutationibus obnoxiam dicit ; Incolas ob id plurimum inter se dissidentes & forma & magnitudine ; feros, audaces, magnanimos, bellicosos, parumque mansuetos.

Notanda circa Europam & Asiam.

Enimvero priusquam de Europæ & Asiæ temperamento quicquam definiamus, notandum est 1. ex Hip. non haberi ubique per totam Asiam & Europam omnia secundum eundem modum tam ratione situs universalis quam particularis : qua enim parte ad Zonam torridam magis accedunt, æstuosissimæ sunt ; qua parte magis ad Zonam frigidam , gelidissimæ : sic ratione situs particularis Asiæ pars Australis & irrigua , tum propter multosimbres, tum propter nivem, fertilissima est ac temperatissima ; quæ vero palustris est , ut Phasiana, infœcunda est & insalubris. Observandum secundo Asiam & Europam invicem comparari vel universim, vel secundum potiores partes. Tertio eam comparisonem inter eas institui, aut penes naturales dotes omnes vel aliquas, aut penes acquisitas. Quod ad primum attinet, existimamus Asiæ situm universalem deteriore esse Europæo; tum quod Asia latius ad Zonam torridam propagetur, pene usque ad Aequinoctialem videlicet; tum quia ad Zonam usq; frigidam longissimè extendatur ; nempe fere ad septuagesimum

Asia quatenus salubrior Europa.

elevationis polaris gradum. At ratione situs particularis, cum Hip. admittimus quadam fui parte Asiam salubrius sitam quam sit Europa. Sic, ut dixi, pars ejus Australis & irrigua quia in medio calidi & frigidi sita est ob imbres multos & nivē, fertilissima existit ac saluberrima : atque pars ea videtur esse in eo climate quod temperatissimum constituimus; nam eam partem interpretatur Septalius comm. in eum Hip. locum *frigidiorē regionem Asia, magis nempe proximam Europæ & boreali parti.* Quod ad secundum spectat, certum est Asiam ob rationes allatas multo intemperatiore Europā, ejusque partes temperatas pauciores esse quā sint partes Europæ temperatæ, quod singulas regiones Asiæ & Europæ expendenti & æstimanti erit manifestum. Ad tertium deniq; quod pertinet, universas Europæ dotes naturales & acquisite præferimus Asiæ dotibus : quasdā tamen virtutes naturales Asiæ potiores & præstantiores dotib⁹ Europæ agnoscimus. Sic in Asia aromata, gemmæ, metalla, plura & meliora sunt quā in Europa, de ceteris secus est censendum ut videre est apud Plin. lib. 37. natu. hist. cap. ult. Quæ contra ista afferri solent ex Petro Comestore de benignitate solis & salubriori cælorū influxu in Asiam; de fertilitate terræ promissionis Judeorū, partim ut vana reiicimus, partim cum Barthol. Sybilla dicimus benedictionem antiquæ terræ promissionis Judeorum translatam fuisse per Christum ad populum Christianum occidentalem. Cetera de Africa, America & Magellanica explicata habentur apud Gerard. Mercat. Ortelium, Bertium, Grinæum, Nigrum & eos omnes qui de peregrinationibus & navigationibus in Americam scripserunt : si quis enim ut ait Hippoc. de om-

Europa
melior
Asia.

nibus dicere vellet, in immensum excresceret sermo.

*Euro-
pæ di-
visio.* Ceterum in illis majoribus Orbis partib. minores continentur; hoc est regna & Provinciæ, quib⁹ Cosmographi quamlibet Orbis partem distinguunt. Sic Europam dividunt in Insulas & in Continentes. Insulæ Oceani sunt Anglia, Scotia, Hybernia Grunlandia; maris Mediterranei, Sicilia, Sardinia, Corsica, Creta, Majorca & Minorca; Peninsulæ, Norvegia, Gothia: Continentes, si in regiones partiatis, novem sunt præcipuæ: Gallia, Hispania, Germania, Italia, Sclavonia, Græcia, Hungaria, Polonia, Russia: si in regna, decem: Hispanicum, Anglicum sub quo Scoticum & Hybernicum, Danicum sub quo Norvergicum, Suecium sub quo Gothicum, Polonicum, Hungaricum, Bohemicum, Germanicum, Gallicum, Italicum. Eadem divisio in aliis Orbis partibus observatur, quam tu potes ex Geographis repetere. Interim observabis in illis prædictis regionibus ac regnis, particulares quosdam tractus & Provincias contineri; ut in Gallia, Turonensem, Piétaviensem, Andegavensem, Santonicam, Armoricam, Normanicam, Picardicam, Burgundicam & ceteras; quibus propriæ sunt & genuinæ aëris constitutiones, soli situs, animorum inclinationes, mores, ingenia, temperamenta, studia, quæ qui vellet exequi & inquirere, opus sanè humeris suis impar aggrederetur. Hieronymus Turlerus lib. primo de peregrinatione cap. 4. proprietates quatuor præcipuarum nationum Europæ, velut in typo depinxit. Landus quidam Hortensius sub Philalethis Polytopiensis civis nomine, Forcianas quæstiones duobus libris emisit, quibus varia unius Italiæ ingenia

describuntur; quorum summam gratia exempli ex Joseph. Scalig. quadam epistola desumptam exhibeo. In Consiliis, inquit, Mediolanenses praestantes, Veneti prudentes, Lucani temerarii, Pisani inconstantes, Placentini providi, Florentini leti, Genuenses ignari, Lucenses utiles, Volsci maligni, Brutii stupidi, Patavini ambigui. In Victu Florentini parci, Lucenses elegantes, Mantuani viles, Aretini tenues. Papienses agrestes, Novocomenses luxuriosi, Astenses opipari. In Vestibus Mediolanenses splendidi, Genuenses elegantes, Mantuani sumptuosi, Veneti magnifici, Florentini ridiculi. In Mercatura Florentini callidi, Genuenses tolerantes, Mediolanenses aperti, Lucenses fideles, Veneti splendidi. In Oratione Florentini inepti, Perusini faceti, Veneti putidi, Bergomenses agrestes, Senenses suaves, Spoletani celeres, Novocomenses balbi, Romani elati, Cosentini dicaces, Narnienses prompti, Umbri leves, Novarienses rustici, Mediolanenses rudes, Genuenses inexhausti, Brixiani duri, Bononienses jucundi, Fulginate versuti, Capuani graves, Pistorienses festivi, Neapolitani jactabundi, Piceni varii, Apuli barbari, Ligures mendaces. In Bello Perusini strenui, Calabri precipites, Spoletani callidi, Senenses felices, Bononienses feri, Neapolitani animosi, Pratenenses sacrilegi, Cossenses libidinosi, Piceni rapaces, Aemiliani inconsulti, Placentini crudelēs, Romani truces, Mediolanenses intrepidi, Vincentini ultores, Pistorienses sanguinei. Quid plura recenseam? Cōsule eam epistolā, Lādū & Turlerū locis citatis, pręterea Jo. Barclaïum in icone animorū, Antonium Zaram de anatomia ingeniorū, Pet. Anchoanum lib. 4. de rerum inconst. Bisciolam horarum subsicivarum lib. 12. cap. 8.

Ingenia varia Italorum.

tom. 2. ubi ad ostendendum quid possit cælum ad ingeniorum diversitatem efficiendam, multa cumulat.

Nonnulla quoque in hanc rem habent Joan. Bapt. Persona comm. in lib. Gal. quod animi mores, &c. Jo. Huartes in examine ingeniorum; & ex Firmico, Tholosano, Pontano, Cornelio, Kiliano, Boissardo & aliis Petr. And. Canonherius comment. politico in aph. 2. lib. 1. Hippocr.

De Civitatibus & Ædibus.

M E M B. X.

Duo in
condē-
dis ur-
bibus
obser-
vanda.

IN condendis urbibus ea cautio est adhibenda quam in extruenda Alexandria habuisse Alexandrum Magnum refert Strabo Geogr. lib. 17. & Vitruvius præmio lib. 2. ut scilicet & commerciis & aëris salubritati prospiciatur. Per commercia ditescunt incolæ, per aëris clementiam vitam ducunt beatissimam, saluberrimam, & longissimam. Scitum est illud Musici Stratonici scomma apud Eustrat. in Dionys. de situ orbis, qui cum Caunios omnes aëris vitio luridos pallidosque videret, exclamavit ibi mortuos ambulare. Qui navigationem Guillel. Schouten in Australem partem descripsit, meminit eum ad insulam quandam appulisse, cujus indigenæ omnes deformi & monstroso essent corpore: alios enim videre erat cæcos, alios varos & valgos, alios protuberanti aqualiculo, alios tumentibus brachiis & humeris, alios alio corporis vitio insignes, quod fuit argumentum regionis admodum insalubris. Porro quibus ventis exponi debeat aliqua civitas ut saluberrima sit, docuit Hippoc. lib. de aër. locis

& aquis & ex iis quæ de ventis, & de regionibus mundi cardinalibus supra docuimus, intelligi facile potest. In summum hanc regulam benè constitutæ civitatis proposuit Hippoc. Cum scilicet *ad Solem & ad ventos benè obversa est & aquis bonis utitur*: contrà malè constituta est quæ aquis palustribus & lacustribus utitur, & non benè sita est ad ventos & ad Solem. Exempli gratia, civitas omni ex parte montibus conclusa ad ventos & ad Solem non benè se habet, nam æstate torretur radiis solaribus reflexis, hyeme quod Solem non excipiat, torpet. Positio autem locorum particularis interdum facit, ut venti qui habentur salutares sint alicui loco noxii & pestilentes; & è contrà. Sic Aquilo serenissimus est Europæis, Lybicus oris nimbosus; Auster Europæis noxius, Lybicus gentibus salutaris: Subsolanus saluberrimus Asianis, Europæis insalubris, Zephyrus Vasconibus perniciosus, Græcis & Italis tam gratus, tam suavis, ut nullum habeas apud Poëtas magis laudatum aut commendatum. Conditori ergo urbium non solum universalis, sed particularis situs observandus; de quo regulæ certæ dari non possunt. Legi tamen potest Vitruvius lib. 1. Architect. cap. 4. & 6. ubi agit de areis, plateis & angiportibus prudenter disponendis. Consuli quoque poterunt ejus commentat. Guillel. Philander, Cæsar Cæsaritanus, & Daniel Barbarus patritius Aquileiensis.

Situs
civita-
tis ad
ventos.

Parti-
cularis
situs
obser-
vādus

Quod ad Ædes attinet, dicam cum Vitruvio lib. 6. cap. 1. *Animadvertendum primo est quibus regionibus aut quibus inclinationibus mundi constituamur. Namque aliter Ægypto, aliter Hispania, non eodem Ponto, dissimiliter Roma, item cæteris terrarum & regionum proprietatibus oportere videntur con-*

Ædium
situs.

Ædes
æstivæ
& Hy-
bernæ.

stitui genera ædificiorum; quod alia parte solis cursu premitur tellus, alia longè ab eo distat, alia per medium temperatur. Debet vero eadem esse consideratio ædium atque ipsarum regionum ac civitatum, ita ut ratio quatuor cœli cardinum maxime habeatur. Alia enim æstivis, alia hybernis temporis extrui debent domicilia: æstiva majora spatia requirunt, hyberna si angustiora fuerint non improbantur, æstivis umbræ & flatus, hybernis soles debentur.

Deinde ut observat Aristot. primo Oecon. cum sol æstate altiùs incedens domos ad meridiem versas non intret, hyeme vero propinquiùs accedens totus per fenestras infundatur: debent ædes averso borea æqualiter esse latæ, hoc est non versæ ad omnes partes, sed oblongæ ad meridiem spectantes. Si credimus Vitruvio lib. sexto cap. 7. hyberna triclinia Occidentem hybernum spectabunt, ideo quod vespertino lumine opus est uti, verna triclinia & autumnalia Orientem, æstiva Septentrionem. Apud Columellam libr. primo de re rust. cap. 6. cubicula hyberna ad Orientem brumalem obvertuntur, cœnationes ad æquinoctialem Occidentem; æstiva spectant Meridiem, cœnationes Hybernum Orientem. Scribit Palladius lib. primo de re rust. cap. 9. quæ hyemi parantur mansiones ita constitui debere ut possit eas hyberni Solis totus propemodum cursus hilarare, sed & si Æstiva sunt Orientem solstitialem, partem Septemtrionalis aspicere debent. Didymus apud Auct. R. R. cap. 2. cap. 3. domum quæ ad Orientem spectat præstantiorem & meliorem pronunciat, διὰ τὸ τὸν νότον ἀπὸ μεσημβρίας πνέοντα, ὑγρὸν καὶ ἀνέμω-
μαλον, καὶ νοτιώτατον εἶναι, quod, inquit, Anster

à meridie spirans, humidus & inaequalis, & morbosissimus existat. Sed vix aliquid certi definiri potest nisi particularium quorundam situum ac positionum qualitates & naturæ expositæ sint. Eas itaque breviter proponamus.

De aliquot locorum particularium constitutionibus.

MEMB. XI.

VT intelligamus quæ regiones, civitates, & ædes salubriores sint, locorum situs & positus particulares qui in quavis regione reperiri possunt nobis sunt examinandi. Atque imprimis situs potest esse altus, profundus petrosus, apertus, montosus, nivofus, fluvio vicinus, paludi aut mari, &c.

Loca mediocriter elata & libere perflata, ut humilibus & profundis, sic sublimibus & montanis ad sanitatis integritatem viteque diuturnitatem aptiora omnino existunt. Eorum enim incolæ, ut ait Avicen. sani sunt, vivunt quippe in aëre puro & defæcato à sole & ventis; robusti sunt, quia nō turgēt humidis excrementis nervos & articulos laxantibus laborum sunt patientissimi, quod soleant ascendere & descēdere frequēter, labor autē articulos firmat: sunt deniq; longævi; tum quia raro ægrotant, tum quia calor eorum natus superfluis excrementis non suffocatur. Declivia loca & inter altos montes depressa atque abdita, radiis solaribus reflexis æstate suffocantur; cum sole non illustrantur humore nimio madescunt, crassis vaporibus polluantur, hyeme frigore obrigescunt: eorū itaq; locorū incolæ imbecillo sunt hepate ob aquarum crassitiem, pituitosi & melancholici ob aërem tenebro-

Loca elata.

Loca declivia.

Loca
plana.

sum. Notau. Albert Mag. lib. 1. de natura locor. cap. 13. locum planum & se habentem decenter undique, non habere proprietatem ullam nisi eam quam diximus ex climatum observatione desumi.

Loca
petro-
sa.

Petrosus locus & apertus æstate aëre gaudet calido, hyeme frigido atque adeo subtili ut nulli aut pauci vapores ex petris eleventur : incolas alit duro & solido corpore, sicco cerebro, malis moribus, solertes, ingeniosos, bellicosos. Montosus

Loca
mon-
tosa.

& nivofus ventis obnoxius est, per nives quidem salubribus; dum liquantur nives, nimbofis. Hujus tamen loci varias fecit differentias Albert. Mag. loco prædicto quas his recensere non erit absurdum, hanc enim doctrinam mirum in modum illustrant.

Loca
humida.

Ergo locus montosus aut est in humili monte aut in excelso : montes humiles non admodum mutant naturam locorū, alti vero nivosi sunt, atque quod notandum est, vel ad Aquilonem siti sunt, vel ad Meridiē, vel ad Orientem, vel ad Occidentem. Cū sunt ad Aquilonem positi loci naturam calidam reddunt, quia reflexio radiorū solarium ad illos montes, calefacit locum vehementer, quo fit ut vina generosa in parte Meridionali locus ille producat. Cum montes plurimi sunt ad Meridiem & à Septentrione flant venti, locus est valde frigidus, tam propter nives quam ventos : erit præterea siccus & sanus nisi alia prohibeant accidentia. Montes in parte Orientali positi locum reddunt frigidum & humidum, ejusque aërem crassum, impurum & insalubrem. Frigidus quidem locus erit, quia tectus ab Oriente, crassus vero aër, tum quia vicinus montibus, tum quia

Mon-
tosa
loca.

ventis Occidentalibus apertus est. Denique cum montes ad Occidentem positi sunt, locus salubrior

Occi-
denta-
lia.

Orien-
talia.

est, quod ventis affletur Orientalibus. Porro locus situs in medio magnarum sylvarum vel juxta sylvas aërem, habet spissum & suffocatum, Loca
sylvo-
sa. nebulosum & turbidum: fundus enim sylvarum vaporosus est; vapor autem illic arboribus conclusus & inspissatus aërem turbidum efficit. At inter arbores nocent præcipuè nux & quercus, necnon illæ quæ vel amaritudine sua aërem inficiunt, vel proceritate velut suffocant, prohibita ejus eventilatione. Loca
fluvia-
lia &
Palu-
stria. Loca fluviis vicina nimium humectant. Palustria & lacustria tetrivaporibus nocentissima sunt, & morbis contumacibus generandis opportuna, ut scribunt Vitruvius, Avicen, Rhasis, & ipse Varro lib. 1. de re rust. c. 12. *advertendum etiam, inquit, si qua erunt loca palustria, & propter easdem causas, & quod arescunt, & quod in iis crescunt animalia quadam minuta qua non possunt oculi consequi & per aëra intus in corpus per os ac nares perveniunt atque efficiunt difficiles morbos.* Hæc ille, qui per animalia minuta videtur intelligere eas aëris impuritates quas Hipp. *μιάσματα* vocavit. Loca
Mari-
na. Marina loca suadebat Plato lib. de rep. fugienda esse, is tamen animi potius quam corporis rationem habebat, nam ea loca pituitosis profunt, appetentiam excitant, vitam protrahunt, humidum enim primigenium aëre sicco & salso conservatur & à putredine vindicatur. Quod autem ad mores spectat; maritimi propeffimis in proverbio sunt, & filii Neptuni dicuntur crudeles. Si quæ tamen loca à mari exiguo intervallo distanti gravioris sunt halitus ex Colum. lib. 1. de re rust. & pestilentibus morbis obnoxii. Cardanus lib. 2. contradiçt. loco supra adducto, ex Averroë refert mare quatuor modis salubrem

Maris
vicinia
salu-
bris.

reddere habitationem : primo, quia falsedine corruptioni resistit; secundo, quia humore confert ad vitæ longitudinem; tertio, quia spirant semper venti perpurgantes aërem; quarto, quia temperat aërem, hyeme enim & in frigida regione tepidiorem reddit, æstate & in calida temperatiorem. *Flumina vero inquit, velociter currentia aërem attenuant, faciuntque corpora macilenta, tenuia, mobilia, crudelia, infida. Cœnosa vero & quæ tarde moventur ut Padus; corpora minus valida reddunt & sana, contentiosos homines mansuetiores atque fideliores. Ostia vero ubi flumina mare ingrediuntur aërem corrumpunt. Causa est quia dum mare æstuat fluminis aqua retinetur & in halitus*

Diffe-
rentiæ
loco
Mari-
norum.

transit, aëremque non leviter corrumpit. De Marini loci natura distinguit Albert. Mag. lib. citato enim eo ex quod mare calidū sit tum propter partium terrestrium exustarum admixtionem, tum propter multam radiorum divaricationem, colligit loca mari vicina vel esse calida & sicca, vel calida & humida, vel frigida & humida. Loca enim meridionalia in mari sita, quia velut aduruntur reflexione radiorum & multiplicatione luminis ad littus, arenosa sunt, calida & sicca; mare autem in illis locis divisum æstu convertitur in salem redditque locum terrestrem ob adustionem & exsiccationem: quo fit ut vina illius loci sint calidissima & siccissima velut Cypria. Loca autem marina remota à meridie & accedentia ad climata frigidiora & temperatiora, efficiuntur calida & humida nimio humore corrumpente. Habent enim plus humidi quam calor consumere possit; idcirco sunt ut plurimum vaporosa, pestilentia, tonitruis & coruscationibus obnoxia, unde pestes & mortes subitæ:

talía etiám loca paludosa sunt frequenter ex humore diffuso super terram & corrumpente habitationem. Demum loca marina Septemtrionalia frigida sunt & humida ob vapores frigidos & crassos: estas in illis locis non multum calida, nec hyems multum frigida; quod crassus & spissus aer nec calorem facile nec frigiditatem suscipiat; hujuscemodi autem loca, quamvis pestifera non sint, salubria tamen non existunt. Porremo loco monendum est ex Cardano Aquas Thermarum calidas loci aërem vitare; sed non adeo male afficere ut robusta corpora quæ calida non sunt, lædant; quoniam à putredine procul absunt: ipsam tamen ac febres in debilibus accersunt, vitata cococtione, & in calidis ob intemperiem. Atque hæ sunt particularis cujusque loci conditiones pene omnes, sed simplices tantum, sunt enim compositæ aliæ & conjugatæ; ubi scilicet duæ vel tres simplices invicem concurrunt positiones, puta dum concava regio, palustris simul est & maritima & sic de ceteris. Porro quos incolas cujusque temperamenti & ingenii singula illa loca producant scire qui voluerit, Albertum Mag. poterit consulere lib. 2. de natura locorum cap. 3. & commentat. lib. Hipp. de aëre, locis & aquis.

De vestibus.

MEMB. XII.

Licet vestis victus habeat vicem ut ait Labæo Jurisc. victusque nomine, si Ulpiano credimus, contineantur quæ esui potui, cultuique

corporis necessaria sunt : attamen non ea ratione vestium usus à nobis hic explicatur , sed quod vestimenta excogitata sint ad defendendum corpus ab externis nocumentis , calore , frigore , humiditate , siccitate quæ ab aëris injuriis inducuntur. Est ergo hujus sectionis pars , indumentorum consideratio , Medicis omnibus penè intacta. Hippocrat. quidem lib. 6. epid. sect. 8. part. 33. indumenta ponit loco aëris ambientis inter res non naturales , de vestibus quoque nonnulla præcepit lib. de salubri diæt. Galenus autem necessarium agnovit aliquod corporis tegumentum externis aëris injuriis infringendis ; sed ipsum voluit esse naturale , cutim videlicet quam lib. 1. de sanit. tuen. præparat sale modicum asperso ad indolentiam & tolerantiam. *Quoniam jam editus infans , inquit , in frigore , calore , atque inter corpora multo se duriora versetur necesse est , ob hæc ipsa nimirum naturale ejus tegmen præparari quodammodo à nobis , reddique ad indolentiam & tolerantiam quam aptissimum , par est.* Quo consilio Ligures apud Arist. 7. polit. Spartani apud Alex. ab Alex. li. 2. c. 25. Itali apud Virg. 9. Aeneid recens natos in fluvium frigidum & rigentem demergebant.

Datum à stirpe genus , natos ad flumina primum
Deferimus , sævoque gelu duramus & undis.

Quo quidem artificio opus non esset homini si cutis illi esset ex unguinū materia parata , quemadmodum Adami fuisse cutim priusquam peccaret , narrat Rabbi Eliezer. Sed profecto tenerior longè est , mollior , delicatior , sensusque exquisitioris ; proinde conservari sedulo debet illo velut munimento quod vocamus vestem. Non hic inquirō cum Ulpiano lib. 34. pandect. l. vestis

Rab-
inorū
deliriz.

§. de auro & argento, An vestis & vestimentum differant, An vestis sit ex pellibus, vestimentum ex lana, serico; bombyce; An vestimentum sit virile & muliebre simul. Stola tantum mulierum, quid enim ista ad rem presentem? Usus vestium investigamus, quem Tullius lib. 3. de Orat. geminum constituit, *Vestis*, *Vsus* inquit, *frigoris depellendi causa reperta primo*; *vestiū* *post adhiberi cœpta est ad ornatum etiam corporis* *du-* *plex.* *& dignitatem.* Theologi qui primum vestium auctorem agnoscunt Deum, ad Honestatem, Necessitatem, Utilitatem comparatas fuisse vestes docent. Honestas postulat ut partes obscœnæ totumque corpus integatur quo aliquod discrimen inter hominem & belluam intercedat. Necessitas suadet ut imbecillitati corporis humani provideatur, calor internus externo tegumento fo-
 veatur, homo ipse ab externis rerum injuriis & impressionibus defendatur. Utilitas triplex est: Physica, Ethica, & Politica. Physica naturæ humanæ infirmitati ac indigentia, vestium beneficio consulit, idcirco hominem tantum nudum & in nuda humo expositum à Natura conquerebatur Plinius procœm. lib. septimi; Ethica de peccato & ejus fœditate, cujus ergo vestes inventæ sunt admonet, & de Dei erga nos *φιλανθρωπία* atque benignitate. Politica inservit distinguendis viris à mulieribus; Magistratibus à Subditis, Sacerdotibus à profanis, Nobilibus à Rusticis, Militibus à litteratis. Sed & adversus vim ab hostibus illatam nos tuetur, quod telorum ictus vestitum corpus quam nudum facilius sustineat. De vestibus primorum parentum nonnulla habent Theodoret. in Genes. quæst. 39. Barcephas in lib. de paradiso. Georg. Venet. problem. in Genes. Pererius

& Marinus Mersennus comment. doctissimis in cap. 3. Genes.

Vestitū
confi-
deratio
du-
plex.

Cæterum vestimenta considerantur à Medico, vel universim, nulla habita ratione partium corporis, temperamenti, habitus, ætatis, tempestatis, generis, consuetudinis, sexus, dignitatis elegantiae: vel particulatim, habita ratione virorum, mulierum, magistratum, subditorum, populorum diversorum, infantiae, pueritiae, adolescentiae, virilis ætatis, senectutis, capitis, pectoris, abdominis, pedum, hyemis, æstatis, veris, autumnii, noctis, diei, biliosorum hominum seu calidorum, atque pituitosorum seu frigidorum, pinguium, macilentorum, divitum, pauperum, litteratorum, Artificum &

Vniver-
sali
confi-
dera-
tio.

similium. Primum præceptum universale est, quod indumenta omnia calefaciant aliquatenus nostrum corpus, idque tribus omnino modis. 1. prohibendo ne aër frigidior corpus nostrum attingat. 2. impediendo effluxum calidum nostri corporis: quem effectum explicavit Gal. lib. 2. de simpl. medic facult. cap. 24. *Infarcit, inquit, corporis meatus vestis, prohibetque foras effluere magnam vaporosi intus caloris partem, à quibus vaporibus incalescens vestis nos demum calefacit.* 3. inducendo proprium & germanum calorem, qui calor secundum Villanovan. de regim. sanit. c 17. duplex est; actualis & virtualis. Actualis calor vestibus accidit per ignem cui exponuntur antequam induantur, virtualis in actum reducitur per calorem nostri corporis, ut ex Galeno dictum est. Secundum præceptum ducitur ex substantia, quantitate & qualitate vestimentorum propter quæ unum alio magis calefacit. Usus & effectus ex substantia vestimentorum satis appo-

site expressit Isaac Arabs lib. 50. Theoricæ cap. 105. Lineum vestimentum si laxum fuerit refrigerat; alias calefacit & humectat; Bombicinum magis calefacit, cum subtile est ac tenerum, emollit: Sericeum quo magis villosum est, eo calefacit potentius, ejus enim multæ sunt differentiæ: undulatum, heteromallum, villosum, rasile, floribus variatum, scutulatum, &c. Laneum multum calefacit & exsiccat. Pelliceum denique, si pilis multis sit refertum, omnium maximè calidum existit. Sed & inter pelliceas vestes, quæ cutim solidiorem habet pilum quæ molliorem, calidior est: Sic, inquit Villa-nov. *pellis caprina minus calida, deinde pelles de grypho, vulpina multum calida, ut & leporina; minus tamen exsiccat, castorea quoque.* Ovina calida & humida, Sabellina & Mellina molliusculæ, Pardalina, Thoina, Genetina, odoratæ, Aelurorum nostratium pellem pulmones offendere scribit Avenzoar 1. Theisr. Lupina fugat pulices, leonina tinea, Cervina serpentes. Cygnorum & vulturum pelles si Cardanus audiatur, siccitate plus obsunt quam caliditate prosint. Caprina noxia est epilepticis ex Hipp. lib. de morbo sacro: hyemæ tamen calefacit si pilos ad corpus convertas, æstate refrigerat si invertas; quemadmodum scribit Aelian. lib. 6. Histor. animal. Densæ autem & duræ vestes minus calefaciunt, molles & raræ magis, densæ & opacæ, si molles sint, calidiores sunt tenuioribus & subtilioribus, duplices & compositæ simplicioribus. Vide Galen. comm. in lib. de salub. diæt. tex. 11. Quo ad copiam vestium, certum est quo plures fuerint eo fore calidiores. Ad qualitatem demum revoco colores & odores præsertim. Inter colores coccineus & quisquiliatus habetur calidior, evocat enim à centro ad circumferentiam

Mate-
ria ve-
stium.

Quan-
titas
vestiū.
Quali-
tas.

Parti-
cularis
confi-
dera-
tio.

spiritus & humores cum quibus analogiam habet, qua occasione in febribus purpuratis & erumpentibus variolis involvi pannis purpureis ægrorum cubilia mos est. Oleo & aromaticis rebus imbutæ vestes mundis & minimè odoratis calidiores: formidandæ tamen sunt iis qui cerebro sunt calidiori, omnes enim odores καψιν βαειχοι caput tentant & gravissimam cephalalgiam inducunt. Lintæ & byssinæ calce dealbatæ mordicant & scabiem excitant. Cannabinæ sicciore lineis existunt; utraque quo recentior & minus trita eo quoque minus calida, aspera magis. Jam vero si singula & particularia præcepta tradere meditarer, quando finis commentarii? Summa capita leviter delibabo. Vestes ætati, temperamento, habitui, consuetudini, tempestatì consentiant. Senes pluribus & calidioribus indumentis egent quàm juvenes, pluribus pueri & calidioribus quàm adolescentes: Calidi & biliosi pauciores minusque calidas vestes postulant quam melancholici aut pituitosi. Qui carnosus sunt corpore & pingui, pauciores quoque quàm macilenti, qui raro corporis habitu, plures quàm qui denso. Qui in locis calidis aut in ædibus clausis degunt, cum se committunt aëri, operire corpus multis integumentis debent, velut ii qui otio torpent: contra, qui exercitantur aut ex frigidis locis ad calidiora progrediuntur, paucioribus. Hyeme chimastrum, æstate theristrum opportunum est: æstate, inquam, sericæ, rallæ, undulatæ, leves & laceræ vestes conveniunt, hyeme lineæ, byssinæ, laneæ, sericæ, hispidæ, ac villosæ, pelliceæ diploides, contextæ villo sericeo, aut pelliceo. Uno verbo tempore calido veste magis tenui utendum quàm frigido, magis vero crassa noctu per somnum quam interdiu vigilando. Ræ-

tione partium corporis variæ sunt vestes. Capiti pileolus proprius est, pectori thorax, abdomini & cruribus femoralia, tibiis tibialia, pedibus calceoli. Caput tegi debet pileolo nec gravi nimium nec levi, plus tamen noctu quàm diu: tegmen capitis grave fragile caput reddit, tenuius, nimis compactum; quod observatum est apud Synefium in calvitio & Herodot. lib. 3. de Ægyptiorum & Persarum capitibus: Illorum enim capita quod aperta sint, dura & firma, horum quia nimium operta, fragilia fuere. Non probo calanticas ex capillis emptis compactas & miro artificio ornatas, quarum à paucis annis magnus & frequens est usus apud Parisienses, nisi subsit calvitium, aut caput fuerit externis quam internis injuriis magis obnoxium; id quod aliquando monstravimus edito in Calanticam vulgo Calotam carmine elegiaco. Vultus multo non eget tegmine nisi severissima hyeme, regione frigidissima, & insigniter flante Aquilone, tunc enim *omnis* necessaria ex gossipio etiam muscato, quia exangues aures, & cuculli pellicei ad oculos aperti, imo quia ventus oculis noxius, necessaria sunt perspicilia ex crystallo ita secto ut objecta nec justo majora, nec justo minora transmittat. Pectus quia osseum, operimenta multa desiderat, præsertim hyeme quæ illi infensa, ex Hipp. aph. 24. sect. 5. Muniri itaque debet contra frigus primò linea subucula (nam & mundior & ad cutim mollior quavis alia materia) dein perizomate plumario, pelleagnina, aut ut quidam faciant vulturina, demum Thorace. Eadem cura afferenda fovendo ventri, cujus calor coquendis cibis occupatur. Plura quid recenseam usu communi cognita & usurpata: sufficiat digito quasi omnia quæ ad vestes

Capitis tegmen.

Pectoris indumentum.

pertinent indicasse. Quisque inter legendum poterit observare vestimenta propria Gentium, Regum, Sacerdotum, Magistratum, Militum, Studiosorum, Artificum, Rusticorum. Pleraque habentur apud Zuingeros in Theatro vitæ humanæ, Bayssium de re vestiaria, Cœlium Rhodig. passim, Textorem in Officina, Alex. ab Alex. Sabell. exempl. lib. secundo; Bulengerum opusculorum tomo primo, Valturium lib. 10. Crinitum, Isidorum & alios.

Signa cognoscendarum Aëris mutationum.

M E M B. XIII.

Provi-
dencia
Medi-
co ne-
cessa-
ria.

Medico satis non est scire Aëris dari mutationes, easque hanc vel illam facultatem obtinere hominum temperamenti alterandis & afficiendis, debet quoque præscire venturas & futuras anticipare judicio. Quemadmodum enim bonus Gubernator paratior est & erectior adversus tempestatem quam prævidit, sic Medicus facilius occurrit & tutius, prævisis ex aëris constitutione ortis morbis, quàm minimè prævisis. Verissimè quippe dictum est communi adagio, tela prævisa minus ferire, deterioraque esse mala quæ incogitantes adoriuntur.

Astro-
logia
Medi-
co ne-
cessa-
ria.

Ad hanc vero cognitionem obtinendam magna Astrologiæ necessitas Medico; cum sine ea impossibile sit futuras aëris mutationes prævidere, nec ego possim seclusis Astrologiæ fundamentis ulla certa tradere præcepta tempestatum. Sed ut verum fatear, hæc *παράλογος* esset *ἀντιρροή* & in-
tempestantiva, cum viri longè doctiores ante me id

diffusè & prolixè explicarint. Eum ergo qui signa futuræ alicujus aëris mutationis, venturæ pluvix, serenitatis, siccitatis, æstus, ventorum, pestilentix, fœcunditatis aut sterilitatis anni, atque adeo popularium morborum præscire voluerit, remitto ad Theophrasti 4. opuscula de signis pluviarum, ventorum, serenitatis, tempestatis, ejusque illustratorem Federicum Bonaventuram, ad Ptolomeum de significationibus stellarum inerrantium, Alboazen Haly lib. 8. de judiciis Astrologorum, August. Niphum libello de signis tempestatum, Cardanum in aphorismis Astrologicis, Paduanum de ventis, Zanardum de universo elementari part. 3. Goclenium de Astrolog. gener. part. 2. Gratarolum de prognosticis tempestatum, Guidonem Villariensem Medicum Parisinum de temporis & astrologorum animadversione, Mizaldum de signis tempestatum, & omnium novissimum ac fusissimum Paulum Minervam Barensem opere de cognoscendis temporum mutationibus juxta triplicem viam, cœlestem, meteorologicam, & terrestrem; ut interim omnes Astrologos omittam, & veteres R.R. scriptores.

Tandem ut prolixum hunc commentarium concludam, observabis me ex fide manuscripti emendasse duos priores versus, tertium omnino restituisse, quod maximè consentit explanationi Villa-novani; qui quatuor hoc præcepto contineri voluit, aëris puritatem, luciditatem, corruptionem à se ipso, putredinem aliundè inductam, ut à cloaca rebusque similibus.

Finis primæ Sectionis.

SECTIO SECUNDA.

DE CIBO ET POTU.

DE ADMINISTRATIONE generali ciborum.

CAP. I.

Vale, quid, & quando, quantum, quoties, ubi, dando

Ista notare cibo debet Medicus bene doctus;

Ne malè conveniens ingrediatur iter.

Hic traditur à Medico sex esse consideranda in administranda diæta. Primùm est, Quale, Id est cujus qualitatis debeat esse cibus, quia in ægritudine calida exhibendus est cibus frigidus; in frigida calidus; in humida siccus; in sicca humidus, in sanis tamen simili, non contraria qualitate præditus cibus exhibendus est, ut testatur Galen. in arte Medic. cap. 86. Calidiora corpora, calidioris victus rationem exposcunt; frigidiora, frigidioris.

Secundum est, Quid, id est, cujus substantiæ: athletis enim & rusticis cùm vehementius exerceantur, cibus exhibendus est crassus, quia vis digestiva eorum est fortis, nec convenit eis cibus

subtilis, ut pullorum, caponum, vitulorum, five hedorum caro: hec enim in eis vel adureretur, vel nimis citò digereretur, quare & sepius comedere cogerentur: nobilibus verò & otio deditis, exhibendus est cibus subtilis substantiæ. Virtutem enim digestivam habent debilem, quæ nequeat crassis resistere cibus, cuiusmodi sunt carnes porcinae falsæ, & bovinæ, & pisces sole exsiccati. Similiter in ægritudinibus acutis tenuiori diætâ utendum est quàm in Chronicis, id est, longis, ut quartanis.

Tertium est, quando, id est, quo tempore sit assumendus cibus, quia in sanis maximè conservanda est consuetudo. Unde & in æstate hominibus mane surgentibus, & consuetis bis duntaxat in die cibum accipere, comedendū est hora decima, vel paulò antè, nec expectandum dum meridies prætereat, ob nimium diei calorem. Similiter cœnandum est eis hora sexta, vel paulò pòst. In hyeme verò prandendum est hora undecima, ob longitudinem somni: & deinde cœnandum hora septima vel paulò pòst, & maximè servanda est consuetudo. In ægris quoque habenda ratio temporis, siquidem in febribus in ipso paroxysmo, vel paulò antè sive pòst, abstinere, id est, nō nutrire oportet. Quia si statim antè paroxysmum vel in ipso paroxysmo detur cibus, natura impeditur, ac divertitur à digestionem materiæ febris, eo quod digestionem cibi magis sit intenta. Neque dandus est statim pòst paroxysmum. Virtus enim adhuc nimis debilitata est ex paroxysmo immediatè præcedenti. Exhibendus igitur cibus tamdiu antè paroxysmum, ut possit digeri priusquam ille accedat. Vel exhibendus est aliquantulo tempore pòst paroxysmū. Et hoc nisi timeatur magna debilitas virtutis: tum,

enim dandus est cibus etiam quocunque tempore. Nam ubi casus aliquis intervenerit, robur naturæ dissolvens, nutrire cogimur, inquit Galenus commentatio. 9. libro primo Aphorif.

Quantum est Quantum, id est, quantitas sumendi cibi, quæ in æstate, ut dictum est, minuetur; quia calor naturalis tum debilior est ob nimias resolutiones. In hyeme vero cibus augendus est, virtute digestiva tunc forti existente, cum calor naturalis sit unitus propter frigus circumstans.

Quintum est, Quoties, id est, quoties in die sit cibus exhibendus. Est ergo æstate sæpius exhibendus quàm hyeme, autumnno, seu vere, sed minori quantitate, ut dictum est suprâ. Similiter digestiva existente debili, sæpe parva quantitate cibus exhibendus est. Existente autem forti, exhibendus est quantitate magna, sed rarius.

Sextum est, Ubi, id est, in quo loco, quia cibus non est sumendus in loco frigidiori, neque nimis calidó, sed temperato.

Animadversio.

Alimē-
torum
confi-
dera-
tio.

Alimenta generatim considerantur vel speciatim Generalis consideratio quatuor omnino complectitur, substantiam alimentorum, quantitatem, qualitatem, & utendi rationem; ad quæ capita, sex illa à Salernitanis proposita facili negotio revocantur. Quid enim pertinet ad substantiam, quantum ad quantitatem, quale ad qualitatem, quoties, quando & ubi ad utendi rationem. Ratione substantiæ alimentum dicitur ^{2o} χυμοι vel χυμόχυμον boni vel mali succi, tenuis vel crassi, facilis vel difficilis coctionis. A

quantitate dicitur multum, paucum, moderatum. A qualitate calefaciens, refrigerans, &c. Utendi autem ratio primo designat preparationem alimenti, secundo quoties in die ingerendum sit, uno verbo tempus idoneum edendi; tertio ordinem servandum in assumendis cibis, postremo consuetudinem, de quibus omnibus sigillatim & ordine est agendum.

De cibis bene nutrientibus.

CAP. II.

Ova recentia, vina rubentia, pingua jura,
Cum similâ purâ natura sunt valitura.

Hic recensetur tria alimenta, quæ parva quantitate multum nutriunt.

Primum ova recentia, de quibus Avicen. 2. Canon. cap. 530. & 4. cap. 1. Nutriens inquit, parvæ quantitatis, & multi nutrimenti, sicut ova & gallorum testiculi. Idem multum aliis in locis repetit. Electio: Ova gallinarum, perdicum, & phasianorum juvenum & pinguum conferunt in victus salubris ratione: & aliis simpliciter sunt meliora, eligenda autem parvula, oblonga, & candida, ut habentur in hisce vulgatis versiculis: Ovum.

Filia presbyteri jubet hoc pro lege teneri,
Quod bona sunt ova hæc, candida, longa, nova.

Ova item tremula, id est, per decoctionem non nihil inspissata, ut in manu tenentis in cortice suo videantur tremere, sunt meliora duris, & sordidioribus; multi nutrimenti, probæ & facilis digestionis, & generant sanguinem cordi maximè propo-

tionabilem. Unde convalescentibus, senibus & debilibus maximè conveniunt, & in primis vitelli. Unde Avic. in lib. de viribus cordis, Tract. 2. cap. de ovis, testatur vitellos ovorum, bonas carnes avium, velut gallinarum, perdicum, & phasianorum, licet non sint medicinæ cordis, ipsum tamen confortare, & citò in sanguinem converti, & post transmutationem parum superfluitatis relinquere, sanguinem generare subtilem, clarum, quo maximè confortatur cor, multumque valere in dissolutione substantiæ spiritus, & diminutione sanguinis cordis: Sorbilia verò ova facilis sunt digestionis, leniunt pulmonem & pectus, & alvum dejiciunt, minus tamen nutriunt quàm tremula. Cocta seu durata ova difficilis sunt concoctionis, & tardi transitus, crassamque corpori exhibent alimoniam. Ovorum item ex cocturæ diversitate magna differentia est. Nam quedam sunt assata, aut elixa; aut frixa, aut in jure cocta. Assata elixis sunt crassiora, & duriora, ac difficilioris concoctionis; focus enim substantialem humiditatem exsiccat. Et fiunt duobus modis. Aut enim cum corticibus, ferventibus inferuntur cineribus, aut in testis franguntur. In testis fracta, reliquis sunt pejora. Illa verò, quæ cum corticibus, ferventibus inferuntur cineribus, dupliciter fiunt. Aut enim toto cinere cooperiuntur, aut super carbones nuda collocantur. Quæ cinere cooperiuntur, pessima sunt, quia calor foci circumfusum, fumositatum exhalationem prohibet. Nuda super carbonibus collocata, fumositatem emittunt, & emundantur. Elixæ in aqua meliora sunt assatis, quia aquæ humiditas, calori foci, in siccanda humiditate repugnat. Fiunt & hæc dupliciter, aut enim cum testis elixantur, aut in

Difference
rentia
ovorū
ex co-
ctura.

aqua franguntur : cum testis elixata , reliquis peiora sunt , quia testæ fumositatum & crassitie resolutionem prohibent. In aqua verò fracta calor penetrat , crassitiem attenuat , & odoris gravitatem aufert. Unde ejusmodi ceteris omnibus sunt laudabiliora. Frixæ , quia pessimos generant humores , ceteris peiora sunt , stomacho diutius inherent , unde sequuntur fumi , corruptio , & fastidium. In jure coctæ , inter assatæ & in aqua fractæ , media sunt , ut colligitur ex Isaac diætis universalibus.

Est etiam ovorum secundum partes diversitas. Ovi partes. Nam vitellus in caliditate temperatus existens , bene nutrit ; albumen verò frigidū est & viscosum , durèque digeritur , & sanguis qui inde generatur non est bonus , ut testatur Rhazes. 3. ad Almanforrem , cap. 14. Et ut ova prædicta , scilicet gallinarum , perdicum , & phasianorum , conveniunt in victus salubris ratione , ita anatum , anserum , struthionum , & similibus volatilibus , minus conferunt.

Secundum vinum rubrum. Vini secundum colorem magna est differentia. Vinoꝝ varia genera. Nam quædam sunt alba , quædam rubea clara , quædam citrina , & quædam nigra. Vina alba ceteris sunt imbecilliora , minus calida , minùsque nutrientia , verùm caput minus feriunt , urinam provocant , & meatus aperiunt. Quòd autem ceteris sint imbecilliora , patet secundum Galen. com. 1. li. 3. de victus ratione in morbis acutis , ubi inquit : Vinum potens vehementer celeritèrque corpus calefacit , caputque ferit : imbecillum contrario agit modo. Cùm ergo minus calefaciat , minùsque repleat caput ceteris , ut patebit , erit & imbecillius ceteris. Album. Quòd autem vinum album ceteris minus cale-

faciat, docet Galen. com. 6. lib. 3. de victus ratione in morbis acut. *Nempe, inquit, ex vinis albis nullum valenter calefacere potest, quod enim summe calidum est, id continuo & flavum existit, veluti & quod ab ipso est fulvum, mox fit rubrum, & deinde dulce. Album autem minus quidem his omnibus calefacit.* Et hoc verum est, si invicem compares vina ejusdem territorii. Quoniam vina rubra & rufa Gallica, non sunt tam potentia, nec ita calida, sicut multa alba, quæ in aliis territoriis reperiuntur. Quare comparanda sunt inter se vina ejusdem territorii. Quod verò & ceteris minus nutrant, probatur per Galen. com. 11. lib. 2. Aphor. ubi sic scriptum reliquit: *Vina aquosa (sic autem nominat alba & tenuia) sicuti aqua similem formam habent, ita etiam vim: quare urinam cient, & minimè nutriunt.* Item in com. 18. ejusdem libri, *Vina, inquit, aquosa, exiguum præbent corpori alimentum: sunt hæc colore quidem alba, tenuia verò substantia.* Quod item minus caput feriant, probat Avic. 3. 1. Doctor. 2. cap. 8. *Vinum, inquit, album & subtile calefactis est melius, non enim capitis efficit dolorem, sed fortasse humectabit, & dolorem capitis alleviabit, qui ex stomachi ardore provenit.* Item teste Galen. com. 1. lib. 3. de vict. rat. in morbis acut. Ratio autem, cur minus feriant caput, est quod minus fumosa ac vaporosa sint cæteris. Quod autem aperiant, urinamque cient, docet Hippocr. Canon. 6. lib. 3. de victus ratione in morbis acut. *Ad vesicam, inquit, vinum album magis penetrat, urinæque provocat, & perpetuò purgat: atque multa ad opem his morbis ferendam facit.* Ex hoc sequitur, vina alba tenuia, magis convenire calidioribus sive à natura, ut cholericis & sanguineis, sive ab accidenti, ut ex ira vel

mora in sole. Studiosis præterea magis conveniunt, & quibus exhibendum sit vinum minime cerebrum perturbans; & habentibus cerebrum imbecillum, idque per naturam, si ve ex accidenti; ex potenti enim vino facillime inebriantur, ut innuit Avic. 3. 1. doct. 2. capite octavo. Attamen si uti voluerint vinis potentibus, necesse est ea copiosiore aqua dilui. Conveniunt quoque vina imbecilla hepar calidum habentibus & stomachum, & habitantibus in regione calida, quia calida vina in ipsis æstuationem facerent. Vina vero rubra clara, sicut Bellovacensia, calidiora sunt ceteris, ut autor est Galen. com. 6. lib. 3. de victus ratione in morbis acut. *Quod summè, inquit, calidum est, id continuò & flavum existit.* Et hæc vina etiam cæteris magis nutriunt, ut habet Galen. com. 11. lib. 2. Aphor. ubi dicit: *Crassa verò & colore rubea, plus alimenti habent, quàm reliqua vina.* Inest autem eis, & citissime implere corpora evacuata: quod ita est intelligendum, Vina rubea dici nutritibilia, quia ex eis plus in substantiam membrorum convertitur. Vina tamen nigra possunt dici nutritibilia cæteris, quod magis nutriant, & tardius à membris resolvantur. Unde Galen. com. 8. lib. 2. Aphor. *Crassa, inquit, & fusca, multò magis corpus alunt quàm aquosa.* Tantùm vero vincuntur à nigrioribus in nutriendo plurimum, quantum superant in præstando universum & velox alimentum. Ita enim intelligitur dictum Isaac in diætiis particularibus, ubi contendit, vinum nigrum plus nutrire quàm rubeum. Et ista vina rubea magis feriunt caput quàm alba, minusque urinam cient. Hinc imbecillum habentibus cerebrum non conveniunt, ut dictum est, sed bene habentibus: forte, quod vapores ad se

elevatos non suscipit, ut dicit Avicen. 3. 1. Doct. 3. cap. 8.

Vinum
acuit
ingen-
ium.

Sciendum præterea, quod ingenium hominis fortis cerebri magis clarificetur & acuatur, si bibat vinum bonum, quàm si non biberet, ut Avic. test. loco citato. Ratio, quia ex bono vino plus quam ex quocunque alio potu, generantur & multiplicantur spiritus tenues, clari & puri. Quare Theologi in contemplatione circa altissima deligunt vinà bona. Conferunt item hominibus frigida complexionis, & phlegmaticis, Avic. ibidem teste. Corrigunt enim frigiditatem, & aperiunt opilationes, quæ solent evenire frigidis & phlegmaticis, digeruntque phlegmata ad conversionem in sanguinem, & ipsa facillimè digeruntur, citoque penetrant, præbentque alimentum purum, & spiritus plurimos. Vina verò citrina, minus calefaciunt quam rubea clara, ut testatur Galen. com. 6. lib. 3. de victus ratione in morbis acut. Magis verò calefaciunt quàm alba, quare magis etiam caput feriunt, teste eodem Galen. com. lib. 3. de vict. rat. in morbis acut. Minus etiam nutriunt quàm rubea, excellentius tamen quàm alba. Et à quibusdam hæc vina etiam alba vocantur. Hinc quidam dicunt, vina alba cito plurimum calefacere; vina verò nigra minus calefacere quàm citrina, ergo etiam minus ferire caput, sed quia tardius descendunt in ventrem, urinamque minus cient quàm alba, vebementius caput feriunt quàm alba, ut habet Galen. loco paulo antè citato. Et ipsa vina plus etiam nutriunt quàm alba & citrina, minus tamen, quàm rubea: ut dictum est.

Iura è
carni-
bus.

Tertium, sorbilia facta ex jusculis carniū, & præcipuè pullorum. Hujuscemodi enim naturæ amica sunt, quia facillimè in sanguinem commu-
tantur,

tantur, & sanguinem bonum generant, maximè si præparentur ex simila, id est, ex subtilissima parte farinæ: quia simila, tritici præsertim, plurimum nutrit, & bonum nutrimentum præstat, ut patet ex Raze 3. ad Mansorem cap. 3. Hæc tria alimen. Avic. 21. Doct. 1. Summa. 1. cap. 15. circa finem, compendiose enumerat. Exemplum, inquit, subtilis, multi nutrimenti, boni chymi, ovorum vitelli, & vinum, & aqua carnis. Unde concluditur hæc tria naturam humanam maximè confortare.

Animadversio.

Hoc generale præceptum Villanovanus restringit, & accommodat ad ova, ad vinum rubrum & ad juscula, cum Salernitanis propositum esset alimentum *ευχυμον* describere, & aliquot exemplis illustrare. Perperam itaque excurrit in laudem & virtutes ovorum, cum peculiare caput de ovis adjectum sit, in quo locus erit de illis disserendi. Idem puta dictum de vino rubro.

Villanov. carpi-
tur.

Proponamus itaque quale debeat esse alimentum in sua substantia, Substantia in forma & materia consistit, ex quibus corpus naturale constituitur. Forma rei est id quod est & agere potest, quæ à Medicis tota substantia, seu totius substantiæ proprietates appellari solet, diversa quidem à temperamento, sed quæ tamen aliquando apud Galen. ut cap. 1. lib. 3. de temper. & cap. 1. lib. 1. & cap. 15. 4. simpl. ex calido, frig. hum. sicco certa proportionem inter se mistis constare dicatur, quod temperamentum præcipuum fit formæ instrumentum. Verum cap. 3. lib. 6. de sanit. tu. &

Alimentum
con-
ditio
penes
substantiam.

cap. 10. lib. 4. simpl. temperamentum à tota substantia distinguit, cum ait conveniens alimentum aliud esse secundum qualitates, aliud secundum totam substantiam: illud sensu, hoc usu discernitur. Ab hac totius substantiæ proprietate suus cuique animantium generi cibus est familiaris, Asinis quidem & Equis palea, fœnum, Coturnicibus elleborus, Sturnis Cicuta, homini panis ex Galen. cap. 6. lib. 2. de aliment. & cap. 3. de satit. tuen. Etenim oportet toti nutrienti substantiæ cum tota nutriti natura communio aliqua & similitudo intercedat, teste Galen. cap. 2. lib. 3. de temp. quod fieri non possit ut assimilentur & mutantur inter se ulla, nisi societatem aliquam cognationemque habuerint. Quod si alimentum familiare est, dulce etiam erit comparatum ei quod nutritur: dulce inquam, saltem potentia, cum nihil nutriat quod non sit particeps dulcedinis, ut docet Galen. cap. 1. & 15. lib. 4. simpl. Et hæc de forma. Materia alimenti deprehenditur ex ejus duritie, mollitie, gravitate, levitate, densitate, raritate, crassitie, tenuitate, lentore & similibus, quas notas esse Consistentiæ monet Galen. 9. simpl. cap. de terra samia; quoniam hæc qualitates ex varia proportionem humidi cum sicco consurgunt, quæ duo sunt omnium mixtorum materia ex Aristot. cap. 1. lib. 4. meteor,

Alimentum
appellatur
à substantia.

Porro propter familiaritatem & dulcedinem alimenti majorem vel minorem quæ ex forma resultant, Alimentum est & dicitur *εὐχυμον* & *κακόχυμον* boni vel mali succi, *πολύτρονον* & *ὀλιγότρονον* multum vel parum nutriens. Pro conditione vero consistentiæ bonæ vel malæ quæ sequitur materiam, alimentum *εὐποπτεόν* & *δυσπτερόν* nominatur, facilis vel difficilis coctionis ac distributionis. Est ergo

ἐνχυμος cibus qui in omni excessus mediocritate consistens, laudabilem aut saltem vitii evidentis expertem sanguinem gignere potest, ex Galen. cap. 14. lib. 2. de alim. Ejus generis sunt lac, panis, ova, vinum. Contra se habet κακόχυμος: is enim vitiosum sanguinem, crassum, lentum, pituitosum, melancholicum producit, ut caseus, caro cervina, bovina, leporina. Alimentum πολυΐσθρον vocatur ex quo plurimum sanguinis generatur. Quod si & valentissimum & purissimum corpori præbeat nutrimentum omnes bonitatis partes implet, si purissimum, sed paucissimum, negligendum non est, si vero & copiosissimum & crassissimum, prorsus est vituperandum. Ex quo quidem patet cibum omnem ὀλιγοΐσθρον non esse vituperandum, si quidem paucum, sed purum sanguinem gignat: at si parcum ac male nutriat, primus malitiæ locus tribuendus illi erit. εὐπεπτός cibus idem fere est qui εὐσώμαχος ventriculo gratus, quique faciliè ab eo coquitur & in chilum mutatur, mutatus ad jecur faciliè distribuitur: contrarius illi δύσπεπτος & κακόςωμαχος: hujus dura & contumax, illius tenera mollis, & minimè viscida est substantia.

Cibus
enchy-
mus.

Cace-
chy-
mus.

Multū
nutriens.

Hæc omnia vera sunt de alimentis inter se collatis, non autem ad varias hominum naturas, & vitæ genera relatis. Sic bubuli & rustici qui sunt θερμώκοιλις calidiore ventriculo, duriora alimenta facilius coquunt & conficiunt quàm teneriora. Novi hominem qui carnibus vitulinis & vervecinis admodum juvabatur, perdice aut columba lædebatur, adeout & vomitu & diarrhoea prederetur. De se narrat Christoph. à Vega lib. 2. de arte medendi cap. 3. sardenas salitas sibi veneficas esse, sicut parva quantitate ingestæ in mortis periculum deducerent cum symptomatis vene-

Hipp.
6. epid.
lect. 4.

Histo-
ria.

natorum propriis. Legatur aphorif. Hippocr. 38.
lib. 2.

*De cibis bene nutrientibus & impin-
quantibus.*

CAP. III.

N *Verit & impinguat, triticum lac, caseus infans,
Testiculi, porcina caro, cerebella, medulla,
Dulcia vina, cibus gustu jucundior, ova
Sorbilia, & ficus matura, uvæq; recentes,*

H *ic referuntur, res duodecim, unde corpus
humanum & nutrirî & impinguari perhi-
betur.*

Prima est triticum, id est, panis triticeus, de quo
Avicen. 2. Cano. cap. 172. *Panis, inquit, qui est de
frumento novo, impinguat velociter.* Razes vero. 3. ad
Manforem, cap. 2. *Triticum, ait, temperamento vici-
num est, licet caliditati parum attineat.* Quod autem
ponderosius invenitur & solidius, majoris est nu-
trimenti. Hominibus quoque omnibus aliis granis
magis conveniens, & magis proprium invenitur.
Sanguis etiam ex eo generatus, omni sanguine qui
ex aliis generatur granis, temperatior existit. Et
cap. 3. ejusdem lib. *Panis, inquit, qui ex tritico fit, plu-
ribus hominum convenientior est.* Electio autem triti-
ci sumitur partim à sua substantia, partim vero à
præparatione. A substantia quidem, ut dicit Avic.
2. Cano. cap. 250. melius est illud, quod est me-
dium inter duritiem & raritatem, magnum, pin-
gue, recens, planum, quod est inter rubedinem &
albedinem. Frumentum vero nigrum est mali nu-

trimenti. Electio ex præparatione. Sciendum, quod omnia quæ sunt ex farina tritici frixa, tardè à stomacho descendant, crassos humores generent, vias hepatis oppilent, splenem augmentent, & calculum generent: multum quidem nutriunt, si digerantur. Triticum vero elixum in cibo gravat, & difficulter digeritur: quod si tamen digeratur, vehementer nutrit, & eorum roborat virtutem. Panes autem ad concoctionem appositissimi sunt, qui plurimum fermentati, & probe elaborati, in clibano igne moderato percoquuntur, teste Galen. lib. 2. cap. 2. de alimentorum facult.

Secunda res, lac est, & potest intelligi de lacte Lac. acetofo, cui butyrum detractum est, quod si comedatur cum pane recenti, sive calido, maxime impinguat. Intelligi etiam potest de lacte caprino.

Tertia res, est caseus infans, sive recens, de quo Caseus. Avicen. Cano. 2. cap. 127. dicit, quod nutriat & impinguet. Et licet caseus recens nutriat & impinguet, non tamen convenit in victus salubris ratione, quia sequuntur ex eo nocumenta infra enumerata.

Quarta res est, testiculi, quod imprimis de gal- Testi-lorum pinguium testiculis intelligendum est, de culi. quibus Avicen. 1. Canon. cap. 719. dicit quod sint valde boni, & plurimi nutrimenti. Et quarta 1. cap. 1. testatur, eosdem quantitate multum nutrire. Idem sentiri potest de testiculis porcorum admodum pinguium, Venerem nondum expertorum. Etenim quanto horum caro aliis præfertur, tanto horum quoque testes aliorum animalium testibus. Galen. lib. 3. cap. 6. de alimentorum facult. Est hic quoque diligenter notandum, testiculos animalium provectorum, in quibus semen jam fermentatum est, non esse boni nutrimenti,

sed testiculos animalium juvenum, non Venerem expertorum, quibusque semen nondum fermentatum est, laudabilis esse nutrimenti, si probe concoquantur.

Quinta, caro porcina, de cujus electione & effectu satis superque dictum est infra.

Cerebrum.

Sexta, cerebella, pro cujus declaratione observandum, quod cerebrum stomacho sit inimicum nauseam concitet & cibi fastidium, pituitosum & crassi succi: Si tamen probe confici possit, alimentum corpori non infimæ notæ præstabit. Attamen cavendum, ne in cibis postremo loco sumatur, nimirum ipsa loquente ex perientia nauseam post consecuturam. Neque injuria plerique cum organo sumptitant, uti nonnulli cum apparato variis modis, sale: quippe cum crasso succo & superfluo constet, incidentibus, & calefacientibus contemperandū est. Quod quidem antequam comedatur, super ardentibus carbonibus affandū est. Nocet autem iis quos frigida infestare solent ægritudines. Hominibus vero complexionis calidæ minorem noxam præstat, teste Rhaze. 3. ad Mansorem, cap. 11. In summa, parum convenit in victus salubris ratione. Aliquando tamen convenit ut medicina, sicut cerebrum capreoli confert contra venena & morsum venenatorum, & cerebrum leporis contra tremorem, & ut quibusdam placet cerebrum pulli & caponis ad memoriam & acumen sive vigorem ingenii. Circa electionem tamen sciendum, meliora esse avium, & præcipuè montanarum. Ex cerebris autem quadrupedum, præfertur arietis, deinde vituli, ut testatur Avicen. 2. Can. cap. 329.

Medulla osium.

Septima, est medulla, quæ multi nutrimenti est, si quidem bene digeratur, ut dicit Avic. 2. Can. cap.

496. Etiam facile in sanguinem convertitur, hoc tamen mali præstat, quod provocat nauseam, & cibi fastidium. Quare Avicenna teste, seminibus & pipere condienda est in cibo; quod delicatuli quidam & Apitii faciunt ciconiis & passulis. Electio Dicit Avicenna: Convenientior est medulla vitulorum & cervi, deinde tauri, & postea caprarum, deinde ovium.

Octava, dulcia vina, de quibus infra.

Nona, cibus gustu jucundior, hic enim maxime nutrit, juxta Aphor. 38. lib. 2. Hipp. Parum deterior potus, aut cibus, suavior autem, melioribus quidem, sed minus suavibus est preferendus. Et Galen. in comm. ait: Quæcunque cum voluptate adsumuntur, ista ventriculus avidius amplexatur, facilius concoquit, sicut illa quæ displicent, refugit; unde & nausæ, & flatus, & fluctuationes subsequuntur. Hinc quidam majus nutrimentum consequuntur ex cibo malo quam bono, quia malo magis delectantur.

Decima, ova forbilia, quæ parva quantitate multum nutriunt. Sed de his supra.

Ova
forbi-
lia.
Ficus.

Undecima, maturæ ficus, quæ dulcedine sua multum nutriunt & impinguant. Et licet nutrimentum habeant imbecillius nutrimento carnis & granorum, vehementius tamen omnibus aliis fructibus & nutriunt & corroborant, teste Avicenna. 2. Canon. cap. 233. ubi sic inquit: Ficus quidem nutritibilior est ceteris fructibus. Idem. 3. 1. Doct. 2. cap. 7. Fructus, inquit, nutrienti magis similes sunt, ficus, & uvæ valde maturæ, & datyli. Electio. Avicenna 2. Canon. cap. 233. Melior est alba, deinde rubea, deinde nigra, & quæ vehementer matura est, melior est, & proxima ad hoc ut non noceat.

Ficus item humidæ & recentes, magis velociusque nutriunt quàm siccæ, & citius de stomacho ad hepar pertranseunt, ipsumque magis humectant, & lenius reddunt quàm siccæ: siccæ vero minus inflant, & magis conveniunt stomacho quàm humidæ. De ficcis Avic. loco jam citato sic inquit: Sicca quidem in suis operationibus est laudabilis, verùm sanguis ex ea generatus, non est bonus, & propter hoc facit pediculos: verùm si sit cum nuce, tunc ejus chymus fit bonus, & post nucem cum amygdala. Sequitur in Avic. Administratio siccæ cùm jejunium adest, est mirabilis juvamenti in aperiendo vias cibi, & proprie cum nuce & amygdala, cum tamen ejus nutrimentum cum nuce sit plus quàm cum amygdala. Utræque ficus in hoc conveniunt, quod inflent, leniant, superfluitates ad cutem expellant, sudorem provocent, asperitatem gutturis emendent, & leniant pectus, pulmonem, & cannam ejus, obstructions hepatis, splenis, & renum tollant.

Vvarum
triplex
genus

Duodecima, uvæ recentes, id est, dulces & maturæ. Porro, triplex uvarum genus est, nam quedam sunt immaturæ & acerbæ; unde fit agrestis, quæ stringit ventrem, choleram rubeam, atque sanguinem reprimat. Plurimum item confert in fluxu ventris cholerico, Aliæ sunt maturæ, virides, recentes, ex quibus vinum exprimitur. Hæ præcipuè, si albæ fuerint, sine nucleis & cortice, ventrem laxant, & præ cæteris fructibus plurimum nutriunt, quemadmodum & ficus, minoris tamen nutrimenti sunt, quàm ficus. Avicenna 2. Canon cap! 737. Attamen ventositatem, inflationes & ventris dolorem generant. Si per duos vel tres dies à collectione aëri suspensæ ex-

ponantur, donec cortex detumescat, melius nutriunt, minusque laxant, neque tantum inflant. Habentibus autem stomachum plenum cibo, & malis humoribus, nullo modo conveniunt uvæ, & in primis recentes, & sine acinis. Citò enim in stomacho immundo & pleno cibus corrumpuntur, quia citius quàm par est digeruntur, nec possunt digestæ è stomacho ob cibum nondum concoctum descendere, quare cùm ipsæ corrumpuntur, tum alium cibum in corruptionem trahunt. Ita & de aliis fructibus laxativis sentiendum est. Si quis velit uti uvis viridibus ac recentibus, prius per horam in aquam ferventem infundantur, deinde in aquam frigidam, ac tandem utatur. Rhazes vero 3. ad Mansorem capite 20. testatur velociter corpus impinguare, & augmentare erectionem virgæ. Quæ autem ex eis corticem habent tenuem, citius descendunt, minusque inflant. His contrariæ, contraria operantur. Aliæ uvæ sunt siccæ, quæ passulæ vocantur, hæ in calore sunt temperatæ, bene nutriunt, & confortant stomachum, & hepar; autore Avicen. 2. Canon. cap. 737. & oppilationes remonent. Dicitur quoque hepar. ex eis impinguari, & maximè si munden-
tur ab acinis. Et ita intelligenda sunt quæ hic dicuntur de uva matura, recenti & de vva sicca quam passulam vocant.

Animadversio.

QUos impinguantes cibos Salernitani vocant, nos cum Græcis πολυέσους multum beneque nutrientes exponimus: quod ex subje-

Cibi
multū
nutriē-
tes,

Quo-
modo
quis
im-
pin-
guari
possit.

Etis in hoc capite exemplis cuiusvis licebit deprehendere, ubi omnia *εὐχυμια* sunt & *πολύτεσσα*. Unum restat exponendum omissum à commentatoribus, & à paucis demonstratum; quomodo quis & quibus cibis impinguari possit. Equidem Villanovanus rem exposuit lib. de regim. sanit. cap. 7. sed meo quidem iudicio non satis accuratè. Nicola. Taurellus comm. in illud cap. totum negotium breviter & eleganter absolvit, cuius verba priusquam adducam, observabis discrimen esse inter pinguem habitum & corpulentum; nec enim *εὐσπαρκία*, *πολυσπαρκία* junctam perpetuo habet *πιμελὴν* pinguedinem, à qua pingues & obesi dicuntur Polluc. Onoma. lib. 2. cap. 4. *πιμελίδεις* & *εὐσπάρκιοι*, sicut à copia carnis alii dicuntur *εὐσπαρκοι*, *πολύσπαρκοι*, *σάρκινοι*; Aristoph. *περὶ δ' αἵς* Hippocr. lib. de salubri diæta hoc est carnosus, crassus, corpulentus, membrosum. Uterque autem habitus pinguis & corpulentus videtur apud Hippocr. vocabulo *παχυσμία* designatus, nam Galen. & Hippocrat. vocant sine discrimine pingues & corpulentos *παίχτας*; licet ut dixi corpulenti omnes non sint pingues, nec omnes pingues membrosum. Porro & caro & pinguedo easdem omnino habent causas materialem & efficientem, materialis est sanguis à quo & caro & adeps generantur; efficiens est alteratrix virtus partium & assimilatrix, quæ sanguinem convertit primo in carnem dein in pinguedinem. Explicat autem modum Taurellus. *Natura*, inquit, *primum carnem generat, ut pòte cuius opus magis ad vitam necessarium existat, ubi vero certum & definitum natura modum nata fuerit sanguinis alteratione non auget quidem, sed quod generatum est nutrit, atque conservat. Cum autem multum adhuc utilis ali-*

*menti supersit, ex hoc natura non carnem generat (ut omnia facit optimè) sed pinguedinem; his potissimum de causis, tum ut eorum animalium quæ sunt esui destinata caro suavior & nutritioni magis accommodata redderetur, tum ut alias levi & aërea (ne gravitas motui esset impedimento) pinguedinis substantia, naturalis partium calor foveri posset. Hæc ille. Si quis rationem procurandæ *εὐουχίας* scire desideret, legat Galen. lib. sexto de sanit. tuen. cap. 8. Turisan. quæst. 59. lib. 2. in artem parvam; & multa alia apud Aemil. Parisan. lib. 9. nobilium exercitationum de subtilitate exercitat. 3. Epiph. Ferdinand. lib. observat. hist. 82. Thomam Minadour cap. 41. & 42. lib. 3. de humani corporis turpitudinibus. Explicationi particularium exemplorum nihil addo, licet multa castiganda essent, multaque addenda, sed fortean commodior locus dabitur examinandi singula. Pergamus ergo.*

De cibis vitandis mali succi & difficilis coctionis.

C A P. I V.

Persica, poma, pyra, & lac, caseus, & caro salsa,

Et caro cervina, & leporina, bovina, caprina.

Atra hac bile nocent, suntque infirmis inimica.

Hic recensentur decem ciborum genera, quæ sanguinem ferofum & melancholicum efficiunt, quæque infirmis nocent.

Primum, persica, de quibus lib. 2. cap. 19. de

aliment. facult. disertè ita Galenus scribit. Ip-
 forum succus, & veluti caro, facilè corrumpi-
 tur, pravaque omnino est. Quocirca (quod
 quidam facere solent) non sunt post alios ci-
 bos mandenda : corrumpuntur enim in superfi-
 cie natantia. Sed in omnibus, quæ pravi qui-
 dem sunt succi, verùm humida sunt ac lubrica,
 & quæ subduci facile queant, id communiter
 tenendum, ea ob hoc ipsum ante alios cibos esse
 sumenda. Ita enim fiet, ut & citius subducantur,
 & aliis cibis viam muniant. Quæ si sumpta
 postrema fuerint, unà secum alia quoque cor-
 rumpent. Atque inde sane patet, hoc dictum de
 iis intelligendum persicis quæ matura post alios
 cibos ultima eduntur. Præsumpta enim stomacho
 conferunt, ventrem leniunt, & ciborum appe-
 tentiam præstant. Dioscorides etiam lib. 1. idem
 testatur, in eum modum scribens : Persica ma-
 tura tam stomacho, quàm ventri utilia sunt.
 Acerba alvum cohibent, sed sicca vehemen-
 tius. Decoctum è siccis alvi stomachique flu-
 xiones sistit. Simeon quoque Sethi de persicis
 hæc refert. Persica, inquit, quidam in tertio
 ordine refrigerantium humectantiumque posue-
 runt : alii in primo, alii vero in secundo, quod
 etiam certius est, phlegma generant, non faci-
 lè concoquuntur, celeriter in ventriculo corrumpuntur,
 propterea qui crebrius ad sanitatem his
 utuntur, in febres incidunt, lædunt & nervos pro-
 prietate quadam. Oportet verò hæc ante cætera
 cibaria assumere, & super his meracum bibere.
 Quæ ex his matura sunt, ventrem ducunt, imma-
 tura contra sistunt, eoque efficacius sicca. Fo-
 liorum succus in potu sumptus, lumbricos ven-
 tris perimit ; idem perficit si cum foliis umbili-

*Persica
 prima
 mensa
 eden-
 da.*

eo apponatur. Suscitant quoque ciborum appetentiam persica, profunt & inflammato ventriculo, & genitali semini adjiciunt, serosum tamen sanguinem parant, sæpiusque post unum vel alterum mensem ob putredinem febres tum longiores, tum etiam difficulter solubiles gignunt.

Illud etiam observare oportet, ne super hæc aqua bibatur. His amplius addit Plinius Valerianus, persicorum foliis siccis, & in pulverem redactis, plagas cruentorum vulnerum claudi, quam facultatem Serapion ipsis etiam persicis siccis attribuit. Quanquam autem persica jam dictis viribus prædita sunt, quia tamen humor inde genitus facile corrumpitur & putrescit, noxia sunt infirmis, & maximè si præpostero ordine ac intempestivè sumantur. Infra.

Secundum, poma, sive mala: In quibus, autore Simeone Sethi, multa differentia est: quæcunque enim astringunt, frigidum habent & terreum succum. Quæ acria sunt, frigidum quidem, verum tenuem illum habent. Medii autem temperamenti sunt dulcia, quæ ad caliditatem magis vergunt. Omnia certè quadam peculiari proprietate nervis nocent, nocent & quæ matura non sunt. Dicuntur & lapidem seu calculum gignere iis, qui ad satietatem iis utuntur, verùm utilia sunt ad *λεπτοδυμία*, id est, animi deliquia, & cordis debilitatem. Spiritum quoque flatulentum in secunda concoctione generant, eoque infirmis nocent, sicuti de pyro mox dicetur, & hoc de crudis maxime intelligendum est.

Neque vero ab his solum fructibus ægrotos abstinere convenit, sed ab omnibus etiam, quæ sanguinem seroso ac ebulliente succo replent. Ejus-

modi plane sunt recentes, & qui ante perfectam maturitatem eduntur: cum enim humidius alimentum, ob idque excrementosius præbeant, non secus in corpore humano fervent, & ebulliunt, atque vinum, quod nuper ex fructibus vel uvis expressum est in doliis, & hoc quidem ob caliditatem ipsis à sole cum maturescerent, ingentam; quemadmodum lib. 4. cap. 3. de usu part. Galenus attestatur.

Et hoc certè, Avicen. 3. 1. doc. 2. cap. 7. teste, commune est omnibus cibariis, quæ sanguinem seroso succo implent. Porro etsi verò hoc interim spatio, quo manduntur, humectent, ob succi tamen ebullitionem prompte in ventriculo corrumpuntur, & sanguini putrido gignendo accommodatissimi sunt, qua de causa non temere Avicen. 1. 4. Tract. 2. cap. 7. fructus recentes omnes febricitantibus interdixit. Plura Galenus lib. 2. cap. 21. de alimento facult. & infra.

Pyra;

Tertium, pyra, quæ sanè, perinde ut & alii fructus recentes ac crudi, communiter hoc possident, ut seroso ebullientéque succo sanguinem expleat, eumque putrefactioni obnoxium reddant, quò sit ut eorum cibus, Plin. lib. 23. cap. 7. teste, non ægrotis solum, sed valentibus etiam onerosus sit. Inflationes quoque excitant, & ob id crebrius esitata colicos affectus suscitant. Sed innoxia fiunt, si unà cū carminativis vulgò dictis, hoc est, calefacientibus, tenuantibus & flatum expellentibus comedantur, vel super his vinum vetus & odoratum bibatur. Quod Galenus lib. 1. cap. 26. de aliment. facult. palàm etiam ita scribens confirmat: Quicquid omnibus cibariis inest flatulentum, id per calefacientia & tenuantia corrigitur. Pyris præterea ea facultas inest, ut inter cæteros fructus

quàm maxime impinguent, quare fues ipsorum esu magis, quam quorundam aliorum fructuum pinguescunt. Laudatiora sunt odorata & dulcia, & ex ipsis cocta, quàm cruda, meliora. Conquenda verò cum fœniculo, aniso, & saccharo. Infrà.

Quartum, lac, hoc enim facile corrumpitur, in- Lactis
usus.
que nidorem aciditatémve in impuro ventriculo transit. Quapropter putrida febre correptis exhibendum non est, quia plurimo calori conversatum, in nidorem statim abit. Huc accedit quòd in ventriculo febricitantium haud concoquatur, sed potius corrumpitur, adeoque febres auget. Caput quoque dolentibus malum est, quòd confirmat Galenus, qui lib 3. de alimen. facult. cap 14. Lact. capiti, nisi quis ipsum habeat admodum firmum, non esse accommodum tradit. Cujus quidem rei causa alia non est, quàm quod lac sit nidorosum ac facile evaporet, caputque petat, adeoque dolorem augeat. Nocet præterea sitibundis & aliis nonnullis, de quibus Hippocrates apho. 64. lib. 5. & ibidem Galenus. In phthisi tamen, hæctica, & aliis quibusdam passionibus, ut Hippoc. loco jam citato autor est, utilissimè conceditur. Quade re copiosius infrà.

Quanquam autem lac infirmis ex usu non sit, in sanis tamen ad bonos humores gignendos, ex iis præsertim animalibus, quæ bono corporis habitu sunt, probatissimum habetur, & hoc quidem si in ventriculo & hepate perfectè concoquatur. Tunc enim mordaces succos, quoscumque invenerit, expurgat, qua de causa in urinæ difficultate & acri egestionem alvi, non solum bibere conducit, sed etiam infernè per clysterem infundere. Ad acres enim & mordaces fluxiones commo-

diffimum est, non solum abluens ipsas de partibus infestatis, atque hoc per exterioriam humiditatem, quam in serosa sui parte complectitur, sed etiam crassitie ac pinguedine sua corporibus oblitum ac inductum, non sinit influxum aerem nudis ipsis allabi. Ad pulmonis itaque ac intestinorum ulcera, Item renum, vesicæ ac uteri, & ad papularum eruptiones, & furunculos, & alias cutis asperitutes convenientissimum est in potu, adeoque cutē ipsam pulchram ac nitidam reddit. Ad hæc, lancinamenta ex Veneni potione, & quæ in urinæ meatu fiunt, compescit.

Item ad eos qui cantharidas hauserunt, aut buprestis, & in summa ad medicamenta erodentia ac exulcerantia, & ad hyosciamū, velut peculiare remedium est. Nam statim resipiscere affectos facit. Ceterum in gutturi exulcerationibus, quæ cum ob alias multas causas, tum ex anginis fiunt, & his qui ephemerum sumpserunt, lac gargarizare conducit.

Corporibus præterea temperatis, quorum ventriculis nihil biliosi & phlegmatici humoris insidet, utilissimum habetur. His enim bene concoctum multum nutrimenti summitit, probum succum generat, bonam carnem longè meliorem reddit, & corpus convenienter humectat.

Hoc tamen in primis cavere debet, qui lac bibere voluerit, ut interim à reliquis cibis ac potibus abstineat, donec concoctum sit ac secesserit. Si enim ante ejus concoctionem, alium cibum quisumat, necesse est & ipsum lac corrumpi, & cibum qui superingestus est. Præstata autem manè bibere recens mulctum, & tunc plures labores detrudere, quietè ac sensim ambulare, & interim cessare citra somni admissionem. Qui enim hoc modo

modo se gesserit, potum lac excernet, idque inutilia secum educet. Opus est enim si quid aliud, primum acceptum secedere, quo facto aliud bibere. Principio igitur secedit alvo, commodè purgans non totam corporis molem, sed quæ in alvo & intestinis sunt, partibusque vicinis. Post hæc jam in venas deferitur, optimèque nutrit, & non amplius secedit, sed ventrem sistit.

Corporibus verò distemperatis infestum inimicumque est. In calidioribus enim cito in nidorem atque bilem, in frigidioribus verò in aciditatem & putredinem commutatur.

Circa electionem denique lactis sciendum, pro ipsorum animalium specie haud parvam esse differentiam; Boum namque lac, crassissimū ac pinguis-
Lactis
varia
genera.
 simum, & concoctu difficile est, & ob id in ventriculo in flatus vertitur, venarūq; obstructionem parit. Liquidissimum autem ac minimè pingue, est camelorum, moxè quarum, deinde asinarum, mediæ autem consistentiæ, est caprarum, hoc crassius ovium. Lac igitur caprarum, cū inter cætera lactis genera moderatè se habeat, neque pingue admodum, neq; crassum sit, meritò in victus salubris ratione præfertur. Quin & caprarum inter se invicemque collatarum, & secundum anni tempora, non parva differentia est. Earum enim quæ modò pepererunt, lac liquidissimum est, sed temporis progressu, magis semper ac magis incrassescit; ætate verò media, ipsum etiam in medio suæ naturæ consistit, post id tempus sensim jam crassescit, quoad penitus deficiat. Vere autem ut liquidissimum, ita etiam copiosissimum est. Quo fit, ut eligendum sit lac caprarum, non quidem prægnantium, sed enixarum, quæ tamen, quod ad partum ipsum attinet, medio-

criter se habeant, hoc est, quæ neque nuper enixæ sint, neque multum à partu recesserint, hoc interim non neglecto ut ipsis etiam alimenta propria affatim suppetant.

Ac ne illud quidem silentio prætereundum hoc loco, quòd lac caprinum sine melle sumptum, haud citra periculum sit. Plerisque enim qui purum illud hauserunt, coactum est in ventriculo in speciem casei, quod quidem quum accidit, mirum est quàm aggravet hominem ac strangulet. Ob eam causam, lac ubi sumunt nonnulli, ne in ventriculo coaguletur, mellis, aquæ & salis nonnihil admiscunt. Atq; hæc quidem hoc loco de lacte sufficiant. Plura Galenus lib. 3. cap. 14. de aliment. fac. & lib. 10. ca. 7. de med. simpl. facult. & in lib. de cibis bon. & ma. succi. cap. 6. Paulus lib. 1. cap. 86. & 87. & Ætius lib. 2. cap. 92. & 93.

Caseus

Quintum, caseus; quod quidem cum de omni caseorum genere, tum de inveterato cum primis intelligendum est. Hic enim ob coaguli & salis dum pararetur injectionem, temporis progressu acrimoniam assumpsit, humiditatemque omnem deposuit, quare seipso etiam acrior, & manifestè calidior, atque ardentior evasit, & ob id ipsum peioris quoque & crassioris succi, & ægrius concoctilis effectus est. Præsumptorum quidem concoctionem adjuvat certè, sed ipse difficilius concoquitur. Atque hinc adeò jam vulgò dici solet:

Caseus est nequam, quia concoquit omnia, se quam

Nutrimentum habet exile, stomacho nocet, & ubi forte fortuna in corpore supercalefactus fuerit, quemadmodum disertè Galenus libro tertio cap. 6. de locis affect. scribit, facilè melancholicum humorem parit, Recens flatuosus quidem minus est, sed ventrem magis fistit, magisque siticulosus

est, nec ad calculorum in renibus procreationem minus existit noxius. Deterrimum præterea edulium est iis, quemadmodum hoc ipsum Hippocrates lib. 4. de vict. rat. in morb. acu. Apho. 92. clarissimè ostendit, qui se potu repleverunt. Gravatur si quidem os ventris, primumque corrumpitur, & alia deinceps secum corrumpit. Fugiendus igitur est ejusmodi, ut qui nihil conferat, neq; ad coctionem, neque ad distributionem, neque ad movendam urinam, neque ad ventris dejectionem, ceu utique nec ad succi probitatem.

Porro recens ac mollis caseus; frigidi humidique temperamenti est, & duro siccoque flatuosior existit, sed eo minus astringit, minusque crassi succi est, nihilominus tamen ægrè conficitur, obstruitque & calculos gignit.

At verò qui inter utrumque, recentem nimirum & inveteratum, glutinosum & friabilem, durum ac mollem, rarum laxumve & valde densum coactumve medius existit, quique dulcedine nonnulla participat, modicèque falsus est, neque lachrymas, cum inciditur profundit, neque tardius alvo secedit, sed odore & sapore jucundus, moderatèq; pinguis est, atq; ex bono lacte pulcherri-
mè elaboratus, is utiq; reliquis omnibus longè multumq; præstat. Verum post alios cibos ultimo loco, & exigua planè copia ingerendus est, alioquin & ipse, nihilo secius ac reliqui casei, ventriculum gravat, coctionem impedit, alvum cohibet, crassos humores atque flatus in corpore, lapidemque in renibus parit. Solus igitur

Caseus ille bonus, quem dat avara manus.

Plura de hoc apud Galenum libro tertio, capite decimo sexto, de alimen. facul. & libro decimo, capite 9. de simp. med. facul. & in libro de cibis

boni & mali succi, cap. Paulum lib. 1. cap. 89. & cap. Aetium lib. 2. cap. 101.

Caro
falsa.

Sextum, caro falsa. Caro enim salè condita, atque sole deinde aut vento, sive fumo exarefacta, cujuscunque ea generis, vel animalis fuerit, substantia cum duriore, tum ad coquendum etiam difficiliore constat, & tardius permeat. Alimentum quoque corpori præbet exiguum & mali succi, ideoque sanguis inde generatus crassus existit atque melancholicus, ac proinde, si frequens ejus usus fuerit, non solum infirmis, verum etiam sanis officit, quemadmodum id ipsum ex Galeni lib. 3. cap. 6 de locis affect. & comm. 18, lib. 2. aphor., & post eum ex Avicennæ 2. 1. doc. 2. in fine cap. 15. apertè colligitur.

Cerv-
na.

Septimum, caro cervina, cui & ipsi sanè cum omnibus duris & siccioribus carnibus hoc commune est, ut succum vitiosum, cōcoctu difficilem, ac melancholicum generet. Id quod Gal. in lib. de rerum affect. digno & medicat. cap. 16. clarissime ostendit. Cervinam, inquit, carnē vitabis, quippe quæ dura sit, concoctu difficilis, & melancholica. De ea hoc amplius Simeon Sethi scribit: Unice cavendum, ne quis carne vescatur cervorum, qui per æstatem capiuntur, quod eo nimirum tempore viperas sæpè & serpentes devorent, atque ideo sitibundi admodum fiant: attamen, cum naturæ instinctu edocti noverint, sibi futurum exitio, si ante illorum cōcoctionem aquam hauserint, fortiter sitim tolerant, eaque incenduntur. Cervorum igitur carnes eo anni tempore venenosæ ac valde noxiæ sunt, & idcirco observandum, ne quis eis per æstatem vescatur: At verò hyeme tutius sumuntur, meliusque ab innato calore superantur. Nisi enim probe concoquantur, crassum humo-

rem generant, jecurque & splenem obsepiunt obstruuntque. Quinetiam corpus tremulum atque infirmum evadere ex frequenti & immoderato hujusmodi carnis esu traditur.

Octavum, caro leporina. Hanc Paulus, Psellus, Lepo- & Rhazes inter cibaria atram bilem gignentia rina. connumerarunt. Simeon Sethi, quasi colligens quæcunque à veteribus dicta erant, in hunc modum de ea scribit: Leporum carnes, his qui exsiccare corpus volunt, sunt valde utiles. Qui vero temperatura sunt sicciore, minus conferunt, sanguinem enim crassarum partium & melancholicum gignunt, alvum cohibent, & urinam proritant. Quod si tamen probè concoctæ fuerint, non omnino malè nutriunt. Contrà verò, obstructionem hepatis ac spleni efficiunt, pulmonique nocent, & immodicis torquent vigiliis Isacus in diætis universalibus, leporinam pro pharmaco potius quàm alimento habendam censet. At ne hoc quidem ignorandum, quod tum hæc caro, tum cervina quoque, si fuerint animalium ætate declinantium, simpliciter sint evitandæ. Si quis tamen comedere omnino expetat, ei sanè partui propinquiore sunt eligendæ, quo nimirum naturalis earum siccitas ab ætate temperetur. Eadem ratione & pinguiore longè cæteris antecellunt. Siccitas namque pinguedine correctæ ad mediocritatem in ejusmodi animalibus inflectitur. Verùm de hac ipsa Joanne Manardo, lib. 13. epistola. 4. diligentius nemo disseruit.

Nonum, caro bovina, circa quam notandum in primis, & fæminam ipsam, quæ vacca dicitur, & utrumque marem, tam eum, qui castratus est, quàm eum etiam, qui integer ad speciei propagationem reservatus nominatur, communi hæc

Bovina,
na,

boum appellatione significari. Atque hisanè non parum inter se ætatis ratione differunt. Extremæ namque ætates, ut in aliis non paucis, ita in his quoque vitiosæ sunt; mediæ vero optimæ & saluberrimæ. Vitulorum igitur recens editorum caro nimis mycosa & excrementitia est. Bimestres autem, quique paulo ultra citrave eam ætatem consistunt, temperamento viciniore sunt, & carnes habent ad concoquendum perfectis bobus præstantiores, & multum alimentum corporibus exhibent, bonique succi habentur. Proveciores vero, qui tamen florentem ætatem nondum attigerunt, temperamento sunt quàm senes minus sicco, magisque iis juvenibus conveniunt, qui bono sunt corporis habitu. His perfectæ ætatis boves valentius ovidem alunt, sed ægrius tum concoquuntur, tum in membra distrahuntur. Porro ad senium vergentium atque ipsorum etiam senum carnes, duræ, siccæ, nervosæ, concoctionique rebelles sunt, & melancholicum humorem efficiunt, solisque ventriculos habentibus calidiores, atque illis insuper, qui vehementer sese atque immoderatus exercent, concedi possunt. Quod lib. 4. de vict. ratio. in morb. acut. aphor. 99. Hippocrates etiam ita scribens attestatur. Bubulæ carnes melancholica proritant *πυλιννατα*. Nempe harum natura insuperabilis est; nec quivis ventriculus eas concoquere potest Galenus quoque lib. 3. cap. 1. de aliment. facult. iisdem ferè confirmat verbis: carnes bubulæ alimentum quidem & ipse corpori suggerunt non mediocre, neque dissipatu facile, sanguinem tamen generant, quàm conveniat, crassiozem. Quod si quis temperamento naturali melancholicus magis fuerit, affectu aliquo melancholic oppressetur, si largius his vescatur.

Affectus autem melancholici sunt, cancer, elephas, scabies, lepra, febris quartana, & quæ peculiari nomine Melancholia nominatur: Lien itē quibusdam à tali succo intumescit; quam rem *καρχήσις* id est, pravus habitus & hydropes sæpe numero consequuntur.

Cæterum quæ ratione incommodis, quæ frequentiore earum esum excipere solent, providendum sit, luculenter & perspicuè Simeon Sethi in hunc modum scribens edocuit. Si quis eas edere velit, summaque cupiditate appetat, vel cogatur etiam, is medeatur nocumento quod inde futurum speratur, aceto & alliis cum ruta intingens. Idem quoque autor est, earumdem jure sive brodio, *ζαυὶ* Græcis appellato, fluxus ventris ex flava bile cohiberi.

Vaccinæ, cū præter succi pravitatem etiam Vacci-
sexus ratione frigidiores sint, merito à sanitatis *na*-
tutela eximuntur. Non tamen ab eis, quemadmodum nec ab aliis, quæ hætenus dicta sunt, ex toto abstinendum est, sed omnibus interdum, optimis vero, quantum fieri potest, sæpius utendum.

Decimum, caro Caprina, de qua idem fermè, *Capri-*
quod de bovina dicendum. Hædi enim perinde ac *na*.
vituli, carnes ad conficiendum perfectis capris meliores, & tuendæ valetudini accommodatiores habent. Moderatè nutriunt, sanguinemque tenuem & humidum gignunt. Præstantiores & probioris succi sunt lactentes adhuc, & maximè si neque tenelli admodum, neque natu grandiores fuerint. Simeon Sethi rufos & glaucos; Rhazes vero rubros in nigrum inclinantes, ac pingues præfert. Baldacho fœmellæ quàm masculi carnem temperatorem, & à siccitate remotiorem esse placet. Mirificè calidis & siccis temperaturis, at-

que insuper delicatis & otiosæ vitæ deditis, conferunt. Hirci carnem quidem habent minimum humidam, pituitosam, ac lentam, ob fœtorem tamen ingratam, & stomacho inimicam: ægre concoquitur, & ad succum bonum generandum parum idonea est.

Arietina.

Hanc sequitur Arietum, post, taurorum. Porro in iis omnibus carnes castratorum sunt præstantiores: senum autem pessimæ. Caprina in tota valetudinis cura observationeque vitanda est. Nam Hippocrate lib. 4. de vict. rat. acutorum, aphor. 101. teste, habet mala, quæ in bubulis sunt omnia, & cruditatem, estque flatuosior, & ructus magis generat, acris est, malumque succum efficit. Ineunte tamen æstate, & circa ejus medium, capræ melius agunt longeque seipsis in cibo præstantiores evadunt: tunc enim arborum & fruticum furculi & germina, quæ iis maxime idoneam præbent alimoniam, frequentissima sunt; ac proinde habiliores etiam, ac pingues, nobisque alendis accommodatiores fiunt.

Quod autem alimonia ad carnis bonitatem plurimum possit, argumento sunt evidentissimo vulpes, quæ autumnio probatissimam ovis uvas habent carnem. Sic passer & ficedula per idem tempus maximè laudabilem carnem obtinent. De caprina plura Galenus lib. 3. cap. 1. de aliment. facul. & de attenuante diætâ cap. 6. & comm. 101. 102. in lib. 4. Hippoc. de vict. ratio. in mor. acut. & Paulus lib. 1. cap. 84. & Aëtius lib. 2. cap. 119. Atque hætenus quidem de cibis & carnibus vitandis.

Exigit nunc ordo, ut de electione alimenti, quod partim à jam dictis, partim verò ab aliis quibusdam animalibus sumitur, nonnihil etiam dicatur. Si quidem de eo haud parva inter ipsos artis medi-

cæ scriptores controversia est. Galenus enim ut & alii nonnulli, porcinae palmam detulit: Rhazes verò, Avicenna & Averrhoes hædinam prætulerunt. Sunt etiam quibus vitulina præstantior videatur. Porro electio hæc & præstantia multipliciter attendi potest. Et primò quidem ratione, etum similitudinis, quam cum humanis obtinent carnibus, tum majoris quoque & discussu difficilioris alimenti. Quo sanè modo

Porcina ceteris omnibus longè antecellit. Maxima enim illi cum humano corpore similitudo Porci-
est, quemadmodum Galenus lib. 3. de aliment. fa- na,
cul. cap. 1. disertè iis verbis ostendit. Suillæ carnis similitudinem cum humana ex eo poteris intelligere, quod quidam carnes humanas pro suillis sine ulla in gustu vel olfactu suspitione comederunt, id enim ab improbis hospitibus, & aliis quibusdam factum fuisse jam compertum est. Idem lib. 10. de simpl. medica. facul. cap. 2. Sanguis, inquit, suillus humano maxime temperie similis est. Siquidem & carnes suum humanis sunt similes. Comperti enim sunt hospites & coqui complures, qui humanas carnes pro suillis venderent: tametsi qui eas edissent, nullum omnino discrimen percipere potuerint. Quin & ipse narrantes audiui viros fide dignos, sese in diversorio publico jus usitasse delicatum cum carnibus suavissimis: ceterum cum jam pene saturi essent, invenisse digiti partem anteriorem, quæ videlicet ad unguem est, quo percussi ac metuentes eos qui agebant in diversorio, ne scilicet se quoque vorarent, ceu ei rei assueti, protinus quidem illinc exiere, ac vomitu redditis quæ ederant, ita iter denuo ingressi sunt. Sed & in ipso facinore homines maetantes deprehensos, non ita multò post referebant. Itaque juro

quispiam existimet suillam carnem humanæ esse simillimam.

Suilla
nutriens.

Quòd deinde suillam carnem validissime nutrire diximus, hoc Galenus lib. 3. cap. 1. de aliment. facult. in eum modum scribens confirmat. Omnium ciborum, suum caro potentissime nutrit. Cujus rei athletæ certissimum tibi præbent judicium. Si enim paribus exercitationibus parem molem alterius cibi pridie totum diem comederint, postero die statim sentient sese redditos imbecilliores. Quod si pluribus deinceps diebus id fecerint, non imbecilliores modo, verumetiam alimenti penuria macilentiores palàm conspiciuntur. Idem lib. 7. method. medendi, cap. 6. iis etiam testatur verbis: Omnium, quos novimus ciborum, maxime nutriens suilla caro est. Quin & ipse Hippocrates lib. 6. epidem. part. 3. Aphoris. 4. quum jam corpus ex multis exercitiis conciderit, suillas carnes assatas exhibere præcipit,

Porro alimentum, quod inde sumitur, firmum esse, neque dissipatu facile, satis confirmat Galenus in libro de attenuan. vict. ratione, capite 6. ubi sic scriptum reliquit: Suum domesticorum caro, omnium aliorum ciborum firmissime nutrit. Multum enim in seipsa habet lentorem, tum propter vitam desidiosam, tum propter cibi humidioris affluentiam. Et similiter in libro de renum affect. dignot. & medic. cap. 26. Pedestribus optimi succi est caro suilla, & hominib. maximopere familiaris, maximèque tum nutribilis, tum corroborans, sed glutinosum quiddam habet & crassum, ob id qui diutius ea victitant, jecoris & renum obstructione corripiuntur, quibus hæc à natura astrictos meatus habent, eoque longiori ab ea intervallo abstinendum.

Quia verò glutinosum, ut dictum est, & crassum succum generat, ideo Hippocrates assatam exhibere jussit, quo nimirum viscositate ac crassitie, ab ignis caliditate nonnihil consumpta, minus humida ac glutinosa edatur. Idem lib. 4. de vict. ratio. in morb. acut. aphorif. 103. ejusmodi carnem absque pelle, hoc est cute mandendam esse docuit. Cutis enim animalis, utpote frigidior, carni similiter concoqui nata non est. Quæ autem ob assationem ambusta est, tum ad succi bonitatem, tum ad concoctionem inhabilis existit, choleramque parit propter eam, quæ huic accidit acrimoniam. Ibidem pinguiissimam quoque suam carnem ea, quam mediæ & bene carnosæ habent, deteriorem existimat, suspicionem humiditatis habens, ob quam pinguedo omnis carne sui generis deterior tum ad concoctionem, tum ad nutritionem existit.

De Suilla hoc amplius Galenus in lib. de cibis boni & mali succi cap. 4. Suilla caro, si exactè in ventriculo concoquatur; tum in sanguinem à jecinore convertatur, probatissimos humores gignit. Quod intelligendum utique, non de carne suam vetustissimorum, ea enim ob siccitatem & duriciem ægrè concoquitur, ac succum vitiosum generat, neque porculorum lactentium. Nempe hi terrestrium ferè omnium, quæ vorant homines animalium, maxime humidam & excrementitiam obtinent carnem; atque ob eam rem plurima inde generatur pituita: sed ætate mediocrius, anniculorum videlicet, vel bimorum. Idem Galenus etiam libro paulo ante citato cap. 12. attestatur; Ex animantibus, inquit, quorum natura ad bonos humores gignendos aptis-

suma est, sues mediocris ætatis habentur; qui enim ad summum creverint, hominibus videntis ætatis, seque exercentibus, qui vero adhuc increscunt, iis quorum ætas inclinatur, idonei sunt. Caro ex porcellis parvulis, excrementis scatet.

Quare ex pedestribus animantibus suilla caro probatissimus cibus est. Et hoc quidem, tametsi in utroque genere, tam domesticorum, quam agrestium vere dicatur, agrestes tamen à Galeno longè cæteris anteferuntur. Atque hinc adeo in libro de attenuand. vict. ratio. cap. 6. sic inquit: Apri suis domesticis in cibo sunt antepponendi. Et lib. 8. method. meden. capite 2. Ex ipsis suillis carnibus optima est montana. Cujus causam Galenus lib. 3. de aliment. facult. cap. 13. hanc esse tradit. Domestici, inquit, sues temperie humidiores sunt, quam agrestes, tum ob aëris, in quo degunt, humiditatem, tum verò etiam ob vitæ ignaviam. Qui verò in montibus degunt, multum exercentur, ac fatigantur: præterea in aëre siccior vivunt, quapropter eorum caro est durior, nulliusque prorsus pinguedinis, aut paucissimæ particeps, & alimentum quod inde provenit, minus habet excrementi: contra excrementitium est, quod à domesticis sumitur. Necessè igitur est, alimentum ejusmodi nutrire Valentius quam alterum, succumque gignere multò meliorem. Addit præterea Avicenna libro secundo cano. capite centesimo quadragesimo sexto, eosdem hyeme meliorem sanguinis habitum consequi, longèque seipsis in cibo evadere præstantiores.

Ex omnibus hæcenus adductis, satis jam li-

quet, hominibus ætate florentibus, fortibus, & quamlibet fortem ac vehementem actionem obeuntibus, ut pote fossoribus, agricolis, messoribus, cæterisque id genus operariis, modò ab oppilationibus puri atque vacui sint, ac denique iis etiam, qui impinguari cupiunt, suillam potissimum exhibendam. Adejussmodi enim corporum conservationem alimento plurimo, firmo, atque ægre dissipabili opus est. Rectè itaque Rhazes lib. 3. ad Alman. cap. 9. Crassa, inquit, caro multum sese exercentibus convenit, iis verò, qui vitam in majori ocio ac quiete degunt, subtilis & extenuans. Quod Avicenna quoque 3. 1. doc. 2. cap. 7. ita fermè scribens confirmat: Vehementet sese exercentes, multoque labore fatigati, firma magis & crassa alimenta requirunt.

Secunda verò carniæ electio à temperamento, concoctione, ac succi inde geniti probitate sumitur, atque ea quidem ratione hœdina longe cæteris præferuntur. Nam, ut Rhazes loco paulò antè citato autor est, temperatura sunt mediocri, nullius pravitatis participes, facilè concoquuntur, tum sanguinem quoque inter subtilem & crassum, calidum ac frigidum temperamentum efficiunt. Illis tamen, qui multum exercentur, in cibo minus idoneæ sunt, siquidem alimentum, quod corpori summittunt, forti exercitio, sine labore celeriter discutitur. Juvenibus temperatis mediocri exercitio utentibus, quemadmodum & illis quoque, de quibus suprà dictum est, magis conveniunt,

Porro quemadmodum hac ratione inter animalia domestica caro hœdina præstantior est, sic inter agrestia quoque capreoli facilè primas ob-

rinent. Post hœdinam autem secundum locum arietina sibi vendicat, si quid Rhazæ atque Averrhoi credimus. Quorum ille quidem lib. 3. ad Almanso. cap. 9. ita scriptum reliquit: Caro arietina quàm hœdina crassior est, virésque magis auget, sed plures efficit superfluitates, in bonitate tamen hœdinam sequitur carnem. Hic verò lib. 5. suorum collecta. cap. 32. de eadem hæc ferè prodidit. Post carnem, inquit, hœdinam est arietina, atque ita omnes propè medici sentiunt, præter Galenum, qui arietum carnes abominatur, persuasum enim habet, vitulinam arietina longè melioris esse nutrimenti. Sed Galenus forsan hanc præstantiam ex eo attendit, quod vitulina plurimum nutriat, & nutrimentum ejus ægrius dissipetur; Arietina verò insigni humiditate prædita sit. Nam humidius alimentum; ut distribuitur, ita etiam discutitur celerius. Locus Galeni, quem Averrhoës citat, est (ni fallor) in lib. de cibis bon. & mali suc. cap. 12. Verba Galeni sic habent.

Ex pedestribus animantibus caro suilla probatissimus cibus est, deinde hœdina, mox vitulina, Agnina verò humida lentorem mucorémque in se habere censetur. Quod idem in libro de attenuan. vict. ratione cap. 7. velut repetens, inquit: Ex terrestribus animalibus: hirci, & arietes, & genus omne ovium, ac caprarum, non unde quaque laudabilis sunt alimenti; solis autem hœdis innoxie utare: Agnorum esus propter insignem humiditatem est fugiendus. Ex quibus utique locis fit hoc etiam perspicuum, apud Rhazen atque Averrhoën, agnos masculos, qui aliquantulum increverint, per arietes esse intelligendos; id quod ipsemet Aver-

rhoës his verbis confirmare videtur : Magna pars medicorum laudat carnes arietum juvenum, &c.

Tertia demum carniū electio sive præstantia, in eo sita est, ut neque insuave, neque mali odoris, neque glutinosum quicquam gustu repræsentent. Tales autem imprimis vitulinæ sunt, quemadmodum Averrhoës loco citato iis ferè verbis ostendit : Carnes inquit, vitulinæ bonæ sunt, minus enim quàm boum ætate declinantium carnes, habent tum viscositatis, tum frigiditatis ac siccitatis, tum odore quoque cæteris carnibus suaviores & jucundiores sunt. Quæ certè consideratione ipsis etiam hœdinis præferuntur. Siquidem in coctura hœdinarum mucago, hoc est, lentor, sive viscositas quædamprehenditur, quæ in vitulinis non apparet. Hœdinæ tamen vitulinis succi probitate præstant.

Ex omnibus, quæ hætenus adducta sunt, liquido jam constat, non esse tantam inter medicos de carniū electione controversiam, quanta prima facie apparet.

Hoc quoque scire in universum oportet, quod siccorum animalium carnes in prima ætate, quæ humidior est, præstantiores sint, & minori momento conficiantur : cùm vero adoleverint, ob siccitatem ægrè concoquantur. Contra humidioribus animalibus carnes progressu temporis consumpta humiditate superflua, aptiores & ad concoquendum, & ad nutriendum fiant. Quod Galenus etiam lib. 3. de alimen. facul. cap. 1. in hunc scribens modum, innuere voluit. Iis, inquit, animalibus, quæ natura temperamento sunt sicciore, adolescens ætas ad mediocritatem

ipsam confert: humidiorum verò natura, quod sibi ad probam ac convenientem temperiem in est, ab ætate florenti adsumit. Non modo itaque vituli carnes habent ad conficiendum perfectis bobus præstantiores, sed etiam hœdi capris: velut contra verveces anniculi agnis lactentibus, & porci anniculi vel bimi porculis parvis. Hinc non temerè ab Avicen. 3. 1. doc. 2. cap. 7. dictum est: Oportet ut cibus, nimirum sanitati conveniens, sit qualis caro est, & præcipue hœdorum, vitulorum lactentium, & agnorum anniculorum.

Ex quibus omnibus sequitur tandem, carnes hircorum, caprarum, arietum, ovium, boum, atque verrium antiquorum, non unde quaque laudabilis esse alimenti: Carnes vero vitulorum juvenum, agnorum anniculorum, majalium anniculorum vel bimorum, valetudini tuendæ esse accommodatissimas.

Hoc quoque ignorandum non est, quod carnes naturali temperamento sicciores, sint elixandæ: quo nimirum ab aquæ humiditate contemperentur: Elixatio enim siccitatem temperat. Humidiores verò assandæ, nempe ut earum humiditate ab ignis calore attenuatâ non nihil atque immutâ, mediocritatem consequantur. Assatio enim ex Galeni sententia, humiditatem moderatur. Quo fit, ut carnes leporum, cuniculorum, cervorum, boum, & capreolorum elixæ; porcellorum vero ac vervecum assæ, sint præferendæ. Eadem etiam ratione in ætatibus, temperaturis, atque anni constitutionibus humidis, sicciores & assæ carnes magis conveniunt: In siccioribus vero humidæ atque elixæ.

Animadversio.

HOc capite exempla proponuntur alimentorum vitandorum quorum substantia & qualitas vitiosa est. Sed re vera hic mentio tantum esse debet eorum quæ substantia peccant, quorum differentias omnes qui habere voluerit, in memoriam revocet necesse est ea quæ ad caput secundum hujus sectionis animadvertimus. Ibi ad substantiam alimenti pertinere diximus formam & materiam, formamque consistere in multa familiaritate ac dulcedine, materiam vero in consistentia, cujus aliquot modos attulimus. Alimentum ergo parum familiare bonum succum non generat, sed pravam & malignum; ex quo etiam morbi pestilentes generentur, ut ostendit Galen. lib. secundo de alim. facult. cap. de cucumeribus. Cum enim quod amicum est naturæ paucum sit & exile, robur corpori non addet, quia non assimilabitur, longo igitur tractu cunctando in venis sensim putrescit, morborumque occasionem præbet. Quod si ejuscemodi Alimentum aliquid dulcedinis admistum habuerit, quod dulce est nutrit, reliquum abibit in excrementum, ex quo fit ut alimentum parum dulce, parumque familiare, sit excrementosum. Ergo ratione formæ duplex vitium in alimento exurgit: pravitas que κακοχρῆμα dici potest, & excrementi copia quæ ὀλιγοτεροῦς. Ratione vero materiæ seu consistentiæ multa exoriuntur vitia: si enim duræ est consistentiæ, difficile est concoctu, corruptu facile: si gravis, densæ & crassæ, terrenum succum, crassum & nimis

Vitiosa
alimenta

Excrementosum
alimentum.

fibrosum cumulat; si viscidæ & lentæ, difficili negotio in venas distribuitur, sed hæret, & obstruit. Cardan cap. 29. & 31. lib. 1. de sanit. tuend. Galenum infectatur quod omnes differentias pravi alimenti ad crassum & serosum revocaverit, plures vero ipse recenset, sed sine methodo; ex quo non minus ipse quam Galen. reprehendus venit. Vitium alimenti desumendum esset ex ejus substantia, materia & forma; de quib. est dictum; qualitate si calidius, frigidius, humidius, siccus, si amarum, falsum, acre, austerum, & si fœtens ac graveolens, preparationis denique ratione quæ cibos etiam laudabiles efficere potest vitiosos. Atque hæc vitia simplicia sunt, alia sunt conjugata; cum scilicet vitia formæ concurrunt cum vitiis materiæ, qualitatis, & preparationis; omnibus simul, aut aliquibus seorsim, in quorum investigatione laborare debent studiosi, & conjugationes illas aliqua velut tabella digerere; quo in promptu omnes vitiosorum alimentorum differentias habere possint cum lubet.

De quantitate ciborum.

CAP. V.

„**P**One gula metas, ut sit tibi longior ætas,
 „**V**el medicus fatetur, parcus de morte levatur.

Animadversio.

HOc caput ex manuscrip. nostro supplemus; quo quidem quantitas alimentorum defini-

tur quæ sit moderata & mediocris, nec in excessu peccans nec in defectu, quod videtur ex Hippoc. desumptum part. 22. sect. 4. lib. 6. epid. ubi salubris diætæ caput esse refert, non satiari cibis. Est enim parens morborum nutritrixque medicorum intemperantia, vel Platone teste qui civitatem quæ multos aleret medicos, intemperantiæ accusabat. Cæterum Galen. comm. ad aph. 4. lib. 1. triplex alimentum secundum quantitatem constituit: plenum, tenue & mediocre, quæ aegris potius accommodantur, quam sanis. Tenuis enim cibus convenit iis quorum vitia emendare ac imminuere studemus, plenus iis quos reficere & roborare, mediocris iis quos conservare. Commodius alimentum dividitur in nimium, parcum, moderatum. Nimium morbos parit ex aphor. 4. & 17. lib. 2. ex eo enim cum humorum & excrementorum proventus exurgat, inde obstructions cruditates corruptionesque fiunt, nativique caloris oppressio. Docet Galen. lib. de venæ sect. adversus Erasist. nimiam cibi quantitatem naturæ potius esse oneri quàm nutrimento: quod enim copiosius est in corpore, deterius in ventre venisque concoquitur, hinc multa supersunt excrementa & cruditates pluri-
mæ, quod ante perfectam cōctionem alimentum in ventrem & venas rapiatur quemadmodum videre est apud Galen. cap. ult. lib. 4. de sanit. tuen. Est vero nimia cibi quantitas duplex si credimus Gal. comm. ad aph. 17. lib. 2. una quæ ad vasorum capacitatem, altera quæ ad vires seu naturam nos gubernantem refertur. Utraque calamitosa est, quamquam enim illa vires non premit, sed tota in sanguinem faceffit; lubrica tamen est ob nimiam humorum abundantiam quæ vasorum

Ali-
meuto-
rum
quan-
titas

Nimia
cibi
copia
duplex,

ruptionem, caloris suffocationem, aut mortem
 repentinam minatur, auct. Gal. comm. ad aph. 3.
 lib. 1. Posterior quia supra vires est, integre coqui
 non potest: idcirco cruditates multas parit, &
 infinitos morbos, ex aph. 17. l. 2. Rectè ergo scrip-
 sit Celsus cap. 2. lib. 1. nunquam utilem esse ni-
 miam satietatem. Paucum alimentum cibi copia,
 qualitate vel numero consideratur: copia cum
 quis paucis cibis utitur, qualitate cum *ολιγοεισφοις*
 tenuiter nutrientibus; numero cum ex longo in-
 tervallo assumptis. Quaecunque sit, autem, vires
 semper minuit; quia nostræ substantiæ effluvium
 non reparat, febres acutas parit, corpus tabefa-
 cit, calorem denique nativum extinguit: defe-
 ctu siquidem humoris temperantis calor noster
 exacuitur, ex quo dein siccescit corpus & mar-
 cescit primigenii humoris consumptione. Vide
 cap. 8. lib. 8. meth. & cap. 7. lib. 7. Hipp. sent. 24.
 lib. 2. de vict. in acut. Avic. cap. 7. doct. 2. fen. 3.
 lib. 1. Denique moderatus cibus & ad naturam cu-
 jusque accommodatus, corporis substantiam ca-
 loremque nativum & humorum symmetriam
 tuetur, excrementis modum adhibet, facultates
 functionesque omnes corroborat, ut licet collige-
 re ex Galen. cap. 5. lib. 12. meth. Is autem assu-
 mendi cibi modus esto cum nondum satietas cœ-
 perit, sic enim melius conficietur, præsertim si
 valentius nutriat; ut monet Actuarius. cap. 9. lib. 2.
 de spirit. animali. Ac temperatis quidem æqualis
 est coctione appetitus; calidiores vero minus ap-
 petunt quæ coquere possunt, frigidiores magis ex
 Galen. in arte parva. Idcirco frigidiores ante ex-
 pletam appetentiam à cibo arcendi sunt, ut me-
 lior fiat coctio. Cujus tanta vis est ad vitæ inco-
 lunitatem, ut Galen. cap. 3. lib. de cibis boni &

Pauci-
tas ci-
bi.

Mode-
ratus
cibus.

mali succi, affirmet nullis eos morbis' corripere qui vitæ fundamentum jecerint temperantiam. Sapienter ergo dictum est à Salernit. injicienda esse gulæ fræna iis qui vitam longævam ducere volunt.

*De qualitatibus alimentorum ex saporibus
dignoscendis.*

C A P. V I.

HI fervore vigent tres: *salsus, amarus, acutus:*
Alget acetosus, sic stipans, ponticus atque;
Unctus & insipidus, dulcis, dant temperamen-
tum;
„ Lenit & humectat dulcis benè mundificatque.

HOc loco recensentur cujusque saporis qualitates.

Et primò dicitur hos tres, *falsum, amarum & acutum* calefacere corpus utentis. Dein hos tres, *acetosum, stypticum & ponticum* infrigidare. Tertio vero loco, hosce tres, *unctuosum*, id est, *pinguem, dulcem, & insipidum*, quem Græci *απαίον*, id est, *qualitatis expertem*, esse temperatos, adeo ut corpus neque refrigerent neque calefaciant. Avicen. 2. Canon. Tract. 1. cap. 3. Octo sunt, inquit, veri sapor, qui Odo. sequuntur *insipidum*, ut sunt *dulcedo, amaritudo, acuitas, falsedo, acetositas, ponticitas, stypticitas & unctuositas*. Enumerando tamen *insipiditatem* pro sapore, sicuti fit hoc loco, erunt novem sapor. Accipitur autem *sapor* pro omni eo, quod gustu dijudicatur. Horum

134 DE CONSERVANDA

Sapor. tres sunt calidi, falsus scilicet, amarus, & acutus. Avicenna ibidem, Acutum, inquit, est calidius, dein amarum, ac dein falsum: quoniam acutum est fortius ad resolvendum, incidendum, & abstergendum, quam amarum, & inde falsum est sicut amarum contractum cum humiditate frigida. Tres sunt frigidi, scilicet acetosus, stipans, id est, stypticus, & ponticus. Ponticus tamen ceteris frigidior, dein stypticus, hinc acetosus. Et propter hoc in omnibus fructibus qui dulcescunt, prius est ponticitas vehementis frigidationis, dein postquam per calorem solis digestivum, aliquo modo digesti sunt fructus, sentitur in eis stypticitas, & declinant ad acetositatem, sicut agrestia, & tandem dulcescunt. Acetosum vero, quamvis sit minus frigidum quam stypticum, tamen propter subtilitatem & penetrationem suam in pluribus majoris est infrigidationis. Ponticum & stypticum, eodem Avicenna teste, sunt in sapore propinqua, sed stypticum nihil contrahit linguæ præter superficiem extimam. Ponticum verò contrahit & exasperat, & superficiem extimam, & interiora ejus.

Acetosum.

Ponticum.

Postremo vero, saporum tres sunt temperati, id est, non excedentis caliditatis sive frigiditatis, dulcis scilicet, unctuosus, & insipidus. Dulce enim licet calidum sit, tamen in eo non apparet fortitudo caliditatis, sicut dicit Rhazes 3. ad Mansorem cap. 1. Porro unicuique saporis propriæ assignantur operationes, sicut testatur Avicen. & Rhazes.

Operationes enim dulcis, inquit Avicen. sunt digestio, & lenificatio, & multiplicatio nutrimenti, & natura diligit ipsum, & virtus attractiva at-

trahit ipsum. Et Rhazes inquit: Qui dulci usus fuerit, multa bilis in eo generabitur & sanguinis multitudo. Oppilationes quoque generat, & apostema in hepate & splene: & precipue si hæc membra ad hoc fuerint præparata, ventris itidem fluxus ex eo sequitur, & mollificat stomachum. Pectori verò & pulmone confert, corpus itidem impingat, & augmentum spermatis tribuit.

Operationes verò amari (secundum Avic.) sunt abstersio, & exasperatio: secundum Rhazem amarum calefacit & desiccatur fortiter, citòque sanguinem ad adustionem & malitiam perducit, bilem quoque rubeam in sanguine augmentat.

Operatio pontici, juxta Avicennæ sententiam, est contractio, si ponticitas fuerit debilis: aut expressio, si fortis.

Operationes styptici, secundum Avic. sunt contractio, inspiratio, induratio, & retentio. Secundum Rha. verò, stypticum corpus infrigidat, & desiccatur, carnum quoque ac sanguinis minorationem facit si quis eo multoties utatur, stomachum confortat, ac ventrem secundum plurimum constringit, & sanguinem generat melancholicum. Videtur autem Rhaz. ponticum sub styptico comprehendisse, quia de Pontico nihil expressit.

Operationes unctuositatis, secundum Avic. sunt lenificatio, lubricatio, & coctio, id est digestio parva. Secundum Rhaz. unctuosum stomachum mollificat, & ventrem fluere facit. At satietatem adfert, antequam homo cibi quantitatem sibi necessariam adsumat, & calefaciat, maxime tamen febricitantes, vel habentes hepar, vel stomachum, calida. Corpus præterea humectat atque lenit; Phlegma verò auget, & cogitationem.

reddit hebetem, & auget somnum.

Operationes acuti secundum Avicennam, sunt resolutio, incisio, & putrefactio. Secundum Rhazen vero, acutum calorem auget, & corpus velociter inflammat, ac sanguinem adurit, ipsumque prius in bilem mutat rubeam, postea in nigram.

Operationes falsi, secundum Avicen. sunt absterfio, ablutio, exsiccatio, & prohibitio putrefactionis.

Operationes acetosi, secundum Avicennam, sunt infrigidatio & incisio. Secundum vero Rhazen, acidum bilem rubeam & sanguinem reprimit, atque ventrem stringit, si stomachus & intestina munda fuerint. Si autem phlegmatis in eis fuerit multitudo, ventris efficit fluxum, & corpus infrigidat, virtutem quoque debilitat digestivam, propriam in hepate. Nervis vero, & nervosis membris nocumentum adfert, & corpus deficcet, virtutem autem appetitivam excitat. De operationibus insipidi, dicit Rha. aliquid esse insipidum quod magis nutrit scilicet quod æqualitati vicinum est. Aliud vero, quod temperate infrigidat, cum quo multa fuerit humiditas, humectabit; cum autem fuerit siccum, deficcabit.

Animadversio.

VT de qualitatibus alimentorum agant Salernitani; proponunt sapores; ex quibus ut medicamentorum sic alimentorum temperamenta & facultates colliguntur, sicut ostendit Gal. cap. 1. lib. 1. & cap. 61. lib. 2. de alim. Ut vero alimentum sua substantia nostræ substantiæ

effluxum reparat, ita suis qualitatibus ei quod alteratum est in nostro corpore medetur, docente Gal. cap. 10. lib. 4. simpl. Ejuscemodi autem qualitates primæ, sunt calor, frigus, humid. siccit. à quibus alimentum denominatur calidum, frigid. humid. siccum, aut à primis ortæ quæ maximè à saporibus denominantur, licet & visu & olfactu & tactu. percip. possint quemadmodum demonstrat Gal. c. 1. l. 1. de alim. Et quidem alimenta temperata quæ in mediocritate qualitatum omnium consistunt, propriè & verè aliment adicuntur; quia corpora temperata nullo modo alterant aut immutant, sed nutriunt solum atque conservant.

Qualitates
ciborum.

At alimenta quæ excessum alicujus qualitatis obtinent, quia vim habent alterandi & immutandi, dicuntur à Gal. Alimenta medicamentosa quæ ad emendandas contrarias intemperies debent usurpari: sic calida alimenta frigidis naturis exhiberi debent, frigida calidis; ut præter alimoniam, emendationem quoque excedentis qualitatis præbeant. Quamobrem alimenta temperata necessaria quidem sunt, sed intemperata magis, quia plures sunt intemperati homines quam temperati. Ex intemperatis verò habetur primò Calida, quorum proprium est crassos humores attenuare, viscidos incidere, flatu discutere, obstructa liberare, menses & urinas movere, in frigidioribus naturis; in temperatis verò aut calidioribus bilem augere & sitim excitare. Secundo frigida quæ quidè æstum sanguinis & vetriculi temperant, somnum conciliant, sitim sedant, venerem extinguunt, sed flatibus materiam suggerunt. Tertio, Humida quibus siccitas partium emendatur, alvus subducitur ob lubricam eorum substantiam. Quarto, Sicca quæ ægrè co-

Alimenta
medicamentosa.

Calida
cibi.

Frigida.

Sicca.

quantur & distribuuntur, sed firmiter alunt,

Saporū
tempe-
ries.

alvum sistunt succoque melancholico generando sunt idonea ex cap. 18. lib. de alim. Atque hæc alimenta denominantur à primis qualitatibus, à saporib. nomen habent Dulcia, pingua, insipida, acria, amara; salsa, austera, acerba, acida, quorum priora tria temperata sunt, tria sequentia calida, postrema tria frigida. Modus autem quo Gal. temperamentum saporum collegit, affertur lib. 4. simpl. his ferme verbis. Illis saporibus frigiditas inest à quibus lingua contrahitur, densatur, asperatur; certum enim est à solo frigido contrahi, constringi, condensarique corpora. Atqui ab austero, acerbo, acido lingua contrahitur, ut experientia patet, ergo austerus, acerbus, & acidus, frigidi sunt saporibus: distinguuntur inter se, quod acidus tenuium sit partium, austerus & acerbus crassarum & terrenarum, quod sic probatur. Terrena corpora inæqualiter linguam desiccant & exasperant; Sapor austerus & acerbus id efficiunt: sunt ergo terrenæ substantiæ. Quæ sunt tenuium partium, velocem habent transitum per sentientes partes, magisque in alto agere videntur: Acidus sapor id præstat; est ergo tenuium partium. Jam vero Amara dulcibus calidiora esse hinc probat; quod quæ summe sunt dulcia, si aut alieno colore aut proprio per vetustatem excoquantur amara fiant, quodque dulcia in naturis biliosis amarescant. Salsa quia vim detergendi & abluendi habent, calida habentur; minus tamen quam amara: aquam enim salis si coquas amaram reddis: medius itaque est salus sapor inter dulcem & amarum. Acer quia exedit, urit, crustamque molitur, omnium calidissimus est. Dulcis, quia temperatis naturis familiaris & amicus, moderate calidus habetur: ca-

lor enim temperatorum moderatus existit. Pinguis est ex genere dulcium; crassioris est tamen substantiæ, dulcis tenuioris. Insuper ad dulcem & pinguem accedit; nisi quod aquosæ magis est consistentiæ. His præmissis quivis intelligit alimentorum à saporibus denominatorum facultates. Siquidem sola dulcia, pingua & insipida vim nutriendi habent, alia nequaquam nisi dulcedinem aliquam admixtam obtinuerint, vel ab infuso suo calore, vel adscititio, ut cum ab igne præparantur, vel à nostro dum coquantur; auctore Gal. c. 11. lib. 4. simplic. Bona ergo alimenta ratione qualitatum secundarum sunt. Dulcia; quæ quidem copiosum præbent alimentum, maximè si compactam habeant substantiam. Hoc unum tamen nocumentum afferunt, quod jecoris & lienis obstructions efficiant & inflammationes augeant. Cum enim hepar dulcibus delectetur, ea avidissime trahit, priusquam absolutam coctionem sint consecuta. Alia alimenta minus laudabilia sunt, veniunt tamen in usum vel ad voluptatē, vel ad utilitatē. Ad voluptatem quidem propter ventriculi intemperiem. Soli enim hi qui præter naturam afficiuntur; eduliis tum amaris, tum austeris, tum acidis oblectantur ex comm. ad sent. 14. sect. 5. l. 6. epid. Quam ob causam Gal. cap. 3. lib. de sanit. tuenda observat iis qui inæqualem temperiem sortiti sunt, diversa alimenta idonea esse; quod alterum alteri jucundius existat. Utilitas autem est duplex: una ut sua contrarietate impediane ne dulce nimium alat aut in summo emineat, uno verbo ut sint velut condimenta, ex Aristot. lib. de sensu cap. 4. altera ut sua facultate tum partibus, tum humoribus opem aliquam conferant. Eandem enim cibi facultatem habent atque medicamenta, cum quibus

Dulcia
alimen-
ta.

Salsa
edulia.

Amara.

Acria.

Acida.

Acer-
ba.

in sapore conveniunt, ex Galen. cap. 1. lib. 1. de aliment. Quare Salsi cibi putredinē arcent, crassos humores attenuant, sed usu nimio sanguinem urunt & pruritum excitant. Amari tergent & roborant, incidunt & crassos humores attenuant. Acria. Acres obstructa liberant, potentissime incidunt, ventriculum mordicant, bilem augent & acres halitus emittunt. Acidi refrigerant, incidunt, attenuant, succum crassum deorsum subducunt si simplices acidi fuerint, at si dulcem habent admistam qualitatem, ut cerasa si dulcedo superet, alvum leniunt; si aciditas aut acerbitas, sadstringunt. Acerbi & austeri astringunt, sed magis acerbi; proinde stomachum roborant & confirmant, alvumque sistunt si aliis cibis premittantur; solvunt si postremis epulis assumantur; quemadmodum probat Galen. quibusdam exemplis cap. 21. & 22. lib. de aliment. Cætera repetantur ex comment. Villanov.

*De ciborum præparatione variisque
coquendi modis.*

CAP. VII.

„ **L**ixa fovent, sed frixa nocent, assata coer-
cent,
„ Acria purgant, cruda sed inflant, salsaque sic-
cant.

Animadversio.

Hoc caput de præparatione alimenti ex nostro manuscripto assuimus. Præparatione autem

pertinet ad utendi rationem, quæ ut diximus quatuor capita comprehendit, præparationem, tempus edendi, ordinem in cibis assumendis servandum, ac denique consuetudinem, adeo ut utendi ratio aliud nihil sit quàm certa quædam ratio in exhibendis & assumendis cibis observanda. Præparatio cibi duplex: est una utilis, alia jucunda; utilis circa coquendos cibos oocupatur, jucunda cibis condimenta parat; illa necessitatis est, hæc voluptatis; illa hoc capite, hæc sequenti explicanda.

Julius Alex. l. 8. salubrium priorem videtur ad Obsonium, alteram ad ἡδυσματα καὶ ἀρτύματα condimenta referre: illam ego ad τέλει καὶ ἐψησι ad Cocturam, hæc ad ἀτυσι καὶ ἡδυσμον ad condituram revoco: nam ut rectè observat Pollux onom. lib. 6. cap. 3. inter officiacoquorum duo hæc habentur; ἐψησι coquere, & ἡδύσσειν dulcorare seu condire. Est igitur Coctio alimenti quam præparationem utilem vocavimus, ratio artificiosa præparandi per ignem cibi ad excrementosas & noxias ejus partes mitificandas & ita elaborandas ut efficiatur proximè mutabilis in hominis substantiam. Quo loco primò exurgit quæstio an satius homini sit crudis carnibus quam coctis vesci. Nec enim exempla defunt non hominum tantum, sed gentium crudas carnes mandentium. Laertius in vita Zenonis Cirtiaei tam continentem eum scribit ut crudis vesceretur, Suetonius in Nerone Polyphagum quemdam Ægyptium narrat crudas carnes & quicquid daretur mandere solitum. Abyssinos refert. Scalig. exer. 22. qui in regno Angot. agitant crudis ali carnibus. Nomades & Scythas semper crudis carnibus vixisse memoria est; postremosque etiam non igne aut sole coxisse, sed calore equorum sub quorum

Utendi
ratio
qua-
tuor
com-
prehen-
dit.

Præpa-
ratio
ciborū
duplex.

An sa-
tius uti
crudi
quam
coctis
cibis.

ephippiis recondita carnum frusta macerabant.
 Porphyrius lib. 1. de abstinentia animatorum
 ὠμορῶγον crudivororum fuisse hominū genus scri-
 bit ante ignis usum. His suffragatur Cardani au-
 ctoritas lib. 2. de subtil. qui carnum & ovorum
 crudorum esum ad vitæ diuturnitatem non parum
 conducere affirmat, causamque eam esse cur qui
 in ἐρήμῳ habitarent, ad longam senectutem dedu-
 cti sint. Rationem autem subjungit ex præpara-
 tione petitam; quod scilicet ignas substantias ali-
 mentorum separando & tenue à crasso sejungen-
 do deteriores eas reddat. Verum philosophus
 Diogenes exemplo suo demonstravit quam noxius
 esset crudarum carnum esus; cum crudo polypo
 devorato propius nihil factum est quàm interiret.
 Egregiè vero Cardanum castigavit Scal. exerc.
 22. docuitque ex Hippocr. πάντα τὰ ἐφόδια, ἀεὶ
 γλυκέα, dulcia semper evadere quæ coquuntur,
 modoque malitiam suam amittere, modo bonita-
 tem assumere ex 2. de diætâ. Arist. probl. 4. sect.
 20. quærit rationem cur alia cocta, alia cruda co-
 medantur: docet vero ea quibus sapor protinus
 gratus existit, cruda edi, quib. ingratus, cocta;
 succus enim eorum decoctus dulcior redditur à
 calore. Quo loco Aponensis observat calorem se-
 cundum diversitatem patientis diversè operari;
 nam si inveniat materiam crudam, insipidā, ama-
 ram, acidam, eam decoquit & dulcificat; si dul-
 cem in amaram & acutam permutat. Sed non est
 quod in Cardanum rationes vel auctoritates con-
 geramus, cum ipse palinodiam cecinerit, & lib. 1
 de sanit. tuen. cap. 41. statuerit cruda maximè
 adversari naturæ nostræ, nec se moveri exemplo
 hujus Adolescentis cujus meminit Galen. lib. 1 de
 Alim. cap. 25. qui cum per annos quatuor crudis

vixisset phaselis, fœnu græco, lupinis & aliis hujusmodi, sine noxa fuit: vocat enim id *monstrum in medicina*, quod nos minimè sequi sed naturæ cursum debemus.

His ita constitutis, videamus porro quænam sint species & differentiæ coct̃ionis, cujusque sint facultatis ac virtutis singulæ. Arist. lib. 4. meteor. cap. 2. *πεψεως* differentias constituit *πεπρωσις*, *ἐψηση* & *ὑπέρησις* mutarationem, elixationem & assationem, sed *πέπρωσις* propria est coct̃io plantarum & earum partium; facta virtute calidi interni ab externo adiuti: ab externo, inquam, non ignis sed cœli ex quo relinquitur eam mere esse naturalem non artificialem, quemadmodum & maturatio humorum & tuberculorum quæ sunt in nostro corpore dicta Galeno *πέπρωσις*. Hic vero agitur de coct̃ione artificiali ciborum quæ fit ignis beneficio, qualis est & assatio & elixatio. Est ergo coct̃io ciborū duplex: una quæ fit à calore sicco, altera ab calore humido. Ad illam pertinet assatio, ad hanc elixatio. Assatio est concoct̃io humidi superflui quæ est in alimento, facta à calore externo separato ab humiditate & conjuncto cum siccitate. Ea rursus duplex est: simplex & vera; mixta & minus vera. Prior simplicissima est & antiquissima cum trojani belli temporibus heroes hac sola usi perhibeantur, quemadmodum probat ex Eubulo Athen. lib. primo dipnos. licet Eustach. credat elixis carnibus eos quoque vesci solitos. Ut sit, assatio patum operosa est, solo enim igne peragitur sic disposito ut assandam carnem non tangat, sed è longinquo calefaciat. Adhibendus is modus ne imperfecta fiat coct̃io, quæ nomen apud græcos non est sortita, vel nimia quæ Græcis *στάτευσις* Latinis Tostio seu Adustio vocatur. Tostio

Coct̃io-
nis spe-
cies.

Arist.
4. me-
teor.
cap. 4.

Assatio

Frixio. Instrumentum quo affantur carnes commodissimè, est veru, minus commode sub craticula subditis prunis; ex qua sequitur potius adustio quam affatio, escharam enim contrahunt carnes quæ ita coquuntur, Mixta affatio, est frixio quæ fit ἐν τῇ σαρκοῦ τηγάνων in sartaginibus, in hac enim adest humidum externum, cujus tamen siccitate potentiali affantur & siccantur carnes.

Elixatio. Elixatio est concoctio humidi superflui quod est in alimento, facta à calore conjuncto cum humiditate aquosa & in illud humidum superfluum agente, ipsumque vincente & contemperante. Si fiat in aperto dicitur libera & diffolata; si conclusis undique diligenter spiraculis, suffocata, ad quam pertinent pastatorum quæ vocant genera, & carnum inter duos catinos cocturæ. Quænam est eorum omnium facultas? Assa sicciora seipsis sunt foris, Elix humidiora, Assa minus sicca intus, elixa magis. Exteriorum itaque partium comparatione Assa interiorum humidiora sunt, elixa vero sicciora, absolute tamen assa dicuntur deficcare, elixa humectare. Siccum ergo solidumque alimentum præbent assa, alvum adstringunt, & excrementa sæpe morantur.

Elix. Elix vero humidius alimentum largiuntur & coctu facilia sunt & calori nostro convenientia, facile alvum subeunt, minusque excrementorum gignunt. **Frixa.** Frixa suavia quidem, sed insalubria: suavia propter humidum pingue in quo fit frixio: insalubria, quia humidum internum superfluum non ita convenienter emittunt, quin potius plus adhuc externi redundantis attrahunt & imbibunt; sunt coctu difficilia, alvum strigentia, nidorulenta, obstruentia, sanguinem exaffantia. Suffocata quia æqualiter cocta, laudabilem

Suffocata.

dabilem succum generant, temperatum, permeabilem, non hærentem in descensu, in excessuum omnium mediocritate consistentem. Cum autem dixerunt Arabes suffocata veneni vim habere, intellexerunt affatas carnes, quæ ex veru extractæ si protinus undique concludantur ne exhalare possint, non leves noxas contrahunt ex retentis vaporibus. Consule Iul. Alex. salub. lib. 19. cap. secundo & sexto.

Venio ad alterum hujus capituli versum, ubi acria purgare, cruda inflare, salsa siccare perhibentur. Multa quidem hic dici possent de vi purgatrice medicamentorum; an ea à tota, quod aiunt, substantia & forma, an à qualitatibus primis & secundis proficiscatur. Nullus est alicujus in medicina nominis qui rem istam multis difficultatibus implicitam explicare & enodare non sit aggressus, sed minimo profectu. Alii enim vim illam à cælo deducunt, ut Mesuæus & Fernelius; alii à forma seu tota substantia, ut Galen. & Aphrodisæus; alii à manifestis qualitatibus, ut Erasius & Puteanus elegantî libello duplici de medicament. purgantium facultat. alii aliunde, ut videre est apud Valeriol. comment. in librum Galen. de constitut. artis, & Sanctorium à Sancto. libro 8. methodi vitandorum errorum. Nos prætermittam thesi consistemus in Hypothesi, an & quomodo purgent acria; quæ est Salernitanorum sententia. Docuit Galen. lib. 4. simpl. cap. 8. ex essentia Acrorum esse excalefactionem, nec veterum aut recentiorum quemquam philosophorum extitisse, qui acres sapores omnium calidissimos non sit arbitratus. Cum autem amara omnia & acida, acria sint, hujusmodi tamen propriè non vocanda sunt acria, sed ea tan-

Purgantia medicamenta.

An Acroria purget.

Acrium
differe-
rentia.

tum in quibus vehementem comperimus acrimo-
niam. At ex acribus alia edi possunt, alia esui sunt
inepta: illa dulcem quamdam saltem obscurā ad-
mixtam habent qualitatem, quibus interdum pro
obsonio, vel condimento utimur, pro vero cibo
nunquam. Ista vel tota substantia nostræ naturæ
summe adversantur, & vocantur putrefacientia, ac
deleteria, vel caloris dumtaxat immoderationem
obtinēt, suntque simpliciter medicamenta. Rur-
sum, inter acria quæ simpliciter medicamenta sunt,
alia crassam & terrenam habent consistentiam,
alia tenuem: crassa si introsumantur exulcerandi
vim habent, tenuia urinam movendi, sudores-
que ciendi, incidendi præterea & digerendi per ha-
litum. Si vero foris admoveantur tam crassa quam
tenuia, exedunt, urunt, crustamque moliuntur: ex
quibus habemus Acrium naturam calidam esse ac
igneam, subtilem, attenuantem, mordicantem, ul-
cerantem, attrahentem, incidentem, purgantem,
ac infarctū liberantem. Hæc erant ad conclusionē
eliciendam à parte acrium considerata, quibus
majus accedet lumen, si omnia quæ ad purgandū
conferunt, in acribus esse ac reperiri demonstra-
verimus. Galen. lib. 5. simpl. cap. 20. duo purgan-
tium genera constituit: alterum quod quovis modo
excrementa purgat; alterum quod per vomitum
tantum & ventris dejectionem expurgat: quæ-
cunque autem purgant, trahendi vim habent, vel
unum, vel duos pluresve succos, sed prioris gene-
ris purgantia improprie sic dicuntur, proprie vero
vel bechica, vel diuretica, vel menses moventia &
id generis: posterioris differentię purgantia pro-
prie sic vocantur quod vim habeant familiarium
succorum attractricem. Ea est Galen. sententia
ad quam acrium facultatem reducemus. Prima

Ad pur-
gandū
quæ ne-
cessa-
ria.

conditio ad purgandum est attractio, quæ si credimus Galien. cap. 17. ejusdem libri, reperitur in corporibus calidis tenuium partium, proprium enim est calidi semper attrahere, quacunque hæreat in substantia, in crassa quidem minus, in tenui vero vehementius. Atqui acria calida & tenuia sunt, vim ergo attrahendi vehementem possident. Altera conditio cathartici est excretio alicujus succi vitiosi, quam Galen. cap. 20. ad familiaritatem quandam atque substantiæ similitudinem nescio quo consilio revocavit: nec jam locus est explicandi aut refutandi Galeni; atque satius est cum illo lib. 3. simpl. cap. ult. excretionis expulsionisque causam constituere in purgantis medicamento mordicatione. Cui intelligendæ supponendum est ea quæ purgant à nostra natura non posse concoqui, neque in alimentum converti: ac præterea odiosa illi esse, infesta, ac perpetuo eam irritantia; quod ut acutè sic doctè observavit Aristot. prob. 47. sect. prima: quo loco duo requirit in medicamento purgante: primum ut sit ἀπαιτός ut concoqui non possit, alterum ut sit κινητικόν commovens & alterans, sicut exereitandi ratio per motum alienam excernens materiam. Certum enim est ea quæ nutriunt & alunt non esse purgantia, verum quoque ea naturam non irritare ac commovere, nisi forsitan copiosius ingerantur, tum enim ut advertit ibi Arist. lac ipsum ac mustum corpus purgant: quamobrem necesse est ut purgantia minimè nutrientia sint, sed sint à coctione aliena, ac insuper molesta atque irritantia sive moventia, id est, quemadmodum exponit Petrus Apon. com. in prædictum problema, ut egrediantur extra corpus per inferius aut superius, calefaciant partes, aperiant poros, superfluitates dissol-

Attractio unde.

Mordicatio.

vant in sudores & transpirationem insensibilem;
 moveant humores & liquent, ut ipsis stimulantibus
 expellantur à natura. Duo igitur in purgante
 desiderantur medicamento; ut corpus omnino non
 alat, ut corpus stimulet ac irriter. Revocare autè
 debemus in memorià duo esse acrium discrimina:
 unum esui aptum de quo hîc non est sermo, aliud
 ineptum quod purgantis medicamenti conditiones
 omnes habet; quod enim penitus non alat verè in-
 coctile est; qua autem incoctile, ventriculo ac cor-
 pori infestum est, atque molestum. Plura qui vo-
 luerit legat Guillel. Putean. lib. 2. de purg. medica.
 facult. cap. 8. & 9. ex quo discet acria, sicut volunt
 Salernit. purgandi facultatem obtinere. Si quis
 autem sciscitetur cur Salernit. Acrium hic mentio-
 nem faciant, ubi de præparatione, non de qualita-
 te ciborum agitur, sciat id ab illis fuisse propositum
 ut significarent quædam esse acria quæ coctione
 mitescunt, ut sunt allia & porri quibus pro cibis
 utimur, alia vero quæ acrimoniam suam etiam ad-
 mota ignibus retineant, à quibus vis omnis nu-
 triendi exulat, alterandi & purgandi facultas nun-
 quam recedit. Sed quoniam duo omnino sunt cru-
 dorum genera quæ à calore nostro non superantur,
 alterum quidem eorum quæ prorsus coqui non
 possunt, qualia diximus esse acria; alterum eorum
 quæ apta quidem ut coquantur existunt, cruda
 tamen remanent; tum quia vel difficilis sunt co-
 ctionis, vel calorem ignavum & imbecillum nan-
 ciscuntur: idcirco addiderunt Salernit. cruda in-
 flare, quo significarent hoc postremum crudorum
 discrimen. Certum enim est crudos cibos & flatum
 & fluctuationes in corporibus nostris excitare.
 Equidem si flatum causas omnes rimari velimus,
 eas partim ad efficientem, partim ad materialem

Cruda
quæ.

Flatus
ausa

licebit revocare. Efficiēs est calor modo intensus, modo remissus & languidus; nunquā frigus; quod cum extenuare non possit, vapores quoque excitare non valet. Intensum calorem flatus efficere docet Galen. 12. meth. med. præsertim cum in humorem crassum, lentum & frigidum agit: fundit enim & liquat eos humores ac in flatum vertit, nisi quoque vim digerendi valentem possideat. Visus est contrariam tenuisse sententiā lib. 6. de sympt. causis, ubi nec calorem intensum, nec frigus flatus generare scribit; sed remissum solum calorem: vel hoc exemplo quod per constitutionem frigidissimam ac calidissimam purum serenūque aërem videamus, per medias autem constitutiones nebulosum. Verū eo loco Galen. rationem tantum habuit efficientis causæ, non etiam materialis: quæ cum cruda est, glutinosa, lenta & frigida, quemcūque calorē illa repererit, intensum, remissum, quosdam semper flatus ex se promit; quod ætate media observare est quando per Solis ardores & æstus vehementissimos, procellæ & tempestates suscitantur. Materialis causa flatuum est frigida, crassa, lenta, & cruda quævis substantia, quam dū calor vult subigere, primo attenuat, in flatum vertit, ut demum dissipet ac digerat. Ejusmodi sunt leguminum, seminum cerealium, & fructuum maxima pars; & iis multo magis, inquit Galen. lib. 2. de aliment. facult. quæ ante exactam maturitatem mādimus. Flatulentos cibos pene omnes recensuit Corn. Cels. lib. 2. cap. 26. his verbis, *Inflant, inquit, omnia fere legumina. omnia pingua, omnia dulcia, omnia jervulenta; mustum atque etiam id vinum cui nihil adhuc ætatis acceßit. Ex olis tribus allium, brassica, capa omnesque radices excepto cicere & pastinaca, bulbi, ficus etiam arida, sed*

Locus
Gal. ex-
plica-
tus.

Flatus
exci-
tatio.

magis virides, uva recentes, nuces omnes, exceptis nucleis pineis, lac omnisque caseus, quidquid deinde subcrudum aliquis assumpsit, qua conclusione nihil illustrius esse potest ad confirmandam Salernit. sententiam. Porro quæ debeant vel non debeant coqui & præparari alimenta, explicavit Galen. cap. 16. lib. 4. simpl.

Superest ut tertium hujus versiculi membrum exponamus, quod præcedentibus oppositum est: nã illa agunt de crudis cibis, hoc de cibis impendio coctis & ex coctione in falsedine degenerantibus. Nam quemadmodum Protagoras & Philotimus optimè senferunt, quo diutius unumquodque elixatur, caloréque magis exercetur, eo decoctum falsius evadit, deinde si vehementius excoquatur, amarum. Alimenta ergò falsa ex coctione seu etiã ex salis admistione, aut naturali compositione vim siccandi habent: *Sal enim ut ait Galenus lib. 11. simp. quidquid corporibus humidum inest quodammodo absorbit, & quod reliquum est substantia solida adstrictione contrahit, ac proinde etiam conditura sua corpora siccant, & a putredine tuerur.* Supra diximus falsa omnia terrea esse, crassamque habere substantiam, propterea desiccare, sitim afferre & adstrictione quadam cogere. Hippocr. modo falsa ait alvum stringere, modo laxare: quod ut intelligatur, legendus Pamph. Herilacus de aquarum facultatibus lib. 3. cap. 7. & Smetius lib. 3. miscellan. Addamus longæ huic disputationi de alimentorum coctione, ex cibis alios præparationem aliquam atque coctionem postulare, alios nullam: quæcunque enim edulia nutriendorum naturæ simillima sunt, quæque dulcedinem summã præferunt, à natura satis excocta sunt & apparata: sic ut nullus alius apparatus debeat adhiberi, quem-

Apud
Gal 3.
de alim.
facult.
c. 32.

admodum notat. Galen. 4. simpl. cap. 16. & Isaac lib. de diæta. particul. c. 62. lectione 3. Huiusmodi est lac & maturi fructus; lac enim in uberibus animalis satis excoctum est, fructus quoque liquidi & molles nullum apparatus desiderant, sed duri quique crassarum sunt partium. Alia edulia in quibus natura actiones suas non explevit, quæque temperaturam nata sunt remotiorem a natura nutriendorum, vel coctione, vel conditura, vel utroque indigent. Nullum enim alimentum teste Galeno habere debet saporem stomacho noxium, nec odorem foetidum ac cerebro nocentem, nec duriorem substantiam stomachum fatigantem, nec mordicationem aut vellicationem nervis inimicam. Ubi adfuerint hæc vitia emendari poterunt coctione aut conditura. Et quidem coctionis beneficio tria in alimentis præstamus: primum est ut quæ subtilia sunt & liquida in crassitiem convertamus, ut ova assata: alterum ut dura & crassa tenuiora & molliora reddamus, ut assas carnes: postremum ut superflua & flatulenta digeramus ut in leguminibus coctis apparet. Hæc fere Isaac loco laudato, apud quem & eius comment. Pet. Hispanum de foci & ignis differentiis ac conditionibus nonnulla proponuntur.

Lac co-
ctione
non
eger.

Coctio
cibo-
rum
cuid af-
ferat.

De generali ciborum condimento.

CAP. VIII.

Salvia, lac, vinum, piper, allia, petroselinum,
Ex his sit salsa, nec erit commixtio falsa.

Hic habetur modus conficiendi salsamenti
communis, si in mensa specialia deficient, &

Salsa-
menta
Varia

Salvia.

recensentur quinque ex quibus fieri possit. Primum est. Salvia qua fit condimentum in assatione sive decoctione anseris. Anseres enim sive porcelli cum assantur, salvia fere impleri solent ut humiditates superfluae sive viscosae exhalent, & salvia odor anseribus vel porcellis imprimatur. Post assationem tamen salvia rejicienda est & non comedenda. Ex salvia etiam condimentum conficiunt rustici, quo in anserum esu utuntur: contundunt enim allium cum vino & Salvia, ut auferatur aliquantulum de sapore allii. Secundum,

Sal.

Sal cum vino estque salsamentum divinum, sive nobilium. Ipsi enim deficiente sinapio, vel verjuto, imponunt salsario vinum, & parum salis. Tertium, Piper, estque salsamentum rusticorum, commiscunt enim Piper cum fabis & pis. Similiter etiam ex pane asso cum cerevisia, vel vino & pipere, fit salsamentum nigrum ad modum pultis, quod etiam piper vocant, & hoc effundunt super carnes, aut pisces.

Piper.

Quartum, Allium, ex quo etiam fit salsamentum rusticorum. Miscent enim cum molli caseo & lacte, terendo allium, & ita comedunt cum cibo sive asso, sive elixo, sive salso, sive dulci, & cum ovis duris. Quintum, Petroselinum, ex cujus foliis contusis cum verjuto, vel albo vino, fit viridis salsa, quam cum assis edunt. Et hic notandum, salsamenta, sive salsas secundum temporum diversitatem vario modo confici. Temporibus enim calidis inclinant nonnihil ad frigus, vel parvam caliditatem habent. Temporibus vero frigidis, contra.

Allium.

Petroselinum.

Petro-
selinū.

Materia igitur Salsarum æstate sit verjutum, vel agresta, de summitatibus vitis, vel acetum, succus limonum, vel citrangelorum, vel granato-

Aceta-
re.

rum, cum saccharo, & aqua rosarum. Quibus interdum addi potest aliquantulum serpilli & petroselini, ad prædictorum frigiditatem temperandam. Materia verò fassarum temporibus frigidis sit sinapium, eruca, zingiber, piper, cinnamomum, caryophyllum, allium, salvia, menta, serpillum, petroselinum, vinum, jusculum carniū, acetum non forte, sed vini naturæ propinquum. Temporibus vero temperatis, fassarum materia sit inter caliditatem & frigiditatem temperata. Secundo, variantur ratione cibariorum: cibarium enim alia aliis indigent condimentis, id quod cœci non ignorant. Mutonum enim, vitulorum & capreorum salsa debet esse viridis, in æstate quidem ex aceto & agresta, cum paucis speciebus sine Allio, cum Petroselino, Zingibere albo, & agresta, & pane asso in acetum vel agrestam infuso.

Hyeme fiat eadem cum pluribus speciebus, paucō allio, optimo vino, & pauca agresta, Hyeme. vel sufficiat sinapium & eruca. Salsa autem pro carnibus bovis elixis est piper coctum ex pipere, pane asso, jure carniū, & pauca agresta, & hæc eadem satis convenit carnibus porcinis in hyeme. Possunt etiam carnes porcinae comedi æstate in principio refectiōis cum aceto & petroselino. Si verò prædictæ carnes pastilentur; præsertim bovinae & porcinae; Hyeme quidem adponatur cepe, allium cum pulvere specierum dulcium parva quantitate: Aestate verò sine cœpis cum verjuto, vel cepæ parvæ in pauca quantitate. Si autem pastillatura fiat ex carnibus subtilioribus, non adponatur cepe. Aestate quidem lac amygdalarum, cum verjuto, & paucō pulvere specierum dulcium; in fine adponatur ovum con-

quassatum cum agresta. Hyeme vero loco agresta sumatur vinū cū speciebus dulcibus. Assaturæ autem cuniculorum, & pullorū convenit condimentum ex Cinammomo & mica panis. Aestate quidem cum agresta: Hyeme vero cum vino. Assaturæ porci convenit liquor inde descendens, conquassatus cum optimo vino & cepis, idque in hyeme: Aestate vero salsa viridis, cuius supra facta est mentio. Assaturæ phasianorum, columbarum, & turturum, nullo alio indigent condimento præter salem. Caponum vero & gallinarum elixatarum conveniens condimentum, est aqua decoctionis earundem, cum aliquantulo pulveris specierum dulcium, & præcipuè si addantur in decoctione salvia, hyssopus, petroselinum, idque in hyeme. In æstate sufficit sola aqua cum succo summitatum vitis. Verum pro salsa caponum & gallinarum pinguium pastillandarum, nihil penitus apponendum est præter pauculum pulveris specierum, & in fine agresta supra dicta in æstate, optimum vinum in hyeme. Pisces vero quanto sunt carnis crassioris, difficilioris digestionis, majoris superfluitatis, & humidioris naturæ, tanto indigent salsis calidiōribus, & acutioribus, quod etiam in carnibus observandum.

Piscium
salsa.

Animadversio.

Conditura
ciborum.

Altera ciborum præparatio ad voluptatem magis quam ad necessitatem comparata grecis dicitur ἀπρωτός καὶ πρὶν δειπνῆσαι. Latinis conditura vocatur, ex qua deductum nomen πρὶν δειπνῆσαι καὶ ἀπρωτός quod vulgo Condimentum nuncupamus. Est vero Conditura ciborum præpara-

tio quedam : cujus beneficio suaviora non minus quam salubriora redduntur edulia , quam descriptionem ad scopum medicum accommodavi, non tam additione vocabuli suavioris, quod solius videtur esse voluptatis & luxus, quam salubrioris, cujus rationem semper Medici sibi propositam habere debent. Finis ergo condimenti duplex est: Condi-
ture fi-
nis. ciborum suavitas quam edaces & cupediarii unicam sibi proponunt, & eorundem salubritas, quæ considerationis est medicæ. Utrumque finem ex Galen. lib. 4. simpl. cap. 16. deduximus quo loco Condi-
menti
divisio. ait condimenta *suavitatem in augere per quæ ipsa preparantur, & eorum admixtione emendari vitiosa edulia, calida quidem frigidis condimentis, frigida calidis.* Porro condimentorum aliud est suave & jucundum, aliud in suave; aliud suave & insalubre, aliud suave & salubre simul. Suave est saccharum & mel; insuave menta, & salvia; suave & insalubre est piperatum omne & acre edulium; suave & salubre acetum & agresta. Sed advertit Galen. loco laudato ex cibo insuavi & insuavi condimento suavius & incundius effici obsonium: *fieri enim potest, inquit, ut immoderatis duob. coeuntibus id quod ex ambobus mistum sit commoderatum evadat, ac proinde quoque dulce appareat cum immoderata minimè sint talia.* Officium itaque est boni Conditoris seu obsonatoris, nosse rerum misturas & compositiones, ut illa salubria, illa insalubria evadant, qui solam suavitatem attendit Coci nomen, qui cum suavitate salubritatem, Medici appellationem meretur, ac proinde Cæl. Apitius coquinæ, Platina medicinæ magister habendus est. Habet ergo rationem medicus in condiendis cibis, suavitatis simul & salubritatis: suavitatis, quia paulo peior, sed su-

Coci
& Me-
dici
discr-
men

vior cibis & potus, quemadmodum decernit Hippoc. Aphor. 38. lib. 2. meliori quidem, sed ingrato praeferendus: quae enim libenter & magna cum voluptate summus, ea arctius amplectitur omnique ex parte appressus concludit & retinet ventriculus atque multo facilius concoquit, ait Galen. in comment. salubritas etiam maxime attendenda, sic ut ex conditura, cibi ætati, sexui, temperamento, consuetudini, regioni, conditioni consentiant.

Ex omnibus autem condimentis famem optimam esse dixit Socrates, Antiphanes significavit hoc senario:

Ἀπαντ' ὁ λιμὸς γλυκίᾳ πλεονεκτήσει,

Fastidiebant enim viri prudentes gulæ hæc irritamenta quæ maxime esse solent valetudinis nocumenta: condimentis enim ut plurimum utuntur luxui dediti homines adeo pravis, ut coctioni plus noceant quam commodent, voluptati plus consulant quam saluti; quasi homines illi ideo vivant ut comedant, non è converso ideo comedant ut vivant. Cæterum condimentum omne seu utile & suave sit, seu insalubre, simplex est aut compositum. Simplex quod ex unius rei admixtione exurgit, compositum quod ex duab. aut pluribus rebus conflatur. Placet vero simplicia condimenta pro facultatibus quibus pollent dividere, easque ad primas qualitates & secundas revocare; qui mos est medicorum rerum naturas perscrutantium. Sunt ergo simplicia condimenta, vel calefacientia, vel refrigerantia, vel temperata. Calefacientium alia acria, alia amara, alia salsa: refrigerantium alia acerba, alia acida. Temperata sunt dulcia, & pingua. Acria penè omnia aromatica sunt, quorum maximus est usus in condituris, cum pro-

Cicer.
l. 1. de
finib.

Sim-
plex
condi-
men-
tum.

Acria
condi-
menta.

priatum qualitatum, tum vero jucundi saporis
 atque odoris gratia: cibus enim eo odore im-
 butus & intro delatus, emendata succorum ma-
 litia securum corpori alimentum præbet; non
 modo quod faciliè non putrescit, sed etiam quod
 humorum putrefactioni occurrit. Ad hæc perti-
 nent cinnamonum, acre, odorum, suave, cali-
 dæ, siccæque naturæ, substantia tenui sed levi-
 ter subadstringente ac roborante, piper, zinzi-
 ber, Caryophilli, nux moschata, macer, ma-
 cis, crocus, sinapi, allium, salvia, serpillum,
 menta, majorana, petroselinum, semen anisi,
 cymini, anethi. Inter amara habentur amygdalæ amaræ & cappaes. Inter Salsa Sal *ῥῆ ὀψων* *ὀψων καὶ ἡ δυνάμει* obsoniorum atque condimento-
 rum omnium obsonium ac condimentum. Ex
 refrigerantibus acerbis est succus cerealium im-
 maturorum, ex quo fit salsa, viridis vulgo dicta.
 Ex Acidis acetum, œmphacium, succus limo-
 num, oxalydis, auranciorum, & citriorum. Dul-
 cia sunt saccharum, mel, pingua, butyrum,
 oleum, adeps; quorum omnium facultates pas-
 sim describuntur à Medicis. Venio ad composita
 condimenta, quorum multiplices differentiæ re-
 censentur ab Apicio & Athenæo veteribus usi-
 tatæ, non pauciores in usu sunt apud nostros Co-
 cos, sed lautiores & suaviore; quas ne volumi-
 ne quidem integro quis possit complecti si velit,
 adeo voluptas hominum ex gula ingeniosa est &
 artificiosa. Vulgò tamen commendantur intin-
 ctus, & Embammata omnis generis, Saccha-
 rata, Salviata, alliata, cepata, oxypora à digni-
 tate & præstantia regia & Imperatoria, à gente
 Germanica & Lusitanica, sunt & pretiosa am-
 barata, moschata, perlata. Vulgaria quoque sunt

Amara.

Salsa.

Acer-
ba.

Acida.

Dulcia.

Pin-
guia.Com-
posita
condi-
menta.

Obfer-
vanda
in con-
dimen-
tis.

Acetaria, non modo ex herbis & radicibus, sed ex floribus & fructibus nonnullis, non tantum ex sale sed ex saccharo quoque concinnata & condita, cruda modo, modo cocta. Quid recenseam Tyro-
tarichos, Tuceta, toma u a, succidia, capnistas
carnes, jura atria, pulmenta, vitulos, porcellos-
que trojanos, pernas, minutalia & trunculos,
ventres faliscos, apexabones, escas conditaneas
& muriaticas, cæterasque cupedias & scitamenta
quæ græcis *ρωγανδύματα* vocantur? Obsonato-
ris officium est nosse quo condimento singula
gaudeant edulia, alia enim omphacio, aceto alia,
alia saccharo, sale alia aut pipere suaviora &
gratiora palato redduntur. Illius quoque est par-
tium gustum & palatum utentium tenere, nec
ignorare temperamentum; ne calidis naturis cali-
da condimenta exhibeat, aut frigidis frigida. Sunt
ergo hæc universim consideranda in condimen-
tis. Primo ut sani & valentes paucis admodum
condimentis utantur. Secundo, nullo modo iis
condimentis utendum, quæ plurimum à tempera-
mento nostro distant. 3. iis maximè utendum quæ
ad temperamentum ciborum quibus vescimur
proximè accedunt. Quarto, æstatis tempore &
biliosis naturis frigidiora condimenta, hyeme &
pituitosis calidiora concedenda. Quinto, admis-
cenda condimenta quibus, ut suaviores sic me-
liores & salubriores cibi reddantur. Ultimo sic
utendum condimentis ut nusquam plures cibi
ingerantur quam calor ventriculi coquere possit.
Atque hæc sufficiant ad doctrinam universalem
condimentorum, quæ de singulis condimentis
à Salernitanis proponentur, explicabuntur deinceps.

De Sale.

CAP. IX.

VAs condimenti præponi debet edenti.
*Sal virus refugat, rectè insipidumque sa-
 porat,*

Nam sapit esca malè, quæ datur absque sale.

Vrunt res falsæ visum, semenque minuant,

Et generant scabiem, pruritum sive rigorem.

Hoc loco tria discutiuntur. Primo ponitur præceptum generale, nemini hætenus non observatum, ut videlicet vas condimenti, id est, salis, quod salinum dicitur, primum in mensa apponatur, juxta vulgatos hosce versiculos.

Sal primo poni debet, primoque reponi.

Non bene mensa tibi ponitur absque sale.

Secundò, recensentur duo commoda salis. Primum est, salẽ resistere veneno. Cujus duplex potest assignari causa, vel quia sal exsiccatum cum sit, siccitate sua exsiccat humiditates, unde sequi solet corruptio. Galen. lib. 11. de simpl. Medic. facult. Nam sal, inquit, quicquid in corporibus humidum inest, id quodam modo absorbit, & quod reliquum est substantiæ, adstrictione contrahit: ac proinde etiam conditura sua carnes servat, & à putredine tuetur. Vel quod sal exsiccet & reprimat humiditates à corpore extrahendas, porosque claudat, per consequens penetrationem veneni, quæ fieri solet per poros, prohibeat. Secundum est, salẽ cibis saporem inducere. Nam quotidiano discimus ex-

perimento, nulla cibaria sine salis commixtione sapere.

Tertio loco enumerantur nocumenta salis sive cibariorum nimis salforum. Primum est ea utere, id est, lædere visum, & itidem duplex causa adsignari potest: Quod res nimium falsæ vehementer exsiccantes inimicæ sint oculis, visus instrumentis. Oculi enim sunt de natura aquæ, ut testatur Aristot. cap. 2. de sensu & sensibili: vel quod cibaria admodum falsa, pruritus excitent & mordicent, à cibariis autem mordicativis in stomacho existentibus elewantur & fumi mordicativi, mordicatione sua oculis plurimum nocentes, ipsosque tabefacientes. Unde videmus ebullientes salem rubros ferè habere oculos. Secundum est, cibaria falsiora imminuere sperma. Quia multum exsiccat omnes humiditates, unde etiam sperma exsiccat & imminuitur. Tertium est, generare scabiem, quia sal humorem gignit acutum, mordicativum, & adustum, unde scabies nascitur. Quartum est, augere pruritus, quia generat humorem mordicativum pruritivum. Horum 4. nocumentorum meminit Rhazes 3. ad Mansorem cap. 17. Eorum, inquit sanguinem, qui multam ex eo sumunt quantitatem, adurit, visum quoque debilitat, atque sperma minuit: generat pruritus & scabiem. Per falsa præterea gignunt serpiginem, impetiginem, morpheum, & lepram in dispositis, & vias urinæ diu continuata excoeriant. Moderatè tamen falsa fastidium auferunt, ciborum adpetentiam faciunt, atque acuunt.

Animadversio.

EX omnibus condimentis Sal proponunt Sa-
lernitani ejusque vires explicant, cujus tanta
est apud universas gentes utilitas, ut eo ad condi-
menta utantur & ad salituram; ita ut *siccitate ea*
carere elegantior hominis vita nequeat quacumque
orbis in parte, inquit Jul. Alexan. salub. lib. 18.
cap. 7. Quæritur autem à Plut. lib. 5. Sympos.
probl. 10. unde tanta sali acrevit opinio atque
honor ut ab Homero *ἑῖς* id est divinus vocetur,
ut à Platone salis substantia legum autoritate
sacro-sancta diis que gratissima καὶ *διοειδέσας* pro-
datur, ut ei à nonnullis Gratiarum, seu *χαρίτων*
nomen tribuatur, (ut ab eo orta Venus *Ἀλκίβοης*
denominetur. Salem vero divinum haberi docet
communi nomine cum iis quæ quod publicis com-
modis serviunt & ad varios usus accommodata
sunt, divina nuncupantur. Tanta autem est salis
utilitas ut sit nutrimenti *τρέφοντα*, cibo robur
solidumque temperamentum ad urgendam ap-
petentiam præbeat. Adde quod mortua corpo-
ra à putredine vendicando atque corruptione,
Deorum immortalitatem imitari videatur. Gra-
tiarum quoque appellationem sortitus est, quod
fit *ἡ δεισιπύου* delicatissimū obsonium, potissimam
cibi partem suavitate condiens. Nec male opinor
Venus à sale denominata fuit, cum sal *ῥίμοι* exi-
stat & ad genituram non parum conferat: solent
enim canes in Venerem segniores salis murique
conditis carnibus ad Venerem excitari, circunfe-
runturque maritimæ gentes & salaciores & ad
Venerem libidinemque procliviores esse quam

Salis
laus.Qua-
tuor
quæritur
de
sale.

Primū;

Secun-
dum.

Terriū;

Quartū

mediteraneæ. Si quis salis præconia legere voluerit, adeat Guillel. Stuchium l. 2. antiquit. convivial. c. 8. Levin. Lemnium lib. 2. de miraculis naturæ c. 36. & l. 4. cap. ult. Erasinum in Chiliadib. Langium epist. 97. Mercurial. l. 3. Variar. c. 2. & Bernardinum Gomeſium opere peculiari ἀποχευρίας.

Salis
diffe-
rentiæ.

Sal ter-
renus
& fossi-
lis.

Am-
monia-
cus.
Gem-
meus.
Niger,
Viridis,
Petre-
us.

Cæterum quia salis non una est differentia, sed multiplex; idcirco ejus discrimina breviter adducenda sunt, ut quæ potior in condimentis sit species definiatur. Sal aut verus est aut apparens. Verum dico qui præter colorem saporem quoque salis habet atque facultatem siccandi, calefaciendi, adstringendi, abstergendi, dissolvendi, exsurgendi superfluitates, à putredine vindicandi, corrodingi etiam atque mordicandi. Apparens præter colorem & concretionem salis nihil fere retinet. Verus duplex: est natiuus & factitiuus; ille vel è terra, vel ex aquis eximitur, Terrenus ut plurimum fossilis est, seu cædatur ex montib. seu effodiatur è campis, seu ex arenis educatur. In India plerosque esse salis montes testatur Plinius, & Herodotus narrat lib. 4. in Mediterraneis partib. Africæ Incolas esse Atlantas, hoc est Sales dictos; quod ibi non minus quam metalla sales effodiantur. Juxta Cracoviam & in mediterraneis Germaniæ Provinciis è campis eximi salelem nemo nescit, in Cyrenaico tractu sub arenis reperiri salelem Medici non ignorant, quem idcirco Ammoniacum vocat Dioscor. lib. 5. cap. 75. Est & sal saxeus quem salelem Gemmæ dicunt, est & Niger, qui Naphricus seu Indus, est & viridis, qui Cappadocius, costus, metallinus, seu Salquem Taburem vocantur. Petreus nitrum nominatur, quod à regione in Armenium, Africanum,

Romanum Ægyptiacum, Babylonium dividitur. A colore in album & nigrum, vulgo ab Rabuth. Ex aquis Sal erumpens dicitur fontanus, putealis, fluvialis, lacustris, marinus. In sinu maris Adriatici teste Polybio septem sunt fontes uno excepto falsi. Puteos quosdam Germaniæ falsis scaterere aquis narrat Agricola. Ochus & Oxus Fluvii apud Bactros corrasa salis ramenta deferunt. Elacu Tarentino, Tarentinus sal nomen habet, si credimus Plinio, Medicinæ usibus expetitus. Denique è mari marinus sponte emergit, ubi mare fervens æstu spumas agit, easque ad littora & scopulos appellit, quæ abscissæ & in scopulis dimissæ, pro solis, pro aëris, pro loci natura in candidissimum & longe suavissimum omnium salem concresecunt. Hunc Agricola Salem Virginem vocari posse docet. Factitius sal seu arte elaboratus multiplex est: alius enim est marinus ex aqua factus marina, alius ex muria nativa fontium, lacuum, aut aquarum salinarum; alius denique Chymicus qui non modo ex lignis, sed ex herbis atque ex omnium ferme arborum frondibus; imo ex rebus penè omnibus: quin etiam ex ipsis hominum & brutorum stercorebus ac fimis educitur ac paratur. Sal porro minimè verus, sed veri colorem mentiens, dicitur. Indicus Paulo Agein. l. 2. c. 54. ex Archigenis mente, vulgo Saccharum, quod an veteribus cognitum sit, vix constat. Marnardus Epist. 5. lib. 15. Joa. Baptist. Theodof. Epist. 4. Leonard. Puchius paradox. lib. 1. cap. 35. Ruellius lib. 3. de natur. stirpium cap. 22. Jul. Alexand. salub. lib. 19. cap. 14. cognitum negant, mellisque genus esse quod veteres Sacchar vocabant, asserunt: quibus repugnant Guil-

Fontanus.

Fluvialis.

Putealis.

Lacustris.

Marinus.

Sal Virgo.

Factitius.

Chymicus.

lel. Stukius com. in Artiani periplum maris Eri-
thraei, Cardan. lib. 1. contrad. tract. 1. contrad. 15.
Andr. Mathiol. com. in lib. 2. Dioscorid. cap. 75.
Joa. Gorreus junior in definition. medic. lib. 2.
Joa. Langius epist. 64. Aloysius Mundella annotat.
in examen. simpl. Antonii Musæ Brasa. Joan. Cor-
nat. in Diosc. lib. 2. Emblemate 71. & alii quibus
libenter subscribo ob rationes quas cumulavit
Mathiol. epist. lib. 1. epist. ad Jacobū Bosellum, &
Joa. Brodeus Miscellan. lib. 4. cap. 22. Plures salis
differentias videre qui voluerit, legat Andream
Chioccū. sect. 2. Musæi Calceolariani Veronensis.

His ita constitutis dicamus quis ex salib⁹ potior
Sal op- suaviorq; existat; quæ ve utilitates ex eo depro-
timus. mantur. Ex veris salib⁹ ut omnium perfectissimus
eligendus est candidus, pellucidus, crysalli instar.
dēsus, inodorus, quiq; æqualem & cum quadam
veluti suavitate temperatam habet acrimoniam;
qualis ut plurimum est fossilis ex montib⁹ cēsus, in
quo omnes perfecti salis proprietates & effectus
reperiuntur. Nam & caliditate & siccitate pollet
paulo ultra secundum à temperamento recessum,
resiccat vehementer & supervacaneum humorem
exsugit, ita cogit, adstringit & densat ut extrinse-
cus ingruere noxa putredinis non valeat: extenuat
quoque, dissolvit & humorum crassitiem absorbit;
adstringendi facultate & mordicat & corrugat os
ventriculi superius, ita ut appetitum moveat. Mul-
ta alia addi possent in salis commendationem non
contempnendæ eruditionis, & à Baccio lib. 5. de
Thermis & ab Alsario Crucio de quęstis per epi-
stol. centaria tertia, & ex Viginerio com. in Phi-
lost. & tractatu proprio de sale, & ex Beringuccio
Pyrotech. lib. 2. cap. 8. propositi nisi me animad-

versiones scribere non commentarios recorderer. Unum addo, salernidcirco in condimentum ciborum advocari; 1. quod omnium saporum primus exciter ex palato salivam, sine qua non fit bona preparatio cibi in ore. 2. quod viscosa cibatria & crassarum partium temperet & attenuet. 3. quod cibus omnibus qui ferè insipidi sunt respectu gustus, suavitatem & sapiditatem conciliet. 4. quod humidos cibos & superfluo turgentibus succo exsiccet; postremo quod ciborum graveolentiam ac fœtorè sit quis adsi tollat aut emendet. Ex his quę de sale dicta sunt, cujus facultatis sint salita quivis intelliget: attamen qui rem exactius nosse voluerit de falsis aquis, consulat Baccium lib. 5. de Thermis, Herilacum de aquarum natura lib. 3. & Georgiū Vernherū de aquis Hungarię. De garo & muria veterum videat Jul. Alexand. salub. lib. 16. cap. 16. & inter alios Lælium Bisciolam appendice ad postremum librum tomi secundis horarum subserviarum. Ceterum locus hic esset commemorandi & explicandi singula condimenta à Salernitanis prætermissa, sed à Calcographo urgeor, variis alioquin negotiis distractus; ab iis igitur velut à rebus minus necessariis impręsentiarum abstinere, ubi tamen occurrerint non omitturus.

Sal cur-
condi-
men-
tum.

De tempore assumendi alimenti penes anni tempestates.

C A P. X.

Temporibus Veris modicum prandere iuberis.
Sed calor Æstatis dapibus nocet immoderatis;
Autumni fructus caveas, ne sint tibi luctus.
De mensa sume quantum vis tempore Brumę.

Veris
cibus.

HIC agitur de cibi mensura secundum anni tempora convenienti. Et primo de Vere: Vere siquidem modice prandendum est, paululum cibo demendum, adjiciendumque potioni. Avicenna 2. 1. Doctr. capite sexto. Ratio. Quia tempore hyemis propter ejus gulositatem & exercitii parvitatem, & resolutionis prohibitionem, humores crudi, & maximè phlegmatici ex temporis proportionem generati in interioribus corporis, ob ambientis aëris frigiditatem, sive *ἀντιρροιασιν* coadunantur; Ver autem superveniens illos eliquat, & diffundit per totum corpus, quare natura per id tempus plurimum circa illorum digestionem occupata est. Si itaque in Vere daretur magna cibi mensura, natura à digestionem prædictorum humorum impedita diverteretur, ut pote per humores, & magnam ciborum copiam plus æquo gravata, unde humores in corpore crudi & indigesti relictæ facillime membrum aliquod invadentes ægritudinem inducerent. Quare summopere conandum est, ut id temporis cibo nonnihil dematur. Diminutio enim ciborum maximè præservat ab ægritudinibus Veris, teste Avicenna ibidem. Et hoc quidem de adulto & extremo Vere intelligendum; novum enim Ver Hyemi adsimilatur, unde & hyemis ritu per id tempus cibus administrandus est. Intelligendum item de corpore humoribus phlegmaticis & crudis repleto. Corpori enim temperato in humoribus, cibus exhibendus juxta mensuram caloris innati, & resolutionem quæ fit à corpore: ablata enim causa est diminutionis cibi, Unde Hip. Aphor. decimo quinto, libro primo: Ventres Hyemæ & Vere, natura calidissimi sunt, & somni longissimi: quare per ea tempora alimenta copiosa sunt exhibenda. Etenim tunc

calor innatus plurimus est, unde & pluribus eget alimentis.

Secundò, de Aestate, quod nimia cibi sumptio in aestate noceat. Virtus enim digestiva tum debilis est: Spiritus enim & calor innatus, instrumenta virtutum debilitantur, minusque ob caloris externi excessum, & attractionem ad exteriora resolvuntur, & multum cibum digerere nequeunt. Sciendum tamen propter vehementiam resolutionis humiditatum, tam substantialium, quam nutrimentalium corporis, æstivo tempore crassiores ac majorem cibum exhibendum esse, si virtus digestionis sufficeret. Verùm cum non sufficiat uno eodemque tempore multum digerere cibum, parum sæpeque de eo exhibendum est, juxta illud Galen. comm. 17. lib. 1. Aphor. Aestivo quidem tempore, quantum ad temporis rationem attinet, sæpius pauca danda sunt, quoniam & pluri egent adjectione, ut qui sunt dissoluti, & vires habeant imbecilles. Et licet æstate cibo nonnihil demendum sit, potioni tamen adjiciendum est: tum enim maxima fit resolutio & exsiccatio corporis, calor etiam humidum longè exuperat, unde & sitis major exoritur. Elixis itaque utendum, cibisque frigidis ac porione tum multa, tum diluta. Vinum autem vinosum & purum evitandum, ut quod facile inflammetur, & violento æstu vehementem calorem intendat.

Tertiò de Autumno, ut scilicet per Autumnum à fructibus autumnalibus, uvis scilicet, Persicis Ficibus, & similibus abstinenceatur, vel modicè saltem de iis edatur: generant enim sanguinem putrefactioni accommodum, ob ebullitionem, quam in corpore & humoribus faciunt, quod maximè in stomacho immundo in Autumno sæpius accidere.

Aestatis
cibus.

Autum.
ni cibi.

solet : unde malæ sequuntur ægritudines, nimirum variolæ, morbili, & pestilentia. Pro majori notitia victus salubris per autumnum, cavendum est, ne famem & sitim patiantur, vel cibo una hora repleantur, ut præcipit Rhazes 4. ad Mansorem cap. 26. de regimine corporis secundum anni tempora. Vinum autem quod bibitur, sit paulò liberius dilutum, neque tamen immodicè, ut corpus humectet, & calorem reprimat : minus etiam quàm in æstate bibendum, ne natura per id tempus debilitata digerere renuat, & calor obtusus, ventositates & colicam generet.

Hyemis cib.

Quartò de hyeme. Tempore siquidem Hyemali tantum edendum quantum volumus, id est, plus quàm cæteris temporibus, teste Avicenna Fen. 2. 1. Doctr. 2. capite sexto; & Galeno, in comment. 17. libri primi Aphorif. Hyberno, inquit, tempore multa quidem danda sunt propter robur virium, sed raro, quia non valde multa indigent adjectione laborantes, ut à quibus non multa fiat evacuatio. Et ratio est, quia calor innatus hyeme intēsiōr est, tum quia unitus, tum quia fortificatus *Si tuu an- nateisam*. id est, juxta positionem sui contrarii, videlicet, frigidi aëris corpora circundantis: quod veritatem habet in robustis & corpulentis, & non in raris ac debilibus, in hujusmodi enim corporibus intensum hyemis frigus non modo non confortat calorem, sed magis debilitat. Et hoc innuit Hippocr. Aphor. 15. lib. 1. Ventres hyeme & Vere, natura calidissimi : quare per ea tempora, alimenta copiosiora sunt exhibenda. Etenim hinc calor innatus plurimus est, unde pluribus egent alimentis, quæ quidem & crassiora, ac difficilioris digestionis exhibere licet, quia calor intensior est. Vinum autem utendum est meraciore & rubicundiore.

Notandum tamen, quòd licet consideratione habita ad fortitudinem caloris & virtutis digestivæ in hyeme crassiores & densiores cibi convenient, attamen quia corpora per id tempus ob phlegmatis abundantiam facillimè replentur & obstruuntur, & parva à continente sit resolutio; tutius est uti cibis inter solidum & rarum mediis, sicuti sunt caro hœdina, vitulina, mutonis, lucii, percarum & cancrorum. Crassioribus vero ut sunt bovina, porcina, agnina, concharum, astracrorum, caponum & similes, abstinendum aut una saltem comestione utendum, adhibitis sæpius rebus aperitivis & diureticis, ut petroselino, nasturtio, apio exercitio forti.

Animadversio.

PRæparationem ciborum sequitur tempus ingerenti alimenti. Tempus illud est innominatum aut nominatum. Innominatum rursum generale est aut particulare. Generale comprehendit victus rationem singulis anni temporibus convenientem; de qua hoc capite agitur. Particulare designat tempus quo assumenda sunt alimenta de quo proximo dicetur capite. Nominatum tempus prandium ac cœna, de quibus suo ordine.

Quod spectat ad victus rationem secundum anni tempestates definiendam, observandum imprimis alimentum debere semper comparari cum calore, sicut major copia ingeratur cibi ubi major adfuerit nutritiarum partium calor innatus, atqui hyeme & vere uberior adest ventriculi calor, par-
cior autumno & æstate; ergo hyeme major copia

Funda-
men-
tum
notan-
dum.

alimenti ingerenda est deinde vere, minor autumno, omnium minima æstate; ut colligere licet ex Aphorif. Hippocr. 15. lib. 1. Quocirca idem Hippocrat sive Polybus lib. de diætâ commendat hyeme victum uberiores ex cibis satis solidis, carnibus assis, calefacientibus oleribus, potum vero parcissimum ex vino meraco ut corpus calidum & siccum efficiatur, est enim cibi copîa necessaria ob caloris copiam tûm vigentis, solidi quoque debent esse cibi ut magis nutriant. Assi præterea quibus facultas inest calefaciendi simul & exsiccandi. Molliora olera interdici debent quia phlegmatica, non duriora & calidiora ut supetfluæ corporis humiditates aliquo pacto absorbentur. Vinum debet esse calidissimum & multo nutrimenti, quale est crassiusculum, rubrum, flavû, sed parcè assumi debet, quia resiccanda sunt corpora, non humectanda. Quod si quis objiciat hyeme largiore potu utendum, tum propter ciborum copiam quorum vehiculum est, tum propter eorum qualitatem solidam, aridam & assam, ex quo per angustas mesenterii venas difficiliter distribuuntur, respondeo parcum potum intelligi respectu aliarum anni partium, non alimentorum quæ assumuntur. Quæri hic etiam potest cur victus ratio calidior hyeme exhibeatur, cum ventres tûm sint calidiores. Dicendum calidiores cibos hyeme convenire, propterea quod hyems corpus pituita impleat ob æris quem assidue spiramus frigidam & humidam intemperiem; ex Hippocr. lib. de natura huma. ut igitur constitutio illa emendetur, cibi calidiores assumendi sunt; nulla enim est in toto corpore caliditas præterquam in organis coctionis. Idem esto iudicium æstatis in qua omnes partes calidiores sunt, excepto ventri-

Obje-
ctio.

Solu-
tio.

Obje-
ctio
alia.

Solu-
tio.

culo. Porro ineunte Vere composiori & dilutiori potu utendum & paulatim, cibis mollorib. elixis, idem Polybus consulit; æstaté vero potu aquoso & multo, cibo paucio & elixo: Autumno denique cibo paulo pleniori & ficciori quam æstate; potu parciore & meraciori: quæ omnia paulo fufius explicat Galen. in comm. Hier. Triverus & Joann. Placatomus. Cæterum totum hoc caput defumptum est ex Avicen. Fen. 3. lib. 1. doct. 5. cap. singulari; quem locum mirum in modum illustrat Jacob. de Partibus suo commt. Ad quoque Galen. comm. in Aphor. 15. lib. 1. Aphor. 2. & 18. lib. 3. & in Aphor. 47. lib. 6. Non omittendum est quod monet Cato lib. de re rust. cap. 56. & 57. familiæ villici hyeme paulo minus cibi præbendum quam æstate, & æstate plus vini dandum quam hyeme. Est ne Cato Hippocrati contrarius? Ita est, sed Hippocrates minime deferendus. Cato enim rationem habet operariorum qui per æstatem necessario plus laborant; Hippocrates hominum qui sanitatem sartam tectam conservare cupiunt.

Caro
ad ver-
sus Hip.

Cæterum hic locus exigit ut de antiperistasi aliquid adjiciamus; cum ejus beneficio calorem nativum hyeme intendi omnes perhibeant, ad eamque confugiant in enodandis difficillimis quæstionibus. Equidem vox ipsa Arist. primo meteor. cap. 12. Olympiodoro praxi 14. ejusdem libri, cæterisque Aristotelis interpretibus Græcis & Latinis usurpata legitur, usus ejus apud Hippocr. Galenum, aliosque Medicos frequens est sic ut eam in rerum natura esse nemo dubitare debeat: ἀλλ' ἐπειδὴ ὁρῶμεν, inquit Arist. ὅτι γίνεται ἀντιπερίστας τοῖς θερμῶν καὶ ψυχρῶν ἀλλήλοις, quod ipsum pene repetit Olympiod. intelligunt Hippocr & Galen. in Aph. 21. lib. 5. Sed nec ab ea mente recedunt in

Antipe-
ristasis
cogni-
ta Phi-
loso-
phis &
medi-
cis.

Defini-
tio An-
tiperist.

qui frigori vim urendi tribuerunt ut sunt inter Poetas Virgilius & Lucanus, inter Oratores Tullius, inter Physiologos Galeot. Martius, Hieronym. Magius, & Brodeus, quorum recensendis verbis parcimus ne Medica Grammaticis videamur interferere. Describenda potius est Antiperistasis & ejus ratio explicanda. Describitur autem *calidi & frigidi mutua undique compulso atque confictio*, vel si major coarctatio, cohibitio, seu compressio *mutua duorum contrariorum, maxime calidi & frigidi, per quam contrarium obfessum compressumque ab altero contrario multum intenditur*. Etenim cum unum contrarium alteri contrario opponitur puta calori frigus, calor qui est contrarium ita oppugnatur ut nequeat obfistere frigori: fugit ergo calor, fugiendo sese colligit, seseque colligendo vires sumit evaditque valentior eo in loco ubi collectus est: ibique tum demum resistit frigori cui ante collectionem cedere cogebatur. Notum est vulgare illud axioma simulque verum, unitam virtutem ipsa dissipata fortiozem. Sequitur examinandum an ille calor qui ob frigus obsidens interius fugit augeturque, sitne substantia an qualitas: secundo utrum intensio illa sit secundum gradus: ac denique fiatne intensio hæc caloris, vel a calore ipso sic ut se ipsum augeat, vel à frigore ita ut augeatur calor ab eo quod calorem destruit. Multæ hic rixæ & contentiones inter philosophos, & si ullibi subtilitas emicuit, maxime in hoc argumento in quo Richardus Suisset vulgo Calculator dictus, Pet. Pomponat. Benedict. Victorius Faventin. Joa. Marlianus, Alvarus Thomas præ cæteris enituerunt. Ego ut multa paucis complectar, intricata evolvam, obscura

Quæ-
stiones
tres cir-
ca An-
tiperist.

illustrem & à sensibus abstracta ad usum & experientiam revocem, arbitror primo calorem illum ob frigus intro recurrentem non esse substantiam sed accidens. Quod ut intelligatur, *Prima questio.*
supponendum ex Galen. comment. ad Aphor. 14. sect. 1. aliud esse τὸ θερμὸν aliud θερμότης, aliud inquam calidum, aliud caliditatem. θερμὸν duo significat corpus caliditate præditum, & ipsam caliditatem quod exemplis demonstrat, θερμότης, vero solam caliditatem denotat. Galenus ergo comm. ad Aphor. 15. ejusdem sect. notat frigido balneo τὸ θερμότην εἰς τὸ βάθος καταπύσσον αὐθεσιζέσθαι, & postea ἐπανερχέσθαι, calorem in profundum fugientem colligi; & mox reverti ad extimam superficiem, quod exemplum adducit demonstrandæ antiperistaseos. Ex hoc sequitur Galenum intelligere antiperistasi augeri calorem nativum penes qualitatem, non penes substantiam cum vocabulo τὸ θερμὸν usus non sit, sed τὸ θερμότης, quam Aristot. in problem. definit ὑπερχλὸν τὸ θερμότητος, idest caloris excessum. In qua quoque sententia fuit Oribasi. comment. in eundem locum ubi scribit πλείον τὸ θερμὸν ἐμφορῆν θερμότητος causam esse majoris appetitus & melioris coctionis. Ait præterea quod hyems frigida sit, & ver ei vicinum, hanc ob rem necesse est ut caverna illa invisibiles quos poros appellant, concludantur & omnino constipentur. Atque hinc fervor noster naturalis (θερμότης dicit non θερμὸν) non invenit per quod exhalari & egredi possit. Continet ergo omne quod est intrinsecus & celeriter obit ciborum coctionem, ceu princeps & dominus qui cuncta disponat. Et re vera calor qui retrocedit non fixus ille est ac substantialis, sed so-

Galeno
respon-
detur.

Quot
modis
augea-
tur ca-
lor.

lum influens & accidentarius; *fixi enim caloris ait Liebantius scholiis ad prædictum Hippocr. Aphor. nulla potest accessio, nullumque incrementum fieri, alioquin immortale foret animal.* Præterea destitutas partes illo calore influente ob frigoris appulsum nemo dixerit privatas fixo ac implantato; quod tamen admittendum esset si quidem substantia ipsius caloris relictis externis partibus interiores petere cogeretur. Scio Galen. loco adducto videri contrariam tueri sententiam; cum copiosius penes substantiam augeri calidum nativum dixerit, sed tum rationem habuit sanguinis & spiritus influentis, qui pabulum calori influenti subministrant, sic ut tum dicatur esse copiosior calor ubi copiosius pabulum subministratur; quod tamen materialiter non formaliter est intelligendum. Idcirco Thom. Erastus comm. in eum Aphorif. 15. ait, *dicitur calor auctus hyeme, non quia calor singulis membris concessus fiat auctior; sed quia nativus cum calore singulorum membrorum junctus augetur.* Ne autem alicui scrupulus hæreat, quot modis augeri dicatur & possit calor nativus explicandum est. Hollerius in Hippocr. Aphor. 14. quatuor modis calidum innatum augeri docet: *penes substantiam, quantitatem, qualitatem, & efficaciam seu energiam.* Substantiam caloris nativi multifariam intelligit: primo penes generationis nostræ principia. 2. penes sanguinem & pituitam. 3. penes sanguinem & viscera. 4. & per antonomaſiam penes cor, ubi sedem obtinere dicitur. A quantitate calor dicitur, *vel multus, vel extensus.* A qualitate *blandus, acris, languidus*: ab energia, *vel magis intensus, vel magis symmetros.* Rodericus à Fonseca comm. in eundem locum, quinque

modis aliquid calidius dici posse innuit: *substantia*,
quantitate, *qualitate*, *robore* & *tactu*. Substan-
 tiæ nullas dat differentias, quantitatem consti-
 tuit multitudinis & extensionis, qualitatis unam
 ratione caloris simpliciter ut calor est, alteram ra-
 tione innati quæ mitis est. Efficacia etiam caloris
 duplex: prior ratione innati, posterior ratione ca-
 loris: tactui nullam speciem tribuit. Ex his colligit
 augeri calidum innatum hyeme secundum effica-
 ciam, non ratione caloris, sed ratione innati; qua-
 si statuatur auctum calidum hyeme secundum
 quantitatem; æstate vero secundum qualitatem,
 Sed meo quidem iudicio Hieronym. Cardan. eo-
 dem comm. difficultatem eam luculentius eno-
 davit. Scribit enim calorem innatum augeri non
 simpliciter, sed bifariam: primo *juxta corporis*
proportionem quod accidit nunquam; deinde *quoad*
opus. Opus autem duo quoque designat, vel
substantiam, vel *opus* tantum. Quoad substan-
 tiam calor naturalis augetur, 1. *ex cibis & potibus*.
 2. *exercitatione*. 3. *somno* ut auctoritatibus Hip-
 pocr. demonstrat. Quoad opus tantum augetur
 primo calor *ab ira & verecundia*. 2. *medicamentis*
calidis 3. *contractione caloris ob frigus*, id est, an-
 tiperistasi. Ex his, ni fallor perspicuum est *θερμασία*
 esse quæ augeatur non *διὰ ποσὸς*. Sed restat altera Altera
 difficultas an calor ille qui augetur, secundum quæ-
 titio.
 quantitatem intendatur an secundum qualitatis
 gradus, hoc est major ne reddatur an acrior. Con-
 sensus omnium est eam intensiorem juxta quan-
 titatem contingere. At cum quantitas sit duplex;
 una *numeri*, altera *extensionis*, sit hæc intensio
 quantitativa non penes extensionem, sed pe-
 nes multitudinem. Cujus quidem intensiōis mo-
 dus hic est. Calor natiuus qui per æstatem non

solum per partes internas, sed externas quoque diffundebatur, superveniente hyemis frigore ab externis partibus cogitur & comprimitur in internas; diminuitur ergo calor ille juxta extensionem: tot enim partes non occupat quot antea: sed augetur juxta numerum: calor enim exempli gratia qui erat in pedibus, manibus, vesica, partibusque exanguibus, continetur in visceribus à quibus prius aberat. Rem placet familiari exemplo illustrare. Sint in foco novem aut decem carbones igniti, sed à se invicem diffiti & longius remoti; dubio procul numquam poterunt expositam illis ollam fervere facere donec eos circa ollam cogas & unias: tunc autem carbonum calor formaliter non intenditur, sed propter unionē & colligationem majoris est energię, quia quod non potest unus, à multis præstatur. Quod si accedat præterea ut in foco calido illi accendantur, minorem tunc calefaciendi vim obtinent, quia calor libere diffilatur & expirat; at si loco mediocriter frigido collocentur qui calorem illum cogere non extinguere possit, denuo intendi calorem illum contingit quia numerus radiorum expirantium multiplicatur: exhalationes enim ignis ob appulsum frigoris circumstantis & obsistentis denuo reflectuntur; eademque ratione multiplicantur & augentur atque radii solares reflexi. Ex illa suppositione omnibus difficultatibus patet solutio; maximè tertiæ questionis qua petebatur utrum intensio illa fieret ab ipsomet calore seipsum intendente aut à frigore constringente. Assentior enim Latino Tancredo disput. 2. de omnigena antiperist. cap. 2. asserenti non intendi augerive calorem à se ipso neque à frigore. *Verum, inquit, frigoris antiperistasis*

Tertia
quæ-
stio.

ristasis locum habet, quatenus ventres ambiens occludit constringitque corporis meatus, & impedit ne spiritus cum calore foras exeant, & dissipentur. Plura habet idem Tancredus toto suo opere, Petr. de Peramato cap. 14. lib. de elementis. Soares sect. 9. disput. 18. in metaphys. Pet. Garcias Carrero disputationibus medicis super fen. primam primi lib. Avicen. disput. 5. cap. 6. Thom. de Garbo lib. 2. summæ medic. quæst. 3. maxime vero Joan. Marlian. quæst. de caliditate corporum human. tempore hyemis & æstatis, & de antiperistasi.

De tempore particulari assumendi alimenti

C A P. X I.

TU nunquam comedas stomachum nisi noveris esse

Purgatum vacuumque cibo quem sumpseris ante.

Ex desiderio id poteris cognoscere vero;

Hæc sint signa tibi subtilis in ore diætæ.

Hic traduntur præcepta quædam ante cibi sumptionem servanda.

Primum, ne sumatur cibus, cum ventriculus quibusdam humoribus vitiosis adhuc plenus excitatur. Corrumpitur enim simul alimentum, quod insuper ingeritur, una cum pravis humoribus, qui prius sunt in corpore, ita ut ipsorum quidem quantitas augeatur, qualitas vero fervetur. Eos igitur ut lib. 6. cap. 9. de Sanitate. tuen. Galenus autor est, vomitione, in iis, qui suapte natura facile vomere possunt, ex-

pellere prius , quàm cibus ingeratur , oportet. Impura namque corpora & vitiosis humoribus referta, vacuatione potius, quàm ea quæ per cibos fit refectiōe egere , testatur cum primis Hippocrates Aphor. 8. & 10. lib. 2. & ibidem Galen. in comment.

Ventriculum vero vitiosis humoribus esse plenum , è nidoribus & ructibus deprehendi potest, quemadmodum Galenus lib. 1. cap. 4. de locis affect. docet , ad quem sane lectorem nunc ablegamus.

Secundum , ne priore cibo nondum concocto, necdum in alvum demisso , alius sumatur, qui enim eo modo supereditur , naturam à prius ingesti concoctione deturbat , quo fit , ut quicquid ejus confectum ex ventre à venis mesarais ad hepar deducitur , reliqua statim omnia etiam incocta secum in corruptionem trahat , adeoque tum vasa ipsa , tum totum corporis habitum, cruditatis , & vitiosorum humorum multitudine repleat , ac ob id ipsum morbis non raro tentet. Proinde rectissime Galenus lib. 7. cap. 6. metho. meden. præcipit , ut vacuus purusque ventriculus secundum cibum excipiat. Quin etiam Avicenna. 3. 1. doc. 1. cap. 7. idem præscribens , ita fere inquit: Nemo sanitatis suæ studiosus aliquid comedat , nisi ad hoc certe prius incitante desiderio , & ventriculo una cum reliquis superioribus intestinis à præsumpto cibo vacuatis : priore enim cibo nondum concocto , alium insuper ingerere , corpori perniciosum est.

Porro ex ructu nullam alimenti prioris qualitatem referente , ventriculi tumore jam submisso, excrementorum dejectione , & urinarum colora-

tionē, licebit conjiere, num prior cibus ad unguem confectus, ac in alvum demissus sit; quemadmodum Gal. lib. 7. c. 6. metho. meden. & post eum Paulus lib. 1. c. 97. luculenter & perspicue docuerunt. Urina enim quæ aquæ speciem præfert, crudum adhuc in venis succum esse indicat eum qui à ventre submittitur. Quæ rufa & biliosa, jam dudum concoctum esse hujusmodi succum portendit. Quæ modice pallet, peractæ modo secundæ concoctionis est signum, quemadmodum eleganter Cornel. Celsus lib. 1. c. 2. & Plinius lib. 28. c. 6. docuerunt. Imperfectæ autem concoctionis, ut testis est Sect. 6. Aphor. comm. 1. Galenus, acidus ructus certum indicium est.

Signa etiam, quibus certo comprehendi possit, utrum à vitiosis illis humoribus, ac prius ingesto cibo vacuus sit venter nec ne, & hic duo subjunguntur.

Primum, desiderium certum, hoc est, vehementior & vera novi alimenti appetentia siue fames. Nam de medicorum fere omnium Fames. sententia duplex fames est: una quidem vera & naturalis, altera vero mendosa. Veram describit Galenus Aphor. lib. 2. comment. 16. sic inquit: Famefcere illos dicimus, qui ob ciborum inopiam ad extremam esuritionem perveniunt.

Idem lib. 1. cap. 7. de caus. Sympto. diserte admodum & copiose harum appetentiarum rationem & diversitatem describit, quem locum, utpote scitu dignissimum, hic integrum subicere placuit. Nam quoniam, inquit, cute tenus unumquodque animal in ambiētem aërem digeritur, accidit ut membra, quæ sub ea sunt, prima vacuentur, quorum ingesta vis ex proximis suum alimentum trahit,

id scilicet quo vacuatur reficiens , deinde rursus illa ex iis quæ sibi sunt proxima , sicut quæ tertio loco sunt posita , ab iis quæ sibi. Atque ita semper per continuum , veluti in choro quopiam translatione celerrimè facta , ad venas , quæ ad ventriculum pertinent , vacuatio pervenit. Hæ verò & solent pariter , & natæ sunt ex ventriculo nutrimentum trahere , perinde ut stirpium radices , quæ in terram sunt demissæ , ab ea. Cum enim hoc opus universum naturale sit , non animale , similiter in stirpibus , & animalibus perficitur. At in stirpibus quidem , terra perpetuò paratum largumque alimentum rigantis ritu subministrat : quandiu cœlitus temporum status pro natura se habet ; quando autem ex terra squaloris excessu siccatus est humor , stirpes nutrimenti penuria marcescunt. Animalibus autem , ut pote terræ non affixis , præter utique pauca quædam , natura ventrem pro nutrimenti veluti penu fabricavit , quemadmodum stirpibus terram. Dedit autem animalibus & penuriæ sensum , quo scilicet ad cibum potionemque proritata , in tempore expleantur , vocaturque ejusmodi implendi desiderium appetentia. Fit autem ex penuriæ sensu , cum scilicet venæ ex ipso ventriculo , veluti emulgentes sugentésque aliquid trahunt. Non ferens autem eum suctum ventriculus , sed veluti divulsus , offensæ ejus medelam cibum comparat. Quippe venæ hoc pacto ad objectos cibos convertuntur , atque ex iis nutrimentum trahunt , nequaquam ex ventriculo. Fitque post cibi sumptionem , ut & venæ simul ad cibos se convertant , & ventriculus ex iis , quantum prius per venas est exhaustum in seipsum trahat. Ac suctus quidem ipsius sensus fames est. Hæc Galen.

Cùm igitur ventriculus non appetit, signum est, membra nondum refectione indigere, sed satis adhuc alimentorum in promptu habere. Quod certe & ipsum Galenus lib. 3. cap. 13. de facult. natural. innuere voluit, inquiens: Venter si melius paratiusque nutrimentum habet, externum non postulat. Cibi igitur exhibitio diutius adhuc differenda est, nam quicquid tum ingeritur, gravat naturam, non juvat.

Porrò mendosa fames, est cibi appetentia corpore non indigente. Quæ quidem, ut idem Galenus lib. 1. cap. 7. de causis Sympt. docet, tum maximè fieri solet, cùm acidus quispiam & vitiosus succus ventriculum mordet. Vitiosus namque succus, qui frigidus est, similem suctui morsum infert; appetentiam verò proritat, naturalis affectus similitudine. Alimenti autem, non potus desiderium excitat propter frigus. At vitioso succo, qui falsus & biliosus sit, ventrem mordente, potio magis, quàm cibus appetitur, præterquam enim quòd calefiat sicceturque ab eo ventriculus, quæ utique sitis causa sunt, etiam liquari fundique tum in eo, tum venis succos contingit, fundendorum autem succorum Symptoma, ea quibus continentur implet, quemadmodum frigiditas vacuat. Itaque etiam non parum ad esuriem, frigiditas eorum, quæ in ventre habentur, confert. Cùm & corpora eorum, tunicasque vacuet, & cogendo constringendoque ad appetentiam irritet. Atque ita quidem vitiosus succus, acidus, stypticus & frigidus mendosæ famis existit causa.

Fames
mendosa.

Secundum veræ famis signum, est subtilis diætæ, videlicet præcedens, hoc est, parva cibi exhibitio, quando enim & hanc famem sequitur, tunc il-

Diætæ

lam & veram & naturalem esse significatur. Unicè igitur semper cavendum, ut numquam, neque prandeatur, neque cœnetur, nisi consue-
ta hora, ac illiciente prius appetitu, nec eo ci-
bum exigente differatur. Omnis enim mora illi
nociva est, nisi suspectus sit esse mendosus, qua-
lis ebriorum & fastidio laborantium esse solet.
Nam si ventriculus alimentum postulat, ut Ga-
lenus lib. 3. cap. 13. de facult. natur. autor est, nec
ejus copia est, excrementis impletur. Ea sunt sa-
nies quædam biliosæ, pituitosæque, atque serosæ,
quas solas trahenti illi tum scilicet, cum nutri-
mento indiget, jecur remittit. Hinc non temere
hactenus hoc usurpatum est. Diutius tolerare fa-
mem, ventriculum malis ac putridis replet hu-
moribus, quos attrahit ad se loco cibi. Et hoc qui-
dem experientia constat. Quando enim jejuna-
mus, tunc per noctem aviditate quadam ad ci-
bos invitari solemus, sed illis denegatis, nullam
omnino appetentiam postero die percipimus. Un-
de satis liquet, ventriculum, & maxime orifi-
cium ejus, jamdudum vitiosis humoribus esse
plenum, quæ tamen non vera, sed mendosa re-
pletio est, & ob id paucò assumpto cibo regreditur
statim appetentia.

Cibo-
rum ra-
tio.

Cavendum etiam, ne cibus assumatur non
præeunte corporis exercitio. Neque enim te-
mere ab Hipp. 6. epid. par. 4. aph. 28. dictum est,
πρὸς τὴν ἐργασίαν ὑγιεινότερον, id est labores cibos præce-
dant. Nam qui cibus manè, antequàm prior
descenderit, vel paulò ante exercitationem inge-
ritur, is Galen. lib. 3. c. 1. de cau. Symp. teste, & in-
tempestive sumitur, & cruditatis etiam causa exi-
stit. In ciborum præterea ratione, quemadmo-
dum c. 24. meth. perven. ad medi. Leon. Fuch.

diligenter admonet, id quoque unice observandum, ne illi præpostero ordine ingerantur: id quod fiet, si concoctu facilia, iis quæ difficulter concoquuntur, præmittantur, et si liquida solidis & ardis, & lubricantia astringentibus antecedant. Ordo verbi gratia præposterus erit, si cotonea aut punica mala primum ingerantur, postremum olera ex garo. Debent etiam ea præmitti, quæ facile & nullo ferme labore subsidunt, ut sunt liquida, quæ verò tenacius hærent, & difficulter labuntur, ut solida & arida postremò, idque si ventriculus naturaliter se habeat. Nam si cui ventriculus sit natura laxior, huic præstiterit adstringentia magis laxantibus præposuisse, quo ab illis roboratus ventriculus reliqua melius conficere possit. Hæc eadem ferè docent Cornelius Celsus lib. 1. cap. 2. & Galenus lib. 2. cap. 11. de aliment. facultatibus.

Jam verò cautio etiam sit, ne in una eadèmq̃ue refectione multi simul & varii assumantur cibi, ac tempus deinde comedendo ultra quàm satis est producat, præsertim si diversis illi constent facultatibus. Ex eo autem genere cum primis fuerint cibi variæ substantiæ, ut exempli causa, ab Avicenna ponuntur, carnes & pisces, vel pulli & suilla, &c. Nam quæ ad istum ingeruntur modum, varie corpus pro succorum diversitate afficiunt, & concoctionem non ut par est, sortiuntur. Postremo enim accedente cibo, jam primi incepta concoctio est, atque ita partes quidem in coquendo redduntur dissimiles, adeò ut primo loco ingestæ, confectæ fere sint prius, quàm ad extremum sumptæ medium concoctionis suæ attingant, unde sæpenumero posterius coquendorum sequitur corruptio. Id quidem Avicenna quoque in-

nuere voluit 3. 1. doc. 2. cap. 7. in hanc ferme sententiam scribens: Nihil quidem deterius est, quam si multa simul ac varia ciborum genera conjungantur, atque justo longius deinde in comedendo tempus protrahatur: cum enim postremum accedit nutrimentum, primum jam aliquo modo confectum est, partes ergo in coquendo non adsimilantur. Atque inde sane morborum scaturigo, qui ex repugnantium sibi humorum discordia nascuntur.

Cibi
varij.

Jam ipsius quoque varius coquendi modus bonæ corporis temperaturæ non parum officit, ut si in eadem refectiōe multi elixi, frixi, & assi cibi sæpius invicem modò liquidi, modo solidi & aridi, ministrentur. Atque hinc est, quod Horatius lib. 2, Serm. Sat. 2. ubi victum frugalem ac simplicem pro dignitate laudasset, hanc saporum condimentorumque acervationem, ut perniciosam, his versibus detestatus sit:

Accipe nunc victus tenuis, quæ quantaque secum
Adferat. In primis valeas bene; nam variæ res
Ut noceant homini, credas memor illius esca
Quæ simplex olim sederit, at simul assis
Miscueris elixa, simul conchylia turdis,
Dulcia se in bilem vertent, stomachoque tumultum
Lenta feret pituita. Vides ut pallidus omnis,
Cæna defurgat dubia? quin corpus onustum,
Hesternis vitiis animum quoque prægravat una,
Atque affigit humo divinæ particulam auræ.

Pari modo & Plin. lib. 11. cap. 52. hanc saporum acervationem damnavit. Homini inquit, cibus utilissimus simplex: Acervatio saporum pestifera, & condimenta perniciosiora.

Gulosi
valen-
tes,

At qui hic nobis fortasse obtrudet quispiam ple-
rosque ventri & gulæ mirificè deditos, qui sese à
primo statim diluculo ad summam usque noctem

multo varioque cibo & potu non impleant solum, sed etiam distendant, adeoque cibum cibo excipiant, & toti sint in computationibus, cum nihil tamen inde mali percipiant, imò verò multis incommodis difficultatibusque afficiantur, si vel minimum ab ista consuetudine deflexerint. Huic Gal quidem respondebit, qui in lib. de cibis boni & mali succi. cap. 21. ita scriptum reliquit. Hæc enim quamvis protinus nullam juvenum corporibus sensibilem læsionem inferant, sensim tamen occulteque crescente vitio, cum jam ætas progressu temporis inclinârit, articulos nervosque, & viscera iis morbis vexant, qui vel difficulter admodum, vel omnino tolli non possunt. Neq; id quidem temere, namque ea pars corporis, quæ natura imbecillissima est, à lædente quolibet patitur. Quod autem vitiosi humores, morbi que gignantur, cruditas assidua in causa maximè est, si ve ea ex boni, si ve ex mali succi oriatur cibus. Quin Avicen. quoque 3.1.doc.2.cap.7. idem confirmans sic ferme inquit. Ille cui mala nutrimenta concoquuntur, non gaudeat ex hoc. Noxa enim etsi ad tempus fortasse delitescit, temporis tamen successu sese exerit, & gravissimam certissimamque neglectæ artis medicæ pœnam adfert. Atq; hinc adeo pauci eorum, qui istum vivendi modum sectantur destinatam senectutis metam contingunt, sed crudis ex intemperantia acervatis succis, podagra, calculo, lepra, carcinomate, febribus, aliisque id genus malis prius torti, vitam cum morte commutant. Præstat igitur, ut disertè à Fuchsius nostro scribitur, temperantia & parcitate animum corpusque vegetum ac sanum servare, quam crapula, crebrisque computationibus & immoderatione infirmum, morbe

sum, Deoque & hominibus odiosum reddere.

Eden-
dum
quam-
din.

Ac ne illud quidem silentio prætereundum hoc loco, quod protracta ad unam fere horam mora, ac justæ commanducationis & deglutionis gratia comestioni interposita, non laudabilis modo, sed ad tuendam etiam valetudinem utilissima censeatur. Cibus enim qui exactè dentibus manditur, extenuatur & mollitur, ac sensim deinde atque tardè deglutitur, etsi imperfectam ac modicam omnino; aliquam tamen, ut in suo genere æstimandam alterationem in ore consequitur, quemadmodum lib. 3. cap. 7. de natu. facult. Galeno & Avic. 1. 1. doc. 4. cap. 2. visum est.

Cæterum imperfecta commanducatio ut concoctioni contumax est, ita etiam horrorem quendam & insuavitatem ad ferens, ciborum appetentiam avertit. Mora verò quæ inter edendum, multis ultro citroq; sermonib; colloctionibusq; interpositis, ad duas vel tres horas protrahitur, admodum noxia est, eamq; nocumenta hætenus enumerata sequuntur. Ultimus versus in quibusdam exemplaribus hoc etiam modo legitur.

Hæc fiat signa tibi subtilis in ore saliva. Nec male quidem; nam saliva quæ subtilis & nulla qualitate infecta, sed perinde quasi aquosa gustui offertur; tum concoctionis, tum absolutæ sanitatis etiam indicia ostendit: Gal. lib. 3. cap. 6. de locis affectis teste.

Animadversio.

TEmpus particulare assumendi alimenti statuitur cum priore confecto & in alvum demisso appetentia ex sensu indigentia nata

novi necessitatem declarat : alioqui coctio turbatur & vitiosis humoribus corpus repletur , inde morbi & continuo mortes , ut docet Hippocr. lib. de affectionibus & Apho. 37. lib. 2. ubi dicit *Impura corpora quo magis nutriuntur eo magis ladi*. Duo itaque ante sumptionem novi cibi observanda sunt. Primum , ut prior cibus è ventriculo descenderit , alterum ut puritas adsit corporis. Discessus cibi à ventriculo cognoscitur si ventriculus non turgat , si ructus præteriti cibi aut perturbatio corporis non adsit. Si quis enim in ferventem adhuc , & quasi fermentarum ventriculum , hoc est circa cibi prioris coctionem occupatum cibos novos ingerat , statim is gravitatem sentiet , & hiatu , oscitatione , fluctuatione , ventris denique torminibus tentabitur. Puritas autem corporis , crudorumque humorum defectus , florida corporis constitutione , motus agilitate , naturali denique appetitu deprehendetur. Optima siquidem natura quantum appetit , tantum coquit sicut docent Hippocr. lib. de veteri medici. & Gal. in arte med. Quam differat autem fames seu appetitus naturalis à non naturali , explicavit Villanovan. in comment. & exposuerunt Salernitani sequentibus versibus quos ex manuscript. nostris reposuimus.

Duo
ante
cibum
notanda.

Quæ fames ingerendum cibum suadeat.

C A P. XII.

Non bibe non sitiens , & non comedas saturatus.
 Est sitis atq; fames moderata , bonum medicamen.
 Si superexedant , impertant saps gravamen.

Animadversio.

HOc caput præcedentis est explicatio. Primo enim jubet nec edendum nec bibendum esse sine fame & siti; at cum appetitus ille edendi & bibendi duplex sit; moderatus & immoderatus, probat moderatum, immoderatum improbat, quasi velint Salernitani insinuare semper appetui nostro non obsequendum cum depravari interdum ita possit, ut cogat nos sumere plura cibaria quam calor noster nativus coquere possit atque conficere Egregia est Avicen. sententia licet barbara lib. 1. Fen. 3. doct. 2. cap. 7. *Nihil est, inquit, in corpore deterius quam nutriendum super nutriendum quod non est digestum mittere: & præterea nihil est deterius quam fastidium ex malis nutrientibus, cum inde Ilias morborum oriatur.* Cum verò dictum sit non bibendum sine siti, quærendum est utrum omni potu abstinendum sit iis qui nunquam sitiunt. Esse vero animalia quæ omni potu abstineant jamdudum docuit Aristot. lib. de hist. & de partib. animal. quibus frustra potus offeratur, cum ad hoc nata sint & à natura producta. At de aliis non ita sentiendum. Quamvis enim narret Pontanus in Chronicis puellam quandam decem annorum in pago Roedt natam anno aridissimo nunquam bibisse, referatque Plinius lib. 7. cap. 18. equitem Rom. ut aquam intercutem evaderet, adeo siti ferendæ assuevisse ut in senecta potu caruerit: scribat præterea Volaterranus se Romæ ann. 1585. novisse hominem qui plures dies impotus transigeret. alique non pauci observentur qui suo arbitra-

Qui
num-
quam
bibe-
runt.

tu menses & annos sine omni potu degant, attramen non est existimandum salubrius esse omni potu abstinere. Quamobrem qui non sitiunt aliquando ad potum sunt invitandi; tum quia potus desiderium naturale est & necessarium; tum quia potu assumpto cibus comminuitur, atteritur & in venas defertur. Hoc fusè expositum lege apud Marfilium Cognatum de sanit. tuend. lib. primo, capit. 30. ubi quoque de iis qui sine cibo vivunt agitur.

Cæterum tolerantia sitis & famis interdum utilis est cum nimirum modum non excedunt. Quod Fames utilis. enim ad famem attinet, ex cibo nullus est ita replendus ut non sit ibi locus superfluus alteri cibo, *cuique adhuc edendi desiderium non supersit*, ut ait Avicen loco citato: sed hæ famis reliquæ post unam horam destruuntur. Necessaria quoque fames est postquam quis se ingurgitavit, ne occupatus calor coquendo illi cibo distrahatur, avocetur aut extinguatur adventu novi cibi. Denique fames phlegmaticis inutilis non habetur, tempore enim famis calor naturalis digerit crudeos humores & in sanguinem convertit, emendatque partium constitutionem frigidam & humidam. Sitis quoque tolerantia adveniente somno confert frigidis & humidis naturis. Notus est Apboris. Hippocr. lib. 5. *Quibus noctu bibendi est aviditas, iis admodum sumentibus obdormiscere, bono est*, Coquetur enim, inquit Galen. in comment. & descendet per somnum siti causa, quacunque ea sit tandem. Non est tamen admodum tutum sitim & famem tolerare: hinc enim virium oritur dejectio, febres nascuntur acutæ, partes tabescunt, calor nativus extinguitur, humidum primigenium deficit unde mors. Quoties tamen sitis vel

fames præter naturam urget, tali moderatione est utendum, ut quantum appetitus postulat non comedatur, sed quantum sustinendis viribus sufficiat, aut nativus calor domare possit. De symptomat. famis & sitis agitur in Pathologia & apud Galen. lib. de sympt. causis & differentiis.

De Cæna.

CAP. XIII.

EX magna cæna stomacho fit maxima pœna,
Ut sis nocte levis, sit tibi cæna brevis.
 „ Cæna brevis vel cæna levis fit raro molesta;
 „ Magna nocet, medicina decet, res est manifesta.

PRæcipitur hoc loco sanitatis suæ studiosis, ut instante somni tempore frugali cæna contenti, ventriculum vario ciborum genere non distendant, sed ea copia ingerant quæ vires haut gravet. Nam qui noctu multum ingerunt, primum quidem somno destituti corporis inquietudine agitantur. Deinde vero pustulas faciei, gravedinem capitis, graveolentiam oris, coli, calculique dolores & podagram sibi acersunt.

Neque solum immodica hæc sub noctem ingurgitatio bonæ valetudini officit, sed alia etiam quælibet, ut quæ cruditatem incoctionemque, obstructions, putredines, febres, apostemata, & lepram haud raro genetet. Atque ejus sane rei gravissimus testis est Avicen. qu. 13. 3. tract. cap. 36. ubi scribit ex rebus ventriculū maximè lædentibus esse immoderatam cibi ac potus ingestionem; & ob id fieri non posse, ut intemperantium vinoso-

tamque ac ventri gulæque deditorum corpora alantur atque augeſcant. Concoctio enim per vitæ intemperantiam impedita neceſſario humorum cruditatem efficit. Cruda verò tantum abeſt, ut incrementum corpori ſufficiant, ut omnino ne alere quidem poſſint, quo fit, ut per vitam variis etiam ægritudinibus conſiſtentur. Qui vero temperantes in victus ratione frugalitatem ſectantur, ſi inculpatam uſquequaque ciborum appetentiam conſervant, optimeque non in ventriculo modò, verum etiam per univerſi corporis molem cibos conſiciunt.

Cavendum igitur unicè erit, ne venter torqueatur, adeoque ingeſtis diſtendatur, ut pulſus velocior fiat & vix ſpirare liceat. Cui enim ad eum modum vorare in deliciis eſt; variis ſeſe periculis exponit. Simili modo & naſeoſa ſatietas, non ex craſſis & pravis ſolùm, ſed etiam ſubtilibus, & boni ſucci alimentis, vitanda eſt. Hæc enim tum febres acutas & malignas, tum etiam maximi cruciatus apoſtemata: illa verò articulorum & renum dolores, podagram, aſthma, hepatis atque lienis obſtructionem, ac *καλὸν*, & ægritudines phlegmaticas & melancholicas inducere ſolet. Proinde optimo quidem jure non nocturna ſolùm, ſed quælibet etiam ad naſeam uſque progrediens ſatietas, à ſanitatis tutela excludenda eſt.

Summopere igitur hoc ſemper curandum, ne deſideriũ edendi penitus expleatur, ſed locus aliquis vacuus, & edendi voluptas ventriculo relinquatur. Quod Avicenna quoque 3. 1. doct. 2. cap. 7. præci-
piens, hanc ferè ſententiam ſcribit. Cibo nemo ita replendus eſt, ut nihil loci ſit reliquum, ſed à menſa ſemper cum fame recedendum eſt. Hinc ſimile etiam vulgo dicitur: nunquam ad eò ventrem cibus

expleo, quin apud amicos edenti cella mihi supersit vacua. Et hoc præceptum eos cum primis tangit, qui natura vehementiorem ad cibos aviditatem consecuti sunt. Quibus vero hæc debilior existit, iis fortasse concedi potest, ut largius paulo ingerant, quàm appetunt. Apparandi autem, ex sententia Cornelii Celsi. lib. 3. c. 6. & Aëtii. l. 9. c. 20. cibi plures & varii ac optimo apparatu, & ultra dulcedinem etiam illicientes & appetitum irritantes. De cœnæ frugalitate nonnulla etiam cap. 1.

Usitata hoc loco & à multis agitata oboritur quæstio : Utrum videlicet uberius quidem prandendum, parcius vero cœnandum sit. Quæ sanè cum ad hanc materiam propriè pertineat, prætereunda non est. Breviter igitur hic subjungemus : primo quidem argumenta, quibus Conciliator plus cibi in prandio assumendum esse probat : deinde vero Leonardi Fuchsi, quibus è diverso colligit cœnam ut plurimum prandio pleniorē esse debere. Conciliator igitur differentia 121. in hunc fere modum scribit : Juxta corporum diversitatem major, minorve sibi copia exhibenda est. Illa etenim, aut jam in morbum lapsa sunt, aut sub latitudine sanitatis adhuc existunt. In morbum vero lapsa, aut junctum habent humoris vitium, aut non. Si sine humoris vitio fuerint, tum liberius est cœnandum. Natura enim in eis ciborum concoctioni solummodo, non etiam superfluitatum, quibus carent, maturationi intenta est : Sin verò humoris vitium adjunctum habuerint, largius prandium concedendum est. Quod Avicenna 1. 3. Tract. 5. cap. 11. iis verbis significare voluit. Ille, inquit, cujus consuetudo non sustinet, ut solum semel in die reficiatur, dividat cibum suum in tres partes, & sumat duas tertias in prandio, & reliquam tertiam,

tiam scilicet partem, in cœna post leve exercitium; Eo namque tempore, quo calor solaris vivificus naturæ in concoquendo debili opitulatur, & major superfluitatum fit resolutio, uberior cibus sumendus est. Hoc autem circa horam prandii magis, quàm cœnere contingere solet. Ergo, &c.

Ad hæc interdiu ob præsentiam caloris vitalis solis & lucis, melior fit concoctio. Sol enim Aristotele lib. 2. cap. 2. Physicor. & lib. 2. cap. 10. de generat. & corrupt. teste, est vitæ principium. Concoctio itaque diurna duplex habet calidum, nocturna vero non. In ejusmodi etiam natura noctu circa superfluatorum concoctionem magis occupata est, quare multi cibi exhibitione impedienda non est. Et quàmvis calor noctu spirituum ad interiora retractatione, & somni reductione in quibusdam confortetur, duo tamen simul, alimentum videlicet, & superfluitates conficere non potest, ob hoc itaque cœnæ nonnihil subtrahendum est.

Corporibus verò, quæ sub latitudine sanitatis adhuc robusta & sufficiente sana consistunt, ac sensibilibus superfluitatibus carent, cum eas propriis meatibus omnes expellant, uberiore cœna uti expedit, vel, quòd eorum natura ciborum concoctioni tantum, non etiam superfluatorum, quibus carent, mutationi intenta sit, vel quòd soli corporis robori studeant. Hoc autem noctu magis acquiritur, tum enim amplior fit & sanguificatio, & distributio, atque hinc deinde spirituum generatio.

Corpora verò si à prædicto temperamento ac robore nonnihil recesserint, sicuti plurima in ægritudinem usq; nunc prolapsa; ejusmodi aut fatigantur exercitio laborioso, vehementi, & continuo, aut non. Si quidem fatigantur, ut sunt eorum

qui victum manibus quærunt, ipsis largius prandere quàm cœnare convenit. Expeditur enim alimentum, non tantum ut nutriat, sed etiã ut humectet & irriget membra, ne arêfiant ex forti motu, & ut resolutioni ex caloris incendio proveniente resistat. In prandio igitur uberior cibus assumendus est: ejusmodi enim corpora, propterea quòd ita consuerint, ob exercitia à concoctionis opere non cessant. Usus namque, quemadmodum Avicenna 3. I. doct. 2. cap. 7. testatur, res est extra rationem. Calor etiam ex motu auctior redditus, concoctionem ipsis accelerat. Quare ter in die illicita appetentia cibum ingerunt, & ingestum probè conficiunt.

Sin vero laborioso, vehementi, & continuo exercitio, quemadmodum prædicti, non agitentur: hoc impresentiarum dupliciter contingit. Aut enim eo interdum solummodo & non continue fatigantur, aut debili tantum utuntur, quod utique superfluitatum copiam parit. Si exercitio plurimo, vehementi, ac laborioso utantur, sicuti viri complures civiles, & plebei circa fortunæ bona negotiantes, aut sanitatis conservationi intenti, vehementi nonnunquam & laborioso exercitio, diu nimirum equitando, iter pedibus faciendo, vel aliud quiddam à consueto fortius agendo, fatigantur, his largiori utique cœnæ, quàm prandio indulgendum est. Nam si prandium augerent, cum sicuti priores illi, consueti non sint exercitio adeo vehementi ac laborioso agitari, concoctio ipsorum impedita pravos humores generaret, horum etiam calor superfluo motu dissipatus debilitatur, cujus quidem circa interiora aggregatio potissima fortitudinis & concoctionis causa existit. Hæc autem noctu magis, quàm interdiu

contingit, quare cœna instante nocte copiosius alimentum expetit.

Eorundem etiam corpora, propterea quod tam vehementi motu ante agitari minime soleant, humiditatibus referta sunt, ipsis itaque ad resistendum resolutioni & exsiccationi, quæ per motum interdium occurrentem fiunt, parvus cibus sufficit.

Si vero exercitiis & occupationibus paucis & levibus in vita utantur, præcipiendum est eis, ut uberius prandeant, quàm cœnent. Et ratio ejus eadem est cum illa, quæ in corporibus nunc ægrotantibus adducta est. Hi namque, cum debilem virtutem concoctricem habeant à calore vivifico & luce Solis plurimum adjumenti percipiunt inde enim spiritus propter suum simile confortatur. Ipse enim, ut testis est Avicenna in lib. de viribus cordis, Tract. 1. cap. 2. & lib. 6. naturalium, part. 4. est lux, aut effigiem habet lucis. Adjumentum etiam ex eo percipiunt, quod superfluitates interdium poris apertis melius, quàm noctu expellantur. Non oportet præterea eos noctu vel ob id multo cibo distendi, quod tum natura magis occupetur circa concoctionem crudorum humorum, quos somnus maximè conficit & benignos reddit. Licet enim virtus concoctrix noctu confortetur, tanta tamen esse non potest, ut simul & cibum & superfluitates superare queat.

Insuper quoque animadvertendum est, in exhibitione copiosioris, aut minoris cibi in prandio, quàm cœna, nonnihil etiam dandum esse consuetudini: Hæc enim cum in tuenda sanitate, tum etiam in profligandis ægritudinibus, plurimum valet, Hippocrate lib. 2. de victus ratione mcb. acut. Apho. 20. & sequentibus, & ibidem Gæno testibus. Quod vel ex eo ostenditur, quod annis

subita mutatio si modum excefferit, non parvam læsionem afferat. Hinc non temere Damascenus Aphor. 57. ita scriptum reliquit. Mutare consuetudinem, præsertim veterem, & noxium & pestilentissimum habetur. Quare malas & pravas consuetudines corrigere oportet, sed paulatim ac sensim ad meliora transferre. Neque enim natura patitur eas, quæ subito fiunt alterationes. Galen. cap. 86. artis Medicin. Plura Rhazes lib. 4. cap. 10. ad Almanso. & infra.

- Et sic in universum patet, largius prandendum, cum plurimæ ægritudines sint materiales, & corpora plurima lapsa. Attamen si semel tantum in die comedatur, melius est cœnare, nisi oculi aut cerebrum affecta sint: tunc enim Haliabbate 1. practi. 13. teste, melius est prandere, alias non parum agrotantis oculi & cerebrum læderentur. Exigua namque cœna capiti confert & oculis, Manar. lib. 6. epist. 4. teste.

Haftenus ex Conciliatore adducta, Medici excellentissimi, Odus de Odis Patavinus duobus libris de cœnæ & prandii portione, Hierony. Cardanus lib. 1. contradicentium Tract. 5. contradict. 18. & Leonardus Fuchsius l. 2. paradox. c. 21. magna ex parte falsa esse firmissimis rationibus convincunt. Ex quibus Leonardi Fuchsii rationes hic in oppositum subjungere placuit, ut sanitatis suæ studiosis plane constaret, quid in re tam perplexa aut fugere, aut sequi debeant.

Nemo est, inquit ille loco jam citato, qui hodie medendi methodum præscribentium libros vel à limine salutavit, qui nesciat vulgatum atque titum hoc illis esse decretum, ut nunquam non prandio cœna minor sit. Quantum vero aberrant, facile deprehendet, qui rem altius expendet. Cœ-

nam enim in omnibus, demptis iis, qui morbis nocturnis & catarrhis seu distillationibus affliguntur, prandio pleniorē esse convenit. Qui enim jam nominatis corripuntur morbis, horum cœna omnino modica sit, tenuis, sicca, ac præter aliorum morem, noctemque præveniens oportet, ut ingruentibus scilicet morbis, natura ab omnibus aliis muniis libera, unius morbi concoctioni operam navare queat. Sunt & qui consueverunt, minus in cœna ciborum assumere, quàm in prandio, horum certè consuetudo non temerè etiam immutanda erit. Quæ enim ex longo tempore consuetæ sunt, ut ait Hippocrates, 2 Aphor. 10. etsi deteriora sint, insuetis minus molestare solent.

Cur autem in aliis omnibus plenior cœna salubrior sit, multa in causa sunt.

Primum autem omnium, noctis mox accedens frigiditas, quæ extrinsecus circumstans calorem nativum in profundum secedere, & hoc nomine fortiozem fieri cogit, ita ut necessario ciborum tum melior fiat concoctio. Et certè idem potest noctis frigiditas, quod alias anni tempus Hybernum aut regio frigida potest. Horum enim unumquodque calorem nativum adaugere potis est. Testis Hippocrates, qui lib. 6. epidem To. 6. Aphor. 6. sic inquit: Perfrigidior in tempore & regione frigidis, percalidior erit. In 1. Aphor. 15. quoque, ventres hyeme & Vere natura calidissimos esse asserit.

Deinceps est Somnus, qui cœnam subsequitur: hic autem mirum in modum concoctionem adjuvat. Sanguis enim in somno ad interiora magis refugit, ut testatur Hippocr. 6. To. 5. Aphor. 29. Cum itaque sanguis cumque eo calor natus per

somnum ad interiora secedat, quid mirum si calor auctus fortiozem tum ciborū coctionem efficiat? Hinc rectissimè Hippocr. lib. 6. epidem. Tom. 5. Aphor. 10. dixit. Labor articulis & carnibus, cibus verò ac somnus visceribus prodest. Somnum quoque optimè cibum concoquere testatur Galenus lib. 1. de Sympt. causis, cap. 8. ita scribens. Itaque toto hoc tempore, quo quis dormit, animalis facultas quiescere, naturalis vero validius agere videtur. Cujus rei conjecturam ex eo facies, tum quòd ipsa si quando laboraverit, post somnum robustior evadit, idque maximè cum à modico cibo somnum admittimus, tum etiam quod per somnum cibus optimè concoquitur, non solum in ventriculo, verumetiam per universi corporis habitum. Cui subscribit quoque Paulus Aegin. lib. 1. c. 97. dicens: Somnus est animalium facultatum quies, ab utili humore cerebrum madafaciente proveniens, hunc qui ritè capescit, multa consequuntur commoda: cibos enim conficit, humores digerit. Quòd autem hac ratione plenior cœna esse debeat, testatur Galenus, vel quisquis tandem ejus libri autor fuit, in libro de dissolutione continua, in hanc sententiam scribens: Antiqui cœnam prandio præferebant, præcipientes plus ciborum in cœna sumendum esse, ob caloris circa interiora aggregationem noctis frigiditate, & per somnum factam: calor namque in somno ad interiora corporis revocatur, eadèmq; calefacit, perinde ut in vigilia contrarium plane accedit. Id quod Hippocr. etiam epidem. sexto Tom. quarto Aphorif. 12. iis verbis indicavit. Plane vigilans calidior circa exteriora, frigidior verò circa interiora: Dormiens contrà.

Som-
nus.

Sed hic reclamabunt quidam, pleniorémque cœnam ideò damnabunt, quòd pleno ventre ingrata sit quies, atque adeò somnus minus conveniens. His ita responsum volo. Nemo est tam sine sensu communi, qui nesciat inter cœnam & somnum aliquid temporis intervenire debere, neque quemadmodum in brutis, nullam aliam nisi vorandi ac mox dormiendi vicissitudinem esse, quum omnium medicorum consensu consultum sit, quòd aut hora aut amplius interfit.

Neque etiam est, ut pleniorém cœnam quis eam esse putet, quia multa ingeruntur tanta voracitate, ut vix spirare liceat, & periculum sit, ne vel crepent, qui ita sese replent, sed frugalem potius, talem tamen in qua plus, quàm in prandio absumitur ciborum. Quod si tamen hic peccatum fuerit, melius certè in cœna, quàm in prandio fertur, quod somnus post cœnam non diu subsequens, facilius delictum, quàm vigilia, quæ prandium concomitatur, corrigat. In somno enim, ut diximus, calor interior appetit, & qui illic sunt cibis cocoquendis solis vacat. Interdiu verò ad exteriora protrahitur, neque iis; quæ intus sunt, prospicere potest, adeò ut verissimè dixerit Hippocrates 2. victus acutorum 59. Vigilia vehemens cruditatem incoctionemque ciborum tum potioris efficit.

Porro cur cœnam prandio pleniorém esse oporteat, & hæc ratio est, quod rara admodum existat corporis facultas, quæ paulo liberalius prandium spatio vel quinque vel sex horarum, quod fere inter prandium & cœnam interest, conficere possit. Quantum autem incommodi adfert, si quis nondum plane concocto eo, quod prius ingestum fuit, aliud ingerit? morbum nimirum facit. Ubi

enim cibus præter naturam plus ingestus est, ut ait Hippocr. lib. 2. Aphor. 17. hic morbum facit.

Et si quis denuo objecerit, quòd utcumque somnum à cœna differamus, tamen fieri non possit, quin ad somnum conversis, quod materia tum ad interiora tendat, caput impleatur; huic Galenus quidem respondebit, qui lib. 4. Aphor. 67. ita scribit. Et quidem sicuti à cibo ad somnum conversis impletur caput, sic in plethoricis dispositionibus somni ipsum replentes aggravant cerebrum. Et somni videlicet semper nocerent, quatenus ad profundum & viscera materia confluit, nisi coctionis ratione plus afferrent utilitatis, quàm sit damnum, quod ex motu ad interiora consequitur. Et hæc ad vulgarem multisque communem errorem explodendum sufficiant.

Animadversio.

Hoc cap. quod ex nostro manuscrip. auxi, agit de horis sumendi cibi quæ vulgo dicuntur Prandium & Cœna. De his autem prius quam aliquid definiatur; primo quærendum est quoties Prisci, Græci & Latini in die comederint, dein quoties nostri edant, quoties denique ad salubritatem corporis consequendam edendū sit. Certū est primos homines nostris continentiores extitisse, nec ita se luxui, delitiis ac gulæ mancipavisse: idcirco habiti sunt diuturnioris vitæ, morum integriorum, fortitudine corporis majori, dignitate, elegantia, pulchritudine, magnitudine: non est tamen existimandum solis glandibus eos usos esse, ut Poëtarum fabulæ testantur, sed fructibus omnis generis, frugibus etiam atque carnibus. Sci-

Quo-
ties in
die
Prisci
com-
debant.

mus enim ex sacris literis pulsos ex paradiso terrestri primos parentes terram coluisse, mactatasque tum demum victimas quarum visceribus, & carnibus vesci potuere: obscurum vero est cognituque difficile quoties in die cibo recrearentur. Probabile tamen non semel duntaxat, sed bis sumpsisse cibum; nam cap. 18. Genes. lego Abrahamum in ipso fervore diei tres angelos invitasse ab eodem: *Ponam*, inquit, *buccellam panis* ut confortetur cor vestrum; postea transibitis, quod meo iudicio non fecisset nisi moris fuisset sumendi mane cibi ad vires sustinendas. Et certe apud Hebræos prandii & cœnæ tempus erat, dicitur enim Tobias cap. 2. prandium reliquisse, mortuum ut sepeliret, nec comedisset nisi post solis occasum. Scribit vero Joseph. lib. 2. captivit. Essenos Judæorum Philosophos prandere circa meridiem aut paulo ante, cœnare vero solitos vesperi. Non alia congero testimonia cum Joan. 20. Christus ipse dixerit. *Cum faciatis prandium aut cœnam.* Et Persæ, si credimus Zenophonti lib. 8. de Cyri institutione, primò semel in die comdebant, matutino scilicet tempore quo diem integrum haberent ad labores, sed postea & prandium & cœnam habuere. Græci jamdum ab Homeri tempore edendi tempora distincta habuere prandii & cœnæ. Illud enim vocat Homer. *δειπνον*, & *δῆπνον*, hanc *δῆπνον*. Nec fuisse apud Homer. qui sæpius comederent observavit. Athen. 5. Deipnosoph. Sequenti autem ævo aliam secuti sunt Græci rationem, nam ut colligere licet ex Hippocr. lib. de victu in acutis & lib. tertio de diæta, aliud fuit *δειπνον*, aliud fuit *δῆπνον*: nam *δειπνον* cibus fuit matutinus seu meridianus, quem vocamus prandium; *δῆπνον* cibus vespertinus, quam

Hebræi
in die
edebant.

Græci
quoties
comederint.

dicimus cœnam. Præterea expressis verbis scribit quosdam semel, alios bis, nonnullos sæpius uno die non solum comedere, sed etiam saturari consuevisse. Vix autem ullus est qui post Homerum voce *δῆπν* usus sit pro cœna quod ea vox exolevisset. Plerosque tamen Græcorum non bis duntaxat die, sed quater cibum sumpsisse docet Philemon apud Athen. primo Deipnos. & confirmant voces significandis illis edendi temporibus usurpatæ. Primum tempus *ἀκρηπια* dictum est *πρωτὸν ἑμβρωμα* cibus matutinus, vulgo jentaculum, alio nomine *διανησιμός*: Secundum tempus *αἰσον* seu *δεπνσόν* convivium meridianum, Latinis Prandium: Tertium tempus modo *ἐσπείσμα*, modo *δείλνιον* appellatum est, quæ erant epulæ inter prandium & cœnam quasi vespertinæ, quas Latini Merendam vocant: Postremum tempus fuit *δείπνον* cœna. His tamen non contenta Græcorum ingluvies, à quibus græcari & pergræcari luxuriæ vocabula deducta sunt, quintum tempus edendi nocturnum adinvenit; cujus epulæ *κῶμοι*, *ἐπιδερπίσματα*, *ἐπίδειπνα*, *ἐπιδειπνίδες*, appellatæ sunt; Latinis Comestationes quæ nihil aliud erant, ut ait Perottus in Cornucopia, *quam cibus qui post cœnam sumitur*.

Roma-
notum
mos.

Venio ad Romanos, apud quos pauci uno cibo vespertino contenti fuere, multi duplici, meridiano & vespertino; alii infiniti quadruplici, jentaculo, prandio, merenda, cœna; intemperantes & incontinentes quintuplici, illis enim addebant comestationem, quod multis auctoritatibus confirmare possem nisi id explicatum haberetur passim apud varios auctores, præsertim Marsilium Cagnatum lib. primo de sanit. tuend. cap. 10, 11. 12. 13.

Stuckium lib. 1. antiq. convivial cap. 7. 8. 9. 10. 11. Lælium Bisciolam Horarum subsciv. tomi primi lib. 9. cap. 10. & 11. Mercurial. variar. lect. lib. 4. cap. 7. Beroald. comment. in Servium Manut. de quæsit. per epist. quæst. 4. & 5. Guil. Canter. novar. lect. lib. 4. cap. 138. Muret. libro quarto lect. var. cap. 12. Agellium. Cœl. Rhodiginum & alios.

Ab illa veterum consuetudine nostri sæculi homines ne minimum quidem deflexere : quater enim in die editur , frequentius nonnumquam, interdum semel , sed quod tota die perseverat : Attamen ut verum fatear , plurimi mortalium prandio & cœna contenti vivunt , alii adjungunt jentaculum ; merenda ferè mulierculis & pueris propria est , & operis quibusdam qui reparare vires laborando quærunt. Ne unus quidem, uno in die cibo recreatur , majores nostri dum jejuniò corpus macerabant semel duntaxat viginti quatuor horis cibum sumebant , meridie potius quam vesperi , nos nonnihil hora cœnæ ingerimus recreandis potius viribus quam confirmandis.

Nostri
quid
agant.

An vero salubrius sit semel duntaxat in die quàm sæpe comedere , hoc postremo loco restat expendendum. Apollonius Dyscolus historiæ. Commentit. cap. 9. refert ex Aristotel. quæstion. naturalibus eos qui semel tantum cibo utuntur morosiores esse iis qui bis. Aucta enim in ipsis utraque bilis animum magnopere perturbat. Hippocr. libro secundo de diætâ scribit ex *μονοσιτία* corpus extenuari , desiccari , & alvum comprimi. Dixit Plin. libro vigesimo octavo capite quinto, non prandentium exta celerius senescere. Ex quo quidem Celsus libro primo capite primo monuit,

An præ-
stet se-
mel an
multo-
ties die
come-
dere.

bis die potius quam semel cibum capere prodesse, & semper quam plurimum dummodo concoquatur. Amat enim natura ubertatem & luxu gaudet, & in tenui victu gravius peccatum est quam in paulo pleniore solet esse, inquit Hippocr. quint. Aphorif. libro prim.

Omnis
nutri-
tio aut
multa
aut par-
va.

Omnis enim nutritio aut multa est & rara simul, vel multa & frequens; aut parva & rara simul, vel parva & frequens: quæ multa & rara est oneri esse solet & modo torporem ac somnolentiam, modo vigilias inducere, longamque quietem postulare, donec oneris pars coctione ablata sit, minus itaque commoda existit; multo minus ea quæ multa & frequens est; nam copia nativum calorem obruit. Nec utilior esse videtur quæ modica est & rara; nam spiritus & corpus exhaurit, viresque labefactat. Necesse igitur est ut salubris habeatur quæ modica est simul & frequens: nam ea robur virium perpetuo quodam tenore servat, somnum non interturbat, consuetos labores non impedit, sanitatem denique non infringit.

Inter-
vallum
inter
duas
ciba-
tiones.

Sed hic exoriri potest quæstio de frequentia alimenti; quodnam scilicet debeat esse interval- lum duas inter cibrationes; & an satius sit cer- tam semper habere & definitam edendi horam quam incertam. Quod ad primum attinet, su- perius satisfactum est ubi peracta coctione in- gerendum cibum monuimus. Si pergis quærere quot horis illa coctio peragatur; vix habeo quod respondeam: alii enim quibus vegetior & copio- sior est calor ventriculi, celerius cibum confi- ciunt; alii quibus debilior est, tardius. Præterea major copia ciborum ægrius coquitur quam mi- nor, duri & solidi difficiliter quam molles & li-

Quot
horis
peraga-
tur co-
ctio.

quidi, insoliti quam consueti, diversi & heterogenei quam homogenei & simplices, ut idcirco certi quid vix determinari possit. Auctor Anonymus in tabulis & quæstionibus quas ad requisitionem Medicorum civitatis Neapolitanæ edidit, quasque manuscriptas habeo, rem istam ita complexus est, ut quatuor digestiones seu coctiones in corpore admiserit, secundum quatuor loca seu partes corporis in quibus perficiuntur, singulisque in digestionibus horas quatuor requirit propter quatuor triangulos triangulares quatuor elementorum elementariumque complexionum, quasi velit singulæ digestiones quatuor gradus habeant quorum singuli singulis horis absolvantur, respondeantque illi gradus quatuor triangulis elementorum varias complexiones ac temperaturas efficientium. *Locus, inquit, prima digestionis est stomachu in quo fit coctio confusa, grossa & extensa, primus gradus coctionis una hora absolvendus fit in triangulo ignis concordantiam habentis cum aëre in caliditate & cum terra in siccitate. Alter gradus digestionis per horam quoque perficiendus fit in triangulo terra consentientis cum igne in siccitate & cum aqua in humiditate. Tertius gradus unam etiam horam requirens, fit in triangulo aque convenientiam obtinentis cum aëre in humiditate & cum terra in frigiditate: quartus, denique gradus fit in triangulo aëris sympathiam habentis cum aqua in humiditate & cum igne in caliditate, sicque prima digestio absoluta est horis quatuor. Post quas secunda coctio perficitur quatuor aliis horis & per triangulos quatuor jam dictos in partibus quatuor, hepate, splene, corde & cerebro. Huic succedit tertia magis intensa & exacta quatuor pariter horis & per quatuor triangulos perficienda in aliis corporis partibus, brachiis,*

cruribus, &c. Quarta tandem & ultima digestio quatuor quoque horis indigens ob quatuor prædictos triangulos, elaboratur in genitalibus; idcirco cæteris exactior est, perfectior, delicatior; propterea quod aptitudinem habet ad novam partium coctionem generandam, hoc est ad sperma in quo ipsissimæ sunt partes deductæ in potentia. Hæc ex mente auctoris fere ad verbum, quæ demonstrant digestionem sexdecim horis perfici & absolvi; ex quo sequeretur tantumdem temporis requiri inter duas cibationes si modo ingeri novus cibus non debeat nisi priore cocto penitus & confecto. Ab illo horarum numero non deflectit Jul. Alex. fabul. lib. 28. cap. 17. duodecim enim horis primam, secundam, & tertiam concoctionem fieri docet, sed primam qua cibus in chylum convertitur sex septemue horarum spatio peragi vult, hoc argumento quod post id tempus neque ructus sentiantur, & descendens inferius cibi non obscurus prorsus sensus quidam sese aperiat. Quapropter temperato homini bis eodem die capiendum esse cibum interpositis inter utramque cibationem duodecim æqualiter horis: *nec sane*, inquit, *nisi impedimento aliquid se opponat aliud, fieri aliter debet*. Addit tamen postea cap. 19. habendam esse rationem somni qui noctu peragitur, cujusque beneficio fœlicius & exquisitius coctionis opus procedit, tum ob longiorem moram, tum propter noctis frigiditatem, qua concluditur in penetrabilibus calor, tum denique propter ferias animalis facultatis. Quamobrem necessarium esse ait ut commodum illud coctioni tempus longius protrahatur, sitque tempus à cœna ad prandium sexdecim horarum, tempus à prandio ad cœnam octo tantum, cibusque cœnæ uberior sit, prandii par-

cior. Verumenimvero ut optime observavit Marfil. Cagnat. cap. 24. lib. laudati, Medici veteres hanc horarum subtilitatem prætermisunt. Nec expectandum omnino est ut ille doctè & eleganter ostendit disputatione de ordine in cibis servando impressa Romæ anno 1581. ad ingerendum novum cibum ut prior prorsus è ventriculo in intestina descenderit, cum cibus eodem tempore totus non coquatur, sed veluti per partes; ex quo sequitur eum quoque partiatim è ventriculo delabi & in intestina defluere: modo itaque signa manifesta cruditatis ac repletionis non adfuerint, cœna poterit à prandio quatuor, quinque sexue horis distare, prandium à jentaculo levi duabus, tribus quatuorve horis.

Sine
Sem-
per ead-
dem
hora
come-
den-
dum.

Quæres. Estne eadem semper hora comedendum? Equidem Hippocr. Aphorif. quinto libri secundi ad insolita faciendam esse mutationem jubet; cui assentitur Galen. in comment. dum exactam consuetudinem quam Græci *μετρίαν* vocant, parum esse tutam scribit, quod omnium hominum vita inopinatis incertisque rerum casibus sit subjecta. Ne igitur insolitis rebus & ex improvise occurrentibus graviter offendamur, consulit Hippocrates ut in consuetis rebus immoremur semper, sed insolitas quoque interdum & contrarias experiamur. *Quemadmodum enim ferrum*, ut ait Triverus in eum Aphorif. *quod aqua submergitur & rursus aqua incalescit, congelatur fortius: sic qui modo delicatis, modo duris alimentis utuntur, minus ad morbos proclives evadunt.* Ab hac mente eleganter Celsus libri primi capite tertio. *Sanus homo qui & bene valet & sue spontis est, nullis obligare se legibus.*

debet , hunc oportet varium habere vite genus , &c. Utut sit tamen mihi videtur commodius tum valetudinis tum etiam honestatis gratia eadem semper hora cibum sumere , honestas enim suadet ut sicut in aliis actionibus muniisque obeundis , sic in cibi sumptione certum diei tempus eligamus. Valetudo autem non permittit nos incertam , inordinatam , & tumultuariam vivendi rationem sequi , assueta enim & ordinata insuetis & inordinatis minus molesta , cum ordo sit naturæ opus , ex Hippocr. Aphorif. citato.

Satis
fit ob-
jectio-
ni Hip. Quid ergo respondendum Hippocrati , Gale-
no , & Celso ? Eos dicimus locutos non tantum
de hora assueta in victu , sed de cibis , potibus ,
somno , vigilia , quiete , motu , aliisque Higeines
capitibus , in quibus bonum non est sic exactam
& uniformem servare rationem , ut ne minimum
quidem ab ea deflectatur. Vix enim vitæ nostræ
casus diversi possunt ferre longo tempore tam
eximiam & exactam consuetudinem. Hinc fit
ut subita ingruens mutatio naturam imparatam
inveniat , deque statu illo lubrico dejiciat. Hol-
lerius in prædictum Aphorif. videtur distin-
guere consuetudinem in nativam seu gentili-
tiam , & in accidentariam ac coactam : prio-
rem non esse mutandam , posteriorem cum Hip-
pocrate mutari posse concedit. Verum de consue-
tutine postea.

Ad concludendam prolixam hanc Animadver-
sionem examinanda esset celebris quæstio de
prandio & cæna ; utrum eorum scilicet levius
vel uberius esse debeat , sed quia agitata fuit co-
piosius à Curione & Crello in comment. in hoc
caput , multoque etiam diffusius à nobilissimis
Medicis

Medicis Jul. Alexandr. toto fermè lib. vigesimo nono salub. Marsilio Cagnato capite 20. & 21. de sanir, tuend. Stuckio lib. primo antiq. conviv. cap. 14. Matth. Curtio, Andrea Turino, Dino de Florentia, Odo de Odis, Petro Toletto, Bernard. Paterno lib. de prandio & cœna scriptis, idcirco à me prætermittitur, ne actum agere videat.

De secundis mensis, seu Bellariis.

C A P. XIV.

Post pisces nux sit, post carnes caseus adsit.
Unica nux prodest, nocet altera, tertia mors est.

HOC loco duo in primis traduntur præcepta.

Primum, ut post esum piscium, casei loco sumantur nuces. Nux enim siccitate sua impedit generationem phlegmatis, quod ex piscibus generari solet, hinc etiam in jejuniis quadragesimalii, summo loco exhibentur nuces. Alia ratio, quia pisces, quandoque veneni nonnihil in se continent, difficulter concoquuntur, & facile putrescunt ac corrumpuntur. Nuces vero juvant digestionem, quia quando sunt venenosi, ut dictum est statim, nux remedium præstat contra venenum. Ergo pisces temperantur per nuces, & sic sanum est, sumere nuces post pisces.

Secundum, ut post esum carniū sequatur caseus, non nuces. Caseus enim facit, ut cibus des-

cendat ad fundum stomachi, ubi viget digestio. Et hoc intelligendum de caseo, medium inter recentem & veterem locum sortito. Deinde posteriore versu ostenditur, quòd unica nux, scilicet myristica, naturæ humanæ prodest, bonum enim odorem oris efficit, visum, hepar, splenem & stomachum confortat, & maxime orificium ejus; secundum Avicennam. 2. Canon. cap. 506. Sed altera nux, scilicet Avellana sive communis, nocet. Avellana quidem quoniam in ipsa inflatio est, & generat ventositates in ventre inferiori, & facit sodam, id est, dolorem capitis, tardæ est digestionis, & excitat vomitum, inquit, Avicen. 2. Canon. cap. 41. Nux verò communis, quia & ipsa facit sodam, difficulter digeritur, infesta est stomacho, & maxime calido, ob caliditatem suam. Dioscor. lib. 1. cap. 141. Tertia nux, scilicet balistæ, est mors, id est, mortem infert, hac enim homines interficiuntur. Vel intelligi potest de nuce methel, quæ autore Avicen. 2. Canon. cap. 512. venenum est stupefactivum, cito mortem inferens. De qua plura Rhazes 3. ad Mansorem cap. 30. Serapion c. 305. de simpl.

Avellana

Animadversio.

Primæ & secundæ mensæ

IN M à priscis sæculis mos invaluit convivii distinguendi in primas & secundas mensas, quas Græci κατ' ἐξοχὴν τετραγέας vocant.

Primis mensis, ut notat Celsus lib. primo cap. secundo, salsamenta, olera, carnes tum elixæ tum assæ apponebantur; secundis fructus suaves & delicati, ut fames convivarum pene ex-

tincta, rursus accenderetur, & irritaretur: unde non minus eleganter quàm verè secundæ mensæ *Ἐγκαυδία ἡ δούνη*, hoc est voluptatis solatia seu irritamenta à Platone denominata sunt. Fuerunt autem varia synonyma significandis illis mensis. Nam & Epitrapezomata & Epiphoremata, & Epidorpismata & Epidipna, & Catachusmata, & Trogatia, & Hypotrimmata, & Tragemata, & Pemmata, & Bellaria, & fructus *τετραπύλας δούνας* designant. Pind. vocat *ἀμύρι δούτατα* circa ultima, id est, circa exitum convivii: Clemens Alex. *Ἐγκαυδία*, nam ut obsonia adjiciuntur pani, sic bellaria obsoniis deliciarum causa acciduntur, ait Casaub. lib. 14. animadvers. in Athen. cap. 11. Bellariorum autem inventio ab jonibus fluxit, si credimus Valer. Max. lib. 2. cap. 1. titulo de civitate Spartana. *Audierant*, inquit, *Spartani lautitiam ex Asia, & immodicos sumptus & omnia non necessaria voluptatis genera fluxisse; primosque Ionas unguenti coronarumque in convivio dandarum, & secundæ mensæ ponendæ consuetudinem haud parva luxuria irritamenta reperisse.* Quamobrem primus finis bellariorum fuit voluptas & luxus. Deinde vero ad concoctionem & digestionem ciborum destinatus fuit. Aristot. probl. 6. sect. 22. quærit cur usus secundarum mensarum adjiciendus sit. Respondet ut satis bibatur, non enim sufficit bibisse per mensas primas ad extinguendam sitim, sed juvat postea aliquid præterea haurire, putà delectationis gratia, inquit Conciliat. different. 118.

Bellariorum nomina.

Inventio,

Finis.

Bellariorum vero materia quæ fuerit veteribus, Materiam non inquiri, cui enim usui potest esse studium hoc?

à Stuckio jam perfectum lib. 3. antiq. convivial? Vide

VVilli-
chium
in arte
magi-
rica.

Digeramus si placet materiam eorum quæ nobis hoc sæculo sunt usitata. Est ergo materia Bellariorum, vel ex plantis, vel ex animalibus deprompta. Ex plantis radices, ut petroselini radix tubera, radix Chrysanthemi, indici strumosi, &c. flores ut auranciorum; violarum, rosarum: fructus, vel herbarum ut melones, fraga, cynari; vel fruticum ut cappares, & baccæ, uvæ transmarinæ: vel arborum, ut poma, pira, cerasa, semina anethi, fœniculi, coriandri; summitates asparagi, lupuli; succi, ut vina, & succi fructuum expressi ac conditi. Ex animalibus excrementitia, ut lactis omnia genera, ova, partes ut carnes è quibus fit gelatina & id generis. Ea autem omnia, vel solitaria, simplicia crudave apponi solent & comedi, vel composita condita aut cocta. Simplicium ac crudorum facilis est cognitio atque iudicium, coctorum quoque ubi non est mixtura varia; sed compositorum, ac conditorum, ut multiplices sunt differentiæ ac varietates, sic difficillimæ sunt prorsus cognitionis, & enumerationis. Quis enim omnia placentarum genera enumeraret, de quibus integrum opus delineatum habemus ac magnam partem affectum? Unius sacchari tam fecunda & admirabilis natura est, ut à quo plus voluptatis & deliciarum gulæ accedat, non habeant coquinæ magistri. Solvitur in embammatis, cogitur in orbiculos, digeritur in panes, pinsitur in placentas, tornatur in crustula, fingitur in castella, in aviculas, & in omnium rerum simulacra, coquitur, aspergitur, duratur, incrustatur, adeo ut in eo monstrificum sit gulæ ingenium.

Sac-
chari
mira-
bilis
usus.

Vsus
bella-
rio-
rum.

Porro ea esse debet bellariorum ratio & moderatio, ut coctioni iuvandæ inserviant, seu emēdan-

do pravas assumpti cibi qualitates, seu calorem ventriculi cogendo ac augendo. Si itaque calidiores cibi ingesti fuerint, bellaria refrigerantia convenient; si frigidi, calida. Itidem si edulia phlegmatica fuerint & excrementis redundantia, quæ digerunt & humiditates absorbent bellaria ex usu erunt. Ea propter videmus à Salernitanis alia præscribi bellaria assumptis carnibus, alia piscibus ingestis; alterius enim sunt conditionis pisces, quam carnes, alterius quoque usus sunt nuces quam caseus. Scio hic multa objici posse contra doctrinam Salernitanorum & Villanovani, sed ex his fluctibus difficultatum facile enatabit quisquis casei & nucis facultates notas habuerit; de quibus erit postea locus disputandi.

De ordine in cibis servando.

C A P. XV.

V *T* vites pœnam, de potibus incipe cœnam.

HIC docetur, cœnam inchoandam esse à potu. Sunt qui hoc modo exponant: Si vis vitare pœnam, id est infirmitatem, prius bibas in principio cœnæ quam comedas: sed hæc expositio inepta est prorsus ac invalida. Secundum medicos etenim conducibilis est, à cibo cœnam auspicari, quam à potu. Nec ipsi Angli, quibus præfens liber dicatus est, istum morem sive consuetudinem servant. Communiter quacunque diei hora bibere voluerint, bolum sive morsum panis præsumunt. Videtur itaque hunc habere sensum: Incipe cœnam à potu, id est à cibo liquido &

facile digestibili quemadmodum & Hipp. 2. lib. aphor. 11. potū usurpavit, inquit, ubi sic: *Facilius est impleri potu quam cibis*. Ratio autem hæc est, quia si cibus liquidus & facile digestibilis postremo sumatur loco, cum nocte superveniente fortificetur calor digestivus, cibus ille liquidus & facile digestibilis longe ante digeretur quam crassus & concoctu difficilis. Qui non inveniens exitum ob cibum crassum nondum digestum minus aduretur; vel si exierit, crassum cibum nondum ad plenum digestum secum corripiet. Melius est ergo ut cibus liquidus & facile digestibilis præsumatur, ut digestus exitum habeat nullo repugnante.

Animadversio.

Licet Salernitani videantur hoc caput ad cœnam restringere, sicque ab Arnaldo intelligatur & exponatur: re vera tamen latius accipiendum est & ad ordinem qui in cibus sumendis observandus est, accommodandum; sive sit in cœna sive in prandio. Hunc autem in cibus servandum ordinem tertium fecimus eorum quæ ad iis utendi rationem pertinent, qui tam magni in vita est momenti; ut pravum victum emendare cum legitimus est valeat, optimum vero corrumpere si præposterus & illegitimus existat. Iis autem verbis expressum est hoc præceptum, ut tam de potu quam de cibus liquidis intelligi posse videatur. Jam pridem enim agitatum est inter Medicos utrum bibendum esset prius quam comedendum. Apud Græcos quidem memoria est morem eum receptum fuisse. Scribit Ephippus Olynthius lib. de exequiis. Hephestionis & Alexandri,

An bi-
ben-
dum
prius
quam
eden-
dum.

Macedonas statim vel in ipsis propinationib⁹ vini plurimum hausisse. Quod confirmat. Hippoloch. apud Athen. l. 4. Deipnos. ubi conuivis accumbentibus viginti dono datas fuisse argenteas phialas narrat, quibus ficcatis panis & carnes tum demum appositæ sint : sed multo evidentius idem Athæn. demonstrat frugalitatem Cleomenis Lacedæmoniorum Regis describens eodem lib. scribit enim ante cœnam *οὐκ ἔστιν* cyathum unum convivis datum fuisse ; quæ bibendi ratio veteribus *οὐκ ἔστιν* appellata est ; teste Isa. Casanbono lib. 2. animadver. in Athæn. cap. 17.

Propo-
ma.

Usurpatus etiam mos ille à Latinis, sed paulo tardius, sub Tiberio nimirum Cæsare. Sic Plinius lib. 14. cap. 22. *Tiberio Claudio Principe ante hos annos 40. institutum ut jejuni biberent, potusque vini antecederet cibis, externis & hoc artibus ac medicorum placitis novitate aliqua sese commendantium.* Qua propter Plut. lib. 8. sympos. quæst. 9. inter causas novorum morborum recenset *οὐκ ἔστιν*. Antiqui, inquit, ne aquam quidem biberunt antequam edissent, nunc ante cibum caput, vino oppleti humectato & fervente corpore cibum aggrediuntur. Ejusmodi vero potus vinum fuit mulsum seu dulce, quod græci & *γλεῦκος* & *γλεῦξιν* & *σιγειον* & *ἐψιμα* & *γλυκὺ* vocarunt ; quod coquendo ea dulcedo pararetur ut annotat Camerarius in secundum cap. Aëtior. ejusque parandi rationem docet Columel. l. 12. c. 29. Florentin. Geopon. l. 6. c. 16. & Plin. l. 14. c. 9. Hanc ingerendi ante cibum vini consuetudinem attigit quoque Juven. sat. 7.

----- tandem illa venit rubicundula, totum
Oenophorum sitiens plena quod tenditur urna
Admotum pedibus, de quo sextarius alter

Ducitur ante cibum ravidam facturum orexim.

Observabis tamen alias mulsum, aliàs vinum deterioris notæ epotum fuisse: mulsum quidem, quod vacuis & inanibus venis dulcem potionem hauriendam esse existimarent; quod colligitur ex Horat. 2. serm. saty. 4. reprehendente Aufidium qui stultè austerum mulsum pro dulci miscebat:

Aufidius forti miscebat vina falerno

Mendose, quoniam vacuis committere venis

Non nisi lene decet, leni præcordia mulso

Prolueris melius.

Vinum autem pessimum quod Juven. loco adducto pedibus admotum vocat, bibebatur ad appetentiam proritandam, primo enim vinum illud insuave vomitum excitabat, dein evacuato per vomitum stomacho edendi bibendique orexis provocabatur. De orexi illa locutus est Juven. saty. 7. versibus supra allatis,

-----de quo sexarius alter

Ducitur ante cibum ravidam facturum orexim.

Dum redit & terras luteo ferit intestino

Marmoribus rivi properant, aut lara falerno

Pelvis olet, nam sic tanquam alta in dolia longus

Deciderit serpens, bibit & vomit, &c.

Id ipsum est quod dixerat Seneca: Vomunt ut edant, edunt ut vomant. Alios tamen in usus ejusmodi bibendi consuetudinem ante cibum, Medici introduxerant. Aliquando enim refrigerando stomacho, aliàs roborando, nonnunquam alvo laxandæ, interdum stringendæ, vel certè alicui corporis imbecillitati corrigendæ ea *αποτίμα-
τα* seu ut loquitur Aëtius *αποτίσιμους*, Medici consulebant. Hinc multiplex eorum exstitit varietas quod ad diversos tenderent fines. Pal-

Vfus
proma-
tum.

ladius l. 3. tit. 32. meminit propomatis absyn-
thiati, rosati, tit. 27. myrtitis, tit. 28. Thyriaca-
lis. Nicolaus Myreps. sect. 28. sex & viginti
differentias propomatis recenset, quarum Paul.
Æginet. & Alex. Trallian. sæpius meminērunt.
Quod itaque salutis gratia excogitatum à Medicis
fuerat, mox ad voluptatem & ad luxum traductum
fuit non si nemagno sanitatis detrimento. Nam ut
notat Jacob. Præfectus lib. de vini natura pag.
52. *Vinum jejuno stomacho potum podagram gene-
rare potest, substantiam nervorum promptissime offen-
dere, & actus immoderatos veneris excitare.* Pos-
sumus autem existimare dulce Vinum seu mulsum
ante omnia assumptum fuisse ad evitandam ebrie-
tatem. Docet enim Arist. probl. 12. 13. & 28. sect.
3. Itemque lib. 4. meteor. cap. 9. Vinum dulce
non inebriare quod sit lene, crassum ac viscosum
vias obstruens quibus vapores ascendunt, inodo-
rum, præterea proinde ad effumandum ineptum,
minusque *χερσαεινόν* : quod ante Aristot. scripse-
rat Hippocr. lib. 3. de rat. vict. in acut. sed rem
omnem eleganter exposuit Plut. sympot. lib. 3.
prob. 7. Mercurial. variarum lect. lib. 1. cap. 17.
Jul. Guastavin. comm. in prædictum Arist. pro-
blema, Septalius ibid. Ludo. Buccaferreus &
Francis. Vicomer. in 4. Meteor. Sed his omissis
atq; veterum cōsuetudine ante cibum bibendi re-
lictâ, insistendū esset propositæ quæstioni, an con-
suetudo illa sanitati sit utilior, & an salubre sit
bibere prius quàm comedere, nisi eum morem an-
tiquatum & obsoletū animadverterem, neminem-
que extare tam parum salutis suæ studiosum, qui
jejun⁹ bibat. Insuper res ita examinata fuit à Con-
ciliatore, differētia 118. & à Jul. Alex. salub. lib.
30. c. 8. ut doctorum animis nullus hæere scrupu-

lus præterea possit. Ad alia itaque progrediamur.

Potus
nomi-
ne duo
intel-
ligi.

Ante-
cœna
quid.

Serm.
l. 2.

Dictum est voce Potus liquidum quoq; omnem cibum intelligi, quem præmitti volunt Salernitani in cœna, fuit enim mos veteribus ad nos usque transmissus, ut ante cœnam; seu ut verius, dicam ante carnes quidam cibi apponerentur velut ad cœnæ *μεσολύον*, ut loquitur Alexis Poëta apud Athen. li. 2. Deipno. quæ ciborum appositio prima modo antecœna ex Macrobio Saturn. lib. 3. c. 13. modo gustatio & gustus ex Martiali ep. 53. lib. 11. modo promulsis, quod ante mulsum daretur ex Lips. lib. antiq. lect. modo prandium ex Horatio saty. 4. modo denique *μεσπομα*, dicitur vulgo *l'entrée de table*. Cœna enim duplex fuit: una quæ primas mensas contineret, altera quæ secundas. Primarum mensarum pars duplex, *μεσπομα*, & cœna ipsa: ex quibus duo si placet observabis. Primum *μεσπομα* dupliciter usurpari, nimirum pro potu ante cibum sumpto de quo supra egi, & pro antecœna seu gustatione: alterum est, antecœnam vocari interdum prandium; quod ex unico Horatio colligere est qui loco laudato sic scribit.

-----Ille salubres

Aestates peraget qui nigris prandia moris
Finiet.

Nam quod velit Horatius, ultima mensa mora ingerenda esse, credibile non est; cum Gal. doceat lib. 2. de alim. facult. mora si sumpta post alios cibos fuerint, aut pravum succum in ventriculo offenderint, celerrimè una cum aliis cibis corrumpi novè quodam corruptionis genere quod verbis explicari nequeat. Non est quoque verisimile consulere Horatium nihil sumendum in prandio præter mora: si enim seriem illius loci attendas facile judicabis eum aliter sensisse. Docet enim

quomodo convivio excipiendus sit hospes ex improviso adveniens. Pro cœna jubet gallinam apponi, quæ ne dura sit viva mergatur falerno, pro secunda mensa fungos pratenſes laudat, pro antecœna ſeu propomate mora ante æſtum lecta. Horatii loci Reſtat igitur ut per prandium antecœnam ſignificatam voluerit, in qua eſitata mora ſaluberrima cus expoſitus. ſunt; vel Galen. teſte loco ſupra adducto cap. de ſycaminis & moris; quos quidem fructus celerime ait pertranſire, cibique aliis præire ſi in ventriculum purum inciderint & ſumpta primis epulis fuerint, atque ut loquitur *ἐν τοῖς περιπύμοσι*. Verum enimvero quemadmodum cum veteribus convenimus in propomatis, ſic diſſentimus in genere ciborum præmittendorum: Illi enim fere edulia ſicca & frigida præponebant; à quibus antecœna etiam *φυλαὶ τρομίζου* dicta eſt; cujuſmodi erant radiculae, olivæ, fœnumgræcum ex garo, oſtea, echini, cruda olera & cætera quæ enumeratur ab Athen. l. 3. Nos verò ferè humida & calida præſumimus, ut ſunt juſcula & jurulenta omnia. Nec abs re equidem, cum doceat Galen. loco adducto, & poſt eum Medici omnes *εὐπεπτα δυσπépτοις*, liquida ſolidis, lubricantia adſtringentibus, quæ facile deſcendunt & ſubducuntur, iis quæ tardè permeant præmittenda eſſe; quod celerius alterentur, facilius coquantur, commodius diſtribuantur atque reliquis viam parent. Optimum tamen eſſet diverſi generis cibus non uti, ſed unius generis ejuſque ſimplicis. Sic enim viſum fuit Clement. Alex. lib. 2. præd. cap. 1. Plut. ſympo. 4. probl. 1. Macro. lib. 7. Saturn. cap. 4. & 5. qui omnes cibum *ἀπλὸν καὶ ἀπερίεργον* velut *ἀκνίαſτον καὶ ὡς ὑπὸ κροῦν μαλιστα τὴν πέψιν* commendant, damnant *περικίλιον* *ἑρπύλιν*, velut *ροσάδην*, *παράχωδον*; *βλάβας*, *παράξιας* *σωμά-*

Qui cibi præmittendi.

Simplex cibus præferendus.

των, & ἀπὸ τῶν αἰσθημάτων inducentem. Quod colligere licet ex Hippocr. lib. de flatib. Avicen. 3. 1. doct. 2. cap. 7. Christoph. à Vega. lib. 2. methodi. med. Med. Senec. epist. ad Lucilium, Stuckio lib. 3. antiq. conviv. ex Gesneri mente, & aliis innumeris. Sed quoniam ii non sumus qui uno cibi genere contenti vivamus, nobis maxime laborandum est, ne toto genere diversis utamur eduliis. Quod si ad multiplices genere & facultate dapes vitæ nostræ institutum nos cōpellat, eum ordinem servare par est quem ex Galeni & Medicorum consilio proposuimus. Nec enim meo iudicio audiendi sunt qui alimenta difficilis coctionis præmittenda suadent *εὐπερίους*, vel qui nullum prorsus ordinem servandum præcipiunt. In quos tamen prolixius non declamo; quod eorum doctrinam à viris clarissimis explosam velut futilem & inanem animadverto; maximè à Christoph. Avega lib. 2. de arte med. & à Marsilio Cognato libello peculiari de ordine in cibis servando; licet & hi aliquid diversum à doctrina Galeni passidere videantur.

Tem-
pus in-
ter pri-
mas &
secun-
das
men-
sas.

Ad ordinem quoque pertinere videtur intervallum quod inter primas & secundas mensas ponitur. Breve illud esse debet, imo continuum debet esse totius cœnæ vel prandii tempus, quod sufficiat bene mastigandis cibis, & sedandæ appetentiæ: si longius fuerit, odiosum est & damnosum, dum enim postrema edulia apponuntur, priora ferè excocta; sunt quo fit ut cruda coctis misceantur, quo deterius saluti nihil esse potest.

De consuetudine in cibis servanda.

CAP. XVI.

Omnibus assuetam jubeo servare dietam;
 Approbo sic esse, ni sit mutare necesse,
 Hippocrates testis, quoniam sequitur mala pestis.
 Fortior est metâ medicina certa dieta,
 Quam si non cures, fatuè regis & malè cures.

Hic præcepta quædam traduntur de diætâ:
 quorum primum est, omnibus convenire, ut
 servant consuetam diætâ. Per diætâ vero in-
 telligitur administratio cibi & potus. Ratio est,
 quia transgressio à cōsuetudine nocet no cumen-
 to magno; consuetudo enim est altera natura.
 Quod ergo diu adfuerum, est in naturam ferè tran-
 sivit. Quemadmodum igitur naturam custodire
 oportet, ita & consuetudinem; præcipue si lauda-
 bilis fuerit. Et quemadmodum servanda est con-
 sueta administratio cibi & potus, ita & consue-
 tudo aliarum rerum non naturalium eadem ra-
 tione. Unde si quis consuetus multum laborare,
 velit hanc consuetudinem immutare, ocioque
 indulgere, minusve laborare, vel aliud laboris
 genus adsumere, idque alio & tempore & modo,
 ille proculdubio multum ex hoc debilitatur.
 Idem intelligendum de cibo & potu, somno & vi-
 gilia, repletionem & inanitionem, & animæ acci-
 dentibus. In quibus omnibus observanda est con-
 suetudo, si sit laudabilis, vel parum laudabilis sive
 indifferens in bonitate & malitia respectu illius
 ad quod fieri debet permutatio.

Sciendum autem hoc loco debiles & senes fa-

Diætâ;

Con-
suetu-
do.

cilius ferre consuetos labores, quàm fortes atque juvenes inconsuetos. Id quod his verbis confirmat Hippocr. lib. 2. Aphorif. 49. Qui consueti solitos labores ferre, etsi fuerint imbecilles & senes, non consuetis, fortibus atque juvenibus facilius ferunt. Quod verò dicit, inquit, Philotheus tale est. Sunt autem quidam, hic quidem senex, hic autem in vigore ætatis, uterque incipit fodere terram, & seni quidem fodere bene cedit, illi autem qui in ætatis vigore est, minimè: illi quidem ob consuetudinem, etsi imbecillis, huic autem ob inconsuetudinem, etsi robustus sit.

Subita
muta-
tio no-

Notionem enim universalem esse oportet, quod exercitatae partes aliis fiunt robustiores, & propter hoc facilè subeunt consuetos labores. Secundum est, malam pestem, id est, maximum incommodum sequi permutationem consuetæ diætæ, ut testatur Hippoc. lib. 2. de victus rat. in morbis acut. nisi fuerit necesse eam permutari, quando est illaudabilis; ita ut inde sequantur pessimæ ægritudines, qualis est prandium sive cœnam pravis cibis terminare. Hujusmodi enim consuetudinem necessarium est corrigi & permutari, non quidem subito, sed paulatim & ordinatè. Nam omnis subita mutatio vehementer nocet, maximè si à consueto ad inconsuetum fiat permutatio.

Deinde etiam necesse est eam permutari, ne si forte ad inconsueta fiat translatio, sequatur læsio. Nam qui se ad omnem diætam adsuefacit, minus lædetur, cum se ad inconsueta transtulerit. Idem etiam intelligendum de aliis rebus non naturalibus, id quod testatur Hippocr. lib. 2. Aphorif. 50. Quæ ex longo tempore consueta sunt, etsi deteriora sunt, insuetis minus molestare solent.

Oportet igitur ad ea insueta permutari. Unumquodque enim ipsorum, inquit Philosophus, consuetum effectum minus lædit, eò quòd natura quidem magis innocuum, sed in consuetudinem nondum venerit: ut consuetus comedere manna, in boni mutatione cibi injuria afficitur, propter desuetudinem: & consuetus bibere aquam, si in meri potionem mutaverit, læditur, quoniam à consuetudine aberrat. Sic & in his quæ particularia sunt. Similiter autem oportet & ad insueta permutare, ut si quando fortuna coëgerit, ea ferre possimus, cum enim qui usus est multo nutrimento, oportet & parum comedere, ut causa adveniente ferat & illius usum.

Quapropter quisque cavere debet, teste Rhaze lib. 4. cap. 10. ad Man. ne alicujus rei sibi consuetudinem faciat, quam ipsum observare oporteat, ex cujus observatione constrictionem patiatur. Ut si quis uno cibo consuetè semper utitur, vel aliquo potu, vel omnino ab eis abstineat, vel dormire, vel coire consuescat: & ex aliquo istorum graviter constringatur, maximum incurrit nocumentum, si ab eis abstinuerit.

Quapropter quisque corpus suum sic disponere debet, ut caloris & frigoris patiens esse possit, & ad munitiones & cibaria sibi necessaria aptum reddatur, & ut somni & vigiliarium horas, atque mansiones & domos sine læsione permutare possit. Fortassis enim ex necessitate hoc aliquando agere cogetur. Quod quidem fieri poterit, si consuetudo non observetur ad unguem, sed interdum ad inconsueta transeamus.

Con-
suetu-
do va-
rianda.]

Tertium est, fortiolem ac potiolem metam mendi esse certam diætam, quam si Medicus non curaverit, ac aliam indebitam administraverit, fa-

Ali-
mento-
rum
triplex
genus.

tuè regit ægrum & malè curat.

Est porro triplex diætâ, sive alimentorum genus. Alimentum scilicet plenum, alimentum modicum, alimentum tenue. Alimentum plenum, est sanorum cibus, qui non solum vires conservat, sed auget. Alimentum modicum ad sanos etiam spectat, vires quidem conservat, sed non auget. Alimentum tenue, id est, quod vires imbecilles reddit. Hoc vero alimentum quod tenue dicitur ab autoribus in multas partes divisum est; nempe in tenue sine aliquo addito; in tenue exquisitè, in tenuissimū & in tenuissimū in extremo. Tenuissimum, in extremo alimento est, nihil penitus dare. Et si dubitabis, quomodo alimentum dici potest, cum nihil datur? Respondemus, ita esse illius vocabuli usum apud Medicos. Tenuissimum verò est, dare melicrarum solum. Tenue est ptisanæ succus, qui si etiam in pauca quantitate sumatur, est exquisitè tenuis. Sanos homines non solum conservare debemus, sed etiam augere, propterea victus plenus illis competit. Qui vero ægritudine longa laborant, vires augere non debent, sed bene conservare; aliter usque in finem non sufficerent: propterea hi modico victu cibandi sunt, qui etiam, sanis convenit in quibus vires augere non cupimus, sed illas solum conservare animo est, quos etiam in longo morbo totis viribus servare studemus. Cum vero ægritudo brevi terminanda est, si quarto die finiri debeat, aliquid dare non est opus. Imo si vires sufficerent & in septimo terminanda esset, nihil penitus dandum esset nisi post illum terminum. Unde Hippocr. lib. 1. Aphor. 6. Extremis morbis extrema exquisitè remedia optima sunt.

Animadversio.

HOc est ultimum caput quod ad utendi rationem pertinere diximus, in quo agitur de consuetudine, quam tanti fecerunt Philosophi omnes & Medici, ut eam natura non inferiorem duxerint. Aristot. lib. de mem. & rem. cap. 2. αἰτῶσπερ ὅδ' εὐσις καὶ τὸ τοῖδος, *tanquam enim natura jam consuetudo est.* Lib. etiam 7. de morib. cap. 11. ob id scribit difficile esse mutare consuetudinem, ὅτι φάσκει εἶκέναι quod nature perquam similis sit; quemadmodum probat ex his Eveni versibus:

De cō-
suetu-
dine.

Φημι πολυχρόνιον μελέτῳ ἐμῶν φίλε καὶ δὴ
ταύτῳ αὐτρώποισι τελευτῶν φύσιν εἶναι.

Multos, quod partum est meditando. permānet annos;
Atque in naturam tandem convertitur usus.

Quod ipsum quoque affirmavit Michael Ephes. comm. in Arist. de mem. & rem. unde eleganter Galen. comment. 3. in lib. Hippocr. de officina part. 21. consuetudinem vocat ex maximorum medicorum mente ἐπίκτητον φύσιν, *adventitiā naturam*, quam appellationem post Gal. ei tribuit Melet. lib. de structura hominis cap. quot facultatib; homo præditus est. Ex eo factum esse reor, ut à Sext. Empiri. advers. Mathem. c. 10. consuetudo habita sit nec ars pura, nec mera natura; ὅτι τέχνη ὅτι φύσις καὶ συνήθεια *sed aliquid medium inter* artem & naturam. Imò vero tantum consuetudini tributum Hippocratis ætate, ut consuetudo pro ipsa naturâ usurparetur. Testem habeo Galen. comm. 2. in prognost. Hippocr. part. 11.

Con-
suetu-
do al-
tera
natura.

Cōsue-
tudo
naturæ
nomi-
ne ap-
pellata.

ἀλλὰ ἐπὶ τῆς ἱπποκράτους χρόνων , inquit , ἐκ ἀλλοῦ ἔφυ-
 τὸ ἔν κ' ἔφυσεν. ἀλλὰ δὲ τὰ ἐξ ἡμῶν. *At vero temporibus Hip-*
pocratis non aliud fuit ex natura aliud in cōsuetudine.

Ex qua quidē analogia consuetudinis cum natura,
 idem penē concessum utrique Imperium , eadem
 potestas attributa : licet enim natura omnibus
 hominibus insita sit & ex primordiis generationis
 enata , consuetudo vero adventitia , externa &
 aliunde comparata , iis tamen interdum pollet
 viribus consuetudo, ut naturæ nomen induat, na-
 tura consuetudinis appellatione delectetur. Si
 quis tamen consuetudinē definire voluerit melius
 fecerit per ἐξιν δειπλὼν , sive habitum, cum Ari-
 stotel. probl. 14. sect. 21. quam per naturam ac-
 quisivit cum Galen. Non enim consuetudo se-
 quitur naturam , sed experientiam; cum experien-
 tia fiat ex crebra & frequenti actione , in hoc
 enim differunt experientia & consuetudo secun-
 dum Eustatium 1. de arte dicendi cap. 10. quod
 consuetudo ex actione , experientia ex observa-
 tione suboritur. Vide Francisc. Bonamic. lib. 1.
 de motu cap. 1. & Crassotum Ethic. lib. 2. Con-
 sentiunt vero quod fiant ex frequenti & sæpius
 repetita rerum singularium eodem modo sese ha-
 bentium usurpatione. Est autem consuetudo du-
 plex : una propria, eaque scripta; *secundum quam*
civiliter agimus , inquit Aristot. 1. Rhetoric. cap.
 10. altera communis minime scripta, quam singuli
 hominum observant, quia sæpe & crebro obser-
 varunt. Illa dicitur νόμος lex , hæc διανομία , ἔθος κ'
 ἥθος , propriè consuetudo. Priorem illam à postre-
 ma nasci voluit Plato lib. de legib. 3. scripsitque
 lib. 7. consuetudines bonas, leges esse non scriptas,
 & scriptas leges efficere firmiores. Addit Perithus
 apud Stob. serm. 37. consuetudinem bonam tutio-

Con-
 suctu-
 do ut
 defi-
 niatur.

rem esse lege. Architas Pythagoreus lib. de lege & Just. legibus præfert mores, quod leges efficiant nihil, nisi in mores transeant. Nemo ergo mitari debet quod tanti ab omnibus consuetudo facta sit, quodque à Medicis religiose cautum sit ne quis temere à consuetudine semel concepta deflecteret. Quod ut clarius etiamnum elucescat, querendum nobis est quod à multis video prætermisum, sed à Galeno expositum libro de consuetudine, quid consuetudo possit & valeat in naturam, & utrum facultates nostri corporis assuefieri possint. Scribit imprimis Galen. 2. cap. lib. de consuetud. ea quæ longa consuetudine sunt comparata, vim fere proprietatis naturalis contrahere, adeo ut omnes facultates naturales, vitales, animales assiduo & consueto rerum naturalium usu sic alterentur, ut cursu temporis infinitos status possint recipere. Nam biliosi homines evadunt in pituitosos, & frigidi in calidos, timidi in audaces, bellicosi in meticulosos: quod exemplis per facultates omnes ductis facili negotio demonstrari posset. Ad facultatem naturalem pertinet nutritio per alimenta familiaria & amica, necnon generatio seu formatio fœtus: at ejuscemodi functiones legibus consuetudinis obnoxie sunt. Quid enim aliud demonstrant ii qui nulli cibo aut potui assueverunt, aut assueverunt veneno? Mago Carthaginensis, Lasyrtha Lasionensis, Andro Argiensis, Jul. viator Eques Romanus ut antea memini vitam absque potu transegerunt etiam falsis eduliis usi: Galen. tertio simpl. cap. 18. Anum Atheniensem memorat ab exigua cicuta portione auspicata magnam assumpsisse portionem nullo detrimento. Fama est aliquos ita à teneris assuevisse veneno, ut ipsi corpore essent

Quid
possit
consue-
tudo in
naturā,

Vis
consue-
tudinis
in ali-
cuius fa-
cultate.

Vis ejus
in ge-
nera-
tri-
cem;

Vis
ejus in
vitalē.

Vis in
oculos.

venenato & lethali; quod experiebantur muscæ cum eis insidebant. Venena nostris corporibus generari quæ diu sine noxa lateant, jampridem ex Galeno nobis persuadere sunt conati gravissimi auctores. De forma fœtus ex consuetudine introducta illustre exemplum habet Hippocr. lib. de aër. locis & aquis in macrocephalis, qui cum rotundo ante capite nascerentur, hominum instituto & artificio acuminato capite in lucem prodire. Novi ego nobilem mulierem, quæ quod frequenter auriculam dextram mariti sui vellicaret & extenderet, puellulam edidit dextra auricula multò prolixiore atque longiore. Vidi quoque puerulum qui quod mater perpetuo digitis comprimeret pollicem pugnoque semper contracto esset, simili configuratione natus est; vixque potest jam grandior à tali consuetudine removeri. In facultate vitali eadem alteratio observatur: sic qui frequenter irasci solet ad iracundiam paratior est; equos videmus atque etiam homines tubarum clangoribus exilire ac velut delectari, quibus antea perturbabantur. Meticulosi assuetudine belli audaces fiunt, audaces contrà rebus plerumque inexpertis contremiscunt. Nonne lacenæ mulieres corporis nuditatem sine pudore tulerūt, quam ne scorta quidem nostra sine rubore non sustinerent? Vultum, frontem, oculosque mulierum in quibus pulchritudinis sedem natura collocavit, apertos pudice contemplamur, obscœnas partes nemo sine libidine intueretur. Quemadmodum consuetudo hos animi motus emollit & temperat, sic actiones mentis & sensus aliquo pacto moderatur. Tam imperiosa est in oculos consuetudo, ut solito objecto plus oblectentur quam alio quoevis. Europæos candor delectat, nigror Mau-

ritanos, quo fit ut in signum lætitiæ atque ornatus uigras vestes assumant; quæ apud Europæos mortis sunt & funeris monumenta. Invenustarum mulierum deformitatem familiaris & convictus sic lenit vel dissimulat, ut pro ornatu haberi possit. Ad quod non male accommodaveris illud Lucretii de amore lib. 4. de rerum natur.

Multimodis igitur pravas turpesque videmus
Esse in delitiis summoque in honore vigere.
Nigra *αελίχρους* est; nervosa & lignea, *ακατιός*;
Cæsia *παλάδιον*; immunda & fœtida, *δορκός*;
Parvula Pumilio, *χαίτων ἰα*, tota morum sal;
Magna atque immanis, *κατὰ πλῆξιν*, plenaque
honoris,

& illud, Ovid. lib. secundo amorum eleg. 4.

Candida me capiet, capiet me flava puella.
Est etiam in fusco grata colore Venus.
Seu pendent nivea pulli & vice capilli;
Læda fuit nigra conspicienda coma,
Seu flavent, placuit croceis Aurora capillis.
Omnibus historiis se meus aptat amor.

Quod dixi de oculis, idem puta dictum de aliis Vis in aures.
quoque sensibus. Catadupani fragorem præcipi-
tantis se Nili nulla molestia auribus sustinent:
fabri raucos limarum sonos, alii pelvium &
tintinnabulorum pulsus, nulla potiori ratione Vis in nares.
quàm consuetudinis. Indi ferculis assam fœti-
dam immiscent conciliandæ fragrantiae, rustici
allia; nobilies moschum. Sunt qui ex odore am-
bari in lipothymiam incidunt, stercoris fœtore
excitandi, quales multi habentur inter foricarios Vis in lin-
& scarabeos artifices. Si quis Gallis nostris pul-
lum gallinaceum aut perdicem sine lardo as- guam.

Vis in
tactu.

Vis
confu-
tudinis
in mo-
tum.

sam apposuerit, insuave illi edulium praebebit; quod tamen sapidissimum esse qui assueverunt testabuntur. Panis insulsus Parisiensibus placet displicet Pictaviensibus, arridet azimus Hungaris, Italis nauseam movet. Quærerem libenter cur media hyeme una facies ventis aperta non obrigescat ut cæteræ partes? Quid habent religiosi & Deo sacri homines à cæteris diversum, quod hyeme rigida nudis pedibus incedentes distillatione perpetua ac tussi non exerceantur? si consuetudinem excipias quod respondeas nil invenies. In motu vero quot ex consuetudine miranda deprehenduntur? Contemplare funambulos, circulatores aspice & agyras, enumera si potes omnes saltuum & chorearum differentias ac varietates, numerosos illos pedum flexus, circuitus, mensuras, librationes, expansus, pausas, micationes metire, ambulantes manibus homines aspice, intueri manuum gesticulationes & ut ita dicam locutiones digitorum; nonne cum Poëta exclamabis?

Tot linguarum quot membra viro, mirabilis ars est

Quæ facit articulos ore silente loqui.

Sed mirabilis consuetudo quæ hominum motibus tam certos ac definitos motus imprimit.

Vis in
princi-
pem fa-
cultate-
rem.

Quod ad principes attinet facultates, in eas potentius consuetudinis micat imperium; quod visus est Hippoc. declarare lib. de aëre locis & aqu. ubi ait virilitatem & laborum tolerantiam, non tam à natura quàm à consuetudine accedere. Et certe si veritati fucum demere liceat, fatendum est nos non nisi consuetudine vivere, sapere consuetudine, mentemque ipsam consuetudine moderari, non ratione. Nullibi hodie regnat ratio à consuetudine sejuncta, passim consuetudo triumphat absque ra-

tionē. Epulæ, instituta, ceremoniæ, studia, fama, divitiæ, honores, religio, omnia ex consuetudine. Aliorum vestigia omnes premimus, & alieno vivimus exemplo. Non quàm bene aliquid fiat aut sapienter advertimus, sed quàm sæpe & quàm à multis. Nemo veritati studet sed frequentiæ. Hi Platonis Philosophiam, Aristotelis alii dogmata sequuntur non ratione sed instituto. Quam primum quis ex occasione sectam aliquam arripuit, illic firmiter insistitur, nec si affulserit veritas, ab illa hæresi receditur. Id ipsum est quod Arist. insinuavit 2. Metaph. tex. 15. his verbis : *Consuetudo maximè impedit veritatis cognitionem, quod leges declarant in quibus puerilia & fabulosa magis possunt quam veritas in se.* Quo loco ait Aphrodis. usque adeo consuetudinis quam veritatis maiorem esse vim, ut cum falsa sit veritatem tamen superet consuetudo. Hanc ob rem Pindarus eam appositè orbis dominam ac Reginam vocat, alii Tyrannum, alii dæmonem, nec aliter Cretenses hostes suos diris devovebant quàm ut pravæ ac perversæ consuetudini assuescerent. Sed quorsum hic tam longus de Consuetudine excursus? nimirum ut ostendamus magnam esse ejus vim ac imperium in omnes nostri corporis facultates, eosque sapienter collimasse qui eam velut in alteram naturam converti voluerunt, ubi fixa est & inveterata, semper sequendam minimeque nisi cum periculo deferendam. Verum enimvero multi concedere non possunt consuetudinem abire in naturam; quod ea quæ agunt naturaliter nequeant alio modo agere: sic lapis deorsum semper tendit nec si crebro sursum torqueatur, consuetudinem assumat sursum ascendendi. Huic objectioni satisfacit Aponensis comment. in Probl. 26. sect. 4. statuitque naturalium dupli-

An cō-
suetu-
do ab-
eat in
naturā

cem esse motum & inclinationem. Prior quidem sequitur commistionem primam elementorum dominantium in mixto, & formam datam à generante, & secundum hoc nullam acquirit consuetudinem in contrarium, cum secundum hoc omnia sint inanimata: posterior sequitur formam posteriorem resultantem ex mixtione elementorum aut deforis advenientem, & sic potest habere inclinationem & motum ad id quod fuit primo contrarium per repetitam sæpius actionem. Franciscus Math. Fernandez tractatu secundo de facultat. naturalib. quæst. 1. actionem aliam facit viventium, aliam non viventium. In non viventib. constituit duplicem formam: unam substantialem quæ dat esse specificum imperfectiorem forma viventium; ut pote cum ab ea nulla alia forma dimanet: alteram accidentalem, temperamentum scilicet ortum ex mixtione alimentorum. In viventibus vero ut pote perfectioribus tres formas admittit: primam substantialem dantem esse specificum, & duas accidentales quæ adveniunt enti in actu. Sic in homine est anima rationalis per quam homo est homo, est præterea potentia ad nutriendum, attrahendum, movendum, &c. emanans ab anima rationali, est denique temperamentum ex miscella elementorum natum. Hoc posito primo statuit viventia operari substantia, facultate, & temperamento; non viventia vero, substantia tantum & temperamento. Secundo docet ad hoc ut ignis generet alium ignem, non esse necessariam ei potentiam generativam; cum hæc solum inveniatur in viventibus; sed sufficere ut per suam formam substantialem & temperamentum producat similem effectum; cum etiam in igne sit tantummodo forma substantialis ignis & tem-

peramentum calidum-siccum quo talis forma conservatur. Ex his concludit non viventia consuetudinem non acquirere; cum enim consuetudo sit habitus qui contrahitur in potentia non in substantia quæ determinat potentiam, manifestum est non viventia consuetudinis habitum non contrahere, cum ea privata fuisse omni potentia adstructum fuerit. Enimvero ut mentem meam aperiam, Fernandes pro fundamento supponit quod maximè in controversiam adducitur. Nondum enim satis constat inter Philosophos utrum subiecta agant immediatè per substantiam an per facultatem aliquam mediam ex forma resultantem; quis enim novit utrum magnes attrahat ferrum immediatè per formam suam an an mediate per facultatem aliquam seu potentiam à forma magnetis prodeuntem? Nullus enim dubitat attractionem illam non fieri per temperamentum, cum temperamentum manifestam habear causam, attractio illa occultam; parum itaque valet Fernandis ratio. Dicendum ergo est, in reb. naturalibus potius ex passione quam ex actione consuetudinem contrahi: sic ferrum aut lignum curvum & arcuatum redditur ubi frequenter patitur contractionem atque curvationem, panni quancūque in formam diutissimo tempore complicati & convoluti fuerint, si semel explices ad eandem formam redire nituntur: ex diuturna enim passione convolutionibus illis affuescunt, id quod præsertim in undula quod vulgo Camelotū dicitur observare est; à qua Proverbiū Gallicum fluxit: *Il ressemble le camelot, il a pris son ply*, quod ad eos transfertur qui consuetudinem aliquam imbiberunt. Lapis autem projectus in altum, vix à me creditur esse in passione sed in actione violenta, proinde non est mirum

Nostre
opinio.

si non assuescat, agit enim violenter lapis in aërem; à quo quid patitur quæso? nihil, nisi levem obfistentiam. At cibus in ventriculum non agit, sed fortiter à ventriculo patitur adeò ut ab eo superetur & reddatur tandem ventriculo similis: quid inde accidit tandem? nimirum ut illi cibi sic assimilati convertantur in ventriculi substantiam, producantque humores qui similitudinem obtinent cum cibus ex quibus sunt geniti. Ex hac similitudine repetenda est causa minoris alterationis & facilioris conversionis seu majoris familiaritatis atque convenientiæ. Semper ergo pariendo fit consuetudo, sed passio esse debet rei cui assuescimus, actio & victoria ejus qui assuescit. Quare homo assuescere nequit cibo ex metallis deprompto? quia metalla nonquam ita possunt pati à ventriculo ut ventriculus superior evadat. Quare quidam assuescunt venenis? quia virtutem habent ventriculi satis robustam alterandæ atque domandæ venenorum substantiæ. Quare venenis calidis, ut ait Galen. nemo assuescit assuescunt autem nonnulli frigidis? Quia venena calida quarto gradu talia: sunt ac calor ventriculi qui benignus est & in gradu multo inferiori quam venenatus, vincitur potius quam vincit, dissipatur citius quàm dissipat. At frigida venena licet sint in quarto gradu, vincuntur à calore nativo, non intensione sed extensione, ad id enim ut extinguant calorem nativum, debent non solum insitum parti quam afficiunt extinguere, sed aliunde etiam influentem: sed quia mole & quantitate paucum est frigus veneni; idcirco non potest diu resistere calori perpetuo affluenti & succurrenti insito laboranti. Ex. grat. esto frigus veneni assumpti potens & sufficiens intensione

sua ad extinguendum calorem insitum ventriculi, non sufficit tamen secundum molem, cur ita ? Quia calor ventriculi insitus fovetur calore hepatis, vesiculæ felleæ, sanguinis arteriosi, partium circumjacentium; quorum concursu calor ventriculi qualitate minor frigore veneni, redditur quantitate & mole major unde exurgit tandem caloris ventriculi in frigus veneni victoria. Addo qualitates secundas veneni calidi deteriores esse qualitatibus veneni frigidi naturæque nostræ magis molestas. Venena calida comitantur acrimonia, mordicatio, urendi, divellendi, putrefaciendi facultas, erodendi quoque ac corrumpendi, adeo ut nec sapore, nec odore, nec tactili ulla qualitate delectent; frigida venena præter cruditatem summam vix habent aliquid naturæ nostræ inimicum. Scio quam frigidis argumentis Sanctorius à Sanctorio. l. 4. Meth. vitandorum errorum conetur ostendere consuetudinem non esse aliam naturam: non ignoro quoque quam pertinaciter Steph. Rodericus Castrensis lib. 2. de Meteoris microsc. cap. 12. impugnet historias quæ docent nos posse assuescere venenis, quamque futilem & inanem substituat opinionem, sed plura non addo ne in immensum crescat opus de consuetudine: & quod paulatim mutanda sit prava consuetudo, non confertim, videndus Sanctorius loco citato, Valles. lib. 8. controvers. cap. 5. Bened. Victorius Favent. comment. primo in prognost. Hippocr. part. 14. & comment. 2. part. 11. Villanovan. in speculo introduct. medicin. cap. 82. Christoph. à VVega de arte med. lib. 2. sect. 2. Cardan. de sanit. tuen. cap. 4. Aver. & Sehegk comment. in cap. primum lib. 2. moral. Aristot.

Joan. Bapt. Sylvatic. controvers. 14. & 15. Jaco-
tius comment. in part. 10. lib. 2. coac. Hippocr.
Stuckius antiquit. conviv. lib. primo cap. 13.
Jul. Alex. salub. lib. 28. cap. 4. Et hæc sufficient
ad doctrinam generalem eduliorum intelligen-
dam. Singula edulia deinceps proponuntur à pane
ducto exordio.

*De eduliis in particulari ac primo de
Pane.*

C A P. XVII.

Panis nec calidus nec sit nimis inveteratus;
Non bis decoctus, non in sartagine frixus,
Sed fermentatusque oculatusque ac bene coctus,
Et salsus modice, & frugibus validis electus
Non comedas crustam, Choleram quia gignit
adustam,
Et panis salsus, fermentatus, benè coctus,
Purus sit, sanus, non talis sit tibi vanus,

DUO circa Panis electionem tenenda esse
hoc loco præcipitur. Primum, ne actu ca-
lidus ingeratur: talis autem existit recentior, &
jam primum è furno extractus. Nam cum lento-
rem quendam adhuc retineat, vehementer in-
flet, visceraque obstruat, necesse est: eoque ad
sanitatem inutilis habetur: quod 2. Can. tract.
2. capite 572. in hunc prope modum scribens Avi-
cenna, innuere etiam voluit. Non comedatur
calidus, sicut est, quando videlicet è furno ex-
trahitur, hujus enim, quemadmodum & reli-
quorum similium usus, propterea quod inflet

& immodice viscera obsepiat atque obstruat; naturæ adversus, infensasque est. Hic idem, ut lib. 2. de vict. ratio. in morb acut. Aphorif. 34. Hippocrates scriptum reliquit, & loco citato Avicenna confirmat, manifesta caliditate & recenti fuligine sitim facit, celeriterque vaporosa humiditate satiat, sed supra suspenditur, & tarde descendit. Interdum tamen (reliquis accidentibus circumcisis) facilius concoquitur, quippe cum sit humidior: idque duobus potissimum modis cognoscitur. Primum ex pueris, fere enim ii maxime eo delectantur, utpote simili. Alterum testimonium ab ætate sumitur. Nam si vetus est siccissimus, eum qui recentissimus est humidissimum esse oportet. Attamen hic et si victus salubris rationi ut alimentum minus congruit, odoratu tamen præstantissimum habetur. Valenti enim ac suaveolenti vino imbutus & naribus admotus cor ipsum mirum in modum recreat ac roborat: atque hac sane ratione syncope correptis utilissime adhibetur, imo vero & solo ejus olfactu vitam prorogari, nonnulli memoriæ prodiderunt. Quod proinde à Democrito factum esse Diogenes Laërtius lib. 9. in ejus vita his testatur verbis: Cum jam ex senio deficeret, & propinquus videretur morti, morientem sororem, quod ille in celebritate Cereris moriturus ipsa deæ vota exolvere nequiret, bono animo esse jussit, panesque calidos sibi quotidie afferre: eos igitur naribus quum admovisset, vivum se, dum ea celebritas transieret, servavit. Ubi vero dies illi transierunt (tres autem erant) quietissime ac minimo dolore conclusit vitam 109. ætatis anno. Extat super hac re Græcum ejusdem Laërtii Epigram.

Panis
odor.

238 DE CONSERVANDA
ma, sic Latinè conversum :

Quisnam tam sapiens visus, qui tale patrarit
Unquam, quale sciens omnia Democritus?
Qui per tres tenuit præsentia fata dies, &
Illa recens cocti panis odore aluit.

Plura hac de re Conciliator differentia 155. &
Manardus lib. 18. epist. 6. Secundum, ne vetu-
state induratus sive mucidus edatur. Naturæ enim
humanæ, propterea quod nimium exsiccet, me-
lancholicumque succum generet, pro alimento
non convenit.

Panis
electio.

Secundo loco quinque enumerantur panis ele-
cti conditiones. Prima, ut sit bene fermenta-
tus: Siquidem concoctu inter panes, ut lib. 1.
de alim. facult. cap. 9. Galenus attestatur, sunt
facillimi qui plurimum sunt fermentati & pul-
cherrime subacti, quique in clibano igne mo-
derato fuerunt affati. Porro qui fermento om-
nino caret, nemini prorsus est accommodus.
Qui vero parum habet fermenti, hic juxta Avi-
cennæ sententiam ubertim quidem nutrit, sed
nisi multo exercitio ac labore fatigetur qui eo
utitur, promptelæditur. Jecoris enim meatus,
per quos fertur alimentum, obstruit, lienis im-
becillitatem auget, calculos denique in renibus
gignit. Secunda, ut sit oculatus, id est, rarus,
porosus, & minimum ponderis magna mole no-
bis præstans: huic enim viscositatem omnem
sublatam esse perspicuum est. Parum tamen, si
Avicennæ credimus, alit, ventrem excrementis
implet, & facile per intestina descendit, quem-
admodum ille quoque, qui, quod ex farina à
furfure non separata & furfure à pura farina non
separato fiat, *αυτοτροφός* sive *συνκομιστός* à Græcis,
à Galeno vero, *πιτυέας*, id est, furfuraceus,

& à Cicerone cibarius appellatur. Furfur enim cum nonnihil facultatis habeat absterforiæ, merito intestinis irritatis velox fit ejus dejectio. Iis autem contrarii quidem sunt panes purissimi, plurimum ponderis exigua mole habentes; omnium vero panum tardissime dejiciuntur. Tertia, ut plurimum ab artifice sit subactus, & in clibano mediocriter calido belle percoctus: male namque coctus, cum ægre conficitur, tum ventriculum etiam gravat. Quod Avicennæ etiam testimonio confirmatur, qui loco citato ita fere inquit: Panis qui non probe percoquitur, plurimum quidem nutrit, sed si quis privatus & ab exercitatione alienus eo uti voluerit, celerrime in obstructionis periculum incurret. Hujus etiam generis est in patella coctus; nam partes ipsius intimæ minus belle elaborantur. Sed de hac conditione abunde supra capit. 9. in Tritico dictum est. Quarta, ut mediocri sit sale conditus: dulcior enim obstruit, falsior exsiccat: qui vero in utriusque excessus medio consistit, si ipsi cætera omnia ante pariter adfuerint, optimum præbet alimentum. Modus vero salis gustu judicandus est; qui namque in longiori hujus mistura offenderit, parvus existit. Quatenus igitur gustus nullum adhuc sensum tristem ex ea mistura percipit, eatenus ipsius copiam augere præstiterit. Quinta, ut ex optimis granis, laudatissimo nimirum tritico sit confectus: de quo satis superque dictum est capite nono. Tertio demum loco præcipitur, ut ab esu crustæ panis, propterea quod choleram adustam atque succos melancholicos generet, abstineamus: quatenus enim ipsa adusta & sicca est, succum etiam inde genitum adustum & sic-

**Crusta
panis.**

cum esse oportet. Quod Galeni testimonio confirmatur, qui in 4. Hippocratis lib. de victus ratione in morbis acutis commentar. 103. ita scriptum reliquit: Ob assationem ambusta, tum ad succi bonitatem, tum ad concoctionem sunt inhabilia, choleramque pariunt, propter eam quæ his accedit acrimoniam. Merito igitur nobiles qui natura biliosi sunt utramque sibi crustam, tam superiorem, quam inferiorem auferri à pane curant: quos præcellentes Ecclesiarum proceres atque delicatiores obsonatrici speculationis magistri imitantur. Deligenda itaque è pane medalla est: quippe quæ melius, firmitus atque velocius quam crusta præstet alimentum. Iis tamen qui sani adhuc sunt, sed ventriculum habent humidiorum, quique extenuari cupiunt, crusta nonnumquam post alios cibos vesci conceditur: ut quæ præsumptos cibos deorsum subducatur, & os ventriculi roboret. Ultimi duo versus optimi & saluberrimi panis quinque notas continent: nempe, ut sit probe salitus & fermentatus, ut bene percoctus, ut purus ac sanus, id est, confectus ex granis mundis & validis ac bona messe collectis, quæ imbrium multitudinem vitata non sint. Quod Avicenna loco citato his fere verbis innuere etiam voluit: Oportet, inquit, ut panis sit mundus, salitus, belle subactus, fermentatus, probe coctus & hesternus, hoc est post biduum non repositus, Minime præterea silentio prætermittendum, quod major panis portio ex comparatione semper sumenda sit ad pisces, herbas, & fructus humidiores, quam ad carnes & ova: rursus ad carnes major, quam ad ova: & ad mollia ova copiosior, quam ad dura. Addam tritum in scholis

Medicorum dictum ; Differtionem utique omnem esse incommodam ; verum quæ ex pane fiat, pessimam. Quod sane desumptum est ex 3. 1. doct. 2. cap. 7. Avicennæ, ubi inter reliqua sic ferme scribit : Panis impedimentum, ubi non percoquat venter, maximum cenferi debet : carnis vero non ita. In stomacho quippe residet diu onere imprimis molesto : quod si non concoctus satis tandem dilapsus fuerit, hepar præfarcit ac mesaraicas. Caro autem majorem ducit cum humano corpore similitudinem : proinde ex ea minus provenit nocumenti, & hepatis aut mesaraicarum præfartio levior, ac curationi minus minusque obstitens, imbibentibus membris longe proclivius ob cognitionem quandam carnis succum, quàm panis. Hæc Cælius Rhodiginus lib. 5. cap. 26. lection. antiq. Sciendum præterea, quod panis ex farina cribro secreta & a furfure repurgata majus ac purius præstet alimentum : furfuraceus vero, id est, cui furfuris non nihil commistum est, minimum quidem omnium nutriat, sed facilius, ceu antea quoque diximus, per alvum subeat. De pane plura Galenus lib. 1. c. 9. & 10. de alim. facult. & lib. 5. cap. 8. de sanitate tuenda.

Animadversio.

Hucusque eduliorum consideratio generalis fuit; quæ restat particularis erit, & circa singula hominis alimenta occupabitur. Quæ sint autem edulia homini propria atque convenientia quibusve ex rebus eruantur, scire is debet qui singula edulia examinanda sibi proposuit. Ad quod

Edulii
defini-
tio.

Edu-
lium
ho-
minis
quale.

Acci-
dens
nutrire
nequit.

quidem constituendum uno argumento opus est ex edulii ipsius definitione desumpto. Definitur edulium, id omne quod propter convenientiam atque familiaritatem naturæ, substantiam hominis alere, hoc est reparare atque augere aptum natum est. Quicquid ergo toto orbe terrarum ejusmodi erit, ut familiaritatem naturæ cum homine habeat, ob idque substantiam hominis alat, reparet atque augeat, id omne homini proprium & conveniens edulium statuetur. At vero quicquid toto orbe existit, aut est substantia, aut accidens. Accidens quidem quodcumque illud sit, ad augendam reparandamque substantiam prorsus ineptum est: cum enim simplex sit ens, non mistum corpus, cujusmodi debet esse alimentum; certè homini conveniens cibus esse non potest. Quæ ratio deducta est ex Aristot. lib. de sensu & sens. cap. 5. contra Pythagoreos statuentes odore ali quædam animalia. Præterea cum alimenti rationem obtineat id solum, à quo caloris ope per coctionem segregantur excrementa; coctionis autem opera nullum excrementum nec sensibile nec insensibile separari possit ab Accidentibus, restat ut Accidentia edulia esse non possint: quam demonstrationem attulit prædicto loco Aristoteles.

Elemē-
ta ali-
menta
esse
non
pos-
sunt.

Sequitur ergo ut edulium sit in genere substantiæ. Est autem omnis substantia physica, continuo etiam corporea, seu ea sit simplex seu mixta. Ad simplicia corpora pertinent quatuor elementa. quæ alimentorum censum nullo quoque pacto augere possunt. Cum enim alimentum compositum esse debeat & heterogeneousum, ut familiaritatem cum corpore hominis quod mistum est & heterogeneousum, habere possit, elementa autem simplicia

sint & homogenea, profecto elementa nunquam poterunt esse alimenta.

Ac primo quod ad ignem attinet, is ejus conditionis est, ut destruere atque consumere potius hominis substantiam possit quam reparare aut fovere: Atque inter Auctores nullus hucusque eum inter alimenta reposuit; quo fit ut longiori refutatione non indigeat.

Ærem autem plurimi veterum atque Neotericorum opinati sunt inter alimenta annumerandum. Hippoc. & Gal. multis in locis triplicis alimenti meminerunt; solidi, liquidi, & aërei; quo postremo spiritus nostros ali & reparari voluere. Theophrastus libro tertio de caus. plantar. cap. 8. & 14. terram ait effodi ab Agricolis ut subingrediatur aër ad radices plantæ, quo postea nutritur. Olympiodorus comm. in Phædonem Plat. & alicubi ni fallor apud Photium in biblioth. refert Aristoteli visum hominem qui omni alimento abstineret & aëre solummodo ac sole victitaret. Fuerunt è Platoniceis qui assererent alicubi amplissimas esse terræ plagas in quibus homines viverent solo aëre. Astomorum gens, sine ore halituantum & odore quem naribus trahit, vivere circumfertur: nullus illis cibus, nullus potus est; solis radicum florumque odoribus vescuntur, sylvestriumque malorum quæ secum portant longiore itinere ne desit olfactus. Apud Tertullianum in pallio fertur & *Quadrupes quædam tardigrada, agrestis, humilis, de mediocribus oppido, sed nomen grande; Chameleontem qui audierit haud ante gnarus jam timebit aliquid amplius cum leone, illa jejuna semper & indefessa pellicula vivit, oscitans vescitur, follicans ruminat, de vento cibus.* Scaliger exerc. 229. art. 2. Manucodiatam avem atque Ca-

Ignis
non
alit.

Aër an
nutriat?

nem levem aëre solo aut vapore vivere admittit. Argenterius ipse comm. 2. in primum Aphor. quibusdā hominibus solum aërem sufficere ad vitam dixit, *Tunc*, inquit, *sub aëre vivitur qui simplex non est, sed ex aliis elementis compositus & propterea non ineptus ad levissimam nutritionem.* Quod ipsum videtur quoque probabile Rondeletio primo de piscib. cap. 13. Verum enim vero licet his similibusque argumentis satis confirmati opinio illa videatur, attamen si ad libellam veritatis expendatur, parum eam tutis firmisque adminiculis innixam observabimus. Quod enim spectat ad Hippocratem & Galenum, qui aëre nutriri spiritus asserere visi sunt, eos metaphoricè ac improprie locutos pronuntiandum est, sic ut alimenti nomine usi sint ad significandum quodcunque adjumentum quod ex inspirato aëre spiritibus accedit. Et certe Hippoc. lib. de diæt. distinctionem affert inter verum & improprie dictum alimentum. *Alimentum*, inquit, *non alimentum, si alere non potest, nomine alimentum, re autem non : opus alimentum nomen autem non.* Quem locum exponens Fortun. Licetus lib. 2. de his qui diu vivunt sine alimento, ait duo esse alimenti nomine donata : alterum est alimentum nomine tantum, non etiam re ac opere ; alterum vero est alimentum non solo nomine, sed re atque opere. Primi generis alimentum est alimentum æquivocè dictum quod nutrire non potest ; secundi vero generis est proprie dictum alimentum quod verè nutrit. De priori illo aër inspiratus dicitur, quia conservat viventis substantiam temperando æstum caloris nativi, atque adeo prohibendo ne humidum nostri corporis celeriter absumatur : hoc autem dum præstat, quis

Aër
non
nutrit.

aërem propriè nutrire dicat ? nemo sanè , sed æquivocè. Idcirco eodem libro subjunxit Hipp. *Pulmonem contrarium corpori alimentum trahere*, *reliqua vero membra idem alimentum*. *Omne enim alimentum*, ait Gourmelanus in comment. *calefacit augetque caloris nativi substantiam, aër autem omnino refrigerat*. Deinde omne alimentum coquendo crassescit, aër vero quo magis elaboratur eo magis attenuatur. Non est ergo aër, vel Hippocr. teste, verum propriumque nutrimentum, sed improprium & metaphoricum, quale chylus dicitur esse ventriculo, serum sanguinis renibus. Simili explicatione satisfieri potest auctoritati Theophrasti scribentis aëre plantas nutriri, id est juvari: aëris enim beneficio attenuati liquores & succi terræ per fibras plantarum tenuissimas facillimè disseminantur atque derivantur. Quod ergo aëris tenuitas pro vehiculo alimenti existat, dicitur à Theophrasto aër plantarum esse alimentum. Porro miror quomodo Olympiodorus dixerit Aristotelem vidisse virum solo aëre victitantem, cum nullibi apud Aristotelem verba illa extent: imo vero cum ipse Aristot. lib. de sensu & sensili, cap. 5. expressis verbis contrariam opinionem secutus sit, contendens adversus Pythagoreos nulla animalia solis odoribus nutriri. Sed si ipse est Olympiod. cujus meminit Photius in biblioth. non valde mirum est si hoc Aristoteli affinxerit, cum dicat Photius ejus hominis *orationem indignam esse quæ historie annumeretur*, Figmenta Platoniorum & Plinianæ de Astomis fabulæ nec fidem nec auctoritatem merentur. Commemorat vero Jacob. Dalechampius comment. in

Hipp.
expli-
catus.

Theo-
phra-
sto res-
ponde-
tur.

Chamæ-
leon
vesci-
tur
mus-
cis.

An aër
fit mi-
stum
corpus.

Mi-
stum
& im-
purum
diffe-
runt.

Plin. cap. trigessim. tert. libri octavi, post Joseph. Scaligerum & Gesnerum; Chamæleonem locustis, formicis, muscis, aliisque insectis vesci, quæ lingua sua corripit, retineat, & ad se adducat. Quod ipsum compertum habemus de Cane levi & Manucodiata ave, de cujus victu agit Ulyss. Aldroand. Ornith. lib. duodecimo, cap. vigesimo primo. Superest ut Rondeletio & Argenterio satisficiamus, afferentibus aërem nutrire quod simplex non sit sed mixtum corpus. Verum aut aërem concipiunt sub natura elementi puri, aut quatenus à nobis quotidie hauritur & inspiratur. Si primo modo, nunquam diffitebuntur aërem esse corpus simplex, proindeque nutritioni ineptum: Si secundo modo sumpserunt, tum distinguant necesse est inter corpus mistum & inter corpus impurum: mistum enim corpus dicitur quod ex pluribus constituitur secundum minimas partes inter se ita confusis, ut nullius earum natura integra sensibusque conspicua fervetur, sed coeant omnes in unum compositum novæ speciei ac diversæ ab elementis simplicibus ex quibus compinguntur. Impurum verò corpus vocatur, cui additur aliud corpus diversæ naturæ; à quo alteratur quidem ac in sua puritate labefactatur, sed non secundum naturam mutatur. Jam vero aëri, quem haurimus, vapores quidam admiscuntur qui ejus puritatem labefactant, sed ejus naturam minimè commutant: non faciunt enim sua admistione, ut naturam aëris exuat aër, quod facere tamen deberent si novum corpus mistum constituerent. Igitur aër impurum corpus dici quidem potest, quia vaporum admistione purus ac sincerus non permanet, qualis debet esse sua natu-

ra : sed non potest dici mistum corpus , quod ex illa admistione novam corporis speciem non constituat. Ex his sequitur falsam esse Argenterii assertionem , indeque colligitur aërem ex censu alimentorum prorsus esse eliminandum.

Quod dictum de igne & aëre , id transferendum ad aquam & terram : In eis tamen major videtur difficultas cōstitui , quod hæc corpora non sint ad sensum ita simplicia & homogenea atque sunt ignis & aër. Et aqua quidem gravissimos habet sui fautores , rationesque sibi ministrantes nec jejunas nec leves , quas tamen in caput de potu aquæ rejicimus , ubi commodissimè inquireretur num aqua nutriat , aut quem usum homini epota adferat. Superest ergo ut examinemus utrum aliquod alimentum ex terra depromi queat. Non hic desunt gravissimorum virorum auctoritates terram animalibus in alimoniam cedere asserentium. Ac primo quidem Aristot. lib. 8. de hist. anim. cap. 5. lupos ait esurientes certam terram devorare. Scriptum est 3. Geneseos inter maledicta serpentis , *Quod super pectus graderetur & terram comederet cunctis diebus vite sue* ; quo fit ut tota hyeme serpentes in latibulis degant sola terra victitantes. Idem Arist. lib. eodem cap. 26. observat elephantes agrotare si comederint terram , nisi ea frequenter utantur , tum enim nihil sentiunt mali. Addit insuper lapides etiam eos interdum devorare. Nemeseus Episcopus & Philosophus magni nominis , lib. de natura hominis cap. 1. notat Galeritas , columbas quoque & perdices terram edere : *καρπούσι εσθ' ὃν* inquit , *καὶ πειστέροι πολλὰ καὶ καὶ πέρδικες πῶν γλῶν σπένται*. Quid plura? Scalig. exer.

Terra
an nu-
triat.

Quæ
anima-
lia ter-
ram
come-
dant.

cit. 182. art. 1. in terra degere, & è terra vivere vult Bufones; Cardan. lib. 7. de rerum variet. cap. 27. multa animalia cœnum edere ait, alia vero lapides ut Indicus Lacertus & vitulus marinus: at nullum animal tot lapides devorare addit ac Lacertum Indicum, in cujus ventriculo maxima copia arenæ & lapillorum inveniri solet. Nicolaus Monardus apud Clusium exoticorum lib. 10. cap. 37. Armadillum memorat (quem Brasiliiani Tatou vocant) animal porcellimagnitudine sub terra talpæ ad instar degens & è terra vesci creditum, quod foris nihil edere conspiciatur. Omitto Strutiochamelum, Mures parios, pisces fossiles, inclusas imis saxi rana, aliaque subterranea animalia, quæ terra pro alimento uti perhibentur. Subjungo unam aut alteram rationem quæ terram nutrire posse confirmat. Prima ex Cardano depromitur loco citato in hunc ferme modum: Illud omne nutrire potest quod humido pingui constat, atqui omne mistum seu terra fit, seu lapis, humido pingui præditum est, ergo & terra & lapis nutrire potest. Altera ratio Plutarchum habet auctorem Opusculo de capienda ex hostibus utilitate; quo loco scribit animalium ea quæ validissimo sunt ventriculo & sanitate firmissima, lapidibus & testis ali posse, propter spirituum vehementiam & calorem. Tertia ratio omnium firmissima apparet cum ex familiaritate terræ cum animalibus desumpta sit, sic vero se habet: Iisdem rebus nutriuntur animalia quibus constant, atqui animalia multa terra constant, cum plurima sponte è terra nascantur, neque solum imperfecta sed perfecta etiam: imo si Avicennæ, Pomponatio, aliisque philosophis credere licet, homo ipse. Ergo &

proba-
tur ter-
ram
alere.

homo & animalia tam perfecta quam imperfecta terra nutrirī possunt. Nonne Galen. 1. de Sympt. causis cap. 7. & Alex. Aphrodis. Probl. 73. lib. 2. mulieres gravidas interdum cimoliam terram, nonnumquam testas vel extinctos carbones appetere monuerunt? Hippoc. 2. Prorhet. decolores ad longum tempus ait capite dolore, lapides ac terram comedere, & hæmorrhoidibus tentati. Imo vero lib. de superfætatione subdit, ex capite nati infantis se deprehensurū num mater dūm grāvīda esset terram esitaverit. Ut ut se habeant tantorum virorum auctoritates, nunquam tamen apud me impetrabunt, ut terram edulium esse hominum concedam. Quod ad Arist. attinet lupos terrā vescētes introducētem, suam ipse non protulit, sed alienam sententiam; deinde ut observat Scalig. comm. in eum locum, notant rustici lupum famelicum non terra vesci ut alatur, sed ut equum aggressurus pondere suo aggravet atque prosternat, deinde terrā remove ac praeda expleri. Quæ sententia est etiam Alberti Magni lib. 7. de animal. cap. 5. Sed cum Arist. dicat lupos non quamvis terram vorare, sed *in* certā terram, suspicio est eos per famem ad terram quamdam viscosam, glutinosam & argillosam recurrere, qua non pro alimento sed pro medicamento utantur: ejuscemodi enim terra corrugatum præ fame & exasperatum ventriculum lenire optimè potest, sicque ad tempus famis molestiam temperare, ut eleganter annotavit Fortun. Licetus lib. 2. de iis qui sine cibo vivunt cap. 103. Serpentes autem qui 3. Genes. dicuntur terram comedere, ad demones transferuntur qui homines è limo terræ formatos p̄petuo appetunt, ut inferno devorandos præbeant: Maledictio, inquam, illa non ad vo-

Respon-
detur
prædi-
ctis ob-
jection-
ibus.

Cur lu-
pi terrā
edant.

Serpen-
tes ter-
ra non
alun-
tur.

rum serpentem, sed ad diabolum referenda est, quemadmodum sentiunt D. August. lib. 11. de Genesi ad litter. cap. 36. Rupertus lib. 9. de Trinitate cap. 18. & D. Gregorius comm. in Psal. 101. Verum ut dem hoc ad serpentes & colubros pertinere quibus apud Esaiam pulvis pro pane esse dicitur, quique apud Micheam lingere perhibentur pulverem; si tamen vim verbi Hebraïci expendamus, non erit quod multum miremur. Tribus enim illis scripturæ locis vocabulum *Aphar*, positum fuit, quo *Humus*, terra limosa, seu lutulenta designata est quæ in se varia insectorum, plantarumque semina continet quod experimento quotidiano innotescit. Si enim terram limosam, hoc est terram aqua madidam ac subactam aliquo vase reponas & exponas aëri, nullis præjectis seminibus, intra aliquot dies & herbulas & vermiculos excrevisse deprehendes. Quid ergo mirum est si serpentes dicantur ea terra vesci cum in ea reperiant vel herbas, vel vermes, vel eorum semina ad esum aptissima? Deinde cum formulæ loquendi sacrae Scripturæ ad hominum captum ut plurimum conformatae sint, dictum hic est serpentes terra vesci, quia multis mensibus in terra sine cibo vivunt. Vix autem credidissent Israëlitæ tandiu hoc animal posse sine cibo vivere cum viderent cætera animalia quotidiano cibo uti. Quod tamen absurdum non visum est Aristoteli aliisque Philosophis, præsertim cum experientia constet plusquam sexcentos colubros invicem complicatos & conglobatos media hyeme reperiri in terræ cavernis & educi velut mortuos & inanes: qua forma impossibile erat ut aliquo uterentur. Licet autem hæc divini Legislatoris menti non repugnent, attamen existimo serpentem dictum esse vesci terra metonymicus pro eo

quod est vesci iis quæ terra producit, sic enim & eodem capite Adamo præscriptum est secundum 70. interpretum expositionem ἐπιχάρατος ἢ γῆ ἐν τοῖς ἔργοις σου : ἐν λύπαις φάγη αὐτὴν πᾶσιν ταῖς ἡμέραις τῆς ζωῆς σου : *Maledicta terra in operibus tuis, in tristitiis comedes eam cunctis diebus vite tue.* Nemo non videt dictum Adamo ut comedat terram hoc est ea quæ è terra producuntur, idem igitur putandum dictum fuisse serpenti. Venio ad Elephantem qui lapides interdum devorare fertur & impunè edere terram. Hic primo si Aristoteli Aristotelem oppono, credo neminem mihi fore succensurum nec multum in ejus auctoritate positurum. Qui ergo dixit Aristot lib. 8. de hist. animal. cap. 26. Elephantem terram comedere, idem eodem lib. cap. 5. dixerat uni lupo hoc evenire solique illi proprium esse. Sed expendamus verba Aristote. Elephas, inquit, ἐδὶν τὸ γῆ, καὶ τὰ πῆναι τῶς λίθους, edit terram, & saxa devorat. Bene dixit saxa devorare ut ostenderet mandi & coqui non posse in ventriculo, sic pueri devorant nucleos cerasorum & prunorum; nonnulli aurum quoque sed nec coquunt nec conficiunt. Edit autem terram à qua redditur invalidus si ejus esum intermiserit, si non intermiserit nullo nocumento afficitur. His verbis nemo non videt terram edi ab Elephanto non in cibum, nullus enim cibus dum intromittitur nocet, sed in medicamentum. Obnoxius est Elephas flatuosis agritudinibus, urinæ suppressioni, & alvi adstrictioni: his domandis malis quidni utatur eo terræ & lapidum genere qui incidendi, detergendi, attenuandique facultate præditi sunt? Idcirco dixit Scalig. in eum locum, *Elephanti, inquit, fiunt alvini intercepta etiam urina. Terra a sitatione preveniunt morbum hunc.* Ut enim instinctu naturaliorum animales

Elephas
cur ter-
ram
edat.

Aristo-
teles
expli-
catus.

Aves
arenas
edunt.

Histo-
ria no-
tanda.

brutæ suos morbos ita sua noverunt remedia. Ne-
mo ergo curiosius sciscitetur quam terram Ele-
phanti comedant & à quo instincti sint, id enim
perinde esset, ac si quis quæreret cur natura sit
natura, cur pisces natent, volent aviculæ, qua-
drupedes incedant. Quod ægotanti Elephanto
est terra, id perdicibus, gallinis, columbis aliisque
pulveratricibus avibus sunt arenæ, lateres & ni-
trum, iis enim rebus aves illæ delectantur non ut
alimentis, sed ut condimentis. Idcirco monet Al-
droand. Ornithol. lib. 15. cap. primo art. de pa-
storis Columbarum officio, salsa tam avide appe-
tere Columbas, ut hospitia non commutent si ar-
gillam parietum sale condiveris. Videas itaque
eas aves nitrosum pulverem comedentes, qui rimis
& foraminibus parietum adhærescit; non ad nu-
tritionem, sed ad deterfionem eorum quæ nau-
seam eis movere possunt. Ut autem demonstrem
ejuscemodi arenulas in succum alimentarium non
converti, sed integras nonnunquam per totum
corpus avium illarum deferri, placet referre hi-
storiam ex Jul. Cæsar. Scalig. comment. in lib.
primum Aristot. de plantis pag. 28. *Perdices*, in-
quit, *in ea parte Vasconiaæ cujus ager sabulosus est*
esitavi, offensi sunt dentes inier mandendum, lapillo-
rum duritia, primum ibi cum misero coquo putata est
ratio ejus opera non sine jurgio. Ille negare, At-
que ut innocentiam securiorem fecerat sui conscia se-
dulitas, poposcit alam ac momordit. Illico tantum-
dem causatus sectamini ostendit lucidissimis arena
grumulis differtam, postridie narravi ordine quasi
miraculum amicis. Quos inter Regulus quidam au-
cupii studiosus, Quid mirum inquit si in sabuletis
victitans avis sui cibi refert primordia? ubi factæ
sementes sunt, inops pabuli alio se confert Perdix.

Proinde sues secuta sub sub eribus aut illicibus, glandis, aut Acyli micas qua ex illorum cadunt ore, sabulo obductas vorat Quis dubitabit amplius arenulas illas non confici ac dissipari in ventriculo illarum avium? Profecto si dandum est aliquid nostris conjecturis, crediderim terram, sabulum, arenam, lateritiumque pulverem & alia ejusmodi appeti per famem & devorati à prædictis avibus ad refrigerium caloris nativi: cum enim calor ventriculi earum urgente fame vehementer æstuet, adeo ut colliquationem penè inferat, ad ejusmodi corpora terrea ut pote admodum frigida & difficulter incallescencia refugiunt, quo fervor ille ventris infringatur & aliquo pacto contemperetur, non ut eo veluti cibo recreetur ac foveatur.

Ab his avibus pergo ad bufonem, & lacertum indicum, cujus ventriculus lapidibus & arenulis turgescere narratur. Ac bufo quidem non magis terra nutritur quam serpens, certè eum araneis, & vermibus insidiari sæpe deprehendi: hyeme cum vix appareant corpusque habeant totum emaciatum, nescio quem succum alimentarium è terra depromant, eos potius sine cibo degere tunc temporis concedendum videtur, cum naturam habeant seu temperamentum à serpentibus non admodum dissimile. Ridiculum autem est putare lacertum indicum ali terra, quod ventriculum lapillis refertum obtineat: idem enim erit dicendum de homine in cujus membris omnibus quotidie lapillos & calculos videmus succrescere quemadmodum ex multis auctoribus collegerunt Schæcius in suis observationibus & Donat. Marcellus lib. de Medica historia. Quod vero convincit lapillos eos non nutrire, illud est, quod ii quotidie

Bufo
edit
vermes.

non atterantur, coquantur, dissipent, minuantur, sed potius augeantur ac multiplicentur. De Ta-
 tou animali brasiliano, quod nihil edere creditur
 præter terram, mera fabula est, nam Gesnerus
 appendice quadrupedum vivipar. hoc animal in
 nostram Galliam vivum allatum fuisse prodidit,
 ubi seminibus & fructibus vesci visum sit: ex quo
 certè eorum hominum sortem deploro qui non
 nisi alienis oculis vident, aliorumque relationi-
 bus nimium fidunt. Strutiochamelum ferrum
 consumere jam nulli credunt, nisi qui nondum ære
 lavantur. Mures, pisces fossiles & inclusæ saxi
 ranulæ quia sine cibo vivunt, idcirco terra vesci
 creduntur, sed ex dictis quam futilis illa sit ra-
 tiocinatio, satis intelligitur. Diluamus modo
 Cardani syllogismum adstruentis terram & omne
 mistum humido pingui constare, proindeque
 nutriendi potestatem possidere. Imprimis fal-
 sum est omne mistum humido pingui & aëreo
 præditum esse: docet enim Aristot. duplex esse
 humidum: aliud pingue & aëreum, aliud vero
 aqueum, & aërium quidem humidum nutrire
 potest, aqueum vero nequaquam, quia est vi-
 tæ principii omnino adversum. Sic ut ergo cor-
 pora mista naturam suorum principiorum reti-
 nent, ita alia sunt humida aërea & pingua,
 alia humida aquea; ex quo colligitur non om-
 nia mista humido pingui constare, cum aliqua
 humido aqueo prædita sint. Ac certe in-
 ter ea quæ humido aqueo constant, habentur la-
 pides, arenulæ, calculi, quorum materia im-
 mediata, si philosophi audiantur, est siccum
 terreum cum humido aqueo commixtum, qua
 occasione lapides ex alimentorum censu expun-
 gentur. Quamvis autem daremus terram hu-

Omne
 mistum
 non
 constat
 humi-
 do pin-
 gui

mido pingui & aëreo constare, nondum tamen obtineret Cardanus eam nutritioni aptam esse: non enim omne humidum pingue nutrit. Omne quidem quod nutrit humido pingui abundat, sed quicquid humidum pingue habet, protinus nutriendi facultatem non obtinet. Venena enim omnia & medicamenta, pleraque etiam metalla humido pingui abundant, & tamen non nutriunt. Quid ita? Quia nonnulla illorum tam pravis vigent qualitatibus ut calorem nostrum dissipent ac obruant; Nonnulla humido pingui adeo exiguo, aut tam tenaciter confuso, cum sicco terreno prædita sint, ut non nisi ab ingenti & vehementi calore fundi, liquari, ac separari valeant. Talis autem non est calor noster natiuus, imo potius blandus est ac mitis, non est ergo mirum si ea corpora succum alimentarium nobis suppeditare non possint. Concludo ergo contra Cardanum lapides & arenulas humido pingui non abundare, vel certe tam exiguo & tam tenaciter cum sicco terreo fixo, ut calore nostro miti & benigno coqui non valeant, separari, atteri, comminui & in substantiam nostram converti. Quod attinet ad Plurarchum asserentem nonnulla animalia ali testis & lapidibus ob ingentem eorum calorem: hoc doctrinæ gratia aut veritatis ergo non protulit, sed per quandam similitudinem à qua diversum aliud deduceret ac probaret: Quem admodum, inquit, qui valido sunt ventriculo serpentibus ac lapidibus ingestis non offenduntur, qui autem sunt debili, pane & vino læduntur: sic stulti corumpunt amicitias, sapientes vero etiam simultatibus proficiunt Ex his nemo colligat velle Plurarchum lapides alere, sed quosdam homines tam vivido calore nativo esse, ut quævis edulia conficiant & quævis excrementa

Pingue
mistum
omne
nō alit;

Plutar-
chi lo-
cus ex-
poni-
tur.

corpore excludant nullo inde accepto detrimento. Restat ultima ratio, qua velut Achille fortissimo ac validissimo utuntur adversarii. Eadem, inquiunt, generationis & nutritionis est materia, iisdem ergo nutriuntur animalia quibus constabunt; atqui animalia constant terra, alias numquam animalia sponte è terra producerentur, ergo animalia, saltem ea quæ sponte è terra producuntur, terra nutriuntur.

Animalia
sponte
è terra
nascentia.

Homo
sponte
à terra
productus.

Equidem negari omnino non potest, quin pleraque insecta ex terra sponte prodeant absque ulla maris & fœminæ conjunctione. Aristoteles, Ælianus, Olympiod. Diod. Siculus, Strabo, Plinius, Mela, Oppianus, Theophrast. Macrob. Jean. Grammaticus inter veteres, Fortunius Licetus lib. de spontaneo viventium ortu; Guilandinus in comment. de Papyro, Baptista Porta lib. de magia, Avicenna, Cardan. Scaliger, Wendelinus lib. de Nilo, Lipsius de stoica Philosophia, Bodinus, Pomponatius, Cæsalpinus inter Neotericos tot exemplis scatent ut de ejus rei veritate nemini dubitare liceat. Sed quod nonnulli velint etiam perfecta animalia atque hominem ipsum eadem ratione produci citra maris & fœminæ congressum, hoc ipsum est quod nec credibile est nec possibile. Vetus tamen ea opinio Platonis & Aristotelis autoritate roborata. Siquidem Plato in Politico narrat Saturni tempore nulla marium fœminarumque extitisse conjugia; quod omnes ex terra reviviscerent, *ἡ δὲ ἐκ τῆς γυναικὸς ἢ παῖδες ἐκ γῆς ὅς ἀνέβησκοντο πάντες*. Subdit in Menexemo primum hominem Atticæ regionis potius de terra quam de matre productum, hac conjectura quod non terra mulierem conceptu partuq; imitetur, sed terram mulier. Aristoteles multis in locis preceptoris

ceptoris sententiã amplex⁹ est. *Verisimile est*, inquit libro secundo polit. c. 8. *priscos illos homines, sive ex terra geniti fuerunt, sive ex corruptione aliqua servati, ignaros fuisse & insipientes.* Problemate vero 15. sect. 10. ut rationem reddat animalium quæ sine coitu maris & fœminæ nascuntur, docet magnas mutationes temporum causas esse generationis majorum animalium, parvas vero minutorum. Sed & libro septimo metaphys. cap. 7. vult in iis quæ fiunt natura eadem, & ex semine & absque semine fieri. Denique suam mentem clarius expressit libro tertio de generat. animal. cap. 11. his verbis. *Quamobrem de prima hominum atque quadrupedum generatione, si quando primum Terrigena oriébantur, non temerè existimaveris vel ex verme, vel ex ovo oriri, sed minus rationis est ut ex ovo prodierint, nullam enim generationem animale[m] talem videmus, sed alteram ex verme; scilicet tum sanguineorum, tum exanguium, tum testaceorū.* Hauserant, ni fallor, Plato & Aristotel. ex Ægyptiorum mominentis eam opinionem; persuaferant siquidem sibi Ægyptiï spontaneo ortu cum reliquis animantibus primos homines in Ægypto velut plantas succrevisse: quod observatum habes apud Diod. Sicul. lib. 1. bibl. cap. 1. Theodoretum sermone 5. de natura hominis, Euseb. preparat. Evangel. lib. 7. cap. 17. Justinum historiarum lib. 2. Justinum Martyrem in Parænesi, Jacobum Martinum Scotum de primâ generat. cap. 17. & apud Ottonem Heurnium Lugdunensem Profess. mihi amicissimum egregio opere de Philosophiæ primordiis cap. 13. Indici. Sed cum opinio illa vetustate ac senio deficeret, eam Arabum scholæ renovarunt & ad nos usq; transfuderunt. Algazeles enim, & Avicenna lib. de diluvio, Albert. Magnus lib. 8. Phys. & 2. Meteor.

Petrus dein Pomponat. in Apologia & in libro de immortal. animæ, Joan. Bodinus comm. in lib. 2. Oppiani de venatione, Joan. Fernel. lib. 1. de abditis rerum causis cap. 8. Gesalpinus lib. 5. disquisit. peripatet. cap. 1. Cardanus lib. 9. de subtilit. & comm. in lib. Hip. de aëre, locis & aquis, omnes uno ore asseruerunt animalia, atq; etiam hominem beneficio cœlestium corporum sponte ex terra generari posse, ob multas rationes quas Pet. Aponensis colligit comm. ad probl. Aristot. 15. sect. 10. Picus ipse Mirandulanus inter 900. conclusiones quas Romæ disputandas proposuit, hanc quoq; ex Avicennæ doctrina emisit, possibile esse hominem ex putrefactione generari. Denique VVilhelmus quidam Aneponyinus Philosophus non deterioris notæ, industria Guillelmi Grataroli ab interitu vindicatus, generationem illam spontaneam animalium his verbis explicavit lib. 3. de substantiis physicis. Corporibus, inquit, stellarum sic creatis, quia ignea sunt natura, cœperunt moveri atque ex motu aëra sibi subditum calefacere; quo mediante, aqua est calefacta: ex qua per ebullitionem ignis diversa animalium genera sunt creata: quorum quedam quia plus habuerunt superiorum elementorum aves cœli sunt, quæ ex levitate superioris & instrumenti habilitate modo sunt in aëre, modo ex gravitate inferiorum in terram descendunt: quæ vero plus aquæ habuerunt, pisces sunt, unde in hoc solo elemento vivere possant. Istis effectibus superiorum sic ex aqua creatis, ubi fuit tenuior aqua ex istorum creatione & superiorum calore est desiccata: apparueruntq; in terra quasi quadam macula in quibus hodie homines & cetera habitant animalia: sed superficies terra quæ ex superposita aqua erat lutosa, ex calore bulliens, diversa animalium genera ex se creavit; & si in aliqua parte dominabatur qualitas ignis, inde biliosa nata sunt anima-

lia ut leo; si terra, melancholica ut bos: si aqua, phlegmatica ut porci. Ex quodam vero limo in quo elementorum qualitates convenerant, hominis corpus in orientali regione est factum, est enim ceteris regionibus temperatior. Hæc ille ex quo facile omnes deprehendunt fuisse Philosophos qui non modo imperfecta animalia, sed perfecta omnia oriri sponte ex terra posse, proindeque etiam terra ali & nutriri arbitrati sunt. Verum locus hic non postulat ut in impugnanda impia hac opinione diutius immoremur, quam viri ante me doctissimi expurgarunt; Bernardus Mirandulanus in Monomachia, Pererius de principiis physicis; & Licetus opere proprio de spontaneo viventium ortu: is enim destinatus esse videtur ad ostendendum animalia iisdem rebus non nutriri quibus constant. Quamvis enim illud axioma Aristotelicum recto sensu usurpatum à veritate non abhorreat, attamen sic exponi & intelligi potest, ut falsitatis jure merito arguatur. Quis enim nescit hominem quatuor elementis simplicibus, atque etiam ut paulo altius progrediar, materia & forma velut primis principiis constare? & tamen nullus est qui principiis illis prioribus, vel igne, aere aut aqua puris putis elementis nutriri nos dicat. Deinde si perpetuæ veritatis esset axioma, nutriri nos iisdem quibus constamus, verum quoque esset asserere non nutriri nos iis quibus non constamus, sicque falsum esset panem & vinum nos alere, cum pane & vino non constemus; quod tamen veritati & experientiæ repugnat. Præterea si nutriamur quibus constamus, audiamusque Chymistas nos sulphure, sale & mercurio constare affirmantes; alemur profecto tribus illis; quorum postremus, Mercurius scilicet, in catalogo Venenorum repositus est, sicque Mercurius

An iisdem
nutriamur
quibus
constamus.

Tri-
plex
alimen-
tum.

eodem respectu nobis erit alimentum & venenum, hoc est naturam simul fovebit, simul destruet, quod contradictionem prorsus involvit. Sensus ergo hujus axiomatis ejuscemodi est, ut nutriamur proxime iis quibus constamus, quasi quis dicat succum alimentarium proximè in nostram substantiam convertendum, habere naturam affinem ac familiarem nostræ naturæ: aliàs impossibile esset ut repararet substantiam nostram, viresque nostras augeret. Idcirco Hip. triplex alimentum constituit: nutriens, quasi nutriens, & nutriturum. Nutriturum alimentum est panis, vinum & caro in chylum cōversa, quæ quia multum remota sunt à natura nostra. nondum proximam habent nutriendi potentiam: Alimentum vero quasi nutriens est panis ille, vinum & carnes in sanguinè jam mutatæ, quod enim magis accedant ad nostrā substantiam, dicuntur alimēta quasi nutrientia, hoc est habentia vicinā nutriendi potestatem. Deniq; alimentum nutriens dicitur cum succus alimentarius ex pane, vino & carne multoties alteratis eductus assimilatus fuerit & in corporis substantiam conversus: tumque alimentum illud simile est nostræ substantiæ qua cōstamus, ex quo recte postea infertur iis quibus constamus nos ali; ejusdemque esse rationis materiam generationis nostræ atque nutritionis. Demus vero animalia quædam esse sponte è terra nascentia, quodnam erit eorum alimentum? an pura terra & elemētāris, an quid aliud terræ permistum? E quidē quemadmodum ex terra elementari frigida, sicca, & arida manifestum est animalia illa non erumpere, sic certissimū est ea terra non ali; E terra certe animalia illa educuntur, humente, incalescente, spiritib; ad generandum aptis turgente, rerum quoque se-

minibus variis pruriente : ergo eadem ipsa terra automata illa nutrietur. Ut igitur omnes prædictæ rationes nos non urgent, sic multum non promoyent auctoritates Galeni , Aphrodisiensis & Hippocratis, afferentium quasdam mulieres gravidas, necnon juvenes quosdam, terram, calcem, lapides, absurdaque alia appetere & devorare. Nam aliud est aliquid appetere, aliud appetitis juvari; aliud est devorare, aliud devoratis nutriri & ali. Appetunt quidem lapides, calcem, terram qui pica laborant, sed rebus illis non nutriuntur, nec reficiuntur. Quod si quis inquirat cur ergo si ea non nutriunt tam avidè expectantur, curve devorata & assumpta perpetuo non lædant, sed recreent, delectent, atque solentur; Imprimis supponendum duco appetitum illum non esse naturalem sed vitiosum ac depravatum, proindeque errare circa suum objectum, non minus quam depravati alii sensus in suis objectis delinquant. Nonne lingua biliosis humoribus imbuta, amara omnia dijudicat? nonne icterici flava omnia intuentur? nonne voluntas ipsa depravata vitiis turpitudinibusque incumbit, & vitiatus intellectus falsis atque absurdis opinionibus acquiescit? Appetitus quoque ipse propter organum, hoc est ventriculum pravis succis atque fœculentis humoribus obsessum depravatumque, res obscœnas, absurdas & insipidas, pro legitimis, sapidis, succulentisque eduliis avide exposcit & affectat: sicque terra, calx & similia appetuntur sub ratione boni quamvis re vera bona non sint nisi erranti atque depravato appetitui. Quod ad alterum attinet, quo petitur cur terra, calx, carbo & similia devorata, cum non dicantur altere, perpetuo non lædant sed sæpenumero solatium delectationemque afferant; non est sine magna difficul-

Cur ab-
surda
appe-
tantur.

tate, quam tamen paucis verbis conabor explicare. Sequar autem ratiocinationem Capiuaccii, Latini Tancredi, & Augenii. Hieron. Capiuac. Practicæ lib. 3. cap. 7. dicit discrimen quod quis male affecto ventriculo appetat capones, alius carbones appetat, repetendum esse à causa morborum quæ sit vel minoris vel maioris activitatis. Minoris est activitatis quotiescumque minus recedit à naturali statu, nec tam pertinaciter mali succi adhærent ori ventriculi. Majoris est activitatis dum magis recedit à naturali statu & præterea alius inhaerent succi ori ventriculi. Itaque succi quatenus sunt præter naturam in ventriculo, sunt causa appetitus contrarii: sed quatenus sunt exiguae activitatis, sunt causa appetitus contrarii, sed boni: At si succi illi præter naturam sunt insignis activitatis, erunt causa appetitus contrarii non boni, id est non alimentatis, sed medicinalis. Ratio est, quia pravus succus potius à medicamento quam ab alimento corrigitur: verbi gratia calx est efficacior ad absumendum materiam impactam quam panis bis coctus: urina etiam magis strenue absumit succum vitiosum quam aqua, nam alimentum magis à corpore paritur quam agat, medicamentum magis agit quam patitur Latinus Tancredus lib. 3. de fame & siti cap. 4. vestigia Capiuaccii premens scribit humorem illum praviu impactum ventriculo, quia alendo corpori aptus non est, pariter ea expetere quæ inepta sunt nutritioni, sed sunt medicamina magnæ efficacitatis: carbones enim, calx, terra & alia ejuscemodi succum vitiosum destruunt, sunt quippe sicca, & detergentia, idcirco absumunt, corriguntque detestandam materiam. Horatius Augenius tomo primo epistol. medicinal. lib. 3. pag. 427. docet eos qui

rebus illis absurdis non læduntur, uti illis rebus non velut alimentis, sed velut medicamentis morbo oppositis. Ex quibus omnibus tandem colligimus non esse validum argumentum ad probandam è terra nutritionem si ex Hippocr. & Galen. producantur nonnulli qui terram appetant, & comedant: primo enim naturalis non est, sed morbosus & depravatus ille appetitus; deinde comestio illa non est ut alimenti, sed velut medicamenti ut ex clarissimis viris satis dilucide probatum arbitror. Tandem igitur concludo terram elementarem nec animalibus brutis, nec ipsi homini alimentum esse.

Cæterum ex rebus quæ toto orbe continentur, adstruximus nec accidentia nec simplicia corpora in censu alimentorum esse reponenda: restat igitur ut mista corpora vim nutriendi possideant. At mistorum cum duo sint genera; inanimata & animata, examinandum insuper est utrum mista inanimata, edulia homini esse possint. Ad inanimata autem mista revoco omnia mista imperfecta quæ *us tria* nomine designantur, & perfecta mista quæ metallica sunt & fossilia, ut succi metallares & lapides omnis generis. Porro si probavero perfecta mixta inanimata nutrire hominē non posse, puto quoque & eadem opera me satis probaturum mista imperfecta minime etiam nutritura. Ad hoc autem constituendum nonnulla pro fundamento supponenda sunt, ex quibus deinde certa elicitur conclusio. Primum suppositum petitur ex parte alimenti; quod quidem debet esse primo amicum familiareque corpori alendo, secundo coctile & superabile, tertio humidum, pingue & aëreum, quarto sapidum, quinto ejusdem rationis cum iis quibus corpus alendum constat. Secundum sup-

Concluditur terram non alere.

An mista inanimata nutrant.

1. Fundamentum.

Alimenti conditio- nes

1. Fundam.

positum est à parte corporis alendi ; cujus quidem proprium est ut quo delicatius , præstantiusque existit, eo delicatiori præstantiorique cibo alatur, & quantum fieri potest, maxime simili & conformi. His jactis fundamētis, primo nemo ignorat

Metal-
la vitæ
adver-
sa.

omnia metallica terreaque corpora nullā familiaritatē cum corpore humano possidere, sunt enim ea omnia desiccantia atque ut plurimum frigida ; ergo adversantur principiis vitæ quæ in calido &

Metal-
la in-
cocti-
lia.

humido consistunt. Secundo loco incoctilia sunt atque insuperabilia à calore nostro nativo ; eorum enim consistentia tam firma est, dura, tenax, & fixa, ut nonnisi vehementissimo igne dissolvi possint, mirum ergo non est si à calore nostro qui mitis & benignus est, coqui & superari non possint. Tertio; tantum abest ut substantiam habeant

Metal-
la sicca
& arida.

humidam, pinguem & aëream, ut vice versa siccam & aridam hæc obtineant : Siccitas autem illa terrea, mista & conjuncta ut plurimum est cum paucō humido aqueo sicque nullam alimenti conditionem retinet ; interdum tamen cum humido quodam viscoso ac tenaci colligata est, cujus gratia alere credi posset; attamen humidum illud adeo tenax est ut benigno calore dissolvi non queat, quia longa diuturnaque coctione partiumque tenuissimarum & benignissimarum firma evaporatione coaluit ; sicut videmus accidere in tophis aut tumorib. scirrhis, qui rerum calidiorum admotione & applicatione sic interdum obdurescunt & coalescunt, ut nullis malacticis medicamentis, nullis emollientibus resolvi queant: quarto, nullum terreum metallicumque corpus sapidum est, sive per se sumatur, sive assatione, elixatione, frixioneve appareatur. Potest quidem aliquod alimentum verum, per se sumptum nihil aut

Metalla
insipi-
da.

etiam malè sapere, sed si apparatus fuerit aut co-
 ctum, gratum jucundumque saporem acquirit.
 Idcirco dedit natura gustum animalibus anima-
 lem, naturalem vero plantis; ut nihil quod sibi sa-
 peret, attingerent. Quod dico plantas gustum Datus
gustus
in plan-
tis.
 naturalem habere nemo turbari debet, nam si
 duas plantas diversæ naturæ aliquo loco posueris,
 ambæ nihil attrahent nisi quod illis sapidum est,
 ubi quædam earum nihil quod sapiat invenerit,
 tum nihil suget amplius, nutrieturque ad tempus
 suo succo, donec tandem tabescat & exarescat.
 Id observantur in alliis & violis, quorum illa vio-
 larum vicinia gravius fœtent, hæ aliorum præ-
 sentia suavius redolent. Unde hoc? quia violæ &
 allia sibi sapidum & conveniens alimentum alli-
 ciendo, defœcant & repurgant alimentum vicini
 sui. Nemo autem ignorat quo quid alitur purius Cur
violæ
alli vi-
cinia
suavio-
res.
 eo fœlicius valere, & actiones suas edere: hinc
 est quod allia quia purius aluntur, melius valeant,
 hoc eût gravius fœteant ad quod destinata sunt:
 violæ vero suavius oleant, quæ est earum natura-
 lis dispositio. Quæris autem qua ratione vicinæ
 hæ plantæ alimentum sibi purius reddant; res-
 pondeo quia minus excrementosum faciunt. Eo
 in loco si solæ violæ aut allia succrescerent, tra-
 herent quidem succum sibi convenientem & sa-
 pidum, sed fieri non posset quin succus ille secum
 raperet aliquid minus amicum ac familiare violis
 aut alliis: At ubi duæ illæ plantæ eodem loco
 crescunt earumque singulæ conveniens alimen-
 tum trahunt, quia naturæ contrariæ sunt, con-
 trarium idcirco alimentum trahentes, faciunt
 ideo ut alimentum vicinæ minus alieni succi &
 excrementitii retineat, quo autem excremento-
 sum minus est alimentum, continuo purius, va-

Metalla
ut con-
veniunt
cum
homi-
ne,

Obje-
ctio
gravis.

Solu-
tio.

lidius, jucundiusque evadit, unde vigor, & salubritas. Postremo metallica ejusdem rationis non sunt cum iis quibus corpus constat, nec proximo genere conveniunt, quod tamen est necessarium: propterea quod nutrimentum oporteat converti in corporis nutriendi substantiam. Conveniunt quidem metalla & hominis corpus genere remoto, quia sunt corpora perfectè mixta, at differunt proximo, quia metalla sunt mixta inanimata, corpus hominis mixtum est animarum. Scio Cardani & aliorum quorundam eam fuisse sententiam, ut metalla crederent animata: sed quod videam eos ob omnibus deseri philosophis & experientiam communem reclamare; propterea in ea oppugnanda sententia minime immorari necesse est. Urget magis quæ ex dictis educitur ratiocinatio: siquidem verum est ea tantum esse alimenta, quæ proximo genere conveniunt, alimenta oportet omnia animata esse, nihil enim nutritur quod animatum non sit: atqui ut datur hominem ali brutis, bruta plantis quæ animatæ sunt, sic negari non potest plantas ali succo terræ qui minime animatus est: non ergo perpetuæ veritatis est axioma, alimentum & alitum proximo genere debere convenire, cum succus terræ inanimatus non conveniat cum plantis quæ animatæ sunt. Huic difficultati enodandæ confugiendum est ad suppositum nostrum secundum, quo adstruximus, eo præstantius ac nobilius esse alimentum quo id quod nutritur excellentius nobiliusque est. Ab hac suppositione habemus primo terrea corpora & metallica, alimenta non esse hominis; cum homo nobilissimus sit omnium viventium, metalla inferiorem gradum obtineant quam plantæ & brutæ animantes. Secundo colligitur brutas ani-

mantes convenientius esse nutrimentum hominis
 quam plantas, quia plantæ inferiores sunt ani-
 mantibus brutis. Tertio, constat inde ex ani-
 mantibus brutis eas optimum esse cibum homi-
 nis quæ magis homini temperamento affines sunt
 & conformes. Sic *suilla caro* teste Galen. lib. 3. de
 aliment. *omnium ciborum potentissime alit*, quod
 carnis humanæ similitudinem maximam possi-
 deat. *Suilla carnis*, inquit Galen. loco citato cap. 1.
similitudinem cum humana ex eo poteris intelligere,
quod quidam carnes humanas pro suillis, sine ulla in-
gustu vel olfactu suspitione comederunt, id enim ab
improbis hospitibus & aliis quibusdam factum fuisse
jam compertum est. Quarto: inde quoque deduci-
 mus ex plantarum partibus eas magis hominem Nota;
 nutrire quæ magis excoctæ fuerunt, sic fructus
 magis nutriunt quam radices, quia secundam
 quamdam coctionem adeptæ sunt: femina & gra-
 na adhuc magis quam fructus nutriunt, quia
 tertia quadam coctione sunt ematurata. Denique
 quemadmodum ex ea suppositione colligimus
 proprium conveniensque alimentum hominis esse
 brutas animantes ac præterea plantas quæ ani-
 matæ sunt & conveniunt cum eo in genere pro-
 ximo viventium quorum nutritio propria est:
 deinde vero brutarum animantium nutrimentum
 proximum esse plantas: sic fatemur succum terræ
 alimoniam esse propriam plantarum. Sed suc-
 corum terræ duo sunt genera: alii enim sunt fer- Terra'
duplex
 cundi, humentes, spiritibus turgidi, rerum se-
 minibus referti, atque ut ita dicam in proxima
 potentia ut sint animati: alii vero sunt steriles,
 aridi, jejuni, rigentes, ac ut ita dicam emortui.
 His non aluntur plantæ, quia potentiam nullam
 habent ad vitam, illis maxime delectantur atque

Aristo-
telis
exposi-
tus lo-
cus.

reficiuntur, quod conformitatem maximam seu
affinitatem cum plantis habeant, sintque in proxi-
ma potentia ad vitam. Quod confirmatur ex prin-
cipe Philosophorum Aristot. lib. 2. de anima text.
46. Scribit enim eo loci. *Quoniam nihil alitur quod
vita particeps non sit & animatum, idcirco alimen-
tum dicitur ad animatum esse & non ex accidenti: id
est, quia corpus alendum tale est per vitam & animā,
ideo alimentum habitudinem & relationem habet ad
corpus illud quatenus animatum est & vivum, non
quatenus est corpus; ergo relatio illa alimenti, cum
sit per se non per accidens, erit secundum esse, non
secundum dici: quod si ita est, omne alimentum erit
animata rei vel pars vel fructus vel id simile, eo-
que maxime quod tale nutrimentum materiam obti-
neat aptam induere immediate formam & animam
ejus quod alitur, in cujus substantiam commutari ejus-
que formae subjici per nutritionem ipsum oporteat,
sic enim Aristotelem explicavit Fortun. Licetus
cap. 10. lib. 2. laudati operis. Posset hic examinari
gravis difficultas de auro potabili Chymistarum,
quo sustentari vita ad multos dies creditur, sed
nolim obvia quæque quasi ex occasione arripe-
re. Legatur Thomas Erastus dispositione de auro
potabili, Licetus libro quarto prædicti operis
capite quinto, Dessennius adversus Georg. Fe-
dronem & alii quos brevitatis causa omitto. Con-
cludo corpora mista inanimata, siue perfecta sint
siue imperfecta homini nullatenus esse posse ali-
menta, tum propter rationes à me adductas, tum
propter multas alias quas attulerunt licetus li-
bro citato capite tertio, & Hieronymus Dandinus,
in libro secundo de anima comment. 53. digres-
sione 75.*

Definivimus tandem sola mista animata ho-

mini edulia esse : jam ergo facilis erit alimenti distributio & divisio ut ordine de unoquoque edulio disputetur. Alimentum igitur hominis, vel à plantis, vel ab animalibus desumitur : A plantis, herbis, fruticibus, arboribus, quæ vel totæ vel secundum quasdam partes in cibum veniunt. Animalia sunt terrestria, volatilia, aut aquatilia, quæ etiam secundum se tota, aut secundum quasdam partes suas aut secundum excrementa in edulium assumuntur.

Porro ut ab herbis exordiamur, aliæ sunt fruges, aliæ legumina, aliæ hortenses. Ad fruges pertinet triticum ex quo Panis componitur ; de quo cum Salernitanis hoc capite nobis est agendum. Cerealium enim seu frugum alimentum penes panem maximè attenditur, licet alia quoque ratione fruges mandentur. Nam & frumentum, & hordeum, & oriza, & milium, interdum cum aqua coquantur, interdum cum lacte, imo farina ex illis frugibus aliquando coquitur in pulticulam, sed commodior earum præparatio & utilior est in Panem.

Triticum vero cum dico, intelligo excellentissimum illud reginæ naturæ templum, atque habitaculum vegetabile balsamumque pretiosum, quod ab ignis figura pyramidali aut pari cum eo utilitate *πνεῦς* græcis denominatur. Ejus autem nomine generaliter *frumentum* significatur quod ex *spicis tritum ac trituratione repurgatum est*, ex Tritici laus.

Significatio. Diodon. in histor. frumentum cap. primo. In jure etiam civili tritriculum videtur quam sæpissimè pro toto frumenti genere usurpatum l. triticum. ff. de verborum oblig. ubi Accursius generale nomen esse dicit omnium quæ in area teruntur, quod confirmat Stephan. Forcatulus tractatu de alimentis

Divisio
seu spe-
cies.

c. 6. Est autem Triticum apud Colum. lib. 2. c. 6. trium generum. Primum genus durum solidumque atque rutilo colore non solum extrinsecus, sed interius etiam splendens *Robus* appellatur, pōdere & nitore præstans. Alterum mollius est, lenius, interiori medulla laxius, candidumque, quod veteres *Siliginem* vocaverunt. Tertium genus *τρίμηνος πυρός* & *σπυρίδιος* dicitur Latinis *trimestre triticum ac setanium*, Gallis *Martium*, quod Martio mense feratur. Ex omnibus vero laudatissimum habetur, cui prædensa confertaque est undique substantia; sic ut dentibus vix queat confringi, colore autem subflavo est: observant tamen nostri Pistorum ex candido tritico panem lautiolem fieri quam ex rufo, sed leviolem & qui minus alar. Dioscorides triticum laudat recens, perfectè maturum & colore luteum, deinde trimestre, è cuius farina paratum panem leviolem cibum præbere & qui facile in membra digeratur, asserit lib. 2. cap. 78. Porro quod Columella *Trimestre* vocat triticum, id Plinius *trimenon*, Pollux *ἐπίτμος*, Cicer. *Hornotinum*, Diocorides *τετρινιάζον καὶ σπυρίδιον*, appellavit; quæ vox trimestre quoque significat. *τῆς* enim (ut notat Cornarius emblem. 74. in lib. 2. Dioscorid.) designat *ἐν τῷ δὲ τῷ ἐτεῖ*. Diores autem *σπυρίδιος* dicunt; unde *σπυρίδιος πυρός*, quod apud Hippocratem Galenus exponit in glossis, *τὸν ἐκ τῆς ἐννεοδότης ἐτες*, *σπυρίδιος τὸν καὶ τὸ ἐπὶ ἐστὶν ἀπὸ τῆς ἐννεοδότης*. Adeo ut *setanium* triticum *hornum* dicit queat, cum Vere seminatum, æstate metatur. Matheolus comment. in cap. 78. lib. 1. Dioscorid. triticum optimum censeret quod est *fructu contumax, densum, grave, colore aureum, lucidum, lave, trium mensium, maturum, mundum pinguique terra ortū*. Improbatur fractu facile, rarum intus, subinane & laxum. Si quis de colore

quærat, flavum magis laudatur, cum ab eo triticum Græcis *πυρός* dicatur, quasi *πύρρος* & Latinis *Robus* ab eodem colore flavo quem veteres *Rubeum* prima syllaba producta & *Robeum* appellabant, quemadmodum ex Servio probat Dalechamp. libro quarto histor. plant. cap. 1. Licet autem tres solum tritici differentias attulerimus, plures tamen existunt aliæ, seu ex loco, seu ex viribus, seu ex forma, seu ex aliis circumstantiis de promptu; quarum meminerunt post Theophrastum Matheol. & Dalechampius locis citatis.

Cæterum tritici integri partes tres potissimum: *Tritici partes.*
arista, gluma, & granum. *Arista*, seu *spica*, velut acus tenuis eminet è gluma apicis instar, dicta *arista* quod prima arescat, & à spe vocata *Spica*. *Gluma* folliculus est grani à glubendo quod eo folliculo deglubitur granum, quod propriè triticum est. Tritum & comminutum triticum *farina confusanea* dicitur; cuius partes tenuiores ac *Farinæ partes*
 puriores generali nomine *farina creta* vocantur, crassiores ac impuriores *Furfur*. In priore parte, quod purissimum, mollissimum, tenuissimum & ab omnibus furfuribus exactissimè repurgatum, *Flos* & *Siligo*, translato à candidiore tritico nomine nuncupatur, Græcis *σιλίζης καὶ ἀλδορον λεπτόν*; quod autem nec omninò purum ac tenue nec penitus crassum ac impurum residet, *Similago* & *Simila*, vulgò Græcis *σιμιδαλὴς* vocatur, quæ tenuis est quædam farinæ pars filigine seu flore impurior, cum ex ea non omnes excussi sint furfures sed crassiores tantum repurgati. Uno verbo medium quoddam genus videtur esse inter florem & farinam confusaneam.

Jam autem *Furfures* seu crassiores farinæ par-

tes sunt vel reliquiae floris seu filiginis excussae, *Pollen* Corn. Celso dictae, vel reliquiae Similaginis, quas prisci *Canicas*, Græci *πίττες*, Palladius *creturam*, plerique *utriculos* & *exta tritici* nominant, sicuti relatum est à Dodonæo in historia frumentorum.

Panis
ethy-
molo-
gia.

Hæc fuerunt necessario præmittenda ad panis optimi notas ac differentias constituendas, quæ ex genere tritici desumuntur. *Panem* qui dicit, dicit lautissimam aquæ, fermenti & farinæ mixturam, suavissimumque hominum edulium, qui quia uno gentium consensu in usum & esum admittitur ἀπὸ τῆ παντός nominatus est: *Panis*, inquit Isidorus libro vigesimo Ethym. dictus, quod cum omni cibo apponatur, vel quod omne animal cum appetat. Becmanus appellatum vult quod *instar omnis alimenti* & *maximè necessarii existat*. Nonnulli ob *alimenti copiam* quam præbet sic vocatum crediderunt apud Athen. libro tertio Deiphos. Nam Messapii καὶ τὸ πλοσιμονίω πάντας vocabant, καὶ πάντα τὰ πλοσιματά : ἀπὸ τῆς πανίας vero deductus πανός Panem designans & denominans. Græci philosophi à perfectione, Pani ἄρτος nomen dederunt, est enim inter omnes figuras circularis perfectissima, & absolutissima, ut ait Asclepiades apud Athen. libro undecimo. Rem eleganter exposuit Aristophanis Scholiastes in Pluto ad scenam quintam act. 2. ἄρτους, inquit, ὅσα τὸ αἶρεν, περισφένειν ὄδον καὶ περισφύματα αἱ ἔσφαί διὰ τὸ τῆ χήματος ἄρπον, ὃ ὅτι τέλειον. οἱ γὰρ ἄρτοι κυκλοτερεῖς εἰσὶν εἰς ὁμοίωσιν τῆς τῆ παντός σφαιροειδέως, ἢ καὶ ἄρτοι λέγονται, οἷον αἶποι; διὰ τὸ τῆ χήματος ἄρπον, ἧγεν τέλειον, quod repetitur & ab Eustatio in libr. Iliad. 2. & ab auctore magni Ethymologici in voce ἄρτος. Quod ergo rotunda figura panis fieret, idcirco dictus

ἄρτος Græcis & Panis Latinis, πᾶν enim universum seu mundum designat, quem esse rotundum nemo nescit.

Sed his omissis expendamus qui panis omnium laudatissimus existat, quosque usus homini afferre soleat. Differentiæ panis desumuntur vel ex materia è qua paratur, vel ex ejus præparatione. Materia aut pro necessitate est, aut pro condimento. Materia necessaria est *triticum* in farinam comminutum, *fermentum*, *Sal* & *Aqua*.

Panis
diffe-
rentiæ.

Cum dixerimus quatuor esse in *farina confusanea* partes, necesse est ut totidem genera panis existant. Ex flore farinæ quæ *Siligo* dicitur, paratur Panis *Siliginæus* ac σιλιγίνης; ex *similagine* quæ post florem purior est farinæ pars, *Similacæus*, seu σιμιδαλίτης conficitur; ex *polline* quæ pars furfuris minus impura & crassa est, *Cibarius* coquitur, *ater*, *gregarius* ac *sordidus*, Græcis πύραρος. Ex *furfure* fit *Furfuraceus*, *Caninacæus*, *Pacuvio*, *Festo Acerosus*, καὶ πορείας. Denique ex *Farina confusanea*, constat Panis *Domesticus*, αὐτόπυρος, συγκομισός, ἀλδοειτής, ξεποπυείτης, πύειος, καὶ γάρυτης, quem nonnulli *Cibarium* vo-

A fari-
na.

A Fer-
mento.

Jam vero ratione *Fermenti* alius cum fermento dictus ζυμίτης & *Fermentatus*; alius sine fermento ἄζυμος vocatus & à Nicandro δᾶεργος.

A Sale alter dicitur *Salitus* qui cum sale est, alter *Non salitus* qui sine sale paratur. Ab *Aqua* nulla panis differentia, licet magnum habeat in pane momentum, nam à laudabili aqua panis lautior, suavior & laudabilior evadit. Sic apud Parisinos cum idem sit genus tritici ex quo *Pistores* urbis & *Pistores* pagi Gonetii (qui aliquot duntaxat milliaribus ab urbe distat) panem conficiunt, suavior semper est & salubrior *Goneticus*.

A Sale.

Ab
Aqua.

rus panis quam *Parissinus* non alia ratione quam propter aquas quæ Gonetii meliores sunt & salubriores. Similiter aqua si frigidior fuerit, aut paulo calidior, bonitatem panis imminuere potest, proinde semper cavendum est ut moderatè calida existat, tam in dissolvendo fermento, quam in subagitatione. At vero materia panis condimento apta, varia est, varias idcirco Panis differentias atque species constituens. Nam à Butyro *Butyriatum*, panem, à Caseo *Caseatum*, à Croco *Crocatum*, à Saccharo *Saccharatum*, ab ovis *Ovatum* denominant, quas species revocare soleo ad Placentarum genera quibus peculiarem disputationem designamus.

Mistio
Panis.

Suba-
gitatio.

Coctio.

Porro præparatio panis spectatur ante coctionem, in ipsa coctione, & post coctionem. Ante coctionem mistio & subagitatio considerari debent. In mitione fermenti & salis adsit modus quem gustu deprehendes, ex quo *Sapidus* dici potest Panis aut bene mistus, vel Insuavis ac male mistus. Subagitatio nec nimia esse debet, nec pauca, sed modetata, moderata tamen est plurima, plurimum enim subagitari debet panis optimus, à qua præparatione Panis vocari solet bene, vel male subactus aut subagitatus. Coctio pro ratione loci in quo peragitur Panem denominat. Locus est *Furnus* aut *Focus*, ab illo *Furnarius* panis, ab hoc *Focarius* nomen sumpsit. Prior ille duplex est: *Clibanites* seu *testaceus*, in testis, seu furnis portatilibus; & *ἰωνίτης* in majori furno coctus. Posterioris multiplex est differentia. Prima, *ἐσχαίτης* super craticulam tostus: secunda, *ἐπαντεγνίμι* super cineres calidos excoctus: tertia, *ἐγκρυφίας* seu *ἐγκλειστος* *Subcinericius* qui cineribus obductus coquitur.

Denique post coctionem variæ denominationes Panitribuuntur: Alius enim est *Coctus*, alius *Incoctus*: *Coctus* vel semel, vel bis. *Biscoctus* vocatur *διπνέτης καὶ διέκτος*, cujus duplex est differentia. Prior est *Siligineus* ex tritico puriore confectus, posterior *Sordidus* & *Nauticus* ex impuriore. Quidam vero *Recens* est aut *vetus*. *Recens* rursus, *calidus* seu *tepens*, vel *refrigeratus*. Nonnulli quoque dicuntur *magni*, *parvi*, *spongiosi*, *solidi*, *leves*, *ponderosi*, & sic de cæteris. Jam vero cujusnam sunt facultatis singulæ illæ Panis species? *Siligineus* purissimum corpori tribuit alimentum atque plurimum viresque auget: cui proximè accedit *Similaceus*; *Cibarius* & *Ater* minus quidem alit, sed magis per ventrem descendit ob admistos furfures quibus vis inest detergendi. Idcirco memini virum doctissimum *Pet. Milon* Archiatrum Henrici Magni Regis Christianissimi, in jentaculo atrum semper panem assumpfisse lubricandæ alvo. *Furfuraceus* minimè omnium nutrit, sed maximè omnium per alvum secedit. *ἀυτόπνεος* satis optimè quidem nutrit, citoque alvum petit, sed nutrit minus quàm *Siligineus* & *Similaceus*; magis vero quam *Ater* & *furfuraceus*; nec tam cito secedit quam duo isti postremi; at citius quàm priores duo. *Fermentatus* levior est & coctioni distributionique aptior quam *azymus*, aut *acrizymus* qui *ἀζυμοί* sunt, ventriculum gravant, venasque obstruunt: sed magis *Azymus* quam *Acrizymus* in quo aliquid inest fermenti; sed minus quam oporteat. *Salitus* salubrior, jucundior, levior non salito qui difficilioris coctionis habetur. Infalubres autem sunt omnes qui præter salem aut fermentum, caseum, buty-

Panis
facul-
tates.

rum, vel quid simile admittunt; evadunt enim *δυσεντερι*, ventriculo graves, generandisque obstructionibus opportuni. *Sapidus* panis insipido præferendus, maximè cum ex modulo mistionis suavitas illa exurgit. Male *subagitatus* panis obstruit, inflat, onerat. *Clibanites* *εὐαγεστος* omnium optimus est, quod, ut ait Galen. 1. de alim. facult. cap. de tritico *per totum seipsum aqualiter coctus sit*. Quo loco observabis ex Mercuriali libro primo var. lect. cap. 12. errare eos qui credunt eum panem in majotibus furnis, *Iphitem* verò in minoribus coqui solitum: ac proinde eum panem magis similem fuisse pani nostro biscocto, quam nostro vulgari. Erat enim *Clibanus*, ut scribit Cassiodorus in psal. 20. *coquendis panibus aenei vasculi deducta rotunditas que sub ardentibus flammis ardet intrinsecus*: quem Cato lib. 2. de Rep. cap. 74. testum visus est appellare. Quod autem *Clibanus* major furnus esse non possit, colligimus ex Aristoph. in Acharnensibus, ubi Dicæopolis legatum irridet, qui bones è *clibano* integros in convivio appositos jactabat, quod tamen à ratione alienum non fuisset penitus, si furnis nostris majores fuissent *Clibani*. *Furnarius* panis præcedente paulo deterior est, quia in profundo non similiter assatur. Tostus super craticulam, cineres calidos, aut foci pavimentum, pravus; ut qui inæqualiter se habeat, exusta namque superficie partes intimæ crudæ relinquuntur. *Subcinericius* omnium deterrimus; quod cineres pravitatem illi aliquam aspergant. *Biscoctus* vim habet desiccandi & cum filigineus est, minus omnium excrementi relinquit. *Recentes calidi* siticulosi sunt, flatusque pariunt atque suffocationes:

Recentes frigidi salubriter atque jucundè effrantur: biduani triduanique neque gustui grati sunt, neque utiliter eduntur; quod præ siccitate concoquantur ægrius, minusque nutriant.

Veins panis durus & mucidus situmque recipiens, humorem melancholicum generat, alvum adstringit, ægreque conficitur. *Magnus* panis & maximæ molis valde nutrit, quod ignis ejus humidum non excoxerit, gravitatem tamen affert ventriculo & flatus excitat quod aequaliter coctus non sit undecumque. In *parvo* & mi-

nori ignis violentia crustam justo majorem undique inducit, proinde sanguinis affati materia est, & siccitatis causa: *Mediocris* itaque ma-

gnitudinis panis magis laudandus. *Spongiosus* & *levis*, *solido* & *gravi* præstantior; nam & le-

vitalit, & obstructions in visceribus minimè creat. Ex his colligimus panem siligineum

ex tritico maturo non admodum recenti nec vetusto, solo pingui enato, tineis, pulvere,

lolii femine, nigella aut pruina minime vitiato, non imbre madido, aut ex asservatione fœti-

do confectum, benè pertritum, fermentatum, salitum, coctum, omnium esse ut lautissimum

sic saluberrimum. Primo enim non parum interest quo solo triticum provenerit considerare;

macrone an pingui, humido ac uliginoso, an sicco ac perflato: nam planè vitia soli secum triticum refert, ex quo redditur aridum nimis

aut tenue, vacuum aut pingui nimis humore densatum, cortice furfurisque parte plurima,

farinæ exigua constans. Sic ex commentariis decurionum Parisiensium colligimus, quatuor ge-

neribus tritici, ut electissimis ac probatissimis uti Parisienses ad Panificium, quæ ex agris qua-

Panis
opti-
mus.

Solum
tritici
consi-
deran-
dum.

Triti-
cum re-
cens.

Mola-
rum
discrimina.

tuor urbi vicinis asportata sint; *Belsico*, *Francisco*, *Bryeo*, & *Namterreo*, *blé de Beauce*, *de France*, *de Brye*, & *de Namterre*. Secundum observandum, ne tricitum quamvis laudabile statim ex area ad molam mittatur, sed aliquo tempore asservari debet in loco sano minime fœtido aut humenti, sed alto & perflato, ut excrementitius humor exsiccetur. Cum recens ex area molitur, plusculum farinæ reddit sed excrementitiæ; cum diutius asservatur, siccam farinam & modicam exhibet. Ipsum præterea repurgabis rebus inutilibus, ut pulvere, loligine, nigella & aliis quæ vitiosum alimentum generare possunt. Sic mundatum tum demum molæ committitur, sed molarum haud parva sunt discrimina, penes duritiem, soliditatem & colorem. Probantur ex durissima lapidum materia, nam *molliores & teneriores*, ut ait Bruyerinus de re cibaria libro sexto capite secundo, *atteruntur, eroduntur, semperque relinquunt aliquos calculos versando ac rotando, qui farina confusi ac misti gratiam & salubritatem panificio adimunt, & plerumque dentibus admodum noxii sentiuntur, cibisque ex ea confectis commendationem detrahunt*. Laudantur quoque ex solidis lapidibus. Circa Tholosam fiunt molæ ex saxo arenaceo, rubro, candidis maculis distincto, in quo ranæ rubræ, quas Græci *περὶ πλωῖς* vocant generantur; quocirca id genus saxa omnia (si credimus Guilandino comment. in Plinium) priusquam molas ex eis faciant, *perfringunt; quod ni fecerint, ranæ ubi cum mole versantur concaluerint, inflari solent, & disruptis molis frumenta veneno inspicere*. Hactenus Guiland. Color quoque necessarius in molis; quo fit ut molis candidis triticum comminuant, ni-

gris fruges minutas frangant. Præterea videntur qua vi impellantur molæ, nam pistrinorum pistrinorum
genera 23 aliæ vivis aquis agitantur, aliæ per rotas pensiles vi æolica hoc est ventorum flatu versantur: dicuntur autem farinæ Aeolicorum pistrinorum deteriores farinis aquatilium pistrinorum. Credo quod uniformis est ac pene semper æqualis agitatio molarum per aquam, inæqualis valde per ventos, qui modo validius modo lenius spirant, itaque pistura tritici per aquam æqualis, æqualitatem partium in farina parit, inæqualis per ventum, & inæqualitatem & diversitatem maximam. Tertio è molendino fatina cribris transmittenda est, à quibus differentias præcipuas panificii desumimus, prout scilicet spissioribus minutioribusque foraminibus aut rarioribus ac patentioribus incernicula constant. Sic Incernicula
varia. alia dici possunt *Siliginaria* quæ siliginem ex farina subducunt, alia *Similaginaria* quibus similigo cernitur, alia *Pollinaria* & sic de cæteris. Quarto notandum, farinæ modum fermenti addendum esse ante subagitationem. Est autem fermentum sic dictum quod fervendo crescat. Græci *Ζύμωμα* vel *Ζύμωλον* vocant, quod nihil Fermentum. aliud est quam farina subacta ad pultis modum decocta, & relicta donec acescat. Ejusmodi fermentum optimum est sine additione, quod nonnulli faciunt, aceti, succi acerbi, omphacii, &c. sicque servari potest in decimum quintum diem, ultra si protrahatur corrumpitur. Pridie itaque quam panis fiat aqua ferventi diluunt versantque cum farina fermentum; quod hyeme multa veste tegunt & velant ne vis evanescat. Ejus opera pasta fermentescens excrescit & turgescit, & glutinositatem atque crassitiem

Celsi
locus
diffici-
lis ex-
plica-
tus.

nimiam deponit ; sicque attenuatis partibus glutinosis quædam aëreæ inducuntur , à quibus levis rarusque ac spongiosus redditur panis. Galen. primo de aliment. panem qui fermento omnino caret nemini prorsus esse accommodum scribit. Celsus tamen libro secundo capite vigesimo quarto , panem sine fermento posuit inter res stomacho idoneas , & cap. 25. fermentatum panem inter res stomacho alienas , rursum cap. 28. panem fermentatum dixit facile intus corrumpi , non fermentatum difficile. Et ut Galeno Celsus videtur contrarius : utrumque tamen possumus conciliare , si dixerimus Galenum locutum fuisse de pane velut alimento , Celsum de pane velut medicamento. Proinde Celsus *δυσόμαχον* vocat panem *ἄζυμον* , quia ut ipse innuit cap. 30. sequenti , adstringentis est facultatis : scimus autem ex Galen. adstringentia *ἀνυσόμαχα* esse , cum sint roborantia. Pari modo Galen. libro secundo de alimentis cap. de rubi fructibus , *βαπνῆ* monuit ; licet admodum adstringentia , capiti & stomacho nocere ; si sine lotionem sumantur ; quia , ut dixerat capite de fycaminis , aliud est alimentorum , aliud medicamentorum facultates exponere. Quod autem de medicamentis eo capite egerit Celsus , ex eo patet quod illic Acida posuerit inter *εὐσόμαχα* , cap. vero 21. eadem Acida posuerit inter res mali succi ; quo loco nemo dubitabit eum de alimentis agere , de quibus solis dicitur aliquid esse boni , vel mali succi. Similiter cum cap. vigesim. quinto alienum stomacho dixit panem fermentatum , locutus est de eo velut medicamento , quia certissimum est ea remedia quæ rara sunt & spongiosa , qualis est panis fer-

mentatus, laxare robur ventriculi, proinde stomacho esse aliena; idcirco eo capite lac & omnem caseum aliena fecit stomacho, quæ boni succi esse dixerat capite vigesimo. Idem de cæteris est dicendum & concludendum cum Celso capite vigesimo quinto; *non quicquid boni succi est, protinus stomacho convenire, neque quicquid stomacho convenit, protinus boni succi esse*, quia multa bona sunt ut *medicamenta*, quæ ut *alimenta*, mala existunt. Ex quo sequitur Celsum Galeno nullo modo esse adversum, quod omnes tamen hæcenus sunt arbitrati. Est ergo fermentum in pane utilissimum, si ea quidem quantitate ponatur quæ nec excedat nec deficiat: consulo tamen ut potius in excessu peccetur, præsertim, si ex trimestri tritico aut recenti panis pareretur, quia in illis plus semper glutinositatis deprehenditur. Nihil autem mali aliud ex fermenti excessu accidit quam minor alimonia ob nimiam raritatem, raritas enim & laxitas nimia addita pani facit ut minus alat, & ut alimentum citius dissipetur: at ubi in defectu fermenti peccatur, gravissimæ noxæ contingunt, cruditas, tardus descensus, meatuum prope omnium infarctus; unde morbi tandem gravissimi.

Quinto animadvertendum est, cum fermento totam farinam multum diuque subagitandam esse ac versandam, cum multa aqua repenti optima, & salis eximii momento, sicque versatam pastam tribus horis veste tegendam, priusquam secta & divisa in fragmenta & in orbes modicos tornata clibano aut furno coquenda exponatur. Subagi-

Suba-
gitatio.
nis ra-
tio,

versum influuntur : sic fiet ut disrupto glutino & visciditate evicta panis bene solutilis reddatur, neque ori vel stomacho repugnet : cum versatio exacta non est , post cocturam panis , reperiuntur partes etiamnum farinaceæ ; interdum aliæ nimium salitæ , aliæ insipidæ porsus restant. Juvat autem subagitationem *Aqua*, quæ cum copiosa est pastam auget , quia ejus beneficio minus densata, sed spongiosa magis ac levior evadit , ex qua fit panis maxime omnium coctu facilis quamvis exiguum corpori alimentum parumque firmum ac permanens suggerat. Aqua minus justo si admisceatur, massam reddit solidiorem, duriores , graviorem, ex qua facti panes alimenti plus exhibent ipsumque durabilius sed concoctu magis difficile. Cum vero frigidior aqua infunditur, vitium exurgit quod rustici Parisienses vocant *Laqueux*, quæ est aquosa concretio ac velut congelatio micam panis obsidens. Salis interim moderata aspersio utilis, imo necessaria; tum quod gratiam palato addat & ventriculo acceptiorem reddat panem , tum quia nimium humorem exsiccat , sicque panem & coctioni & distributioni aptiorem efficiat : ejus exuberantia plus justo siccescit panis ac durefcit, retorridumque in corporibus sanguinem cumulat. Detestandus eorum est error qui loco salis aqua marina panem subigunt , nam inde morborum ilias exoritur. Puniendi quoque pistorum qui ut panis gravior fiat, salem detrahunt, norunt enim salis admistione leviores panem fieri , cujus rei causam postea dabimus. In summum *salutis* panis non salito jucundior est ac salubrior ; quamobrem laudare non possum *Lutetianum* panem qui sine sale paratur , dicique non potest quam morborum multitudinem civibus accersat. Credide-

A quæ
modus.

Salis
mode-
ratio.

rim calculorum generationem quibus obnoxii sunt Parisienses, hanc præcipuam habere causam: Veram enim esse Galeni sententiam arbitror lib. 1. de alim. c. de Pane loto, asserentis *cibos omnes boni succi & multi alimentii eos qui ipsis assidue utuntur, ledere, obstructions in hepate parere & in renibus calculos gignere.* Cum enim, inquit, humor erudus lentorem assumpsit & transitus per renes quibusdam natura sunt angusti, ibi quod crassissimum est ac maxime lentum diutius moratum, πῶς ἐν, id est, tophum promptè gignit. Nemo autem est qui ignoret panem Parisiensem vulgarem, ut boni est succi, sic multum nutrire, succumque alibilem suggerere diu perdurantem, maxime cum magna copia ingeritur: exinde quoque contingit ut plenitudine Parisienses laborent ac πολυαιμία, quæ coërceri nullo aptiori remedio potest quam phlebotomia frequenti, quod observare debent ii qui Parisiensibus Medicis injurii eos αἵματόπους vocant, propter sanguinis detractionem quam frequenter præscribunt. Ultimo considerandum, ut exacte Panis coquatur, quod fiet si furnus rite incaluerit, & panis moderatæ fuerit molis. Incalescat furnus lignis siccis & sanis, non cariosis, putribus, fumidis aut gravem odorem habentibus; Incalescat autem moderate, non tenuiter, non supra modum. Ex imbecilli coctione vitium Pani accedit contumacitatis cujusdam in ore ac tenacitatis, sic ut commodè mandi non possit, sed palato hæreat & visciditate quadam os oblinat. Ejuscemodi Panem Galli vocant, *Pain gras-cuit*, quasi dicas crasse coctum. Fit id interdum Pistorum avaritia dum pondus in pane quærunt. Certum enim est minus coctos ponderosiores esse ob humoris copiam intus manentem. Vitium huic contrarium

Calculus
morbus familiaris Parisiensibus.

Parisiensis plenitudine laborant.

Coctionis modus.

est tostio ex immodico ignis calore, non alienum tantum humorem ac supervacaneum absumente, sed & nativum, succulentū & alibilem. Probandus ergo moderatus furni calor cujus beneficio sensim per totos seipsum æquabiliter panes coquuntur; maxime si neque prægrandes fuerint, neque minores. Atque hæc de pane laudatissimo cognoscendo dicta sufficiant. Omnia quidem scrupulosius & minutius exequuti sumus, sed in te talis momenti & in alimento tam communi & necessario, levissimæ observationes magnum pondus habent.

Alia
panis
species.

Non ignoro alia panificii genera recenseri, singulisq; urbibus ac Provinciis sua esse ac propria; sed quæ diximus omnium norma esse possunt, ad quam proprietates & temperamenta cujusque panis examinari debent. Solum panem triticeum intelleximus non ex hordeo, secali, milio, aliisveerealibus confectum. Non est vero quod longius divagemur in exquirendis hordei & secalis speciebus, virtutibusq; earum investigandis. Breviter dicamus, *Hordeaceos* panes triticeis multo minus alere: qui tamen ex præstantissimo hordeo conficiuntur, minus à triticeis absunt, qui vero ex laxo & levi, panibus furfaraceis respondent: magis vero refrigerant quam triticei ac detergent, ut idcirco alienum non sit interdum tritico hordeum admiscere. Plura lege apud Bruierinum de re cibaria libro quinto capite octavo. *Secalini* panes ad alvum emolliendam primo cibo sumpti prosunt, sunt tamen atri & ponderosi, quia mandendo lentorem dentibus repræsentant, & stomacho ingratisissimi sunt, quod gravitatem insignem afferant, otiosis præsertim, difficillime conficiantur, obstructions viscerum pariant, in renibus calculos gignant, mali succi, crassi, lenti & melancholici existant. Cete-

tos panes ex aliis cerealibus paratos non moror quod vitiosum succum producant.

Panis
partes.

Cæterum quæ dicta sunt de pane, de toto & integro pane intelligenda veniunt, non de ejus partibus sigillatim sumptis, quæ diversas penitus facultates obtinent. Partes autem panis duæ sunt

μέσλος καὶ θρύμα, *Medulla & Crusta*, *Medulla* seu

μεπίτα τον τῷ ἄρτου mollior est pars, candidior, humidior, crustis undique obducta ad quam præsertim

pertinent omnes illæ virtutes à nobis de panib⁹ enunciatae: *Crusta* vero est duplex: superior quam

Græci ἀήραρον vocant; Latini *Hettam* licet proprie hetta seu hecta & ἀήραρον non sit ipsa crusta

superior, sed ἐλύκταιται pustulæ quæ vi ignis in illa crusta erumpunt ac efflorescunt quas nonnulli

ψύχας appellât ut notat Hesych. in lexico. Crusta inferior proprium nomen non habet, denominari tamen potest à pustulis quæ in ea quoque protuberant, quas Græci nominant ἐψύχας. Crustæ

proprium est deficcare, humiditates superfluas absorbere, calorem acuire: si retorrida sit, humorem generabit adustum & atrabilarium, quod

colligi potest ex Gal. comm. 104. in libr. quart. de victu acutorum; exemplocarnium quæ ob assationem ambustæ tum ad succi bonitatem, tum ad concoctionem sunt inhabiles, choleramque pariunt

propter eam quæ eis accidit acrimoniam. Quo nomine *cholera* non intelligendus est humor biliosus quem vulgo cholericum vocant, non Ira

quam nostrates appellant choleram, sed cholera morbus sine febre (ut ait Gal.) acutissimus & periculosissimus. Non ea tamen est crustæ malitia, ut

morbum illum producere dicatur, nisi ex exustione nigra fuerit, vetus ac mucescens, & multa copia ingesta.

Hetta
quid

Crustæ
facultas,

Pro coronide hujus prolixæ animadversionis nonnulla de pane problemata proponemus ac dissolvemus.

Primum est: cùm glande primi homines vixisse perhibeantur, unde Panis in usum primò venit? Certum est barbaras quasdam gentes ante cultum glande usas esse; ac inter cæteras, Arcadas; quos Plutarch. glandiphagos non ineptè idcirco vocavit. Hinc Oraculum.

Glande satur multa obfistet tibi plurimus Arcas.

Quod videre potes apud Ælian. de var. hist. lib. 3. cap. 3. & Pausan. lib. 8. Sed omnium gentium primus hic cib⁹ non fuit: Appii enim & Tirynthii pyra, Athenienses ficus, Mæotici milium & lotometram, Medi Amygdala, Ichthyophagi pisces, locustas Æthiopes, Indi arūdinum fructus, Getuli ferinam carnem, Chelonophagi testudines, Persæ cardamum, palmulas Cormani, alii alia pro cibus panis loco primum habuerunt, ut ex Æliano, Strabone, Solino, Herodoto, Mela, Philostrato, Diodoro Siculo, Plinio, Arriano collegit Alex. ab Alexand. lib. 3. genial. dier. cap. 11. & ejus commentator And. Tiraquellus. Attamen ut verum fatear, hi omnes cibi pane multò posteriores sunt ac recentiores. Ex libris quippe Moyſis Hebræorum legislatoris qui rerum omnium origines complectuntur, constat Panem cibum esse verustissimum, ac ut ita dicam, à fructibus primum, fructus quippe arborum Adamo alimoniam præbuere in terrestri paradiso degenti, ubi vero loco illo exclusus est ob transgressum Dei præceptum, coactus fuit terram colere & arare, uno verbo agriculturam exercere, panemque in cibum præparare; sicque commutatus est victus Adami ex fructibus arborum sponte ortis in victum ex herbis agro-

Panis
primū
alimen-
tum.

rum magna diligentia excultorum. Nam ante peccatum non fuisset opus homini terram colere ad percipiendos fructus degenda vita necessarios, cum Paradisi terra in qua versatus fuisset homo, per se fertilissima, quacunque ad hominis victum perennassent, sponte natura suppediasset largissime: at eo solo exterminatus homo, ex multis ac diversis terris plerumque sterilibus aut agere fructus optatos ferentibus, alimenta sibi petere coactus fuit, ait eleganter Perer. in cap. 3. Genes. quo loco imperavit Deus Adamo ut in Sudore vultus sui vesceretur pane: Hunc autem Sudorem Aben Ezra refert ad eos labores quibus Sudor maximè excitatur, ut est ventilatio, commolitio, subactio farinæ, pinsio, coctio: unde colligere est tum Adamo supplicium & industriam datam panis conficiendi. Ab eo tempore ad diluvium usque, panis usus nusquam intermissus; cum non defuerint nec Agricole nec frumēta. Sed post diluviū propagata hominum gente & in diversas orbis partes disseminata, plurimis populis panis defuit, tum ob agrorum sterilitatem qui triticis generandis inepti erant; *Nec enim omnis fert omnia Tellus*: tum propter desidiam aut ignorantiam incolarum, qui terram colere aut nescirent aut detrectarent, ex quo contigit ut aliud alimentum magis obvium quidam eorum usurparint pro commoditate soli & terrarum quas incolebant. Sed glandium nullus usquam esus fuit apud Hebræos, sed solius Panis; cuius etiam quærendi gratia Abrahami Nepotes relicta patria in Ægyptum descenderunt. Prout autem frequens institui inter gentes cœpit commercium, sic usus panis ad omnes pervenit, illique attributa fuit Panis inventio qui usum illum primus docuisset, sicque multi habitus sunt Panis Inventores, quia unus non potuit ad

Panis
inven-
tores,

diversas gentes illius usum deferre. Proinde Diosdorus Siculus libro primo Isidi Panis inventionem tribuit apud Ægyptios, Pausanias in Arcadicis Arcadi Triptolemi filio apud Arcadas, Plinius lib. 7. cap. 56. Cereri apud Atticos, Italos, & Siculos; Justinus Triptolemo apud Eleusinos, Macrobius & Eutropius Saturno apud Latinos, Trogus Habidi Hispaniæ Regi apud Hispanos, alii Pani, alii aliis prout observare est in Historicorum lectione. Sed origo prima ab Hebræis, Hebræi à Noaco, Noacus, à Majoribus qui ante diluvium fuerunt; hi tandem ab Adamo & Caino qui primi omnium nascente mundo & Agriculturam excoluerunt & panificium excogitaverunt. Quo loco reprehendendus est Possidonius philosophus qui Sapientem in pistrinum usque deduxit & philosophiam panificii inventricem finxit. *Philosophus, inquit, rerum naturam imitatus panem cœpit facere. Receptas in os fruges concurrens inter se duritia dentium frangit, & quicquid excidit ad eosdem dentes lingua refert: tunc vero saliva miscetur ut facilius per fauces lubricas transeat. Cum pervenit in ventrem aqualiculi fervore concoquitur, tunc demum corpori accedit. Hoc philosophus aliquis secutus exemplar, lapidem asperum aspero imposuit ad similitudinem dentium, quorum pars immobilis motus alterius expectat. Deinde utriusque attritu grana franguntur & sæpius reteruntur, donec ad minutiam frequenter trita redigantur. Tunc farinam aqua sparsit & assidua tractatione perdomuit, finxitque panem quem primo cinis calidus & fervens testa percoxit, deinde furni panlatim reperti & alia genera quorum fervor serviret arbitrio* Hæc Possidonius apud Senecam epist. 90. qui philosophiæ tribuit quod fuittribuendum Deo, qui quidem scientiarum & artium

tium omnium atque adeo agriculturæ ac Panificii
notitiam gratuita liberalitate Adamo infudit,
quemadmodum docet D. Thom. 1. parte quæstio.
94. artic. tertio & quæst. 101. articulo primo.

Secundo problemate queritur quo tempore, ex
qua materia, & à quibus Panis confici solitus est
apud Græcos & Latinos? Athenienses dicuntur
usum panis accepisse à Triptolemo sub Erichthæo
rege, quod incidit in annum mundi 2528. regnan-
to apud Hebræos Moyse. Romani vero Pistores
per annos fere sexcentos usque ad Persicum bel-
lum nullos habuere, teste Plin. lib. 18. cap. 11.
pulteque non pane victitabant: notatque Festus
Pompeius cocum & pistorem eundem fuisse.
Materia autem ex qua Panes facti sunt primo
apud Græcos, Hordeum fuit: nam Dionys. Hali-
carnass. lib. 2. scribit putasse Græcos Hordeum
fuisse *Frugem vetustissimam*, quod innuit quoque
Plinius libro octavo capite septimo, & Theocriti
interpres ad Idyll. 7. velut explicat diffusius Mar-
fil. Cagnatus libro primo variarum obser. cap.
28. At Romani ex farre primum panem confe-
cerunt. Ovid. 6. Fast.

Panis
inventio
apud
Græ-
cos.

Mate-
ria pa-
nis.

Sola prius furni torrebant farra coloni
Tradit Plinius in tertio libro 18. capite septimo,
farre tantum & frumento populum Romanum tre-
centis annis usum, quod idcirco *vetustissimum fru-
ctum* vocabant, teste Halicarnass. loco laudato:
Porro cum veteribus Romanis molarum nullus
usus foret, sed fruges igne tostas in pilas conje-
ctas pinferent, inde dicti *Pistores* & *Pisones*, qui &
idem *Coci* erant, quibus cura fuit parandi panifi-
cii: sed mox eam sollicitudinem mulieres susce-
pere, exemplo credo aliarum nationum apud quas
mulieres etiam Regiæ pistrices erant, ut observare

est apud Herodotum lib. 8.

III. Cur in pane rei alimentariæ summam natura posuit? an quia panis merum est alimentum, cibi cæteri alimentum medicamentosum? Certe Galen. 6. de tuend. valet. panem tanquam simplicissimum alimentum laudat, & Aphrodis. probl. 66. libri secundi, panem omnium ciborum maxime nutrire censet. An quia cum frequentissimè edatur, nullum unquam fastidium parit sicut cæteri etiam delicatissimi cibi? Hoc autem eum naturæ nostræ familiarissimum esse demonstrat: etenim non nisi à temperatissima causa universalissimus ejuscemodi effectus provenire potest, idcirco Galen. 7. de usu partium cap. 8. *naturæ nostræ familiarissimum* illum constituit, & laudatissimum facere succum docuit lib. 3. de alimentorum facultatibus. An quia cibi nomine apud Catonem lib. de re rust. panis significatur, quodque Græci *πῖτον* & *σῖτον* genere neutro cibum vocant, *σῖτος* vero genere masculino frumentum quasi *πῖτον* dictum sit, quoniā illius materia est *σῖτος*? An quia triplex homini alimentum suppeditat, spirituosum, liquidum & solidum? Nemo ignorat Democritum solo panis odore vitam per triduum protraxisse, quod etiam de Demetrio Cydonio narrat Athen. secundo Deipnos. Sua itaque spirituosa & odorabili substantia spirituosum est alimentum panis. Instar quoque potus cum jusculo sumptus sitim sedat: solidus solidum nutrimentum præbet, ut annotavit Zuingerus ad lib. Hippocr. *ἐν ἑσπέρῃ* Aph. 32. An quia Panis nomine omne genus cibi sacræ litteræ comprehendunt? Id certè admonuit D. Hieronym. exponens votum Jacob cap. 28. Genes. conceptum, quo quidem à Deo expostulat *Panem ad vescendum & vestimentum*

ad induendum. Verum panis ille triplex erat si credimus Ruperto in eum locum: panis scilicet *vita aeterna* de quo dicit Dominus; *Si quis manducaverit ex hoc pane, vivet in aeternum.* Panis intelligentiae, de quo dictum est; *Non in solo pane vivit homo, sed in omni verbo quod procedit ad ore Dei:* & panis *vitalis* confirmans hominem, quem solus ipse producit de rore cœli & de pinguedine terræ. Ex his omnibus de pane licet concludere quod Galen. de cera: hanc enim quod aliis medicamentis misceretur *matcriam* appellavit *medicamentosam*; Nos quod Panis omnibus modis *alat*, omnibus alimentis misceatur, omnium gentium sit cibus, *summam rei alimentaria* contineat, denique quod sit *Panis*, jure eum appellare possumus *materiam alimentosam*.

IV. Cur Panis tam conformis est naturæ humanæ? An, ut ait Francisc. Georg. Venet. sect. 7. tomi sexti probl. 246. quia *temperatissimus* est cibus? An quia est cibus *jovius* hauriens vim à Jove qui semper juvat? Nobis autem propitius est Jupiter, ob fontem pietatis & bonitatis divina, cui directe ipse subest, ut secretiores Theologi docent. Hinc Christus voluit præbere nobis cibum caelestem corporis sui sub panis specie, tanquam perfectissimum alimentum & super omnes cibos humanae vite accommodatissimum. An quia ambo Panis & homo ejusdem sunt originis? homo enim ex terra eductus, velut Rex & Imperator viventium, Triticum ex terra genitum velut vegetabilium omnium princeps; nec melius luxuriat ullibi, quam ubi oleto humano, aut humanis cadaveribus agri pinguescunt.

V. Cur Plautus in Curculione dixit ventris stabilimenta esse panem & carnem bubulam? An quia ad robur confert? Sic scriptum est primo

Reg. cap. 28. *Et robur non erat in eo; quia non comederat panem tota illa die.* An per panem intellexit azymum, aut acriazymum quibus Melfores & Athletæ utuntur, ut robur sibi concilient diuque nutriantur? est enim ille panis ut solidus sic ubi confectus est solidum nutrimentum præbens. An quia panis ficcus comestus ferosas ventriculi superfluitates ebibit, quibus sæpe sæpius languet & laxatur. Sane Jul. Capitolinus auctor est Antonium Pium Cæsarem senem jam ac silicerniū manē solo pane sicco robur virium sustentasse.

Panis
edendi
quantitas.

VI. Estne comedendi panis certa quantitas definienda? Ita est: nam panis multum probeque nutrientis quantitas minor esse debet: calor ventriculi quo major est, ut hyeme eo panis copiam majorem expetit: corpori superfluis humoribus carenti & vehementi exercitatione utenti, copiosior Panis convenit: denique majori quantitate edi debet cum alimentis quæ minus nutriunt, ut sunt fructus, herbæ & pisces, quam cum carnibus *πολυβροισ*. Porro observat Marsil. Cagnat. libro primo de sanit. tuend. capite decim. oct. apud veteres vulgare demensum panis quod pro diurno cibario viritim dabatur, fuisse *Chœnicem*, seu quantum Chœnice capiebatur. Fuit autem Chœnix genus mensuræ quam Hebræi Homer, vel Komor vocabant. Eam Pollux libro quarto & decimo Onomast, tres cotylas habuisse refert, fuisseque cibum diurnū. Addit Angelocrator doctrina de ponderibus sicut Romanis sextarium castrensem. Hinc proverbium *super Chœnicem ne sed eas*, dicitur in eos qui in diem vivunt nulla cura futuri. Credidit Budæus libro quinto de asse, Chœnicem fuisse duorum sextariorum, sextarium vero duodecim cyathorum, cyathum un-

ciarum duarum, sic ut in chœnice uncia quadraginta octo fuerint, ex quibus Athenis quatuor magni panes conficiebantur, octo vero parvi ex Interprete Aristoph. in vespis. Cibus igitur diurnus & vulgaris quatuor panes fuere, quorum singuli ex farinæ tritici libra vel libræ sextantibus quinque conflabantur. Notandum tamen est eos qui libras panis quatuor singulis diebus absumebant, & paucio obsonio usos, & magna exercitatione. Apud Parisienses primarius panis & candidus est unciarum duodecim, secundarius quatuor librarum. Sunt autem multi qui tres panes candidos singulis diebus edant, nullus qui possit uno die secundarium panem conficere, quia solo pane nemo contentus vivit, sed una carnes assumit, adeo ut mirum non sit, si nostris temporibus tantum panis quantum olim, non absumatur.

Panis
diur-
nus.

Panis
Parific-
is pon-
dus.

VII. Cur Hippocrates repletionem panis pessimam dixit? Nusquam divini Senis ea fuit sententia, nec quid simile in ejus monumentis reperire est. Præterea nullus est ejus rei insignis auctor, nisi forsan producat Avicenna fen. 3. primi Doct. 2. cap. 7. ad finem, ubi scripsit hæc verba: *Amplius scire debes quod impedimentum panis cum non digeritur est multum. Sed carnis impedimentum cum non digeritur, est minus hoc. Quo loco Jacob. de partibus ait repletionem panis esse malam, quia stomacho diu injacet gravans ipsum plurimum & opprimit pectoralia; quod si descenderit tandem de stomacho non bene digestus, oppilabit hepar & meseraicas: at Carnes, inquit, minori nocumento sunt, quia plus proportionantur humano corpori & minus premunt pectoralia: & si transeant indigestæ ad hepar & meseraicas, minus stabiles & magis cura-*

Reple-
tio pa-
nis ma-
la.

biles oppilationes inducunt quam panis; trahentibus membris avidius succum carnis propter similitudinem, quam succum panis.

VIII. Estne ergo repletio panis pessima, ob idque vituperandusne est panis? imo vero licet panis repletio pessima sit, id tamen potius ei laudesse debet quam vitio. Primo quia hoc ex copia alimoniae quam firmam & durabilem suggerit Panis, advenit, sic ut usu illius nimio sanguinis exuberantia distendantur venae, totum corpus majorem in molem assurgat, meatus obfarciantur; ac perspiratio impediatur, quod quidem ex bona & laudabili causa periculosus est ac damnosus effectus. Secundo quia quaecunque optima sunt, si propter copiam corrumpantur, eorum corruptela multo est deterior quam eorum quae minus bona sunt; quemadmodum Baptist. Sylvatic. controvers. 6. & Vincen. Alsatius libro septimo de morbis lectione quadrages. sext. referunt ex Hippocr. lib. *τῆς παθῶν*. Cum ergo hoc panis vitium sic excessus bonitatis non malitiae, nequaquam inde Panis vituperandus venit. Audiendum potius censerem Ichthiophagi illius apud Herodot. libro tertio de Pane censuram. Is cum sciscitatus esset quibusnam rebus vesceretur Rex Cambyses, & quodnam longissimum tempus vitae Persis esset; audissetque vesci Regem pane, cujus totam historiam acceperat, nec Persas ultra octoginta annos vivere; tandem pronuntiavit; *Nihil se mirari si stercore vespentes Persae paucis viverent annis*, *ἐν δ' αὖτε θάνατον εἰς οὐκ αἰσχροῖς κόπρον, ἐπεὶ ὀλίγα ζώουσιν*. Alludebat autem ad finum & oletum quo stercoreari agri solent ut foecundiores reddantur, ex quo interdum non leve tritico vitium adnascitur utentibus perniciosum.

IX. Estne nutritio panis an carnis melior? Nutritio panis & carnis, quæ melior. Respōdet Petrus Hispanus comment. in lib. Isaaci diætæ. particul. panem magis vel melius nutrire accidentaliter, quod tardè convertatur & multum immoretur: carnem vero magis nutrire naturaliter, quia citius digeritur & citius dissolvitur à membris. Vel dicendum est quod caro magis nutrit naturaliter & accidentaliter; naturaliter quia magis & citius convertitur in substantiam membrorum; accidentaliter, quia tardius separatur à membris: & hoc patet, quia natura magis allicit nutrimentum carnis quam panis, & sicut plus allicit etiam tardius finire abire, & ita plus moratur in membris & sic plus nutrit accidentaliter. Quod si dicatur in pane esse cibum & potum, aquam scilicet & farinam: dicendum quod verum est, sed illa humiditas est aquosa, unde non nutrit, carnis autem humiditas aërea, calida & humida, cujus ratione nutrit.

X. Cur repletio carnis minus nocet quam repletio panis? An ob rationem à Jacobo de Partibus allatam & problemate septimo propositam? An ejus rei repletio minus timenda est, quæ minus nutrit tardiusque convertitur in substantiâ membrorum, ex quo levior argui potest panis repletio. Anne dicendum est ejus rei tantum repletionem minus esse timendam, quæ minus nutrit ratione tenuitatis substantiæ, non ratione impuritatis, quo sensu asserendum panem minus nutrire ratione impuritatis ac viscositatis suæ, ejus idcirco repletionem magis timendam? Vide Petr. Hispan.

XI. Cur magis nutrit filigineus panis & candidus quam ater & surfuraceus? An quia candor

De al-

bo &

atro pas-

ce.

ex medulla tritici, nigrities ex cortice: nutrit autem triticum non cortice sed medulla? An quia albus magis attrahitur ad membra ob conformitatem naturæ quæ in colore consistit, ater vero conformitatem illam non habet propter furfures qui frigidi & sicci sunt? An quia albus diutius immoratur in membris, cum natura sit magis avida in ejus retentione? Nec dicendum est atrum magis nutrire, quod crassarum sit partium; sicut dicitur caro bovina magis nutrire quam caro pulli: nam ratio hæc locum habet in rebus ejusdem generis, iisdem observatis conditionibus: at panis ater non nutrit ratione furfuris, sed medullæ quam parciorem habet quam candidus.

Panis
opti-
mus in
Scotia.

XII. Cur in Scotia optimus omnium panis esse dicitur? An quia terra levis est, idcirco quod producit triticum leve? An quia singulis regionibus, aliquid singulare & eximium innascitur ratione soli & cæli? An quia triticumoticum minus terræ retinet propter terræ levitatem & raritatem; quemadmodum Theophrastus dixit libro quarto de causis plantarum cap. 10. trimestre triticum levius esse, quasi minus terræ retineret propter temporis brevitatem à semente ad messem! An quia gelido solo nascitur & diuturnis nivibus operto, sicut idem Theophrast. refert de Pontico tritico quod *λεπρότατον & σκληρότατον* vocat, *facillimum & durissimum*, tum ob solum leve, tum ob gelu & nivem cujus commoda recenset Scaliger comment. in libr. secund. Theoph. de caus. plant. cap. 2. *Nix*, inquit, *postquam incubuit, duo facit, dum manet αἰάζουσι fermentat locum ipsum, itaque etiam cruda terra dicitur inepta. Imus igitur calorem concludens quem deprehendit coquit arvum. Deinde cum solvitur & macrescit*

Nivis
effecta

sensim subit. Adderet nivem fumi vicem gerere. Omnino enim ex nive fit aliquid lutosum. Ad hæc *ia censeo, nivem multum concepti aëris continere,* *totam namque spuma est. Omnis autem aër principium* *cujuspiam pinguedinis est. Nix vero ita gelat tellu-* *rem, ut non compilet, sed potius dissipet. Sub nivibus* *enim solum non solidum stipatumve, sed solutum in-* *venimus. Hæc Scalig.*

XIII. Cur panis sine alio cibo sumptus in ventriculo corrumpitur & acescit, curve in ventriculo minus? An quia substantiam admodum lentam & pituitæ proximam producit? An quia acor fermenti caloris vehementia acidum humorem invehit, qui pituitæ sapor est? An hoc tantum contingit in pituitosis stomachis aut pravo humore oppletis, quorum calor debilis temperamentum panis ad calorem inclinans & aliquo pacto biliosum superare nequit, unde corruptio & Aciditas? Certum enim est bilioso stomacho homines hoc non pati cum panem conficiant, teste Galen. lib. secundo de temperamen. cap. 6. propter siccum & igneum ventriculi calorem. Idipsum confirmat Avicen. fen. 3. Doct. 2. cap. 7. dum ait eos qui igneo sunt stomacho, validos & difficiles coctu cibos digerere; subtiles vero & coctu faciles corrumpere. Vide Aphrodis. probl. 17. libri secundi.

Panis
solus
corrū-
pitur.

XIV. Cur panis calidus frigido humidior sitim excitat? An quia plus humoris quidem habet, aërei, sed non aquei, cujus proprium est sitim sedare? an quia humorem habet aqueum actu & potentia calidum, proindeque vim desiccandi habentem? an quia porositate sua ac raritate succos ventriculi ebibit & exfugit?

Panis
calidus
sitim
excitat.

XV. Cur panis calefactus frigido suavior? An Calidus

panis
suavior
frigi-
do.

quia calore blando dilatatur & attrahitur foras humor intestinus & è centro circumquaque diffunditur? mediocriter autem humida, sapidiora siccis? an quia calore gustus acumen excitatur, frigore infringitur, quo fit ut meatibus linguæ per calorem patefactis ac veluti referatis dulcedo panis altius subeat? an quia calor viscosum panis humorem eliciens, facit ut aliquo pacto ori & linguæ adhæreat, diutiusque in partibus gustus retineatur? Consentaneum autem rationi est; ut aliquid dulcius ac suavius sentiatur quo diutius gustatur, aut in ore detinetur.

Calidus
frigido
nigrior

XVI. Cur panes calidi frigidis nigriores apparent? An quia calidis uberior inest humor, qui quidem causa est nigroris, poros oppleendo, sicut ignis causa est albedinis partes rarefaciendo? An quia calidi effumant exhalationesque emittunt, à quibus pori obstruuntur quæ obscuritatis est causa?

XVII. An veteres calido pane usi? Sic videtur Hieronym. Mercurial. libro sexto variarum lect. cap. 5. & prælectionibus Bononiensib. in lib. Hippoc. de rar. vict. in acutis ob auctoritates & rationes quas cumulavit.

XVIII. Cur panis parum tritus & subactus & panis multum tritus facile franguntur? An quia parum tritus partes habet male unitas ac invicem colligatas; unde divisio atque solutio facilis? an quia hic multum humiditatis continet, humida autem facile diffluunt? an quia panis multum subactus siccior primò fit agitatione, deinde coctione siccissimus, unde humoris inopia cum contingit, facili negotio solvitur atque frangitur?

XIX. Cur panes frigidi humectati & madefa-

cti, si se tangunt non cohærent, calidi autem cohærent? Causas repete ex Arist. Probl. 6. sect. 21. & ex Pet. Aponensi in commentario.

XX. Cur Hebræi pane azymo usi? fermentone semper abstinuerunt? Quod ad postremum attinet, Cornel. Tacitus historiar. lib. 5. existimat eos à tempore cladis & famis hierosolymitanæ omni fermentato pane abstinuisse *Longam*, inquit, *olim famem crebris adhuc jejuniis fatentur & raptarum frugum argumentum panis Iudaicus, nullo fermento detinetur.* Falsa tamen ea opinio est ab ignoratione rerum Hebraicarum nata. Et sane, ut ait Liplius in comment. hujus libri, *Strabo, Plutarchus, Democritus, apud Suidam multo majora deliria delirarunt contra hanc gentem & libros sacros.* Equidem verum est Hebræos pane azymos certis diebus religionis ergo, sed non ad victum quotidianum. Legimus Exod. 12. ob Angeli & Judæorum ex Ægypto transitum præceptum fuisse à Deo ut incipiente quarta decima die mensis primi à vespera Judæi comederent panem sine fermento ad vesperam usque dici vigesimæ primæ. *Septem dies, ait Dominus, fermentum non invenietur in domibus vestris. Omnis qui comederit fermentatum, peribit anima illa ex congregatione Israël. In omni habitaculo vestro comedite azyma:* ex quo factum est ut Hebræi festum illud vocarent azymorum. Sed cur potius pane azymo usi quam fermentato? an quia festinati cibus erat symbolum, siquidem eodem loco scriptum est Judæos ex Ægypto fugientes coxisse farinam in subcinericios azymos: non enim fermentata fuit; quod ejecti ab Ægyptiis non potuerint expectare, neque pulmentum sibi facere ad viam. Fermentatio autem lenta & morosa res est, & à festi-

Institu-
tio pa-
nis azy-
mi.

Judæi
cur pa-
ne azy-
m usi.

nantibus aliena. An quia panis azymus sincerior puriorque habitus est & adhibitus in sacris tam apud Judæos quam Ethnicos? D. Paul. 1. Corinth. 5. *azyma* vocat *sinceritatis*; *fermentum* vero *malitiæ*; & Christus iussit ut discipuli caverent à *fermento Pharisæorum*. Plutarchus in quæst. Roman. quæst. 109. Flamini Diali non licuisse fermentum tangere observat, aitque: *Fermentum cum ipsum natum est ex corruptione, tum farinam cui admiscetur corrumpit ut languidior fiat & inefficax; omninoque fermentatio putrefactionis speciem gerit, quæ si modum excedat, plane aridam reddit & perdit farinam*. Galen. ipse 1. de facult. alim. azymum festis usurpatum docet. Porro, inquit, qui fermento omnino caret, nemini prorsus est accommodus. Quod si casei aliquid insuper addatur, ut rustici apud nos festis diebus solent apparare, eosque panes ipsi vocant *ἄζυμος*, &c. An quia epulis celebritates exhilarari debent? at azymus panis dulciarius est inter *πύματα*, seu bellaria enumeratus à Græcis, quemadmodum demonstrat Lang. epist. 56. l. 1. De aliis significationibus panis azymi ac mysteriis, videndi Philo. Judæ. lib. de cong. quær. erud. gratia; & libro de sacrificiis Abelis & Caini, Pererius in cap. 12. Exodi. & Francis. Georg. Venet. harmon. mundi Cantic. 2. toni 3. cap. 20.

Azy-
mus
panis
venerẽ
excitat.

XXI. Cur panis azymus venerem excitat? Hæc enim fuit sententia Didymi libro 2. Geop. cap. 31.

πάντα ὅσοι ἄρτοι οἱ ἀνὰ ζύμης γινώσκουσιν ἐνεργητικώτατοι εἰσι πρὸς τὰ ἀρεστήσια. In universum, inquit, panes absque fermento facti efficacissimi sunt ad venerem: An quia viscositas frumenti & crassities in flatu vertitur? an quia multum nutrit, præsertim corpora valida & robusta? an quia *πύματα δὲ* existit à tritici spiritibus, qui inter se fortiter uniti non dis-

ſpantur niſi in ſecunda coctione quæ fit in corpore? an quia ſuccum melancholicum generat, melancholici autem libidinoſi?

XXII. Cur Rhafes lib. 1. Aphoriſ. Aphor. 46. exiſtimavit eos qui panem azymum comedunt corda parva & hepata habere? an rationem habuit praviæ nutritionis quam affert, ex prava autem nutritione attenuatio partium & marcor hepatis & cordis tabem adferens? an per cor & jecur intelligendus eſt ſanguis venoſus & arterioſus, qui in illis partibus elaboratur, quotum exigua generatur quantitas in debilibus corporibus quæ pane azymo nutriuntur? an per corda parva puſillanimitas audienda eſt eorum qui eo pane veſcuntur? ſunt enim illi melancholici, quia melancholicum ſuccum, craſſum ſcilicet & frigidum ſanguinem panis ille adauget? an vero jecur parvum dixit lienis comparatione, quod lien inſarctu humoris melancholici intumeſcat in hominibus pane azymo utentibus? Notum autem eſt vulgare illud, partes omnes tabeſcere, ubi lien ſemel luxuriat.

Pane
azymo
utentes
corda
parva
habent.

XXIII. Cur Ægyptii ſacerdotes pane ſalito olim abſtinebant? an quod, ut ait Plutarch. ſympos. lib. 5. Probl. 10. ſal fugiebant ceu *delicatiſſimum obſonium ac condimentorum jucundiſſimum*? an propter caſtitaſis ſtudium, cui contrarius eſt ſal, ut pote qui caloris vi libidinem proriperet? an quia Sacro-ſanctus & divinus ſalex iſtimabatur, quem idcirco in prophanos verebantur deducere uſus?

XXIV. Cur ſalitus panis minus ponderat quem non ſalitus, cum ſalis adjectio ad pondus facere aliquid videatur? an quia ſal depopulatur atque deſiccet omnem humorem qui à ca-

lore solet putrescere ? humoris autem absumptio levitatem inducit ; hinc fit ut panes pridie facti leviores sint quam cum essent calidi : an vero quia sal sua adstrictione poros & meatus panis externos occludens, extraneam humiditatem aditu & ingressu repellit , ex quo & levior panis redditur & integrior minusque ad corruptionem aptus ?

Creta
addita
pani.

XXV. Quomodo vero pondus pani additur ? Triplicem modum proponit. Joan. Baptist. Porta lib. 4. magiæ natural. cap. 19. Primus est, cum res additæ frumento pani pondus addunt, quemadmodum creta inter Puteolos & Neapolim in colle Leucogæo inventa. Secundus est, cum res quædam siccæ glutinosæque natura , refractum elementum in panis substantiam conspissant, impediuntque , ne inter versandum, cribrandum, subagitandum, tenuior ac levior farina evolet, talis est oriza & milium. Tertius modus est per fermentum, quod velut tritici anima vegetat, cresci tut vivens. Rationem hujus fermenti lege apud eundem.

XXVI. Cur Panes Perdiccæ Macedonum Regis dum mercenarius esset Regis Lebæorum in duplum crescebant ? Herodot. in Urania historiam recitat ; ac scribit uxorem illius Regis sua manu cibaria coxisse, retulisseque ad Regem, Perdiccæ mercenarii panem dum coqueretur in duplam molem quam esset excrecere solitum ; idque semper contingere ? an vero prodigium fuit ac signum regiæ potestatis, quam adepturus erat Perdiccæ ? an vero ipse Perdiccæ nonnihil fermenti suis panibus addebat regina inscia ac ignorante ? an loco aquæ lacte pastam subagitabat à quo panis intumesceret ?

XXVII. Cur panis albissimus lumbricos gignit? an quia dulcedinis multæ particeps est, abstergerendi vero facultate caret quia furfuribus caret: dulcia autem quæ minimæ detergent, apta sunt generandis lumbricis? an quia magna quantitate sumitur, ex copia vero cibi nimia cruditas, ex cruditate putredo, ex putredine vermis? an quia diu cunctando in ventre propter furfurum absentiam putrescit? Hoc loco non possum non reprehendere Sancto- à Sanctorio meth. vitandorum errorum lib. quinto cap. undecim. qui ut probet lumbricos nasci ex pane albissimo, nititur auctorit. Galen. comm. 7. in libr. sext. epid. tex. sept. cum eo loco Galen. de albissimo pane non sit locutus, sed de impuro atque atro. Hæc sunt verba Galen. ex interpret. Baptist. Rasarii, cum Græco exemplari destituatur quod cum aliis Galen. operibus impressum non est. *Generantur fera (id est Lumbrici) inquit, à crudo succo vel à pane, vel à leguminibus, vel ab oleribus: ipsæ vero & tormina, & morsus faciunt. Quocirca si quis pane impuro & cum leguminibus facto utatur, cumque frequens cruditas male habeat & edat ea in quibus sit aliqua corruptela, is lumbricos in ventre habet sine dubio, vel generabit.* Hactenus Galen. apud quem panis impurus idem est atque candidus Sanctorio.

Sancto-
rii er-
ror.

XXVIII. Cur ater panis tenebras inducit? an quia impurum fœculentumque sanguinem gignit à quo spirituum impuritas? an quia exiguum alimentum suppeditat & parcissimum sanguinem à quo spirituum inopia? an hoc tantum scurriliter & parasiticè dictum à Philoxeno Cythereio qui cum in cœna quadam atriorem inferri panem animadvertisset; *Ne multum, in-*

quit, *apposueris, ne tenebras forte inducas.* Zuinger. volum. 9. theat. vitæ humanæ lib. 2. pag. 2239.

Lotus
panis.

Aquati-
cus pa-
nis.

XXIX. Quæro quid sit Panis lotus, quæ ratione lavatur? Lege Mercurial. lib. 6. Varia. lect. cap. 17. Silvaticum controvers. 6. & Joannem Baptist. Theodosium epist. 7. Interim lotum panem differre ab Aquatico Plinii disces, lotus enim non est novum genus panis aut nova præparationis ratio ante, sed post cocturam: Sed Aquaticus is dicitur qui multa aqua elaboratus ante coctionem levis & spongiosus redditur.

XXX. Cur panis aqua aut vino madens efficacius sitim tollit quam si duo illi liquores seorsim aut conjunctim ebiberentur? nonne propter moram quam trahit panis in ventriculo? ut enim aliquid siti adversetur, in ventriculi orificio superiori aliquantisper inhereat necesse est, quod panis suo lentore melius præstat quam aqua aut vinum quæ leviter idem orificium irrigant ob celerem eorum transitum.

XXXI. Cur Panis vino intinctus citius inebriat quàm vinum potum? an quia ut ait Pet. Hisp. in Isaac. lib. dicit. comment. panis solas partes vini vinosas ebibit, aquosas relinquit? an propter moram longiorem panis in ventriculo quam vini cito elabentis; quare diutius panis effumat è stomacho ad cerebrum, quam vinum ipsum.

XXXII. Cur Panis aqua madidus febricitanti datus ei restituit appetitum, ut scribit Avicenn. fen 12. 3. tract. 2. cap. septimo? an quia sua mora stomachi inflammationem ardoremque delet, qui cibi appetentiam prosternebat? ratione quippe

quippe aquæ subbucit ichores biliosos aut reprimat vapores malignos stomachum ferientes & appetitum dejicientes : an ratione solius aquæ quam βορρὸν vocavit Hippocr. 6. epid. sect. 4. an quia sanguinem in ventris tunicis contentum modicè cogit & constringit? quæ autem id præstant, appetentiam augere & procreare possunt, ut exponit Galen. comment. in locum Hippocr. prædictum.

XXXIII. Quamobrem vino cum pane febricitantibus oblato febris per calorem vini non intenditur, sed minor esse incipit? Rationem reddit Alex Aphrod. problem. 66. libr. 2. quam ibi lege.

XXXIV. Cur qui Panis frustum grandiusculum devorarunt iis singultus supervenit? Causam repetere ex eodem Aphrod. problem. 47. libro primo.

XXXV. Quis erat Panis Doricus, quo nutritum Herculem narrat Theocrit. Idyllio 31. his verbis.

Δείπνον 'τε κρίατ' ὅππῃ, καὶ ἐν κενέῳ μέγας ἄρτος

Δωκεὶς ἀσφαλὲως καὶ φυτοσκάφον αἰδέεσθαι κορέσασθαι.

In prandio carnes assæ pro cibo sunt, & magnus è cainistro panis Doricus qui probe satiare posset rusticum fessorem? An idem est atque ἀκείατος καὶ εὐτελής sordidus & vilis, ut exponit Apollonii interpres; quique similis esse possit Cilicio Pani quem apud Athenæ. lib. 3. cap. 27. Plato Comicus vocat μεγάλον καὶ ῥυπαρὸν magnum & sordidum? an Doricus Theocrito est qui Aristophani in Lusistrata ἄρτος νεανίας appellatur, id est, καρπερὸς καὶ μέγας solidus & magnus adeo ut saturare valeat νεανίαν καὶ αἰδέεσθαι φυτοσκάφον; Juvenili robore constantem virum & robustum

quemvis fofforem? Si quis autem cur ejusce-
modi Panis Doricus à Poëta dicatur interro-
get, respondebo id factum, vel quod Doreis
alloquendo vulgarem panem designaret quo
utebantur, vel quod musicæ Doricæ rationem
haberet cujus modus ex Athen. lib. 14. erat
αἰσχροδῶνς, μεγαλοπρεπὴς καὶ σφοδρὸς, severus, ma-
jestate plenus ac vehemens: quasi innuat poëta
Herculem non fuisse delicatule sed viriliter enu-
tritum.

XXXVI. Quis dicebatur panis Popanus?
quis gradilis? quis speustitius? Scholiastes Ari-
stophan, in *Θεσμοφοριάζ.* τὸ πόπανον sic describit.
*πόπανον λέγεται πλακέντιόν τι πλατὺ, καὶ λεπτόν, καὶ
πτερυγερὸς. τέτοις γὰρ τοῖς ποπάνοις καὶ πλακέντιοις ἔδος
εἶχον αἱ γυναῖκες θεσμοφοριάζουσαι ταῖς θιαῖς περὶ τὴν
ἑὴν εὐπραγίαν καὶ εὐτυχίαν; Placentula est*, inquit,
*lata, tenuis, rotunda quam mulieres Cereris festum
celebrantes solebant offerre.* Eam idcirco inter ἀνα-
θήματα recensuit Pollux Onomast. lib. 1. cap. 1.
quæ ut Favorinus Camertes in lexico observavit,
alio nomine ab Atticis dicitur φθόις. Idem Favo-
rin. τὸ πόπανον deducit, vel ἐκ τῆς πέπης seu πέπτος,
vel ὅτι τὸ πῶπος, ὃ ὄρεϊ τῶς καὶ αὐτῆς, ἵνα ᾖ πόπανον,
ὡς καὶ περὶ ἐθνη, τὸ τῆς πόπῃς αὐακτὶ ὁστέμερον. Alii
popanos panes derivant à Popa seu Popax qui
in veter gloss. immolator καὶ θυτήρ exponitur, id
est, is qui victimas ad aram alligabat feriebat-
que & secespita jugulabat: sed eedem glossæ Po-
pam interpretantur *πλακέν καὶ πόπανον*, unde po-
pinæ, popinones, & popani panes. Persius
satyr. 6. popam videtur usurpasse pro pingui, quia
ejuscemodi erant popæ ministri, vel certe pro
gulosο, quales sæpe sæpius erant ejus farinæ
homines, qui ut ait Turneb. adversar. libr.

29. capit. 7. *se hostiarum visceribus bene curabant.*

Quoad panem Gradilem, putavit Turneb. ad-
vers. lib. 26. cap. 34. eum fuisse qui in gradili
templo Genii publici viritim dividebatur, de
quo quidem templo Marcellini testimonium pro-
ducit lib. 23. hanc tamen viri doctissimi senten-
tiam reprehendit Francis. Juretus notis ad lib. 1.
Prudentii contra Symmachum, scribitque panes
gradiles dictos, quia dividebantur populo cura
præfecti urbi & præfecti annonæ è gradibus qui
in unaquaque regione urbis Romæ erant ad pi-
strina. Quatuor autem luculenta testimonia de iis
panibus referuntur. Primum est Prudentii libr.
1. in Symmach.

Panis
Gradi-
lis.

Et quem panis alit gradibus dispensus ab altis,
Alterum est ejusdem Prudentii lib. 2.

Quæ regio gradibus vacuis jejunia dira
Sustinet? aut quæ ja niculo mola nota quiescit?

Tertium est Cassiodori Variar. lib. 9. epist. 5.
*Hæc igitur vota damnantes præsentis direximus
porritores, ut sive in gradu, sive in aliis locis fru-
mentorum condita petuerint invenire, &c.* Postre-
mum habetur libr. 14. Cod. Theodos. tit. 7.
de annonis crivicis & pane gradili. Consulatur
Cujacius ad tit. de conditis in public. horr. lib.
10. Cod.

Cæterum panis Speusticius à festinatione dici-
tur, *ἀπὸ τοῦ σπευδῆν* quod est accelerare. Hujus
mentionem & præparationem videtur Cato cap.
74. de re rust. docuisse, loco enim depfitici legen-
dum puto Speustitii: quid enim panis depfiticus?
depfere est subigendo manibus aliquid molle &
tenerum reddere: nonne omnis panis subagita-
tione mollis & tener evadit? nonne omnis panis

Speu-
sticius
panis.

depsiticus est, id est subactus, tritus, subagitatus? Illic ergo Cato modum docet citissimè præparandi panem. *Manus*, inquit, *mortariumque bene lavato*, *farinam in mortarium indito*, *aqua paulatim addito*, *subigitoque pulchrè*. Nihil hic novi in præparatione nisi propter festinationem, nam non apponitur fermentum, aqua non calescit, post subagationem nulla mora interjecta pasta igni committitur. Qui locus revocat mihi in memoriam cap. 12. Exod. ubi Israëlitzæ Egyptum deferentes sine fermento coxerunt farinam in subcinericios panes. Ex hoc patet speustitium panem eundem esse cum Azymo.

Cur panis
nis
mu-
cescit.

XXXVII. Quamobrem panis mucescit? An propter siccitatem? nam vetustissimus tantum panis situm trahit, quo vero vetustior est panis, eo siccior ac durior, adeo ut idem panis accidat atque Senibus hominibus qui ob siccitatem longis annis contractam marcescunt ac moriuntur. Quod igitur est tabes ex senio in hominibus, id mucor est, & situs in panibus vetustis. An potius ob humiditatem externam ac superfluum, quæ, vel ex loco ducitur, vel ex ambienti? humor autem ille superfluum cum à calore panis debili conservari atque contineri nequeat, corrumpitur, & partes quas imbuat simul corrumpit, quod ex eo manifestum est, quoniam partes molliores panis & partes vacuæ ac inanæ primæ omnium mucescant, quod in iis major humiditas asservetur. Accedit quod in loco clauso ac minime perspirabili, atque in valde humenti, citius situs contrahatur. In summum situs putrefactionis species est, iisdem ergo de causis panis mucescet, quibus alia corpora solent putrescere.

XXXVIII. Cur si vetustare humescit ac mu-
 cescit Panis, mutari tamen in lapidem potest? ^{panis}
 Non desunt lapidosi panis exempla. Fabius Ver- ^{in lapi-}
 ricofus apud Senec. secundo de benef. panem la- ^{dem,}
 pidosum, hoc est, ut ait Lipsius, in lapidem
 duratum comparabat cum beneficio acerbo ho-
 minis duri & crudelis. Joa. Crassotus comment.
 ad lib. 4. meteor. narrat nostro ævo panem cum
 incluso pisce per cocto cum terra diu fuisset ob-
 tectus, postea deprehensum esse lapideum. As-
 servantur in Museo Calceolariano Veronensi duo
 panes lapidosi: unus miliaceus, alter ex secali qui
 adeo veros & germanos panes referunt, ut vul-
 gus ignarum facile deciperent. Unde illa muta-
 tio? an panis terra obrutus succum lapidescen-
 tem imbibit, à quo postea induratur in lapidem?
 an hoc vehementi frigore terræ contingit, à quo
 panis velut congelatur? An virtutem seminalem
 terræ tribuimus, aut lapidi, qua formam suæ si-
 milem in materiam dispositam imprimit? An
 in peculiarem terræ illius naturam, qua panis
 obruebatur, rationem hujus effectus conjiciemus,
 quæ omnia in lapides convertere potest, sicut Vin-
 cent. nat. hist. lib. 8. cap. 5. tradit lapidem lunæ
 suspensum ex arbore fœtificare, aut quemadmo-
 dum Arist. lib. de mirabilib. cap. 42. refert in My-
 lo insula terram excavatam rursus concrefcere
 ac generari? An forsan nunquam panis ille verus
 fuit, sed lusit natura in imagine, eadem ratione
 qua videmus alios lapides rerum diversarum si-
 mulachra referentes, quæ nunquam alia sub for-
 ma extiterunt? Hujus rei causæ repetendæ sunt
 ex Fortunio Liceto opere de spontan. viventium
 ortu.

XXXIX. Cur cavet Pythagoras ne frangatur An frā.

gendus
panis.

Panis? An, ut ait Georg. Venet. probl. 468. sect. 5. tomi quinti, *significat non esse frangendam amicitiam? Panis enim ex multis granis in unum collectis, unionem amicorum designat, hinc fomentum illud celeberrimum vitalis cibi nobis à Christo cælitus administrati; sub specie panis datum est, ut indicaretur teste Augustino amicitia, conjunctio & unio quæ esse debet in suscipientibus ipsum.* An in rebus omnibus agnovit harmoniam, quam non frangendam esse jubebat ne virtus rerum simul dissolveretur? Certe Diog. Laërt. in ejus vita scripsit eum opinatum esse *omnia per harmoniam constare.* An id dixit propter metempsychosin & transmigrationem animarum, non in animalia solum, sed in viventia etiam? Cum itaque in triticum admitti posset anima atque in panem usque migrare, species illi crudelitatis videbatur, fractione uti minime ad edendum necessaria: Panis tamen usum non prohibuit, quia ad vitam necessarius, nec mandi dentibus vetuit, quia dissolutione illa anima panis ore recepta migrabat in nobilius corpus, nempe in corpus edentis.

XL. Cur apud Græcos & Macedonas sponsus & sponsa nuptiarum die panem gladio divisum gustare cgebantur? an ut discerent fugiendas esse rixas & contentionem quæ amicitiam inter sponfos dissolvere nata est, sicut gladius panem in se unitum discindere potest? an eo more ostendebatur, inquit Curtius libr. octav. *parco & parabili victu conjunctos fide & opibus contentos esse debere?*

XLI. Quid Punis per somnium edi visus significat: an defectum nutrimenti, ut vult Hippocrat. libr. de Insomniis simulque animi tristi-

tiam? Nam *cognatio ducitur natura sinu*, ubi igitur egemus cibo, ejus imago in appetitu excitatur: quia vero cibo indigemus, idcirco tristamur, quoniam in paucis humido pauci spiritus, in paucis spiritibus animus demissior, inquit Scalig. in comment. An significat in ægris aut gulosis hominibus præteriti diei memoriam? ægri enim perpetuo cibum respirant quo sanitas recuperetur, gulosi defixam semper habent mentem in cibos quos unicè diligunt. Hinc Theocritus in Idyllo vigesimo quinto sub persona piscatoris dixit,

καὶ γὰρ ὕπνῳ

Πᾶσα κῶων ἄρτος μαρτύρεται, ἔχτω, καὶ ἀγῶν.

Id est, in somniis omnis canis panes somniat & ego pisces. Sane quæ cupimus somniamus atque id ipsum quod fatigavit vigilantes, pene semper se ingerit dormientibus, ex quo eleganter cecinit Claudian.

Omnia quæ sensu voluntur vota diurno
Pectore sopito reddit amica quies,
Venator defessa thoro cum membra reponit,
Mens tamen ad sylvas & sua lustra redit:
Iudicibus lites, aurigæ somnia currus,
Vanaque nocturnis meta cavetur aquis.

Cæteras panis significationes ex somnio apud Artemidorum & Synesium positas lector curiosus videre poterit apud Cardanum libro primo de somniis cap. quadragesimo quarto. Jam enim tempus est ut somniis nostris modum imponamus & finem huic prolixæ animadversioni sed necessariæ propter dignitatem & excellentiam panis, cui hæctenus, quod viderim, nemo Doctorum peculiare opus dicavit cum de Nota.

vino & aqua eorum qui scripserint, infinitus pene sit numerus.

De Vipæ & Offæ.

C A P. XVIII.

B Is duo Vipæ facit, mundat dentes, dat acutum
Visum, quod minus est implens, minuens quod
 abundat,
 „ Ingeniumque acuit: replet, minuit simul Offæ.

Vipæ.

H Ic quatuor recensentur commoda Vipæ:
 Primo dentes mundat. Panis enim vino
 imbutus diutius circa dentes moratur, atque
 eam ob causam facilius etiam fœculentam ma-
 teriam ipsis adherentem abstergit ac consumit:
 quam vinum per se sumptum. Deinde, visum
 acuit: malos enim fumos, qui è ventriculo ce-
 rebrum petunt, suaque permistione spiritus visi-
 vos obscurant, reprimit: adeoque materias pra-
 vas stomacho inhærentes concoquit, incidit &
 deorsum pellit. Tertio, cruda concoquit: quia os
 ventriculi leni quadam adstrictione claudens con-
 coctoriam facultatem roborat, plurimumque ali-
 menti corporibus exhibet. Quarto vero, vitioso-
 rum humorum multitudinem minuit: eos enim
 concoquit, incidit, exsiccat, & deorsum expel-
 lit: idque maxime, si panis assatus prius, aut super
 prunis exsiccatum fuerit. Quin eodem modo etiam
 superflue concocta ad *συνουσία* revocat. Porro
 de Vipæ quam Gallice *Soupe au Vin* vocant,
 Hermolaus Barbar. cap. 65. libr. 5. corollarii

in Dioscoridem ita scribit : Erat veteribus jentaculum , buccæ ex vino , quod genus Barbari à vino & pane Vipam vocant. De eo Athenæus lib. 1. Deinops. sic ait: πρωινὸν ἔμβρωμα, ὃ ἡμῖς ἀκρατισμὸν καλεῖσθαι, διὰ το ἐν ἀκράτῳ βοῦχην, καὶ προσέειπε Φωκὸς, id est, matutinum edulium sive jentaculum , quod nos ἀκρατισμὸν vocamus , propterea quod panis buccellæ mero tingantur. Lege de eodem Plutarchum in Sympof.

Animadversio.

DE pane sicco qui vel cum obsonio , vel sine obsonio edi solet actum, est capite præcedenti: Nunc vero disputatio est de pane madenti seu vino tincto , seu jusculo , seu aliquo alio liquore fuerit. Panis vino imbutus dicitur Vipā barbaro nomine à vino & pane deducto , quam ad dentes detergendos, acuendum visum, & ingenium nobis proponunt Salernitani. At panis jusculo seu brodio tinctus, offa vocatur; quam aiunt & replere corpus per nutritionem, & minuire per excrementorum absorptionem. Est ergo Vipā nihil aliud quam panis buccæ, seu bolus puro vino madidus; quem in veterum jentaculo præsumptū monuit Athen. 1. Deipnos. cap. 9. & Plut. lib. 8. Sympof. probl. 6. Quæstio autem est num eas habeat dotes Vipā quas illi Salernitani tribuunt. Nam ut docet Andreas Baccius lib. 2. de natur. vinorum hist. cap. 18. *Vinum sic a vide imbibitum, à jejuno stomacho in hepar diffusum, præter id quod calorem in eo exhalat igneum & qui comburit sanguinem redditque humores febribus indoneos: verum etiam acres illi vapores coa cervati paulatim in cerebrum convul-*

Vipa
unde
dicta.

Vini
noxæ.

*siones, deliria, epilepsiam, & apoplexiam inferunt, & præterea omnium morborum sunt communes cause. Quam quidem sententiam deprompsit ex Gal. comm. 2. in lib. 2. Aphorif. Quo loco Gal. ait vinum meracum ante cibarium esum liberaliter hauustum, calamitates illas inferre. Verum Gal. & de vino locutus est metaciori, & de ejus liberaliore potatione & ipse Baccius de vino potenti sermonem habet; adeo ut inde nihil concludi possit contra Salernitanos, qui de Vipa quidem verba faciunt, sed ea quæ generoso & potenti admodum vino sit imbuta. Tale vero alimentum quidni iis polleat dotibus quas illi Salernitani assignant præsertim in pituitosis & frigidiori temperamento hominibus & per constitutionem aëris frigidiorum? Quod enim ad dentium munditiem attinet, certum est, ea quæ liquidiora sunt, non tam cito hæsuræ dentium intermediis quam crassa & viscosa. Præterea cum è capite ichores multi indentes decidunt, à quibus redduntur & impuri & nigri; ea quæ gingivis robur addere nata sunt, dentibus mundandis mirum in modum erunt utilia: at & beneficio vini liquidior fit panis ac minus viscidus, seu inhærens; & ea virtute qua pollet, est enim vinum, ut ait Siineon Sethi οἶνος ὑποσώζει τὸ πρῶμα *substringens placidè*, gingivas firmat & fluxionis impetum cohibet. Quod autem Vipa visum acuat, manifestum est; idque duobus præsertim nominibus, quod minus est supplendo, & quod abundat minuendo. Duo sunt maximè quæ oculorum aciem infringunt: paucitas spirituum, & vaporum copia. Vipa quia est πολυπνεύμον *alimentum*, tam panis quam vini ratione spirituum materiam suggerit, sicque exinanitos spiritus cito reficit. At vero quia caliditas tenuitasque par-*

Vipa
dolcs.

tium vino inest, idcirco crassos vapores dissipat, intercipitque fumosas exhalationes quæ à stomacho ad oculos feruntur, ubi produciunt eam speciem ἀμβλωπίας καὶ ἀμυγγίας, quæ per sympathiam ex metastasi causæ morificæ generatur. Duos illos modos acuendi visus tetigerunt Salernitani secundo versu, quod miror ab interpretibus observatum non fuisse. Tertijs effectus Vipæ qui principio tertii versus à nobis ex manuscriptis nostro additi continentur, Acumen est ingenii quod à Vipâ procuratur, depuratione & defæcatione spirituum animalium. Dum enim moram trahit longiorem in ventriculo, blandos vapores in cerebrum immittit, qui cerebri varios anfractus penetrando in ejusque ventriculos meando, frigidiuscula si quæ sint excrementa atque pituitosa placidè excalefaciunt, calefacta digerunt, digesta depurant; sicque rectificant & recreant spiritus animales operationesque intellectus perficiunt. Verum quia hæc effecta potius pertinent ad vinum quam ad panem; idcirco plura non addam donec ad caput de vino perventum sit.

Cætera pertinent ad Offam quam glossæ veteres μαζα interpretantur. Plurimum ramen differunt inter se veterum Maza & Offa nostra. Erat enim μάζα, vel ex hordeo panis, vel ut Erotiano placuit, farina quævis cum oxymelite, posca, mulsa, aut aqua mixta; sic ut parum à pulte dissentiret. At Offa nostra panis est assulatum sectus & calenti jusculo aspersus. Offam quoque veteres vocabant massam escæ in modum pultis redactam; Sed nostra est jusculenta, quæ pro ratione jusculi quo madescit varias

Offæ
vires.

Panata.

facultates assumit. Etenim si juscula sint bury-
rata, si oleata, si adipata, hoc est cum butyro,
oleo, aut aliqua pinguedine cocta, si cum car-
nibus præparata, si herbis & oleribus saporata,
dubio procul nonnihil virtutis retinebit ejus rei
cum qua jusculum paratum fuit. Offæ genus est
panata, infriatus scilicet panis minutatim ac fru-
statim fressus atque in jus seu decoctum optima-
rum carnum conjectus, quo cum interdum
commiscetur minuta, reparandis viribus aptissi-
mum pulmentum. Est & aliud genus novum &
suavissimum quod Bisquam vocant. In plurimo
jure armī vitulini panis immergitur & incoqui-
tur, jusculum ex decocto columbarum, crista-
rum Gallinacearum, ac testiculorum, palati bo-
villi scustulatim concisi, uvarum corinthiacarum,
cariophyllorum & similium admiscetur, fitque
ex arte Offa, & scitissima & nutritioni aptissi-
ma. Porro offarum genera admodum nutriunt;
præsertim jusculis carnum madentia. Nam ut
ait Celsus lib. 2. *tum res eadem magis alit juvulenta
quam assa, magis assa quam frixa*. Enimvero si id
censetur magis nutrire quod plus alibilis succi
continet, certè Offa multo magis nutrit quàm
succus panis, cum præter nutritium panis suc-
cum, alibilem quoque substantiam jusculi con-
tineat. Non sine ratione igitur Offa corpus reple-
re dicitur, cum *πολύτροφος* sit ac plurimi nutrimen-
ti particeps. Quomodo autem corpus minuere
perhibetur si ita repleat? an augendo bonos hu-
mores dicitur minuere vitiosos? an de Offa id
subintelligendum est, quæ aquâ frigidâ simpliciter
imbuta est, quæque propriè *Panis lotus* nomina-
tur? is enim admodum tenuiter nutrit, quemad-
modum ait Cornel. Cels. lib. 2. cap. 18. ob idque

idque corporis substantiam minuit. Nam teste Galen. comment. in lib. 1. Aphorif. Hippocratis; quæ multum alunt corpus implent & impinguant, quæ mediocriter nutriunt, corpus in eodem statu conservant, at quæ tenuiter & leviter alunt, corpus imminuunt & attenuant.

De Pisis & Fabis.

CAP. XIX.

Pisum laudandum nunc sumpsimus ac reprobandum.

*Est inflativum cum pellibus, atque nocivum,
Pellibus ablatis sunt bona pisa satis.*

„ *Manducare fabam caveas, parit illa podagram.*

Inquisitione dignum videtur, quod de pisis hoc loco traditur, nempe ipsa laudem mereri quandoque, nonnunquam vero & vituperium. Ubi scire ante omnia convenit, ipsa duas habere facultates, adstrictoriam nimirum & purgatoriam: quarum hæc certè in ipsorum velut carne est, illa vero in corticibus. Laudantur igitur quæ adempto cortice manduntur, culpantur quæ non decorticata ingeruntur. Priore enim modo sumpta, ut in diætis universalibus Isaacus id ipsum confirmat, ventrem subducunt: altero vero magis condensant & adstringunt, plurimumque flatulenti spiritus pariunt, ita ut pugna quædam ac tormina in intestinis excitentur; purgatoria quidem facultate succum

Pisa.

excernere volente, adstrictoria vero retinente; hinc que intus affligitur natura, ab utroque horum divexata. Porro si pisa cortice spoliata manduntur, tunc purgatoriae actioni maximè conferunt. Quod de Pisif hic dicitur, idem de omnibus ferme leguminibus, puta fabis, lentibus, phaseolis, & si qua sunt similia, præcipue tamen corticem habentibus crassiores, ut de fabis & ciceribus nigris intelligendum est. Hac namque ratione legumina omnia, quemadmodum lib. 4. de vict. rat. in morb. acut. Aphor. 95. Hippocrates attestatur, flatuosa sunt, & cruda, & cocta, & fricta, & macerata, & viridia. Cortex præterea in omnibus pejorem generat succum, quam quæ ipsorum velut caro est. In ipsorum genere reperiuntur quedam alba & rotunda, cortice tenui, levi ac fragili, quæ tametsi una cum corticibus innoxie mandi queant, præstat tamen ut decorticentur. Legumina viridia adhuc & nondum exacte matura valde tenuem habent corticem, ac minus ipsis discrimen inest, quo ad corticem saltem & carnem attinet, faciliusque concoquuntur: quare ea nonnulli sanis corporibus, quam matura atque exsiccata magis convenire arbitrati sunt; quod tamen à veritate alienum videtur. Nam ea admodum esse excrementitiæ substantiæ & corruptioni magis obnoxie constat; quo fit ut à sanis non usque quaque citra noxam sumi queant. Hoc tamen negari non potest, quod matura & exsiccata cum ab extimis corticibus purgata fuerint, ad victus salubris rationem, quam recentia non decorticata accommodatiora sint: & è diverso viridia, quam exsiccata cortice non spoliata. Porro cum omnium leguminum substantia inflet, concoctioni renitatur, crassique &

pravi succi alimentum in corpus diffundat; merito à victus salubris ratione excluditur. Brodium tamen sive jusculum eorum, eo quod flatum cum omni & alimenti & concoctionis pravitate deponat, ventrem subducatur, urinam cieat, venarum atque viscerum obstructions amoliat, adeoque ad vasorum etiam, quæ colatoria vulgo vocantur, nempe hepatis, renum & vesicæ emundationem sit efficacissimum, non parum commoditatis in victus salubris ratione habere dignoscitur. Cujus proinde usum jejuniorum tempore, quando crassis atque obstruentibus utimur cibis, frequentiore esse convenit. Multiplex porro ac varius hominibus leguminum usus esse solet. Nonnulli enim cum falsis carnibus esitant: quem modum Galenus lib. 1. cap. 25. de aliment. facultat. non probat. Nam hæc quoque sanguinem crassorem & melancholicum magis generant. Quapropter non est his copiosius utendum, & maxime si cui corpus sit aut melancholicum, aut crasso, vel pravo succo abundet. Pessimè autem coqui divitibus legumina sapa apparant: quandoquidem legumina haud quaquam incrassantium mistionem postulant, sed humidiores potius, & quæ ipsorum crassitiem incidat. Quibus vero sapa commiscetur, jecoris obstructions solent gignere; viscerisque hujus ac lienis inflammationes in augent, nisi melle addito meliora fiant. Perspicuum autem est, quod & scirrhusos visceris utriusque affectus sapa exacerbat: Ut autem legumina esui accommodatiora fiant, magis nutriant, & crassum parvumque succum amittant, in hunc fere modum coquenda veniunt: Sub nocturnam in aquam ferventem infundantur, ac pri-

Pisorum
coctio.

moquidem in manibus diutulè confricentur, ut à cortice separentur, deinde per totam noctem in eadem macerentur, sequenti vero die duabus, vel tribus ebullitionibus in eodem liquore, dum tertia quartave aquæ portio absumatur, percoquantur. Aquam autem adhibere oportet levissimam, ceu pluvialem. Nam & hac citius coquuntur & molliora evadent, & concoctioni minus facessent negotii. Jus decocti colo tandem transfundendum, & ad usum reservandum. De quo ubi & quantumcumque libuerit, accipiendum, cùmque cinnamomo denovo & croco temperandum ad lentum ignem. Hoc enim pacto terreæ naturam magna ex parte deponet. Nonnulli duas partes zinziberis, unam piperis, aliquantum etiam cymini adjiciunt, quo facilius secedat: ad extremum aliquid aceti vinive, & butyri admiscent, atque unica iterum ebullitione coquunt, spumam interea diligenter auferentes. Quod quidem in principio refectiōis potissimum sumendum. Illud postremo minime prætereundum, quod brodium sine jusculum cicerum & pisorum alborum multo sit præstantius & humanæ naturæ accommodatius, quemadmodum & tota eorum substantia.

Animadversio.

Cerealibus herbis succedunt legumina seu legumenta, quæ quod non secentur sed velendo legantur id nomen sortita sunt. Recensentur quidem inter cerealia, sed inter ea ex quibus panis non paratur. Sic enim Gal. definivit lib. 1. de

de aliment facult. ὁσπερια, inquit, καλῶς ἐκεῖνα τῶν
 δημητειῶν σπειμάτων ἐξ ὧν ἄρτος ἐ γίνεται. *Legumina ap-
 pellant ea cerealia semina ex quibus non fit panis.* Di-
 cuntur vero ὁσπερια ἀπὸ τῆς ἀπείρου, quod est fero &
 semino, cujus perfect. med. ἐσπόρα hinc σπείρειν καὶ
 χαθ' ὑπερβρασμὸν ὁσπειον. Græci ad mentem Lati-
 norum legumina χειροτά vocant quasi χειροτά
 manu lecta & sine falce, ut explicat Nicandri Scho-
 liaſtes ad hos versus theriacorum.

χειροτάποι δ' ἵνα φῶτες ἄτερ δρεπάνοιο λέγονται,
 ὁσπερια χειροτά τ' ἄλλα μεσοχλόου ἐντὸς ἀερούρας,

Quos sic vertit doctissimus Gorraeus,

Agricolæ si quando manus cerealia carpit,
 Semina, & è terra sine falce legumina vellit.

χειροτάποι, inquit, Scholiaſt, ἢ γὰρ οἱ ταῖς χερσὶ
 δρέποντες ἢ γὰρ διελλόντες ἀνεὺ δρεπάνου, dicuntur χει-
 ροτάποι, vel qui manu legunt, vel qui merunt sine falce.
 Hæc semina soleo ego appellare, *Cerealium succe-
 danea*, quod in usu hominum cibario cerealibus
 succedant & ab eis secundas obtineant partes,
 cum plerumque vicem panis suppleant excocta,
 & in usus multiplices ciborum convertantur, je-
 juniorum præsertim tempore, quo vix ullus eis
 carere potest.

Porro leguminum differentias ad duo summa
 capita soleo revocare; ad *Siliquosa* & *Capitata*. Sili-
 quosa tam ratione siliquarum in quib⁹ nascuntur
 quam seminum, majora sunt vel minora. Inter ma-
 jora enumerantur Pīsa, Fabæ, Lupini, Phaseoli,
 Cicera, Cicerculæ, Lentesc, Arace. Inter minora
 habentur Eruum Aphaca, Vicia, fœnum græcum,
 Etyſimū, ſesamus, lolium. Ad ea quæ capitata sunt
 & in siliquis non nascuntur pertinent papaver sati-
 vum, linum, cannabiſ, Orminū, vitex &c. de quo-
 rum omnium facult. agit Galen. lib. 1. citato de

Legu-
 minum
 species.

Legu-
minum
facul-
tas.

alimen facult. Cæterum legumina omnia asser-
tore Hippoc. lib. 4. de ratione victus in acutis
part. 92. *ποσάδεα sunt καὶ ὥμα καὶ περιγμένα, ἢ βεβρεγ-
μένα, ἢ κλοπα; flatulenta inquam sunt, & cruda & co-
cta & frixa, macerata & viridia*: hanc enim le-
ctionem puto retinendam expungendo particu-
lam ἢ κλοπα ut monuit Gal. in comment. Natu-
ra ergo leguminum est ut sint statulenta quacumq;
ratione sumantur; cruda, & cocta, recentia, sic-
ca, præparata, non præparata, propter nimirum
substantiam eorum terrenam, crudam, crassam,
& excrementitiam, quam calor nativus ventriculi
antequam digerat, in flatum vertit; quemadmo-
dum antehac à nobis observatum est. Hanc
Hippocrat. sententiam confirmavit Gal. in com-
ment. his verbis, *ἐμπίπλησι τὴν κοιλίαν πάντα τὰ
ὀσπρία καὶ δυσπεπτοτάτα ἔσσι*: *ventrem implent legu-
mina omnia coctaque difficillima sunt*. Huic vitio
alterum succedit; generatio pituitosi humoris cras-
si & fœculenti, quem qui vescuntur leguminibus
toto corpore cumulant, unde crurum potissimum
imbecillitas contingit. Cujus quidem sententiæ
auctor est Hippocrat. tum lib. 2. Epitem. sect. 4.
part. II. tum lib. 4. sect. 4. part. I; quibus locis ob-
servat. *In Aeno per famem assiduo leguminum usu
tam viros quam feminas cruribus non constasse, sed
imbecillitate laborasse*. Nimirum cum terrestria du-
raque omnia propemodum sint legumina, ut ait Jacob.
Steve in comment. *crassos humores terreosque cum
quadam acrimonia ac flatu accumulanti, qui sensim suo
pondere deorsum ad crura ferantur, quo fit ut quemad-
modum Aristot. problem. 5. sect. 1. dicebat, quibus per
famem crura tabescunt non aliam ob causam id accidit,
quam quod nullum planè capiant nutrimentum aut
sane exiguum, ex cibis qui suapte natura parum nu-*

striunt; cuiusmodi legumina omnia sunt. Imbecillitas ergo crurum in Aeno accidebat tum ob crassum succum in crura paulatim subsidentem, tum ob paucitatem laudabilis succi & alibilis illuc affluentis, tum denique ob nervos crurum crassis humoribus occupatos ac pene resolutos. Atque hæc communia sunt leguminum vitia, quibus alia magis, minus alia laborant: singula autem ἰδίας νοσήματα, ut loquitur Hippocrat. suas habent nocendi artes & lædendi ingenia, quæ in singulorum historia recensentur.

Quod autem dixi æquè noxia non esse legumina omnia, id peculiari observatione dignum habetur. Certe cruda legumina deteriora sunt coctis; inter cocta, frixa & exassata elixis minus flatulenta. Sicca vero magis quam viridia; diu macerata aquis meliora non maceratis. Fresca autem & decorticata integris benigniora; Condita rebus aromaticis, attenuantibus, flatumque discutientibus potiora habentur. Denique si absque aliis cibariis ac pane multa copia edantur & frequenter, omnium deterrima. Præceptum est Gal. & Hippocrat. Quarto de acut. Leguminibus utendum non esse, nisi cum cibariis; hoc est cum pane triticeo, ut eo artificio malignitas leguminum panis bonitate castigetur.

Hæc erant meo iudicio de leguminibus in universum definienda. priusquam de singulis disputaretur. Inter hæc vero imprimis occurrit Pisum quod Græci πῖσος vel πῖον, quasi πῖον vocant. ὅθεν τὸ πῖον quod est καθαίρειν, ac si quis dicat, legumen è siliqua purgatum, aut purgandi vim habens; quæ facultas pīso tribuitur. Favorinus tamen pisum dici vult, quod magna copia in Pisa Elidis urbe succrescat. ὅτι ἐν πῖσῳ τῆς ἡλίδος κατὰ χρόνον φύσκει.

Pisum.

Diffe-
rentia
piso-
rum.

Differentia Pisi multiplex; à magnitudine, colore, figura, regione, maturatione, coctione. Amagnitudine alia magna sunt, alia parva. Magna nonnulli Romana vocant, alii ramularia, quod pedamento gaudeant; ubi viridia sunt rotunda, ubi reficcata angulosa, colore alias candido alias sordido. Parva Græci *ὄξυς* vocant, ut placet Dodonæo qui Ervilia cum pisis minoribus confundit: hæc autem majoribus deteriora sunt, maximè cum majora hortensia sunt & exculpta. A colore pisum aliud viride, aliud album, aliud rufum sive cinereum, aliud ceruleum quod rarius existit, aliud rubrum & Americanum: sed candida & viridia aliis præstant. A figura quoddam est rotundum, quoddam angulosum. A maturatione, aliud cito, aliud tardè perficitur ac maturescit: à coctione, aliud ad primam vel alteram ebullitionem coquitur, estque bonitatis eximia, aliud vero vel difficulter coquitur, vel ebullitione indurescit; quod omnium est deterrimū. Græci autē vocāt legumina coctibilia hoc est quæ cocturâ fiunt teneriora ac molliora, *τέραμνα* hoc est *ωπαλά* καὶ *ὀψαλα*: dura vero & coctioni inhabilia *ἀτέραμνα* id est *δυσψαλα*, de qua leguminum affectione egit Theophr. lib. 4. de causis plant. cap. 13. Usus pisorum maxime spectatur in jusculis, æstate quidem & cum adhuc viridia sunt ac tenera; vel simul cū folliculis, jusculo admiscuntur, tumq; dicuntur *λεπτολόβα*, vel siliquis extricata. Hyeme autem & post maturitatem non comeduntur nisi exclusis folliculis, cortice per longam ebullitionem amoto. Pridie enim quam jusculum paretur, macerantur pisa in aqua tepenti, ut plurimum fluviatili (observatum enim est puteanâ aqua pisa coctioni reddi contumacia) tum diutissime coquuntur novam aquam af-

fundendo donec cortex sponte secedat : Mox decoctum illud percolatur & leviter exprimitur, colatura nominatur *Depurata gallice, la purée*: quæ tandem cum butyro, sale, radice petroselini, aliisve herbis coquitur in jusculum, paucio affuso croco admodum suavi & colore aureo. Extra jusculum eduntur quoque pisa viridia quidem ac recentia excocta cum butyro, & panea satureia, serpillio aut thymo, vel etiam cum multa lactuca cocta & concisa : sicca vero frixa modo cum cepe, modo cum thymo, modo cum solo butyro aut oleo. Jam usus invaluit ut quovis anni tempore in conviviorum lautiorum intermediis dapibus quæ inter secundas & ultimas mensas apponuntur, integra pisa & *λεπτολοβα* exhibeantur, æstate enim artificiosè reconduntur & conservantur à coquis, non minus quam cæteri fructus. Jucundissimum est edulium pisum cum carne porci salita, præsertim quæ cum vertebribus coctum, quod Galli vocant *Pois au lard*.

Quod ad tēperamentum & facultatem Pisi attinet, cū Gal. lib. i. de alim. facult. dixerit pisū substantia tota cum fabis quādam habere similitudinem, fatendum est pisum tēperamento esse frigido & sicco in primo ordine, idq; cū exsiccatū est, nam viride & recens humidum existit. Auctor tamen thesauri sanitatis pisa humida & calida constituit, ac bilem flavam argentia, qua authoritate innixus nescio, cum Galen. contrariū senserit, Oribasium habuerit repugnantem, Dioscoridem fautorem proferre nequiverit cum de pisis nihil scribat, Hippocratis denique testimonio gloriari non possit qui de primis qualitatibus pisorum non egit. Subscribam potius Balthasari Pisanello libr. de potulent & esculent, facultatib. Pisa gradu primo

Pisorum
cultas.

Hippo-
cratis
& Ga-
leni dis-
sensus.

frigida constituenti & humida temperatè esse di-
centi; ac propterea calidis temporibus juvenibus
& cholericis convenire. De aliis autem facultati-
bus Pisorum non convenit inter Hippocratem &
Galenum. Nam Hippocrates lib. 2. de dicta, Pisa
scribit inflare quidem minus quam fabas; sed per
alvum magis secedere: *Οἱ πᾶσι μᾶλλον*
ἢ αὐτῶν διαχρένεται δε μάλιστα. At Galenus lib. 1. de
alimentorū facultat. cap. de Pis. notat his duabus
rebus à fabis Pisa discrepare, tum quod non æquè
ac fabæ sint flatulenta (atque in hoc convenit cū
Hippocrat. Galen.) tum etiam quod detergendi fa-
cultatem non habeant, ideoque segnius quàm illæ
per alvum secedant, *διὰ τὸ* inquit, *βραδυπορεῖν*
ἢ κυδμῶν καὶ γαστρῶν εἶσιν, quod etiamnum repetit
cap. 7. libri de cibis boni & mali succi. Certè non
est dubium, Galen. hîc ab Hippocrate dissentire
sed an à veritate discrepet, non ita cuique obvium
est. Ex recentioribus enim nonnulli, ut sunt nostri
Interpretes, Ruellius, auctor Thesauri sanitatis,
Pisanellus & alii, pisorum decoctorum cremorem
alvum ciere volunt, quo factum est ut purgatio-
nis die tribus horis à sumpto cathartico decoctum
pisorum exhiberetur proluendæ alvo, observante
Fuschio in paradoxis: Multi vero ut Delcham-
pius, Fuschius, Matheolus, secuti Galenum, hanc
facultatem eis denegant; sed meo quidem judi-
cio perperam. Constat enim experientia deco-
ctum pisorum alvum ciere, quippe cum multi qui
alvo sunt adstricta, quadragesimali jejuniorum
tempore quo frequenter jusculis pisorum utuntur;
fluidam habeant alvum, quotidieque dejiciant
excrementa minus dura quam alio tempore cum
pis. abstinent. Ergone Galenus deceptus est? Er-
gone ab Hippocratis doctrina deflexit? minimè:

Hippocrates enim pisi decoctum consideravit, Galenus substantiam. Decoctum pisi haustum magis laxat quam decoctum fabæ : ratio est quia faba magis quidem deterget, sed deterfionem illam habet non in superficie sed in imis profundisque partibus ac idcirco difficulter & ægrè eximitur quavis ebullitione facultas illa *ἰσχυρὰ* : Præterea fabæ duriores solidiorē & contumaciorē habent substantiam, proinde magis fermentatam ægriusque dissipabilem : At Pisi vim detergendi habent in superficie, substantiam præterea minus compactam magis vero laxam καὶ χαλρόν ut loquitur Paul. Aegin. lib. primo capite 79 proinde vis deterforia levi ebullitione separari potest à pisis, & migrare in eorum decoctum, unde fluida fit alvus sumpto eo decocto potius quam fabaceo, ut voluit Hippocrates. Verum quia Galenus esum pisorum & fabarum intelligebat secundum totam substantiam, ut ipse loquitur, non penes decoctum, ideo contrarium protulit, nec injuria : nam decoctione pisorum vis detergendi in superficie posita abit in decoctum, remanent ergo pisa ea vi privata : At fabæ quia eam in profundo sitam habent, idcirco penè totam ac integram post ebullitionem conservant ; Hinc tandem contingit ut fabæ secundum substantiam assumptæ, magis detergeant quam pisa, & ex consequenti non ita tardè secedant. Est itaque utraque sententia Hippocratis & Galeni verissima ; adhibito hoc diorismo, quem miror neminem Medicorum qui contradictionem illam observarunt, hæcenus olfecisse : quod tamen necessarium erat ad determinandam pisorum facultatem inter Medicos controversam.

Cōci-
liatur
Hippo-
crati
Galen.

Ad Pisorum naturam accedunt Cicera, Græcis Ciceræ !

ἑρέβιντοι, Gallis *Pois ciches* appellata. Quidam autem cicer deductum volunt à voce Hebraica Kiccar, cicar, qua circularis seu orbicularis aliqua portio designatur, quasi Cicer ob formam circularem atque rotundam id nominis sortitum sit. Ejus duas species constituit Matheol ad lib. 2. Dioscorid. sativum & sylvestre. Illud trium est generum; candidum, seu columbinum, rubeum seu venerem & nigrum seu arietinum. Candidum, inter omnia dulcedine præstat, rubeum ad excitandam venerem aptius est, nigrum præ cæteris urinam ciet. Silvestris tres quoque differentias facit Bauhinus ex varietate folliculorum desumptas; quas ut minus necessarias prætermittimus.

Ufus.

Ufus Cicerum, ut Pisorum est, non ita tamen frequens nec suavis esu, medicamentis opportunior. Temperamentum, ut ait Simon Sethi, θερμόν ἐστι, καὶ ὑγρὸν καὶ πλεονέχον πρῶτον ἀπόσασιν: calidum est & humidum excessu primo; substantiæ particeps est partim salis, partim dulcis: inflationes excitat non minus quam faba; sed valentiùs nutrit, venerem quoque stimulat & semen auget; cujus gratia admixtariis equis olim exhibitum observat Galenus. Vim præterea habet abstergendi potentem, adeo ut nigra cicera contractos in renibus calculos evidenter frangant atque comminuant. Aëtius lib. 1. cicer dicit esse ὁσπερον φυσώδες, ἑρπυλλον, δικόλιον, ἑρπικὸν γάλακτος, καὶ σπέρματος, καὶ κατὰ μέλιτον ἀγρὸν, legumen flatuosum, alimentosum, ventri commodum, urinam ciens, lac. & semen generant mensesque ducens, facultatis insuper attrahentis, discutientis, incidentis ac extergentis δυνάμεως ἐπισπαστικῆς, διαφορυντικῆς, τμητικῆς, ριπτικῆς. Simeon Sethi cicer ait διὰ τὴν ἀλυσκώδους ὁμῆς, partibus suis salugionisis ventrem stimulare διὰ δὲ τὴν γλυκύτητα

ποιοτατος; sua vero dulcedine, urinas provocare. Mi- Gyr-
 nor autem Lilium Gyraldum. Simeonis Interpre- di cr-
 tem scripſiſſe nigrum cicer contra venena velere, ror.
 cum nemo veterum id obſervarit, nec tale quid
 in Græco Simeonis réperiat. Hæc ſunt Simeo-
 nis verba: οἱ δὲ μέλαρες φαρμάκων τόπον ἔχουσιν διὰ τὸ
 ἐνέργειαν διυρητικώτατοι γὰρ εἶσι, καὶ οὗτοι ἐν τοῖς νεφροῖς
 καὶ τῇ κύσῃ λίθων θρυπτικοί. Hæc ſic vertit Gyr-
 aldus. *Nigrum vero cicer medicamenti vim habet ad-*
versus venena & maxime lotium ciet, & frangit cal-
culos renum & vesicæ. Deceptus est vocabulo
 φαρμάκων, quod credidit positum pro veneno;
 Nec animadvertit mentem Simeonis esse descri-
 bere tantum alimenta inter quæ reposuit ci-
 cer. Sed cum scirer cicer alimentum esse admo-
 dum medicamentosum, idcirco subjunxit; Nigra
 cicera propter virtutem alterandi maximam non
 tantum alimenti sed medicamenti quoque locum
 obtinere, cum potentissimum sit diureticum, &
 lithonhypticum medicamentum. Addit Si-
 meon cicer rubrum calidius esse albo & crassio-
 rem generare humorem: Nigrum vero cum fa-
 ba sumptum σώματος δυνάμειν καὶ λιποσαρκίαν induce- Alius
 re. Porro notandus est alius error Gyraldi in fi- error
 ne illius capituli ubi verba hæc Simeonis; οἱ δὲ Gyr-
 χλωροὶ ἐρέβιντοι εὐσώδης εἰσὶ καὶ δύσπεπτοι, τινὲς δὲ di.
 φασὶν, ὡς καὶ εὐχόλαις πυλῶναι φειποῖνται, sic ver-
 tit, *Viride vero cicer instat, difficulter concoquitur,*
malumque, ut quidam alunt, colorem facit. εὐχόλαις
 φειποῖν, estne malum colorem facere an potius Amabo
 bonum colorem commendare, fovere, tueri?
 Certe si Gyraldus legisset Dioscorid. lib. 2. cap.
 de ciceribus, observasset ea ipsa verba quibus uti-
 tur Simeon apud Dioscorid. esse, sic enim loquitur
 ἐρεβίνθος ὁ ἡμεῖς, εὐκοῖνος, ἐρητικός, πιδυμάτων γήνητις

πὸς εὐχρίαν καὶ ποικιλίαν, &c. *Cicer sativum* alio idoneum est, *urinam ciet, inflationem parit, colorem commendat, &c.* quod quidem animadvertisse oportuit, ne Medicinæ studiosi interpretibus fidem tantam adhibeant, ut græca exemplaria negligant consulere. Et vero à Dioscoride & Si-meone non dissentit Isaac lib. diætarum particul. cap. de cicere; cum scribat eos qui cicere utuntur, *pulchra cueis fieri, quod dilatata & extensa caro luceat & clarificetur.* Quæ postrema verba sedulo observanda sunt ut intelligamus an εὐχρία illa & εὐεξία corporis ex bonitate succi alibilis qui est cicere oriatur an aliunde. Equidem Isaac eam εὐεξίαν καὶ λεπότητιαν, non refert ad bonitatem succi alibilis, imo potius ad statum quem excitat toto corpore cicere: *Nutrimētum, ciceris inquit Isaac, quam fubarum majus est; non tamen bonum, sed ad digerendum durum, ventositatem & inflationem faciens, in tantum ut carnem inflet & dilatet, & in ea idem faciat quod acetum in sicco luto; aut fermentum in pasta: unde qui eo utantur pulchra cutis sunt, dilatata enim & extensa caro luceat & clarificetur.* Quod apud Athenæ lib. 2. deipn. cap. 14. Diocles significaverat. ὁ πεζίτης vocās ζυμωτικὸς τῆς σαρκὸς, hoc est esu cicereum veluti fermento quodam molem carnis turgescere.

Dubi-
tatio-
nes.

Ex his quæ dicta sunt nonnullæ occurrunt dubitationes diluendæ circa cicereum naturam. Prima est de eorum temperamento, quod diximus esse calidum humidum. Est enim in oppositum sententia Avicennæ lib. secund. tract. secund. cap. 132. existimantis cicere calidum esse & siccum in primo gradu, cui non repugnat Galen. libro sexto simplicium scribens, *calidum esse & modicè siccum cicer sativum, sylvestre vero tanto calidius & siccius*

quanto & aerius & amarius. Est autem apud Gal. norma & index temperamenti calidi & sicci amator, qui cum in ciceribus reperiatur demonstrat ideo ea sicci esse & calidi temperamenti. His objectionibus respondemus duplicem esse in ciceribus substantiam duplici qualitate perfusam, ut ex Simeone Sethi protulimus. Prior extima & superficialia falsedine prædita est, ac ut ita dicam nitrositate: *ἀνύλω* vocat Theoph. cap. 6. lib. 8. histor. plantar. Posterior est intima, profunda, atque ut barbari loquuntur centralis dulcedinis particeps; à qua vim humectandi habet modicè atque calefaciendi; quemadmodum vim siccandi obtinet: à priori illa per quam solum urere dicitur: & à Plinio libro decimo octavo capite duodecimo & à Tremellio apud Columell. lib. 2. de re rust. cap. 14. *Tremellius*, inquit, *obesse maxime aut solo virus ciceris & lini, alterum quia sit salsa; alterum quia sit fervida nature.* Avicenna igitur superficialiæ illius qualitatis rationem habens siccum cicer dixit, alii ratione dulcedinis intimæ ac plurimæ, humidum, Quod ad Galen. spectat, versio latina Theodorici Gerardi siccum cicer ponit, at exemplar Græcum Galen. & Venetian. & Basiliense *υγρόν* habet, seu humidum. Altera dubitatio est de ventris stimulo; cur scilicet, venerem excitent cicera. Respondet Isaac, tribus maxime nominibus, ratione *Caloris, Nutrimenti, & Flatus.* Inde occasionem arripit Pet. Hispanus sciscitandi utrum cicer his qualitatibus præditum magis excitet venerem, quam caro & vinum: Negat vero Hispanus, licet enim cicer plures causas contineat excitandæ veneris, non tamen aquæ potentes ac caro & vinum, quia quod materiam spermaticam copiosorem producant, inferiora non sunt

Altera
diffi-
cultas.

Tertia
diffi-
cultas.

De fa-
ba.

Vide
Stuc-
cium
lib. 2.
antiq.

ad venerem irritandam ipsis ciceribus. Admittit tamen in ægris & in quibus appetitus veneris languet cicera potentiora esse, & ut ipse loquitur, *in viâ Medicinæ*, at non ita in sanis & *in via diætæ*. Tertia dubitatio petitur ex Simeone & Isaaco qui cum diureticum fateantur Cicer, monent tamen ulceribus renum & vesicæ ipsum esse admodum noxium. Unde hoc? an quia falsugine sua mordicat exulceratas partes doloremque parit? an quia secum rapit in renes una cum matetia urinæ sordes multas, humoresque biliosos à quibus ulcera sordida fiunt, & ipsi meatus obfarciantur; unde inflammatio & urinæ suppressio interdum contingit? Addo pro ἐπιμέτρω à Salernitatis & à Villanovano pisa & cicera confundi, quemadmodum fecit etiam Isaac ex observatione Petri Hispani. Restat pars capitis ex manuscript. nostro addita de *Fabis* examinanda discutiendaque. Ergo quod Latini *Fabam* vel à Falisca voce haba vel à Græca φάβην dicunt, Græci nominant κύαμον ὅθεν τὸ κύειν αἶμα ut ait Eustathius. Etenim si quis, observante Luciano in vitarum auctione, elixam fabam certis lunæ diebus deponat, sanguinem fecerit αἶμα ποιήσει. Vocantur & fabæ φαβαὶ καὶ φαβαὶ & à rusticis ἑτίvos. Ceteras ethymologias & verbi κύαμος significationes non moror, cum ad naturam fabæ intelligendam nihil faciant. Satius erit fabam constituere duplicem: Ægyptiam & Græcam: Ægyptia nobis minus ut cognita sic utilis, Græca quæ & nostras est, vel est sativa vel sylvestris. Prior duplex; major & minor de quibus videndi Botanici.

Fabæ
usus in
cibis.

Inter legumina *maximus honor faba*, inquit Plin. iibr. decim. octav. cap. 12. quippe ex qua *teñtaths sit panis*, frumentaceis misceri fabaceam

farinam apud quosdam populos ut solidior panis fiat, etiam hodie mos invaluit. Frequentius ejus decoctum usurpatur aut manditur, frixa apud rusticos & pauperes solùm, cum à ditiorum mensis hodiè expungatur, nisi forsan æstivo tempore cum recens est adhuc & viridis, tum enim decorticata & cum oleribus ac butyro cocta aut frixa suavissimè editur. Sicca interdum exassatur à rusticis, sed minimo profectu: licet enim minus flatulenta reddatur assatione, non faciliùs coquitur aut alvo secedit, sed tardius ac segnius. Est ergo elixa faba assatâ potior; quamvis Isaac contrarium senserit; Est quoque viridis minus noxia quam sicca, quia magis alvum lubricat ac humectat, nutrit tamen minus.

Faba virens ac recens temperamento est frigido & humido, resiccata sicco: Dioscorides tamen medio ait esse temperamento inter calidum & frigidum, cui sententiæ consentire Galen. Paulum Aeg. & Aetium, contendit Jan. Conarius lib. 7. dolabellarum in Paulum Aeginetam ad quem locum lectorem remitto. Hippocrates 2. de diætâ, eam alere, sistereque alvum ac inflare scribit, inflare quidem, quod impediat meatus ne superveniens aliud alimentum suscipiant, sistere vero alvum, quum totam alimèti fecem habeat. Galenus 1. de alim. facult. in faba flatulentum cibum agnoscit, etiamsi coctus diutissimè fuerit ac quovis modo paratus: lib. vero 7. simpl. carnem fabæ detergentis esse facultatis monet, corticem adstringentis; quamobrem sine cortice ingesta ventrem non cunctanter permeat. Dioscorid. lib. 2. *inflationem excitare* ait fabam, *agrè concoqui, tum multuosa somnia facere, tussi conferre, & carnem generare.* Oribasius synop. lib. 1. eam veneri com-

Fabæ
tempe-
ramen-
tum.

Facul-
tates
fabæ.

mendat. Actuarius lib. de Spiritib. cap. 5. ejus usu interdicit ob crassum sanguinem & flatum non dissimilem quem creat. Simeon Sethi notat, nonnullos arbitrari fabas mali esse succi; quod *bestiolas quasdam gignant quæ omnino ex putredine ac sordibus quibusdam humescentibus nascantur. Accedit ad hoc, quod fabas tradunt non solum mentem perturbare, sed & aciem ingenij hebetare eorum qui diutius in locis ubi plurimæ proveniunt, versantur: ea videlicet causa quoniam mali vapores & ferè pestilentes ex his redduntur, qui quaquaversum aërem inficiunt & corrumpunt, qui continenter illatus cerebri temperaturam subvertit, qua subversa infectaque, rationalis facultas ac vis hebeatur.* Hæc ille.

Fabæ
venerē
stimu-
lant &
extin-
gunt.

Ceterum querit. Pet. Hispanus cur cortex fabarum adstringat, cortex vero tritici, ut dictum est, detergeat & laxet. Respondet autem id fieri propter corticis fabacei duritiem atque crassitiam, quæ impedit ne calor cœlestis imprimat in eum caliditatem atque raritatem; unde vis oritur deterforia. Animadversione dignum est quod fabæ intro sumptæ venerem stimulent, admoræ vero puerorum inguinibus, compescant; assumptæ flatu & nutrimento libidinis stimulos exacunt, admotæ vero & frigidityte sua & obstructione pororum, non sinunt materiam spermaticam in membra genitalia descendere. Hac etiam de causa appositæ locis ubi sucrescunt pili, faciunt ut illi subtiliores atque tenuiores nascantur; constrictione enim pororum subtilior evadit pilus. Inter fabarum utilitates, Plinius, Dioscorid. & Galen. recensent facultatem juvandi pectus & pulmones, quod intelligendum est de fabis frefis & excorticatis, quibus vis inest detergendi. Quem

perfecto usum dum commemorat Lelius Bisciola, tom. 2. horarum subficiv. lib. 16. cap. 17. ad Error
finem gravissimum errorem commisit in Paul. Biscio-
Æginetam quem sibi contradicere asseruit: affir- lae.
mat enim Paulum Æginet lib. 3. cap. 28. de vau-
cedinis cura inter alia remedia proposuisse fabas
cum suis corticibus alixas, quod certè Æginetæ
verbis omnino repugnat. Verba Ægin. hæc sunt:
*ὕγραπτος δὲ καταληφθεὶς ἐν τοῖς μορίοις ἐπὶ τὰ ρυπ-
τικώτερά ἐρχεται, οἷόν ἐστι κυάμινον ἔντος, &c.* id est,
*humiditate vero in partibus relictæ, ad quæ magis ex-
tergunt deveniendum est, velut est puls fabacea: vel*
Bisciola per *ἐντος* corticem fabæ intellexit, quod
non crediderim, adeo supina est ignorantia: vel ex
aliorum relatione transcripsit inconsulto Æginetā
quod factu credibile, cum hodie maxima scriben-
tium pars ex aliis transcribant. Quid autem per
κυάμινον ἔντος voluerit Paulus, satis accuratè ex-
pressit Cornarius in versione ejus loci; interpre-
tatur enim, *fabam fresam elixatam*, seu pulmen-
tarium ex fabis fresis & deglubitis confectum: sic
enim definit *ἐντος* Galen. lib. *περὶ εὐχυμ. καὶ κακοχυμ.*
cap. 5. *τὸ ἐκ τῶν ἐρεχθέντων ὁσπερίων τε καὶ χερσῶν σκληρα-
ζόμενον*, quod ex decorticatis & fresis leguminibus
paratur. Nominatim vero Gal. comment. in part.
18. lib. 1. de vict. rat. in acut. *ἐντος κυάμινον pultem*
fabaceam, recenset & comparat cum ptissana, pul-
ticula, seu cremore hordei, prout cibus est non
potus.

Ceterum Salernitani cum sum fabarum pro- Esus
hibeant, mihi revocant in memoriam symbolum fabæ
Pythagoræ quo *κυάμων ἀπέχεσθαι* id est, *a fabis ab-* interdi-
stinendum esse jubet. Multæ autem & gravissimæ ctus.
rationes à multis adductæ sunt hujus præcepti
Pythagorici, quas in unum veluti fascem colli-

1. Ra-
tio.

gere non pigebit. Marc. quidem Tull. lib. 1. de divinat. hanc causam produxit. *Iubet igitur Plato sic ad somnum proficisci corporibus affectis, ut nihil sit quod errorem animis perturbationemque afferat: ex quo etiam Pythagoreis interdictum putatur ne faba viscerentur; qua res inflationem magnam habet. Is cibis tranquillitatem mentis quarentibus constat esse contrarius.* Et certe hæc ratio à veritate prorsus aliena non est, cum ex Dioscoride constet fabam gravia somnia inducere, & ut aiunt Psellus & Simeon Sethi, *turbulenta & non vera; ονειρὸς παρακώδους καὶ ἐκ ἀληθείας*, tum ob flatulentam ejus materiam tum ob *κακεχμίας*. Cujus quoque sententiæ fuit Plinius scribens, *fabam hebetare sensus eximatam, & insomnia facere.* Nonnulli vero opinati sunt voluisse Pythagoram hoc præcepto à rei veneræ proluvio discipulos submovere, allusione facta ad testiculos quos Græci non minus quam fabas *κώμους* vocant, quod sint *τὸ κώειν αἰπρον*; hoc est *pariendi auctores*, vel *εἰς τὸ κώειν δεινο*, id est, *serendo utero valentes*. Quamobrem Græci, *ὑπὸ τῇ κώμῃ κωμίζεν* dixerunt quod est puellarum ætate maturiorum, cum virum appetunt, ut notat Ascen. ad cap. 11. lib. 4. Agellii, ex Scholiastr. Aristophanis. Diogen. præterea Laert. in vita Pythag. ex Arist. lib. de fabis, observat fabas pudendis similes esse vel inferni januis: etenim ut ait Lucian. in vitarum auctione, *si fabam adhuc viridem exuas, videbis eam virilibus membris similem naturam habere*, quod etiam Bapt. Porta lib. 3. Phytognom. cap. quadragesim. quart. præclare demonstravit. Igitur quod fabæ *το πᾶν γόνι εἶσι* ab iis abstinendum censuerat Pythagoras. Non tamen prætermittendum, Laërtium dixisse fabas esse infœcundas, ob idque putasse nonnullos usum fabarum interdictum à Pythagora

3. Ra-
tio.

Pythagora propter sterilitatem, cujus, cum infœcundæ sint, symbolum existunt. Equidem cum ex omnium pene sententia tum ratione flatulenti spiritus cum alimonix quam fabæ subministrant corpori venerem excitare dicantur; ac præterea ex earum characterismo fœcunditatem promoveri: suspicari non possum quomodo & à Pythagora existimata & à Laertio vocata sint ἀγορευτοί.

An fabæ in-
fœcunda-
dæ.

Dicam tamen quod in mentem venit; Primum est aliquid inesse fabis, ac præsertim earum putaminibus, quod fœcunditati obest. Apollonius Dyscolus Alexandrinus lib. historiæ comm. cap. 46. refert ex Theophrast. lib. 5. de causis plant. cap. 21. *putamina fabarum radicibus arborum apposita, fructus ficcari & corrumpere. Sed & gallinas domesticas, si crebro ea edant, steriles fieri?* An vero arbores enecant exsugendo succum terræ quo aluntur plantæ, an obstruendo atque cōstipando tum terrā ipsam, tum plantarum radices? an duritia sua ac siccitate plantarum fibras emaciando? Quod ad sterilitatem gallinarum attinet, puto eam à fabarum putaminibus induci tum earum siccitate, tum crassitie à quibus redduntur δύσπεπτα & pauci nutrimenti.

Alterum quod inquisitione nostra dignum est in eo consistit, utrum quemadmodum fabarum putamina plantas & gallinas steriles reddunt, sic fabæ ipsæ homini sterilitatem inferant. Equidem multum interest an quis de viro hoc pronuntiet, vel de fœmina. Aliter enim excitatur venus in muliere quam in viro; aliudque est excitare ad venerem & aliud fœcunditatem promovere. Conveniunt omnes ob flatulentam fabæ substantiam venerem stimulari in hominibus quod penis distendatur & flatu turgescat; sed propterea nec seminis auge-
tur copia, nec semen ipsum calidius aut spiritu

Nota.

genitali turgidius redditur, proinde nec fœcundius evadit. Excitant ergo venerem fabæ in viris & virgam intendunt, sed fœcunditatem non juvant. Melancholici omnes quia flatibus pleni, idcirco sunt libidinosi, sed parum fœcundi, quia flatus coitus quidem unam conditionem præstat, virgæ erectionem, sed copiosi seminis ejaculationem ejusque fœcundi, quæ præcipua est fœcunditatis causa, ne minimum quidem promovet. Flatus autem in fœmellis non ita potest excitare venerem atque in viris, quia libidinis desiderium in fœminis non exurgit ab extensione aut erectione alicujus partis, sed potius ex attritu atque frictione, quam ob rem fabæ non ita forsan in libidinem fœmellas irritabunt atque viros, quod propter partium diversitatem alia sit coeundi cupiditas in viris quam in mulieribus. Itaque facile assentior fabas sterilitatis causam esse posse in mulieribus, tum quia frigiditate sua temperamentum mulierum adaugent, tum quia crassitie venas mulierum angustas obstruunt ac infarciunt, quo fit ut materia seminis sanguis & spiritus exigua quantitate ad membra genitalia confluat. Præterea duæ aliæ sunt rationes quæ fabas sterilitatis inducendæ damanare possunt. Altera est sensuum hebetatio ac torpor quam fabæ accersunt, seu ille contingat ex crassitie ac impuritate sanguinis à flatulentis crassisque earum fumis excitata, seu ex spirituum animalium fœculentia, atque pigritia, quam iidem fumi provocant. Altera est frequentia veneris quam flatu suadent. Qui enim flatulentis spiritibus turgent ex virgæ tensione coitum semper appetunt, quem si frequenter celebrent, sane periculum est ne sterilecant ex dissipatione spiritus genitalis & seminis fœ-

Nota.

eundi quod admodum exiguum habent : fit ergo ut ex accidenti fiant fabæ sterilitatis causæ. Et hæc de fabarum sterilitate cuius gratia non existimo Pythagoram earum usum prohibuisse, sed potius ob libidinem quam irritant. Nec enim ab hac sententia repugnat mens eorum qui esum fabarum interdictum putant, non tam fabarum quam ovorum gratia à quibus abstinuisse Pythagoram monet Laertius, quod in eis foret, *ἢ τῆς ζώων ὠνόντος animalium fœtura*. Et profecto Aristoxenus musicus Aristotelis auditor in libro quem de Pythagora reliquit, *nullo sapiens legumento Pythagoram dicit usum quam fabis, quoniam is cibus & subduceret sensum alvum & levigaret*, sed qui Pythagoram ovis dixerit usum nemo existit.

4. Ratio.

Ovis abstinet Pythagora.

Cæterum cum multæ aliæ causæ hujus præcepti Pythagorici onumerentur, quæ nec ad Physicam nec ad Medicinam pertineant, silentio eas involvere mihi consilium est, præsertim cum repeti possint ex Agellio libr. 4. cap. 11. Philippo Beroaldo in symbol. Pythagor. expositione, Stuckio antiquit. convivial. lib. 2. & 3. & lib. de Sacrificiis gentilib. Lilio Gyrardo syntagmar. 17. hist. deorum; Erasmo centuria prim. proverb. chiliad. 2. aliisque non paucis. Satius erit causam perstringere cur earum esum Salernitani prohibeant; ea vero est metus podagræ ob crassos viscidosque humores quos in corpore generant. Bene autem dixere *podagram*, non *chiragram*, quia supra monuimus ex Hippoc. in epidem. Eos qui in Aëno leguminibus per famem usi essent, pedum imbecillitate laborasse : crassorum enim eduliorum proprium est deorsum fieri, sicut crassorum humorum ac terrenorum *καταρροεῖν*. Quamobrem

5. Ratio.

Arist. lib. 3. de Hist. animal. cap. penultimo, fabas largius datas ovibus, capris, bubus, capellis observat lac copiosum generare: *faciunt enim*, inquit, *ut ubera demittantur*; πρὸν γὰρ καθίσταται τὸ ἔσθαι.

Locus
Luciani
diffici-
lis ex-
positus

Præquam huic animadversioni finem imponam, duo examinabo. Primum est, quid voluerit Lucianos in vitarum auctione cum dixit, *elixam fabam si deponas certis noctibus sanguinem feceris*, ἐλὶξ δέντρα δ', ἢν ἐκαστὴς ἐς πλὴν οὐλῶν αἰώνως μεμνημένην αἶμα ποίησιν. Alterum est quid velit pro-
verbium gallicum, *florent faba*, cujus meminit Gilbert Cognatus. Quod ad primū attinet, interpres Luciani Martin. Bolerus, quid hæc sibi verba velint non satis expressit: idcirco credo accuratius hoc modo illustrari posse. *Elixam fabam si emittas seu exponas ad lunam certis aliquot noctibus*, (sic enim dimensas noctes explico, quasi certum noctium numerum dimetiri oporteret ut sanguis è fabis fieret) *sanguinem feceris*. In quo quidem duo examinanda veniunt. Primum de luna, alterum de sanguine. Equidem Pythagoram superstitionibus magicis fuisse addictum qui ejus vitam legerit, facile sibi persuadebit, illudque ipsum & auctoritatib. & exemplis dudum probavit Jacob. Boissardus tractatu posthumo de divinatione in Pythagora. Hanc ob rem mirum non est, si lunæ & astrorum supersticiosus observator plantis multas virtutes vanas & ridiculas tribuerit. Imo vero, ut supra vulgum sapere videretur, nonnullas herbas invexit quæ Physicis omnibus ac Medicis nomine & facultate ignotæ erant; quales sunt hæc à Plinio enumeratæ; Coracesia, Callicia, Menais, Corinthas, Aproxis: quarum quidem cognitionem hauserat vel ex Ægyptiis ac Babiloniis, vel

Pytha-
goras
magus.

ex libro Mercurii Trismegisti continente *triginta sex sacras horoscoporum herbas*, cujus meminit Gal. proëmio lib. 6. de simplic. medicam. facultatibus. Ejusmodi autem erant Pythagoricæ & Ægyptiæ observationes, ut colligendæ essent herbæ vel præparandæ sub signo, Astro, vel Planeta cui dicatæ erant atque consecratæ; Et quia in signo tres erant decuriæ, quibus singulis singuli decani præsidebant, idcirco herbæ signorum colligebantur sub decano decuriæ ad quam pertinebant; hincque vocabantur *herba decanorum*, ut videre est apud Galen. citato proëmio, quod nemo ante me observavit, idque copiosius epist. quadam ad Carolum Bouvart Doctorem Medicum Parisiensem virum ut in lectione Hipp. & Galen. versatissimum atque in omni scientiarum genere eminentissimum, sic in medicina facienda exercitatissimum. Herbæ vero planetarum planetæ sui nomen retinebant, quo factum est ut herbas fecerint, *Saturninas, Ioviales, Martias, Solares, Mercuriales, Venereas, Lunares*, de quibus egit Albertus magnus, Apuleius, Cornel. Agrippa, & Bapt. Porta. Enimvero fabam Pythag. illius vanitatis studiosus inter lunares reposuit herbas, cujus idcirco eliciendis facultatibus lunæ status observandus esset. Mirum ergo non est si lunæ exponeret fabam ad effectus magicos consequendos, quemadmodum Democritus apud Plinium lib. 24. cap. 17. Arianidem colligi jubet cum Sol in leone est. Ex eo vero colligimus fabam Lunarem herbam fuisse, *quod sola frugum*, ut ait Plinius cap. 12. lib. 18. *etiam excisa repletur crescente luna.* Faba
Deinde scimus ex phytognomicorum doctrina lunaris
eas plantas quæ candidis sunt floribus aut versicoloribus, lunares esse, tum quod Lunæ sydus al-

Herbæ
plane-
tariæ.

Deca-
norum
herbæ.

Faba
lunaris
herbæ

bo vel argenteo colore splendescat, tū quod luna colore varietur ad ætates suas. Addam & rationem tertiam ex ejus effectis depromptam, noxam intelligo quam cerebro (quod lunæ subjectum est) inferre supra observavimus. Quod ad sanguinem spectat quam ex faba elixa lunæ exposita elici dixit Lucianus, præstigium fuit Pythagoræ magicum, qui hæc ipsa & similia facere solitus erat. Cælius Rhodig. lib. 2. cap. 23. Pythagoram id ridiculum factitasse scribit, *ut quæ collibuisse sanguine perscriberet in speculo, moxque litteris ad lunam orbis pleni obversis stanti à tergo, ut in luna exaratas disco, demonstraret.* Hujusmodi præstigium Suidas in voce *ὑπερλήγουσιν*, vocat *πύταρον, παίγνιον διὰ τὸ πῶτρον*. Sed fortasse non hoc magicum fuit, sed physicum Pythagoræ artificium, quod è fabis sanguini similem liquorem extraheret. Etenim si rei rusticæ cultores mangonio possint mala, pyra, citria, albas ficus rubore sanguineo inficere, si pluvias interdum observamus sanguineas, si fucci terræ succrescant sanguineo colore saturati, quidni Pythagoras ex alicujus rei additione rubicundas effecisset fabas, ut ea industria conceptam divinitatis suæ opinionem apud suos conservaret simul & augeret? Et vero si essentielles quasdam proprietates atque substantiales cum Chymicis liceat admittere, crediderim ex interna fabarum substantia educi posse artificio chymico substantiam quandam rubicundam, ac sanguini persimilem, quæ sit velut fabarum elixir & fabalis spiritus balsamum: cum enim apud chymicos per similia omnis actio procedat, effectus vero fabarum ad sistendum sanguinis fluorem comparatus sit, necesse est ut sistendi sanguinis actio fiat per substantiā fabarum sanguini quodadmodo similē. Et

de hoc fortasse interioris substantiæ colore intelligendus est locus Helenii Acronis comment. ad satyr. 6. Horatii lib. 2. Serm. *Pythagoras*, inquit, *legumen omne negaverat comedendum, præcipue fabam veluti parentem coluerat, nã colorem ejus dicebat veluti humano sanguine infectum.* Quod autem fabæ sanguinem sistant, non Paracelsitæ duntaxat, sed & Medicinæ Hippocraticæ sectatores prodiderunt. Dioscorides lib. 2. cap. 9 3. scribit *coctam fabam cum posca, & una cum cortice in cibo acceptum, dysenterias & alvi profluvia cohibere.* Addit *fabam decorticacam in duas partes divisam qua parte ex natura coaluit, ad sanguinis ab hirudinibus eruptiones imponi, ipsasque cohibere si secundum semisectam partem apponatur.*

Transeo ad proverbium gallicum *florent fabæ*, quo significatur florentibus fabis nonnullos insanire, & præsertim fœminas. Ubi ergo quempiam insanientem vident, ut occasionem præripiant quærendicur insaniat, Galli dicunt *florent fabæ*; quasi velint dementiæ obnoxios homines, tum maximè in amentiam incidere cum fabæ in flores erumpunt. Fundamentum hujus proverbii desumptum est ex effectu fabarum, quas ex Simeone Serhi & aliis diximus subvertere rationalis facultatis arcem sensusque hebetare. Sed ut hoc efficiant necesse est ut maligni earum vapores hauriantur, aut aër iis vaporibus sit infectus. At cum eorum magna pars qui in furias aguntur, longè à fabis distet, idcirco hujus symptomatis causa minimè ad fabarum flores potest pertinere, sed ad aliud quippiam quod communis sit causa tam insanientium, quam florentium fabarum. Nolim cum Astrologis, Martis & Mercurii accusare aspectus, aut configurationes Solis & Lunæ in secundo, sexto, octavo, aut duodecimo

Proverbium
de fabis.

ab horoscopo loco in mediū proferre, quid enim ista ad fabas? Sed Solem accuso ad nos propius accedentem & vernam tēpestatem afferentem, quo quidem tempore & cū genitalis arborum spiritus ac vivificus terræ calor flores fabarum tradit, & nativus hominum calor humorum orgasmum suscitatur atq; commovet; unde tandem ii qui imbecillo sunt cerebro & ad insaniam propensi natura existunt, insanix exacerbationes pariuntur: fit enim tunc tēporis quædam humorum velut ebullitio non minus quam in succis ac in musto, ob aquosa, cruda vel putrescentia excrementa. Cum enim naturales rerum omnium succi, tria excrementorum genera contineant: terrestre, quod in vino faci respondet, aëreum quod flori vini, aquosum & crudum, quod aquosæ vini substantiæ simile est; ipsum est quod calore fervere in humoribus & succis ebullitionem facit; præterita hyeme collecti in humoribus aquosi & crudi illi succi superveniente Vere & calore incrementum, turgent, ac veluti ebulliunt. Ignea ergo humorum pars, velut subtilior ac tenuior ad cerebrum viam affectat, in quo cū natura debile est & infirmum, insaniam accendit. Quod autem eo tempore quo humores in corpore luxuriant, exacerbatio insanix contingat, probari potest ex Anglorum consuetudine cujus meminit Bodinus lib. 5. theatri naturæ. Cur, inquit, *Britanni furiosos quartadecima Luna verberibus cadunt? Id maxime ad ades Nazareas Londini fieri consuevit, cujus rei causam cum à custodibus exquirerem, intellexi furorem ista ratione coerceri, id vero Luna decima quarta faciunt quia tunc maxime sanguis ac spiritus effervesceat.* Verum de hoc fabarum proverbio consulendus est Læm. Lemnius lib. de naturæ miraculis cap. 9.

Cūr Vere quidam insaniant.

Humorum ebullitio.

Angli quo tempore insaniant.

Multa præterea de fabis & præsertim de Ægyptia adduci in medium possent, sed earum historiam universam hic non damus. Fabam Ægyptiam Colocasiam multi crediderunt Arum esse Ægyptium, sed eos reprehendit Fabius Columna in parte altera minus cognitarum stirpium cap. 10. Fabam Catharticam describit Balduin. Ronssæus epist. medicinali 28. & Nicol. Monardus hist. simpl. medicam. cap. 49. Fabæ quoque arborescentis meminit Clusius exotic. lib. 3. c. 6. Fabæ suillæ & inversæ historia habetur apud Botanicos.

Concludo cum partibus omnibus fabæ. *Siliqua* Fabæ fabarum sunt *folliculi*; *fabalia* earum sunt partes, gamenta: Nigrum quod in faba summa visitur, *Hilum*: faba cum cortice vocatur *Solida* vel *Integra*, decorticata appellatur *Fresa*, fabæ farina est *Lomentum*: faba elixa cum suis corticibus *Conchis* nuncupatur, sine corticibus *ἔτνος*, farina fabæ elixatæ *λέκιδος*, divisa & semisecta faba *ἡμιτόμος*.

De oleribus in genere.

CAP. XX.

IU S olerum cicerumque bonum, substantia prava.

Animadversio.

HUnc versum ex manuscrip. nostro addimus; quo præcipiunt nobis Salernitani ut jusculis

& decoctionibus olerum utamur; ab eorum vero substantia abstineamus. Est autem *Olus* omnis herba sativa quæ in usu cibario est, unde ab *alendo* olus deducit Isidorus originum lib. 17. c. penultimo. Placuit tamen Varroni lib. 4. de lingua latina ab *olla* derivare quod cruda olera in olla coquerentur. Josephus Scaliger olus ab *oleo* dictum putat, quod est cresco, translata enim in ortum herbæ ex agrestibus culturæ fiunt. Græci olus vocant *λάχανον* vel *ἐκ τῆς λαχαίνειν* quod est fodere, oportet enim *λαχαίνειν* ἢ *σκαπτομένην* πλὴν γὰρ ἐπὶ *φυτεύσας* αὐτῆς, vel *ὅτι τὸ λάχαιον γίνεσθαι* πλὴν γὰρ *σκαπτομένην*, vel denique *ὅτι τὸ σκαπόμενον λαίνειν* αὐτὴν *σκαπτομένην* ut habetur in magno Ethymologico.

Olus
quid.

Olerum
usus in
cibis.

Magnus quidem olerum est usus, & si credimus Plinio, abusus quoque, cum in eis luxuria fecerit hujuscemodi discrimina, ut ex illis quædam plebi pauperibusque nascantur, alia plebis mensæ non capiant, sed solis divitibus apponantur. Recte autem observat Jul. Alexandrinus salub. lib. 9. c. 1. *olera, oleraceaque & hortensem ubertatem fructusque arborum diversi omnia generis & conditionis, nempe & paucissimi alimenti, probi rectique, mali autem & medicamentosi multi, malitiaeque & vitiosissimi succi plurimi: Adeo ut destinata potius olera sint medicamentis, quam alimentis. Exiguam enim habent facultatem nutriendi, plurimam alterandi, hoc est vel refrigerandi, vel calefaciendi, vel desiccandi, vel humectandi, vel duratam molliendi alvum, aut emolliam nimis durandi, vel demum quacumque ratione corpus nostrum adjuvandi. Sane Gal. lib. de aliment. facultat. plantarum omnes definit, præterquam quod exiguum corpori præbent alimentum, succum etiam prævium genera-*

re, & ex iis plurimas noxam stomacho adferre. In qua sententia fuit Diphilus apud Athen. lib. 2. Deipnosoph. citra exceptionem enim olera omnia nihil alere scripsit, attenuare præterea, prævum succum gignere, innatare ventriculo, difficulter digeri. Δίφιλος ὅ κοινῶς φησὶν εἶναι πάντα τὰ λάχανα ἄφθα, καὶ λεπτυωτὶνὰ, καὶ κακόχυλα, ἔτι τε ὀππο-
ρασικὰ καὶ δυσσικονόματα. In quo quidem errare Diphilum voluit Dalechampius in notis ad Athen. quod olera omnia dixerit *attenuare*, cum frigida & humida non attenuent: sed credidit Dalech. *attenuare* referendum esse ad humores, cum refe-
rendum sit ad corpora, certum enim est ea corpo-
ra quæ ἀφείσ laborant, qualia sunt quæ ἀφθοῖς & κακόχυλῳ oleribus vescuntur, fieri in dies λεπτοσαρ-
κύτερα & extenuata, ut sapienter monet Casaubon. ad illum locum.

Nota-
tur Da-
lechâp.

Cum igitur olera tam pravi sint nutrimenti, sapienter à Salernitanis cautum fuit solo eorum juscule ac decocto utendum esse, & abstinendum ab eorum substantia, quæ vel porraceam bilem in ventriculo, vel crudum, excrementiumque sanguinem cumulat, melancholicum ac terrenum, interdum acrem, tenuem vel aquosum, unde contumacissimæ obstructions, cachexia, atrophia, morbi longi ac diuturni exoriuntur. Eorum vero decoctum ut parum nutrit, sic vim maximam medicamenti habet, seu refrigerando, seu humectando, seu alio quovis modo contemperando

Porro in usum veniunt olera pene secundum omnes suas partes, alia quidem secundum *radicem*, ut pastinaca, rapum, carum, alia, cæpa, raphanus, quibus addi possunt fungi & boleti radixque chrysanthemi tuberosi indici: alia *caule & folio*

placent; ut lactuca, portulaca, acetosa, atriplex, spinacia, &c. nonnulla *cymis* delectant, ut feniculum, anethum: quædam *germinibus*, ut asparagus, lupulus; *floribus* etiam non pauca, ut rosa, viola, buglossa, brassica, crocus. Alia *carne ac fructu*, ut cynara, fraga, cappares. Eduntur autem olera, vel cruda, vel cocta. Cruda si per se sola ingerantur, omnino prava ac maligna, præsertim si agrestia sint & minimè excolta. Olim vero apparabantur cum muria & aceto, sicque in totum annum servabantur provocandæ appetentiæ gratia, ex Gal. lib. 2. de aliment. His hodierna die succedunt nostra Acetaria, sale, oleo, & aceto condita, interdum saccharo, quibus olerum crassities ac frigiditas castigetur. In acetariis magnum gulæ irritamentum; imo luxuries præsertim apud Italos, & Romanos Principes qui *credentiariis* suis eam ministerii provinciam munusque committunt, acetaria conficiendi. Hyeme & æstate eduntur, æstivo tamen tempore minus noxia sunt ob refrigerandi corporis necessitatem. Nonnunquam etiam cocta manduntur, vel cum butyro, sale & aceto, vel injure carniū quo modo minus malefica. In summum pessima sunt cruda & solitaria: minus condita, multo etiam minus cocta, omnium minimè noxia, decocta cum carnibus abjecto magmate, & hæc universim dicta sufficiant de oleribus, sequentia capita nonnulla olera sigillatim exponent.

Ceterum de Ciceribus nihil hic addo, cum de iis capite de leguminibus actum sit.

Olera
ut edantur.

Acetaria.

*De Herbarum Radicibus, foliis, floribus,
seminibus, ac primum de Buglosso.*

CAP. XXI.

„ *Vinum potatum quo sit macerata buglosso,*
„ *Mœrorem cerebri dicunt auferre periti,*
„ *Fertur convivæ decoctio reddere latos.*

Animadversio.

QUOD innuimus supra, olera non tam ali-
menti quam medicamento rationem habe-
re; id maximè intelligendum est de sequentibus
herbis quarum meminere Salernitani. Paucę enim
ex iis sunt quę sint edules quibusve pro alimen-
to utamur, pro medicamento vero frequenter.
Ac inter eas paucę admodum refrigerantes re-
periuntur, quod existimarent Salernitani cali-
das herbas & calefacientiā medicamenta mayo-
rem familiaritatem habere cum calore nostro
nativo, quam refrigerantia, ut alicubi Gal. obser-
vavit. Quas autem herbas confusim & sine or-
dine Salernitani descripserunt, eas ordine certo
digessimus; non quidem ita exacto ut primo de
radicibus, mox de foliis, deinde de floribus, ac
demum de seminibus agatur: sed primarum qua-
litarum, quibus vigent, rationem eam habui-
mus, ut imprimis Calefacientes omnes ac hu- Ordo
meſtantes expoſuerimus, deinde calefacientes hujus
& deſiccantes; tertio loco refrigerantes ac hu- partis.
meſtantes: & tandem refrigerantes ſimul &

desiccantes: & eas quidem primis locis, quæ in primo sunt ordine calefacientium, vel refrigerantium; secundis, quæ in secundo, & sic de cæteris. Mihi si agendum fuisset de omnibus oleis; vel Galeni methodum secutus essem, vel exactiorem quamdam rationem investigassem: hic quia pauca sunt prædicto ordine contentus fui. Est vero primum hoc caput de buglosso ex manuscript. additum, cujus meminisse

De bu- videtur Bruyerinus c. 16. lib. 8. de re cibaria.
glosso. *Tantum*, inquit, *buglosso* veteres tribuisse reperio, quod in vinum coniecta potantibus animi hilaritatem voluptas temque auget: licet hoc intelligi quoque possit de Dioscoride ex cujus cap. 123. lib. 4. hæc doctrina desumpta est. Hic autem primo occurrit difficultas de buglosso, quonam scilicet nomine veteribus appellaretur, & qua hodie donetur appellatione: nec enim convenit inter Botanicos quomodo à nobis appelletur ea herba quæ à similitudine linguæ bubulæ *βύλασσον* καὶ *βύλαστος* Græcis dicta est. Potior tamen eorum pars & sanior *buglossum* veterum credit esse eam herbam quam hodie *Boraginem* vocamus appellatione forsan deducta à Lucanis, qui eam *Coraginem* nuncupabant, ut observatum habetur apud Apuleium lib. de medicaminib. herbarum cap. 41. Et sane qui descriptionem Buglosso apud Dioscoridem & Avicennam contulerit cum boragine nostra, eandem plantam esse deprehendet. Est enim ut *buglossum* Dioscoridis, sic *borago* nostra foliis verbasco similibus nigrioribus tamen & asperioribus, quæ in terram inclinant & bubulas linguas tum forma tum asperitate imitantur. Contrà *buglossum* nostrum vulgare folia habet oblonga, echio simi-

Nomen.

lia, non ita lata ut bubulas referant linguas; deinde minus in terram vergunt, quin potius surgunt è toto fermè cespite sursum tendentia, nec aliqua ex parte verbascum referentia. Alias rationes omitto quæ fufius exponuntur à Mathiolo, Dalechampio, & aliis Phitoptris; est ergo hoc caput intelligendum de *boragine* nostra, sequens vero de *bugloſſo* vulgo dicto.

Differentiæ bugloſſi Bauhino multiplices: aliud enim est fativum, aliud sylvestre: fativum aliud latifolium; hocque vel vulgatum, cœruleo, albo, roseo flore, vel peregrinum quod vel semper virente folio vel luteo flore, & aliud angustifolium quod sinuato est folio, vel non sinuato; hocque majus & minus: At sylvestre majus & minus est, hocque duplex; latifolium, & angustifolium.

Temperamentum bugloſſi Galen. lib. 6. simplicium humidum calidumque; est idque primo statim excessu, urinam proritare & sitim sedare voluit Simeon, alvum vero movere expertus est Symphorianus Campegius ex observatione Bruyerini, ex ejus enim frequentiore & copiosiore usu in alvi profluvium aliquando incidit. Mirum vero alicui videri potest quod diuriticum sit, cum humidum & calidum existat; sed in eo duplex est substantia; deterforiam scilicet, quæ ex asperitate foliorum deprehendi potest; alia vero est intima ac profunda; viscosa scilicet & humida cui vis inest emolliendi: alimentum autem eam herbam suppeditare inter cæteras à lactuca optimum plurimi existimant, propter temperamentum quod assine habet cum temperamento humano. Sed præcipua laus in exhilarando consistit, tristitiam submovendo, cordis affectus de-

Species,

Temperies,

Bugloſſum ex hilar.

Nepenthe
thes
Homeri-
cum.

pellendo. Nam, ut aiunt Salernitani, vel macerata in vino, vel decocta ex aqua gaudium & lætitiā creditur afferre, melancholicos morbos avertere, animi deliquiis subvenire, uno verbo, exhilarare ac mœrorem discutere. Vetus ea persuasio est à Trojani belli temporibus ad nostra usque sæcula propagata. Eam enim describi ab Homero Odyss. δ, & Nepenthes nomine designari credidit antiquitas. Narrat Homerus Helenam convivis suis vinum exhibuisse in quod pharmacum miserat, & iniecerat.

Νηπενθές τ' ἀχολόν τε, κακῶν ἐπίκλητον ἀπάντων,

ὅς τὸ καταβροῦζειν ἐπὶ κρητῆρι μίγνιν

οὐκ ἂν ἐπιμείριος' γὰρ βάλοι καὶ δάκρυ παρσίων.

Hoc est, *medicamentum absque dolore & ira malorum oblivionem inducens*, quod qui degluti-rit postquam crateri mixtum est, non utique tota die *profundere poterit lacrymas à palpebris*. Hoc vero pharmacum datum fuisse Helenæ à Polydamna Ægyptia Theonis uxore postea Homerus obser-
vat, fuisseque plantam aliquam significavit, subdens fertilem terram Ægypti plurima phar-
maca salubria producere ac proferre. Ac sane Plutarch. sympof. lib. 1. quæst. 1. buglossum fuisse eam plantam, talemque à veteribus habi-
tam innuit, licet illud ἀλλήγοεικὼς paulo post interpretetur. In quam quoque sententiam ivit Macrobius saturnal. lib. 7. cap. 1. Sed Cœlius Rhodiginus lib. 19. cap. 3. & Joan. Spondanus comm. in Homerum, minimè allegoriam fuisse probant, sed verum pharmacum ac ipsum qui-
dem, ut probabile videtur, buglossum, quod usu buglossi *sanguis clarior fiat, expurgatiorque; porro & cor confoveatur, à quo mox & hepar: id autem sic affectum laudabilem sanguinem producit.*
unde

unde cooritur latitia. Equidem non desunt gravissimorum virorum auctoritates quæ vim illam buglossa tribuant. In ea fuit sententia Dioscorid. lib. 4. cap. 123. Galenus lib. 7. simplicium, Plinius lib. 25. cap. 8. Paul. Æginet. lib. 7. & Apuleius Plat. de medicaminibus herbarum cap. 41. quam ob causam Plinio herba illa dicta est *εὐεγέσμων* ab efficienda voluptate. Cæterum quemadmodum Rhetores auctore Antiphonte apud Plutarch. in ejus vita *πῆς ἀλυσίας τέχνη*, artem qua mœrore & luctu oppressos verbis levarent, excogitasse dicuntur; sic Medici depellendo mœrore medicamenta invenere, quæ *πιστά* juxta Æschylum, quasi *ποτά*, vel *πόηα* quod ebiberentur, vocata sunt. An vero Borrago ejuscemodi sit quæ vel vino macerata, vel ex aqua decocta, vel quacumque ratione, tam secundum flores ac folia, quàm secundum radices assumpta lætitiâ pariat, mœroremque fuget, investigatione indignum non videtur. Omnes enim uno ore id pronuntiant, melancholicis affectibus præscribunt, flores ejus inter cardiaca constituunt, certa ratione cordi amicos volunt, denique nullis cordis morbis non opitulari censent: Et tamen nemo quem viderim extitit, qui explicaret qua buglossa ratione hos omnes præstaret effectus. Licet autem hæc quæstio therapeutica potius sit quam diæretica, ne quid tamen necessarium prætermisisse videar, quid de ea sentiam breviter expono. Imprimis ex Galen. lib. 5. simplicium, supponendum est inveniri quædam medicamenta quæ *certis partibus præcipue & maxime prosint*, ab inexplicabili temperamenti proprietate; sed *ea non ita esse propria illis partibus*, quin aliis quoque membris prosint, quamvis non ita ma-

Exhibi-
laran-
tia me-
dica-
menta.

Medi-
camen-
ta par-
tibus
desti-
nata.

nifeste nec propriè. Ab hoc effectu medicamenta alia dicta sunt cephalica, hepatica, splenica, ophthalmica, stomachica quæ peculiari quodam modo caput, hepar, lienem, oculos, stomachum juvarent. Ac profecto potior medicorum pars ab occulta proprietate, formali ratione, acut loquuntur, à tota substantia proficisci hunc effectum volunt, nec alias inquirendas esse causas pari ratione atque non experimus causas cur à magnete ferrum trahatur. Hanc ob rem facultates istæ nulla ratione, aut epilogismo, sed experientia sola deprehenduntur. Alii tamen emunctæ naris Medici secuti Galen. lib. 13. meth. med. cap. 17. ratiocinatione deprehendi has vires docent, sumpta nimirum indicatione à parte, pro cuius variis conditionibus, fortiora, vel blandiora, validiora, vel mitiora remedia convenire definiunt. *Similia*, inquit Galen. *genere medicamenta ambo viscera, jecur & lien postulant. Caterum tanto valentiora lienis quanto crassiore utitur alimento. Scirrhus igitur laborantibus ipsis convenientia nutrimenta sint genere quidem eadem, sed majori minorique ratione differentia. Quale ergo est jecori medicamentum absinthium, tale est lienis capparis cortex, quale rursus jecori est cupatorium, tale est lienis scolopendrium. Itaque etsi capparis ex oxymelite edatur, utilis sane est utrique visceri, caterum nec ipsa pari modo nec similiter mistum habens oxymeli. Nam & ipsa copiosior & ex minus diluto oxymelite lienis erit utilior.* Hæc Galen. Ex quo inferimus virtutem quæ medicamenta & alimenta partem aliquam juvant, non esse occultam & à tota substantia; sed manifestam & à manifestis qualitatibus repetendam. Etenim si validiora & obstruentia, dissecantia &

attenuantia cum nonnulla adstrictione lieni familiaria facit, minus valida jecori; certum est eum non tam qualitarum occultarum quam manifestarum rationem habuisse. Et re vera quoniam per alterationes multas quas in corpore subeunt medicamenta, vis eorum paulatim infringitur ac imminuitur, adeo ut quod, exem. gratia, in jecore præstare possunt, non possint efficere in liene; Cupatorium seu Agrimonia, cum & propter tenuitatem partium, tū & extergendi ac incidendi facultatem citra manifestum calorem, & propter modicam adstrictionem jecori familiaris, sit, agrimonia, inquam, eas omnes vires explicare potest in jecore, ultra jecur & in liene præsertim, non potest nisi quam tenuissimè, quia *agens omne naturale*, ut aiunt philosophi, *agendo defatigatur*, & in fine mollius agit ob patientis resistantiam & reactionem: Scolopendrium vero quia & paulo vehementius adstringit, & potentius multò deterget cum calore paulo majore quam sit in Cupatorio; idcirco vires eas servat incolumes ad lienem usque, ex quo ei dicitur amicum. At vero si incidendum, attenuandumque esset cerebrum, scolopendrio non uteremur, quod ejus vires infringi necesse sit, priusquam in cerebrum agat. Itaque usurpamus betonicam quæ & calidior est, & cum adstrictione incidendi facultatem eximiam habet. Et hæc de medicamentis à parte denominatis, quæ pro fundamento supposuimus.

Sed insuper observandum est, partes maximè Robo-
juvari medicamentis quæ vulgo *Roborantia* dicuntur, quæ quidem nonnulli penitus Adstringentia esse volunt, nec alterius facultatis. Robo-
rare enim definiunt, *moderata adstrictione tonum*

Robo-
rantia
medi-
camentis
ta,

membri, seu partis alicujus conservare. Hęc licet vulgo accepta, usuque longo usurpata, viris tamen doctissimis ac solertissimis probata esse non possunt. Etenim si medicamenta illa Galeno *τονωτικά*, seu potius *τονικά* dicta fuere, quę tonum partibus reddunt, possuntque ut loquitur ipsemet Galen. *ῥώσιν* i. *robur afferre*; quęcumque aliqua ratione parti robur addent eique tonum restituent, ea omnia erunt roborantia. Quę quidem doctrina desumpta est ex Galen. lib. de optima secta c. 5. ubi reprehendit methodicos Themisonis & Thessali sectatores, quod firmitatem corporibus conciliari autumarent sola adstrictoria ratione, cum concilietur iis quę membrorum vires augent, faciuntque ut partes liberę & facile proprios usus consequantur actionesque suas convenienter exercent. Ergo cum partis robur in eo consistat, ut ea rectę operetur, ususque proprios obtineat facilę, expeditę, sine molestia, certum est robur a sanitate optima partis, seu quod idem est, ab ejus nativa constitutione ac conformatione non differre. Cum vero pars quępiam, egre, difficulter, tardę, aut cum molestia actiones suas exercet, seu naturales sint, seu vitales, seu animales, imbecilla dicitur, debilis ac minimę robusta. Sic qui robusto sunt stomacho, cito atque perfectę cibos digerunt & in chylum laudabilem vertunt: qui imbecillo, tardę, imperfectę ac difficulter coquunt, vitiosumque chylum generant. Idem de cęteris dicendum. Quo posito vel meridiana luce clarius illufcescit, ea medicamenta roborantia dici, quę quocumque modo robustam partem, hoc est sanam, vigentem; valentem, optimęque operantem efficiunt, seu id fiat adstringendo, seu laxando, seu refrigerando,

seu calefaciendo, seu spiritus dissipatos restituendo, seu denique imbecillitatis causam quamcumque removendo. Nec sane roborantium materia, aut differentiae multiplices dignosci possunt, nisi quot sint causae imbecillitatis virium sciatur. Eas autem omnes Galen. comm. in lib. 2. Hippocr. de rat. victus in morbis acut. text. 47. enumeravit, ipsasque in tabellam redegit Henric. Smet. Miscellan. lib. 1. ep. 3. & 4. in qua de roborantibus ex doctrina Erasmi copiosè differit.

His praëctis velut disputationis totius fundamentis, non arbitramur à tota substantia cordi buglossum amicum esse & familiare, sed à qualitatibus suis manifestis; nec per adstrictiorem robur cordi afferte, sed per aliam facultatem, nec denique omnibus modis, quibus lætitia in corpore conciliatur, gaudium afferre, sed tantum aliquot. Nemo enim nescit quædam præsidia lætitiæ afferre augendo spirituum substantiam, ut vinum; alia depurando spirituum turbulentiam, ut aromatica: alia refrigerando spirituum æstum, ac fervorem, ut succus limonium; alia spirituum effluxum prohibendo, ut aqua frigida: alia spiritus sopitos ac terrore languentes excitando, exsuscitando, ut suaveolentia omnia; alia sanguinem arteriosum & venosum superflua humiditate, atque ichorosa expurgando, ut detergentia, incidentia, sudores & urinas moventia; alia cordis siccam intemperiem ac frigidam emendando, ut calida humida; alia crassiorem ac terrestrem sanguinem diluendo, ut humectantia; alia aliis modis, ut legere est apud Avicen. c. 9. tract. 1. de virtutib. cordis. Porro Buglossum lætitiæ affert oppugnan-

do succum melancholicum; qui cum frigidus sit & siccus, emendari nullo alio remedio potest quàm calido & humido quale est buglossum. Deinde cum tristitiæ proprium sit, ut ait Avicen, c. 6. prædicti operis, calorem naturalem debilitare, atque in toto corpore spiritus atque adeo humores cogere ac inspissare, quæ affinia sunt calori nativo, quæ diluendi ac detergendi vim habent, ea & calorem nativum augere poterunt, & inspissatos spiritus diluere. Atqui buglossum quia calidum & humidum est, affine est & amicum calori nostro nativo qui calidus quoque & humidus est; iisdem quoque qualitatibus vim habet diluendi, discutiendi, leviter incidenti: qua vero asperum est, hoc est detergens, blandè defæcat, mundat, & expurgat, imo quia diureticum, coactos humores solvit, & quod serosius est atque aquosius per urinas depellit. Quod si quis objiciat facultatem istam cardiacam buglossi, non tantum ab illis causis enumeratis proficisci, sed ab altioribus, cæcis nempe & occultis: nam ut negari non potest eam herbam cordis affectibus frigidioribus prodesse calore suo, sic inficiari nemo debet abstrusis & occultis viribus cordi calido & quovis modo affecto prodesse, cum buglossum in calidis, frigidisque cordis morbis, & in affectu melancholico, tam à succo nigro frigido, quàm à bile atra calida inducto quotidie præscribatur sine delectu à Medicis pene omnibus; huic objectioni primum respondeo, prudentes & rationales Medicos maximum habere delectum medicamentorum in curandis cordis affectibus, nec semper & ubique buglossum præscribere: alia enim remedia conveniunt intemperiei frigida, alia calida; rur-

Obje-
ctio.

Solu-
tio.

sum humidæ alia, alia siccæ, ut videre est apud eos, qui de curandis morbis scripsere. Deinde adde propter moderatum buglossi temperamentum nostræ naturæ familiare, fieri ut in omnibus morbis conveniat, non tam causas morbificas oppugnando, quam nativum calorem fovendo, & excitando nullo noxæ periculo ob æqualis temperamenti moderationem. Porro maceratum vino buglossum potentius exhilarat, & causas mœroris aufert tam ratione sui quam vini, cujus inventor Lyæus, quasi solvens curas ac mœrorem discutens, à veteribus denominatus fuit. Nec diffiteor virtutes buglossi intendi maceratione vini potius quam alterius liquoris, sunt enim nonnulla quæ his potius quam illis consentiant, sicut diximus fontana aut fluviali aqua coqui facillè legumina, pœtali indurari & minimè percoqui. Plena sunt exemplis omnia ab his ergo superfedeo.

Buglossi
si vires
vino in-
tendun-
tur.

Ultimo loco testat quærendum cur Prophetæ Nomi-
apud Dioscoridem & Apuleium buglossum voca-
bunt *γόνιον αἰλώρε* filium, seu genituram felis. An
hoc propter herbæ excellentiam dictum est, quæ
apud Ægyptios non minoris fuit dignitatis quam
felis? Scimus autem ex Strab. lib. 17. felem pro
deo habitam apud Ægyptios. Nam *quædam ani-*
malia sunt, inquit Strabo, quæ Ægyptiî univer-
si colunt, quemadmodum ex terrestribus tria; bovem,
canem, felem, ex aquatilibus duo, lepidotum piscem,
& oxyrynchum. An vero à Magis sit appellatum
buglossum propter similes vires buglossi & ex-
crementis felis à sagis tributas? Observatum ex
eodem Dioscoride & Apuleio, decoctum radicis
borraginis quum tres thyrsos seminis emittit, ter-

Felem
Ægypti
colunt.

tianis opitulari, quæ autem quatuor thyrsos habet, quartanis febribus mederi, quæ medendi ratione plane superstitiosa est & magica, proinde ex textu Dioscoridis à viris prudentissimis expuncta. Scribit vero Plinius lib. 28. cap. 10. *Iubere magos ut excrementa felis cum digito bubonis quartanis febribus adalligentur, & ne recedant, retineantur ad septenum circuitum*, quod etiamnum commemoratur à Sexto Philosopho cap. 18. lib. de medicina animalium. Annon quoque hæc magica & superstitiosa curatio? Sed fortasse innuere voluerant Magi, hoc est naturæ mystæ, quandam esse inter hanc herbam & felis amicitiam, qualem novimus esse felibus affectum erga radicem valerianæ quam æluron, seu elurion vocari posse monet Gesnerus lib. 1. de quadrupedibus, aut herbam gattæ ut vult Sylvatic. in pandectis: vel erga nepetam, quam vulgus herbariorum catti herbam, cattariam, seu gattariam nominat; cujus odore magnam felles capiunt voluptatem, esuque ejus gaudent, quo solo concipere dicuntur. Non ausim à præstantia seminis felis hanc nominis rationem deductam asserere, licet enim sciam vulgo dici felem Zibethi certo anni tempore incallescere, & ita venere exstimulari, ut se ipsum corrumpat, liquoremque illum odoratum & pretiosum, ceu genitale excrementum emittat; tamen quia non ignoro ignotum veteribus fuisse felem Zibethi, idcirco conjecturam illam nominis asperno; nec insuper ejusmodi est momenti, ut in ejus investigatione laboris multum impendere debeamus.

Semen
Zibethi
odora-
cum.

De Boragine.

CAP. XXII.

Dicit Borago, Gaudia semper ago. "
 Cardiacos aufert, Borrago gaudia confert. "

Animadversio.

PRæcedenti capite probavimus *Buglossum* Græcorum vulgarem esse nostram *boraginem*. Jam vero dicimus boraginem de qua hic agunt Salernitani, esse buglossam nostram vulgarem. Non conveniunt autem Botanici quonominē buglossa nostra à veteribus fuerit donata. Ludovicus Anguillata sectione 14. in lib. 1. simpl. non aliam esse à *Lycophi* monuit, cui subscribit Dodonæus stirpium pemptadis 5. lib. 1. cap. 10. Alii *echium* volunt, alii *Cirsium*; omnes tamen conveniunt boraginem vulgarem à vulgari buglossa, viribus & facultate non dissentire. Proinde quod dictum est antea de buglossa nunc de boragine id subintelligendum. Unum superest examinandum, videlicet quid per *Cardiacos* hic Salernitani intelligant, paulò enim est obscurioris significationis hoc vocabulum. Ejus tamen omnes sensus tam à Græcis quam à Latinis Medicis acceptos & usurpatos sic enucleavit doctissimus Mercurialis. Variarum lect. 6. cap. 1. ut nemini scrupulus hære re possit. Ejus itaque insistens vestigiis credo hic non Cardiacos Græcorum, sed Latinorum audiendos esse, eos nimirum qui in syncopem

Nomen
 bora-
 ginis

delabuntur, qui corde laborant, qui præ mœ-
 rore animo deficiunt, quos eadem ratione ju-
 vat buglossa, ac vulgaris borago. Vide præcedens
 caput, ne bis coctam crambem apponere cogar.
 De boragine nonnulla observatur digna habet
 Petrus Hispanus comment. in librum dietarum
 particularium Isaaci, quem consulere non pi-
 gear.

De Malva.

CAP. XXIII.

D*Ixerunt Malvam veteres, quod molliat al-
 vum:*

*Hujus radices rase solvunt tibi faces;
 Vulvam moverunt, & fluxum saepe dederunt.*

Hic igitur de facultatibus Malvæ. Et primo
 quidem versu, qui ex lib. 2. cap. 36. Æmi-
 lii Macri huc adscitus est, veteribus Latinis
 Malva ab emollienda alvo dictam esse traditur.
 Cujus sane rei testis etiam M. Varro, qui
 Malvam, quasi molvam quod alvum molliat,
 dictam esse contendit, quippe quæ clysteribus
 infusa vel in cibo accepta ventrem facile mo-
 veat. Quinetiam Græcis *μαλάχην* ab emolliendo
 alvo nomen traxit. Siquidem ipsis *μαλάττειν* mol-
 lire significat. Antiqui enim ea in acetariis cum
 lactuca ad subducendam alvum utebantur. Un-
 de Martialis lib. 10. Epigrammaton:

*Exoneraturas ventrem mihi villica malvas
 Attulit, & varias quas habet hortus, opes,*

Et alibi :

Utere lactucis & mollibus utere malvis.

Cæterum hoc olus facile subdicitur, non modo propter humiditatem, verumetiam propter genuinam viscositatem, & potissimum quando quis cum oleo & garo copiosam ipsam sumpserit. Atque ob id inter quatuor etiam emollientia, quorum decocto in clysteribus ad induratarum facium educationem passim utimur, primum locum sibi vendicavit. Porro duplex malva est. Una quidem floribus sanguineis, altera vero candidis, & in hac quam in illa major emolliendi vis inest.

Secundo deinde versu innuitur, radices Malvæ raras facibus educendis esse accommodas; & maxime quidem, si inde, perinde atque è radicibus Mercurialis, βάλανοι, id est, glandes sive suppositoria fiant.

Tertio demum versu, Malvam menses ciere dicitur, quod & ipsum sane ob manifestam humectandi facultatem ac genuinum lentorem præstat. In sessione namque uterum emollit, ita ut venena ejus ab acri sanguine promptius fundantur. Quinetiam menses provocare certo se experimento didicisse Platearius adserit. Folia Malvæ trita cum foliis salicis omnibus emplastris commodiora sunt. Nam & inflammari non sinunt, & sanguinem sistunt, & recens vulnus cicatrice includunt. Sed & luxatis ac contusis medentur. Phalangiorum quoque & reptilium plagas curant folia ejusdem, si cepas & porrum triveris, eisque miscueris, ac imposueris. Siquis vero sylvestris Malvæ succo cum

illinatur, à vespis & apibus non pungetur: sed & qui punctus jam est, succo opem sentit: & folia Malvæ contusa & imposita, similiter percussum ab illis sanant. Similiter autem curat Malva illita lichenas, & occulta fœminarum vitia. Succus vero ejus auribus instillatus dolorem aurium sedat. Cum melle acceptum thoracem pulmonemque juvat, & raucam vocem lenit, hepaticos sanat, & comitali morbo apprehensos resipiscere facit. Eodem modo & nephriticis, & ischiaticis auxiliatur. At vero decoctum ipsius potatum difficultatem emittendi urinam emendat, lapides conterit, somnum conciliat, facilemque partum præstat. Prodest etiam erosionibus vesicæ & intestinorum vulvæ sedisque, clystere infusum. Malva illita inflammationes lenit, eaque quæ indurata sunt emollit. Plura Dioscorides lib. 2. cap. 106. Plin. lib. 20. cap. 21. Gal. lib. 7. de simpl. medicament. facult. cap. 95. & lib. 1. de aliment. facult. cap. 42. Constantinus Cæsar lib. 21. de agricult. cap. 11. & Simeon Sethi in syntag.

Animadversio.

Licet Salernitani toti sint in recensendis Malvæ facultatibus medicamentosis, non est tamen existimandum hic eos de Malva agere, velut de puro medicamento, cum curam susceperint describendorum alimentorum. Fuisse ergo eam in cibum usurpatam testatur Hesiodus lib. ἐργ. καὶ ἡμερ.

Malva
in cibis.

Ἡήτοι εὖ δ' ἴσμεν ὅσῳ πλέον ἡμῖν πάντος,

Οὐδ' ὅσον ἐν μαλακῇ τε καὶ ἀσφοδέλῳ μέγ' ὄγει.

Id est, *Stulti neque sciunt quanto plus dimidiū sit toto, neque quam magnum in Malva & Asphodelo bonū.* Hujuscemodi bonum exponit Hesiodi commentator Tretzes his verbis: ἔδὲ γινώσκουσιν ὅσον μέγα ἔφαλος ἐν μαλάχῃ καὶ ἀσφοδέλῳ εὐτέλδοσι λαχάνοις ὑπαί-
χαι. *Ignorant quam magnum auxilium & commo-
ditas existat in frugalibus oleribus, Malva & Aspo-
delo.* Certe Diphilus Siphnius apud Athenæ. 2. Deipnos. Malvam esse εὐχρλον boni succi, arteriam lenire, acres in corporis superficie succos educere, renum & vesicæ irritationibus prodesse, excerni facile, & mediocriter alere prodidit. Cujus sententiæ videtur fuisse Horat. Epodon ode 2 salubres Malvas vocans & contra attagenem ionicum jucundiores. Galenus quoquelib. 2. de aliment. facult. eam voluit mediocriter nutrire, succumque præbere crassum & lentum, si quidem conferatur cum Succo lactuca & beta: hujus enim tenuium est partium tergendique facultate præditus, illius autem inter utrumque est veluti medius. Nihil autem Malvam magis commendat quàm medicamentum illud ἀδελφον καὶ ἀλιμον, hoc est, sitim famemque sedans, cui utilissimè injectam Malvam notavit Hermippus Callimachius apud Athenæ. Eam vero compositionem fuisse ex Asphodelo & Malva ostendit Proclus comment. in Hesiodum ex auctoritate Herodoti & Plat. in legibus. At Tretzes aliam affert descriptionem, simulque ejus pharmaci quo veteres pro cibo & potu utebantur, commoditatem & usum.

Σκύλλης, inquit, τὸν ὄγκον, καὶ μαλάχης τὰς κλάδας,
τεμὼν ἐν ὀλίγῳ σωκρεάτης καὶ μέλι.

Καὶ πᾶν π βραχὺ πρὸς Ἑφελῶ ἐπὶ τμήματων,

Οὐκ αὖ πρὸ ὧδης ἢ λιμὲ τὸ πυρφόρον,

ἢ σωκρεάτης ἀκριβοῦς καὶ πρὸς τέχνην.

Hoc est, *Scilla cepam*, & *malva firculos* atque *germina contundens in mortario mel admiscebis*, cuius *minimam portionem si pro cibo sumas*, famis ignita *missilia haud est quod timeas*; si modo exactè & ex arte omnia mista fuerint. Aliam alimi compositionem habet ex Plutarcho Jo. Langius epist. 28. lib. 2. apud quem plura lege. Quæ autem esui aptior fuerit ex omnibus malvis, non constat inter auctores. Sativam quam Græci, ἀγρίαν μαλάχλω, seu ut loquuntur Attici μολόχλω vocant, Dioscorides χειρᾶν, quod in inculta & inelaborata terra succrescat, alii ἀκοπὸν, hoc est doloris mitigativam, sativæ quæ & hortensis & κηπευτὴ & à nonnullis rosa ultramarina, & rosa hyemalis dicitur, præferunt, inter quos est Diphilus apud Athenæum & Dodonæus in stirpium historia. At Dioscorides & Galenus sativam sylvestrianteponunt, meo quidè iudicio sapientissimè, quemadmodum enim ex cichoriis & lactucis domesticæ suaviores sunt sylvestribus, sic & ex malvis sativa esui longe aptior agresti. Decoquantur autem malvæ folia, quibus lubrica redditur alvus unde Cicero 7. epist. epist. ad Gallum scribit se à malva deceptum, quoniam ejus esus alvi profusionem concitasset; quo pertinent duo illa loca Martialis à Commentatoribus allata. Nonnulli cymas & cauliculos, asparagorum more ex oleo & aceto prima mensa vorant. Malvæ tamen cibum averfatus est Pythagoras apud Laertium ubi inter ejus symbola hoc habetur: μαλάχλω ἐμπύττει, οὐδέ τις δέ *Malvam sere ne tamen edas*. Cujus symboli rationem non satis expressisse videtur Brassicanus, prætermisit Beroaldus. Ego vel id dictum fuisse à Pythagora existimo propter malvæ dignitatem, vel propter effectus ejus nonnullos,

Ex
mal-
vis quæ
melior.

Malva
absti-
nuit Py-
thag.

instituto Pythagoræ alienos. Scribit Ælianus lib. 4. de varia hist. cap. 17. Pythagoram *ἱερώτατον τὸ τῆς μαλάχης φύλλον*, *sanctissimum esse folium malvæ* dixisse, cujus radicem adoratam fuisse in maximis periculis, notat Lucianus lib. 2. verarum historiarum, innuitque sermone adversus indoctum, adamatam à Musis. Sed præterea tanti facta est à veteribus malva, ut *Omnimorbiam* appellarent, quod *eius succi cyathus dimidiis quotidie haustus*, ab omni morbo utentem tueatur; ex Plinio cap. 21. lib. 20. Deinde colligere licet ex eodém Pythagora, eam inter donaria atque ornamenta fanorum repositam: nam apud Dioscoridem malvam *ἀνθήμα* vocavit quasi *ἀνάθημα* seu *ἀνάθημα*, quod est delubrorum ornamentum, parietibus columnis aut lacunaribus templi suspendi solitum: cui appellatio- ni vicina est Zoroastris, vox qua malvam denominavit; Est autem illa *διάδημα*, quod est redimiculū seu corona, cujus usum credibile est habuisse malvam in Idolis coronandis, propter quem fortasse adorata est, non minus quam ipsum idolum. Denique inter dignitates malvæ hoc postremum non est, quod dicatur Osiriaca quasi Osiridi sacra, ut exponit Humelbergius in Apul. Nam & *ἡλιος ἑσπρος* existit, quoniam ejus folia cum sole circumaguntur ex observatione Theoph. lib. 2. de caus. plantarum cap. 26. Non quod cum Ægyptiis credamus malvam occulta jungi necessitudine cum Osiride aut Sole, cui hymnos ipsa concinit: aut velimus cum Proclo in libro de sacrificiis plaustum ab ea fieri in aëre adeo suavem, ut si à nobis audiri posset, harmoniam & concentum admirabilem auribus pereiperemus. Sed malumus cum Theophrato & cū Marcello Donato com. in Diosc. cap. de malva, causam repetere ex multa malvæ

Cut
malva
Soli
sequa:

humiditate, quæ dum vi & calore solis exsugitur, qua parte Sol agit, in eam proclive folium inclinatur; non aliter quam quæ in vulnus cadunt: vel putamus cum Julio Sireneo lib. 3. de fato cap. 46. cavernosum malvæ caudicem spiritumque intro conclusum; qui illac versus, qua Sol movetur; alteretur, calefiat, rarefcatque, alteratus autem ac rarefactus per corticis meatulos, à Sole (ita dixerim) rapiatur, atque trahatur naturali lumine radiorum. Lumen certe illius naturæ est, ut reflectatur, calorem generet. Truncum illum propterea, in quo iidem spiritus continentur, & à quo tenuissimi propter calorem expirant; ad eam orbis partem ad quam fertur Sol, secum ita affecti illi & expirantes inclinant. Rationi nempe congruum est, ut ea parte inclinetur surculus, qua jam jam inclusus spiritus calidus & tenuis factus expirat & evanescit. Sed nec fortasse absurdum erit, existimare Pythagoram non ducendam Malvam in esus & alimenta, quod sacris ejus cæremoniis ac mysteriis, hoc est magicis superstitionibus & curationibus inserviret *Mirum*, inquit Plinius, *aquam radice Malvæ addita addensari sub dio atque lactescere*. *Mirum etiam adalligatam in lana nigra potius quam alba, mammæ vitiis occurrere*: *Mirum denique tres radices potius quam duas aut quatuor, juxta adalligatas tenesmo & dysentericis utilissimè infundi*. Hæc multos in stuporem adducere possent, nisi vi magica & Pythagorica vanitate effici in memoriam revocarent. Atque hujuscemodi sunt rationes ex dignitate Malvæ deductæ, quibus juduci potuit Pythagoras ut esum Malvæ prohiberet. Quæ sequuntur desumptæ sunt ex effectu Malvarum Pythagoræ præceptis repugnanti. Ea est stimulatio & irritatio ad venerem, cujus usum dicitur Pythagoras perpetuo prohibuisse.

buiffe. Atqui tradit Xenocrates *semen unicanlis Malva aspersum genitali fœminarum aviditatem augere ad infinitum. Quin & semen tritum adalligant brachio genitale non continentium. Imo vero quod deterius est, credidit Olympias Thebana, abortivas esse cum adipe anseris.*

His de esu & usu malvę, pauca de ejus temperamento adjungo, in quo assignando Medici dissentiunt. Simeon Sethi frigidum & humidum constituit in primo gradu, Isaac lib. diætarum particularium, frigidum in primo, humidum in secundo, aitque Gal. malvam facere medium inter frigidum & humidum. Isaaco assentitur Pet. Hispanus. in comm. conaturque probare minimè calidam malvam. Alii vero inter quos est Gal. & Oribasius, calidæ & humidæ naturæ esse volunt : quibus quoque favere videntur Paul. Æginet. & Ætius qui illi vim digerēdi ac leviter discutiendi attribuunt ; atqui docet Galen. vim illam caliditati esse junctam ; vim quoque pepticam concedunt hoc est maturandis inflammationibus idoneam ; sed & vis illa à calore & humore est : omne enim pepticum conforme naturæ humanæ. Ratiocinatio Galeni probantis malvam calidam hujuscemodi habetur lib 2. de alim. *Porro succo Malva lentior quidam inest, qui lactuca non inest, à refrigerandoque abest perspicue, id quod etiam antequam edas intelleges si utrumque olus vicissim calido cuiuspiam affectui cataplasmatibus modo applicueris. Senties enim in hoc cataplasmate lactucam quidem manifeste refrigerare, Malvam autem calorem quemdam habere moderatum ac tepidum.* Quibus verbis nihil esse potest illustrius. His conciliandis authoribus unum est quod apponam ; jam aliquoties à me propositum : scilicet alios loqui de Malva velut de medicamen-

Tem-
peries
malvæ
an ca-
lida
vel fri-
gida.

to, alios de eadem velut alimento. Ut medicamentum, modicè calida est & humida, ut proposito Galeni exemplo patet, & virtute Malvæ tam peptica quàm discutienti. Ut alimentum, frigida est & humida, quia humiditate sua aquosa sanguinem aquosum & serosum & continuo etiam frigidum gignit. Huic distinctioni proponendæ lucem mihi prætulit Paul. Ægineta, qui de malva duobus diversis locis egit. Primo quidem lib. 1. de re Medica cap. 7. de alimentis ex oleribus; ubi malvam dicit frigefacere, licet non manifestè: altero vero, libro 7. cap. 3. de facultatibus medicamentorum simplicium; ubi eam moderatè discutere ac mollire astruit: quod argumentum est, duplici consideratione malvam teneri medicamenti & alimenti. Nullus vero mirari debet, gemino illo respectu duplicem tribui malvæ facultatem: nam & vino id accidit, quod ut medicamentum siccare corpus dicitur, ut alimentum humectare ob copiam sanguinis quam gignit. Cæterum malvæ differentias omnes non explico: repetatur ex Botanicis ac præcipuè Bauhino: Interim moneamus cum Casaubono cap. 18. lib. 2. in Athen. malvæ semen Phaniam vocare *περιμαπικὸν τύπον*, Dioscoridem τὸν καρπὸν fructum, Hesychium & alios placentam, quod orbiculus ille pectinatim sit incisus, ut solent incidi placentarum crepidines. Subjungamus quoque appellationis malvæ rationem ex Bapt. Porta deductam phytognom. lib. 4. cap. 19. Apud Dioscoridem notatum est malvam à quibusdam αἰγρὸς ἀπλωὰ hoc est capræ splenem vocari, ab aliis οὐρὴν μύρς, urinam seu caudam muris. Bapt. Porta malvæ folia cum liene similitudinem habere asserit, & easdem facultates possidere quas habet capræ lien, hinc nominis ra-

Semen
malvæ.

Nomi-
na.

tio. Cauda autem muris dicta est ob ejus sureulos renuiores ac exiliores qui referte aliquo pacto possunt muris caudam, Sed sileo : tædet enim me harum ineptiarum.

De Rapis.

CAP. XXIV.

Rapa juvat stomachum, novit producere ventum,
Provocat urinam, præstatque in dente ruinam.
Si male cocta datur tibi, torsio sic generatur.

HIC tres cum primis raparum recensentur proprietates : Ac primum quidem quod stomachum juvent. Secundum, quod flatus gignant : Tertium, quod urinam provocent. Quæ sanè omnia de iis intelligi debent, quæ bellè & perspicuè cum pinguibus carnibus percoquuntur. Ea enim jucundiora ac gratiora stomacho fiunt. Satis tum nutriunt, tum impinguant, sed humentem ac fluxam carnem creant, flatus & genitale semen generant veneremque stimulant, urinam provocant, fauces leniunt, atque thoracem ac visum : præterea (ut Anenzoar in lib. de Conservanda sanitate & tract. 8. cap. 21. lib. 1. Theysir, & Averroes lib. 5. cap. 41. collect. testantur) peculiari quapiam proprietate roborant. Fertur etiam quod fibræ illorum sive caudæ, alvum fortiter moveant : Atque hinc sane vulgati excogitati sunt versiculi :

Radix rapa bona est, comedenti dat tria dona,
Visum clarificat, ventrem mollit, bene bombit.

Secundo deinde loco, duo eorundem referuntur incommoda. Nam & dentes lædunt, & torsiones sive tormina in ventre suscitant. Atque his quidem malis cruda maxime obnoxia sunt. Primum enim

non ægrè modo dentibus franguntur, verum etiam minus justo in ventriculo conficiuntur, quo fit ut & ipsa corrumpantur, & fætidus præterea halitus dentibus suggerant: acciditque duplici ita nomine dentes offendi, commanducatione nimirum & halitu. Deinde vero ad istum modum liberalius ingesta concoctu sunt difficiliora, ac flatulenta magis, stomachoque noxia. Nonnunquam autem & ventrem mordicant: Quorum posterius etiam vulgato nobis indicatur versiculo.

Ventum sæpe rapis, si tu vis vivere rapis.

Crebrior vaporum usus crassum humorem generat, & obstructions jecoris parit. Ventrem nec sistunt nec movent. Inter radices tamen omnes quæ quidem edendo sunt, rapæ corporis nutritioni vel maximè conveniunt, idque ex saporis jucunditate facile deprehenditur. Ea enim eduliorum omnium natura est, ut amara, & quæ linguam contrahunt, minus; dulcia vero magis alant. Rapa autem cum aliis radicibus dulciora sunt minusque linguam contrahunt, majus etiam aliis præstare alimentum magisque victus salubris rationi convenire consentaneum est. Sanguinem tamen crassorem & melancholicum generat, cum minus justo in ventriculo ob concoctoriæ facultatis imbecillitatem conficiuntur. Coctionem autem diuturniorem postulant, eaque sunt laudatissima, quæ primæ ebullitionis aqua segregata & abjecta bis percoquuntur. Cruda ob prædictas paulo ante causas nullo modo edenda sunt. Cymæ vaporum decoctæ manduntur, & urinam cient. Rapum muria conditum, vel cum aceto & sale sumptum, minus quidem alimenti sufficit, sed multo magis appetentiam recreat. Hujus semen tritum & magna copia haustum Venerem suscitatur. Fertur, quod si

quis hoc ipsum semen cum Calamintha & Lemnia terra commixtum sumat, eo die neque veneno neque morfu venenatissima leditur. Appensum inguinum morbis peculiari quapiam proprietate medetur. Plura Dioscorides libro 2. c. 99. Plin. lib. 18. c. 13. Galenus lib. 2. de alim. facult. c. 62. & lib. 6. de simpl. med. facult. c. 98. & Simeon Sethi in Syntag.

Animadversio.

CUM hic radicum primum exemplum habeamus, secuti Galenum nonnulla universim de eduliis quæ ex radicibus sumuntur delibanda sunt nobis. Ac certè imprimis gravis occurrit quæstio ex mente Mnesitheï exorta, an scilicet inter omnes plantarum partes, sint radices deteriores. Existimabat autem Mnesitheus opere de alimentis, radices omnes concoctu esse difficiles, turbamque inferre. Cum enim radices attractum è terra alimentum reliquis plantarum partibus distribuunt, accidit ut humorem plurimum in seipsis colligant, eumque crudum, cum fieri nequeat ut ipsum radices coquant, quod ultimam perfectionem & coctionem in singulis partibus expectet. Quæ ratiocinatio Mnesitheï aliena licet à ratione non videatur, probari tamen non potuit Galeno lib. 2. de alim. facult. nec Julio Alexandrino comment. in eum Galen. locum & lib. 9. de sanit. tuend. c. 2. eam enim variis argumentis oppugnant, ostenduntque in plantis nonnullis perfectiores esse radices, magisque elaboratas quam aliæ sint partes. Et profecto si magna licet componere parvis, ne-

De radicib.
plantarum.

Radix
instar
ventri-
culi.

Notæ.

Rapo-
rum
No-
men.

mo sanæ mentis animalium ventriculū multis crudis incoctisque humoribus magis redundare pronuntiabit, quod cæteris partibus cibos apparet & concinnet; si enim excessus non sit (qui nunquam accidit in plantis, quæ naturali tantum appetitu fruuntur,) optime receptas dapes coquit coctasque excludit velut supervacuas virtute sua expultrice, quæ nec inferior est attractrice, nec retentrice. Scimus autem quod animalibus est venter, id plantis esse radicem; ut propterea deterior non sit censenda radix, sicut conditio ventriculi pejor non habetur. Diffiteri tamen nullo modo velim? coëtu omnes contumaces esse radices succi crassi & terrestris, ac ut plurimum excrementosi, non ob rationem à Mnesitheo allatam, sed propter contactum terræ, prohibitam transpirationem, aëris luminisque solaris privationem, imbrium humectationem, situm gravemque terræ minimè ventilatæ odorem, unde inficiuntur ac imbuuntur.

Porro inter radices habentur Rapa dicta Varioni quasi ruapa quod à terra ruerent, vel secundum Isidorum à rapiendo, id est comprehendendo, cum enim radice amplissima sint manu facilè comprehendi possunt. Malo tamen cum Josepho Scaligero à Græco vocabulo *ῥαπὺς* *ῥαπὺς* deducere, quo usos fuisse Speusippum & Glaucum refert Athen. 9. Deipnosoph. Sed & Galenus notat 2. de alimentis Rapa vulgari appellatione designare agrestem raphanum. ἔγωγε τε καὶ τὰ ἑξ ῥαφανίδων καὶ τὰ ἑξ κελυμένων ἐπιχειροῦσιν ἡμῖν ῥαπῶν. ἔστι δὲ ὥς αὐτὸς πρὸς ἡμῖν, ῥαφανὶς ἀγρία. Propriè tamen Græci Rapum vocant *ῥαφανίδα* ἀπὸ τῆς *ῥαφῆ*, quod est *ῥαφῆ*, quasi

orbiculatum dicas, aut in rotunditatem circum-
actum. Vocat quoque Galenus Rapum *βενιάδα*
ἀπὸ τῆς βένης, qui verrucosum locum collibus &
tumulis exasperatum significat. Ab eadem men-
te, Apollas apud Athen. rapa à Lacedæmoniis
ραπέρας hoc est ventres, dici tradidit: quod in
modum ventris tumeant, licet Nicander eo no-
mine à Bœotis Brassicas intelligi voluerit, di-
xeritque rapas vocari Zeceltidas, forsan ἀπὸ τῆς
ζελίνης, hoc est ab oleribus, sic ab Hesychio
dictis. Raporum vero plures enumerantur dif-
ferentiæ quas omnes persecutus est diligenter Diffe-
rentiæ.
Bauhinus ad librum secundum Dioscoridis.
Præcipuæ differentiæ sunt in *ἡμερον καὶ ἀγριον*, in
sativum & agreste, in *ἀρρεν καὶ θήλειον*, in *mascu-
lum & fœminam*, in *rotundum & latum*. Ro-
tundum masculum est, latum fœmina; utrum-
que autem, vel sativum, vel agreste. Galenus
vero rapas & napos confundit *ραπαλίδας &
βενιάδας*, quia, opinor, Napi in raporum ge-
nere videntur esse & raphano ac Rapo similes,
ut forma sic temperamento. Raporum vero
temperamentum ordine secundo calidum est, pri-
mo gradu humidum, cuius rei causa profert
Pet. Hispanus comment. ad Isaac. *Quia*, in-
quit, *mediante radice ordinatur ad hominem, si-
cut quædam plantæ mediante suo fructu: unde de-
bet esse magna & multum attrahere de nutrimen-
to, & quia attractio fit de calido, ideo est calida:*
*est quoque humida, quia multum attrahit de humi-
do aquoso.* Vfus in
cibis.

Ufus raporum in victu & medicina. Esitasse
quosdam rapas testatur Plinius Junior cap. 33.
de viris Illustribus, exemplo Curii Dentati, qui
ex vase fictili apud Florum rapas comedere

solitus erat. Romulum quoque rapis victitasse, & iisdem etiamnum in cœlo pasci, post Senecam in apocolocyntosi scripsit Martial. libro 23. epig. 16.

Hac tibi brumali gaudentia frigore rapa

Qua damus, in cœlo Romulus esse solet.

Euphorio Comicus testis est, Coquum Nicomedis Bithiniæ Regis apuam cupientis, cum longius à mari distaret, pisciculum illum imitatus apposuisse rapas apuis persimiles, quod Apicio tribuit Suidas. Raporum non parva gloria; quod unum dicatur in templo Apollinis Delphici dicatum è plumbo, beta una ex argento, raphanus ex auro, ordine quasi dignitatis in cibis. Carius emptum fama est rapum à Ludovico XI. Galliarum Rege, oblatam enim à Conone homine rustico rapam apud quem avidè eo cibo vesci solitus erat, mille aureis emendam duxit & inter pretiosam suppellectilem collocandam. Ex rapis autem, præsertim edulis, radix, & folia & caulis abiici solita, licet nunquam penuria melioris cibarii ipsa quoque esitata narret Gall. 2. de alimentis: Cymas etiam ejus mandi decoctas, auctor Dioscorides, Imo & homini non minor rapaciorum suis horis grati quam Cymarum, inquit Plinius, ubi per rapacia, vel cauliculos, vel raporum folia nonnulli exponunt. Minimum nutrire idem Galenus voluit, eodem lib. cap. de rapis, multum plus cæteris nutrire censuit Isaac, quo modo id intelligendum? Respondet Pet. Hispanus rapam loquendo materialiter minus nutrire borragine & lactuca: sed accidentaliter plus, quia tardius convertitur in substantiam membrorum & diutius immoratur in membris. Addit comparati rapum cum

herbis quæ nutriunt per radicem non per folia ,
 ſicque minus nutrire quam folia herbarum , ſed ma-
 gis quam alie radices. Hæc tamen poſtrema di-
 ſtinctio nodum non ſolvit , quia expreſſe dicit
 Galeni textus latinus Martino Gregorio inter-
 prete , ſi aqua incoquatur nullam plantarum con-
 generum minus nutrire. Sed omnis difficultas tol-
 letur per ipſum Galenum ; cujus verba Græca
 ubi produxero difficile non erit judicare primo
 graviffimos errores commiſſos ab interpretibus ,
 contra mentem ipſam Auctorum , deinde Ga-
 lenum & Iſaacum non diſſentire. Verba Gale-
 ni ex exemplari Venetiano & Baſileenſi , ſic ſe
 habent , ἐὰν ἐν αὐτῇ γῆ εὐχόμενη ρίζα πλεονεχῇ ἐφ' ἡ-
 δῆται , σκληρὰ καὶ ἄβρωστα ὑπάρχει , δι' οὗδε πὺς δὲ
 ἐφ' ἡδῆται δαυμάσι , μ' αὖ ἐκ πρὸς τῆς ὁμοφυῶν φυτῶν ,
 ἐν αὐτῶν τρέφει , id eſt , radix vero quæ terra con-
 tinetur priuſquam coquatur dura eſt & minime ef-
 culenta , cocta vero ex aqua cum fuerit , mirarer
 ſi minus nutriret , quam ulla alia ex congeneribus
 plantis an ut perbelle cum Iſaaci expoſitione
 ab Hiſpano facta Galenus conſentit : & ipſi
 Galeno Oribafius collectan. medicinal. lib. 2.
 cap. 18. Si , inquit , rapæ minus quam ulla alia
 planta quæ ſit ejusdem generis , nutrirent ; utique mi-
 rarer. Et certè Paul. Æginet lib. 1. de re med.
 c. 76. non eſt adverſus Galen. ſcribens : βενιαδὲ τε
 καὶ γογγύλιον περὶ παραγορευομένων δις τρεῖς δὲ ἐδνομένων ἔ-
 φειμον ἔχει ἢ πρὸς ἄλλων φυτῶν. Bis coctum rapum in
 cibo acceptum non minus quam alias plantas nutri-
 re. Quod confirmavit Simeon Sethi his verbis :
 Ἐφείμα ὅτι εἰσι καὶ ἰσχυρὰ καὶ διερρηκὰ , καὶ εὐσπένδον καὶ πλεονε-
 χματὸς ὑποπτικὰ , Rapæ , inquit , abunde nutriunt ,
 urinas provocant , flatum excitant , ſemen gene-
 rant. Sed argumentum multi nutrimenti eſt ,

Error
 Marti-
 ni Gre-
 goni.

Verſio
 Galeni
 emen-
 data.

quod nonnullis gentibus primus sit & solus à pane & vino cibus. *A vino atque messe tertius hic transpadanis fructus*, ait Plinius capite decimo tertio libro 18. Omnium tamen raporum non æqualis gloria. Crates commendat rapa è Cephisso Bœotiae fluvio, Diocles è Magnesia, Athenæus Thebana, Clem. Alexand. lib. 2. pedag. Mantinica; quo loco errorem Danielis Hienfii Interpretis & Herveti castigatoris notabis, qui *γογγύλην μαντινικὴν* vertunt bolum Mantinicum, nullo sensu, cum vertere debuissent rapum Mantinicum; quod etiam laudatur à Cœlio Rhodigino lib. 9. cap. 12. & lib. 28. cap. 7. Certe Diocles prope Magnesiam rapa gigni inusitatae magnitudinis docet *γλυκεῖα ἔρυσόμαχα*, *dulcia & vislia stomacho*. Vidit Plinius quadraginta libras excedentia; Jul. Alexandrinus in Bohemia ad Marcomanos plantæ genus raparum facie observavit, radice hominis proceritatem non æquans solum, sed interdum superans. Nunc Sabaudis ac Lemovicis palma tribuitur, ut olim apud Romanos Nursinis, quæ ob id à Martiali cp. 20. lib. 13. pilæ Nursinæ vocantur.

*Hos (Napos) Amiternus ager felicib⁹ educat hortis,
Nursinas poteris parcius esse pilas*

Dum autem in bonitatem & magnitudinem raporum incidimus, non abs re erit quærere cum Petro Hispano cur ita magna crescant; quove meliora tempore, hyeme an æstate. Ad primum quod attinet, tres ejus rei causas affert Hispanus. Prima est? attractivæ facultatis fortitudo expulsi-
 Rapacur crescunt.

 vā diminuens: cum ergo valeant attrahendo radices raporum non multum expellunt in folia. Secunda est gratia finis, quia ordinantur ad hominem mediante radice; Tertia est

ex philosopho , qui dicit naturam quod addit in una dimensione , diminuere in altera unde quod addit in longitudinem , diminuit in grossitiem. *Hinc videmus , inquit , Nobiles praesertim Sabaudos habere tibias longas & graciles , rusticos vero tibias grossas & breves.* Quod ad alterum spectat , hyeme meliora credit , tum quia gelu ratione suæ frigiditatis substantiam eorum dilatat & remollit eamque magis reddit aptam digestionem : tum quia frigus virtutem eorum attractivam debilitat , & calorem intus nativum auget , sicque perfectius digerit. Quæ doctrina ex priscis auctoribus deducta est. *Frigore , inquit Plinius , dulciora fieri rapa existimantur , & grandiora tempore in folia exeunt.* Nicander lib. 2. Georg.

Καὶ τὰς μὲν καύκοσον ἀποβλῦντας βορέησι

Περσικέας χειμῶνι , καὶ οἱ κρεῖσσιν ἀεργαῖς.

Hoc est , rapas collige borea frigoribus jam demittas , hyemi gratas , famulisque tum domi otiosis.

Porro non uno apparatu Rapa elitata sunt , sed diverso , interdum enim cum aceto & sale assumpta fuerunt irritandæ appetentiæ : Interdum cum acero & sinapi ; alias cum musto , & uvis passis , ut videre licet apud Columell. lib. 12. & Athen. lib. 4. picta quoque fuisse coloribus præter suum sex aliis , purpureo quoque notat Plinius , neque aliud in cibis tingi decuisse. Afflatione præterea parata manduntur ; frequenter autem in aqua decocta ; idque utilius.

Cæterum usus in Medicina non est quod exequar , sunt enim ab omnibus pene Medicis & descripti & exarati. Si quis Naporum utilitatem in cibis videre cupiat , legat Bruyerinum lib. 4. de re

cibaria cap. 4. ubi diffusè Naporum historia explicatur: si quis enim omnia exequi velit, amplo is volumine indigeat. Deinde hîc de rapis non de napîs quæstio est.

De Caule.

C A P. XXV.

IUS caulis solvit, cujus substantia stringit,
Utraque quando datur, venter laxare paratur.

HIC agitur de caulibus, per quos nihil jam aliud intelligendum, quam vulgare illud olus, quod *καυλόν* Græcis, Latinis vero Brassica dicitur, atque hoc vel ex Martiali discere licet, qui xeniorum libro eos caules per nitrata aquam virides conservari ait:

*Ne tibi pallentes moveant fastidia caules,
Nitrata viridis brassica fiat aqua.*

Recensentur autem hoc loco tres ipsorum facultates. Quarum prima quidem est, decoctum eorum, & maximè primæ ebullitionis, ventris soluendi vim obtinere. In foliis namque & exterioribus partibus nitrosa quædam & abstersoria inest qualitas, quam sane, cum debiliter admodum inhæreat, modica elixatio in aquam facile deponit, eique potentiam adjicit purgatoriam. Atque hinc adeo fit, ut jus primæ decoctionis alvum excellentius, quam secundæ dejiciat. Nitrosa enim illa & abstersoria qualitas exquisitè per primam segregatur, atque in aquam deponitur. Secunda est, corpus ipsum sive substantiam, communi siccan-

tium ratione ventrem sistere magis , quam ad deijciendum incitare , quia purgatoria potentia per decoctionem aufertur , & relinquitur substantia terrea sicca , quæ sumpta ventrem adstringit , idque multo magis , si non bis duntaxat , sed ter aut quater aquam effuderis. Nam quanto exquisitius in aquam succum suum deposuerit , tanto & illi quidem majorem purgandi vim adjiciet , & reliquam sui substantiam , quæ velut oleris ipsius caro est , restringentem efficiet. Eadem est ratio in beta atque adeo in omnibus ferme , quibus sapor aut acris , aut nitrosus , aut salsus inest. Quippe & lenticula ipsa , tametsi satis magnam adstringendi potentiam gustu refert , tamen ejusmodi quid sortita est. Nam & hujus decoctum ventris solvendi vim obtinet. Verum hic succus , etiam si degustes , perspicuam misturam repræsentat , tanquam si nitroso austerum quid commisceas. Sed & conchularum maris cæterorumque fere ostreorum succus plane tum salsus est , tum ventrem solvendi vim obtinet : quamvis eorum caro ventrem reprimat. Tertia est , utrumque , nempe decoctum atque substantiam simul ventris subductionem efficere : cum enim vires suas ita retineant , abstergere etiam , & intestina ad expulsionem irritare consentaneum est. Lege hac de re plura apud Galenum , libro 3. de simplic. medicam. facultat. c. 14. & lib. 1. c. 3. & 25. & libro 2. c. 44. de aliment. facultat. Præditum quoque est , Brassicam naturali quadam facultate vino adversari , & curare temulentiam : Unde quærit Aristoteles , 3. Sectio problemat. 17. Quid est cur brassica sedet crapulam? Nonnulli respondent hoc evenire solitum , quod ex esu ejus fumi eleventur

Brassica
ca re-
mulen-
tiam
curat.

admodum crassi, qui, cum vini vapores increascent, ad cerebrum ascendere etiam prohibent. Aristoteles tamen aliam adsignat causam, nempe quod quicquid humores vinosos undique & omnia corporis parte ad se in alvum trahit, & corpus refrigerat, tollat crapulam. Brassica autem est huiusmodi. Ergo brassica curat crapulam. Minor probatur, quia per succum ejus humores, qui vinosi crudique tenentur, è toto corpore detrahuntur. Ipsa vero substantia frigida, styptica ac terrea, supra in ventriculo remanens, corpus refrigerat, quo fit ut ténues humores ad vesicam labantur. Cum igitur humor utrinque educatur, corpusque refrigeretur, rectè per consequens à crapula liberatur. Evenit ad hæc ut cum humores deorsum ad se trahunt atque excernunt, flatum etiam secum deducant; qui, si per vinum liceat, in caput se efferens gravitatem creat & crapulam: sin autem, deorsum se vertit, corpusque ob causam prædictam refrigeratum est, dolor crapulæ omnis tollitur. Quin & ipsa Brassicæ folia, quemadmodum libro 2. de composit. medicam. local. cap. 5. Galenus attestatur, calida macerata capitique circūposita ac obligata naturaliter ebrietati resistūt. Porro Brassica, quæ edendo est, calefacit & siccatur primo excessu: parvum & melancholicum succum procreat: Æstiva tamen peior est quam hyberna; Oculorum aciem hebetat, unde Græcis *κράμβη* dicta censetur, quasi *κροταμβή*, quod pupillas oculorum, quas illi *κροτα* vocant, obtundat hebetetque somnum per contraria insomnia interturbat, stomacho incommoda est parùmque nutrit, at si cum pingui carne coquatur, plurimum noxæ atque vitii amittit. Urinam ac menses ciet, & lumbricos

interficat. Succus ejus cum melle sumptus magnifice defectiones vocis juvat, & si vulneribus imponatur, ea glutinat, dolosa malignaque ulcera & insturatas inflammationes sanat. Pura Dioscorides libro secundo, cap. 18. Plinius libro vigesimo, capite nono: Galenus locis supra citatis: Simeon Sethi in Syntagmate: Rhazes libro tertio, capite decimo octavo ad Almanforem, & Avicenna 2. Canon. capite centesimo quadragesimo secundo.

Animadversio.

BRassica olus est cujus Medicina populum Romanum sexcentis annis tantum usum jactitant, cujusque solo usu Varronem familiam suam à pestilentia tutam præstitisse aiunt, cui nunc principatus est hortorum. Dictam *Brassicam* vult Varro quasi *passicam*, quod ex scapo minutatim præficcetur, & passa fiat. Festus à præsecando vocatam putat. Hesy chius *brassicam* Italicè *βερίσκην*, vel ut placet Jos. Scalig. *βερεσίκην* appellatam innuit, fortasse *απο' τῆς βερεσίης*, quod est *ἐδίην* edere, *τῷ σώματι ἔλκειν* ore trahere; *ἡσυχάζειν*, id est ingemiscere; allusione facta ad lacrymas Lycurgi è quibus progenitam brassicam narrat Nestor io Alexicepo apud Constantin. Cæsarem lib. 12. Geoponic cap 17. Inueni & appellari Gaules nec non privatum olus veteribus Latinis. Græci autem *κρεμμύνη* dicunt & articè *κρεμμύνην* quasi *ἀμβλύ-
νουν τὰς κόρας* oculos hebetentem, vel *κρεμμύνην διὰ τὸ τὰς κόρας βλάπτειν* quod oculis noceat, aut certe *κρεμμύνη* denominata *ἡ τῷ κέρῳ αἰσθαίνουσα*, quod *crapula* & ebrietati insistat, *ὅθεν καὶ πρῶτον ἐν ταῖς συμ-
πυκνῇς δίδοται, καὶ ὅθεν ἀμπύλωι εὐρίεται*, inquit au-

Bras-
sicæ
Nomé.

Τέπε-
ramen-
tum.

Etior Ethymol. ut postea observabimus. Est autem Brassica, ut quibusdam Græcis videtur, calida & sicca. Hippocrates quidem lib. 2. de dieta, *Brassicam calefacere, alvum movere, & biliosa ducere* scribit, κράμβη, inquit, θερμαίνει, καὶ διαχωρίζει, καὶ τὰ χολώδεις αἶμα. Libro quoque de affectionibus acrimoniam illi tribuit quæ nunquam à calore semota reperitur. Galenus, Paulus, Oribasius siccare quidem eam aiunt, sed de ejus calore aut frigidityte expressis verbis non loquuntur: colligi tamen faciliè potest eos calidam brassicam statuisse. Galenus enim lib. 7. de simpl. Medicam. facultatib. cum dicat brassicam agrestem quodammodo calidiorem sicciorumque esse quam sit domestica, innuere videtur calidum esse domesticam, sed minus quam sit agrestis, αἶμα, inquit, accidit secundum utramque hanc facultatem, in herbis domesticis & sylvestribus: deinde vim illi tribuit acrem & ejus combustis cineribus causticam sive adurentem, ut ex eo liquido constet caliditate quadam brassicam dotatam esse. Eam ipsam sententiam ac pene Galeni verba habet Oribasius collectaneorum l. 15. & Aetius tetrab. 1. Sem. 1. At Oribasius Euporiston lib. 1. cap. 18. brassicam collocavit inter alimenta attenuantia, quæ omnia vel odorata, vel acria, vel perspicue calida dicit. Denique Avicenna familiæ Arabum Princeps lib. 2. tractat. 2. cap. 143. brassicam constituit calidam in primo, in secundo gradu siccam; cui non refregatur Serapio tractatu secundo de simplicibus & plantis calidæ & siccæ complexionis in primo excessu. Verum inter eos qui frigidam brassicam statuunt primus est Aristot. probl. 17. sect. 3. quo loco ait obistere ebrietati brassicam, quod ipsa frigida sit αὐτὴ δὲ βῆσι τοῦ καυτοῦ.

Præceptoris doctrinam secutus est Averroes 5. collectan. cap. 41. & ab illo Isaac in diætis particularibus, qui ambo frigidam & siccam crambem constituunt. In eadem mente fuit quoque inter Græcos Actuarius lib. 7. medend. cap. 2. qui hederæ brassicæve succum inter refrigerantia ac reprimentia collocat. Verba Actuarii Græca ex manuscripto nostro codice, egregio sane & eleganti, apponam, *εἰ δὲ καὶ μὲν πλείων ἀλγείν τοῖς ἐμφύχουσιν καὶ ἀπεκρυστικὸς καὶ τῆς κεφαλῆς, οὗτο τε ἐόδιον καὶ αὐτὸ καὶ σωθὲν ὀξεῖ, ἢ μετὰ χυλῶ κατὰ τὴν κρᾶμιν*, id est, *si vero post coctionem doluerit caput, utendum refrigerantibus & reperiuentibus capiti apposis, quale est rosaceum per se & cum aceto, vel cum succo hedera aut brassica, que omnia pene iisdem verbis repetuntur apud Trallianum lib. 1. cap. 10. Ex hac dissentientium Medicorum enumeratione, quid de ea difficultate sentiendum satis non constat, cum auctoritate & numero alii aliis non cedant. Ex recentioribus Jul. Gustavinus, & Ludov. Septalius com. ad probl. 17. Arist. sect. 3. difficultatem istam vident, sed dissolverunt minime. Posterior tamen levem caliditatem superficiariam agnoscit in brassica, quæ prima coctione evanescit, quod reliquum est, frigidum cum Aristotele credit. Qui diorismus ex Conciliatore comm. in prædictam probl. & ex Pet. Hispano desumptus est comm. in Isaac ubi hæc iste habet. *Nota quod in caule est duplex substantia: quadam superficialis, calida & sicca; & ista cito resolvitur in prima aqua, & etiam per ablutionem; unde lotus non maturat apostemata, & per istam viam est calida & sicca & principalius competit in via Medicina: quadam est complexio centralis frigida & sicca, & per istam principalius competit in via cibi & diætæ.* Ego vero agnosco quidem cum Gal.*

Anbrassica calida vel frigida.

lib. 3. de simpl. cap. 15. duplicem in brassica, ut substantiam sic qualitatem aliam: quidem succulentam, ac liquidam tenuemque quæ calida est, alteram vero solidam, crassam ac terrestrem quæ frigida sit. Ac illa quidem non tantum superficialia est (ut viris doctis placuit) sed diffusa, & per superficiem & per centrum; quo fit ut prima ebullitione tota illa substantia non extrahatur, sed secunda, tertia, quarta &c. Si totam brassicam, inquit Galen. concoquas, primamque ejus aquam in quam succum deposuit effundas, iterumque eam alteri aquæ injicias, rursumque concocta effundas & ipsam, succum quidem purgare offendes, brassicam vero ventrem adstringere, multoque magis, si non bis duntaxat, sed ter aut quater aquam effuderis. Nam quanto exquisitiùs in aquam succum suum deposuerit, tanto & illi quidem majorem purgandi vim adjiciet, & reliquam sui substantiam, quæ velut oleris ipsius caro est, restringentem efficiet. Hæc ille, ex quo parum inter se dissentire auctores, quivis deprehendet; observandum interim brassicam sine ulla præparatione consideratam cum Hippocrate, calidam potius quam cum Averroë frigidam definiendam. Ex brassicæ effectu alia gravis exurgit controversia inter Hippocratem & Galenum. Ille enim lib. *περὶ τῶν αἰσθητῶν* scribit brassicam acrimoniam quandam habere ad secessum, simulque boni esse succi. *καὶ μὲν δὲ ἐστὶν πρὸς δεινύτητα ἐστὶ διακρῆσις, καὶ ἀμὰ εὐχαιμὸς*. At Galenus & cum eo cæteri Medici, succum non bonum habere. ut lactucam, monuit l. 20. de alimentis & 1. de differentiis febrium cap. 4. sed prævum & graveolentem, *μυρθηρὸν καὶ δυσώδην*, adeo ut comm. 1. in 3. epidem. part. 14. ab exhalatione brassicæ, carei & buxi circumstantem aërem prævum reddi notaverit. Equidem Palladius Hippocrat. com-

Brassicæ affectus.

mentator annotatione ad part. 40. sect. 2. lib. 6. epidem. Brassicam ut cibum semper damnari, quippe quæ malum succum pariat, audacter pronuntiavit, qui aliter dixerit extat nemo. Non ignoro quid Nicolaus Rorarius contradicit. septima in medium protulerit ad explicandum Hippocratem. Dici quoque posset tempore Hippocratis tali in commendatione fuisse brassicam, ut id ex vulgi mente proferre non dubitaret. Nicander enim in Georgicis notat Priscos brassicam *inter olera vatem* *μάντιν λαχάροισι* *ἱερὰν* vocavisse. Sic Menander *ἱερὰν* sive *sacram* vocavit, adorari solitam addidit Hipponactes in Iambis; ac per eam ipsam multos jurasse. Ananius Teleclides & Eupolis memoriæ prodiderunt quod iusjurandum ionicum fuit, qua dialecto scripsisse Hippocratem constat. Ex hac brassicæ gloria factum est ut Pythagoras, Chrysippus, & Dieuches privatim volumina brassicæ dicaverint: eratque Atheniensibus recepta consuetudo, ut puerperis brassica pararetur; velut *idoneum medicamentum nutriendo corpori*, *ἀντιεργμακόν* *εἰς ἑσπείαν*. A qua mente Cato de re rust. cap. 156. *brassicam omnibus oleribus antistare voluit*, mirifice conquere, alvum bonam facere, ejusque lotium ad omnes res salubre esse. Imo vero lib. 12. Geoponic. cap. 17. observatum est eam *alimentum corpori abundè præbere*, *adeo ut pueri brassica vrescentes citius augeant*, *ἑσπείας δὲ ἐστὶν ἐν τῷ τοῦ ὄντος τε ἀνξιδὼν τὰ παιδία ταχύτερον κερμαίνον ἐσθίουται*. Hæc inquam omnia plurave alia licet afferri possint ad Hippocratis sententiam emolliendam; frustra tamen adduci credo, cum alia mens fuerit Hippocratis & alio modo legenda ejus verba, loco enim *ἑσπείας* restituendum *ἑσπείας*, quæ vox brassicam *alvo commodam esse*

Hippocrat.
emendatus.

Plinius
corre-
ctus.

designat : quod epitheton illi tribuit Dioscori-
des lib. 2. *καρμύβη*, inquit, ἡ ἡμερὸς εὐκοίλιος. Id-
ipsum dixit Cato de re rust. his verbis. *Id bene fa-*
ciet, & male nihil sinet in corpore consistere & al-
vum bonam faciet. Plinius dixit *utilem stomacho,*
mea quidem sententia malè; cum *κακὸς ὁμαχὸς* vo-
cetur Dioscoridi : satius fuisset utilem ventri
scribere. Egregium vero exemplum juvandi ven-
tris attulit Hippocrates de brassica lib. 6, epid.
sect. 2 part. 24. Quidam enim æger cum adhuc
difficulter spiraret, septimo die brassicam edens
alvo commota & evacuatis iis quæ circa abdo-
men erant, difficultatem spirandi amisit, quod
aliud non est quam *εὐκοίλιον* esse. His ita de tem-
peramento & substantia brassicæ discussis, suc-
currit ut de ejus speciebus ac differentiis variif-
que in medicina usibus aliquid adjiceretur. Ve-
rum ista ut ab hoc loco aliena ad Botánicos rele-
gamus : addimus verò brassicam edi vel crudam
vel coctam ; Crudam olim esitatum tradit Cato,
quo modo vigilias sedare, & imaginationem im-
pedire dictum est, 12. Geoponic. Credo quod
acriores sanguinis fumos non tam frigiditate sua
cogit ac cohibet, quam caliditate discutit ac di-
gerit. Nobis cruda non venit in esum : vertex seu
cimæ brassicæ cypriæ seu floridæ, & ejus interior
medulla bellariorum loco apponuntur, & à non-
nullis suavissimè eduntur cum sale & pipere. Co-
cta autem vel una cum jusculo seu decocto assu-
mitur, vel sine decocto, vel sine ea decoctum :
optimum est ejus decoctum primum, quia ventris
solutivum, bonum quoque decoctum cum bras-
sica sumptum sed sine decocto sumpta bras-
sica, mala est, pravi succi, atrabilarii atque ob-
struentis. Brassicæ caulis durior improbatur,

mollior ac tenerior esui est, sed minus suavis : folia prima & antiqua duriora ac sicciora : teneriora vero & quæ Græci *κύνιατα*, Latini Cymata & Cymas vocant, sapidiora sunt & salubriora. Est autem propriè *κύνια* fœtus animalium, at hic translatione facta significat cauliculos delicatiores tenerioresque, quos appetente Vere in prima florum germinatione & in summa stirpe hoc olus profert, discretis, verum clausis adhuc florum calicibus, in quibus floris primum, mox feminis fœtus clauditur, *ὅτι τὸ κύνια*, inquit Theoph. *ἢ ἐν ᾧ τὸ αὐτὸς ἢ ἐν ᾧ καρπὸς*. Cyma dicitur in qua aut semen aut fructus existit. Plura vide apud Marcell. Donatum comm. in Dioscor. Probantur autem brassicæ cum carnibus coctæ, quibus earum frangitur malitia : sed & nonnullæ carnes sapidiores sunt coctæ cum brassica, ut perdices & columbæ. Temulentiam avertere brassicas nemo non loquitur ; frustra sim si omnia quæ apud Plinium, auctores rei rust. Athen. Aristot. Petr. Aponen. Septal. Guastaunum, Pictorium, Jul. Alexandr. Brassavol. & alios quam plures extant, congerere voluerim. De Acrepalis (sic Dioscorides vocat ea quæ ebrietati resistunt) plura alibi.

De Chærefolio.

C A P. XXVI.

Apposium cancris tritum cum melle medetur,

Cum vino potum lateris sedare dolorem
Sape solet, tritam si nectis desuper herbam,

B b iij

Mac.

lib. r.

cap. 22

Sæpe solet vomitum, ventremque tenere solutum.

Cancer.

E Numerantur hoc in loco tres facultates Chærefolii. *Prima*, quod tritum & cum melle appositum cancerum curet. Est autem Cancer tumor durus. melancholicus, inæqualis, rotundus, venosus, id est venas habens in circuitu turgidas & exaltatas, livefcens five fuscus, & colore magis quam inflammatione nigricans, calidus, sed non adeo, ut inflammationes subito accrescens, ægros maxime fatigans, & perpetuo fere dolore affligens: Græce *καρκίος* & *καρκίνωμα* dicitur. Hanc autem appellationem huic morbo indiderunt, tam Græci quam Latini à cancro aquatico animali, quoniam circa hunc implentur & intenduntur venæ, cancerorum pedibus, à glomere illo corporis descendentibus, persimiles. Nonnulli vero inde sic nuncuparunt, quod difficillime ab his partibus quas obsederit evellatur, quemadmodum cancer aquaticum animal. Hic enim loco, quem semel apprehenderit, pertinaciter hæret. Adde quod hic tumor, canceri animalis colorem representat, nempe subnigrum. Plura de hoc Paulus lib. 4. c. 26. & Joannes Tagaultius lib. 1. c. 15. chirurg. Instit.

Tormina.

Secunda, Quod cum vino potum lateris dolorem sedet. Tormina quoque ventris mitigat. Crassas enim inflationes, unde dolores isti proveniunt discutit. Præterea stomachi atque aliorum etiam viscerum flatus dissipat, obstructionsque tollit, ad quæ quidem omnia vinum quoque per se sumptum singulare est.

Vomit.

Tertia, Quod vomitus alvique profluvia sistat. Calefaciendi enim & exsiccandi vi materiam eorum discutit atque consumit, & maxime quidem,

fi à frigido & pituitoso succo oriantur. Urinam & menses ciet, lateris, renum ac vesicæ dolores tollit, cum melicrato exhibitum. Porro Chærefolium, de quo hoc loco agitur, nulla alia herba est quam quæ vulgo nostrati *Carfueil* appellatur. Cæterum medicamenta quæ hic de chærefolio produntur, neque apud Plinium, neque apud ullum aliquem autorem Græcum reperiuntur, sed ex Plinio illo recentiore, qui longe post Galeni tempora exitit, omnia transcripta sunt. Nam is hæc verba de ipso tradit: Chærephyllon canceratis medetur, lateris dolores ex vino mitigat. Quidam illud oleo incoctum *ἀνόποις* ad solvendam li. 4. c. frigidis injuriam miscuerunt. Ex aqua mulsapituitam resolvit. 37. de Ex aceto lumbricos & tineas perremed. rimit, urinam ciet, menstrua pellit. Tritum cum cera & axungia vetere parotidas discutit. Lege doctissimi veri Jani Cornarii annotationes in c. 22. lib. 1. Mac. Ad hæc succus, sive stillatitius chærefolii liquor, potus cum carbonibus tilix & lapide ex cancerorum capitibus exempto, sanguinem ob casum, percussionem, vel contusionem in grumos concretum certo experimento dissolvit, & renum calculos frangit.

Animadversio.

OLus familiare & notum nobis quod vulgo chærefolium vocatur, aut veteribus ignotum fuit ac inusitatum, aut quo nomine ipsum designarent nōdum satis apud Botánicos perspectum atque cognitum. Græci quidem suum habuere *Καρέφυλλον* ut vox ipsa sonat, sed qui ex Græcis ea usus sit hæctenus neminem legi. Columella

Chærefolii
nomē.

& Plinius frequenter eam usurparunt. Ille quidem lib. 10. in horto & l. 11. cap. 3. quibus locis olus esse hortulanum, sativum, atq; esui aptum satis designat, nihil aliud tamen de illo peculiare profert, quam quod sit *breve*, quodque feri debeat eodem modo atque atriplex, papaver, & anethū; quæ omnia nostro Chærefolio congrua sunt. Plinius vero chærephylli meminit lib. 1. c. 8. ubi quoque ipsum inter olera connumerat, ac præterea à Græcis pæderota vocari addit. Sic autem denominatum est illud olus, vel quod multis foliis gaudeat, est enim foliosum: vel quod gaudium atque hilaritatem excitet. Ab illo Græco nomine Chærefoliū vere barbarum deductum est, amphibia, ut ita dicam, vox, ex Græca & Latina coalescens, quæ compositionis ratio apud probatos autores penitus inusitata. Eo tamen vocabulouso sunt Latini auctores nonnulli notæ melioris, Palladius, Apuleius, Macer: ille in Februario tit. 24. hic c. 27. de herbarum viribus, Apuleius, c. 104. de medicaminibus herbarum, ubi observat vocari à Græcis pæderota, ab aliis boopes, à nonnullis arctophyllon, à Latinis Chærefolium. Certum autem est ob omnibus illius viris designarum & significatum nostrū Chærefolium, cum ipsum inter olera recenseant, sativum à nostro non dissimilem prodant, folio parvo & angusto depingant; sed à quibus Græcis Medicis descriptum fuerit Chærefolium, non assignant. Proinde mirum non est si recentiores Phytologi inter se digladiantur de nomine Græco hoc olus significante. Ruellius enim & Menardus ac ipse Fuschius Gingidium Galeni & Dioscoridis esse volunt; Jan. Cornarius vel Gingidium, vel Scandicem, Ludovicus Anguillara Apium montanum, alii Myrrhim, alii Acanthi

genus, omnes ut opinor perperam quemadmodum ex collatione earum herbarū, cum Chærefolio patere potest; qua de re & Mathiolus, & Dalechamps. & Dodonæus egerunt. Si quis autem expostulet cur *paderos* Græcis Chærefolium vocatum sit, dicam quod mihi videtur verisimile, hoc est propter fucum naturalem quo vultum & genas dicitur tingere. Existimatur enim in esu sumptum vel crudum in acetariis, vel coctum in jusculis puriorem reddere sanguinem & defecationem; à puro sanguine *εὐχρεια*, elegantia coloris in vultu efflorescentis, qui vel invitos in amorem trahit; venustas autem illa in adolescentibus, ad *παιδεύσεις* ducit, aut invitat. Certe meminit Alexis apud Atheneum lib. 13. de ipso. fuci cujusdam quo meretrices utebantur quem *παιδεύματα* vocat, de quo Dalechamp. & Gorreus.

Ceterum non est quod explicando huic capiti diutius immoremur, cum desumptum sit totum ex Macro Poëta cap. 27. nulla voce immutata; ex pluribus tamen versibus quatuor isti selecti sunt. Lege ergo Macri commentatores Janum Cornarium, Georgium, Pictorium, & Guillel. Gueroaldum. Paucis autem verbis Montagna facultates & dotes Chærefolii explicavit consilio 15. 16. & 73. dixit enim *calidum esse & siccum in principio secundi gradus, subiliativum, diureticum, confortativum, aperitivum, stomachale, hepaticum.*

Non possum autem silentio prætermittere nugacissimas facultates quas Leonardus Turneisserus Chærefolio tribuit lib. suo magico de historia plantarum c. 28. præterquam quod enim ducit nomen illud ineptissime à Cerere & folio quasi herba vel folium Cereris dicatur; & à Græ-

κο κυρηκα' φύλλον quod etiam Cereris folium significat; tam multa alia de constellatione, signatura, mitione, efficacia Paracelsica, animali, substantiali, elementari, proprietate corporali, materiali, complexionali, naturali inclinatione, magica, spiritali, cælesti & miraculosa adducit, non sine superstitione, ut mirum fuerit ei homini tantum otii superfuisse, ut hæc scriberet, tantum insanix adfuisse, ut hæc meditaretur. Qui insanientem hominem redere voluerit, ejus librum consulat, nec enim tot nugis has animadversiones aspergere nobis consilium est.

De Pastinaca.

CAP. XXVII.

- 5 **Q**uod pastum tribuat est Pastinaca vocata.
 25 Attamen illa parum nutrit, quia non subacuta.
 30 Confortat coitum, non est ad menstrua munda.

Animadversio.

Pastinacæ
nomē.

Primus versus hujus capituli penultimus est cap. 17. apud Macrum; quo quidem Ethymon *Pastinaca* continetur. Dicta enim est à *pascendo*, seu quod sponte in agris nascatur, seu quod eam sepiissime plebs depascatur. Turnebus tamen ad- versar. l. 8. cap. 23. Pastinacam piscem nomen invenisse dicit, quod telum quasi *pastinum* habeat. Pastinacam autem herbam, quod *pastinum* referat & tamquam habeat, forsan vero deducta est à

pastino quod Palladius accipit pro *terra pastina-
tione renovata*, quia in ea terra solent *pastinacæ*
feri. Eam Græci *σαφυλῖνον ἡμερον* vocant ad diffe-
rentiam *ἀγρίῃ* seu *agrestis* & *incultæ*: nomen Diffe-
rentiæ.
traxit ex eo quod non abfimilis sit *scaporadicis*
Bryonia, quæ vocatur *σαφυλος*. Porro cum multi-
plices sint *pastinacæ* differentiæ, nec inter se
convenient Medici in assignandis propriis gene-
ribus, factum est, ut contrarios ac inter se repu-
gnantes habeamus eos, in describendis *pastinacæ*
facultatibus, *σαφυλῖνον* enim Theophrastus, *δαῦνον*
nominat, Galenus *δαῦνον σαφυλῖνον* composita di-
ctione, Isaacus *Bauciam*, seu *Elaphoboscum*. Non-
nulli penes colorem in radice distinguunt, aliam
enim faciunt *candida* radice, aliam *Lutea*, aliam
rubra ac sanguinea. Placet rescindendæ omnis am-
biguitatis gratia Dodonæi doctrinam sequi histo-
riæ stirpium pemptadis §. l. 3. c. 8. 9. & 10. Is er-
go *Pastinacam* dividit in *sativam* & *sylvestrem*:
Sativæ duo genera constituit; *tenuifolium* ac *lati-
folium*. *Tenuifolium* duplex: alterum radice *lutea*,
quod Galli vocant, *pastenade laune*, alterum ra-
dice *saturato rubore nigricante*: quod vulgo *Caro-
iam* vocant. At *latifolium* unius est generis cui
radix *candida* est. *Sylvestris pastinaca* duplex quo-
que existit: *Tenuifolia* quæ pro *Dauco* habenda est,
radice *albida*, vulgo *Pastenade sauvage*, & *latifo-
lia* quæ *ἐλαφόβοσκον* est *Dioscoridis*, licet nonnulli
eam ad *Panacis* speciem, alii ad *brancam leoni-
nam*, pleriq; ad *Bauciam* (quæ autore *Jacobo*
Manlio in *luminati* majore *pastinaca* est *Diosc.*)
revocari posse contendunt.

His ita constitutis conciliemus dissentientes Vfus
in ci-
bis
medicorum sententias, hinc enim pugnat *Diphi-
lus* apud *Athenæum* l. 8. & *Artemidorus* *omiro-*

criticon l. 1. cap. 69. ille *σαφυλινον* vocat *ικανος*
σρεπτικον, καὶ *εὐσώμαχον μέσως*, *satis nutrientem & me-*
diocriter stomachum juveniem, pastinacam recen-
 set inter *ἔσφιμα*, hoc est ea quæ probe nutriunt. Ad
 hæc Dodonæus addit alimentum conferre am-
 plius quam rapam, idque etiam paulo crassius; non
 tamen vitiosum aut reprobum. Ex alia vero parte
 Paul. Aegin. lib. 1. de remed. c. 76. scribit pasti-
 nacæ radices minus quam rapam nutrire. Idem
 asserit Oribasius collectan. l. 2. cap. 23. Assentitur
 Simeon Sethi *δαυκία τῆς γηγυλίων ὀλιγῶστερα* con-
 stituens, quibus non repugnat Isaacus & ejus
 commentator Hispanus. Quorum quidem om-
 nium sententiam secuti sunt nostri Salernitani, qui
 parum nutrire pastinacam volunt. Equidem mani-
 festa est in his viris contradictio, nisi dixerimus
 hos postremos locutos fuisse partim de pastinaca
 tenuifolia sativa, partim de agresti tenuifolia: Il-
 los vero de pastinaca sativa latifolia. Paulus &
 Oribasius de sativa tenuifolia rubra radice intel-
 ligendi, quæ ex observatione Dodonæi alimentum
 non multum præbet, fereq; editur, non cum car-
 nibus cocta unde potest ejus malitia emendari, sed
 fere cum oleo, sale & aceto in acetariis. Simeon
 autem Isaacus & Salernitani verba fecere de pa-
 stinaca agresti, quam diximus Daucum esse, seu
 Bauciam, ex quo etiam Simon vocavit *δαυκίον*,
 Isaacus Bauciam. Quod si quis obtrudat impossi-
 ble esse, ut pastinaca edulis pravi sit alimenti, cum
 temperate calida sit, & non nihil humida: respon-
 deo cum Hispano, id repetendum non ex parte
 complexionis, seu temperamēti: sed ex parte com-
 positionis seu consistentiæ. Quo modo vero ea
 quæ temperata sunt in qualitatibus, consistentia
 prava esse possint, altioris est philosophiæ & con-

Conci-
 liantur
 Aucto-
 res.

Ob-
 jectio.

Solu-
 tio.

templationis, quod opportuno loco exponemus. Porro antequam ex differentiis pastinacæ exeam, Paulus notandus est error insignis apud Æginetam, qui librariorum potius ignorantia quam Cornarii interpretis vitio irepsit. Leguntur enim in versione Latina Æginetæ cum Medicæ artis principibus ab Henrico Staphano impressa, hæc verba, lib. nimirum septimo pag. 641. in voce σταφυλίνος. *At sylvestris pastinaca ad omnia debilior sativa est. Quæ sententia repugnat textui Græco & ipsi veritati.* Hujusmodi & textus Græcus in exemplari Veneto & Basiliano constans, ὁ δὲ ἄχριος ἰχυρότερος εἰς ἅπαντα ἢ ἡμεῖς. Sylvestris vero valentior est ad omnia quam sativa. Quæ lectio consentit Galeno, & Aetio. Sic Gal. lib. 6. simpl. loquitur de dauco, ὁ δὲ ἄχριος ἔπρον ἐδώδιμος τῶ ἡμέρου σφοδρότερος δ' ἐν πᾶσιν. ὁ δὲ ἡμεῖς ἐδώδιμος μὲν ἀδυνέστερος δὲ. *Agrestis Daucus domestico minus est esui idoneus, sed in omnibus valentior, at domesticus esus aptus sed imbecillior.* Ac rursus lib. 8. σταφυλίνος ὁ μὲν ἡμεῖς ἀδυνέστερος, ὁ δὲ ἄχριος ἰχυρότερος εἰς ἅπαντα. Quæ ipsissima Galeni verba repetuntur ab Aetio lib. 1. in voce δαῦκος & in voce σταφυλίνος. Atque hæc dicta sufficiant ad intelligendos duos priores capituli istius versus: unum tamen est quod satis non intelligo, cur scilicet dicant Salernitani parum nutrire pastinacam *quid non sit subacuta.* Num forsitan intelligunt eam non esse tenuium partium, sed crassarum & terrenarum quarum opera fit ut diu in ventre hæreat, nec ad jecur feratur sanguinis officinam? An insipidam significant ejus substantiam qua torpet appetitus; hinc apparari solet illa cum aceto ut appetentiam excitet, atque ut tenuitate aceti distribuatur per venas mesaraicas ad jecur. Quod ad postremum carmen attinet, illud

Venerē
excitā-
tia præ-
fides.

pastinacæ complectitur facultates quas illi omnes uno ore attribuunt. Dioscorides αἰτ σιωνισίαν παρρημάν, Galenus πᾶρεθ δισιασικόν obtinere, καὶ τὴν παρέρχωντικόν; & ut loquitur Diphilus διεγερτικόν πᾶρεθ δισία. Hinc factum est, ut à nonnullis ερίδον appellata sit. Certe Orpheus apud Plinium libri vigesimi capite quinto amatorium ei inesse dixit, *quoniam venerem stimulari hoc cibo sit certum.* Et vero cum duo genera sint præsidiorum quæ venerem excitare creduntur, alia quidem intro sumpta; alia foris admotæ & impositæ; pastinaca ad priora pertinet, nam & ratione nutrimenti, & ratione temperamenti calidi, & ratione partium flatulentatum venerem accendit; addunt Phytognomonici excitandæ veneri aptam pastinacam, quod *æstate crescat, & uberi semine turgeat*: at medicamenta foris imposita ἐν ταπκὰ vocantur ἀπὸ τῆς ἐρπύσιως, quod tentiginem virilium excitent, vel dicuntur secundum Africanum in Astrosophistis εὐσιδαί, ab arrectionis facultate ὡς τὸ εὐεῖν. De quibus videre potes Eustathium ad Iliad. 5. & Junium Adrian. animadvers. lib. 4. cap. 13.

Alia
nomi-
na pa-
stinacæ.

κέρως
quid.

Non obmittendum est à Dioscoride & Apuleio pastinacam alio nomine vocari κέρως καὶ κόμην, cornu & comam. Ac certe cornu vocatur, vel quia radice velut cornu terram findat, vel quia radice formam & longitudinem cornu imitetur, vel quia ferrata & capillata non solum radice sed umbella existit; κέρως enim, ut testatur Plutarchus, libello an terrestribus aut aquatilibus major prudentia, significat apud præcos Græcos τρίχα, id est capillum, unde κείραδες tondere, κέρει tonsura & apud Archilocum Poëtam κειροπλάσις; id est, ὁ οὐκ ἐκ κόμης καλλωπείης, qui in ornanda coma occupatur, quod mihi videtur ve-

riſimile , nam vocatur quoque *κόμην*, quaſi dicas comatam ac *capallatam* inſtar fœniculi , inquit Apul.

De Abſinthio.

C A P. XXVIII.

Nauſea non poterit quemquam vexare marina, "
Antea commiſtam vino qui ſumpſerit iſtam. "
Confortat nervos & cauſas pectoris omnes, "
Serpentes nidore fugat, bibitumque venenum, "
Auris depellit ſonitum cum felle bovino. "

CUm plerique neceſſitas incidat navigio per mare proficiſcendi, hic etiam remedia quedã adverſus nauſeas & vomitiones , quibus premi ſolent , qui navium inſueti primum jam navigare incipiunt , enumerare placuit. Nempe, ſi divites illi fuerint , ut per dies aliquot antequam navem conſcendant , vinum ſuum aqua marina temperent : ſi pauperes , aquam marinam abſque miſtione bibant. Sic enim fiet, ut nauſeas citra ullum negotium evitent : Nam vinum & præcipue aquoſum , quod Paulo Æginetæ *οὐράτιον* Græce dicitur , ſtomacho vomitionibus turbato maxime convenit. Aqua vero marina, falſa & adſtrictoria ſua vi os ventriculi claudens, vomitiones præcidit atque impedit. Porro vomitionibus primum jam oborientibus , nec facile , nec utiliter reſiſtitur ; ut quæ omnino magna ex parte præſidio eſſe ſoleant contra magnas & vehementes ægri tudines , nimirum elephantiaſin , aquam intercutem, apoplexiam, &

Ori-
bas.
ſ. c. l.
3. Sy-
nopſ.
ad Eu-
ſtathi-
um.

stomachi tum frigiditatem, tum inflationem. Si quidem ab his non solum præservant, sed easdem etiam jam obortas vel curant, vel certe levant. At si diutius crebriusque urgeant, adeo ut navigantes vehementer debilitentur, comestione stypticorum & acidorum fructuum, cuiusmodi sunt mala cydonia, mala mariana hoc est, ut interpretatur Jacobus Sylvius, poma sylvestria, ut vero Janus Cornarius, poma arantia & nostra orbicularia, & curtipendicula poma, quæ Epyroticis malis respondere putantur, vulgo Capenduta sit *Pommes de Capandus* Gallice vocantur, & punica sive granada acida, restringentia sunt. Hæc enim os ventriculi corroborant & humorem sursum repentem deorsum revellunt, ac inferne per ventrem evacuant, fluentemque stomachum sistunt. Quin & ipse stomachus ab hisce roboratus fructibus, humores ad se undarum exagitatione confluentes reprimat. Apii quoque semen torrefactum ac in vino potum confert. Absinthium quoque tam in cibo quam in potu sumptum nauseas tollit. Panis item assatus si ex vino aquoso & odore maceratus ingeratur, prodest. In summa tota victus ratio, tum ex acidis & ventriculum roborantibus, tum vapores etiam si ve fumos ad caput ascendere prohibentibus, constituenda est; in quorum numero & lenticulis comprimis in aceto vel succo vixæ acerbæ incoctæ reponendæ sunt. Plura Paulus Ægineta, lib. 1. cap. 56. & Avicen. 3. 1. doctrin. cap. 7.

Vapores
stomachi
prohibenda.

Adnimadversio.

Animadversio.

IN exponendo hoc capite graviter omnes commentatores hallucinati sunt, illud enim intelligendum proposuerunt de aqua marina potanda cum vino adversus nauseam eorum qui se primum mari committunt, cum explicandum esset de Absinthio, & ejus facultatibus. Nam ut taceam meos codices manuscript. qui titulum de absinthio circumferunt, omni exceptione major est Macri autoritas, ex cujus cap. 3. de absinthio omnia capituli hujus præcepta desumpta sunt: imo vero duo priores versus & ultimus ad verbum ex eo descripti fuerunt, vix mutata litterula. Observatum autem à nobis est, nonnullos versus ex Macro deprompsisse Salernitanos Medicos, cujus forsan exemplum & scribendi characterem imitati sunt in hoc opere elaborando. Non diffiteor ad nauseam marinam evitandam hoc caput insertum: cum *ejus principis* ratio haberetur, qui se frequenter mari committeret, cujus tamen odorē sine nausea, fastidio ac vomitu forsan ferre non poterat. Sed persuaderi non possum aquam marinam pro remedio illi esse præscriptā, tum quia à nullo auctore ejus præsidii mētio fiat, tum quia nauseam potius ob ejus gravem odorem excitare possit, stomachi phlogosin suscitare, sitimque accendere. Ut ut sit, intelligendum hoc caput de absinthio mea est sententia. Est vero absinthium Græcis & Latinis dictum, ἀπὸ τῆς ἀψιδοῦ hoc est à *contrectando* per antiphrasim, quod nullū animal ob eximiam amaritudinem hanc herbā attin-

Abſin-
thii
nomen.

gat aut depascatur. Simili modo à com icis quibusdam ἀμύθιον quasi ἀμύον denominatum¹, ὃ ἐκ ἀνέως δὲ πικρῆται; quid bibi non possit propter amarorem. Ego absinthium dictam puto ab privativa, & à voce ἀμύος, quam hesychius τέρεον hoc est delectationē & oblectationē significare dicit, quasi ἀμύος sit, sine delectatione, sive quod gustum non delectet. Quid si etiam dixerimus vocatam ἀμύθιον ἀπό τῆ ἀμείδου quod est gustare & esitare? quod nimirum ea herba gustari & edi debeat, propter ejus insignes dotes. Hinc quoq; factum, ut ejus sapor in vina olim transferetur, & propinaretur quadrigæ victori, apud Plinium, dicereturque Dioscoridi appetētiam vel intermortuam excitare. A nonnullis alio nomine vocatur βαθύμικρον ἢ βαρύμικρον à gravitate amaritudinis, totum herbæ corpus perfundentis. Genus absinthii varium, adeout Joa. Bauhinus caput magnū quod libri instar esse potest, in lucē emiserit de plantis absinthii nomen habētibus, Gaspar vero viginti differentias in Phytopinace recēsuert, cōmendatur tamen *Ponticum*, *Romanū*, *vulgare*, *Santoniciū* & *marinū*. *Ponticum*, non à sapore pontico hoc est stiptico & adstringenti, ut quidam volunt, denominatum fuit, sed à Ponto regione proximisque illi Cappadocia & Tauro monte ubi præstantissimum nascitur. *Romanum* nonnulli appellatū putant, quod in antiquis Romæ ruinis copiosissime proveniret: alii quod in sacris Romanorum ceremoniis usurparetur, & victoribus quadrigarum propinaretur; sed ridicule. Ea enim appellatio defluxit à barbaris Arabum Interpretibus, qui Absinthium *Rumi* & *Rom* apud Arabes invenientes, putarunt illis vocibus Romanum Absinthium designari, nec intellexerunt his vocabulis designari Græcum seu Ponticum.

Difference-
rentiæ.

Equidem Arabes & etiamnum hodie Turci per *Rumes*, *Rumeca* & *Rumelia* Græciam totam, Asi-
am minorem & Armeniam, quarum incolæ græ-
co fere omnes idiomare vituntur; ac pro operculo
capitis, *Tiaris* seu *Turbantibus*; significant ac de si-
gnant; per *frangi* vero omnes Occidentales regio-
nes intelligunt, quarum incolæ & comati omnes
& pileati existunt. Ubi ergo Arabes dicunt absin-
thium *Rumi* seu *Rom*, vertendum est *gracum* aut
ponticum quod optimum habeatur in regionibus
Rumi hoc est *Gracis* & *Asiaticis*. Id licet obscure,
tamen diffusè expositum lege apud Claudium
Rochardum tractatu de absinthiis. Porro *vulgare*
absinthium dicitur non distincta quædam species
ac particularis, sed respectu eorum apud quos nas-
citur, & in usu est. Sic quia ponticum absinthium
in usu fuit apud Dioscoridem & Græcos Medi-
cos, ideo eis Ponticum vulgare vocatum fuit; apud
nos quia usitatum Santonicum, idcirco ipsum
nobis vulgare est: vulgare enim dici solet id quod
inventu & usu facile existit. At *Santonicum*, quic-
quid alii aliter sentiant; à Santonica regione, seu
Galliæ civitate appellationem sumpsit: velut *Ma-
rinum*, à mari, in quo aut ejus finitimis locis luxu-
riat; præcipuè vero in Taphosiri Ægypti regione:
Illic enim & optime notæ est, & magno in ho-
nøre habetur; cum ejus ramum Isiaci sacerdotes
pro olivæ ramo præferre solenne quondam ha-
buerint, observante Dioscorid. lib. 3. cap. 24.
& Plinio lib. 27. cap. 8.

Expositis absinthii differentiis, ejus temperiem,
facultatesque explicemus. Nonnulli calidum in
primo gradu, siccum in secundo; alii vero calidum
in secundo, in tertio siccum constituunt. Galenus
sexto simplicium exalfacere pariter & extergere,

Tem-
pera-
mentū.

roborare & desiccare dicit, qualitatemque possidere adstrictoriam, amaram & acrem simul. Ponticum autem absinthium gratum est & amicum stomacho, marinum vero inimicum : proinde
 Vfus in Theophrast. lib. 9. hist. plant. cap. 18. & Plin-
 Cibis. nius lib. 27. cap. 7. pontico absinthio *pecora pinguescere & ob id sine felle reperiri docuerunt; neq; aliud præstantius esse, cujus medulla sit dulcis.* Rem tamen alimentariam auxisse absinthium non credo : si quæ ex eo utilitas, quam agnosco maximam, petitur qua medicamentum est. Nam licet pro præmio honorifice potandum daretur victori quadrigarum in latinorû feriis, id erat velut ad sanitatem conservandam ; quamvis etiam sapor ejus in vina transferatur nec familiarius ullum sit quam absinthites : attamen hæc medicamenti semper non alimentî rationem obtinuisse nemo nescit. Quapropter non est quod diutius in recensendis ejus omnibus facultatibus medicamentosis quæ extra pensum nostrum sunt, insistamus ; aliunde repetantur nisi eæ quæ perstringuntur à Salernitanis, & à nobis susceptæ commentationis gratia, strictim annotantur.

Prior usus absinthij est in sedanda ac prohibenda marina nausea : fastidia dico illa ac vomitus crebros, quibus obnoxii sunt ii qui mari sese commitunt, nec sunt illi assueti. Equidem admiratione non caret maris hic effectus, qui sive manifestam sive occultam causam habeat, quotidiana experientia fidem facit paucos admodum esse homines, qui viso mari & lustrato, statim nauseam ac vomitû non incurrant. Primus Hippocrates aphorif. 14. sect. 4. eum effectum maris agnovit, *ἡ ἀλγὴ δὲ καὶ ἡ ναυτία* seu ut nonnulli legunt, *ναυτία ὅτι κέρησε τὰ σώματα πρὸς αὐτὴν.* Nam inquit,

Vfus
Medi-
cus.

Mare
nauseā
cacitat.

navigatio seu nausæa indicat motione turbari. Paulus quoque Ægineta vomitionibus premi navigantes meminit cap. 56. lib. 1. Diocles etiam apud Oribasium Synops. lib. 5. cap. 33. Ætius retrabl. 1. sermonis 3. cap. 6. Celsus cap. 3. lib. 1. Avicen. fen. 3. 1. doctrin. 2. cap. 3. Rhases lib. 6. ad Almanforem cap. 14. & qui non alii? Causam ejus effectus retulit Hippocrates in motum; & omnes fere Neoterici eum secuti: Avicenna fen. 3. 1. doctrin. 5. cap. 8. ait *viato- ri in mari plerumque accidere vertiginem, & revolvi cum ea & commoveri in eo nausæam & vomitum, ob agitationem vehementem humorum & spirituum ex motu navigationis*, inquit Jacob de partib. in comment. at cum varius sit motus antrosum, retrorsum, dextrorsum, sinistrorsum, sursum, deorsum, ac in gyrum factus, probabilis videtur Didaci à Mendosa sententia apud Christoph. à VVega comment. in Aphor. 14. sect. 4. qua vult motum ante & retro, dextrorsum & sinistrorsum, vomitum non provocare, sed eum quo corpora sursum feruntur moxque deorsum præcipitantur, aut etiam in gyrum circumferuntur, quod accidit navigantibus qui quidem

Causa
nausæ
prima.

Nunc summo in fluctu pendent, nunc unda dehiscens
Terram inter fluctus aperit.

Quo motu inæqualior nullus esse nequit præsertim ubi maximis tempestatibus & fluctibus mare commovetur. Observat Oribas. collect. lib. 8. cap. 6. eos quos ad vomitum provocare volumus collocandos in lecto pensili inæquali, *ut motus navigationi similis efficiatur.* Alii autem causam istius vomitionis in odorem maris virosum ac gravem rejiciunt. Cujus sententiæ fuisset

Secunda causa.

se videtur Diocles apud eundem Oribas. cap. 33. libr. 5. Synops. & Paul. Aegineta libr. 1. cap. 36. qui adversus graves navium odores, vel mala cydonia, vel thymum, vel pulegium naribus admovenda suadent. Sanè experientia constat quotidiana gravis esse maria odoris ac ut plurimum abominanda, crassa, terrestri ac impura scatere aura, halitibus fœdis ac pestilentibus ut plurimum infici, qua forsan ratione Plato maritima loca fugienda esse monebat, & profitebatur Homerus, Odyss. θ. *non prius aliud mari esse ad hominem debilitandum, etiamsi valde fortis esset.*

Οὐ γὰρ ἐγὼ γὰρ π σιμὸν κακώτερον ἄλλο θαλάσσης,
Ἄνδρά τε συγχῆσαι, εἰ καὶ μάλ᾽ αὖ χέρτερος εἴη.

Plutarchus vero quæst. naturali II. tetro huic odori aliud adjungit, *σφαίτιον*, pavorem scilicet atque timorem nec enim sine metu periculi degunt navigantes si non præsentis, saltem futuri. Quam causam eleganter exaggeravit Aëtius loco citato his verbis *verum gestatio per pelagus vehementissima est & mutationes plurimas ac maximas facit, nimirum cum anima mixtos affectus habeat ex tristitia & spe, timoreque ac periculo, modo gaudenibus & latis, modo in agone existentibus navigantibus.* Quam rationem attulit quoque

Avicen. fen. 3. I. doct. 2. cap. 3. & luculenter exposuit Jacob. de partibus, quem consulere potes, necnon doctissimum Mercurial. ad Aphor. 14. sect. 4. His omnibus rationibus alia superaddi arcana causa potest tam admirabilis effectus; qualiter intelligo *καθαρχικὴν* ac purgatoriam, qua non secus ac à se immunda omnia ac morticina excutit & foras protrudit mare; sic in animalibus in eo navigantibus sustinere nequit

Tertia
causa.

Quarta
causa
& no-
stra.

Mari
via put-
gandi
iacet.

corruptorum humorum copiam, quin statim vomitu excludat: Imo vero ejus fluxus seu exundatio, nausæ instar est ac vomitus, quo se exonerare quærit superfluo aquarum crudarum acervo, quæ ex rivis, fluminibus, fontibus, imbribus, nivibus in ipsum confluunt. His enim crudis serosisque liquoribus affusis & commistis aquæ marinæ calore & spiritibus turgenti, fit primo perturbatio dein ebullitio totius massæ; sicut fieri solet in musto & in omphaciorum succo; ebullitionem sequitur motus, quem segregatio partium alienarum à propriis, crudarum à coctis, frigidarum à calidis, tenuium à crassis excipit, & beneficio segregationis atque separationis superfluarum rerum rejectio ac veluti evomitio foras facta: & hæc est quam vocamus exundationem, Græci *παραμυρδα*. Hoc peracto reciprocatur mare, in suum recurrit alveum, æstus ille nausæabundi maris sedatur, sed non ad longum tempus: quod enim novæ semper aquæ crudæ in ipsum confluant, quodque perpetuo mare aquis se illis expurgare contendat, idcirco denuo æstuat, & ejus exundatio in continuum orbem recurrit, atque revolvitur. Nec meo judicio alia est marinæ æstus causa, quam alias Deo dante si per otium & vitam licuerit fusius explicabimus; crebrisque experimentis illustrabimus, demonstraturi hanc in omni mari causam veram esse ac perpetuam; cæteras vero rationes ab aliis philosophis adductas multis difficultatibus involvi, & aliqua semper exceptione teneri. Sed redeo à diverticulo isto in viam, & causam marinæ nausæ assero repetendam ab ipsa vi maris purgatrice, qua id ipsum in navigantibus efficit quod in seipso, nimirum super-

Fluxus
marini
causa
nova.

Nota,

Sal mi-
stus
om-
phacio.

fluorum humorum evacuationem. Equidem nonnulli observant in navibus non esse hominum cadavera retinenda propter tempestates quæ inde excitari dicuntur. Addunt quoque Mumias ex Ægypto effossas, ubi mari devchuntur, mare irritare & procellis perturbare, nempe quod tolerare non possit mare corruptionem ullam aut putredinem, adversus quam vi cathartica à præpotenti Deo donatum fuit. Ego vero sæpe sæpius miratus eram cur rustici nostri ac mulierculæ in uvarum immaturarum atque acerbarum expresso succo salis quantitatem aliquam commiscerent, licet id adversus putredinem factum causarentur: sed in animum non poteram inducere meum, succum illum post ebullitionem atque purgationem putrere posse, quod vinum quoque post ebullitionem non putreter. Tandem cognita hac maris facultate purgatrice, prudenter à rusticis misceri salem illi succo animadverti, ut pote cujus beneficio exigui alias caloris, multi vero aquosi teri succus iste incalescat, effervescat, ebulliat, & exactius omni cruditate expurgetur, unde vigor sine corruptione diuturnus. Eandem ob causam existimo olim observante Plutarcho 10. quæstione naturali, marinam aquam vino affusam, aut loco marinæ aquæ gypsum; sed generosum illud non credo fuisse vinum, at tenue, aquosum, acidulum: cum enim hujuscemodi vinum multas partes aquosas, atque crudas obtineret, paucas vero vinosas, exacta non poterat fieri ebullitio atque expurgatio nisi addita marina aqua, cujus erat proprium calorem augere ac irritare, ebullitionem procurare atque quod omnium maximum est, serosa, superflua atque phlegmatica expurgare. Igitur si

id efficiat aqua marina in vino, quidni in corporibus humanis præstabit? profecto cum è peregrinatione mea Polonica per mare Balthicum, Norvegicum, Scoticum & Anglicum in Gallias redirem anno domini 1612. nautæ nonnulli per jocum aquam marinam fatuo cuidam famulo bibendam exhibuerunt, ex qua in alvi profluvium incidit: quam virtutem memini tributam fuisse marinæ aquæ à Paulo Ægineta lib. 7. de re med. cujus verba libenter adducam; ne quis meauuctoritate veterum destitutum dicat, θαλάσσιον ὕδωρ δριμύ καὶ δερματικὸν μετρίως καὶ ξηραντικὸν ὄναι, καὶ κακοσώμαχον μὲν πινόμενον, κοιλίας δὲ παρακτικὸν καὶ φλεγμάτων ἀγωγόν, δριμύν δὲ καταντλήμενον, ἐπιπᾶται καὶ διαφορεῖ. *Aqua marina*, inquit, *acris, calefactoria, mediocriter desiccans, & pota stomacho quidem contraria est, ventrem autem turbat, pituitamque educit; si calida superfundatur, extrahit & discuit.* Quæ doctrina desumpta est ex ipso Dioscoride libro quinto capite decimo quinto, ubi quoque θαλάσσιον ὕδωρ vocat κοιλίας παρακτικὸν αἶγον πλέγμα καὶ, ut habent nonnulli codices χολίον. Addit eam injici, πρὸς τὰ κενώματα, ad evacuandum & exinaniendum, darique insuper, vel per se, vel cum oxycrato πρὸς κάταρσιν ad purgandum. Consulatur Plinius libr. 31. cap. 6. Porro adversum nauseam & vomitum quem dicimus & agnoscimus à mari excitari, præsidium maximum est in vino absinthio soporato atque medicato: nam & vinum εὐσώμαχον est, & absinthium virtute sua adstrictoria stomacho robur conciliat: præceptum tamen est Avicen. non esse sedandum ejuscemodi vomitum, donec pituitosus humor & biliosus exclusus sit. Si quis autem per commistum vino absinthium, absinthites vinum

Aqua marina purgat.

nauseæ remedia.

intelligere voluerit, non me habebit refragantem, easdem enim illi dotes tribuunt & Medici & rei rusticæ auctores omnes, qui ejus parandi modum docuerunt.

Vfus
absin-
thii.

Altera utilitas absinthii est ad nervos, & ad pectus: ad nervos quidem quia discutit, siccat, adstringit, roborat: imbecillitas enim nervorum fere ab humiditate superflua, & à serosa illuvie illabente secundum tenues & porosas nervorum partes, unde relaxatio, & ut loquuntur, mollities nervorum. Sed in universum quæ debeant esse medicamenta *nervalia* exposuit fusissime Galen. lib. 3. de compos. medicam. pergenerat. Quod ad pectus attinet, quia detergentis est facultatis absinthium, ideo pectus juvat occupatum crassis viscosisque humoribus; maxime si cum iride sumatur, ut docet Plinius & Macer.

Ser-
pentis
signi-
ficatio

Tertio, narratur absinthium nidore serpentem fugare, & adversus venena prodesse, at serpentis nomen hic improprie usurpatur pro insectis videlicet, ut sunt culices, pediculi, cimices & id generis alia; Plinius enim & Macer odore suo culices fugare observant. Quod autem serpens interdum transferatur ad hæc insecta significanda, colligi potest ex Plinio & Apuleio qui pediculos serpentes appellavere, ubi scribunt Pherecydem Syrum Pythagoræ præceptorem serpentibus periisse, quem tamen constat pediculis esse enecatam. Venena autem quæ expugnat Absinthium, sunt fungi, venenatus chamæleontis succus, quem Plinius viscum vocat, cicuta, muris aranei & draconis marini morsus, nec non scorpionum ictus. Succo absinthii ex aceto epotato ferotinum virum centenarium evasisse cum

esset à fungis tentatus, meminit Apuleius cap. 100. de absinthio. Non est vero quod fungos, aut alia à me enumerata, venena esse probem, cum id luculenter demonstratum fuerit à Dioscoride, Galeno, Plinio, & inter recentiores à Sante Ardoyno, Ferdinando Ponzetto, & Petro de Abano opere proprio de venenis; ubi quoque Alexipharmaca eorum venenorum recensentur, ut & apud Henricum Abra de curandis venenis.

Postremo aurium tinnitum curat absinthium cum bovis felle mistum: discutiunt enim illa duo, digerunt, inflationes remouent, flatuumque materiam omnino dissipant ac euacuant, sed de *omnibus* medicamentis consulendi Medici.

De Abrotono.

C A P. XXIX.

„ **A** Brotono crudo stomachi purgabitur hu-
 „ mor.

Animadversio.

ESt & nostro è manuscripto adscitus hic versiculus, quo unica Abrotoni facultas exprimitur. Breviter certe sed consulto factum à Salernitanis, cum herba illa ex alimentorum censu expungenda sit, imo vero noxia admodum existat stomacho puro & mundo. Hinc est quod Græci *ἀβροτον* quasi *ἀβροτον* hoc est inhumatum, aut potius velut *ἀβροτον* dixerunt; quod

Abro-
toni
nomē;

Facul-
tates,

est cibo inutile esse, ab usu cibario alienum, minimeque gustandum. Nicandritamen Scholiastes dictum mavult διὰ τὸ πρὸς ὀψιν ἀβρὸν καὶ ὀπαλὸν φαίνεσθαι, ἄλλωσι, καὶ διὰ τὸ δυσπεπν εἶναι, id est, quod conspectu tenerum, molle & delicatum appareat, aut quod gravem acrimie & difficilem halitum spiraret. Plurimas alias appellationes sortitum est, quas recenset Dioscorides & ex parte explicat Marcell. Virgilius ad cap. 27. libr. 3. Dioscorid. Ejus vero facultates medicas inter cæteros copiosissimè & doctissimè exponit Galenus cap. 2. libr. 6. de simplicium medit. facultatibus, ubi inter alia κακόςμαχον esse ait, noxium & inimicum ventriculo: quod intelligendum est si ventriculus purus & mundus ab omni illuvie fuerit: etenim si restagnet pravis, crudisque humoribus, potest illi prodesse abrotonum, incidendo, attenuando, extergendo, expurgandoque vitiosos illos succos, quibus ventriculi tunicæ imbibuntur. Imo potentissime enecat vermes, qui in intestinis succrescunt, quique interdum ad ventriculum viam affectant, multo enim amarius est quam sit absinthium. Differentias ejus nihil moror, aliasve dotes cum instituti non sint nostri, sed eorum qui medicamentorum simplicium historias conscribunt.

De Sicla.

C A P. X X X.

SICLA parum nutrit, ventrem constipat & urget.

Animadversio.

QUOD genus oleris intelligendum veniat per *Siclam*, non est in procinctu explicare; *Sicla* nam & *Beta* audiri potest & *Blitum*. Etenim est *Beta* apud Isaacum libr. diætar particularium *Sicla* ta. vulgo *Blita* appellatur, ex voce nî fallor *Blitum*, quod Galli *Bletam* vocant. Cum tamen recorder vulgus Medicorum omnem *Betam*, quam Græci *πῦλλον* vocant, *Siclam* nuncupare, quasi *Siculam*, quod cognomen à veteribus Græcis illi tributum est; apud me statuo *Siclæ* nomine *Betam* potius hic nostram, quam nostram *Blitam* designari: vocatum autem *πῦλλον*, seu *πύτλιον* ἢ *σῦτλον* ἀπὸ τῆς σῦσεως, quod est impelli ac moveri: erumpens enim è terra hoc olus incrementum capeffit pene arboris, neque ulli hortensium latitudo foliorum major. Latini *Betam* dicunt à figura β. quam dum semine turget referre videtur, quemadmodum monuit Columella in suo horto his carminibus.

Nomine tum graio, seu littera proxima primæ
Pangitur in cera docti mucrone magistri,
Sic & humo pingui ferratæ conspiciis icth
Deprimitur folio viridis, pede candida Beta.

Est autem *Betæ* (quam Galli *bete*, *jotte*, & *Differenti*. porè vocant) duplex genus: candidum & nigrum. Candidum *ἄχλωπτερον* seu *ὀλγροσπερμότερον* melioris est succi, quam nigrum & paucioris seminis: Siculumque appellatum est, unde sicula beta & detractioe unius literulæ *Sicla*. Dodonæus tria genera constituit: *candidum*, *subnigrum*, & *rubrum*, seu Romanum. Eudemus

Dubi-
tatio.

libr. de oleribus, quatuor: *σπασόν, καυλωτόν, λευκόν*
καὶ πάνδημον, *fosibile*, in *caulem erectum*, *candi-*
dum, & *vulgare* quod quidem colore fuscum
 est. Dubitari vero potest, an aliud sit sativum,
 aliud sylvestre. Quod enim nullum sit agreste
 docet Galenus 2. de aliment. facultatibus. *Nul-*
la, inquit, *beta est agrestis, nisi quis lapathon*
ita nominare velit. At vero proprium est agre-
 stium ut post cultum formam, faciem, saporem
 atque omnino indolem sativarum stirpium in-
 duant; quod cum nondum observaverimus in la-
 patho exulto, occasionem præbet concludendi
 cum Galeno nullam betam dari agrestem. Con-
 tra Galenum tamen reclamationem Plato in Timæo,
 qui sativas omnes stirpes olim fuisse feras &
 agrestes credidit, ac idcirco nullam esse sati-
 vam quæ non haberet sylvestrem congenerem.
 Et certe Plinius libr. vigesim. cap. octav. be-
 tam sylvestrem agnoscit, quam & *limonium* &
nevroides vocat. Vulgo *Pyrola* dicitur, quam her-
 bam describit Dioscorid. libr. quart. cap. de-
 cim. quart. Plinio assentitur Diocles Carystius
 libro primo de tuenda valetud. qui elixari scri-
 bit hæc agrestia; *πύρρον, μαλάχη, λεπάθον*, *be-*
tam, *malvam*, *lapathum*. Ex quo duo contra
 Galenum eliciuntur. Primum, dari agrestem
 betam; alterum, betam illam agrestem non esse
 lapathum.

Betæ temperamentum calidum est & siccum
 in primo gradu ex auctorit. Actuarii, Simeo-
 nis, Isaaci, Arnaldi Villanovani, frigidum ve-
 ro & humidum ex mente quorundam Neote-
 ricorum, qui forsan Oribasium secuti sunt lib.
 2. Synops. cap. 9. ubi betam recenset inter ea
 quæ sunt in secundo gradu refrigerantium. Græ-

ci autem Medici, Dioscorid. Galen. Paulus, de primis Betæ qualitatibus mentionem non fecerunt, colligere tamen licet ex facultatibus secundis eam calidam & siccam statuiffe. Ad hoc autem ut dissentientes Medici inter se conveniant, 1. expendenda est betæ substantia, quæ ex contrariis facultatibus constare creditur: succus enim ejus θερμός και διψιδής και γαστρὸς παγώρς, calidus, siticulosus & alvum succducens; corpus vero παχυμερές και φυσιδής, και δύσπεπτον, και ψυχρὸν κ' γαστρὸς ἐφεκτικόν, inquit Simeon, id est, *crassum, flatulentum, concoctu difficile, frigidum*, *Beta cruda calida, cocta frigida;* & *alvum indurans existit.* 2. ejus sumendi ratio observanda venit, prout scilicet, vel cocta, vel cruda editur. Cruda quia nitrosam habet facultatem, ideo calida & sicca dicenda: cocta, quia vimillam nitrosam deponit, efficitur contrariæ qualitatibus, frigidæ scilicet & humidæ. Id docuit Galenus 8. simplic. & post Galenum, Orribasius lib. 2. de virtute simpl. necnon Aetius tetrabib. 1. serm. 1. hi enim iisdem verbis scribunt coctam betam τὸ μὲν νετρώδης τε και δρημὺ πᾶν ἀποτίττω γίνεταί δι' ἀφλεγμάωντε δυνάμεως, id est, *quicquid nitrosum est & acre deponere, sic enim facultatis aphlegmantia hoc est extinguendis inflammationibus adversæ.* Ex his colligas licet eos qui calidam betam fecerunt, de cruda intelligendos, qualis in hortis succrescit: qui vero frigidam dixerunt, de cocta interpretandos qualis edi solet; equidem certissimum est post coctionem fatuam reddi betam & insulsam; quod eleganter significavit Martialis lemmate 13. libro 13.

Vt sapiant fatuæ fabrorum prandia Betæ,
 Quam sæpe pet et vina piperque coquunt

Adeo enim insipida sunt, ut sine vino & pipere, vel sine sinapi, vel sine garo, vel sine aceto omnino non delectent. Hanc ob rem Augustus Cæsar apud Suetonium festivè dicebat *Betizare* pro languere ac vapidè sese habere: Et Cynicus Diogenes per *Betas*, insulsos & fatuos intellexit, quamvis nonnulli cynædos & molles interpretentur. Consule Cæl. Rhodiginum lib. 15. cap. 11. & Erasmum in Chiliadibus proverbio *Betizare*. Cæterum Betam pauci esse nutrimenti & si copiosius ingeratur stomacho, molesti, censent Dioscor. & Galenus. Actuarius lib. 2. de spiritus animalis nutrit. cap. 6. Brassicam bonitate longè antecellere dicit, neque enim melancholicum humorem, sicut Brassica, procreat. Betæ vero radices *καρπύβητος τε καὶ ἐρυθρὰ*, subrubras & rubras, valentius addit nutrire; sanguinemque gignere longe quam folia crassiores. Illud insuper obtinere, quod flatum pariant cum faciliè alioqui per alvum descendant, unde fit ut aliquando ipsæ in usum adhibeantur. Quæ postrema verba ideo adjunxi, primo ut monerem in Græco exemplari loco *αὐταῖς*, *αὐταῖς* reponendum; cum referatur *μεγίστην τὴν βίβλας*, secundo ut intelligeremus apud veteres frequentiores fuisse usum foliorum betæ, quam radicum, quas vocabant *συντρίβητα* ex observatione Simeonis Sethi. Meminit Galenus cujusdam edulii ex beta & lente concinnati: *τρίτλητον* Græci dicunt, quod quidem Heraclides Tarentinus non sanis modo, verum etiam ægrotantibus exhibebat. Est enim edulium medium ex pugnantibus compositum in quo beta minus subsidet, lens magis subducitur; libro primo de alimentis capite 18. Ut ergo varius fuit præparandæ betæ modus apud præso-

de quo agit Apicius cap. 9. lib. 3. sic apud nos multifariam concinnatur ; editur enim & in jusculis & in acetariis , quibus per rotulas tenues admiscetur , & in placentis , & in minimalibus ; initio conviviorum apponuntur placentæ , quas *tortas* vocant ex oleribus concinnatæ , quibus Germani adjiciunt veterem caseum , butyrum & aromata. Elixī præterea betæ cauliculi rubri etiamnum hodie saccaro condiuntur , reddunturque suavissimi saporis , nec ultimum locum inter bellaria consequuntur. Omnes vero Medici fatentur betam absque suo decocto assumptam ventrem sistere atque constringere , cum suo decocto ingestam alvum laxare , sicut dictum de brassica , quo sensu caput nostrum intelligendum est , tibi betæ duplex illa facultas stringendi & laxandi tributa est. Non est vero omittendum Cornarium apud Paul. Æginetam lib. 1. cap. 74. posuisse betam *obturare hepar & lienem* , quod in exemplari Græco Venetiano legisset hæc verba ἐμπερίηει δὲ τὰ καθ' ἡπάρ, τὸ καὶ σπλῆνᾳ cum legendum esset ἐκπερίηει *deobstruit* , *aperit* , scribit enim Aëtius lib. 1. τὸ πῦλον ἐπιπιδειότατον εἶναι μάλαχης , εἰς τὰς καθ' ἡπάρ ἐμπερίηεις , *betam præstantiorem esse quam sit malva ad hepatis infarctus* ; καὶ τοῖς σπληνῶν ἀγάδον γίνεσθαι φάρμακον , *optimumque præsidium esse lienosis* , quod ex Actio transcripsit Simeon Sethi apud quem tamen pro σπληνῶν substituendum est σπληνῶνις. Tanti vero olim facta est beta , ut religio esset appositam non degustare : hanc ob rem forte locum in delphico templo habuit ex argento efficta , ut superius monuimus. Mirum etiam

Cornarii error.

Simeon correctus.

eam vini saporem restituere quem brassica cor-
ruperit, & vicissim brassicam bonitatem vini
reparare quam beta destruxerit. An hoc inter
naturæ arcana reponendum? docti viderint. Ar-
bitror demersam in vinum brassicam aut be-
tam nitrositatem suam deponere per ablutio-
nem illam ex quo sapor vini turbatur; quod si
denuo, vel brassica, vel beta vino demerga-
tur, ebibunt partes vini nitrositate infectas;
ut pote quæ propter tenuitatem partium ac le-
vitatem superiorem dolii partem petant, iis
ablatis vini sapor restituitur. Nonne videmus
vinum aquæ commistum separari ab aqua be-
neficio panis calentis, qui partes tenuiores ac
leviores hoc est vinosas ebibit & secum rapit:
Concludo ubi monuero Platinam libr. 7. de
tuenda valetudine inter *Blitum* & *Bletam* dif-
ferentiam eam constituere, ut *blitum* nigram
betam nominet, *bletam* vero albam, quam me-
dii esse dicit temperamenti; ardores præterea
æstatis relevare; fastidio languidos ad cibum
revocare & nutrientes fœminas plurimo lacte
implere.

De Scabiosa.

C A P. XXXI.

- „ **V** Rbanus per se nescit pretium Scabiosa:
 „ Confortat pectus quod depressit agra sen-
 „ etus,
 „ Lenit pulmonem, tollit laterumque dolorem.
 „ Vno potatur, virus sic evacuatur.

Animadversio.

S*cabiosa* inter eas herbas locum habet, quæ Scabiosa
nomen.
 Apud Græcos, aut Arabes Medicos non reperitur. Sic autem dictam volunt, vel à *scabro* herbæ habitu, vel quod *Scabiei* medeatur, in quo admirari subit eam facultatem hoc capite non fuisse expressam. Nisi dixerimus omissam esse, quoniam ex ipso herbæ nomine deprehenditur. Non est autem quod quis cum Manardò & Matth. Sylvatico *stæbem* Dioscoridis eam esse credat, aut *Phleon* Plinii; cum id refutatum fuerit, & à Brassavola, & ab Amato Lusitano, & ab Aloysio Mundella cæterisque Botanicis. Refert Anguillara *Hiosirin* Plinii à nonnullis Græcis, pro Scabiosa habitam, quod tamen ipse non probat. Dubitatur etiamnum an eadem sit cum *Psfora* herba cujus meminit Aetius; conveniunt equidem nomine, utrum autem inter se dissideant, explicatu non est facile; cum Psforæ descriptionem Aetius non dederit. Nonnulli existimant eam esse plantam quæ à Constantino lib. 2. practicæ cap. 36. vocatur *Alcanfangeth* quæ valet scabiosis cum aceto pistata. Ut ut sit, herba est nobis nota in cibum minime veniens, sed medicamentis expectita, adeo ut etiam adversus pestem singulare credatur esse præsidium.

Est autem temperamento calido & sicco in Temperies.
 secundo gradu, ut testatur ejus insignis amaror, excalefacit proinde, siccatur, extenuat, abstergit. Hos autem versus Brassavolus refert in examine simplicium Urbani Pontif. Maximi tempore compositos, prorsusque ineptos esse, quod

facile admitto ea ratione descriptos quam adducit. Est autem hujusmodi.

Urbanus per se nescit pretium Scabiosæ;
 Nam purgat pectus quod comprimit ægra senectus
 Purgat pulmonem, laterisque simul regionem;
 Rumpit apostemata, lenit virtute probata
 Emplastrata, foris rumpit an thracem tribus horis;
 Intus potatur & sic unus evacuatur.

Quo
 tempore
 opus
 hoc
 scrip-
 tum.

Vfus
 medi-
 corum.

Porro ex Brassavoli verbis qui Urbani Pontificis Max. temporibus compositos illos versus narrat, conjectura nostra roboratur, de tempore, quo schola hæc edita fuit à Salernitanis. Vixit enim Urbanus 2. Pontif. Max. circa annum 1099. Isque auctor fuit Belli sancti è quo rediens Robertus Normanniæ dux Salernitanos Medicos consuluit de fistula brachii, quod occasionem dedit Salernitanis componendi hujus libelli. Cæterum nemo diffitetur magnam vim Scabiosæ esse adversus Thoracis affectus præsertim seniles. Cum enim Senum thoracicæ partes frigidis humoribus, crassis & viscidis obsideantur, præfidiis calefacientibus, incidentibus, attenuantibus, detergentibus qualis est scabiosa, admodum juvantur. Est & illi lenitiva quædam virtus qua exasperatæ senum partes ob tussim assiduam lævigantur ac mitigantur, ut idcirco duabus rationibus senibus conveniat; ratione organi quod lenit, & ratione materiæ quam attenuat, & ad expectorationem promovet. Præterea Scabiosa pleuriticis auxiliatur maturando ac digerendo materiam morificam & sputum promovendo. Denique epota veneno narratur adversari, præsertim pestilenti & conragioso cujus creditur esse Alexipharmæum. Marsil. Ficinus in epid. capit. 6.

ejus rei rationem visus est assignare. *Scabiosa*, inquit, *aqua in his omnibus, quæ sanis simul & infirmis administrantur admirabilis est, eo quod humiditates exsorbet venenosas*: Certe commendatur ab Antonio Guainerio de peste different. 2. capit. 3. tractat. 2. Michaelē Savanorola, Pamphilio Florembeno, Antonio Schnerbergero, Antonio Suraceno & infinitis aliis. Non prætermittendum scabiosam flores proferre, quibus defluentibus capitulum remittit rotundis ocellis refertum raro naturæ artificio, atque idcirco oculorum albugines auferre.

De Chelidonia.

C A P. XXXII.

C*Aecatis pullis hæc lumina mater hirundo,*
(*Plinius ut scripsit*) *quamvis sint eruta reddit.*

NOtatu dignum est, quod hic ex Plinio de Chelidonia refertur, nempe ipsam pul- Macer. lib 2. c.
lis Hirundinum visum restituere. Locus est 10.
libr. 25. cap. 8. ubi sic scriptum reliquit: Animalia quoque invenere herbas, imprimisque Chelidonium. Hac enim hirundines oculis pul-
lorum in nido restituunt visum, ut quidam volunt, etiam erutis oculis. Meminit ejusdem etiam libr. 8. capit. 27. his verbis: Chelidonium visui saluberrimam hirundines monstrare, vexatis pullorum oculis illa medentes. Hoc nomen ut lib. 2. cap. 165. Dioscorides testatur, sibi videtur vendicasse, quod adventu hirundi-

num exoriatur, & discessu enarcescat. Sunt qui narrant hirundines excæcatis pullis, admota hac herba visum restituere, inquit idem. Hinc cognitum est succum ejus, hominum oculis quoque mederi, utique in quibus crassum quiddam in pupilla colligitur, digestionem atque discussionem indigens. Hinc igitur edocti medici Chelidonium omnibus fere oculorum remediis pro visus claritate admiscere solent. Herba est nota, crocei succi, cujus inventionem hirundinibus ob id quoque attribuunt, quod pulli earum sæpius quam ulli aliarum avium in cæcitatem incidant. Hirundinum enim stercore Chelidoniae oppositum præstat: excæcat namque, si calidum in oculos decidat, & præcipue matrum. Quod etiam sacræ testantur literæ: nam Tobia 2. feniore illum hoc stercore excæcatum fuisse legitur. Cor. Cel. lib. 6. cap. 6. fabulam putat, per parentes oculos herba restitui, qui per se sanescant. Chelidonia tertii est ordinis absoluti jam: idque tum in calefaciendo, tum in siccando. Attrahit igitur, discutit & consumit Radix trita & in vino decocta caput columellamque frigidorum humorum à capite descendientium multitudine laxatam, ac linguæ radici atque faucibus incumbentem expurgat: si exurgentem inde fumum infundibulo adhibito æger admittat, & vinum deinde gargarizet. Cum aniso & vino albo pota medetur regio morbo, & ulceribus quæ serpunt: imposita cum vino, aut manducata, dentium dolorem sedat. Plura Galenus libr. 8. cap. 172. de simpl. med. facult.

Animadversio.

Nemo nescit *χελιδόνιον* quam *χελιδονίας βοτάνην* Chelid²
 Oppianus vocat, ab hirundine denomina- donii
 tum esse, non tam quia, ut voluit Dioscorides, nomen
 hirundinum adventu ex terra prodit stirps illa
 aut floret, discessu marcescit: quam quod hi-
 rundines ea herba utantur ad visionem restituend-
 am pullis suis excacatis. Latini Græcos imita-
 ti *hirundinariam* vocant, officinæ *Chelidonium*,
 Chymistæ *Cœli donum* ob quam nominis præstan-
 tiam ex ea herba quintam quandam essentiam
 fieri prædicant non modo ad vanas illas metallo-
 rum transmutationes accommodatam, sed ad
 tuendam etiam hominum sanitatem morbosque
 plurimos profligandos utilissimam. Ejus extracti
 descriptionem tibi exhibet Andreas Libavius
 cap. 24. Alchymix pharmaceuticæ de extractis
 emergentibus, & Joseph. Quercetanus (libr.
 1.) Pharmacop. cap. 25. ubi præter infinitas do-
 tes illi assignatas, *universale præsidium* esse dictitat.
 Hanc forsan persuasionem induerunt Chymici
 quod inter vetera nomina Chelidoniæ observarent
 denominatam, *Pæoniam*, *Cratam*, *Aubium*,
Glaucium, *Pandioniam radicem*, *Philomedium*,
Othonion & *Othenam*; quasi illa vocabula non-
 nihil dignitatis & præstantiæ illi adjicerent. Sed
 non ita se habet, dici enim potuit *παιονία* ab
 ejus inventore Pæone, aut à similitudine quam
 cum pæoniâ habere dicit Marcellus. *κεχταία*
 autem vocata est, vel quod firmiter per multa
 crocea capillamenta, ut loquitur Dioscorides,
 radicata est, vel quia acrimonia, geniculis, se-

mine, aut alio quovis modo *Crataegono* similis sit, quam herbam Theophrast. libr. 9. hist. plant. capit. 19. *κραταίου* vocat. Quid sit autem *αύβιον*, seu *αύβιον* plane nescio, nisi positum dixerim pro voce *fabium*, qua Romani Chelidonium designabant, *fodium* quasi à fodiendo, quod fodi terra debeat si illæsis fibris & radiculis evellere Chelidonium velimus. At *γλαύκιον* appellatum est ob ejus folia è cæsis, seu dilute coeruleo colore virescentia, quæ à Dioscoride nominantur *καθ' γλαυκὰ*, vel à similitudine quod habet succus Chelidonii cum succo cujusdam herbæ quam describit Dioscorides libr. 3. capit. 84. vocatque *γλαύκιον*; de quo consulendus est Matheolus: denique Pandonium & Philomelium (sic enim legendum non Philomedium) nuncupatum fuit à Pandione Atheniensium Rege, qui Pater fuit Progenes quam fabulantur in hirundinem mutatam, & Philomela Proges sorore. Porro Othonniam Chelidoniæ majoris succum esse aiunt, proinde non est mirum si eo nomine designetur tota planta, & si ejus historiam post Chelidonium Dioscorides attulerit.

Differe-
ntiæ.

Tempe-
ric.

Est autem Chelidonium in duplici differentia; majus & minus quod *scrophularia* minor à nonnullis appellatur. Majus (de quo hic est sermo) evidenter calefacit, desiccatur, & ordine quidem tertio atque una valide extergit, quam ob virtutem ad visum acuendum utile est: præsertim ejus succus qui abstergit & discutit crassa, quæ circa pupillam oculi hærent aciem obtundentia, & quidem ut est apud Dioscoridem in areo vase cum melle decoctus. Inde crediderunt veteres ejus herbæ applicatione cæcatis hirundinum

pullis visum restitui, quod tamen falsū esse Corn. Celsus adstruxit l. 6. c. 6 observans, *aciem hirundinum extrinsecus laesam interposito tempore in antiquum statum redire, unde etiam locus fabula factus est, aut per parentes aut herba chelidonia restitui; cum per se sanescat.* Id ipsum confirmavit Arist. l. 6. de historia animalium c. 5. Si quis, inquit, pullis hirundinum junioribus oculos pupigerit, convalescere animadvertet, atque iterum visum recipere. Sed rationem addidit lib. 4. de generat. animal. c. 6. his verbis. *Aves etiam nonnulla imperfectos & cacos pariunt pullos, videlicet quæ cum parva corpore sint, multos progenerant, ut cornix, pica, passer hirundo: & paucipari generis quæ copiam alimenti parere una cum prole non solent, ut palumbes, turtur, columba. Quamobrem si quis hirundinum novellarum adhuc oculos præpungat, rursus incolumes redduntur. Cum enim fiunt, non facti, jam corrumpuntur, itaq; denuo oriuntur ac pullulāt Omnino hæc præveniunt generationē perfectam ob alendi inopiā, Generant vero imperfectos quoniam perfectionē præveniunt.* Hæc ille ad quem locum subjungit Philoponus idcirco convalescere hirundinum oculos, *διότι ἐτι γίνονται, ἀλλὰ ἐκ γένεσις, quoniam etiamnum fiunt nec adhuc perfecti sunt: τὸ γὰρ γενόμενον καὶ ἐκκοπῇ ἢ ἐκκρητῇ πάλιν οὖτοι διὰ τὴν ὀφθαλμοῦ, καὶ κίνησιν, ἢ ἔχει ἐτι ἀπὸ τῆς δὲ εἰς τὸ δεῖ, quod autē, inquit, sit etiam si rescindatur vel perfodiatur, rursus renascitur propter impetum seu inclinationem ac motum quem habet etiamnum ab hoc, hoc est ab esse imperfecto, ad illud, id est ad esse perfectum, ut loquuntur Scholastici.* Sed velim ut docti verba Aristotelis expendant, quæ attulimus ex 6. de historia animalium, ut intelligatur quibus præsertim pullis hirundinum hoc contingat. Cum enim eo in loco Philosophus moneat ex avibus carniyotis

An visum restituat pullis hirundinum.

De qui.
bus avi-
bus in-
telligē-
dus
Arist.

solam hirundinem bis in anno nidificare & pul-
los excludere, statimque addat, *τῶν νεοτῶν ὄν-
των* confossis oculis convalescere, nobis colligen-
dum relinquit id potius de pullis secundò exclusis
quam de prioribus esse concipiendum. Et certe
pulli secundæ exclusionis multo imperfectiores
eduntur quam pulli primæ; quia major adest
inopia pabuli, & generationis materia parci-
or ac imbecillior. Quod ideo moneo, quia aliàs
confodi acicula pullorum hirundinis oculos, qui
nunquam convaluerunt; vel quia forsan primæ
erant exclusionis pulli, quos proinde perfectio-
res habere oculos par fuit; vel (quod verifimi-
lius est) quoniam altius ad humorem usque cry-
stallinum stimulos adegeram, quo effuso nun-
quam visio reparatur. Certum enim est semel
effuso humore nunquam regenerari, cum sit pars
similaris & spermatica. Quidquid ergo Aristote-
les dixit de oculis hirundinum confossis, id intel-
ligendum penes aqueum humorem, non penes
crystallinum; effusus enim & deperditus semel
aqueus humor potest regenerari, non solum in
hirundine & aliis avibus, sed in omnibus ani-
malibus atque etiam in ipso homine quemad-
modum probat lib. 5. de oculi fabrica cap. 36. Jul.
Casserus Placentinus ex auctoritate Galeni qui
lib. 1. de symptom. causis cap. 2. exemplum af-
fert pueri qui cum stylo in pupillæ oculo ita
fuiſſet compunctus ut universus aqueus humor
effluxisset; visum tamen recuperavit aliquan-
diu post collecto & regenerato humore aqueo.
Itaque non est credeudum pullis hirundinum
oculos effossos restitui beneficio chelidonii; nec
enim illi vis illa inest; potest quidem calidita-
te & acrimonia sua attrahere humorem quen-

Nota.

Aqueus
humor
oculi
regene-
ratur.

Vis
Cheli-
donii.

dam aqueum ac serosum qui multus & toto copite & totis oculis redundat, quo collecto dici potest eum vel eundem usum præstare atque prior aqueus pertusione effusus, vel implere locum aquei, sicque oculum velut integrum ac de novo restitutum exhibere. Plura hic quam volumus de hirundinum pullis congeffimus quæ tamen *παραπύρα* dici non debent; cum hujus tantum virtutis Chelidoni Salernitani meminerint post Macrum ex cujus cap. 62. duos illos versus transcripserunt. Porro nonnulli existimant facultatem illam non herbæ Chelidonio tribuendam, sed lapillo pretioso ejusdem nominis, aut alteri herbæ prorsus incognitæ. Sic enim scribit *Ælian.* lib. 3. De animal. c. 25. *hujus herbæ homines quamvis compotes fieri summo cupiant opere, nunquam in hac parie earum studio satisfactum est.*

De Hyssopo.

C A P. XXXIII.

Hysopus purgans herba est è pectore phlegma,

Ad pulmonis opus cum melle coquenda jugata.

Vultibus eximium fertur præstare colorem.

Hic agitur de hyssopi viribus, qui quidem deficcat & excalefacit ordine tertio, sed & tenuium est partium. Pituitam manifesto experimento expurgat, facitque ad pituitosos tum cerebri, tum nervorum affectus: quod non modo mundet, sed roboret quoque. Quin & pectus & pulmonem detergit, præsertim senibus, quo-

Mac. l.

l. c. 5.

rum pectora lenta crassaque pituita referta sunt: quo fit, ut decoctum cum ficis, aqua, melle, & ruta, potumque peripneumonicis, diuturnæ tussi, suspitiosis, à capite in subjectas partes distillationibus, & orthopnoicis auxilietur. Ascarides reliquosque interaneorum vermes pari modo sumptum enecat. Idem facit, si cum melle delingatur, nitri tamen addito momento. Decoctum ex aceto mulso epotum, crassum humorem per alvum extrahit. Ad subducendam alvum cum ficis viridibus detritis manditur, vehementiusque addita iri, nausturtio aut irione, dejicit. Melves exhibet cum jure aut manna mistum, vel cum melle aut avis passis purgatis, vel scilla coctum. Cutis in corpore colorem floridum efficit; Lien & aquæ inter cuti cum ficu nitroque emplastri modo imponitur. Inflammationibus quoque ex vino illinitur. Cum fervente aqua impositum fugillata discutit. In anginis cum ficuum decocto optimè gargarizatur. Decoctum cum aceto dentium dolorem collutione sedat: hyssopi usus inflationes auricularum præsertim vaporis suffitu discutit. Cibi appetentiam invitat, visum acuit, menses & Urinam ciet, & febrium horrores excutit, vinum decoctionis ejus uterum à superfluitatibus purgat & abstergit. Plura Dioscorides l. 3. c. 27. Aviceu. 2. Cano. c. 365. & Melves l. 2. sect. 1. c. 18. de med. simpl. purgantibus.

Animadversio.

Hyssopi
nomen.

DOctrina hujus capituli & materia desumpta est ex Macro cap. 25. cujus etiam versus ultimus exscriptus est. Hyssopus autem seu

ὕσώπῳ Græcis deducta est ἀπὸ τοῦ ὕσῳ, quod est
fundo, perfundo, & ὡς ὥπῳ, id est, *aspectui, vul-* Vſus in
tus, facies, quasi sit *χειμένος ἐπὶ τῆς ὥπῃ* quod *vultui* Medi-
affundatur, aut aspergatur. Quibus verbis duo cina.
 ejus inlignes usus perstringuntur : alter est in
 rebus sacris ad expiationem, alter in Medicis ad
ἐνχοίαν conciliandam. Cap. 12. Exodi cum fasci-
 culo hyssopi tinguntur sanguine agni, limen &
 postes ne primogeniti Hebræorum una cum pri-
 mogenitis Egyptiorum exterminarentur. Cap. 1.
 Levitici leprosi mundantur post asperſionem fa-
 ctam per lignum cedrinum, retortum coccinum
 & hyssopum. Cap. 19. Numerorum purificatio
 quoque perficitur per hyssopum, hinc Davi-
 dis votum illud Psalm. 50. *ῥάπσω με ὕσῳ καὶ*
καθαρεύσομαι, πλυνῖς με καὶ ὑπερ χιόνα λεκαυθήσο-
μαι, de quo videndus Genebrardus comm. in
 eum Psalmum. Quod ad usum medicum attinet, Vſus in
 hyssopus comesticae inservit fuco parando, cuti Medi-
 mundandæ, & conciliando colori, quod ante cina.
 Salernitanos & Macrum insinuaverant Plinius &
 Dioscorides qui ait eam *ἀποποιεῖν ἐνχοίαν* *colorem*
eximium fovere Cum vero hyssopus tam vulga-
 ris esset notionis apud veteres, ut ejus effigiẽ ex-
 hibere nobis dedignati sint, factum inde est ut
 nobis ignota remanserit. Nec enim plane conve-
 nit inter rei herbariæ studiosos, quænam illa
 fuerit herba, nunc cum nostra vulgari & horten-
 si convertatur. Inter cæteros qui huic disquisitio-
 ni plurimum studii contulerunt, Fabius est Co-
 lumna cap. 14. lib. de minus cognitis stirpibus, ubi
 concludit vulgarem nostram non esse veterum
 hyssopum. Miror tamen diligentissimum illum
 scriptorem Lev. Lemnii sententiam non impro-
 basse qui c. 26. explicationis parabolarum quæ in

Error
 Levini
 Lemnii.

bibliis ex arboribus & herbis desumuntur, credit hyssopum positam fuisse pro Athiantho seu ruta muraria, l. 3. Reg. c. 4. quod illic dicatur Salomonem locutum fuisse *de lignis quæ erant in Libano à cedro usque ad hyssopum quæ egreditur per parietem* καὶ ἐλάλαι καὶ ἔω ζύλων ἀπὸ τῆς κέδρου τῆς ἐν τῷ λιβάνῳ καὶ ἕως τῆς ὑσσώπου τῆς ἐπορευομένης διὰ τὸ τοίχον quasi nulla alia herba præter Adianthum ex muris, hoc est petrosis & saxosis locis oriretur, hæc enim loca per διὰ τὸ τοίχον intelligenda duco, nisi quis legere velit τὰ χε, quo vocabulo designabitur Salomonem habuisse cognitionem cedri, hoc est arboris excelsissimæ & tardissimè excrescentis, necnon hyssopi, id est herbæ humilis & citissimè ac velocissimè nascentis. Sed nec illa emendatio mihi arridet, cum à lectione vulgari recedat, quam immutare, invertere, imminuere pro piaculo est. De hac hyssopo egit Baronius, & in Baronium Casaubonus quem potes consulere.

Hyssopus
nostra
alia à
veteri
hyssopo.

Vis in
alimen-
tis.

Porro vel ex una conjectura adducor, ut credam nostram hyssopum aliam esse ab hyssopo veterum, quod suam veteres inter olera minimè posuerint, nostra vero non infimo inter ea loco collocetur. Studiosissimè enim colitur in nostris hortis ob eximium ejus odorem ac saporem non ingratum, sic ut juscula nostra aut condimenta non minus sapida efficiat quam salubria. Exigui tamen est nutrimenti ob insignem ejus amaritudinem, propter quamprehenditur esse calida ordine tertio. Nihilominus reperio duos ejus genera Oribasium constituisse; montanum & hortense primamque bonitatis classem obtinuisse Cilicium, quod ad salis Theriacalis compositionem ammiscet auctor libri de Theriaca ad Piso-

hem. Vini hyssopitis meminit Constantinus lib 8. de re rust. c. 14. quod καθαίρει δόξαξ, πύλιν ποιεῖ, μαλάσσει κοιλίαν, pectus purgat, coctionem juvat, ventrem emollit. Maxime vero commendatur hyssopus ab omnibus ad pulmonis vitia; ubi scilicet ejus bronchia multo & glutinoso infarcta sunt humore, eximia enim substantiæ suæ tenuitate incidit, & attenuat crassum illud phlegma & ἀναχθάρσιν promovet, si præsertim cum melle sit mista. Cæteras ejus dotes medicas prætermitto, spiritales repetantur ex dicto loco fabri Columæ. Certe non sine mysterio fuit, quod Christo morienti acetum oblatum pro potu cum circumposita hyssopo, licet viri docti non convenient in eorum verborum expositione. Alii enim hyssopum pro arundine aut vimine acceptam dicunt, cui spongia aceto plena imponderetur, & extolleretur ad os usque Christi crucifixi: Camerarius vult impositam pilo, quod erat Romanæ militiæ peculiare telum ὑπὸν Græcis dictum, proindeque legēdum suadet non ὑσσωπῶ ἀλειθέντες, sed ὑσῶ ἀλειθέντες. Alii, ut Nonnus Poëta Acetum voluit esse hyssopo mistum, temperatum, atque ut loquitur κεκοσμημένον. Theophylactus additam quoque ait hyssopum ὡς δηλητηριῶδες, seu venenatum quid atque mortiferum. Alii velut aliquid amarum, felleum, insuave, in opprobrium. Cæteri denique spongiam seu calicem aceto felleque mistum asserunt cinctum & coronatum fuisse hyssopo per summam conrumeliam atque ludibrium, quemadmodum Christi caput antea corona spinea circumdatum fuerat. Plura habet Stuchius lib. 3. convivial. antiq. cap. 13.

De Mentha.

CAP. XXXIV.

MEntitur *Mentha*, si sit depellere lenta
Ventris lumbricos, stomachi vermēsque noci-
vos.

Mentham eo nomine non esse dignandam, nisi alvi etiam lumbricos & stomachi vermes enecandi atque expellendi facultatem obtineat, hoc loco adseritur. Amarum enim quiddam in se habet & acerbum: amaro quidem non secus atque absinthium lumbricos interficit: acerbitate vero, si cum oxycrato bibatur recentes sanguinis rejectiones reprimat. Exhibendum autem decoctum ejus, velut absinthii quoque, & non substantia. Est enim, ut si qua alia herba, tenuium partium, gustu acris & facultate calida, ex tertio nimium ordine excalescentium & secundo siccantium. Quare ut medicamento potius, quam alimento ipsa utimur. Hepar enim frigidum & ventriculum juvat, corroborat & stomachum, & concoctionem facit, sedat quoque singultum, & vomitum phlegmaticum atque sanguineum. Prodest quoque ad cordis morsus, & appétitionem suscitatur. Mediocriter item ad Venerem excitatur: id omnibus accidit, quæ humiditatem semicoctam & flatuosam continent. Apetit & jecinoris ac splenis obstructions. Verum ea vesci ad satietatem non oportet: quoniam sanguinem extenuat & serosum facit; & ipsam in flavam bilem permutat, deinde efficit ut sanguis, qui maximè est tenuium partium, discutiatur, & crassus ac melancholicus relinquatur;

tur; atque idcirco oportet biliosos ab ea abstinere. Contrita cum sole, & morsui rabiosi canis imposita medicamentum fit salubre. Arida vero trita & post cibum sumpta, ad concoctionem facit, & lienosos juvat. Cum vino pota, difficulter patienti succurrit. Ferunt etiam quod mansa lip-pienti imposita fiat remedium, quodque ejus decoctum absorptum confestim sanguinem è faucibus ejicientes sanat. Coire lac densarique in caseum non patitur, si folia portionibus lactis immergantur: In summa stomacho utilis est, & in condimentis peculiarem gratiam habet. Hujus semen ventrem purgat, & pulmonem lædit. Plura Discorides lib. 3. c. 34. Plinius lib. 20. cap. 14. Galenus lib. 6. de simpl. med. faculta c. 136. Simeon Sethi in Syntagm. & Avicenna 2. Canonum, cap. 459.

Animadversio.

QUam herbam ob fragrantiam & odoris suavitatem *ἡ μένθη* Græci quondam dixerunt, nunc *μίνθη* vocant & Latini mutata litterula MENTHAM, licet Perottus in Cornucopia à mente dictâ putet, quoniam *ejus herba odore mens, hoc est animus, excitatur, sicut sapore ciborum aviditas.* Docet Oppianus l. 3. de piscatione *μίνθη* denominatâ esse à nymphea ejusdè nominis Cœcyti filia; quæ quod se illustriorem genere & forma præstantiorē præ Proserpina jactitaret, à Cerere id herbam cōmutata est, quod perstrinxit Ovid. in Metamorph.

Nomen
Men-
thæ.

— an tibi quondam

Fœmineos artus in olentes vestere Menthas
Persephœæ licuit?

Et annotavit Strabo lib. 8. Geog. ob id mutatam

asserens Mintham à Proserpina quod Plutonis esset pellex. Auctor Ethymologici magni narrat mœstam Cererem cum vidisset hanc herbam, execratam esse atque sterilem reddidisse. Est illa genere duplex: sativa seu hottensis quæ *μίνθη* seu *νέσος*, & agrestis quæ *ἀγρίος νέσος* Latinis Mentastrium dicitur. Vult tamen Plutar, sympoſ. l. 8. prob. 9. *μίνθω* esse degenerem *νέσος*, seu vitium esse *νέσος*, quemadmodum lolium vitium est tritici, Acerum vini; in quibus evidentes contingunt qualitatū mutationes quæ diminuendo elanguescunt, contentione vehementiores fiunt.

Gene-
ra.

Tem-
peries.

Galenus temperamento ait esse calido, gradu tertio, gustu præterea acriter tenuique, si qua alia herbæ substantia, ordine vero secundo tantum siccat, ob eam quæ ex cultu habet humiditatem semicoctam ac flatuosam: habet etiam quiddam amarum in se & acerbum; ex quo diversas ac pene contrarias facultates easque eximias dicitur obtinere. Neque vero audiendus est autor Geoponicorum, sive is Cassianus Bassus, sive Florentinus, sive Constantinus Cæsar, seu quivis alius fuerit, qui l. 12. de re rust. cap. 24. Mentham ait esse *ἀχρήσιμος* hoc est *inutilem*, quæ vulneribus etiam adhibita sanari ipsa vix finit. Sed fortean opinionem illam ebiberat ex male intellecto Oppiani loco supra adducto, ubi *Mentha* vocatur *ποία ἔτιδεν* id est *herba nihili*, non tam quia nullius sit usus quam quia, ut ait Scholiastes, *μικρὴ* est, *parva & pusilla*. Prima ejus utilitas est in cibis, quibus pro condimento multifariam existit, nec enim multi est nutrimenti, peculiarem habet gratiam in acetariis tenella, non adulator, quia prædura odoris suavitatem delectat animum,

Vfus in
cibis

& sapore aviditatem excitat in cibis, inquit Plinius non rusticorum tantum sed etiam delicatiorum, Nonnulli eam ex oleo frigunt, & cum pane edunt. alii panem tostum, oleo intinctum mentha aspergunt. Sed ut monet Simeon Sethi, ea vesci non oportet ad satietatem; quoniam λεπτύνει τὸ αἷμα, ὅρρ' ὡς ἐργάζεται, καὶ ἄλλοις τὸ εἰς ξαντὴν χολῶν, sanguinem extenuat, serosumque facit, ipsumque in flavam bilem convertit. Præterea tenuiorem sanguinem discutit ac consumit, crassiores & melancholicum relinquit, atque idcirco oportet qui flava bile entantur, ab ea abstinere. Dos ejus maxima in corroboratione partium omnium ac præsertim ventriculi sua stipticitate; cujus fastidia & singultum à pituitoso humore inductum sedat. Quod autem Salernitani dictitant eam vermes depellere & enecare, id Dioscorides asseruit l. 3. c. 34. aliique omnes qui de ejus facultatibus egerunt: est enim communi experientia comprobatum amara omnia lumbricis inimica. Sed præter amarorem illud etiam obtinet, ut pituitam detergat, & consumat, quæ lumbricorum solet esse generationis materia.

Porro inter alias facultates veneris exitandæ vim alii menthæ tribuunt, denegant alii. Hippocrates l. 2. de diætâ scribit eam semen genitale colliquefacere, arrectionem prohibere, & corpus debile facere. Plinius lib. 20. cap. 14. ait resistere generationi cohibendo genitalia densari, ἀσπίνδον ἐν τοῖς ἀνδρῶσι: ineptam rebus veneris facit auctor rei rust. li. &c. supra adductis. Quod fortasse innuere visus est Ethymologici auctor, dū observat eam ἀκαρπον hoc est sterilem à Cerere factam esse. Omnium autem evidentissime id Aristoteles adstruxit problem 2. sect. 10. Quærit enim cur in

proverbio fit mentham belli tempore, nec edendam neque ferendam; respondet vero illud fieri quia mentha refrigerare corpora possit, ut constat corruptione seminis genitalis quam inducit. Aristoli subscribunt Magninus, & Arnaldus Villanovanus. Attamen contrariam tuentur opinionem Dioscorides, Galenus, Aetius, Simeon, Avicenna & plurimi alii qui mentham venerem stimulare & excitare perhibent ob humiditatem semicoctam & flatuosam quam habet; quod certe rationi consentaneum videtur & experientiae; quæ ut ait Avicenna. fen. 20. 3. tractat. 1. cap. 21. ostendit mentham in secundis mensis sumptam *confortare membra spermatis valde, & fortitudinem facere super sperma; unde forte fit coeundi desiderium.* Ad hanc itaque difficultatem dissolvendam, dicendum est mentham usurpari interius vel exterius; exterius admota mentha & genitalibus membris mulierum apposita ante coitum, conceptum adiunit, quia cohibet semina densari & coire non minus quam impedit lac densari in caseum, ut est apud Dioscoridem & Plinium. Interius autem assumpta vel exigua ac mediocri quantitate editur, vel nimia copia aut quam oporteat frequentius; prior ille usus tantum abest ut veneri noceat, quin è contra excitandæ veneri accommodatus est, & eo sensu audiendi sunt qui ἀφροδισια ἐρετίζον mentham dicunt. Posterior esus veneri noxius est ac de eo locutus est Hippocrates, aliique subintelligendi qui ineptam videri mentham voluere. Verba Hippocratis adducam, quia rationem propositionis suæ complectuntur. Mentham, inquit, *πυλλάκις ἐσθὶν τις, τὴν πόρον αὐτῇ τῆκει ὥστε ῥέειν, καὶ ἐντρέφειν καλῶς, καὶ τὸ σπέρμα ἀδυνεὸς ποιεῖ,* id est, *Mentha, si quis saepe comedat semen genitale colliquefa-*

Diffi-
cultatis
solutio.

cit ut diffuat, & arrigere prohibet & corpus imbecillum reddit. Causa ergo corruptionis seminis non est frigiditas menthæ, ut falso sensit Aristoteles, sed ejus caliditas nimia quæ ob frequentem ejus esum potenter agit in sanguinem ac in semen genitale, quod fundit ac liquat, quodque coire co-give prohibet; Imo vtro ita extenuat ac serosum reddit, ut etiam sponte exeat ac diffuat, atque hoc est quod insinuavit Martialis lib. 10. epig. 48. dum mentham salacem quidem vocat sed destu-pratricem.

In quibus est lactuca sedens & sessile porrum,
Et destrupatrix Mentha, sed herba salax.

Quasi innuat vim quidem excitandę veneris inesse menthæ, sed tamen seminis profluvium spontaneum excitare; ubi videlicet eam in usu frequentiori aliquis habet quæ omnia textu illo Hippocratis continentur. Secundum hunc sensum interpretandi sunt quicūque mentham, vel *ἡ τὴν δαμάλην* vel frugiperdam, vel seminis corruptricem, vel veneri ineptam dicunt. Quomodo vero intelligendus sit Aristoteles frigiditatem menthæ tribuens, vide expositum apud Petrum Aponensem in comment. illius problematis & in Conciliatoris different. 149, ubi agitur quæstio utrum mentha sit calida vel frigida. Jacobus Ferrandus opusculo de erotico affectu cap. 30. apud Aristotelem non legendum esse *καταψύχειν* hoc est *refrigerare* docet, sed *κατατίνειν* quod est liquefacere, quęlectio ingeniosa magis est quam vera. De menthæ usu in capiendis piscibus, Oppianus, de abusu in magicis, Cælius Rhodiginus consulendus erit.

De Marathro.

CAP. XXXV.

- » **B**is duo dat Marathrum; febres fugat atque ve-
 » nenum,
 » Expurgat stomachum, lumen quoque reddit acu-
 » rum,
 » Urinare facit, ventris flatuſque repellit.
 Semen fœniculi pellit ſpiracula culi.

HOc in loco traditur, ſemen fœniculi, quod *μαράθρον* Græce dicitur, ſtatus diſſipare at-
 que expellere, idque maxime ratione caliditatis.
 Nam ut libro ſeptimo de ſimpl. medic. facult.
 cap. 97. Galenus memoriæ prædedit, tam valenter
 excalefacit, ut ex tertio ordine excalefacientium
 cenſeri promereatur: deſiccat vero non æque,
 ſed ipſum quiſpiam in hoc primi eſſe ordinis po-
 ſuerit. Proinde lac procreat: quod ſi admodum
 ſiccaret, non ſane efficeret. Suffuſis eadem ratio-
 ne auxiliatur, urinas menſesque ciet. Ex uſu præ-
 terea ſeminis fœniculi manant & alia quædam
 commoda. In febribus enim naſeam & ſtomachi
 fervorem ex aqua frigida potum ſedat, ſtoma-
 chum purgat, oculorum aciem reſcit & cum vi-
 no decoctum virulentorum vermium ictuſ ſanat.
 Contrariæ radices & cum melle illitæ morſibus
 canum medentur. Quæ quidem omnia à nonnul-
 lis memoriæ juvandæ gratia hiſce verſibus incluſa
 ſunt.

Bis duo dat marathrum; febres fugat atque venenum,
 Et purgat stomachum, lumen quoque reddit acutum.

Transcripta autem ea sunt , partim ex Dioscoride libro tertio cap. 71. partim vero ex Avicenna l. 2. Cano. c. 281. Quo sane loco inter alia refert Avicenna , etiam Democritum existimasse , serpentes & vermes venenatos recentis fœniculi semines pastos senectam exuere , oculorumque aciem succo ejus reficere Neris initio, ubi latebris relictis in apricum prodierint. Unde intellectum est, hominum quoque caliginem præcipue eo relevari. Plura hac de re Nicander sub exordium Theriacon. Plin. lib. 8. c. 27. & lib. 19. c. 91. & lib. 30. c. 23. Macer. lib. 1. c. 16. & Mesves c. 1. de ægri tudinibus oculorum. Attamen quum concoctioni aliquantulum renitatur , & exiguum pravique succi alimentum corporibus exhibeat, non ut alimento, sed ut medicamento potius , fœniculo utendum est. Proinde aliis interim cibis ipsum vice condimenti , & ut eorum pravitatem corrigat , adhibemus. Quemadmodum enim petroselinum nonnunquam cum lactucis, ut earum humiditas & frigiditas contemperetur , sic etiam cum cucurbitis interdum aut rapis , ut pravitas earum minuatur, fœniculū decoquere simul & mādere cōsuevimus.

Animadversio.

TRes priores versus, quia erāt in manuscript. Codice huc adscripsimus, quibus quartum as- Vis no-
minis.
suimus quod ad marathrum pertineret , ut ita ex duobus capitibus unum efficeretur. Est vero μά-
ραθρον dictum ἀπὸ τοῦ μαρμαίνεσθαι, quod est maresce-
re , quoniam ejus emarcidi & arentis plurimus sit
usus ad condituras. Actuarius & Simeon μάλαθρον
vocant forsan à vocabulo μάλα, quod est validè &

Diffe-
rentiæ.Tem-
peries.Vſus in
cibis.

αἰθροῦ sive αἰθρῶ, id est densum ac stipatum, quod stipatam ac densam admodum habeat comam seu umbellam, ramosque multos ac densos. Latini fœniculum dicunt, quod satum magno cum fœnore semen reddat, vel quod ad instar fœni in hyemes arefactum & marcidum reponatur. Inter ejus species maximè commendatur sativum vulgare admodum frequens. Et dulce non perinde olim frequens, ut pòte cum ejus semen è Syria vel Græcia deferretur, Pharmacopeis & Coquis valde expetitur. Nunc tamen in hortis passim seritur & excolitur etiam ex semine vulgaris fœniculi quod involutum ficus pulpâ mutatur in dulce, ingenioso sed facili mangonio. Vulgare temperamento est calido ad gradum usque tertium, sicco vero ordine tantum primo, gustu acri cum leviùscula quadam amaritudine, odore jucundo, substantiæ tenuitate. Dulce non ita calidum nec acre, paulo quam vulgare humidius, fragrantia odoris non dissimili. Prudenter ab Avicenna factum puto quod pravi nutrimenti fœniculum dixerit, condimenti suavissimi ac utilissimi. Ejus usus apud nos frequens, recens coma & nuper enata acetariis additur, radix jusculis ægrotantium admiscetur, semen tum virescens tum maturum & siccum ad commendandum oris halitum ore detinetur, coquendis piscibus interdum adhibetur, ut dum torrentur craticula succum non perdant, & jucundiores fiant. Biscocto pani & nautico & filigineo inditur saporis gratia & flatus coercendi ergo, Seplassiæ & Salgamari totam interdum plantam saccharo condiunt, aliàs semen tantum incrustant musco etiam addito. Crudum semen rustici, pyris, pomisque coctis aspergunt non inuiti obsonio. *Quin & panis crustis subditur, & condimentis prope*

omnibus inferitur, inquit Plinius cap. 23. lib. 20. Notat Cæl. Rhodiginus lib. 6. cap. 12. fœniculum potius recensendum inter *σῆμυλα* quàm *φαρμακώδη*, hoc est *inter ea quæ in usu sunt quotidiano, quam inter ea quæ medicamenta existunt*. Dicuntur enim *σῆμυλα* quæ domestica sunt, quibusque domi quotidie aut sæpius utimur, quales sunt fruges aliquæ & ex horto olera omnia, & ex sylvestribus nonnulla ut satis diffusè exponit Marcell. Virgilius ad Dioscorid. lib. 3. cap. 1. Nihilominus tamen inter *φαρμακώδη*, non ultimum locum fœniculum occupat. Primo enim adversus febres singulare habetur præsidium, earum enim nauseas, teste Dioscoride & ardores stomachi lenit cum frigida aqua potum. Cardanus l. 2. de tuend. sanit. c. 48. fœniculi radices coctas sub cineribus cum oleo, aceto & sale mandi à Principibus ægris in acetariis monet adversus febres, obstructions enim aperiunt, sudorem urinamque provocant, flatus discutiunt, sed & febribus maxime quæ cum typo sunt, auxiliatur. Secundo, fœniculum præsentaneum dicitur esse venenorum alexipharmacum. Nam scorpionum & serpentium ictibus semine in vino potu medetur, rabidorum canum morsus concisa radice & ex melle emplastri modo imposita sanat, atque ut recentiores nonnulli observant, præ cæteris contra Mercurium, Cerussam, Arsenicum, & Auripigmētum egregie opitulatur. Petudius qui ophiaca scripsit, & Miction qui rhizotomumena, adversus serpentes nihil efficacius putavere fœniculo sylvestri. Nicauder in Theriacis scorpionum ictibus commendat, alii omnibus venenis, quo fit, ut ejus semen Theriacæ adhibeatur. Non omittendum quosdam existimare in fœniculo latere naturam veneni cujusdam tenuissimi & acerrimi, propter

Vfus in
Medi-
cina

Nau-
sca.

quod aliis venenis naturali quidam antipathia seu discordia repugnet. Tertio expugnare stomachum narratur fœniculum blanda desiccatione, adstrictione, deterfione, proinde nauseas sedare ipsum dixit Diosc. non eas quas mare excitat, sed morbosas & febriles. Admonet tamen Matcellus Virgil. nauseas proprie dici tantum de iis quæ navigantibus accidunt, improprie autem ad alias referri; deinde significare primario vomendi inanes conatus, secundario vero ipsas vomitiones. Consule virum diligentem ad Diosc. lib. 3. cap. 75. Quarto oculis perhibetur admodum convenire, quod homini præsidium demonstrasse serpentem narrat Plinius lib. 8. cap. 28. & lib. 20. cap. 23. *Fœniculum*, inquit, *nobilitavere serpentes, gustatu ut diximus senectam exuendo oculorumque aciem succo ejus reficiendo, unde intellectum est hominum quoque caliginem præcipue eo levare*. Eam ob rem arbitrantur nonnulli fœniculum eam esse herbam, quam Chaldæi idiomate gentilitio Bramhainach vocant, Græc ἐμβρωπακλῶ hoc est, *oculos hebetes juvantem*. Scholiast. Nicandri ad Theriaca idem quod Plinius observavit, τὰ ἔρπιστα, inquit, ὄφθαλμικά ἐξίοντα ἐκ τῶν φωλεῶν ὀρμῇ ἐπὶ τὸ μάχεσθαι, διὰ τὸ ἐμβρωπακλῆν ἢ ἀποτρώγοντα, ἐξυδερκέσθαι γίνεται, καὶ ὀξυοπῆσθαι, id est, *serpentes illico ac è latebris exeunt, festinant ad fœniculum caliginis discutienda gratia, ubi vero ipsum decerpserunt, sunt acutissimi & acerrimi visus*. Movere urinas observatur, quæcumque enim desiccant & calefaciunt, quæque tenuium sunt partium, aperiant & attenuant, ea urinas provocant quemadmodum ostendit Galenus lib. simplicium. Denique fœniculum, & maxime ejus semen, flatus dissipat, & pellit,

proinde inter *carminativa* colloceatur. Dicuntur autem *carminativa* quæ flatus discutunt, *carminativa*. barbaro nec satis cognito nomine: Renodæus libro primo de mater. medica cap. 32. vel à Græco *καταίζω*, id est discerpo & in minutas partes divido, vel à *carmino* quod est pecto, vel à *Cumino* quasi *cuminativa* dici potius debeant quam *carminativa*, vocabulum illud derivatum putat, quod nihil sit eorum quæ flatus discutunt, quod viribus eximiis *cuminum* aquet. Auctor de virtutibus cordis (quem Cardanus lib. 1. contrad. tract. 3. contrad. 16. credit esse filium Vi-regi non Avicennam) *carminativa* appellat *frangitura ventositatis*, quibus inesse vult *caliditatem subtilem, complementem defectum caliditatis debilis dissolvere nequientis ventosam humiditatem in quam agit*. Græci *διακοπτική τῆς πνιμότητος* vocant & singulari nomine *ἀφύσα φάρμακα*, apud Alex. Trallian. lib. 10. cap. 1. seu *ἀφύσα* apud Galen. 8. meth. cap. 5. Aetium lib. 10. c. 21. Paulum Æginetam lib. 3. cap. 41. & Actuarium lib. 5. meth. med. cap. 2. Aretæus autem libro primo de curatione acutorum cap. 2. & lib. 2. cap. 5. *φυσίων ἀγῶνα*. Cel-sus lib. 2. cap. 26. *inflationes levantia* nuncupavit. Mirum autem videri potest, quod Dioscorides, Avicenna, Simeon, Galenus, Paulus, Oribasius, Aetius in describenda fœniculi historia facultatis istius dissipandi flatus omnino non meminerint; cum præcipuam hanc recentiores Medici laudem illi assignent, locumque tribuant inter semina calida vulgo dicta *communia*, quod communem habeant operationem, adeo ut indifferenter possit poni unum pro altero ut scribunt Monachi in censur. antidotar. Mesuæi distinct. 5. cap. 120. An dicendum cum nonnullis, *fœniculo illam*

non inesse facultatem : tantumque abesse ut sit *ἀφύσσιον* quin potius *φυσικός* existat ? Sane ab esu fœniculi statim subsequuntur, vel ructus flatulenti, vel crepitus ; hoc animadvertentes Medici, existimarunt ejus ope pelli eos flatus, proindeque flatulentis omnibus rebus, ac præsertim medicaminibus torminosis velut correctivum & castigativum admiscuerunt. Sed fortasse alienum à ratione non fuisset, pensitativius examinare, num illi flatus fœniculi vitio excitarentur : ob indigestam quandam crudamque humiditatem qua perfusum est, quæ caloris nativi beneficio calefit, attenuatur, discinditur, expellitur, si pauca quantitate ingestum fuerit fœniculum : nam majori copia assumptum sic distendit interdum ventriculum, & totum abdomen flatu replet, ut discindi aliquatenus se sentiat, quod multis accidere observavi, præsertim qui viride adhuc & crudum fœniculum comederant. Quapropter non ita laudare possum eos qui fœniculum cum fenna admiscunt, sedandis torminibus : tantum enim abest ut ventos & dolores amoliat, quin è contra auget, & irritat sua caliditate, & flatulentia, dumque ructus è ventriculo excitat, gravem medicamenti odorem, & qualis fennæ inest, abominandum tam frequenter & acriter repræsentat, ut ad vomendum cogat. Qui frigida & humectantia velut correctiva fennæ adjungunt, experientur minus molestam, longeque blandiorem purgationem quam si fœniculum adjunxerint. Sed hæc omit-
tamus velut ad Therapeuticam pertinentia.

De Pulegio.

CAP. XXXVI.

*C*um vino nigram choleram potata repellit.
Appositam veterem dicunt sedare podagram.

Macet
 lib.2.
 cap.4.

DUO hoc in loco Pulegii recensentur effectus:
 prior quidem quod atram bilem cum vino
 expurget, cujus rei testis etiam est Dioscorides
 lib.3. cap.32. Atram, inquit, bilem per alvum
 exigit.

Alter vero quod peculiari proprietate quadam
 antiquam curet podagram. Crassos enim visco-
 sosque humores, unde podagra generari pluri-
 mum solet, vehementer calefacit, concoquit,
 extenuat & amolitur. In tertio namque ordine
 calidum & siccum esse statuitur, quapropter po-
 dagris etiam per se subvenit impositum usque
 dum rubescat locus. Vi pollere corroborandi
 ex bona fragrantia ejus satis liquet, aperit quo-
 que, attrahit & consumit ratione tum essentia,
 tum qualitatum. Potum menstrua, secundas ac
 partus ejicit, pulmonis vitia ex melle & aloë
 potum extrahit, convulsis auxiliatur, capitis do-
 lores impositum levat. Quin & olfactu capita
 tueri contra frigorū æstusque injuriam & à siti
 eximere traditur. Nauseas stomachique erosiones
 exposita permulcet. Bibitur in vino utilissime con-
 tra serpentium morsus, defectos animo recreat
 cum aceto naribus objectum. Siccatum præterea
 crematumque & in pulverem tritum gingivas
 confirmat. Illitum cum pollenta inflammationes

omnes sedat. Cum cerato vermes extinguit, lienosis cum sale utiliter illinitur. Decoctum ejus ablutas pruriges mitigat : & eadem utilitate insidentibus fœminis prodest , inflationes , durities , & muliebrium locorum conversiones corrigens. Plura Dioscorides loco citato , Plinius libr. 20. capit. 14. Gal. libr. 6. cap. 93. de simpl. medicam facult. & Simeon Sethi in syntagmate.

Animadversio.

Pulegii
nomen.

HOc olus Medici *Pulegium* , Tullius 2. de divinat. *Pulcium* , Martialis libr. 12. epigr. 32. *Puleum* , Isidorus originum libr. 15. *Poleium* vocat , derivatione , ut habet Plinius cap. 14. libr. 20. sumpta ex eo quod *flos recentis incensus pulices necet odore* , vel quod multis *usibus polleat ad vitam*. Græcis dictum est γλήχων καὶ βλήχων ; seu quod , ut aiunt Dioscorides & Plinius , *gustatum à pecore caprisque, balatum concitet* : seu quod ut Apuleio visum est capit. 91 de virtut. herbarum , *balantum animalium floris sui tempore pascuosa sit herba* ; seu denique velut monuit Pena , quod *pulmonibus pituitam crassam, farctamque extundat*. Ea autem vulgaris cognitionis herba tantæ est utilitatis ac virtutis , ut inter alias appellationes παντογαδὺ denominacionem sortita sit , quasi *omnibonam* dixeris & ad omnia efficacem. Ejus genera duo : sativum & agreste , mas , & fœminia , hæc flore purpureo , ille candido : unde quoque λευκαῖος hoc est *albiflori* nomen sumpsit , καὶ καλλιόφειος , quod *forma sit conspicienda hoc est candida* : λευχός enim

apud Græcos idem ac διαφανής, καὶ ἡμιφανής, καὶ εὐφανής, καὶ εὐειδής ex magno ethymologico. Diose.
 Cum vero inter obsoletas appellationes Pulegii cemen-
 legeretur Calisophis, seu Gallosophis nullo sen-
 su, emendandum duxi Calliopsis apra admodum
 significatione, quod miror non animadvertisse
 Marcellum Virgilium. Vulgatum pulegium ho-
 die Regium, nominatur Gallis *poulliot royal*,
 vel ob præstantiam, vel ob antiquum usum in
 texendis ex eo coronis quæ sunt regię dignitatis
 ornamenta, *Dignior*, ait Plin. libr. cit. è *pule-*
gio corona vertigini, quam è rosis, cubiculis nostris
pronuntiata est, nam & capitis dolores imposita
creditur levare. Vatum autem eam coronam
 fuisse scripsit Platina libr. 3. de tuenda valetud.
 capit. de pulegio. Observavit quoque Carol.
 Paschalius libr. 1. coronarum capit. 4. ex Flo-
 rentino lib. 6. de re rust. cap. 14. coronam
 ex pulegio, aut calamintha, aut origano, ad
 colla vasorum circumpositam fuisse, ne mustum
 superfunderetur, & ut ipse loquitur *ὑψηλῶς*:
 præterea mos fuit asservare pulegium in carna-
 riis ad multos annos in coronæ circulum nexum,
 quod notavit Plinius libr. 18. capit. 26. & lib.
 19. capit. 8. significavit Martial adducto epi-
 gram. ubi *pulei coronam quadrimani* vocat, quod
 quatuor annorum esset. Hujuscemodi pulegium
 in testis ac carnariis ad fumum suspensum, Jan.
 Cornarius emblem. 31. ad Dioscor. monet ab
 Actio vocari tum *παλαιὸν* hoc est *vetus & invete-*
ratum, tum *γλήχονα εὐσυνωλὸν*, id est *pulegium de*
superiore anno: quod autem fumo non est exsicca-
 tum, *ἀκαπνον*.

Temperies pulegii omnium sententia calida est Tem-
 ad tertium usque gradum; sicca quoque vehe- perics.;

menter, consistentia vero tenuis, sicut potenter incidat & extenuet, acris quoque & subamara ut probat Galen. 6. simplic. Docet Averroes compositum esse pulegium ex ignea substantia cum aliquantula terrestri parte adusta. Ejus usus frequens olim ad condimenta; apud Bæotos præsertim, si credimus Aristophani in Acharnensium fabula, actu 4. in quo Bæotus se inter merces habere dicit, *quicquid boni Bæoti simpliciter habent, storeas, pulegium, origanum, vesbasculum, Anates, Phalarides, regulos, monedulas, colymbos, attagenas.*

Δι τί φέρεται, Βοι ὅς' αὖ ἀγασθὰ Βοιωτοῖς ἀπλῶς,
Οείσανον, γλαχὼ, ψάβας, θρυαλλίδας,
Τροχίλους, κολύμβας.

Meniuit Columella libr. 12. de re rust. cap. ultimo moreti oxypori, seu oxygari, in cujus compositionem puleium viride, aut etiam aridum ingrederetur. Potum quoque ex aqua fuisse frequenter post pomorum nimium usum tetigit Aristophanes in Irene. Petit enim Trygæus à Mercurio: *Censen, inquit, male esse in mihi Rex Mercuri ex Opera congressu?* Mercur. respondet *Nequaquam; potionem pulegii si sumpserit, ubi quidem allusio est ad vocabulum Opora quo horti fructus, & scortum designantur.* Quærit de scorto Trygæus, respondet de fructibus Mercurius, innuitque ex esu fructuum nullum damnum sequuturum, si superbibatur ex aqua Pulegium. Hanc lucem obscurissimo loco prætendit Scholiastes his verbis: *οἱ πολλοὶ ἐπιπρᾶν ἐσθίουσιν ἐὰν κυκεῶνα βληχώναν πίνωσιν ἐβλάπτονται, βρέχοντες ἐν γλήχωνι ἐπιπίνουσι, τοὺς γὰρ ἑκαστὸν τῆς ὀπρᾶς βαρυνομένους ἰαθεῖν θασὴν εἰ ἀποβρέξαντες γλήχωνι*

*γλῶχονα εἰς ὄσον πίονες : ἰουδαὶ γὰρ ἔρω τοῖς καρδίῳν
 πόνους , qui multos fructus comedunt si potionem ex
 pulegio bibant , non leduntur , macerantes igitur
 pulegium superbibunt. Dicunt enim eos qui ex usu
 fructuum premi se sentiunt , convalescere si macera-
 tum pulegium ex aqua biberint : quippe cum eo potu
 stomachi dolores sanentur. Vix vero cum pulte
 pulegium convenire ostendit ille Sapiens apud
 Laertium , qui dissidentibus & seditionem mo-
 ventibus civibus suis in pulpitem progressus ni-
 hil omnino loquutus , verum pultem in medium
 afferens pulegio aspersam identidem ramulo com-
 miscuit , & è concione exivit. Quid autem hoc
 commento significaret ille , exponunt Marcel-
 lus Virg. ad Dioscoridem , & Musa Brassavol
 in examine simplicium. Quamvis autem Gale-
 nus lib. 2. de temperam. pulegium nutrimentum
 simul & medicamentum esse affirmet , testetur-
 que Isidorus apud Indos pipere pretiosius existi-
 matum , tamen : ut verum fatear , tenuissimi est
 aut etiam nullius alimenti. Certe apud nos ho-
 die admodum parcus est pulegii in cibis usus ; ac
 fortasse propter eximiam ejus caliditatem & sic-
 citatem noxius ; proinde Francisc. de Verulamio
 in historia vitæ & mortis , cavendum præcipit à
 Satureia , Origano , Pulegio & omnibus qua
 ad palatum acria sunt , & incensiva. Illa enim ,
 inquit , præstant spiritibus calorem non fabrilem ,
 sed prædatorium. Conciliandæ fragrantiae cibis
 fatuis & insipidis , ejus momentum aspergi po-
 test thymi loco , serpilli aut salviæ : pari fru-
 ctu.*

Porro Salernitani duos hic illi effectus tri-
 buunt quos ex Macro una cum primo hujus ca-
 pituli versu desumpserunt. Primus est nigraæ choæ

leræ evacuatio, alter podagricorum dolorum sedatio. Quod ad primum attinet, cum Macro & Salernitanis consentit Dioscorides, qui pulegium *ἄγην κατὰ κοιλίαν μέλαινα*, nigra per alvum ducere scripsit, non ulla aliqua cœlesti facultate ac substantiali quam occultam vocant, sed manifesta; ob acrimoniam scilicet cuius supra meminimus. Brassavolus lib. de medicinis purgantibus pulegii periculum se fecisse narrat, tum in minutali exhibitum, tum ex nitro ac cinnamomo, tum etiam decoctum ex aceto & sale gemmeo, ex quo educta sint quædam omnino nigra, quibus & pituita & ichores aliqui admisti fuerint: sed ægrè non egregie educere admittit, multoque imbecillius quam origanum. Vix autem crediderim initio podagræ appositum pulegium sedare dolores, cum excalefaciat, attrahatque potentissime in partem affectam, quod omnes præstant phoenigmi. In declinatione utilissime admoveri potest, tum ad discutiendas humoris impacti reliquias, tum ad robur parti conciliandum: hocque sensu intelligendus est locus Dioscoridis, scribentis illitum cum polenta pulegium inflammationem omnem lenire, & podagricis per se propeffe impositum dum rubescat locus: maturare ipsum atque coquere, discutere ac digerere ipsemet Dioscorides admonuit; quibus modis inflammationi auxiliari potest.

Non omittendum Pulegium brumale esse herbam, quemadmodum nonnullæ sunt solstitiales quæ solstitii die florescunt: *floret enim ipso brumali die suspensa in tectis arentis herba pulegii*, ait Plinius lib. 2. cap. 41. & lib. 19. cap. 8. post Ciceronem primo de Divinatione. Quamvis

autem Brassavolus falsum id esse suo experimen-
to prodat, hoc tamen non esse impossibile, qui
ejus stirpis indolem noverit, facili negotio con-
cedet. Narrat Valerius Cordus ad capit. 30.
Dioscoridis libr. 1. *tantam & tam miram esse
huic planta germinandi facilitatem, ut etiam mi-
nutim concisa sataque proveniat ac germinet.* Est
ergo illi tam potens humidum primigenium, tam
efficax, tamque validum, ut exigua mole sa-
tum terræ blando complexu adjutum pullulet.
Hujus itaque humidi tenacis ac pinguis benefi-
cio, integrum ac vegetum diu perseverat pule-
gium, tardissimeque arefcit senescitve; nisi ex-
teriori superficie, quo demum fit ut hyemali tem-
pore circa brumam frigus ambiens calorem pu-
legii quo humidum illud pingue perfunditur,
cogens ac interius pellens, ipsum aliquatenus
augeat, promoveat, agitet: hic tum otiosus
esse cum non possit, facit id ad quod natum est,
trudit foras aliquid flori simile. Hinc miracu-
lum, de quo legendus etiam Aristoteles pro-
blem. 2. sect. 20. qui parum dissimilia à nostris
protulit. Expetitur olim fuisse in magicis riti-
bus testatur nomen *παιτυγιάδης* quo ipsum Magi
appellabant, necnon & Plinius & Apuleius, qui
nonnullos ejus effectus Magicos proferunt. *Pu-
legium*, inquit Plinius libro vigesimo sexto ca-
pite nono; *jejunans qui legerit, si post se alliget,
inguinis dolores prohibet aut sedat cæptos.* Apu-
leius scribit eum qui *pulegii ramulos tres lana
involutos odorabit, ante accessionem tertiana libera-
tum iri*, quod ex Xenocrate desumptum fuit
apud Plin. lib. 20. cap. 14. Ob suavitatem &
ejus herbæ fragrantiam pulegium à Cicerone
lib. 16. epist. 23. ad Tyron. pro sermonis suavi-

tate usurpatur. *Cras inquit, expecto Leptam: etenim ad cujus rutam pulegio mihi tui sermonis utendum est. Vide Turnebum advers. libr. 8. capit. 5.*

De Ruta.

C A P. XXXVII.

Macer

l. i. c.

l. 2.

Nobilis est ruta, quia lumina reddit acuta:
Auxilio ruta vir lippe videbis acute.

Cruda comesta recens oculos caligine purgat.

Ruta viris minuit Venerem, mulieribus addit.

Ruta facit castum, dat lumen, & ingerit astum;

Coëta & ruta facit de pulcibus loca tuta.

QUatuor hic recensentur facultates Rutæ: Ac primo quidem, quod acutam reddat videndi aciem: commanducata enim, ut testis est Dioscorides lib. 3. cap. 44. & post eum Avicenna 2. Canon. cap. 578. opitulatur oculis, qui hebetudinem sensere. Præstat idem & succus ejus cum succo fœniculi & melle inunctus. De hoc nonnihil quoque alias.

Secunda, quod coeundi desiderium in viris minuat, augeat vero in mulieribus. Nam quum ex tertio sit ordine excalescentium & siccantium, flatus strenue discutit aboletque, & sic semen virile, quod tenue admodum & aerëum est, reficit ac prorsum ne esse quidem permittit; ex quo sane Veneris appetitum in viris cohibet: Sed in mulieribus semen aquosum & frigidum calefacit, incidit & extenuat: quare eas ad coitum magis incipiat.

Tertia, quod astutiam sive calliditatem, id est, apprehensionem & medii alicujus in subtili causa facilem inventionem usurpantibus conciliet. Calefactione enim ac resiccatione extenuantur & acuiuntur spiritus, fovetur & illustratur ingenium.

Quarta, quod decoctum ipsius, si domus ea respergatur, pulices depellat. Eos enim, ut uno ore Medici testantur, acrimonia sua necat, & gravi odore fugat. Pamphilus apud Constantinum Cæsarem, libro 13. cap. 15. de Agricultura, longe plura adversus pulicum molestias remedia enumerat. Scrobem, inquit, facito, & rhododaphnas contusas in ipsum mittito, sicque omnes concurrent. Absinthium & cucumeris sylvestris radix aqua marina rigata ac respersa, pulices necant. Disperdit autem penitus Melanthium, aqua maceratum ac respersum: aut Conizæ coctæ decoctum tirroratum. Disperdit eosdem similiter semen sinapeos & Rhododaphnes, ambo fervefacta, & in domo respersa. Calcem vivam cribrato, & postquam locum verreris, inspergito, indeque necabuntur. Idem continget ex amurca pavimentis assiduo irroratis. Cyminum item sylvestre tritum ac aqua mixtum, & seminis cucumeris sylvestris drachmæ decem tritæ & in aquam demissæ, indeque domo respersæ, pulices crepare faciunt. Item chameleæ radix, & populi nigre folia tusa, & aqua macerata, & tribulus ex aqua coctæ. Pulices etiam muria acris respersa & aqua marina enecant. Quod si in media domo quis pelvim deponat, & circulum machæra penitus ferrea circumscribat, & reliquam domum, præterquam locum circumscriptum, cremore sta-

Pulices
fugantia
&
necantia.

Aetius
lib 13.
cap. 45.

phis agriæ aut lauri foliorum tusorum confpergat, aut etiam muria aut aqua marina cocta, omnes pulices in pelvim congregabit. Fictile quoque vas defossum, ita ut labra æqualia pavimento habeat & adipe taurino oblitum, omnes pulices in sese congregabit, etiam eos qui adhuc in paleis delitefcunt. Sub lecto parvulum scrobem facito, & in ipsum sanguinem caprinum mittito, congregabit eo pulices & ex aliis vestibus ad se aliciet ac vocabit. Ceterum ex amphimallis & densissimis tapetibus, in quibus plurimi pulices delitefcunt, eximi ac evocari possunt, si sic in urna aut dolio ipse sanguis caprinus deponatur. Hactenus ille. Avicenna 6. 4. Tract. 3. cap. 11. de fugatione pulicum hoc amplius addit: Quando inquit, domus colocynthidos infusione aspergitur, saliant pulices & fugiunt, & similiter ex decocto rubi. Referunt quidam, quod si lignum adipe erinacei oblinatur, eo pulices statim omnes concurrent. Fugantur quoque suffitu sulphuris. Est etiamnum herba quædam vulgaris notitiæ, Arabice dicta Chichuanu, id est, herba pulicum, quæ in civitate Chairi pulverizata in lecto circa dormientes ponitur, & ex odore illius inebriantur stupidi que fiunt pulices, & non lædunt. Porro nihil æque disperdit pulices, ac graveolentia, velut ruta, mentha, mentastrum, & lupulus, præcipue tamen fimus & urina equi. Enecat & pulices seminis rapi decoctum inspersum. Quin & taurini cornu suffitu pulices fugari perhibentur. Fama est, inquit Dioscorides lib. 4. cap. 60. si psyllium virens domum importetur, non finire in ea pulices gigni. Postremo vero nihil tam accommodum est comprehendendis pulicibus, quam

lecto imposita recens & candidissima lanugo zylin-
na. In ea namque congregati facillime capiuntur.
Plura Rhazes lib. 8. c. 8. ad Almanforem.

Animadversio.

Rutam denominatam vult Isidorus quod sit
ferventissima, vel à Græco nomine *ρύτη* quo Rutæ
nomen
Iolaus antiquissimus Græcorum scriptor in Pello-
ponnesiacis suis rutam designabat, sic ut à Pello-
ponnesiorum *ρύτη*, latinum *ruta* deductum sit,
quam vocem reperire licet apud Nicandrum, in
Alexipharmacis & Theriacis, ejusque Scholia-
stem; neenon etiam apud Dioscorid. lib. 3. cap.
47. ubi vocari à nonnullis *πυγάνον*, ab aliis *ρύτη*
dicitur. Ethymon *πυγάνον* eleganter expressit Plu-
tarchus lib. 3. sympof. quæst. 2. *φασί τ' καὶ τὸ
πυγάνον ἀπὸ τῆς δυνάμεως ὀνομάσθαι. πυγῶσι γὰρ ξηρότητι
διὰ θερμότητά το σπέρμα; καὶ ὅλιος πολέμιόν ἐστι ταῖς
κνέταις.* Rutam, inquit, à facultate nomen acce-
pisse tradunt, siccitate enim quam vi caloris possidet,
semen cogit atque coagulat, penitusque uterum geren-
tibus inimica est. Genetæ
Duūm est ruta generum: fativa,
seu hortensis, & sylvestris, seu montana fativa
formâ simili, sed acriori substantia, & odore ve-
hementiori, adeoque etiam periculoso, ut inter-
dum vaporem olfacientis vultui afflet aut tangen-
tis manum inurat, qua si faciem attigeris erysi-
pelas aut scabies excitetur. Hortensis multo mi-
tior est ac temperatior, cum illa gradu quarto
calida & sicca sit; hæc secundo aut tertio. Opti-
ma & probatissima evadit ruta si secundum Theo-
phrastum libro quinto de causis plant. & Tem-
peratior
Plutarch. lib. quintæ sympof. quæst. 9. *seratur*

Opinio
nostra.

in ficu, vel si solum ut Dioscorides, Plinius, & Palladius referunt, juxta ficum plantetur. Hujus rei causam refert Theophrastus in ficum, quæ & lacteo suo succo & calore suo rutæ alimoniam temperat. Plutarchus vult aut dulcedine ficus restingui virosam rutæ qualitatem, vel rutæ acrimoniam à ficu una cum alimento subtrahi. Aristoteles vero problem. 18. sect. 20. rutam inseri in ficum voluit, ut pulcherrima & optima proveniret: quod rutæ radix fomento teporeque indigeat; at ficus calida est; fumum quoque multum emittit; ex quo concludit duplici modo rutam à ficu juvari: primò, ratione coloris; altero, ratione humiditatis. Denique Anton. Saracenus scholiis ad Dioscoridem, causam ejus effectus regerit in amicitiam mutuam rutæ & ficus quæ sit *ἀππρος* & inexplicabilis. Attamen meo judicio hujus rei ratio non ita abstrusa est & occulta, ut Saraceno videtur: hoc enim accidit quod ficus pro alimonia succum trahat è terra multiplicem, partim acerbum, partim acrem, partim dulcem partim quoque salsum: constat enim ficus partibus diversis diverso succo gaudentibus, arbor ipsa falsedine quadam ac etiam acrimonia prædita est, folia & novellæ ficus acerbitatis cujusdam participes sunt; fructus dulcissimi existunt: sugunt ergo radices arboris è terra succos nutriendis his variis partibus familiares & aptos: ex quo tandem sequitur ut vicina ficui ruta alimentum suum trahat magis depuratum defœcatumque, quo dum affatim fruitur, altior ac lætior exurgit, addo etiam suavior atque esui aptior; quod alimentum suum omni excremento destitutum melius excoquat, conficiat ac elaboret: Insuavitas enim & saporis & odoris à malè coctis, indigestis

crudisque ac inæqualiter elaboratis partibus; suavitatis vero ab edomitis omnibus superfluitatibus æquabiliter excoctis succis, universisque partibus eximiè & perbellè confectis ac elaboratis provinit. Certum autem est melius confici & elaborari pura quam impura, defœcata quàm fœculenta, sincera quàm confusanea.

Diximus autem hortensem rutam calidam esse & siccam, vel secundo, vel tertio gradu: nec enim inter se Medici conveniunt: Galenus octavo simplic. Raul lib. 7. Oribasius lib. 1. synopf. Ætius lib. 1. Simeon in syntagm. calidam & siccam rutam dicunt ad tertium usque gradum; Nonnulli vero ad secundum tantum usque. Hanc difficultatem solvit ex Avicenna Michaël Savanarola tract. 2. cap. 6. de reb. non naturalib. Ait enim *recentem ac viridem rutam secundo excessu tantum calidam, resiccatam vero & antiquam excessu tertio.* Usus rutæ in cibis, Priscis familiaris seu ad visum acuendum seu ad fascinum amolendum præsumerent. Antiqui pictores ad aciem oculorum rutam sæpius edebant, observante Plinio & Simeone. Theopompus Chius lib. 38. suæ historiæ narrat Heracleotas esu rutæ sibi cavisse à Clearcho Tyranno, qui plurimos veneno per insidias è medio sustulerat; præsidio enim rutæ nihil læduntur vel qui aconitum biberint, ait Athenæ. Deipnos. lib. 3. & Stephanus de urbibus. Præterea Erasmus centuria 4. chil. 4. observat ex Aristotele sumpturos olim cibum prius edisse rutam seu remedium adversus fascinum. Locus autem Aristot. est problem. 34. sect. 20. quo quæretur cur ruta fascinationis remedium esse dicatur. Quod autem ad nutrimentum à ruta supeditatum attinet, Gal. lib. de attenuante victus

Quo
sit ruta
tempe-
ramen-
to.

Usus in
cibis.

rat. cap. 5. rutæ semen ex. iis alimentis dicit esse, quæ adeo sunt fortia ut nihil à fortissimis medicamentis diffideant. Michaël Savanatola scribit se non ponere remotionem nocumenti à ruta inducti, quia, inquit, *non invenio nocumentum manifestum in ea, saltem dum accipitur in via cibi.* Cardanus lib. 2. de sanit. tuenda cap. 34. fativam rutam non adeo gustui ingratam profitetur, cum eam inter alias herbas acetarium componentes universa Italia misceat. Addit vero se oleo & sale solam eam libentissime comedere solitum, gustuique gratissimam fuisse, licet eam deprehenderet amaram, adstringentis saporis & subacris. Ut ut sit, auctoritas peculiaris apud antiquos ei fuit. Invenio mustum *rutatum* populo datum à Cornelio Cethego in Consulatu collega Quinti Flamini comitiis peractis. Meminit & vini rututi Plinius & auctor rei rust. lib. 7. cap. 12. Unum autem est quod rutæ usum sequatur, sudorum fœditas & cujus rationem inquit Aristoteles problem. 33. sect. 20. & problem. 13. sect. 2. & Theophrastus libello de sudoribus. Putat Aristoteles id accidere propter odoris gravitatem, quæ est in ruta: quæcumque autem talia sunt, humoribus sordidis hoc est excrementitiis & serosis quæ sudoris materia sunt, admixta, fœdum communi-
re odorem possunt. Quis autem crediderit rutam furtivam provenire felicius, sicut apes furtivas pessime; nec expedire ferro eam tangi? quis putaverit circumscriptam auro & argento, & ebore infraque talum alligatam profluvium mulieris sistere? Nemo sane nisi qui superstitiosis herbarum virtutibus nimium credulus existit.

*hæta-
sia.*

*Sudor
fœdus
à ruta.*

*Facul-
tates
rutæ.*

In præcipuis autem medicaminibus ruta est, ait Plinius, sed ejus universas facultates & effectus

non inquirō : sufficiat eos quorum meminere Salernitani brevissime perstrinxisse. Primus est, visū acuere, & oculorum morbis auxiliari : ad quem usum commendatur & cibo potuve sumpta, & exterius admota. Cum pane vel nasturatio ingestam fuisse propter visum, Plinius retulit cap. 12. lib. 20. Multi vero succo ejus cum melle Attico inuncti discusserunt caliginem, vel cum lacte mulieris puerum enixæ. Existimavit tamen Pithagoras oculis noxiam esse, putavitque Rhazes oculos è sua sede dimovere, quod intelligendum est de ejus esu nimio, à quo incalescunt ita humores & spiritus ut acerrimam periculosamque oculorum inflammationem invehant : at moderato ejus usu inciduntur attenuanturque crassi & visceri humores in ventriculo stagnantes, dissipanturque fumi oculorum caliginis causæ.

Alter rutæ effectus, est continentia, quam in viris excitare dicitur : cum enim calidissima sit, acris ferventisque naturæ, semen genitale exsiccat, deurit & cogit, unde illi nomen : id autem efficit maxime in viris biliosis & calidioris temperamenti ; nam venerem excitare potest in frigidioribus naturis, quibus semen aquosius est & serosius, velut in pituitosis & mulieribus, quæ calidis medicamentis juvantur, quæque solent ex Philosopho avidius coitum æstate quam hyeme appetere. Deinde cum propensio in venerem excitetur à flatibus, certum est rutam cum sit *ἀφροδισιακή* propter colorem & siccitatem eximiam qua pollet, hujuscemodi propensioni esse adversâ.

Addo demum rutæ vim quandam esse *ναρκοτική* ; sic ut gravissimos dolores & capitis, & ventris, & dentium leniat ac sopiat. Nec obstat quod amara

fit & subacris, cum opium ipsum narcoticum amarum quoque sit & subacre: at proprium est narcoticorum, ut venerem extinguant stupore spiritibus inducto.

Tertius effectus est, astutia seu calliditas, quam Græci *πνευσιλα* vocant, quæ nihil aliud est quam dexteritas ingenii ad quidlibet agendum, tam enim in bonam, quam in malam partem sumitur hoc vocabulum, quamvis usus obtinuerit ut pro deteriori parte accipiatur. Longioris porro est otii examen hujus propositionis, quomodo scilicet medicamenta agant in animum, quave ratione possint vel mentis operationes perficere, aut interturbare, vel mores hominum fingere & immutare. Qui opus Galeni, an animi mores sequantur corporis temperiem intellexerit, is facile ex illa difficultate sese expediet, nec interpretatione nostra indigebit. Tanti tamen rutam non facio, ut ingenio natura rudes & stupidos, acutos & vafros efficere eam posse credam; cum hoc prorsus impossibile sit: sed cum occupatum est multis fumis ac vaporibus cerebrum, cum crassis viscidisque humoribus oppletum est, à quibus operationes intellectus vel interturbantur, vel segnius exercentur; tum usu rutæ, quæ incidit & attenuat crassos humores, vaporesque omnes resolvit, libertas operationum mentis promovetur, cerebro vigor restituitur, spiritibusque animalibus puritas redditur, unde *πνευσιλα*. Inesse autem rutæ vim cerebri depurandi, auctoritate multorum comprobatur. Dioscorides capitis doloribus subvenire, comitialibusque auxiliari prodidit: Ad crapulæ gravedines decoqui folia, & in cibo vel crudam vel coctam conditamve prodesse, narravit Plin. comitialibusque exhiberi.

Rutam contritam naribus & ori epilepticorum impositam, liberare ægros ac etiam perfectè sanare observat Michael Savanorola tract. 6. cap. 1. de ægritudinibus capitis: subditque hoc præsidium pro *secreto* tenendum, quod tamen omnibus propalandum sit ac revelandum, quoniam talia subticere videtur peccatum in Spiritum sanctum. Ex quibus verbis discent Chymistæ, Agyrtæ, Circulatores, Circumforanei, Arcanorum transcriptores, & quicumque se remedia secreta & arcana habere profitebuntur, pessimè se agere, non solum quia ut plurimum falsa pro veris, inepta pro sinceris, vana pro certis præsiidiis venditant, sed etiam quia quæcumque illa sint tandem, subticent & ægris, & Medicis dogmaticis, qui pro suspectis semper remedia illa ἀλσζα aut ab ἀλόγοις hominibus suppeditata habent.

Postremum effectum, cum fusius in commentario expositus sit, pluribus non explico. Satius erit defensionem Hippocratis suscipere adversus Liliū Bisciolam lib. 18. horarum subsc. tom. 1. c. 16. quo loco *male sensisse Hippocratem* dicit quod rutam asseruerit lib. 2. de diætā movere Urinam, cum Dioscorides ad reprimendam urinæ incontinentiam semen rutæ in pulverem tritum præscripserit. Primo enim non unius Hippocratis fuit illa assertio, sed Galeni, Pauli, Oribasii, Aetii, Avicennæ, Averrois, omnium denique Medicorum quorum singulas auctoritates afferre tædiosū nimis esset: contentus ero uno vel ipsius Dioscoridis testimonio qui ab Hippocratis mente non deflexit, scripsit enim cap. de ruta, ἀμρότρεα δὲ καυσίχ, θερμαντικὰ, ἐλκωτικά, ἐρητικά ἐμμίσχον ἀγρωζα, *utramque rutam* sativam & sylvestrem, *serventis esse*

Hippocrates
defensus.

natura, calefacere, exulcerare urinas & menses ciere? quæ verba ab Hippocrate non dissentire Dioscoridem ostendunt. Deinde vero advertere debebat Bisciola, inter se contraria non esse, movere urinas, & urinæ incontinentiam auferre, sed movere & suppressere urinas esse invicem adversa: potest enim aliquod medicamentum simul & semel movere urinas & urinæ incontinentiam auferre, sed non potest simul & semel movere & suppressere urinas, licet quædam habeamus præsidia ut rheum barbarum quod simul & semel alvum moveat & adstringat. Hoc ut intelligat Bisciola, cogitatione repetat omnia pene medicamenta diversis & contrariis partibus constare, ac continuo etiam diversis contrariisque facultatibus pollere, quod longiori expositione non indiger: deinde revocet in mentem urinæ incontinentiam posse esse simul cum profluvio urinæ copioso, quod cernere licet in diabete; quo in affectu magnâ copiâ egeritur urina, nec ulla ratione ab ægro retineri potest. Sic *ἐπιτιμῶν* Græcis dicuntur, qui sæpe mingunt vitio vesicæ resolutæ, quo fit ut præter voluntatem diu noctuque urinas fundant. Nonnulli stragulas nocte permingunt, ut senes propter siccitatem, & pueri propter laxitatem & mollitiem; in quibus nemo negaverit urinæ incontinentiam adesse. His positis eritne absurdum dicere semen rutæ movere urinam, & urinæ incontinentiam auferre? Minime gentium. In pueris exempli gratia qui propter laxitatem & mollitiem partium *ἀνεγδῶν*, ut loquitur Dioscorides, nonne rutæ semen frixum propter vim desiccandi & modicè adstringendi exhiberi consulto potest laxitati & mollitiei partium emendandæ? In resoluta quoque ob frigus vesica nonne idem semen ob facultatem cale-

faciendi tuto præscribi potest ad urinæ incontinentiam, simulque ad urinæ profluvium, cujus aliqua suppressio fiebat ob resolutam vesicæ attractricem? Sed nimius ero si omnia exempla atque rationes congerere voluerim, sufficiant hæc ad tuendam atque sustinendam Hippocratis auctoritatem ac dignitatem, quem Imperator Justinianus *divinum* vocavit, quique Macrobiï elogio, *nec fallere nec falli unquam potuit*. De ruta prodigiosæ magnitudinis quæ à nulla ficu vel celsitudine vel magnitudine vincebatur, legendus Josephus lib. 7. de bello Judaico cap. 25.

De Salvia.

C A P. XXXVIII.

C Ur moriatur homo cui Salvia crescit in horto?

*Contra vim mortis non est medicamen in hortis.
Salvia confortat nervos manuumque tremorem,*

Tollit, & ejus ope febris acuta fugit.

*Salvia, castoreumque, lavendula, primula veris,
Nasturi, Athanas; hæc sanant paralytica membra,
Salvia salvatrix natura conciliatrix.*

Permagnam esse utilitatem Saliæ hoc loco traditur. Ac primo quidem versu per modum dubii quæritur quâ fiat ut homo moriatur cui Salvia crescit in horro? Ad quod ita responderetur secundo versu: Quanquam Medicina in hortis reperiatur, quæ corporis putrefactioni resistat humiditatemque custodiat naturalem, ne citius quam par esset, dissipetur;

nulla tamen invenitur, quæ moriendi necessitatem è medio tollat. Et hoc est, quod Avicenna 31. cap. singulari ait. Ars quidem sanitatis tuendæ nos à morte securos non facit, neque corpus à foris incidentibus nocumentis mun-
 nit, neque unumquodque corpus ad ultimam vitæ longitudinem, quæ est secundum hominem absolute perducit: Sed de duabus rebus securitatem præbet: putrefactionem enim penitus excludit, & humiditatem defendit naturalem, ne justo citius resolvatur.

Gal. 1. 1.
 c. 17. de
 sanit.
 tuend.

Manuū
 tremor.

Secundo loco, tres referuntur Salviæ effectus: ac primo quidem quod nervos roboret. Siquidem manifeste calefacit, & leniter adstringit, humorum igitur copiam, qua nervi impediti relaxabantur, exsiccat, refrigeratosque recalefacit. Deinde quod manuum tremorem tollat. Nam quicquid nervos roborat ac excalefacit, tremorem etiam tollit. Tremor enim ex nervorum imbecillitate & frigidityte potissimum accidit. Atque hanc sane ob causam senes nonnulli & anus decrepitæ cibis ac potibus suis folia Salviæ imponere solent. Tertio, quod acutam removeat febrem: cujus hanc assignaveris causam, nempe quod humores exsiccat, adeoque putrefactionem, quam acuta febris magna ex parte comitatur, impediat. Porro Salvia temperamento est evidenter excalefaciente & exsiccante, atque eam ob rem per se in victus salubris ratione non temere usurpanda. Attamen cum nervos excellenter roboret, dupliciter ea homines in sanitatis tutela uti consueverunt. Aut enim inde parant *εμβρῦματα*, id est intinctus, quemadmodum ostendimus supra capite 22. appetentiam ita revocantes ei, cui ventriculus

culus crudis , inconcoctis ac pravis humoribus refertus fuerit. Aut vinum ex ea etiam conficiunt , Salviatum ipsis appellatum , quod in mensæ principio potissimum expetitur. Hoc cum sibi qualitatem quandam à Salvia calidam simul ac adstringentem , aromaticamque & exsiccantem adsciscat , tremulis , paralyticis , & epilepticis mire conferre putandum est : præsertim si post purgationem epoto medicamento modice sumatur. Quin & ventriculum , cerebrum , nervos ac reliquas quoque corporis partes præ humiditate laxas exsiccet ac roborat , idque per hyemem maximè. Valet contra renum , vesicæ & laterum dolores , rejectiones sanguinis , tussim , rupta & vulsa. Difficili urinæ auxiliatur , & suppressos menses proritat , sed immoderatus : quo circa gravidis non nisi cum timore exhibendum est , quippe quod partus facile enecet , & abortus faciat. Vaporosum est admodum , facilèque caput ferit , & cito inebriat : quare caput debile habentibus , quibusque plurimum molestiæ catharrhus exhibet , ab ipso in roborando ventriculo cavendum est : ne dum uni parti auxilium quærunt , reliquas offendant. Imo vero nec alias immoderatus eo utendum est , neque ad depellendam sitim , neque ad deferendum permiscendumve cibum : quod universum ita cibum ad extremam plane caliditatem ac siccitatem perduceret. Primum enim per se calidum & siccum est vinum , deinde vero & Salvia sat strenue excalefacit , desiccâtque & tenuium est partium : quare quod inde fit vinum , ad immodicam haud dubie caliditatem ac siccitatem inclinabit , atque ob id sanitatis tutelæ minus conveniet : ut quod ingestum ci-

Theo-
phra-
stus l. 6.
c. 2.
hist
plant.

bum permutare atque ante perfectam concoctionem è ventriculo ac hepate ad cerebrum facile & nervos deferre, obstructionemque omnis putredinis matrem, in humano corpore excitare valeat. Plura de hoc Magninus c. 21. partr 3. Regiminis sanitatis & Joan. Michael Savanorala, in majori pract. 2. cap. 4. Rubri 15. Duplex porro Salvia passim in hortis spectatur: Una magnis, latis & asperis foliis. Altera vero foliis minoribus, contractioribus & lævioribus. Græci, quod ipsa verba retorrída semper & exsucca appareat, communi utramque appellatione nuncuparunt *ἐλελιστακον*, quod quasi in tabem, vel siderationem redacta videatur.

Salvia.

Tertio loco, sex enumerantur medicamenta simplicia *παρὰλύσει* curandæ accommodatissima; nempe Salvia, Castorium, Lavendula, Primula, veris, Nasturtium & Athanasia. Hæc namque omnia proprietate quadam membra paralytica curant ac sanant. De Salvia quidem ex modò dictis satis constat, quippe quæ genuina caliditate & siccitate sua pituitosum humorem, quo nervi obstructi resolvebantur, facile consumat, adeoque nervis ipsis robur addat. Castorium calefacit, siccaturque cum extenuandi viribus eximiiis, quibus præter alias actiones, etiam nervorum, qui ex copia humorum male habent, affectibus, nempe tremori, stupori, convulsioni & paralyfi congruit, & refrigeratos facile recalefacit, & extrinsecus applicatum, & potui datum: idque ita, ut nullam aliam offendat particulam; etiamsi mediocriter febris affligat, quemadmodum in veternis & cataphoris: sed & mensibus retentis proficit, & secundas expellit. Juvat etiam, si quis suffitum ejus in prunis im-

Casto-
rium.

positi inspiratione hauriat, maxime ad affectus in pulmone aut capite consistentes. Frigidæ quoque surditati, & auribus ob crassos flatulentosque spiritus dolentibus præclare opitulatur, ad lentis magnitudinem cum oleo nardino infusum. Oleum præterea castorii non minus contra frigidos nervorum & juncturarum affectus omnes valet, quam Castorium ipsum, præsertim si post materiæ evacuationem applicetur: residuum enim consumit, nervos roborat, paralyfi, convulsioni, ac tetano medetur, & acerrimos rigores, & frigora febrium, si spina dorsi eo liniatur sedat. Porro Castorium testiculus est animalis ancipitis vitæ, quod *καστωρ* à Græcis, à Latinis *Fiber* appellatur. De quo Dioscorides libro 3. cap. 21. Plinius libro 8. cap. 30. & lib. 32. cap. 33. Galenus lib. 11. cap. 11. de simp. med. facult. Aetius lib. 2. c. 177. Paulus lib. 7. Avicenna 2. Can. cap. 125. Lavendula excalescit & exsiccat ordine secundo completo, vel tertio inchoante, viribus à nardo Celtica non longe recedentibus. Conferre omnibus cerebri ægritudinibus à frigido provenienti; convulsis, resolutisque auxiliatur: ventriculum roborat, & jecur ad infarctum liberat: quin & obstructos lienes juvat: uterum calefacit, & menses & secundas educit. Primula veris calida est & sicca, nervos roborat, convulsioni, tremori, apoplexiæ, paralyfi, cæterisque nervorum atque articulorum vitiis frigidis & humidis auxiliatur: atque inde arthritica etiam à nonnullis & herba paralyfis appellatur. Primula veris autem dicitur, quod scilicet Vere inchoante mox erumpat. Per Nasturtium Sisymbrium aquaticum hic intelligitur, quod riguis gaudet & in fontium rivis discurrentibus comite Sio nasci-

Lamendula.

Primula veris

Nasturtium.

tur, foliis primo exortu rotundis, quum vero adoleverint erucæ modo dissectis, odore ac sapore sativo nasturtio proximis, atque ob id καρδαμύνη à nonnullis, id est nasturtium, nominatur. Ea herba cum sicca est, tertii est ordinis excalefacientium & desiccantium: cum humida & viridis, secundi: crassos & pituitosos humores extenuat, incidit, & resolvit: qua ratione nervos à phlegmate purgat, paralyfisque causam aufert. Atque hic sane præcipiunt Medici, ut in quadragenaria illa Ecclesiæ abstinencia, propter phlegmaticos cibos, qui per id tempus mandi solent, Nasturtia quoque subinde exhibeantur. Athanasia Tanacetum etiam vocatur. Ea Parthenii species quædam existit, purgandique phlegmatis facultate prædita est: nervos caliditate sua exsiccat. Sive foris imposita, sive intro in corpus assumpta, lumbricos & materiam unde illi generantur, ex ventre pellit. Plurimum igitur Galli primis sanctum post Pascha diebus Athanasia cum ovis frixa ad phlegmatis per jejunium quadragenarium ex esu piscium collecti educationem utuntur, ne scilicet inde lumbrici in corporibus aptis ac præparatis generentur. Recentiores etiam utuntur ad ventriculi & alvi flatus discutiendos: item ad frangendos renum calculos & ad ciendam urinam. Ultimo tandem versu traditur, Salviam sic dici, quod ad multa sit salutaris, præcipuè ad fecunditatem.

Animadversio.

PRiores duo hujus capituli versus nobis occasionem præbent inquirendi, num dari possint

quædam alimenta vel medicamenta quæ non tantum retardare mortem, sed etiam omnino prohibere possint: secundo vero an inter præsidia illa numerari debeat Salvia. Quod ad primum attinet, nonnulli reperti sunt qui immortalitatem homini conciliari posse crederent ope quorundam medicamentorum; sed & tam rara esse & occulta, ut mirum non sit si vix unus aut alter eorum beneficio uti potuerit. Etenim si ea est naturæ in hominem beneficentia, ut quædam produxerit corpori humano adversus externas omnes injurias, & adversus telorum & gladiatorum aciem muniendo atque conservando: nonne liberalis quoque & munifica, est in elargiendis præsidiis quæ idem corpus ab internis injuriis, mutationibusque tueantur? Nemo autem est qui nesciat apud Homerum, & Ovidium, Achillem, & Cycnum invulnerabiles fuisse, non (ut volunt) deorum falsorum ope, sed medicamentorum quorundam beneficio. Tithonum quoque memorant auroræ succo perfusum immortalitatem consecutum fuisse. Glaucus vero Piscator esu cujusdam herbæ cujus attactu pisces revixerant, in Deum mutatus est, hoc est immortalis est factus. Hesiodus deos suos Ambrosiæ & nectaris usum morti obnoxios non reddi prodidit, insigni quidem mendacio, quo tamen voluere veteres designare in arcanis naturæ atque Thesauris esse pretiosa quædam medicamenta, quibus si quis uteretur, non mortem solum retardare, sed vitare etiam omnino posset. Ac ne solis Poëtarum fabulis duci nos quis suspicetur, proferre in medium possum Chymistarum quorundam opinionem, qui non tantum vitam prorogare suis extractis jactitant, sed mortuos artificio chymico ad vitam revocare posse audacter gloriantur, adeo

An immortalitas dari possit.

ut eorum nonnulli reperti sint, qui ut juvenescerent, se frustatim per ministros suos discerpi ac dilaniari, vitreo vase includi, equino fimo per quadraginta dies obrui, cum nonnullis medicamentis imperaverint, quemadmodum de quodam Marchione Hispano à quibusdam commemoratur. Joan. Ernestus Burgravius in Achille suo panoplo redivivo, ejuscemodi armorum fabricationem commentus est, quæ nulla vi penetrari possint, sed equitem præstent invulnerabilem; talemque insuper & potionem & alimoniam equo bellico præparat, ut multos dies sine cibo transigat, plurima milliaria uno die indefesso cursu absolvat. Trigaltius in historia Chinenfium apud eos invaluisse hanc opinionem narrat, ut artem esse profiteantur, qua se immortales præstare valeant: proinde nonnulli apud eos diligenter eam artem excolunt, suamque industriam accommodant Principibus viris ut eos immunes à morte efficiant. Et vero cum vita quadraginta annorum, & centum annorum vita inter se tamen distinguantur secundum magis & minus; ac Medicina suppeditet homini artificium producendæ vitæ ad annos usque quadraginta; certissimum est eam posse quædam quoque præsidia subministrare vitæ ad annos centum protrahendæ: Quod si possit ad centum annos, poterit ad ducentos, imo ad mille, & plus ultra, cum differentia illa non sit nisi secundum magis & minus. Præterea syncope & apoplexia non distinguuntur à morte, nisi solo tempore, est enim syncope mors momentanea, mors vero syncope diuturna: at habentur præsidia prohibendæ syncopes, & cum incidit, removendæ; erunt igitur etiam remedia impediendæ mortis,

atque tollendæ. Denique Averroes primo de orru & interitu comm. 38. scribit Alex. Aphrodisiensem existimasse in corpore humano quamdam esse materiæ partem non existentem in continuo fluxu, sed eodem statu permanentem: quod ex vulneribus inflictis in puerili ætate colligere est, quæ ad interitum & ultra perseverant. Ea ergo materia si eodem semper modo foveatur, si convenienti præsidio semper recreetur vitam incolumem semper præstabit & immunem à morte. Quæ Joa. Grammatici quoque fuit sententia, ut explicat Nicolaus Cigninius quæstione Theologica utrum Adam esset immortalis. Sed ne in cumulantibus & rationibus & exemplis veterum ac recentiorum longior fiam; dico compendio arborem vitæ quæ in medio Paradisi voluptatis à Deo plantata est, eam habuisse virtutem non supernaturalem ac miraculosam, sed naturalem ac physicam, non solum antè sed etiam post Adami peccatum, tribuendi ac largiendi immortalitatem iis qui ejus fructus comedissent: immortalitatem dico non simplicem aut absolutam, sed conditionalem ac limitatam; adeo ut arborem illa posset, exempli gratia ad mille annos vitam incolumem protrahere, post quos vita defecisset nisi de novo degustata fuisset, tum enim adhuc ad mille annos vita conservabatur; & sic deinceps unde non sequutura fuisset mors nisi quis ab ejus arboris esu abstinuisset. Quæ certe doctrina non est omnium Theologorum, sed saniorum atque probatissimorum. Barcephas enim lib. de Paradiso Terrestri cap. 20. & Eugubinus in Cosmopœia, eam arborem volunt symbolum tantum fuisse immortalitatis. Rupertus, S. Irenæus, Hilarius, Chrysostomus, Epipha-

Arbor
vitæ.

nus, & inter recentiores Bellarminus, gustatam semel arborem absolutam immortalitatem concedere censuerunt. Sed D. Thomas 1. parte, quæst. 97. art. 4. aliter definivit, dixit enim semel sumptam arborem præservare tantum potuisse addeterminatum quoddam tempus; quo finito, vel moriendum erat, vel denuo de illa arbore sumendum; ac præterea non potuisse prohibere mortem quæ ab extrinseco puta ab ictu, casu, gladio adveniret, sed eam tantum quæ ab intrinseco accederet, quæ nostra fuit propositio, quam insuper tenere D. August. lib. 14. de Civit. Dei cap. 26. Lyranus, Cajetanus, Lombardus, Toftatus, Gregorius de Valentia, & alii. Quod autem vis illa esset naturalis, non supernaturalis, quod etiam ante & post Adami lapsum vigeret, ita luculenter expositum fuit ex variis Theologorum auctoritatibus à Pererio lib. 3. in Genesim, & novissimè à Thoma Malvenda opere de paradiso voluptatis, ut facem quæram meridie accendere, si aliquid velim viris diligentissimis superaddere. Quare amplius nihil addo præter hoc argumentum: Si lignum vitæ vim habuit naturalem concedendi Immortalitatem, asserendum est in rerum natura posse dari aliquod præsidium adversus mortem: Atqui verissimum est lignum illud vim illam habuisse; Verissimum ergo quoque est dari posse in rerum natura præsidium aliquod adversus mortem. Ubi autem sit illud præsidium & unde desumi possit, an ex lapidibus, plantis vel animalibus, nemini notum est; si quod nonnulli asserunt veritati non repugnat, quod est lignum vitæ esse in rerum natura, & quidem vel Thuiam, vel Musam arborem, certum ex ea

arbore repetendum. Enimvero hæc sunt quæ adduci solent ad probandum dari posse aliquod medicamentum morti devitandæ : quæ tamen ad examen revocata , ita vana sunt & inania , ut auctores pudere debeat tam futilis argumentationis. Quod enim attinet ad ea quæ ex poetis proferuntur , sese vel ipsa destruunt cum invulnerabiles illos viros tandem occisos fateantur ; ceteros vero alios pro diis falso habitos , interiisse constet. Chymistarum autem artificia illa , delirantium somnia sunt , Imo vero detestanda deliria cum se ipsos non solum ludibrio , sed infami letho exponant è quo nemo adhuc redi-vivus illuxit. Ernesti Achilles *πένθος* vere est *πένθος* lymphaticus & nugarum plenus , cum omnia vanis superstitionibus & observationibus magicis aspersa sint. Quod apud nos Chymistæ pollicentur , id apud Chineses immortalitatis illi artifices turpi & infami successu , cum nemo eorum qui artem immortalitatis profitentur alios vitæ diuturnitate excedat. Miror autem prioris argumenti artificium quo à minori concludit ad majus , cum è contra à majori ad minus arguere deberet. Non est enim necessarium ut quis vivat ad mille annos , quod ad sexaginta vivere possit , cum nec necessarium sit ut quis in ventriculo conficiat centum panes , quod unum aut alterum conficiat , quia à minori virtute ad majorem nunquam valuit consequentia. Alterum argumentum validius non est , supponit enim syncopem esse mortem cum sit potius mortis imago. A syncope liberamur quia non datur separatio animæ à corpore , à morte nemo redit quia facta est illa separatio. Falso attribui Alexandro Aphrodis. opinionem

illam ex Averroe allatam, pluribus ostendit Cigninius eamque variis rationibus oppugnat & expugnat citato opere. Plus difficultatis videtur inesse in exemplo de arbore vitæ adducto, id enim totum verum fatemur, & extitisse olim illud præsidium libenter admittimus, cum Adam in statu innocentiae creatus fuit: in quo si perseverasset, usu ejus arboris munitus fuisset adversus omnia senectutis tædia, donec ad meliorem vitam fuisset assumptus. At post lapsum visum est Deo hoc illi præsidium adimere, ne cogeretur in perpetua miseria & hujus vitæ calamitate permanere: ideo unà cum paradiso terrestri arbor illa è medio sublata est, quæ sola suæ speciei fuit, nec amplius in rerum natura existit. Unde concludere licet cum Salernitanis, nullum jam extare contra vim mortis præsidium. De his consule prædictos auctores ac Martinum Delrio disquisit. Magic. libr. 2. quæst. 23.

Salviæ
vires &
nomen.

Venio ad alteram propositionem, cui non erit difficile satisfacere, definita & explicata priori. Minimè enim dubitandum est *Salviæ* non inesse vim adversus mortem cum nullum extare tale præsidium in rerum natura constituerimus. Et quidem ante Salernitanos nemo tam impense *Salviam* laudavit, nec unde tanta illi accesserit gloria, augurari possum, nisi ejus nominis habitam fuisse à Salernitanis rationem concedamus: quod colligi potest ex ultimo versu ubi eam *Salvatricem* quasi à *Salvando* dicta sit, appellarunt; Humelbergius enim comment. ad Apuleium sic vocatam innuit à *Salvando*, vel quod oculorum claritati & visui profit, vel quod cordi auxilietur. Unde quoque ab alijs

appellatam *Corsalvium* dixit. Agrippa apud Aëtium eam *sacram herbam* vocat, quod pręgnantibus mulieribus cum fluida & laxa sunt, sit salutaris. Continet enim conceptum, vitalemque reddit, si succi ejus heminam cum modico sale, quarto postquam à viri concubitu abstinuerit die, mulier potaverit, deinde viro miscetur, proculdubio concipiet. Aiunt etiam in quodam Aegypti loco post sævas pestilentias, ab his qui supersunt ad eum bibendum succum mulieres cogi, plurimosque inde produci fœtus, quam ob causam inducti fortasse sunt Sallernitani ad eam *Natura conciliatricem* denominandam. Nihilominus alii non à *salvando*, sed à *salivando* Salviam deducunt, quod ore contenta *salivam* moveat, alii vero à *Sale*, tum quod loco salis ad ciborum conservationem esse potest, tum quod ejus usus in salsamentis optimis habetur. Græcis. ἐλεΐσφακος dicta, quod re-torrída semper, exsucca & ob syderationem emarcida videatur, est enim ἐλεΐζειν contrahe-re, inflectere, & σφάκος seu σφάκελος syderatio, malum in plantis. Pena mavult sic vocatam à medendis sphacelo emorientibus partibus, quibus propter benignitatem temperamenti calorem nativum revocat. Ab Apuleio cognominatur etiam *Becion*, & *Crosmis*, Becion quidem vel à candore foliorum quem habet cum tussilagine similem, vel quod tussientibus auxilietur: Crosmis vero quasi crassos, à fimbriatis foliis & exoletę attritęque vestis modo asperis. Duo ejus genera à Theophrasto recensentur: Sativum unum quod ἐλεΐσφακον vocat, alterum agreste quod σφάκελον nos aliam agnoscimus majorem Gallis *grande sauge*; aliam minorem, seu nobilem, vulgò *sauge*

Gene-

ra

Salvia,

franche & sauge menue, quæ σφάκελος est Theophrasti.

Tem-
pera-
men-
tum.

Temperamento est evidenter calido-sicco, hoc est gradu secundo; licet Avicenna ex auctoritate Damasceni ad tertium usque gradum calidam constituat, quod intelligendum arbitror de antiqua & admodum resiccata Salvia. Est præterea odorata, amara, gustu leviter subastringenti, roborat, incidit, menses & urinas provocat, quodque admiratione dignum est, stupescit. Scribit enim Plin. lib. 21. c. 26. eam pastinacæ marinæ ictus sanare, *torporem obducendo percusso* loco, sed & imposita cum vulnerum sanguinem cohibeat, pruritusque testium sedet decocta in vino, ac suffita menses immoderate fluentes & omne muliebri profluvium compescat, signum est torporis cujusdam inducendi facultatem illi inesse.

Vfus in
cibis.

Frequens ejus est in cibis usus, non tam ut alimenti quam ut condimenti vicem gerat. Ejus interdum momentum jusculis condiendis immititur, hyemis maxime tempore cum olerum penuria est. Dicitur autem peculiare esse bubularum carnum condimentum, ea enim dum assantur, primò perfodiuntur, mox assatæ cum ea siccata, trita, aceto cocta eduntur, putout succus earum carnum atrabilarius incalescat, durioresque fibræ attenuentur. Audio enim adjungi eam assatis alaudis; qua utilitate plane nescio. Sunt qui singulis diebus jejunio stomacho ejus aliquot folia mandunt, vel vinum quo macerata sit hauriunt, roborando stomacho, defœcando sanguini, cerebro expurgando. In quo tamen duo observanda veniunt, 1. ut ante esum sedulo lavetur, propter serpentium & præci-

puc̃ bufonum venenatam salivam, quam in eam despuunt, dum sub ejus umbra qua mirum in modum gaudent, stabulantur Ambros. Pareus libr. 20. capit. 24. historiam affert duorum mercatorum qui quod Salviam è proximo horto lectam in vinum mersissent, subita morte correpti sunt, *subterraneum foramen ad Salvia radicem inventum totum bufonibus differtum, qui instillata aqua tepida allecti fidem fecerunt, venenum à se in plantam illam & saliva & urina illatum fuisse.* Alterum est ex consilio Savanarolæ desumptum tractatu 2. capit. 4. de reb. non naturalibus, is monet ut caveant sibi qui catarrhum patiuntur ab impositione Salviæ in vino, *propterea quod velociter inebriet; urdo majus nocumentum sequi potest, quam juvamentum.*

Tantę vero est dignitatis in re medica Salvia, ut Nicander in Theriacis ἀλθιέντα ἐλελίσσασθαι vocaverit; hoc est, ut exponit Scholiastes, τὸν εἰς ὑγίαν λαμβανόμενον ὃ ὄχι διεσπαστικόν, *medicam, & sanitati reparandę accommodatam herbam.* Inter ceteros autem usus commendatur à Salernitanis adversus paralyfim & manuum tremorem. Certe in capitis affectionibus à frigida materia originem ducentibus admodum valet, adeout non pauci observante Cardano 2. de sanit. tuenda cap. 33. vertigine aut hemicrania, aut epilepsia, aut paralyfi laborantes ex continuo Salviæ usupræservati, imo & curati fuerunt, ante cibum à quatuor ad sex folia recentia ac tenera comedentes, & alii ejus decocto vinum diluentes sanitatem recuperarunt. Cætera prætermitto, tum quod ad Therapeuticam pertineant, tum quia copiose à commentatoribus explicata. Est qui-

478 DE CONSERVANDA
dem edule Nasturtium, sed de eo infra: quod
Tanacetum frixis ovis immisceri dicatur, non
probo, propter amarissimum & ingratisimum ejus
herbæ saporem.

De Nasturtio.

C A P. XXXIX.

Macet
lib. I.
cap. II.

Illius succus crines retinere fluentes
Illitus adferitur, dentisque levare dolorem.
Lichenas succus purgat cum melle perunctus.

Hic agitur de hortis familiari herba Nastur-
tio, quod *καρδάμων* Græci vocant, quasi
καρδάμων, quod caput tentet ac domet. Et refe-
runtur tres ipsius facultates.

Prima, quod succus ejus sive stillatitius li-
quor, capiti illitus, aut potus etiam, capillo-
rum defluvia sistat, præsertim si ex densatis in-
fractisque meatibus orta fuerint. Crassos enim
& pituitosos humores calefacit, incidit, & ex-
tenuat.

Secunda, quod dentium curet dolorem, præci-
pue si à frigida materia provenerit, eam enim
Nasturtium discutit.

Tertia, quod succus ejus cum melle illitus
lichenas, id est, impetigines, sive squamas cu-
ri adherentes, abstergat. Nascuntur eæ ex
phlegmate potissimum falso, sed Nasturtium in-
tus assumptum omne phlegma pellit & expurgat:
& mel quoque insigniter abstergit. Nasturtii
semen adurentis, seu causticæ facultatis parti-
ceps est, sicut sinapi. Proinde coxendicis &

capitis dolores, atque adeo quicquid aliud rubrificationem postulat, eo perinde atque synapi excalescunt. Miscetur quoque remediis quæ exhibentur asthmaticis, quippe quod crassos succos valenter incidere valeat, velut & sinapi: nam per omnia ei simile est. Stomacho adversatur, alvum turbat, ventris lumbricos pellit, lienem imminuit, partus exanimat, menses ciet, & Venerem stimulat. Illitum cum melle lienem extenuat, favos expurgat. Serpantium venenis potum resistit, atque eos suffitu fugat. Carbunculos ad suppurationem perducit, & rumpit; Coxendicibus cum polenta commodè ex aceto illinitur; tumores inflammationesque discutit. Furunculos cum muria illitum ad suppurationem ducit. Vomitum flavæ bilis citat, eandemque per inferna seducit. Tradunt nonnulli Nasturtium vim vigoremque animi suscitare, ac proinde eos qui ipsum effugerint ingenio ac mente promptiores fieri. Lege Plinium libro 19. capit. 8. Erasmi Chiliades in Proverbio; ἔδος καρδάμων. Porro & herba arefacta similem semini vim possidet, humida vero & viridis propter aqueæ humiditatis admistionem multo semine inferior est, adeoque tunc mordacitas ejus moderata est, ut cum pane ea uti liceat, seu obsonio. Plura Dioscorides libr. 2. capit. 14. Plinius lib. 20. capit. 13. Galen. libr. 7. capit. 8. de simpl. medicam. facultat. Simeon Sethi in syntagm. & Avicen. 2. Canon. c. 509.

*Animadversio.*No-
men.

NOtissima plebi herba *Nasturtium*, à narium tormento dicta, quod instar synapi acrimoniæ vehementia, os naresque vellicet. Inde quoque Græcum nomen καρδάμων, qui enim aliquid acrius comedunt nares rugare, seu connivendo contrahere assolent. Quæque trahunt acri vultus Nasturtia morfu, inquit Virgilius in Moreto. Hinc deductum volunt ἔδωκε τὸ κόρυς μύειν, quod pupillas coeuntibus oculorum palpebris abscondat, unde καρδάμινθην connivere. Alii malunt καρδάμων vocatum quasi καρδάμων hoc est κάρη δάμνον quod caput terret ac domet. Cæteri denique ἀπὸ τῆς καρδίας derivant, est enim & utile cordi & animi torporem exacuens, cujus sedes ex Peripateticorum sententia fuit cor. Quod vero animum exacuat, testatur proverbium ἔδνε καρδάμα ede *Nasturtium* in eos dictum, qui ignavi, hebetes & stupidi existunt, quasi esu cardami vigor animi suscitetur. Gallis dicitur *Cresson Alenois*, quia perenni sobole, mediis etiam brumæ rigoribus crescit, tum quia alit & in usus cibarios venit.

Tem-
peries.

Nasturtii sativi, (quid enim alias differentias recenseam?) temperamentum admodum calidum est, & siccum; proinde nonnulli ipsum quarto gradu reponunt, alii tertio, quod verisimilius est, alias commode edi non posset, etiam cum pane; quo cum datur pro obsonio, quod audiendum de humida ac viridi herba, quæ proptereaque humiditatis admistionem, acrimoniæ est

est levioris, incidentis præterea est facultatis, substantiæ stomacho adversæ, alvumque perturbantis: menses quoque ciere dicitur, & ut notatum est, ἡξύνει πλεονεξίαν ἐμποιεῖν, mentem exacerare. Scoliastes Nicandri ejus virtutes sic exponit

καρδᾶμον, δριμύ, καὶ πικρὸν, καὶ πυρῶδες, δὲ λεχλυῶδες ἀποσπῆχει, λέπρας ἐκτείνει, ἀσθμασ ρήσσει, ἐμβλύα κατὰγει, πρὸς σωκοσίαν ἐπάγει, τὸ νέεσθαι τῇ δριμύτητι κινεῖται; Nasturtium, inquit, acre, mordax, igneum; propterea lihenas exterit, lepras abradit, anihraces rumpit, menses movet, ad coitum invitat, virile mem-

brum calore suo excitans. Quæ postrema verba expendi sedulo debent, quod vis illa excitandi venerem in controversiam adducatur. Plin. enim lib.

An excitet venerem.

20. c. 13. Nasturtium venerem inhibere scripsit, cui assentitur Florentinus Geopon. lib. 12. c. 27.

cardamum σωκοσίας ἐφεκτικόν vocans, hoc est veneris compefcenda vim habens Adde quod ab Aristophane in δημοσσοειάζ.

Urinæ stillicidum dicitur invehere. Ait Clifthenes ad Socratem: Multum quidem tempus mingis tu, respōdet Socrates, pro-

fecto δ miser σεαυτοῦ γὰρ ἔχτες ἔφαγον καρδᾶμον, κρινᾶ enim stillicidium patior, heri comedi Nasturtia,

ad quem locum Scholiastes ait: ἐπιχετικὰ καὶ ὀφεκτικὰ ἔρπονται καρδᾶμα καὶ πηυσμάτων, Nasturtia suppri-

mere καὶ cohibere urinas καὶ sputa. Quapropter fama est Persas Nasturtio usos, quod apud ipsos turpe esset ex Xenophonte libro primo de Cyri

Institut. palam mingere & mungere, & spueri, quæ signa sunt κακείας, quæque emendari melius non possunt quam Nasturtii esu; ἔδεν δὲ βέλ-

τιον εἶναι ἰαμα πρὸς τὸ ἀπέγειν ταύτην πλεονεξίαν ἔρποντας πηυσμάτων, καὶ ἀπιδυγμάτων τὸ καρδᾶμον. De-

nique apud eundem Comicum in nebulis, vis Nasturtio tribuitur attrahendi succum vicinarum

H h

stirpium, earumque alimentum ita subtrahendi, ut emarcescant penitus & emoriantur, quod ex his Scholiastæ verbis deprehendes. *καρδαιμα δὲ τῶν αὐτὰ φυομένων λαχάνων πύρ δυνάμειν ὀπισσάται, καὶ πᾶν τὸ ἐν ἐκείνοις ὕχρον ἐπισσώμενον αἰπὸν τῆ ξηραίνεως καταπαύει.* Atqui quæ tam potenter attrahunt, quæque adeo deficcant, veneri inepta sunt: Erit igitur Nasturtium provocandæ veneri prorsus ineptum. Attamen Dioscorides libro secundo capite quadragesimo primo, Simeon Sethi, Nicandri ut dictum est Scoliaſtes, Avicenna, Serapio, & plerique alii *ἀρεθισιόδισκον* pronuntiant, cum simile sit facultate & erucæ & sinapi, quod certe veritati maxime congruum est, cum id ipsum experientia quotidiana confirmet. Quid ergo respondendum Plinio? Dicendum veram esse sententiam Plinii si sæpe & frequenter aut multa copia ingeratur, ac præsertim si vetus ac ficcatum valde fuerit Nasturtium, suo enim tunc fervore, insignique siccitate semen genitale absomit & deficcet, quemadmodum eleganter insinuavit Macer de Nasturtio his versibus vere Philosophicis.

Dicunt ferventes quod habent Nasturtia vires,
Et ficas, hac re venerem ceu ruta coercent,
Siccando semen, fuerint si sumpra frequenter.

Ergo si rarus sit ejus usus, si viridis & humens assumatur modica quantitate, dubio procul venerem irritabit suo calore, acrimonia, & flatulenta humiditate.

Vfus in
cibis.

Ad usum quod attinet in cibis, frequens ille fuit apud Persas & Spartanos: Et quidem Persarum pueri ad magistrum euntes, ferebant domo panes in cibos, Nasturtium vero pro obsonio: quo etiam victu utebantur Ephœbi, licet paulo copiosiore. Ex quo quidem id conſequebantur ut

parcius meierent, spuerent & mungerent, sicut dictum est, ob Nasturtii caliditatem & siccitatem absumentis & discutientis superfluas corporis humiditates. Inde etiam Ammian. Marcellinus notavit Persarum cadaveta ob victus parcimoniam durefcere stipitum more, nec in faniem liquari; nostra vero mox cesa tabescere ac putrescere, ut mortui nullius facies post quadriduum agnoscat. Apud nos vero editur in acetariis vel conditum sale & aceto, vel aliis oleis admistum, presertim lactucis, quarum frigiditatem emendat, sic autem apparatus suavissimi est saporis, sed exigui admodum nutrimenti. Esse enim *κακοσομαχόν* asseruit Dioscorides & difficilis coctionis, quod ex ructibus colligit quos longo ab esu intervallo suscitatur. Dolorem quoque capitis afferre, succi esse pravi, in cibo insignem concitare calorem, Aëtius & Aegineta prodiderunt: unde mirari subit cur *ἐν τῇ δίατραιᾳ ἐμποιεῖται* circumferatur, nisi id prestat in pituitosis qui crassis viscidisque humoribus op-pletum habent & caput & ventriculum. Inter Nasturtia laudat Dioscorides Babylonium, Milesium Antiphanes apud Athenam, Nicander Medicum, per quod ejus Scholiastes audiri vult *ὑπερβολώγιον, ἀλλὰ τὸ περσικόν*, Plin. vero Arabi-
 cum, quod miræ sit amplitudinis. Commendant
 autem Nasturtium Salernitani ad defluvium ca-
 pillorum, dolores dentium & impetiginum cura-
 tionem. Cum autem defluuii capillorum variæ
 sint causæ, eam rescindit quæ à crassis, pituitosis,
 frigidisq; humoribus ortum ducit, eos calefacien-
 do, incidendo, extenuando, abstergendo & absum-
 mendo, quibus etiam nominibus convenit odon-
 talgiæ, & impetiginibus. Consule Galenum li. κατὰ

vsus in
 re me-
 dica.

De Enula Campana.

CAP. XL.

Mac li
I. C.
10.

ENula Campana reddit præcordia sana,
Cum succor ruta, succus si sumitur ejus,
Affirmant ruptis quod profuit potio talis.

HIC duæ referuntur facultates herbæ, quam
ἑλένιον Græci vocant, Latini Helenium &
Inulam, Barbari Enulam, officinæ Enulam Cam-
panam.

Prima, quod curet ac roboret præcordia: Quo
nomine jam extra in homine intelligenda ve-
niunt, nempe os ventriculi, membra, spiritus, &
quæcunque cordi propinquiora sunt. Et hoc sa-
ne radice potissimum efficit; Ea enim calida &
ficca atque odorata est, cum excrementitia hu-
miditate: quapropter in eclegmatis cum melle
temperata crassos ac lentos humores pectori pul-
monique infarctos educit, tussi orthopnææque
prodest: Omnis iræ dolorisque oblivionem in-
ducit, cor exhilarat ac roborat. Ex ea Vinum
etiam conficitur, quod νεκταίτης Græcis dicitur.
Hoc contra stomachi & pectoris vitia & cordis
ex humiditate & frigidity imbecillitatem effi-
cax est, excrementa in venis sanguini permista
per menses ac urinas expellit.

Secunda, quod succus ejus cum rutæ succo per-
mixtus, herniosis, hoc est ruptis, quibus intestina
in scrotum devolvuntur admodum opituletur, &

Vinum
Enula-
rum.

maxime quidem si herniosi ex flatuum multitudine evenerint: eos enim rutæ atque Helenii succus discutit. Radix præterea Helenii stomacho pravis succis referto utilis est in passo condita, obstructionsque jecoris atque lienis tollit. Trita potaque ad cruentas execrationes singularis est, & serpentium moribus medetur. Ruptis ac convulsis omnibus confert. Folia ejus ex vino cocta utiliter illinuntur frigidis ac diuturnis partium affectibus, ejusmodi sunt nonnullæ coxarum passionibus, *ixiadas* vocant; & exiguæ assiduæque articulorum quorundam præ humiditate procidentie ac luxationes. Plura Dioscorides l. 1. c. 17. Galenus l. 6. c. 114. simpl. med. facult. & Avicenna 2. Canon. cap. 240.

Animadversio.

Mirum est quod de hac planta à Salernitanis narratur, cum à Galeno inter venenata reposita sit, Scribit enim lib. de Theriaca ad Pison. cap. 10. si modo is liber Galeno adscribi dignus videatur, Dacos & Dalmatas *Helenium* telorum suorum cuspidibus aspergere, quod quidem illico ac contingit vulneratorum sanguinem, interimere potest, quamvis comestum innocuum sit, nullumque incommodum ipsis afferat. Addit insuper idem autor cervos his telis confossos si statim à venatoribus comedantur, innoxios esse, sin minus, venenatos & lethales serpente tractu temporis à vulnere per totum corpus tabo. Qui hanc Helenio nocendi potestatem tribuerit, ab illo auctore alius non est præter Paul. Æginetam Galeni epitomatores qui lib. 6. cap. 88. de Heleni

An Helenium
Venenum
naturum.

hæc tradit superioribus conformia. φασὶ δ', inquit, τὴς Δάκας καὶ τὴς Δαλμάτας περιπλάσσειν ταῖς ἀκρίστοις ἑλένιον τε καὶ νίνον καλέωμεν, καὶ ἕτως ἡκίλησεν μεν τῆς αἵματι πρὸς τιτρωσκομένον ἀνερῆιν, ἐξιδόμερον δὲ ὡς αὐτῶν ἀβλαβεῖ ἐστὶ, καὶ μηδὲν κακὸν δρᾶν, id est, ajunt *Dalmatas cuspidibus Helenium & Ninum dictum oblinere, idque ubi sanguini vulneratorum obvenerit, hominem occidere, comestum vero ipsis innocuum esse & nihil mali efficere.* Quem locum sic legendum credidit Delechampius, ut pro ἑλένιον καὶ νίνον, ἐλλέβορον τε καὶ ἀκονίτον substitueretur. Cum, inquit, *Helleboro albo adhuc Hispani utantur ad eam rem, propterea id vocantes sagittariorum herbam yerva del balestrero.* Attamen ejuscemodi viri ingeniosissimi lectio vera nullomodo esse potest, tum quia constans est lectio ἑλένιου καὶ νίνου apud Galenum & Paulum; tum etiam quod non observatum sit comestum unquam elleborum fuisse, sed per modum medicamenti magna tantum cautione assumptum: tum denique quia non legimus elleborum à quoquam vocatum Aconitum: at ex autore lib. de Theriaca, & ex Ægineta constat ἑλένιον & νίνον synonyma esse, illud quidem græcorum proprium, istud vero indigenarum; hoc est eorum apud quos hæc planta nascitur.

Quamobrem retinendam esse priscam lectionem existimo, dicendumque Helenium illud de quo auctor lib. de Theriaca & Paul. Ægineta loquuntur, à vulgari herbariorum distinctam esse plantam; ac fortasse eandem cum illa quam Aristoteles, sive quis alius lib. 1. de plantis cap. 27. vocat βελένιον, quæque si in Perside nascatur *σικλητικὸς* existit, si in Ægyptum transferatur, edulis est. Hanc autem esse Perseam arborem multis conjecturis adducor ut credam; primo

Dele
chapit
error.

enim veterum omnium sententia, est Dioscoridis, Plinii, Columellæ, Scholiastę Nicandri, Perseam arborem venenatam esse in Perside, in Ægyptum vero translatam edulem esse ac salutarem : Deinde fieri potuit ut propter venenatam ejus qualitatem Persę tela sua venatoria ea obli-
 nerent quam ob causam βελένιον denominata est ἀπὸ τῷ βέλεως à vulnere vel à sagitta: à vulnere quidem, quia vulnera ab ea, inflicta lethalia erant; à sagitta vero quod ejus maximus usus ad sagittas inficiendas pertineret, ex quo forsan duo illa Galeni & Æginetæ loca emendari possent, si pro Helenio βελένιον substitueretur, eadem cum Aristotele lectione. Pręterea certum est ex Diodoro Siculo libro primo biblioth. Perseam primo ex Æthiopia in Persidem translata devictis à Cambyse Æthiopib⁹, à Persis vero missam in Ægyptum quod ea perituros multos existimarent, ut refert ex Rholo Democriteo Nicandri Scholiastes : idcirco arbor ea quod in signum victorię ab Æthiopia in Persidem translata sit, vocari potuit non νίον ut legitur apud Galenum & Æginetam, sed νίκον, victrix herba ac triumphalis. Quod si conjectura nostra de βελένιω pro ἐλερίω minus probabilis videtur, erit forsan probabilior ea quę pro ἐλερίω ἐλενόν reponendum suadebit, quasi stirpem dixerimus miserabilem. Est enim primo, ut observatum est, apud Æthiopas & Persas venenata, & cum cruciatu primum genita; dein vero pęnarum causa à Regibus Persidos in Ægyptum delata, ut ejus esu multi interirent, quod potentissimum est miserabilis ac detestandę arboris argumentum. Enimvero licet isti de Persea σοχασμοί aliqua probabilitate non careant, non ita tamen mihi arrident, ut propterea velim asserere Helenium illud Gale

ni & Æginetæ de Persea intelligendum : Imo vero vel helenium esse duco Ægyptium, cujus meminit apud Dioscoridem Cratevas, vel vulgare nostrum, quod ex Helenæ lacrymis Canopi Amyclei navium gubernatoris ab hæmorroide serpente demorsi exitium deflentis natum & denominatum tradunt, quod frequens esse in illis regionibus præter cæteros significat Favorinus in lexico, Helenium definiens *βυτάνιον πύον ἐν Ἀλεξανδρίᾳ ὑπομένιον*, *herbam Alexandria nascentem*, quæ urbs ab ostio Nili Canopico non longè distat, Denominatio autem τῆς νίγκ, vel barbara est, quales solent esse pleræque, vel si ariolarilicet, corrupta à voce νεῖκος, quæ rixam & jurgium significat, ad quod solent propensi esse qui Helenium ederint. Non abs re erit locum afferre ex Ptolemæi Hephæstionis libr. 4. novæ ad variam eruditionem historiæ qui extat apud Photium biblioth. pag. 247. *ὅτι τῆς Ἑλενίης βοτάνης, ἢ ἐν Ρόδῳ φυέται ; ὅτι τὸ ἀπὸ τῆς Ἑλένης ἐπὶ ῥομάδῃ. Ὅθεν γὰρ πύον δρυὸν ὠφειλὴ φυεῖται, ἀφ' ἧς ἐαυτὴν ἀπῆλξε Ἑλένη, καὶ ὡς οἱ φαρόντες αὐτῆς πάντως εἰς ἑὴν καδίσανται.* Narrat, inquit, de helenio herba, quæ in Rhodo nascitur, ab Helena nomen hanc sumpsisse, visam enim ad eandem nasci quercum, ex qua se Helena strangularit, quin & eam qui ederint ad rixam omnino concitari. Quod autem dicat Galenus mixtum sanguini vulneratorum animalium Helenium lethale esse, fidem fortasse non excedit, cum multa intus sumpta, salutaria sint, quæ exterius admota sanguinique affusa cum fuerint, solent esse venena. *Venenum serpentis*, inquit Celsus libr. 5. capit. 27. *ut quedam etiam venatoria venena, quibus Galli præcipue utuntur, non gustu sed in vulnere nocent.*

Ideoque colubra ipsa tuto editur, iētus ejus occidit, & si stupente ea (quod per quadam medicamenta circulatores faciunt) in os digitum quis indidit, neque percussus est, nulla in ea saliva noxia est. Celso adsentitur Plinius lib. 29. capit. 4. his verbis de veneno aspidum scribens, *Sed & venenum earum si sanguinem attingit aut recens vulnus, statim interimit, inveteratum ulcus tardius: de cetero potum quantalibet copia non nocet, non est tabifica vis. Itaque occisa morsu earum animalia cibus innoxia sunt.* Nonne tuto & impunè sinapi & piper eduntur, quæ cuti affricta rubores vesicasque excitant? hinc factum est ut nonnulli duogenera venenorum constituerint, alia externa foris nocentia tantum, quæ satis accommodato vocabulo à Gallis *Venins* vocantur; alia intro assumpta & devroata, quæ ab iisdem dicuntur *Poisons*. Cæterum locus ille Celsi occasionem nobis præbet sciscitandi quæ essent illa venena venatoria quibus Galli uterentur: Plinius libr. 27. capit. 11. *Limeum* esse herbam ait, qua sagittas suas in venatu tingebant medicamento, quod venenum cervarium dicebatur: Libro vero 25. capit. 6. *album* esse dixerat *helleborum*: Aristoteles autem libr. de mirabilibus auscultationibus, *Xenicum* cujus anti-pharmacum esset folium *ρογχιστον*: verior autem est eorum opinio qui eos usos *belenio*, seu *Βελανίω* asseruerunt, nomine deducto à Bele; seu Beleno qui prisco Druydarum idiomate Apollinem significat, cui dicatæ erant sagittæ. Dicebatur ergo illa herba vel sagittalis, vel Appollinaris, sed cujus speciei esset, nondum à Doctis definitum, mihi vero prorsus ignotum, quo fit ut omissa hac meditatione prolixius jam à me

instituta, ad Helenii nostratis historiam me convertam.

Quæ ergo à vulgo herbariorum Enula Campana appellata est, eam à Græcis ἐλέγιον, seu ἐλέγειον Helenii. dictam monuimus, nomine ab Helena illa formosa & famosa muliere deducto, vel quod ex ejus lacrymis enatam fingant ex ethymologio, vel quod juxta eam plantam strangulata sit, ex Hephæstione, vel quod ab ea plantata sit adversus serpentium venenum, ex Æliano libr. 9. capite vigesim. prim. & Eust. in 4. Odyss. Malunt tamen alii denominatam ab insula Helena in qua laudatissimum nasci helenium tradit Plinius lib. 21. capit. 10. Latini Inulam Campanam dicunt, vel quod in Campania optima produceretur, vel quod mediis in campis cresceret. Dioscorides addit à Romanis *Terminalium* dictam fuisse; forsitan quod firma non minus esset radice quam Deus ipse Terminus, quem nulli deorum cedere voluisse, narrant Romanorum historiæ. Differentiæ Helenii duplices sunt: vulgare scilicet Helenium, & Aegyptium. Vulgare denuo duplex, sativum & agreste. Quibus autem notis inter se distinguantur, examinandum Botanicis relinquo, qui ex Plinio libro decimo nono ac vigesimo, capite quinto, necnon ex libro vigesimo primo capite decimo & vigesimo primo, plurimas notas iis quas Dioscorides, Theophrastus & Galenus attulerunt, dissimiles seligere poterunt.

Præstat Helenii vulgaris temperamentum in medium proferre & usus in re cibaria maximos ad Salernitanorum sententiam confirmandam explicare. Esse vero temperamenti non primo statim occurfu calefacientis, siccantisque non

exactè ob humorem excrementitium scripsit Galeus: Radix odorata illi est, subacris, amara, tenuitate partium pollens, qua urinas, menses, hydropicorum aquas movere circumfertur. Eam herbam per se sumptam ut stomacho inimicissimam agnovit Plinius libro decimo nono capite quinto, sed cum dulcibus mista est, saluberrimam. *Pluribus*, inquit, *modis austeritate victa gratiam invenit*, Namque & in pollinem tunditur arida, liquidoque dulci temperatur, & decocta posca aut asservata, vel macerata pluribus modis, & tunc mista defructo, aut subacta melle uvise passis aut pinguibus cariotis. Alio rursus modo cotoneis malis, vel cibus, aut prunis, aliquando pipere aut thymo variata, defectus præcipuè stomachi excitat, illustrata maxime Julia Augusta quotidiano cibo. Ab ea dulcedine nectaris radix à nonnullis cognominata est; quæ, ut insuper observat idem Plinius libr. 21. cap. 21. *favere creditur formæ, cutem mulierum in facie reliquoque corpore nutrire incorruptam, præterea usu ejus quandam gratiam iis veneremque conciliari*. Attribuunt & hilaritatis effectum eidem potæ in vino, eamque quam habuerit Nepenthei illud prædicatum ab Homero, quo tristitia omnis aboleatur. Quibus verbis Plinius non significat helenium fuisse pharmacum quod Helena apud Homet. 4. Odyss. in vinum conjecit, sed docet ipsum, effectum eundem habere quem habuerit illud Helenes pharmacum quod supra buglossum esse astruximus. Hos vero effectus conciliandæ formæ, augendæ gratiæ, provocandæ hilaritatis, abingendæ tristitiæ, stimulandæ appetentiæ, quomodo præstabit nisi sana reddendo præcordia quibus valentibus humores & spiritus toto corpore luxuriant,

Vfus.

Ori-
basii
er-
ror.

Diosc.
emen-
datus.

lasciunt, ac exultant, languenribus vero & ægris deprimuntur & exarescunt? Quod autem supra dixi radicem Helenii, amaram esse, tractum ex Oribasio, qui pro ὑπόδριμω legisse videtur apud Dioscoridem ὑπόπικρον, cum verisimile non sit prætermisum à Dioscorid. non levem amarorem Helenii, qui ab auctoribus aliis omnibus huic radici, vel gustu iudice tribuitur ex observatione Sarraceni ad cap. 27. lib. 1. Dioscoridis. Silentio præterea non involvam alium qui in vulgatis Dioscoridis codicibus serpsit errorem, cum ex eo emendato loco verum Helenii ethymon. elici possit. Legitur apud Dioscoridem nasci Helenium ἐν ἀνέμοις τόποις, id est locis minimè uliginosis, cum legi debeat ἐν ἰκμοῖς, maximè uliginosis: Præterquam quod enim omnibus compertum est talibus locis Helenium delectari; certum est Serapionem humentibus locis nasci Helenium, ex Dioscoride scripsisse. Nec non etiam Vincentius speculi naturalis libr. 10. cap. 66. *Montuosis*, inquit, *& umbrosis nascitur in locis, & in humidis & in hortis*. Ex quo forsitan non male asseremus dictum Helenium, quod ἐν ἑλῷ, hoc est *in palude* nascatur. Video enim à veteribus Helenæ illius Græcæ proprium nomen Echo fuisse, quod aliorum illa vocem imitari egregie posset, sed postea Helenam appellatam, quod eam Leda ἐν ἑλῷ *in palude* edidisset. Cæterum Galenus libr. 8. de composit. medicam. secundum locos capit. 7. meminit alicujus antidoti ad hepaticos & arquato laborantes, quod *Nectarium* vocat ab Helenio quod recipit. Dioscorides quoque libr. 5. capit. 44. modum conficiendi *Nectarites vinum* ex Helenio tradit, quasi ea herba ob singulares effectus

eam fictitio illo deorum nectare sit comparanda. Sane eam *Nectarium* illud esse volunt à Mercurio inventum & Ulyssi traditum, cujus prædulcis cremor hilaritatem facit, Hippocratis testimonio apud Hermol. Barbarum in Corollario cap. 28. sed de Helenio satis. Plura vide apud eundem Barbarum, Mathiolum, Marcellum, Cornarium comment. in libr. 8. de compos. medicam. secundum locos, Ruellium, Bisciolam horarum subficivarum, tom. 2. lib. 1. c. 17.

De Capis.

CAP. XLI.

DE Capis Medici non consentire videntur, Fellis non esse bonas ait ipse Galenus; Phlegmaticis vero multum putat esse salubres. Non modicum sanas Asclepius asserit illas, Præsertim stomacho pulchrumque creare colorem. Contritis capis loca denudata capillis Sæpe fricans, capitis poteris reparare decorem.

Agitur hoc in loco de Cæpis: Ac primo quidem dicitur, Medicis de natura earum nondum satis constare. Nam ipsorum quidam phlegmaticis ex usu esse tradunt, quidam vero minime. Galenus libro secundo de aliment. facult. cap. 71. cholericis admodum nocere, phlegmaticis vero prodesse, his attestatur verbis: Abstinentium ab assiduo usu omnium acrium, seu cæparum, porri, & allii, & potissimum eum is qui ipsis vescitur, natura fuerit biliosus. Solis enim qui vel succum pituitosum, vel crudum & craf-

sum ac lentum acervarint , cibi ejusmodi sunt accommodati. Siquidem cæpæ , ut Galeno libro septimo de simpl. medic. facult. cap. 58. placet , in quarto calefaciunt excessu. Quo fit ut calidis , quales cholericis cum primis existunt , vehementer officiant. Rhazæ vero libr. 3. ad Almanforem capit. 18. superfluos humores & phlegma in stomacho generant. Quod de illis maxime intelligendum , quæ crudæ manduntur. Earum namque essentia crassarum est partium , & mali succi. Porro per fellitos , quemadmodum Cornarius noster in cap. 7. lib. 1. Macri diserte admodum monuit , biliosos hoc loco accipere oportet, id est, τὸς χολώδεις, sicut per phlegmaticos, pituitosos. Deinde vero cæpas phlegmaticis multum prodesse traditur. Corpus enim calefaciunt, humoresque crassos ac glutinosos in ipso coacervatos concoquunt, attenuant, incidunt ; ac detergunt. Quin eadem etiam ratione, stomacho frigidis , crassis , ac glutinosis humoribus gravato utiles sunt, & ad validum colorem, veluti testis est apud Plinium lib. 20. c. 5. Asclepiades, proficiunt. Neque enim fieri potest, ut vividus ac floridus sit faciei color, ubi ventriculus crudo, pituitoso ac pravo succo refertus fuerit. Tertio demum loco adseritur, contritarum cæparum succo pilos siue crines locis glabris ac denudatis restitui, si eo sæpius perfricentur : & maxime quidem, si ex densatis infarctisque meatibus & materiæ sub cute detentæ corruptela , glabrities evenerit. Cæpæ enim caliditate sua meatus aperiunt, materiamque pravam sub cute detentam non solum digerunt ac resolvunt, sed meliorem etiam in locum ejus substituunt. Quapropter alopecie succo earum convenientissime perfricantur.

Celerius enim, ut Dioscorides libro 2. capite 137. Galenus loco paulo ante citato, & Alexander Trallianus libro 1. cap. 2. testantur, quam Alcyonium pilos evocat. Unde infertur tandem capitis decorem, quem Q. Serenus capitis honorem vocat, eo reparari. Capitis porro decor, capilli sunt. Cephæ præterea semen genitale gignunt, & Venerem stimulant, urinam cient, appetentiam ante alios cibos sumptæ excitant: sed largiore cibo capitis dolores faciunt, sitim movent, fastidium pariunt, ruborem faciei inducunt, salivam multam generant, & rationem, ut aliqui ferunt, lædunt. Succus illarum cum melle illitus, oculorum hebetudinibus, argemis nubeculis, & incipientibus suffusionibus auxiliatur. Quin etiam canis moribus idem cum aceto, ruta, & melle illitus confert: quare hi quoque duo versus à quibusdam his additi sunt.

Appositas perhibent morsus curare caninos,
Si trita cum inelle prius fuerint & aceto.

Plura de his capite de lethalium venenorum remediis.

Animadversio.

INter bulbosas plantas & capitatas quas Græci γέλας, ἄγλιπας κ, ἀγλίδια, Latini capitula, bulbos, nucleos & spicas vocant, primum dignitatis locum obtinent Cephæ, Allia & Porrum; de quibus sequentibus capitulis disputatio à nobis instituetur. Prius tamen meminisse debemus, quos hic bulbos vocamus, de omnibus iis plantis intelligendas esse, tum quæ ex multis capitulis cohæ-

Quid
bulbus.

rentibus coagmentatæ sunt, tum quæ rotundæ suis membranis tunicantur: nec nomen illud ad quandam specialem stirpem accommodandum esse; quemadmodum à veteribus præstitum fuit: habuerunt enim Prisci illi genus plantæ quod *Bulbos* specialiter vocabant, quos nobis esse ignotos certissimum est, quorum in cibis usum descripsit Gal. lib. 2. de aliment. facultatibus c. 66. Diosc. lib. 2. c. 565. Theoph. lib. 7. de historia plant. c. 13. & Martialis in Xeniis, qui stimulatæ veneri eos idoneos insinuat.

Cum sit anus conjux, cum sint tibi mortua membra,
Nil aliud bulbis quam satur esse potes.

Bulbo-
rum vi-
res.

Verum sicut genus illud plantę ad ullam eorum bulborum speciem qui hodie in usu sunt, revocari nequit, sic ejus virtus & facultas ad nostrorum bulborum facultates aptissimè accommodari potest: ut enim bulbi veterum, substantiæ erant crassioris & lentæ, facultatis amaræ & insigniter austæræ, flatulentæ, venerem & cibi appetentiam excitantis, succi non boni, sed crassioris: ita & bulborum nostrorum major pars, quibus etiam acre plurimum ammistum inest, sed in quo differant & conveniant, ex singulorum historia commodius observabitur.

Cæpæ
nomen.

Est ergo *Cæpa*, seu *Capa* à capitis magnitudine aut similitudine, vel quod in caput crescat, denominata Latinis, quemadmodum Græcis *κρόμμυον*, vel *ἄρα τὸ κρομμύον ἢ ἐδινόρων*; quod oculos comedentium feriat ac mordicet, ita ut lacrymas exprimat & connivere cogat ex Aristot. sententia probl. 22. sect. 20. vel *ἄρα τὸ χέω καὶ ὄμμα*, ex oculorum offensione ac læsione quam affert. Galli Cæpam

pam vocant, *un Oignon*, quasi *unionem* dixeris, quo nomine appellatam fuisse eam cepam quæ non fruticat, neque habet soboles adherentes, scribit Columella lib. 12. c. 10. sic ut *oignon* dictum sit quasi *union* sonantibus n. & i. velut ign. cujus pronunciationis rudimenta etiamnum extant apud Hispanos quibus sic notata littera *g*. sonat perinde ac ign. Porro hæ omnes ethymologiæ formam ac proprietates nonnullas ceparum perbelle explicant. Nam & caput figura sua orbiculari æmulantur, & nonnunquam magnitudinis sua caput exequant, quod in plerisque accidit, quæ in ægro Aurel. *afferta unionaria* dicto & in Belgio ad D. Altomari oriuntur: deinde quod unæ & singulæ non plures succrescant, *uniones* appellatæ sunt, quod intelligendum de *capitatis*, quæ deponuntur, non de *scetilibus* quæ feruntur, præterea certissimum est cepas lacrymas excitare, cujus rei rationem protulit Aristot. loco adducto. Querit enim cur cepe & objecta oculis & comesta lacrymas moveat, cum origanum aut nasturtium quod cepe ipsa acrius est id non efficiat: respondet ergo ea lacrymas excitare quæ mordicant, simul humida existunt, ac etiam lenta; ejusmodi enim subeuntia ac irreptantia suum ob lentorem atque tenuitatem dolorem movent, ac proinde humorem tabificant. Talis vero est cepa ut in se humidum vaporosum contineat, deinde calidum subtile ac mordicans; & demum viscosum nonnihil, quod non invenire est in Nasturtio licet cepa ipsa acrius existat. Volo tamen te observare Aristot. hoc loco de iis tantum loqui quæ contactu potentiâli, non actuali ac corporali & ut loquuntur Græci quæ *δυνάμει* non *συνεχέει* lacrymas movent. Nisi enim ita intel-

Pro-
prietates.

Cur la-
crymas
eliciat.

ligeretur, ignorantia argui posset, cum certissimum sit; inditum atque admotum oculis Nasturtium lacrymas excitare; quod illi commune est cum aliis omnibus quæ tertio ordine calefaciunt & deficcant; imo vero quo potentius aliquid calefacit & deficcat, eo citius oculis impositum lacrymas movet: est enim illud substantiæ mordacis ac lancinantis, ex quo primum calor, mox dolor, dein humoris expressio excitatur. At ejuscemodi calida & sicca dumtaxat, si non immitterentur oculis sed exhiberentur tantum & objicerentur, id non efficerent: tum quia destituta viscoso humore adherere non possunt oculis ad actionem suam promovendam: requirunt ergo illa contactum corporalem seu inherentiam actualem quæ viscositatis rationem expleat: quod quidem non necessarium est in cæpa quæ quod humida sit vaporem, de se dimittit in aërem, quod viscida & tenax, aërem vapore suo imbutum & ad oculos delatum sic agglutinat oculis & affigit, ut otium habeat calefaciendi, mordendi, pungendi & premendo exprimendi liquorem oculorum. Denique proprietas cæpæ ethymo significata, est oculorum læsio atque offensio, qui tamen effectus absque controversia non est; cum gravissimos habeamus auctores qui oculis cæpam prodesse dixerunt. Inter quos primus est Hippocrat. qui l. 2. de diet. *κεράμυον τῇ ὀφθαλμῷ*, *cæpam oculis commodam* pronunciavit. Ab eo Dioscorides lib. 2. c. 181. Galenus 7. de simpl. Plin. l. 20. c. 5. eam caligini mederi dixerunt. Unus Scotion apud Constant. l. 12. de re rust. c. 1. *ἐμβλῦναι τὸ κεράμυον* afferuit; hoc est *caliginem afferre*, non vero ut male vertit Cornarius *ad usum obtusum facere*. Est enim cæpa re vera oculis inimica & capiti infesta ob vapores ac fumos quos susci-

an oculis
no-
ccat.

Cor-
narii
error.

tat & ad caput emittit. Est præterea pravi succi, crassioris ac flatulenti, ut idcirco mirum non sit si ejus esu largiore offendantur oculi & caput. Esit dixi, quia non assumpta sed admota oculis eos juvare potest: quemadmodum Hippocrat. Galenus & alii observarunt. Sic enim cum Sotione eos conciliari posse existimo, si de illius esu Sotio, si de applicatione alii audiantur. Plin. certe clarissimis verbis rem complexus est scribens, *olfactu ipso & de lacrimatione caligini mederi capam magis vero succi inundatione*, quod & Dioscor. & Galenus annotarunt. Quod vero Sotio de esu ceparum intelligatur, patet ex ejus verbis quæ ex nostra emendatione sic legi debent: ἀμβλυοπῖαν ἢ πᾶσι τὸ κρόμμυον διδόνειν, ὅπῃ δὲ βῆλα διεσπένον διατάται, id est, *capa vero exhibita caliginem oculorum parit, affata tamen tussim curare potest*, quo loco διδόνειν opponitur διαχειρμένῳ de quo ante egerat sicut apud nos *assumptum admoto*, sed de his abude.

Auctor
geopó.
corre-
Aus.

Differentias ceparum qui voluerit omnes exequi, longa disputatione indigeat; cum aliæ à calore, à magnitudine aliæ, aliæ ab acrimonia, tene-ritudine, satione, mangonio, aliæ à figura, solo, regioneve reperantur. Nobis non tantum otii suppetit, nec video quid inde luminis huic capiti accedat, si omnia ceparum genera veteribus nota recenseam. Contenti simus sola earum enumeratione quarum usus est hodiernus. Has in triplici præsertim observo esse differentia: aliæ enim majores sunt solo bulbo commendatæ, quæ simpliciter uniones vocantur: aliæ minores sunt una radice multiplices, quas *Ascalonias*, sive *Ascalonitides*, *Megarenses*, *Palestinas*, seu *Setaneos bulbos*, cum Latinis vocare possumus, cum Gallis des

Genera
ceparū.

Eschalottes, servatis prisca nominis Aschalonias vestigiis. Tertiæ *sectiles* dicuntur quod sæpius refecentur, Græcis *γάρβια* Gallis, *Ceboules*, *Siboules*, *cives*, & *civons*, quarum folia una cum bulbis expetuntur frequenter in acetariis.

Tempe-
ramen-
tum.

Cæterum temperies in quarto ordine est excalfacientium; siccitatis autem est non exquisitæ, tum quia nonnulla humiditate turgent, tum quia flatulentæ existunt, crassarum insuper sunt partium, crudarum & lentarum, quibus tamen facultas inest tenuandi, incidendi, ac venerem extimulandi. Acres vero omnes cephæ sunt, quamvis aliæ aliis minus. Magnæ seu capitatæ, acriores ascaloniis, hæ sectilibus, crudæ coctis, recentibus ac virentibus siccæ, albæ fulvis, fulvæ rubentibus præsertim in Hetruria, ut observavit Mathiolus adversus Dioscoridem qui flavas candidis acriores adstruxit.

Mira ceparum commendatio & gloria; cum
Vfus in Aegyptiis quondam nefas fuerit portum & cepe
cibis. dentibus attingere.

Porrum & cæpe nefas violare ac frangere morfu,
O sanctas gentes quibus hæc nascantis in hortis
Numina! ait *Juvenalis satyr. 15.*

Ab illo enim falso cultu quo pro Deo cepam persecuti sunt Pelusiotæ Luciano in Jove Tragædo & Plinio lib. 19. cap. 6. testibus, ea sacerdotibus Aegyptiis superstitio fuit, ut crederent à cepa abstinendum, quia ejus esus neque castimoniam exercentibus commodus erat, neque dies festos celebrantibus: Illis quidem quod sitim crearet, his quod lacrymas eliceret; ac præterea etiam quod sola hæc ex plantis Luna decrescente vigere & augescere solet, ex Plutarcho opusculo de

Isid: & Ofiride, & ex Cēlio Calcagnino de rebus Ægyptiacis. Contra, quod Ægyptii senserint mandi copiosissime cēpam, visum est Sotioni apud Constant. loco citato, cum iis qui singulis diebus cēpas tenuiores selectas jejuni cum melle comederint, integram valetudinem polliceatur. Et profecto Diosc. l. 2. cēpas appetentiam cibi excitare dixit, alvo commodas esse, & expurgare, sed excitare sitim atque nauseam parere. Quibus verbis induci aliquis posset ad sciscitandum quomodo appetentiam cibi excitare valeant, cum nauseam parere soleant. Cui responsum nolim cum Ruellio atque Hermalao Barbaro, ὀρεξίν illam seu appetentiam, non de cibi sed de veneris cupiditate audientiam. Haëtenus enim nemo est qui ὀρεξίν ad veneria traduxerit, sed ad ciborum appetentiam quod apprime cognovit Poëta Latinus eo usus vocabulo in hunc sensum: *ravidam* inquit, *fasturus orexin*. Satius itaque est cum Cornario respondere prius illud de moderato, posterius de nimio cēparum esu accipiendum. Tam enim certum est, gulæ stupidæ irritamentum esse cēpam parce sumptam, quam verissimum eandem largius ingestam *ἀσάδην* esse, hoc est *fastidium ac nauseam facere*. Porro cum *ἀσάδης* ægri dupliciter fiant. Primo scilicet cum vires à corpore ita gravantur, ut nullam decubitus formam facile ferat æger, sed anxie se jactet & commoveat; secundo cum os ventricali à vitiosis humoribus ita commordetur, ut nausea & fastidium ciborum sequatur, de priori illa anxietate non est accipiendus ille cēparum effectus sed de posteriori, qui proculdubio sequitur vel acrimoniam cēparum vellicantium os ventriculi, vel earundem copiam ventriculum ipsum gravantium, vel denique halitum & flatum qui ab

Anxietas.

eisdem excitatur, & ori ipsi offertur non sine
 tēdio ut optime prodidit Plin. lib. 19. cap. 6. Hinc
 Suidas vocabulum *κεράμυον* *κεράμυας* ἀπὸ τῆς ἀπερίτης,
 pro cruditate positum observat ex eo, quod acer,
 fœtidus & ingratus sit ruscus eorum qui cepas
 comederunt: quin γούλιος, hoc est *pera militaris*
δυσώδης dicta fuit, hoc est *maleolens* propter ge-
 stationem cęparum in ea repositarum: cepas
 enim ad bellum ferre solebant milites, ac inter
 cibos castrenses enumeratæ sunt à Socrate in
 Xenophontis symposito, utpote quæ bellatorum
 vires exacuerent. Imo vero à fœtore cęparum
 proverbium fluxit, *κεράμυον ὅξευ* *ceparam olere*, ad
 eos detortum, qui sordidi, illoti, & illiberales
 existunt. Probulus apud Aristophanem in Lisi-
 strata vetulæ cuidam dicit, *ῥολοῦ τοῦ ῥολοῦ* *osculari*,
κεράμυον τ' ἀπὸ κῆδης *ceparam enim non edis*, ac
 proinde malum odorem ore non spiras. Quocirca
 non absurdum esset ad sententiam Discoridis illu-
 strandam, loco *ἀσώδης*, *δυσώδης* substituere, clara
 enim sententia & à contradictione penitus alie-
 na. Ut ut sit tamen, certum est & delitiis habitam
 cęparam, & salubritati non ineptam. Docuit Ascle-
 piades salubrem adeo ut de ea dictum sit *σώδης*
ἡμῶν *κεράμυον λαβὼν*; *sanus eris si cape tantum sum-*
pseris. Quædam autem gentes cepis delectantur:
 Vascones, Arverni, Belgæ, Angli, totaque Ru-
 sticorum natio earum condimento mire capiun-
 tur. Quidam etiam gallinaceos pullos, perdices-
 que ex embammate cępato mandunt: alii crudis
 delectantur; multi sub cineribus coctas ex oleo
 acetove esitant, frigunt plerique, decoquunt
 nonnulli, terunt, exprimunt, torrent, minutim cę-
 dunt, miscent, miris denique modis conficiunt.
 Adjiciuntur salutariter leguminibus, piscibus cras-

Diof-
 corid.
 cori-
 aus.

sis, flatulentisque eduliis, discutiunt enim flatus & crassum crudumque succum qui ab his gignitur dissipant. Sed modus adsit oportet & delectus.

Nec majori copia ingerantur, nec sine coctione. Interdicantur vero biliosis naturis, ventriculo calidiori, imbecilloque cerebro præditis. Ab illis studiosi litterarum abstineant; quum αὐτῶν τὴν ποιητικὴν βλαπτικοί, hoc est mentis & rationis perturbatrices prohibeantur. Traditum à Mnisitheo Medico apud Plut. 26. quæst. causarum naturalium, eum qui ab initio inflammationis pulmonum cēpas concupierat ex morbo servatum, qui vero ficus optarat, interiisse, præterea quod appetitus ipse temperamenta, temperamenta vero affectiones sequantur. Notum Biantis apophtegma apud Suidam, qui Alyattæ Regi per nuntium missum denunciante, ut quamprimum ad se veniret, respondit ad hunc modum ἐγὼ ἀλλοτρίῃ κελεύω κέρμυα ἐσθίειν, quibus verbis rusticitatem homini exprobrabat, cēparum vero inutilem usum præter lacrymas excitandi virtutem designabat, in quotamen errasse Biantem ex dictis notum. Multa alia de cēpis habent Aristot. sectione 20. problem. Mizaldus l. 2. de secer. hortorum & campo. 2. Alexi Kept. Petrus Hispanus com. in Isaacum. Cæl. Rhodiginus & Botanici omnes; ex quibus multa adduci possunt ad probandos omnes effectus qui in hoc capitulo ex Macro Poëta transcripta enumerantur: nobis quæ ad rem alimentariam pertinerent sufficit perstrinxisse.

De Porro.

CAP. XLII.

Mac. l.
I. c. e.

R *Eddit fœcundas mansum persape puellas,
Manantemque potest naris retinere cruorem,
Ungas si nares intus medicamine tali.*

DUæ hoc in loco porri referuntur proprietates : ac prior quidem, quod imprægnandi facilitatem utentibus mulieribus pariat atque ne abortiant gravidæ prohibeat. Quod sane magni etiam Hippocratis autoritate Plin. lib. 20. c. 6. in hunc modum scribens confirmat. Hippocrates de morbis mulier lib. 1. & 2. & alibi sæpius, sine alia mistura dari jubet, vulvasque contractas aperire putat, fœcunditatem etiam fœminarum hoc cibo augeri. Idque non in cibo tantum sive potu, sed illitum quoque & foris admotum præstat. Ponitur enim in aceto & marina aqua, ejus coma, decoctoque illo insidentium fœminarum præclusi duratique loci utiliter foveantur, folia quoque porri muliebres locos, qui nimio humore madescunt fœrum haud continere valent, egregie purgant. Item ex abortu profluvia sistit, poto succo cum lacte mulierum.

Alter, a quod sanguinem è naribus erumpentem sistit, & maxime quidem succus ejus cum aceto, addito thure aut ejusdem manna, vel galla aut mentha. Idem quoque sanguinem rejicientibus cum gallæ aut thuris farina vel acacia auxilio est. Quin etiam potæ feminis drahmæ duæ cum paribus myrthi baccis, veteres sanguinis ex pectore

rejectiones sanant. Acrimoniam enim quandam habet porrum, & adstringendi aliquam vini, sed semen acrius est. Plura infra cap. de antidotis venenorum.

Animadversio.

Affine cepis est *Porrum*, adeout demptis tu- Nomē.
 nicarum involucris capitulum ejus interius
Cor vocatum capam perbelle referat, foliis, aliàs
 floribus, caule & semine non multum dissimile. A
 calore Græci nomen illi dederunt *περίσπον* quasi
περίσπον, sive *περίσπον* hoc est *viride* vocantes, Latini
 vero vel quod *porrò eat*, & longè lateque propage-
 tur, vel quod callosam ossium capitis ferrumina-
 torù concretionē æmuletur, denominarunt *porrū*.
 Dicitur & à Jurisconsulto Scævola l. 58. ff. de usu-
 fruct. *porrina* eodem Ethymo. Genera ejus non- Genera.
 nullis duo: *capitatum*, & *sectivum*, aliis quatuor ad-
 ditis, ampeloprasso, seu sylvestri, & primario seu
 exili, quod Itali purifellum hoc est intactum no-
 minant. Ut cēpa, sic porrum acri virtute donatum Tempe-
 est; proinde corpus calefacit, attenuat, crassos in ries.
 eo humores incidit: est vero calidum & siccum
 gradu tertio, flatulentum, *τακρόμαχον*, difficilis
 digestionis, succi pravi, *κεφαλαλγίς*, menti & ocu-
 lis tenebras offundens. Non possum idcirco pro-
 bare ejus usum in cibis frequentem, licet non-
 nulli eo usos saluberrimè se profiteantur. Thadæus
 Florentinus magni nominis Medicus ante cibum
 cum sale ipsum præsumebat expurgando à crassis
 viscosisque humoribus stomacho, provocandæ
 appetentiæ, alvoque solvendæ. Illi quoque aucto-
 ritatem dedit Nero mandens ipsum ex oleo statis

mensium diebus ad conciliandam vocis præstantiam, dum pro ea certaret cum Phonasco, per quod tempus nihil aliud ac ne panem quidem sumebat, ut prodidit Plinius lib. 19. cap. 6. Sic & perdices narrat Aristoteles porro vesci; canoræ vocis gratia. Locus Aristotelis habetur problem. 39. sect. 11. ubi querit cur porrum conferat. *αὐτὸς δὲ πορρίαν* ad bonam claramque vocem etiam in perdibus: Duasque subjungit ejus rei rationes; vim leniendi & expurgandi instrumenta vocalia: quæ medendi ratio ipsi Galeno probatur lib. 6. *κατὰ τὸ πρῶτον* cap. 1. quo loco Phonascos docet cum contendendo oblæserint vocem, frequenti aquæ tepentis balneo uti ad leniendas & humectandas partes reficcatas atque exasperatas. Sed cum inde humiditas multa relinquatur ob quam impossibile est claram vocem ab eis proferri; tum reliquum est ut transeant (ait Gal.) *ad omnia ex melle cocta, & ad fabam fressam elixatam, & ptisanam ac brassicam & porrum probe coctum*, quæ omnia detergendi atque expurgandi facultatem possident. Cum autem Galenus lib. 2. de alimentorum facult. cap. 71. cæpam, allium & porrum cruda, nullum corpori alimentum dare, cocta bis terve omnino paucissimum tradiderit: cum Dioscorides & Simeon Sethi *καρόχμιον καὶ καποσόμαχον*, porrum vocaverint: Cùm Sotio apud Constant. lib. 12. cap. 29. comestum porrum visum offuscare & stomacho iniquum esse scripserit; mirari subit quomodo idem Sotio sui oblitus in fine illius capitis porrum non minus nutrire quam carnes, his verbis asseruerit: *τοῖς περὶ τοὺς πνεύματι πάντῃ ῥῆσιν ἀεὶ πλεονέχουσι, τείρεται δὲ ἔχῃ ἡ πρὸν κρεῖων*: porris, inquit, valde flaccidis & vietis utendum est, non minus enim quam carnes nutriunt, quo quæso quid

esse absurdius potest? quid à mente omnium medicorum alienius? quid verbis Sotionis paulo ante adductis repugnans magis? quid denique ipsi veritati pugnātius potest excogitari? Cum vero tam supini erroris Sotionem accusare non possim, qui in cæteris porri facultatibus explicandis diligentissimum & doctissimum sese ostenderit, mihi venit in mentem corrupti Græci Codicis, & loci illius depravati. Quamobrem duplici conjectura ad eum locum restituendum usus sum, quarum prior mihi non facit satis, alteram verissimam esse quovis pignore contenderem. Imprimis ergo loco ταχνης, ταχνης vel ταεινης substitui potest; quæ verba corpus aliquod sale vel muria conditum designant. Certum autem est ex Gal. loco citato capas & porra aceto condita in totum annum reponi, fierique hoc modo in cibo præstantiora ac minus habere vitiosi succi: ex quo sententia hæc ex verbis Sotionis intelligitur bonum esse uti porris conditis, quod minus non nutriant quam carnes, ipsorum scilicet porrorum recentes ac virescentes. Sed verus erit sensus si πρεων commutes in καιων, erit enim & perfecta sententia & veritati apprimè consona: *Convenit, inquit, uti porris vieti ac flaccidis, cum non minus nutriant quam recētia ac viridia*, opponitur enim καιος vetustati & illud ὅ ostendit posteriora priorum esse consequentis. Licet vero porrum alimenti sit vitiosi, mandi tamen solet à rusticis crudum coctumve. Editur enim ex sale pani affricturn ad emolliendam atri panis ingratitudinem. Suavius salubriusque evadit decoctum cum carnibus, sicut gallinarum, caponum, vervecum, adjecto croco Biliosis tamen, & calidioribus naturis, quibusque infirma sunt capita, perpetuo vitandum, cum bilem porraceam in ventricu-

Auctor.
rei rust.
emen-
datus.

logeneret, graviæque ac tumultuosa faciat insomnia. Venerem ipsum stimulare atque accendere, omnium est consensus ac naturæ ipsius decretum, quæ porrum adeo seroto simile effecit ut proverbio bierit; *πέντε φύλλα τὸ πρῶτον δίδεται βαλάνιον*, *marisurium amorum seu cupi dinum vinctum esse porri folio*, quod de iis dicitur qui luxuriose vivunt venerisque voluptatibus totos se dedunt. Commendatur etiam à Salernitanis & à Macro ad fœcunditatem mulieribus conciliandam; quod præstare solet sua deterfione: cum enim sterilitas ut plurimum in mulieribus accidat ex mucosis, viscosisque humoribus uterum obsidentibus; quorum vitio fit ut semen maris nec retineatur nec ad actionem promoveatur: sua acrimonia & detergendi virtute porrum ita expurgat illuviem illam, ut purus restet uterus; & ad retinendum amplexandumque semen validissimus. De medicamentis sanguinem cohibentibus, eorumque variis differentiis consulendi Therapeutici.

De Vrtica.

C A P. XLIII.

A Egri dat somnum, vomitum quoque tollit, & usum.

Illius semen colicis cum melle medetur.

Et tussim veterem curat, si saepe bibatur.

Frigus pulmonis pellit, ventrisque tumorem;

Omnibus & morbis ea subvenit articulorum.

Mac.
lib. 2.
cap. 2.

Som-
mus,

Hic septem recensentur facultates Urticæ. Ac prima quidem, quod somnum ægrotantibus

accersat. Crassos namque & pituitosos humores, quibus natura gravata sommo destituebatur, extenuat, incidit, & privatim expurgat.

Secunda, quod vomitum, simulque usum ejus tollat. Lentam enim & frigidam materiam, qua stomachum imbuente, nausca ac vomitus plurimum suboriri solent, incidit, exsiccat & dissolvit. Vomit.
tus.

Tertia, quod Colicis medeatur doloribus : nam præterquam quod crassum pituitosumque humorem incidit & extenuat, crassos quoque & flatulentos spiritus, qui exitum non habentes colicos excitant cruciatus, discutit & expellit. Colico.

Quarta, quod veterem curet tussim. Crassos enim viscososque humores è pectore pulmoneque educit : qua ratione orthopnœæ quoque & lateris doloribus prodest, & maxime quidem semen ejus cum melle delinctum, quemadmodum 2. canon. cap. 725. in eum prope modum scribens Avicenna attestatur : Quando cum prisana sive aqua hordei decocta bibitur, vitia pectoris extrahit, & folia ejus cum aqua hordei decocta thoracem à lentis crassisque humoribus expurgat : sed semen cum melle delinctum ad omnia efficacius est. Tussit.

Quinta, quod frigora pulmonis pellat : humores namque frigidos ac pituitosos caliditate sua incidens, simul & extenuans, ex pectore pulmoneque educit.

Sexta, quod ventris tumorem discutiat atque sedet : Crassos enim ac flatulentos spiritus, quibus venter distentus in tumorem attollebatur, dissipat atque resolvit.

Septima, quod omnibus articulorum doloribus, arthritidi nimirum, ischiadi, & podagræ subveniat : præcipue quidem, si proveneriat à lenta, crassa ac frigida materia, eam enim urtica Poda.
græ.

calefacit, incidit & extenuat. Ad hæc urtica flatuosum etiam quiddam obtinet, quo & Venerem extimulat, & maxime ubi cum passo aut musto semen ejus bibitur. Eodem modo potum, & vulvæ ora patefacit, urinam ciet, renunquæ doloribus medetur. Ventrem modice subducit, ipsa duntaxat absterfione ac veluti titillatione, non purgatione, crudum ac pituitosum humorem educens. Ducit fœminis præterea menses foliorum urticæ decoctum, & addita exigua myrtha potum. Cavendum tamen ne linguam œsophagumque lædat, nimium enim exurit: quod commode quidem fieri poterit, si post sumptionem ejus, parum olei rosacei absorbeatur. Est autem urtica cum semine suo calida in principio tertii, sicca vero in secundo, licet semen minore paulo, quam herba ipsa, siccitate participet. Plura Dioscorides libro quarto capite septuagesimo nono. Plinius lib. 11. c. 13. Galenus lib. 6. de simpl. med. facult. c. 13. Paulus lib. 7. Rhazes lib. 3. ad Almanforem, c. 28. & Avicenna loco citato.

Animadversio.

EX omnibus plantis *urtica* notissima est cum non modo interdiu, sed etiam noctu in tenebris solo tactu ab omnibus facillime cognoscatur. Ejus enim lanugo sine ullis quod mireris, spinarum aculeis noxia, & tactu tantum levi pruritum pustulasque adusto similes excitat. Eam latini ab *urendi* effectu urticam denominarunt, Græci non dissimili ratione modo *κρίδω* modo *ἀκλύφω*; *κρίδω* enim *ἀπὸ τῆς κρίζειν* quod *fungere*

ac vellicare est deductum : ἀκαλύψῃ vero κατ' εὐρημισμὸν τῆς ἀντιφράσεως , ut loquitur Athenæus libro tertio hoc est *bono nomine per antiphrasim*. dicta est , ut pote quæ tactu , nec suavis , nec mollis , sed injucunda & aspera sit , vel quod *injucundo sit tactu* ὅπ' ὁ καλὸν αὐτῆς ἀπὸ τοῦ , vel denique quod ἀπολῆσα πλὴν ἀφ' αὐτῆς , quod *tactus sensum corrumpat*. Suidas tamen hanc ait esse inter πλὴν κνίδου καὶ πλὴν ἀκαλύψου differentiam ; ut κνίδου de urtica dicatur , quamdiu tenera est , ac ut ita dicam infans & virgo ; cum vero habet *matres* , ipsas seminis sphaeras , ἀκαλύψεως nomen sumit : & ex hac observatione occasionem sumit explicandi locum difficillimum quæ habetur apud Aristophanem in *Lysistrata* in choro mulierum quem perstrinxit Athenæus , & perperam exposuit Dalechampius : tu apud Suidam quære in voce τῆς & apud Eustath. in *Odyss.* pag. 1485.

Siccam & calidam urticam omnes quidem assentiuntur , sed quo gradu non consentiunt. Alii eum , ut Avicenna , in principio ordinis tertii calefacientium , in secundo desiccantium constituunt , alii in secundo ordine intenso calidorum , & in medio secundi exsiccantium , alii denique in tertio ordine tam desiccantium quam excalefacientium eam collocant ; quod veritati consentaneum videtur , cum manifesto & mordicet & urat. Mirari tamen subit Galenum , quod lib. 6. simpl. scribat urticam , *non tantum habere caliditatem uti jam mordicet* ; nec inter vehementer calefacientia reponendam vel hoc argumētum quod crassos viscososque humores ex pectore pulmoneque educat , tum quod in partibus quas contigerit , pruritum exciter. An dicen-

Vrentia
medi-
camen-
ta

dum in urtica considerari superficiem lanuginosam, ac præterea interiorem substantiam; ac ratione quidem illius substantiæ non urere, ratione vero lanuginis mordicare? Ex quo Averroes quinto collectionum errare ait eos qui urticam igneam esse ob suæ punctiōis acumen credunt, quoniam pars illa ignea superficialia sit, quæ per frictionem & præsertim per lotionem removeatur. At asserendum potius duco ex Galeno libr. 5. simpl. c. 15. urentium medicamentorum duo esse genera, alterum quidem non vehementer calidum, & tenuis substantiæ: alterum vehementer calidum, & substantiæ crassæ. Illud carnem eliquat levi cum morfu & dolore, sed crustam non efficit: hoc vero erodit, exedit, excruciat: atque ex hoc postremo genere non est urtica, sed ex priori, quia ut observat Galenus *tenuium est partium*, quarum proprium est ut facile penetrent; quod autem facile penetrat, id non præstat violenter, quo fit ut minor dolor adsit, & levior naturæ alteratio.

Vfus in
cibis.

Condedit laudes urticæ Phantias physicus, utilissimam cibis coctam inveteratamque professus. Incipiens quidem ipsa nasci Vere, non ingrato, multis etiam religioso in cibo veteribus fuit ad pellendos totius anni morbos. Nostri quoque sæculis tenera adhuc ac pullulans in acetariis adhibetur, & cum aliis herbis quadragesimali tempore frixa editur. Radix cocta cum carnibus eas teneriores facere creditur, quo fit ut venatores, aucupes, piscatores pisces, quadrupedes, & aves recens captas urticæ foliis involvant, ut minus & tardius corrumpantur. Sunt qui ex jure pinguium carniū coctam urticam

ticam fumant ad subducendam alvum. Tanti-
 eam fecit Hieronymus Tragus, vir in describen-
 dis plantis diligentissimus ut ab ea herbarium
 suum auspicatus sit, seu quod usum & in cibis
 & in medicamentis maximum eam præstare
 plantam crederet, seu quod eam pro sigillo à
 majoribus suis accepisset ex observatione Mel-
 chioris Adami in ejus vita. Attamen pauci es-
 se nutrimenti & omnino exigui, prodidit Ægi-
 neta. Diphilus Siphnius alvo ducendæ com-
 modam duxit, non tam purgando, quam ab-
 stergendo, actitillando: Juvare quoque stoma-
 chum voluit, & lotium provocare. Inter nu-
 trientes herbas nominavit Horatius epistol. li-
 bro primo, cui etiam stimulandæ veneris fa-
 cultas insit, hinc *si quadrupes foetum non ad-
 mittat, urtica naturam fricandam monstrat*. Mi-
 rum autem est urticam extrema superficie cale-
 facere & urere, interno succo febriles cordis
 æstus mulcere: Cumque levi tactu pruritus
 excitet, oleo suo quod in Ægypto extrahitur,
 remedie est. Præterea urtica cum esse invilius
 nil possit, & ipso appulsu pustulas externo in
 corpore attollat; mandi tamen solet innoxie
 & sine pruritu ventriculo admitti. Est quippe
 nonnullorum ea indoles ut exterius admota læ-
 dant, interius assumpta nequaquam, & vice
 versa alia quæ ingesta ulcerant, apposita non
 lædant. Prioris generis est synapi, urtica, allium,
 cæpe: posterioris cerussa & centaurea. An il-
 lorum causam dicemus esse quod medicamenti
 agere proprium sit, alimenti vero pati: quæ vero
 introlumuntur per modum alimenti se habere
 quod multis alterationibus à sua natura rece-
 dant, & ad naturam corporis assumentis pro-

Nota.

pius accedant quæ autem admoventur, medicamenti rationem induere? An statuendum copia pituitosi humoris in stomacho restagnantis reprimi & refringi eorum medicamentorum acrimoniam, quod in cute non contingit? an potius dicendum recipi illa in ventriculi cavis admisce-rique aliis alimentis, sed ventriculi substantiam non attingere, sicut admota cutim tangunt? at omnis actio per contactum. Denique asserendum-ne est assumpta diu non morari in uno loco; nec firmiter adherescere ventriculo, sicut admota exterius diu firmiterque affixa cuti hærent: omne autem agens requirere tempus debitum ad suam operationem? Quod ad cerus-
sam & centauream attinet, exterius admota leniunt, introsumpta ulcerant, quia cum sint crassarum omnino partium, valido calore indigent ut attenuentur, & ad actum promoveantur: talis autem calor non existit in cute; quin ibi debilior est, sed reperitur in ventriculo, ubi potentius micat. Vide Petrum Hispanum comment. in diætas particulares Isaaci, Pet. Aponensem comment. ad problema 22. sect. 20. Fabium Columnam minus cognitarum stirpium parte altera capit. 19. & animadversionem nostram de Helenio cui ista luminis ad instar esse poterunt. Cætera repetantur ex comm.

De Silere Montano.

C A P. X L I V.

„ *S*iler Montanum non sit tibi sumere vanum,

„ *Dat lumen clarum , quamvis gustu sit ama-*
rum.
 „ *Lumbricosque necat , digestivamque refortat.*

Animadversio.

QUAMVIS major Herbariorum pars *Siler* Montanum idem cum *Seseli Massiliensi* faciat , malo tamen hic cum *Dodonæo* longe diversum à *Seseli* credere , & idem planè cum *Ligustico* constituere : quod dotes hic descriptæ magis propriæ sint *Ligustici* quam *Seseleos* ; quam herbam non lego in ciborum usum advocatam fuisse , sicut *Ligusticum* fuit. Est vero *Νιγυσικόν* , seu ut placet *Galeno* *λιβυσικόν* , à *Liguria* ubi nascitur plurimumque crescit , denominatum , in *Apennino* scilicet *Alpibus* contermino. Incolarum nonnulli *πανάκειαν* seu *πάνακες* vocant , quod & radice & caule *Panaci Heraclio* dissimile non sit , iisdem vero facultatibus præditum. Primò unius generis fuit : nimirum sylvestre , postea autem seri in hortis cæpit , & studiose coli , ne ex *India* longinquisque locis repetendum esset , quod sapore *piperis* obsonia & pulmentaria eorum temporum commendaret. Ejus enim semine pro pipere ubique usa est antiqua & rustica plebs , sed in sylvestri vis major , in sativo gustus suavior. Temperie aiunt esse calida & sicca ordine tertio , sapore acri , odore aromatico. Usus in cibis ad oxypora sic dicta quod aceto condita ad intinctus servarentur , quemadmodum scribit *Columella* ultimo cap. lib. ultimi. Radice semèn est efficacius utpote ficius , calidius atque acrius. Adulteratum

No-
men.

Tem-
peries.

Usus.

quondam fuisse semine aliquo simili quod amaritudine in gustu deprehenderetur, prodidit Dioscorides. Quod etiamnum hodie fieri à Liguribus fœniculi admistione, narrat Brassavolus in examine simplicium medicamentorum, ubi quoque hodie pro pipere in condimenta venire advertit, seseque conditum ferculum libistico satis gratum Gennæ comedisse, ut vero ori gratum est, sic stomacho amicum concoctionem adjuvando, tumores & ejus inflationes discutiendo, vermes enecando. Ex eo vero quod urinas moveat, & serosam sanguinis illuviem repurget, tum etiam ob ejus fragrantiam, spiritibus reficiendis reparandisque opportunam, oculis gratissimum perhibetur.

Vulgus Herbariorum hodierna die pro sileri montano sesele Massiliense usurpant ut & officinæ nostræ. Est enim *Siler* nomine affine vocabulo *Sil* sive *Sile* quod alio nomine Sesele appellatur. Herba cujus radice, vel semine olim vina condiebantur, quæ antemeridiano tempore loco jentaculi hauriebant. Unde *Silatium* veteres dixerunt, pro eo quod nunc vocamus jentaculum.

De Spinachiis.

C A P. XL V.

“ **D**E cholera laeso spinachia convenitori,
 “ Et stomachis calidis hujus valet usus
 amari.

Animadversio.

EX oleribus hoc unum frigidum à Salernitanis perstringitur, quod illi Mauritanorum doctrinam sectantes, calidorum usum magis quam frigidorum probarent. Deinde vero ita passim ab omnibus cognosci & usurpari lactucam, portulacam, cichorium, atriplicem, oxalydem pro comperto habebant, ut superfluum ducerent vulgaria illa annotare atque describere. Sed & fortasse Villanovanus ea ipsa prætermisit quod alias de iis egisset, nec commendando operi multum ea profutura judicaret. Est *Spinacia*, *Spinachia*, & *Spinaceum olus*, No-
men. herba veteribus incognita, sic dicta ab insigni feminis spiculorum nota, quod tam glabræ aut mollis herbæ semen in spinas occalescat: vel potius quod spiculatis velut sit foliis ob varias eorum incisuras atque dearticulationes. Græci recentes *σπινάκιον* vocant, seu potius *σπινάχιον*, vel à raritate quod raro ea herba Medici utantur, vel ab *Hispania*, forte quod inde primum duxerit originem, ad cæteras tandem nationes translatum, ex quo factum est, ut Mauritani & Arabes ipsum *Hispanach*, id est, *Hispanicum olus* appellarint. *σπινάκις* meminit auctor Anonymus de vulpe & lupo his verbis:

Καὶ φόρτονέ με λάχανα, σέλινια, καὶ αὐτίδια

Σπινάκια, καὶ μαρούλια, ῥάπανα, καὶ κρεμνίδια.

Onera me, inquit, *oleribus*, *apio*, *autidio*, *Spinacio*, *marulio*, *raphano*, & *capa*, quæ omnia partim vulgaris sunt notitiæ, partim obscuræ:

nec enim proprie quid sit autidium, & marulium satis perspectum: & autidium quidem plane ignoro nisi fungum quis interpretari velit, quasi *αὐτίμιον* ab *αὐτίμα* extemplo, è vestigio, continuo significans, quod fungorum proprium est, qui una nocte confestim erumpunt: *μαρέλιον* autem seu ut vult Meursius in glossario Græco barbaro *μαρέλιον*, edulii genus est tota quidem æstate, sed mense potissimum Maio confici solitum, cuius meminit Ethymologi auctor, Suidas, Hesychius & auctor Geoponicorum libro duodecimo capite primo, sed Ethymologicus, Suidas & Hesychius *μαρέλιον* vocant, auctor Geoponic. *μαρέλιν*; Simeon Sethi in syntagmate *μαρέλλιον* quod idem esse cum *θερδακίνη* sive lactuca innuit. Spinaciorum duo genera sunt: sativum & sylvestre. Sativi item duo: mas & fœmina: ille semen fert, hæc floret quidem, sed seminis infœcunda sterilefcit. Humidum hoc olus planè ac frigidum ordine fere secundo, humidius tamen & aquosius paulo quam frigidius, sapore omni expers est, cito descendit & alvum emollit, à qua emolliendi vi à nonnullis *Seutlomalache* quasi *malvaceam betam* dicas, denominata fuit; ab aliis *seutlolapathum* quod mediæ sit inter betam & rumicem naturæ. Isaac in diætis particularibus ventrem humectare eam herbam, stomachoque meliorem quam atriplices scripsit; quia scilicet minus humida est, & minus unctuosâ: at humiditate, unctuositateque nimia stomachus languet ac laxatur, siccitate roboratur. Quia tamen multum humida est, idcirco flatus colligit, & vomitiones concitat, nisi excrementitius humor abjiciatur. Quod ut fiat citra aquam coqui de-

Gene-
ra.

Tem-
peries

bet cum sponte magnam vim humoris inter co-
quendum ex se effundat. Proinde dicitur jus
alienum aspernari proprio contenta; qui coquit
cum aqua nativum & genitalem illius succum
corrumpit, ac temere inebriat. Jejuniis qua-
dragesimalibus frequens ejus usus esse solet, vel Vfus;
frixum cum butyro aut oleo, sale & omphacio,
ac etiam piperis momento, vel in olla cum pi-
neis, uvis corinthiacis, butyro ac sale cocta. Edi-
tur quoque in acetariis cruda, enata recens, prius
scilicet quam latiora ei subnata fuerint folia.
Decætero alimenti est exigui, flatulenti ac nau-
seabundi, nisi aromate aliquo conditur. Quod
autem dicitur convenire *ori læso de cholera*, tra-
ctum ex Isaaco qui eam gulæ à sanguine ac
flava bile dolenti mederi admonuit, quem usum
agnoscit quoque Mathiolus, coctam eam lenire
exasperatas fauces asserens, cujus quoque rei
gratia ejus bibitur jusculum conditum oleo amyg-
dalino dulci aut butyro. Sunt qui aquam ex hac
planta vitreis organis eliciunt, & ad ciendos su-
dores plurimum valere prædicant.

De Salice

CAP. XLVI.

A Vribus infusus vermes succus necat ejus;
Cortex verrucas in aceto cocta resoluit.

Hujus flos sumptus in aqua frigesce cogn

Instinctus veneris cunctos, acres, stimulant.

Ei sic desiccat ut nulla creatio fiat.

T Ria hoc loco de Salice traduntur. *Primum*
quod succus ejus auribus instillatus vermes

Macer
lib. 2. c.
16. &
36.

Idem l.
4. c. 11.

interficiat, & maxime quidem si is sit ex foliis & cortice expressus. Amarum enim quiddam in se habet & acerbum. Idem quoque cum rosaceo in calice punici calefactus, aurium doloribus & saniei medetur.

Secundum, quod cortex ejus in aceto decoctus verrucas pellat. Hanc rem Dioscorides libro primo capite 115. sic tradidit. Corticis cinis admissio aceto maceratus, illitu clavos & callos tollit. Est enim vis ejus admodum desiccatoria, sed ita tamen ut morfu abstinere: habet vero etiam quandam adstrictionem. Avicenna capite 541. secund. Canon. eundem effectum portulacæ quoque tribuit: Ex ea, inquit, fricantur verrucæ & eradicat eas non qualitate, sed naturali quadam facultate.

Tertium, quod flos salicis conceptus prohibeat; & hoc certe ob vim desiccatoriam & adstrictionem. Hoc ipsum autem ἀσυντησίαν ἐργάζεσθαι Dioscorides dixit, hoc est, facere ut mulier non concipiat. Non autem solum mulierum conceptus prohibet salicis semen, sive fructus, sive flos velut hic appellatur, sed etiam instinctus Veneris omnes hebetat ac resiccatur, etiam in viris, ut generare nequeant. Atque hoc ipsum Democritus quoque apud Constantinum Cæsarem lib. 11. c. 14. tradit his verbis: Qui fructus salicis appellatur, pabulo pecorum admixtus, ipsa pinguefacit. Tritus autem & in potu acceptus ab homine, steriles facit: ex quo & Homerus ὀδυσσ. κ. ait.

Μακροῖτ' αἰγιεῖτ' καὶ ἰπταὶ ὀλοσίκερποι.

Id est:

Et grandes populi, & salices fructum perimentes.

Verum Theophrastus libr. 3. c. 2. de historia plantarum, & Plinius lib. 16. c. 16. vocem ὀλεσίου καρπός non sic accipiunt dictam ab Homero, ut significet fructuum ac seminum humanorum perditionem, sed ipsius arboris. Plinii verba hæc sunt. Ocyssime autem salix amittit semen, antequam omnino maturitatem sentiat, ob id dicta ab Homero frugiperda, secutaque ætas scelere suo interpretata est sententiam, quando semen salicis mulieri sterilitatis medicamentum esse constat. Hæc fere Janus Cornarius in capit. 11. lib. 4. Macri. Didymus antiquissimus Homeri interpret ita ex Theophrasto de salice refert: ὀλεσίου τῆς ἰστέας πινόμενος ἀφανίζει τὴν ὀνύχην τῆς ἀνθρώπου. Id est: Fructus salicis potus genituras hominum demolitur. Plura de salice Galenus libro 9. de simpl. med. facult. cap. 155. & Avicenna 2. Canon. c. 326. & 686.

Animadversio.

Propter affinitatem temperamenti superiori oleri subjungimus salicem, arbusculam quam Græci ἰτέα vocant ὅθεν τὸ ἰέναι; eadem ratione qua Latini *Salicem* appellant, quod nimirum ea celeritate crescat ut Salire videatur, quamvis nonnulli malint Latinam *Salicem* à Sale deducere, quod sit gustu non solum amara, sed aliquatenus falsa, quod tamen nusquam probaretur Cardano qui libr. 8. de subtilitate nullam plantam falsam esse adstruxit, contra quod sensit Theophrast. lib. 6. de causis plantarum c. 14. &

Gene-
ra.

Scaliger exercitatione in Cardan. 104. art. 18. exemplo *Salicorni*, *Salsola* seu *Soda*, quam Arabes *Sal Chali* vocant. Salicis differentiarum multiplices, partim à colore partim ab usu desumptæ. Ex corticis colore prima species nominatur alba, quæ arborefcens est & *perticalis*; secunda *platyphyllos* sive *leucophlæos*, hoc est, *latifolia candido cortice*: tertia purpurea & *μελαρόχροια*, hoc est *cortice nigro* amicta: quarta Phœnicea seu Phœnicophlæos, cujus cortex *palmularum* colorem refert; quinta omnium brevissima, *helice*: sexta *Elæagnus cortice luteo*: septima Amerina quæ duorum est geneum: *rubens* quam Galli *franc-osier* vocant, & *nigrans* quam *ἰσσι*, dicunt, unde Galli vocabulum suum *osier* deduxerunt: octava denique est *marina*. Hic autem loquitur partim de *perticali*, partim de *Amerina*, quarum folia refrigerandi facultatem obtinent, & cum nonnulla adstrictione citra morsum desiccandi. Cortices similem facultatem habent, succus flore efum-pente collectus, extergentis est virtutis tenuium-que partium, cujus colligendi modum docet Dioscorid. lib. 1. cap. 117. & Plinius lib. 24. cap. 9.

Tem-
peries.

Porro nullus salicis usus extitit in cibus, cum ne quidem arborum aliarum folia condiendis iuseulis aut alterandis expetantur. Major commendatio in aspergendo ejus foliis pavimento æstate media, aut per febres acutissimas, vel in parando pedum tibiæque lavacro ad corporis refrigerium & somni conciliationem. Coronarum ex Amerina salice mentio est apud Athenæum lib. 15. Deipnos. quæ redimitum totos decem menses Megisthen refert ex Anacreonte; sive quod ad manum & in propinquo esset copiosa salix, sive propter aucto-

ritatem Samiorum qui ut fugientem Junonis imaginem retinerent, factis ex salice Amerina vinculis dicuntur circumvolvisse. De ea corona narratur Hephæstion libellum composuisse, multaque præclara de ea annotasse Menodotus Samius opere de iis quæ præclara Sami visuntur. Ab hoc usu factum puto ut Apollonius Rhodius lib. 4. salicem appellaverit *sacrum stipitem* ἱερὸν σῦπσο, Ténarus apud Athen. ἀγροικὲν σεφάνωμα *rusticorum coronamentum*, Nicætus ἀρχαῖον Καρὼν σέφος. Quam autem ob causam coronæ ejuscemodi adinventæ fuerint, videndum apud Paschasium lib. 1. de coron. cap. 14.

Porro cum satis copiosè salicis facultates in commentario commemoratæ sint, non est quod pluribus exponantur. Queramus utrum salix sterilis sit semenque ferat, nam hoc à veteribus in disputationem vocatum fuisse animadverto. Theophrastus modo sterilem modo fœcundam constituit. Sterilem facit καὶ ἀκαρπὸν l. 3. de hist. plant. cap. 6. fœcundam vero καὶ καρπὸν ἔχοντα eodem lib. cap. 1. 2. & 13. verum Bapt. Porta contra antiquorum opinionem plantas omnes ac proinde salicem semine donatas esse luculenter demonstravit lib. phytognom. cap. 2. addiditque salicem ad maturitatem solitam esse proferre semen in Creta insula ipso descensu Jovis spelunca torvum, ligneum, magnitudine ciceris. Alibi tamen certum est ocissimè amittere semper ante quam omnino maturitatem sentiat, qua de causa Homero dicta est ἀλειπκαρπός, *frugiperda*, & *seminiperda*, Theophrasto ἀτελής, & *imperfecta*, non quidem ratione generationis, sed usus; ita enim perficitur ejus fructus, ut cibus homini esse non possit; generationi autem idoneus esse possit, ut probat idem

An Salix sterilis.

Theophrast. lib. 3. de hist. plant. cap. 1.

Notabis autem apud Dioscorid. in nothis plantarum appellationibus, *viticem* seu agnum castum vocari *salicem amerinam*, quam servandæ castitati commodam tradit, ob idque ea pro strato usas esse mulieres in Thesmophoriis castitatem custodientes. Quo tamen sit illa temperamento, vix constat; cum Dioscorides calidam dicat, Galenus frigidam: Hanc controversiam habes expositam à Cornario emblemate 114. in Dioscoridem, & à Sarraceno scholiis ad caput 15. lib. 1. Dioscoridis.

*De Floribus ac primum de Viola
purpurea.*

C A P. XLVII.

Crapula discutitur, capitis dolor, atque gravedo,
Purpuream violam dicunt curare caducos.

Hic tres referuntur effectus nigræ purpureæ-ve Violæ. Primus, quod crapulam sive ebrietatem dispellat ac sedet. Cujus sane rei duæ afferri solent rationes. Una quidem, quod temperatum, suavem & cerebrum confortantem spiret odorem: cerebrum vero roboratum, ac validum ebrietas non tam facile, quam imbecillum tentet. Altera, quod cerebrum refrigeret, & fumis validis recipiendis ineptum reddat, adeoque vini vaporem infringat, & sic ebrietatem dissolvat. Secunda, quod κεφαλαγία, id est, capitis dolorem discutiat: & hoc quidem, si à causa calida, nempe à flava bile, ortum habuerit, hanc enim purgat,

& ab ea calorem extinguit. Horum effectuum meminit Plinius lib. 21. cap. 19. ubi de violæ viribus differit, his verbis: Violæ purpureæ crapulam & gravedines capitis impositis coronis olfactuve discutiunt, Meminit etiam Simeon Sethi in Syntagmate: Violæ, inquit, dolores capitis, qui fiunt à flava bile, sopiunt, potæ & odoratæ. Tertius, quod curet caducos, id est, comitiali morbo correptos, à symptomate, accidenti ac casu. Hoc habetur apud Dioscoridem lib. 4. cap. 105. Ceterum is non simpliciter hoc de purpurea Viola tradit, sed de parte ea, quæ in flore purpurea existit, vel purpurascit. Sic enim scribit: *φασὶ δὲ τὸ πορφυρεῖον τῆ ἀνθῆς μετ' ὁσμῆς ποδῶν, συνάγχι καὶ βονδῶν, καὶ ἐπιληψίας ταῖς ἐμπαιδαῖς*: id est: Dicunt id, quod in flore purpureum est, cum aqua potum, anginis & comitialibus puerorum morbis auxiliari. Videtur itaque accipiendum esse de altero flore, qui in medio Violæ instar capillamentorum inest. Sunt enim quidam flores, dicit Theophrastus lib. 1. cap. 21. de historia plantarum *διανθεῖς*, id est, duplicis floris, qui alterum florem in medio habent, velut rosa & lilium, & viola nigra. Lege doctissimas Jani Cornarii annotationes in cap. 29. libri primi Macri. Quinetiam Plinius loco jam citato id ipsum sic tradidit: Id quod purpureum est ex iis, comitialibus medetur, maxime pueris, in aqua potum. Ejusque rei hæc adsignari potest ratio, quod cerebrum violæ fragrantia roboret, ita ut à pravis nocumentis minimum lædatur, & sic in epilepsiam non facile incidat. De violis plura Galenus libro sexto capite centesimo quinquagesimo de simpl. medic. facult. Rhases lib. 3. ad Almanfor. 21. Avicenna 2. Cano. cap. 726. &

Animadversio.

De floribus.

CRatissima florum amœnitas est, cum nusquam natura se æque atque in eorum inenarrabili varietate jactet. *Nulli potest, inquit Plinius capite primo, libro vigesimo primo facilius esse loqui, quam rerum natura pingere, lascivienti præsertim & in magno gaudio fertilitatis tam varie ludenti,* Tantus vero honor fuit floribus, ut cum præstantissimum aliquid explicare volumus, sui *florem generis* appellemus: ex quo fonte Plinius *purpurem florem*, Rigaltius ad Artemidorum ex Plinio *Ignis florem*, Plautus *florem Bacchi*, Cicero *florem pigmentorum* dixit. Quod autem in cœlis sunt *sydera*, id ipsum in hortis sunt *flores*, quos ideo Columella lib. 1. c. 1. *hortenses terrestresque stellas* vocat. Chæremôn apud Athen. libr. 13. modo *ἔαρος*, modo *λειμώνων τέκνα* hoc est *veris & pratorum filios*, Æschylus *terra natos*, *γαίης τέκνα*, alii *ἑταυτῆ πεῖδας* *filios anni*, Plinius *plantarum gaudia & partus*, Apuleius *primum natura factum qui est proprius Gratia videntis, fruteti germinantis, vitis gemmantis, segetis viridantis*. Hortos commendat nobilissimamque anni tempestatem atque temperatissimam, florum varietas, quæ tanta est, & diversa, tam florida & picta, tam odora & fragrans, tam suavis & jucunda, ut illic natura suam explicare majestatem omnino videatur. Major potiorque futura erat florum gloria nisi suis morentur horis, & in ipso ortu expirarent. Inventi tamen homines sunt qui tam brevem voluptatem, tam momentaneum Veris

honorem immenso pretio æstimarunt. Præcis sæculis multus honos rosis, violis, liliis, narcissis, hyacinthis, croco, meliloto, amaro, qui nostris temporibus vilescunt, & præ Tulipis hæmarocallidibus, coronis imperialibus, fritilariis, martagonis, anemonis despiciuntur, quorum quidem nec veteres novere gratiam, nec nos fragrantiam, viresque agnoscimus. Licet autem *Tulipa* uno brevique tempore floreant, licet uno flore ac pediculo emicent, licet ipso odore sint graves; tanti tamen una colorum diversitas, picturaque foliorum tenuibus descripta filamentis penditur, ut qui unam *Tulipam* quingentis & sexcentis, imo vero mille libris emere velit repariatur licitator. Has Natura delicias homini quidem paravit ad *voluptatem*, sed ad *utilitatem* magis. Quondam flores coronarum fuere ornamenta, quarum tam multiplex varietas fuit, tam diversa componendi ratio, usus tam varius, ut materię fuerint multorum voluminum quæ de coronis tractarent. Vix ullum fuit olim sine floribus convivium, his pavimenta instrata, lectuli compositi, farcta pulvinaria, oppleta reticula; conflata farta, fercula aspersa; nullæ sine illis nuptiæ, nulla sacrificia: nulla funera, nulli ludi, nulli triumphi, nullæ publicæ lætitiæ. Hæc autem quam inania sunt oblectamenta, si ab utilitate & salubritate quam hominibus tribuunt sejungantur? Equidem breve nobis allaturi erant flores gaudium, ni Medicina salutis & vitæ præsidia in illis deprehendisset & ad varias remediorum mixturas salutareque compositiones eos convertisset. Jam nulla sine floribus antidotus, nulla portio, nullum conditum, olea, emplastra, unguenta, cataplasmata, fomenta floribus non vacant,

Florum
usus.

adeout jam magnum afferant Medicinæ adju-
mentum: Transeunt quoque ipsi in cibum & con-
diendis jusculis accommodantur, ut non solum ad
restituendam, sed etiam ad conservandam sanita-
tem dicantur nati. Quod in sequentibus observa-
bimus quorum gratia hæc universim de floribus
præfari licuit.

Inter flores autem imprimis occurrit viola præ-
nuntia, & præmonstratrix omnium pulchritudi-
num veris. *ἰον* dictam volunt à Græcis, vel *ἰὸν* τὸ
ἔναι τὰ χι, ex eo quod statim surgit aut apparet, vel
ab Ioniis quibusdam Nymphis, quæ ut refert Ni-
cander in Georg. florem eum Jovi primum dede-
re muneri, vel denique ab Io puella qua cum Jupi-
ter concubuit, quamque mutavit in juvenecam ne à
Junone deprehenderetur. Fortunam vero puellæ
flos ipse coloribus suis ostendit, *έρυθραίνεται μὲν γὰρ*,
οἷα περὶ παρθένος, πορφύρεται δὲ οἷα βῆς, καὶ λευκαίνεται,
δυσλὲν τὴν εἰς ἄστρον τῆς κόρης μεταβολὴν: rubescit enim
ut virgo, purpurascit ut bucula, albescit in argumentum
quod puella fuerit in astra conversa, ex Leontio c. 23.
l. ii. de rer. rust. Latini violam *ῥωκοεισικῶς* (ait Sca-
lig.) ab *ἰον* deducunt, seu ut vult Perottus à *violendo*
seu quod nec *violata*, nec *violanda* sit. Alii *violá*
quasi *viulam* dictam volunt, propterea quod hunc
florem Poëtæ fabulentur in pabulum Iūs puellæ
in juvenecam conversæ, à terra effusum. Viola-
rum multiplices existunt differentiæ, quarum aliæ
à colore, aliæ à floribus, à magnitudine aliæ, &
cultu, desumuntur. Color in violis vel unus vel
varius. Unius coloris triplex viola, *Alba* quam leu-
coion vocant cui vita longissima trimatu est, *lutea*
& aspectu similis auro, *purpurea* seu nigra. A vario
colore nomen sumpsit viola bicolor aruensis,
flammea minor dicta, & viola tricolor seu septi-
color

color, quam nonnulli *florem Trinitatis* appellant. A flore alia denominata est simplex, alia multiplex, cujus flos numerosis foliolis ac pene infinitis constat. Est & viola arborescens, seu fruticosa, est sativa, sylvestris, hortensis, arvensis, de quibus nobis agendum non est cum solius purpureæ Salernitani meminerint. Interim observandum ex multiplici violarum differentia à coloribus sumpta, loca nonnulla auctorum classicorum illustrari posse, quæ vel obscura vel inter se pugnantia, videri possunt. Sic Virgilius Pallentes violas vocat, ecl. 2. at eclog. 10. nigras; Horatius auriginosum colorem, qui proprius est amatorum, tinctum viola scribit;

Nec tinctus viola pallor amantium,
lib. 3. carm. ode 10. Oppianus autem ἄλιευτ. lib. 10. νεφέλῳ ἰοειδέα, sumit pro nube fœta imbris, quasi dicas violæ similem, per colorem scilicet qui ita purpurascit ut nigredini sit affinis. Lucianus in imaginibus *violaceas* Veneri palpebras assignat quas scimus nigras fuisse. Pindarus & Theognis Musas appellant ἰοπλοκάμους, *violaceo capillitio*, quod nemo nigrum fuisse dixerit, utpote à pulchritudine alienum. Nisi forsan violæ nomen ad omnia venusta, ac formosa significanda tractum quis velit; quod luculenter demonstrat Carolus Paschalius coronarum libro tertio capite quarto.

Redeo ad violam purpuream quam Theophrast. ἰὸν μέλαν & μέλαινιον; Dioscorides ἰὸν πορφυρῶν, Claudianus fuscam, Virgilius nigram, alii amethystinam sive jantinam, cæteri Martiam violam vocant, quod mense Martio ineunte Vere florescat. Inter nothas ejus appellationes δασυπόδιον numeratur, vel à lepore dictum qui eo flore &

herba delectatur, vel à multitudine foliorum quibus flos coalescit : *αποκαμίσου* quoque, vel à figura floris, vel quod Priapi statuæ pro custodia hortorum positæ eo flore coronarentur ; *Κυβέλου* præterea à Cybele Dea ; cui violæ primò vere erumpentes pro primitiis offerebantur, denique *Μυρρaria*, quod apud mutos & sepes hortorum nascatur.

Tem-
peries.

Temperies violarum ex Oribasio & Mesuæo frigida & humida est primo gradu, ex Simeone Sethi ordine primo frigida, humida secundo ; ex Brassavolo denique frigida in prima parte secundi gradus, in tertia vero ejusdem gradus humida. Quamvis autem oleum violaceum frigidius videri possit rosaceo, atramen magis refrigerat rosaceum, quod in eo tenues quædam sint partes quæ illud penetrare faciunt, ex quo fit ut violaceum superficie tenus refrigeret rosaceum etiam in profundo ; ex observat. ejusdem Brassavol. comm. in lib. Hippocrat. de viét. acut. Galenus 6. de simpl. aqueam substantiam violis tribuit, Mesuæus vim quandam narcoticam dolores calidos sedandi & inflammationes omnes exinguendi, quam ob causam reprehensus fuit à Manardo Mesuæus, quasi narcotica viola esse non possit, cum primo tantum ordine ab illo frigida statuatur. Sed Mesuæi defensio suscepta est à Brassavola in examine simplic. quam legere potes. Præterea à Mesuæo vis purgandi violæ tributa fuit, ubi scilicet humiditate siccando resoluta, caliditas prius obruta emicat, & ab ea sapor amarus, fitque trahendo purgatrix. Sed pace tanti viri dixerim in resiccatis violis, nec calorem nec amarorem, nec purgandi facultatem deprehendimus : Imo vero si quæ ejus purgandi vis, maxime ab ejus humidi-

Viola
anNor-
tsca,

tate est, quæ leniendo ac lubricando alvum laxat. Dum ergo recens est parari solet syrupus ex multis infusionibus qui blandè alvum puerorum subducit: hoc tamen vitio laborat quod pondere suo ac nimia humiditate ventriculo noxius sit, præterea nisi diu multumque coquatur brevi corrumpitur tempore, & acescit. Nec audiendus est Amatus Lusitanus enarrat 213. in Dioscoridem, & alii, qui arbitrantur solutivum hunc syrupum non minorum esse virium, quam syrupus rosatum solutivus: longe enim multo imbecillior est cum syrupus rosarum etiam post duos annos purget, recens autem ad instar scammoniatorum alvum turbet, quapropter à recenti eo abstinendum est, nisi ubi vehementer purgare volumus. At syrupus violarum solutivus recens tantum blandè expugat, inveteratus modicarum est virium. Longe vero potentius semen violæ album rotundum, milii æmulum, quam flos: alvum enim movet intritum & ex vino albo potum instar rhei bilem flavam è ventriculo exturbat. Licet autem usus sacchari & Julepi rosacei, quæ Simeon Sethi ἰσοκύχμας, καὶ ἰσχύλαπον vocat, πρὸς τὴν τῆς θώρακος τε καὶ πνεύμονος ἀσθενείας, hoc est ad pulmonis & pectoris vitia, præsertimque pleuritidem commendetur: attamen Aloysius Mundella epist. 32. non adeo tutum agnoscit, *non quidem, ut ait, propter adstringendi ullam vim, sed propter obstructionem quæ ex violarum temperamento frigido oritur, quo excreatus impeditur ac retardatur.*

Error
Amati.

Si quis autem interroget an facultas violis insit nutriendi, dicam vel nullam vel exiguam illis adesse: ac sanè non observo in eum usum usurpatas fuisse à veteribus: apud nos verè non.

Vfus in
cibis.

nulli folia herbæ violariæ alvi ducendæ causa co-
quunt in jussulis, manduntque: nonnulli flores
ipso acetariis interponunt, non tam ob alimo-
niam, quam odoris fragrantiam qui mitissimus
est ac suavissimus. Rem autem medicam admo-
dum locupletant, cum in officinis mel, saccharum,
tragemata, conservæ, condita, syrupus, aqua,
oleum, pulveres, acetum, è violis præparentur.
Sunt enim maximi usus ad inflammationes omnes
compescendas, incendium febrile extinguen-
dum, dolores capitis sopiendos, somnum indu-
cendum, sitim sedendam, & ad ea quorum post
Macrum Salernitani, & eorum commentatores
in hoc capite meminerunt. Plura vide apud Mi-
zaldum in Horto area 4. Brassavol. in exam. sim-
plic. Paschaliæ libr. 3. coronarum, & Guill.
Stuckium libr. 3. antiquit. convivial. cap. 16. ubi
violacearum coronarum ex Plutarcho meminit,
Platone, & Aristophane, quæ huc commodissi-
me transferri possint, nisi brevitati consulendum
ducerem.

De Sambuci Floribus.

CAP. XLVIII.

- „ *Sambuci flores, sambuco sunt meliores.*
„ *Nam Sambucus olet, flos redolere solet.*

Animadversio.

Sambuci meminerunt Salernitani post Ma-
crum cap. 3. libr. 3. quam plantam Græci ἀκτίς

vocant, ex eo quod soleat in oris & sepimentis hortorum succrescere, est enim ἀκτὴν ὅρα & litus. Latini Sambucum dicunt à *Sambuca* musico instrumento, quod alii pectida vocant, alii Magadin. Sambuci duo genera, alterum in arborem assurgens, humilior alterum. Illud triplici generatim differentia continetur: est enim, vel *vulgare*, vel *sylvestre* seu Montanum, vel *aquaticum* sive palustre. Aquaticum Sambucum nonnulli ex Theophrasto *Θεοφύλλον* appellant, Galli *obier*; sylvestris *πυρρὸς* Theophrasti esse creditur: à Trago *Cervina* sambucus dicta quod à Cervis summo-
pere expetatur: vulgaris ἀκτὴς nomen sibi vendicat, quemadmodum humilis sambucus χαμαιακτὴς, Latini *Ebulum* nominant. Nec vero Medici consentiunt in ejus temperamento assignando, Dioscorides enim, ut apud Marcellum legitur, ebulum & sambucum facultatem habere ξηραντικὴν, ψυκτικὴν & ὑδραγωγὸν scribit, exsiccantem nimirum, refrigerantem, & aquas alvo detrahentem. Addit præterea folia recentia inflammationes mitigare, quamvis nonnulli pro φλεγμονάας, φρένας legant; sic ut sensus sit sambucum lenire ac mitigare præcordia, vi sua scilicet cathartica & expurgatoria. Dioscoridi subscribit Actuarius, qui libr. 5. meth. med. capit. 8. sambucum & ebulum refrigerandi aquamque educendi vi prædita esse cæterum stomacho adversari prodidit. A cujus mente non recedit Plinius lib. 24. cap. 8. scribens *sambucum refrigerare inflammationem, maxime recentis ambusti*. Hanc vim illi inesse credidit etiam Fabius Columna parte altera minus cognitatum stirpium, observat enim cap. 19. bulbum ranunculi *Leptophylli* à se gustatum tantam acrimoniam palato attulisse, ut gravioris mali periculum fuisset, nisi,

Tempe-
ries
contro-
versa.

inquit, *foliorum esu sapius iterato Sambuci, & ebulli usus esset, sic vim acrimoniae extinguens.* Quibus verbis significat vim refrigerandi sambuco & ebulo inesse. Accedit ad hoc auctoritas Oribasii qui lib. 7. medic. collect. notat *utramque aetiam pituitosos humores & hydropicos per inferiores partes expurgare. earumque facultates non esse calidas; quales plerisque aliis purgantibus insunt, sed frigidiores.* Huic sententiae è directo pugnat Arabum & recentiorum auctoritas, ratio & experientia; Avicenna enim secundo Canone cap. 619. & Serapio cap. 84. sambucum & ebulum ad tertium usque gradum calefacere & exsiccare produnt, quibus consentit Villanovanus libello de aquis laxativis cap. 3. *observans earum plantarum decoctum purgare vehementer phlegma & aquas, sed non exhibendum astate esse, quod nimis calidum sit.* Sapor acris quo praeditae sunt hae stirpes, calidas probat: acrimonia enim à calore, nullusque est qui ex applicatione ebuli & sambuci ad corpus, caliditatem non percipiat, ut inde colligi possit eas calefaciendi virtute donatas. Quae posterior Arabum doctrina anteponenda est Graecorum opinioni, qui falso frigidam sambucum sunt arbitrati: qua ratione innixi, non satis animadverto.

Vfus. Sambuci cortices, folia, prima germina, fructus & semen, gummi, flores omnia in usum veniunt medicum: soli flores rem augment cibariam. Interior mediisque cortex, aquas & pituitam expurgat, modo per superiora, modo per inferiora: per superiora quidem si cortex ille versus superiora trahatur, per inferiora vero, si trahatur versus inferiora ex observatione Villanovani, meo quidem iudicio vana & ridicula. Foliorum

facultates recenset Dioscorides. Prima germina cocta & asparagi modo assumpta ventrem commovent. Semen in pulverem redactū & drachmę pondere exhibitum alvum ciet, & humores aquosos detrahit; sed quam cæteres mitius. Gummi adstringendi & resiccandi vim obtinet. Flores autem frixis in sartagine ovis asperguntur non ingrato sapore. *Quinetiam consuetudo invaluit addere eos flores cadis in quibus reponitur acetum, quo retundi vim illam omnium domitricem aliqua ex parte putant. Sambucatum dicunt, quemadmodum piperatum, cui additur piper ex Bruyerino lib. 8. c. 46.* Cum autem odoris suavitas floribus Sambuci insit, foliis vero fœtor quidam teter, mirum non est si Salernitanis magis probentur flores quàm folia. Amica enim spiritibus, cerebro, & cordi suavitas odoris, graveolentia vero inimica & hostilis. Spiritus quippe ut purissimi, sic rebus purissimis, ac defœcatissimis delectantur, impuras averfantur & incoctas, at *κακωδία* ex coctione, puritate & elaboratione partium, *κακωδία* ex impuritate & cruditate. Tantus autem est Sambuci odor ut frequenter naribus receptus ruborem totius faciei excitet, *σοδάμ*, hoc est capitis dolorem inducat, & jam factum atque à pituita inductum sedet, ac denique hæmorrhagiam per nares provocat

Multa de sambuci ligno adducta à Plinio & Theophrasto prætermitto; sileoque sanguineas ejus baccas tingendis olim deorum simulachris usurpatas, omnia olim desumpta & præsagia futuræ vindemiæ, agrorum fertilitatis, rerumque similium de quibus agit Marcell. Virgil. ad cap. 168. lib. 4. Dioscorid. Notabis porro cum Avicēn. Sambucum albam calidiorem citrina, &

citrinam purpurea : quodque ad flores attinet, ad venenatos morsus valere , quod sint umbellati, referantque apicem Pavonis & cornua nonnullarum serpentum , ut ceraſtæ & baſilici . quemadmodum obſervat Porta in Phytogno.

De Croco.

C A P. XLIX.

Confortare crocus narratur latificando.
Et partes laxas firmare , hepar reparando.

Hic agitur de proprietatibus quibusdam Croci. Ac primo quidem corpus roborare dicitur, eique lætabundam quandam conciliare alacritatem jucunditatemve, præcipue ſi quis eo modice utatur. Immoderatus enim ſumptus , pondere nimirum trium drachmarum, lethalis eſt.

Deinde vero membra deſecta , id eſt, debilia ac proſtrata reſicere , inque vigorem ſuum reſtituere traditur. Superat enim in eo calefaciens & qualitas & facultas , ut tota ejus eſſentia ſecundi ſit ordinis excalefacientium , & primi exſiccantium : proinde concoquendi , maturandi , emolliendi aperiendi , & diſcutiendi vim quandam habet, adjuvante ſcilicet paucula quadam adſtrictione. Cor non parum exhilarat , ipſumque adeo ac ſimul etiam hepar atq; alias corporis partes , ob inſidentem nimirum adſtrictionem ita corroborat, ut non facile diſſolvi queant , obſtructioneſque tollit. Quinetiam ſtomachum moderato calore ſuo firmat, ejuſque tum coquendi, tum diſtribuendi facultatem adjuvat. Immodice tamen illo

utendum non est : quippe qui ita nauseam facile moveat , & cibi inappetentiam ; Græci *ἀνὸρεξία* vocant, efficiat: si quidem aciditatem in ventriculo extinguit , quæ præsertim appetentiam excitat. Siccando mediocriter dispositionibus pectoris phthificis auxiliatur, putredines corrigit, anhelitum facilem reddit, ejusque instrumenta corroborat. Nam si usus ipsius mediocris fuerit , facilem respirationem & amabilem coloris bonitatem facit, sin vero citra modum, pallorem inducit, cerebrum infestat, capitis dolorem commovet, sensus obtenebrat, & oculos hebetat. Vino impositus vehemenrer inebriat, adeoque exhilarat, ut insaniam maxime alactem & lætabundam pariat. Si quis verò ex passo biberit , crapulam non sentiet, Additur in potiones , quæ interaneorum causa temperantur , Pituitosa vitia & lethargica sanat, Somnum conciliat, Venerem stimulat, menses & urinam ciet; Mulieribus difficulter parientibus in potum duarum drachmarum pondere exhibitus, partum accelerat. Illitus cum humano lacte visum abstergit, & oculorum fluxiones cohibet. Aurium remediis utilissimus est. Vergentes ad ignem sacrum inflammationes inunctus lenit. Vulvæ sedisque cataptasmatibus utiliter inditur. Plura Dioscorides lib. 1. cap. 25. Plin. l. 21. c. 20. Galenus l. 7. de simpl. med. facult. c. 75. Simeon Sethi in Syntagmate, Serapion c. 173. simpl. & Avicenna l. 2. Cano. cap. 129.

Animadversio.

C *Roci* appellatione non solum tota cum radice Cherba intelligitur, verumetiam ipsa tantum

Nomē
Crocī.

floris stamina propter excellentiam; quo sensu à Salernitanis caput istud inscriptum fuit. A græcis ὁ κρόκος ἢ τὸ κρόκον vocatur, sicut à Latinis Crocus & Crocum. Quod nomen deductum est vel juxta Buxtorfium ab Hebræo *Carcum* & *Crocom*, vel juxta Callimachi Scholiastem ὅτι τὸ δάλλειν ἐν κρύει; seu ut loquitur Ethym. auctor ὅτι τὸ κίειν καὶ ἀναβλασάνειν ἐν τῷ κρύει, quod *virescat* & *florat in frigore*, vel ut Galeno placet fabularumque scriptoribus, à *Croco* *Adolescente* qui inter ludendum, disco à Mercurio occisus in florem sui nominis mutatus fuit. Alii malunt ἀπὸ τῆς κρόκος derivare, quæ vox *filam*, *villum*, *tomentumve* significat, cujusmodi sunt Croci flava flammeaque stamina, seu villi. Galli *Saffran* vocant romine deducto ab Arabico *Zabafaran* & *Zafaran*; sunt qui *Castorem*, *cynomorphum*, & *herculis sanguinem* à Magis dictum velint non satis cognita ratione.

Genera.

Genera Croci duo: sativum & sylvestre, quamquam alii plures à regione ejus species enumerēt; Coryceū scilicet, Lycium, Acolium, Cyrenaicum, & Siculum Centuripinum, addo Narbonense quo nullum hodie multis Magnatibus vectigal majus. Garcias ab Horto lib. 1. hist. aromat. cap. 39. & 42. meminit *Croci Indici* quo utuntur ad tingendos condiendosque cibos, quemque ab Avicenna can. 2. cap. 166. dictum *Careuma* sive *Carcumani*, scribit; vocari quoque ab Arabibus *Curcum* & à Turtis *Saroth* monet Christophorus à Costa capite 30. libri aromatum: ex quo apparet decipi eos qui *Curcuma* Arabum putant esse vel *Rubeam*, vel *Chelidonium*, cum Crocum designet, antidotumque credunt *diacurcuma*, aliam esse ab antidoto διακρόκος, cum corruptum sit ex Græco, non minus quam *Carcomagma* Avicennæ ex Græco

καὶ ἰαγμα quemadmodum Anonymus, sed doctissimus auctor notavit commentariis ad cap. 39. lib. 1. de historia arom. scripta à Garcia.

Est autem Crocus calidus ordine secundo, sic- Tempera-
men-
tum.
tus primo, parum ac mediocriter adstringens, atque, ut inquit Galenus 6. simplic. concoquens & maturans. Serapio cap. 173. simplicium ex Galeno calidum in ordine tertio collocat manifesto errore; apud Avicen. idem error irrepfit, ponitur enim calidus esse primo gradu, siccus secundo, contrario à Galeno sensu. Dioscorides vim illi coquendi, emolliendi, atque substringendi tribuit, Simeon Sethi vim aperiendi & discutiendi.

Non credo iis qui existimant crocum jusculis Vfus in
cibis.
addi tantum *ad coloris elegantiam*, non ad commoditatem: nec Theffalo affirmanti *bonitate odoris solum commendari*. Nam Dioscorides ait misceri cum utiliter jusculis, ἐν χοίραι conciliare, arcere crapulam, potum cum passio, urinam ciere, veneremque stimulare. Simeon addit ἐν σόμαρον esse, concoctionem ciborum juvare, ἀφέλιμον τοῖς ἀπὸ ἀγχοῖς visceribus utilem (sic enim verto non intestinis cum Lilio Gregorio,) denique moderata quantitate sumptum pituitosos affectus ac lethargicos sanare; difficilem respirationem tollere: nimia vero copia assumptum, pallorem, & capitis dolorem invehere & cibi appetentiam auferre. Narrat commistum jusculis Horat sat. 4. lib. 2. sermonum, condimentis variis adjectum Apicius memorat, nosque passim eo utimur ad condienda juscula è pisis parata, & ad pulres ex frumento, milio, hordeo aliisque similibus deaurandas.

Mirum autem, nullum veterum perstrinxisse primum croci effectum quem afferunt Salernitani, vim scilicet excitandi latitiam: quod ego præ-

stare crediderim, tum propter suavitatem odoris, cujas proprium est spiritus recreare ac reficere: tum propter vim ejus diureticam, defœcando sanguinem illuvie sua serosa, tum denique propter rarefaciendi virtutem, inspissatos spiritus coactosque humores disrarando. Hoc autem ut efficiat, moderata quantitate assumi debet, aliàs risum provocaret lethalem ac vere Sardonicum, & ut loquitur Avicenna, excitaret *roona*, id est risum sine causa. Scribit enim Simeon Sethi ejus tria hexagia, seu ut alii volunt, tres drachmas risum excitare *ἑξάκις τοῦ θανάτου* mortis prænuntium & hospitem. Vidit Jul. Alexandrinus mulierem prænobilem Tridenti eliciendorum menstruorum causa justo plus croco usam, horarum circiter trium spatio immodico risu concussam sine ullis convulsionis signis, quod quidem addit, quia nonnulli arbitrati sunt croco caninam convulsionem induci: quod certe crediderim ubi adeo effusus est risus ut mortem afferat; ex violenta enim atque continua buccarum retractione quæ in risu contingit, musculus crotaphita nervique ipsi motorii incallescunt, moventur, contrahuntur, exarescunt, demumque convelluntur, omnis autem convulsio à ficcitate, lethalis, ex Hippocrate: Unde vero talis à croco risus irritetur, an à qualitatibus manifestis, an ab occultis, fateor me nondum apud quemquam legisse quod mihi satisfaceret. Credunt quidem omnes effundi & dissipari omnes spiritus eo effrænato gaudio & risu, sed qua ratione risus ille exitetur nemo exponit. Dioscorides simpliciter *θανάσιμον* dixit crocum ad tres drachmas ex aqua potum: Scalig. exercit. 32. art. 2. maleficium croci regerit in secundas ejus qualitates, quæ sunt, *aperire & laxare viam spiritibus, ita ut*

abeant : Sed hoc minime est proferre cur risum moveat crocus Franc. Vallesius controvers. lib. 5. cap. 9. ejus rei causam revocat ad calefactionem septi transversi à quo agitur interius innatum calidum ; sic ut non possit facultas septum continere : idem enim tum accidit diaphragmatici si læsum esset, certum autem est ex Aristotele 3. de partib. animal. cap. 10. ictu traiecta præcordia in præliis, risum attulisse *διὰ τὴν ἐκ τῆς πλῆθους γινομένην θερμότητα* ob calorem quem movet vulnus. Afferit quoque historiam Tychonis Hippocrates 5. & 7. epidem. qui ex vulnere diaphragmatis in risum tumultuosum effusus fuit. In Sileni historia sect. 3. lib. epidem. ab Hippocrate relata observatum est Silenum graviter laborantem tertio die in risum erupisse, *non potuisse se continere*, de quo quidem risu præternaturali multa eleganter Mercurialis comment. in eum locum, & Marius Zuccarus observationibus in libros epidem. disputarunt ; quæ ad risum à Croco inductum aliquatenus transferri possunt ; non ita tamen ut difficultatis nodum exolvant. Moses Israëlita aph. 59. sect. 9. tantum abest ut reddi posse rationem dicat risus istius præternaturalis, quin contra probat ex Galeni mente ne quidem causam assignari posse risus qui ex titillatione alarum, aut ex auditu jocosum commovetur ; quod etiam absurdum non videtur Valeriolæ lib. 3. enarrat. medicinal. enarrat 9. ubi naturam risus exponit fusissime, & Ciceroni secundo de oratore. Quamvis autem in tantis tenebris me nullum lumen habere profitear, attamen nemo succensere mihi debet, si ad illustrandam hanc difficultatem in medium non nihil produxero.

Opinio
nostra.

Imprimis ergo existimo risum à Croco indu-

ctum improprie risum dici, cum non inducatur à causis risus naturalibus, hoc est à motu animi ex re jucunda concitato, neque à corporis obsequio animi voluntatem sequentis. Certum quippe est risum naturalem excitari in animo ex re jucunda commoto, & commovente continuo organa corporis: quod si organa prius moveantur, quam animus vel velit, vel jubeat, deesse primam naturalem risus conditionem necessarium est; invertitur enim ordo naturæ. Ex quo quidem fundamento colligimus risum phreneticorum & stultorum risum esse proprie dictum, quod sequatur imperium animi ex objecto jucundo gaudientis, in eo tamen naturalis non est, quod objectum illud non sit verè jucundum, sed apparenter tantum; credit quippe animus delirantium se observare aliquod objectum jucundum reale, quod tantum tamen est phantasticum: colligimus insuper risum iratorum & simulantium improprie risum dici, cum in tali risu (quem Sardonicum vocant) organa tantum commoveantur risum efficientia, non animus.

Secundo loco arbitror risum à croco motum potius esse convulsivum quam risum: sic par est & æquum credere, risum excitatum à vulnere Diaphragmatis convulsionem esse, qualem membranosarum nervosarumque partium læsio profert, quæ quidem convulsio sæpenumero in modum ac formam risus contingit. Ita plerosque observavi quibus extractus fuerat calculus è vesica, aut amputatus testiculus; primis diebus ridibundos apparere, facto oris rictu, demum dentes paulatim constringi, impediri deglutitionem, aboleri postea, os firmiter claudi & re-

trahi, ac denique convulsos obire. Causa ejus rei sympathia est partium nervosarum cum cerebro: intemperies quippe calida & sicca impressa nervis ac membranis communicatur nervorum principio, altiusque ei infigitur: ex quo fit ut musculus crotaphita nerveo tendine præditus, pericranio involutus, multis nervorum ramulis perfusus, quorum 1. est à secundo nervorum pari, 2. à tertio, 3. à quinto; ex quo, inquam, contingit ut crotaphita musculus ob viciniam cerebri maximamque per insignes illos nervos communionem retrahatur versus sua principia, & rictum oris risus instar efformet. Accedit ad hoc communio masseterum cum cerebro & musculo crotaphita: Tertium enim nervorum par duos ramos emittens, alium ad musculum temporalem distribuit, alterum in multos ramulos divisum per labrum superius disseminat, per musculum quoque massetera, & per musculos buccæ, unde major risus similitudo emergit; quia massater una cum crotaphita convellitur, atque hæc est causa cur qui diaphragma vulneratum habent, ridere videantur. Ambo enim nervi diaphragmatici à spinali medulla inter quartam & quintam colli vertebram enati, & juxta centrum diaphragmatis inserti; nervuli præterea alii à costali & stomachico prodeuntes illi adjuncti, possunt communicare cerebro, dein crotaphitæ musculo, intemperiem atque labem ex vulnere impressam diaphragmati, unde convulsio risus æmula. His ita delibatis asserimus quidem risum à Croco effectum, convulsivum esse motum, sed à diaphragmate non pendere, sicut voluit Valesius; imo potius à ventriculo & ejus orificio, cujus nervi, croci

calore, siccitate, digerendi atque discutiendi facultate, ejusdemque terrena substantia exsiccati, arefacti, excalefacti, vitium cerebro communicant, crotaphitæque musculo, unde risus convulsivus & lethalis. Adjuvat hanc labem virtus καρφαικη croco tributa, per quam dicitur à Simeone Sethi *capitis dolorem* inducere, à Cicerone 3. de orat. *acerrima esse suavitatis*, à Plinio libr. 21. capit. 20. *caput movere & somnum facere*, à Galeno 2. libr. de compos. medic. *κατ. τω. tentare caput & capitis gravitatem inferre*. Denique calamitatem hanc non parum promovet vis rarefaciendi spiritus atque commovendi, croco existens, cujus opera fit ut spiritus accurrentes in subsidium laborantium nervorum, coire non possint nec robur eis afferre: agitantur enim continuo à croco, disgregantur ac velut dispelluntur: non recreati igitur nervi calore spirituum influente, nativo privantur, hostilemque coguntur admittere qualitatem, à qua motus ille convulsivus. Eandem vim excitandi similem risum habere narratur genus illud ranunculi à Dioscorid. commemoratum in insula Sardinia crescens, herba præterea Gelotophyllis à Plin. descripta, morsus quoque cujusdam Aranei flumen Alactonium accolentis ex Strabone, ictus Tarantolæ & Jarcotellæ ex Zenodoto, & Epiphanio Ferdinando qui luculentum tractatum de Tarentola historiis suis medicis inservit. Atque hæc dicta sufficiant de gaudio & risu qui à croco excitari dicitur. Restat ostendendum croco vim inesse roborandi, seu confortandi partes omnes, præsertim nutritias atque genitales. Ac certe jam dictum fuit ex Simeone cum εὐνομαχίῃ esse, καὶ αἰεὶ τὴν αὐτὴν ὑπερβολὴν

περὶ τὴν σωτηρίαν ciborum coctionem juvare, bonum-
 que colorem parere. Franciscus de Verulamio in
 historia vitæ & mortis, usum croci quotidianum
 ad prolongationem vitæ conferre ait, majores-
 que nostros nobis fuisse vivaciores, quod apud eos
 crocus magno in usu esset in placentis, jusculis
 ac similibus. Addit hybernos vivaces esse admo-
 dum quod utantur linteis & indusiis croceatis;
 cum *Crocus ex omnibus quæ novimus ad cutem &*
confortationem carnis optimus sit, tum quod notabi-
liter adstringat, tum quod habeat insuper oleosita-
tem & calorem subtilem sine ulla acrimonia. Insu-
 per observat quendam Anglum, quod Croci sac-
 cum circa stomachum gestaret bene ex mari ha-
 buisse, ac ne ullam quidem nauseam percepisse,
 cum antea ex mari gravissime agrotare solitus esset,
 Scaliger exercit. 246. art. 5. Scotos narrat adver-
 sus pediculos indusias croco tingere, ob vim ejus
 infectis, venenatisque bestiolis infestam, ex
 quo factum crediderim ut crocodili conspecto
 croco fugiant: solent enim hoc artificio qui in
 Ægypto mel colligunt, sese armare adversus
 Crocodilos, quemadmodum refert auctor Ethy-
 mologici. In summum Isaac Arabs in diæt. par-
 ticul. crocum notat confortare stomachum, hepatis
 oppilationem aperire, anhelosos juvare, urinam &
 mēstrua provocare, & membra debilia omnia con-
 fortare: Quod ad genitales partes attinet, eum
 certum est venerem stimulare. Adnotatum est
 à Plutarcho in Isocrate eum pronum fuisse in Ve-
 nerem forte quod *κρόκῳ διαβερχον ἔχει τὸ περισκεφά-*
λαιον, haberet pulvinare croco madidum. Numerat
 Aristophanes in nubibus inter ea quæ serviunt lu-
 xui muliebri unguentum croceum & oscula colum-
 batim facta, *μύρον, κρόκον, καταγλωπίσματα.* Inter

flores quos terra effudit Jovi & Junoni dum mutuis amplexibus fruerentur, fuit crocus apud Homerum [Iliad. ζ. & ex Martiano Capella Crocum solitum spargi lecto nuptiali colligitur. Baptist. Porta ideo stimulandæ veneris virtutem croco tribuit, quod radice testiculos imitetur, ideoque ad pulchros filios generandos valere, quod florem habeat spectandæ venustatis.

Vis ro-
boran-
di inest
Croco.

Narco-
tica.

Si quis vero sciscitetur, unde vis ista roborandi singula membra croco accedat, dicam quod pluribus forsan ridiculum & absurdum videbitur, non tam ab ejus calore aut suavitate odoris, quam ab ejus *vi narcotica* proficisci. Sic enim appello eam facultatem qua somnum provocare, ebrietatem arcere, pedum dolores sopire, mentem tentare, crapulam hebetare, circumfertur. Ejuscemodi enim est natura narcoticorum, ut non solum consopiant, stupefiantque, sed etiam dementent, ferociam excitent, ad venerem provocent, vigoremque animi & corporis accendant. Meminit Scaliger exercit. 175. herbæ Amfiæ, quam papaver album esse credit, cujus esu certum est venerem exstimulari. Utuntur Turcæ alio herbæ genere cujus pulvis moderata copia assumptus vigorem animo & corpori addit, largius sumptus mentem movet & turbat. Apud Indos radix Betel ore recepta & mansa corpus recreat, lassitudinem discutit, ad coitum invitat. Coca tabaco ammixta (quod Hyosciæmi genus esse videtur) ebrietatem mentisque alienationem concitat. Nonne styrax calefaciens, emolliens, coquens, vim narcoticorum habet ex Galen. comment. 5. ad partic. 13. libr. 6. epidem. quod liberalius

haustus instar narcoticorum dementare, atque adeo interficere possit? Cicuta dementiam advocat, & corporis circumgyrationem, & convulsionem, mortemque ipsam etiam sine sopore, ex Scaligero exercit. 152. Solanum quia maniam, seu furori similem insaniam parit, *Manicum* vocatur. Hyosciamus altercationes movet; hinc nomen illi *Altercum* fuit. Quid plura commemorem? his & similibus narcoticis roborandi facultas inest per condensationem spirituum, atque congregationem; quo plures autem aliqua parte congregati sunt spiritus, eo vis major ac potentior, quemadmodum Verulamio demonstravit in historia vitæ & mortis. Hac ergo virtute narcotica præditus crocus partibus singulis robur addit spissando & cogendo spiritus, eorumque virtutem uniendo: & fortasse nonnulli admittent ab eadem vi narcotica induci motum illum convulsivum risus æmulum, de quo supra, cum alia narcotica convulsionem pariant. Longe plura de croco ex probatis auctoribus adduci possent, & quod olim per gradus Theatri spargeretur, & quod in immensam altitudinem latentibus fistulis exprimeretur, & fragranti nimbo spectatores ludorum irroraret; & quod Eumenidum Cereisque coronamentum esset, & quod ex sanie hepatis Promethei è terra productus sit; & quod *ῥοσπυρνὸς* à Sophocle, à Triphiodoro *ῥοσπυρνός*, *ῥοσπυρνός* à Thocrito, *ῥοσπυρνός* à Callimacho, spica Cilissa ob Ovidio & Propertio vocatus fuerit, non sine longo contentionum inter Criticos fuit. Consule Scaligerum notis ad Propertium, Petrum victorium Variarum lection. lib. 14. c. 8. Scholiastem Sophoclis ad Oedip. Colonæ

Scholiastem Apollonii Rhodii ad lib. 3. Senec-
epist. 90. Lipsium de amphitheatro cap. 16. Pas-
chalium de coron. lib. 3. Amatium Lusit. enarrat.
ad c. 25. lib. 1. Dioscor. & Ardoynum de venenis
lib. 3. c. 42.

*De Herbarum Seminibus ac primo de
sinapi.*

C A P. L.

E*st modicum granum, siccum calidumque, Sinapi.
Dat lachrymas purgatque caput, tollitque ve-
nenum.*

D**U****O** hoc in loco potissimum aguntur. Pri-
mo namque perpusillum illud granum,
quod *σίμησι* aut *σάπυ* Græci, Latini vero Sinapi
vocant, ad calefaciendum desiccandumque effi-
cax esse traditur; & hoc quidem Galeno libr. 7.
c. 5. de simpl. medic. facultat teste, in quarto
gradu. Deinde vero tres eidem adsignantur fa-
cultates.

Prima, quod lachrymas eliciat: excellenti
enim caliditate sua humiditates, quæ in cerebro
sunt, attenuat, incidit, liquefacit & dissolvit:
illis itaque fluentibus simul etiam lachrymæ pro-
filiunt.

Secunda, quod caput purget: commanducatum
enim pituitas capitis per os ducit & purgat. Quin
etiam tritum, naribusque admotum, sternutamen-
ta ciet, quibus meatuum obstructions tolluntur,
& cerebri vitia expelluntur: eaque ratione comi-
tialibus & apoplecticis mirifice succurrit.

Tertia, quod venenum tollat: suffitum namque ac incensum serpentes fugat; ad eorundem quoque & Scorpionum ictus cum aceto tritum magna utilitate illinitur, fungorumque venena discutit. Ad hæc lienis etiam affectibus ex humiditate & flatu procreatis confert. Item quartanis morbis, qui ex adusta pituita contracti sunt, præterea & podagris à pituita factis. Officit vero visui, & calido capiti, ac jecori. Concoctionem & distributionem ciborum crassarum partium adjuvat. Minuit quæ in ventriculo sunt humiditates. Illitum lepris eas in melius mutat. Linguas etiam humiditate gravatas ficcet. Si cum melle sumatur, tusses resolvit. Cum calicis vero ischiadicis illitum & lienosis, utile est: trahit enim, quæ intus sunt ad corporis superficiem. Plura Dioscorides libro secundo capite centesimo quadragesimo. Plinius lib. 30. c. 22. & Simeon Sethi in Syntagmate.

Animadversio.

FLoribus herbarum succedit semen in quo spes propagationis renovationisque posita est. Nonnulli eleganter stirpis *epitomen* vocant, in qua majestatem naturæ lucere volunt, angusto loco ac velut puncto totius plantæ ornamenta describentis. Jam vero tanta seminum diversitas est, ut qui ea penitus explicarit inventus sit nemo, alia molli vel pingui, alia lapidoso, firmo, solido, alia orbiculato, anguloso, triquetro, acuminato, perforato corpore constant, magno naturæ & Medicinæ miraculo, quæ ad hominis usum & sanitatem tantam potuit pompam expli-

care. Plerique credunt nihil interesse five semen dicas, five fructum, quos reprehendit Galen. 2. de aliment. facult. cap. 1. hic autem de feminibus agimus quæ vesca sunt, quorum natura ad siccum semper & calidius, quam herbæ ipsæ, propensa est ex Galeno cap. 5. lib. de attenuante virtus ratione. Inter semina ista Salernitani primo *Sinapi* describunt, quod tribus à Græcis nominibus designatur: σίνπι, σίναπυ, καὶ νάπυ Athenæus libro nono deipn. σίνα dictum vult ὅτι σίνεταί τὰς ὄπας τῇ ὀσμῇ, quod *olfactu* ledat oculos: σίνος enim τὸ βλάβος; νόπυ autem, vel ἢ σέμνον ὅς ἡμῖν διὰ τὴν ὀσμὴν deductum: est hoc est à privatione suavitatis ob ejus acrimoniam, vel quia φύσος ἐστὲν, quasi velis dicas, quod sit sine natura, est enim adeo pusillum ut carere natura videatur. Galli *Moustartam* nominant, quia cum musto acre sinapis semen ad intinctus conteri solet.

Species sinapis tres constituit ex Plin. Mathiolus, Fuschius duas, quinque Dalechampius, recentiores nonnulli septem. Potior septies de qua hic sermo est *horiensis*, cæteris major, nigra, caulo hirsuto & ramoso, siliquas habens rotundas, & hirsutas plenas semine, vel in rufo nigrescente, vel pallente & candido. Galenus 8. simplicium calefacere sinapi & siccare ordine quarto, dixit; idque media ejus parte ex Simeone, quamvis ex Neotericis nonnulli contra rationem & experientiam primo tantum gradu calefacere, & secundo desiccare affirmant, in quos invehitur Brassavol. in examine simplicium.

Vfus in Præcipuam nobilitatem inter condimenta cibis. napi tenet, in embamma five intinctum paratum,

quod *Sinapium* sive *Sinaspimus* dicitur, quamvis postremum istud à Medicis alio sensu usurpetur. Parandi ratio apud varios varia, potior est ex multo, quo per vindemias mulieres sinapi maceratum & rufum diluunt ac temperant, addito interdum saccharo ad emolliendam ejus seminis acrimoniam, interdum adjecto pauco cinnamomo, zynzibere & cariophyllis, interdum adhibitis pyris & cydoniis, vel uvis passis quibus *scelerata* vis retunditur & mitigatur. In Italia *Ferrariense* sinapium præcæteris collaudari solet, cum prius *Vercellense* palmam ferret; in Gallia *Divionense* & *Andegavense* commendantur ob suavitatem incredibilem. Nullum præsentius condimentum irritandæ gulæ; sed usurpári debet hyeme potius quam æstate propter æstum. Sumptum moderate incidit & deterget; dissolvitque humiditates quæ in capite & stomacho existunt. Confert etiam morbis lenis qui ab humiditate & flatu excitantur. Convenit quoque tenuante diæta utentibus, frigidisque viscerum affectionibus & inde abortis cibi fastidiis. Nonnulli profecto putant bubulam carnem insuavem esse sine condimento sinapi, quod sic dictum volunt quasi *συνὸν ἀμὲν* cum bove, ac si quis diceret cum bove semper conjunctum esse debere ejuscemodi obsonium,

Porro vitio non caret si immodicus ejus adfuerit usus; nam odore suo acri nares feriens sternutamentum confestim excitat, & sensim vellicans lachrymas elicit, imo si quis citra aliud obsonium mandere tentaverit, rosionem protinus & molestiam in palato ac ventriculo sentiet. *Pythagoras principatum habere ex his quorum sublima*

*vis feratur, judicavit, quoniam non aliud magis in nares & cerebrum penetret. Officere vero vi-
fui & capiti calido innuit Simeon Sethi, concita-
tis illic turbulentis exhalationibus. Paulus Ægineta libro primo capite septuagesimo quar-
to, egre concoqui, stomacho incommodum, ac ma-
li succi esse voluit. Pituitam educere, quæ in ven-
triculo sunt disjicere, alvum madefacere, & fla-
tus excernere, expertus est Actuarius libro pri-
mo de curat morborum acut. capit. 2. Iras con-
citare proverbium ex Artemidoro desumptum
ostendit; ἰσθμὸν τὸ νάπυ ἐπίνειν. Isthmum sinapi
bibit. Est autem *Isthmus* interseptum narium
& oris gulæque intersepimentum, quod irri-
tari esu sinapi dictum est & corrugari ira. Ari-
stophanes inequitibus cum Cleonem ira per-
citus rugosa caperataque fronte, truci aspe-
ctu, vultuque furibundo demonstrare vellet, di-
xit:*

Κάβλεψε νάπυ, καὶ τὰ μέτωπ' ἀνέσπασεν,
*Sinapi conspexit, & frontem contraxit. Plautus in
Pseudolo, Sceleratum vocat, in Truculento, triste.
Si ecastor hic homo sinapi victitet, non censeam tam
esse tristem posse. Id enim efficere esum sinapis
aiunt. Ex eo quod lachrymas moveat cecinit En-
nius.*

Nec triste quæritas sinapi neque mæstum cæpe.

Si quis scire voluerit cur sinapi admotum cu-
ti ulceret, devoratum non ulceret, legat probl.
30. libr. 1. Alexandr. Aphrodis. Ex sinapi fit
Sinapismus cujus usus frequens in morbis, &
novissime in venenatis omnibus & pestilenti-
bus; apud Italos præsertim, à quibus magnæ de
hac re controversiæ excitatæ sunt. Sed dignum

notatu quod inquit Cassius problem. 52. sinapismum videlicet ex aqua paratum validius ruborem excitare quam tritum ex aceto, quod tamen adversatur iis qui propter acetum solum putant sinapismum ruborem efficere, tu repete ejus rei rationes apud eundem Cassium.

De Aniso.

C A P. L I.

E*Mendat visum, stomachum confortat Anisum
Copia dulcoris Aniso sit melioris.*

DUæ hic referuntur utilitates Anisi. *Pri-*
mo namque visum emendat, & maxime
quidem foris impositum. Atque hinc sane apud
Plin. libr. 20. capit. 17. naturalis hist. epipho-
ris oculorum è vino radicem ejus tufam ab Jolla
imponi solitam legimus. Ipsum cum croco pari
modo & vino, & pertritum cum polenta ad ma-
gnas fluxiones, extrahendaque si qua in oculos
inciderint.

Secundo deinde loco stomachum roborare di-
citur, quod profecto de semine ejus potissimum
intelligendum est. Illud namque, ut lib. de simpl.
med. facult. cap. 44. Galenus asserit, maxime
utile est, acre & subamarum, ut prope ad uten-
tium accedat caliditatem. Est autem & in siccando
tertii ordinis, sicut & in calefaciendo. Stoma-
chum igitur calefacit, & qui in ipso sunt humo-
res crassos ac frigidos lentosque attenuat, inci-
dit, liquidosque & expulsionì accomodos red-

dit. Inflationes quoque, quæ ab iisdem profiscuntur, discutit. Atque hinc adeo fit ut stomachus tum repurgetur, tum exsiccet, & onere quo gravatus fuit, deposito roboretur. Quinetiam visui eadem ratione conferre existimandum est: quippe cui nihil æque noceat, atque stomachi impuritas. Hinc enim impuri, fœtidī, atque turbulenti fumi ad oculos sublatis noxam spiritibus visivis invehunt. Melius ad hoc semper recens *anisum*, non fursurosum, dulcedine & odore præstans. Præter has utilitates, & aliæ quam plurimæ à Dioscoride libro tertio capite quinquagesimo quinto, à Plinio loco paulo ante citato, à Serapione cap. 242. & ab Avicenna lib. 2. Can. cap. 1. recensentur. Oris enim halitum jucundiores facit, doloris levamentum præstat, urinam ciet, discutiendi vim habet, aquam quæ subiit cutem dissipat, potum sitim ex falsis humoribus contractam extinguit, animalium venenis adversatur, valet ad inflationes; alvum & fœminarum profluvia tollit, sistit, lac ad mammas elicit; venerem stimulat, dyspnœas à pituita profectas tollit, purgat, cum melle sumptum melius; vetustis & antiquis ex frigore hepaticis affectibus prodest; Jecoris, lienis, renum, uteri ac reliquorum etiam viscerum obstructions tollit; vias enim ab humoribus crassis, frigidis ac lentis præclusas & obsessas aperit; atque ob id febribus quoque opitulatur antiquis: dolores capitis levat, suffitum naribus: cum rosaceo tritum instillatumque, fractis auribus medetur.

Animadversio.

Vulgaris est cognitionis *Anisi* semen, quod Græci & ἀνίσον, quasi ἀνίσκον vocavere quoniam appetentiam cibi præstaret, ἢ ἀνίσον ὅτι ἀνίσκει τὰς ἐμυδιὰς τοῦ σπυς quod flatu discutiat. Nonnulli fœniculum Romanum & cyminum dulce appellant, licet Romani fœniculo nostro non destituantur. Ejus differentias à regionibus desumptas non Genus. moror; unum observo sedulo in lectione Avicennæ animadvertendum; perperam illum Anisum statuere ex Galeno calidum secundò ordine, sic- Temperam. cum tertio, & ex Dioscoride calidum & siccum in tertio: primo enim Dioscorides gradum non apponit, Galenus vero 6. simplic. & ejus epitomator Paulus & in desiccando & in calefaciendo Avicennæ error. tertii esse ordinis scripserunt, quod sane facili negotio deprehenditur ex ejus acrimonia & amaritudine, accedendo prope ad urentium caliditatem. Est tamen illi nonnulla dulcedo quæ acrimoniam retundit caloremque temperat à qua vis illi inest nutriendi, ut notat idem Avicenn. lib. 3. fen. 13. tract. 5. cap. 13. Cum autem Anisum nostrum gustu suave sit, nec ita os inflammet, aut amaro sapore repleat, crediderim nostrum, non ita esse calidum sicut voluit Galenus, proindeque differre ab Aniso Galeni quod vel erat Sirium, vel penitus vetustum; observamus enim vetustum Anisum amarescere, minusque reddi suave.

Fuisse autem olim in præcipuis condimentis, Vfus in testes sunt Dioscorides & Plinius: & inter pauca cibis, laudatum à Pythagora, sive crudum, sive coctum, item viride, aridum, omnibus quæ condiuntur quæque intine-

guntur desideratur; Panis etiam crustis inferioribus subditum. Oris halitum commendat, fœtoremque tollit: vultum juniorum præstat, depurando scilicet ac defœcando sanguinem obstructionsque removendo. Multa habet Plinius l. 20. cap. 17. quæ huc transferre non licet, Nostri sæculis & à rusticis & à Magnatibus Anisum expetitur: Rustici suas placentas eo condiunt, & sacchari loco utuntur vel piperis, eo etiam poma pyraque cocta aspergunt. Incrustatur saccharo pro divitibus quo utuntur ad suavitatem odoris conciliandam, ventos pellendos, ventriculum roborandum. Adjicimus etiam pani Biscocto non inutiliter. Porro Salernitani potius commendant Anisum dulce quam acre, hoc enim calidius est, illud mitius ac benignius, soletque ejuscemodi Anisum vocari ad Actuario γλυκύνισον.

De Anetho atque Coriandro.

A P. LII.

- ” **A** Nethum ventos prohibet, minuitque tumores,
- ” Ventres repletos pravis facit esse minores;
- ” Confortat stomachum, ventum removet coriandrum.

Animadversio.

HOC caput ex manuscript. addimus ne quis Anethum & Coriandrum desideraret. Est vero anethum dictum à Græco ἀνῆθον quasi ἀνίκατον, ac si aliis omnibus medicamentis præcelleret. Malunt nonnulli deductum ab ἀνῆθεν quod ad coitionem

veneream lateffat. Illi tanta olim dignitas, ut flos omnis Græcis ἀνθινός diceretur ἀπὸ τοῦ ἀνθὸς τείνειν. Ex Rhodigino lib. 27 cap. 26. ei locus fuit in coronamenti frequentissimus ex quo vocatus à Mosco *florens crispusque flos*, ἐυδαλὲς ἔλρον ἀνθινόν, à Virgilio beneolens.

Narcissum & florem bene olentis anethi.

Eclog. 2. Tale coronamentum adhibitum in conviviis notat Galen. 6. simplic. ac præterea Theocritus ἡδὲ ζ.

Temperamento autem est excalefaciente in fine secundi gradus aut principio tertii, & desiccante ordine primo deficiente aut secundo incipiente; ex eodem Galeno. Avicenna vult excalefacere anethum inter secundum & tertium gradum, exsiccare inter primum & secundum. Placet Isaaco ut desiccet in medio secundi gradus. Conciliari posse credit hos viros Savanarola, si dixerimus Avicennæ locutum de viridi & humido quod sicco mitius est, Galenum de sicco quod est magis in usu. Unum magis me urget; videlicet ipsa Galeni auctoritas ipsimet Galeno opposita, scribit enim lib. terti. simpl. cap. 13. *Anethum & fœnigræcum calida esse primo gradu tantum*; cui adstipulatur Averroes 5. collectaneorum. Huic auctoritati respondendum duco lib. illo 3. simpl. loqui Galenum de anethi herba, libro vero sexto de ejus semine, quod constat calidius esse herba; quodlibet enim semen ex Galeno tertio de attenuat. victus ratione cap. 5. & siccius & tenuans magis, proinde etiam calidius. Dici etiam potest ibi Galenum verba facere de herba illa recenti, nam libro quinto simpl. cap. 21. herbam anethi & fœniculi recentem & humidam, ait esse medicamentum simul & nutrimentum; siccam vero plusquam oportet

teat & excalefacere & desiccare. Porro Avicenna Galeno est adversus in eo quod scribat ustulatum anethum ordine tantum secundo desiccare, cum ex Galeno desiccat in tertio, adeo ut inveterata præputii ulcera probè cicatrice obcat, quod etiam probatur Isaaco. Nullus autem est qui illi flatus dissipandi facultatem denegarit, est enim subtilium partium, virtutis calefacientis, digerentis, crudos & incoctos humores concoquentis. Tormina & inflationes finire monet Dioscorides libro tertio capite sexagesimo, flatus qui in ventre fiunt discutere & laborantia corpora ex immodico labore curare, addit Simeon Sethi. Quod autem dicitur *minuere tumores*, tractum ex Galen. qui scribit 6. simpl. anethum esse ἀπίνθον, καὶ ὁμῶν ὄγκων πηπτικὸν crudorum tumorum maturativum: quod notandum est adversus interpretationem vulgarem quæ loco *tumorum*, *humorum* habet. Mentem Galeni assecutus est Isaac, *ventositatem*, *inflationem* & *tumorem dissolvendi vim* anetho tribuens, in qua quoque sententia fuit Avicenna anethum vocans *apostematum maturativum*. Simeon Sethi ait quibusdam visum anethum εὐσιμαχόν, esse aliis κακοσόμαχον; prioresque illos rationem habuisse ejus caliditatis & facultatis discutientis flatus, humiditatem superfluum concoquentis: posteriores vero rationem habuisse ejus substantiæ *crasse*, *concoctionis difficilis*, & *nauseose*, παχυμέρης, δύσπεπτης καὶ ναυτιόδους. Profecto Plinius libro vigesimo capite octavo anethum dixit *ruetus movere*; Avicenna ex Galeno retulit *nocere stomacho* & *in semine ejus esse vomitationem*, quod tamen non memini legisse apud Galenum: imo vero dolorem sedare, somnum

conciliare , concoquere , lacque generare professus est. Cujus postremi effectus cum mentio facta sit , juvat inquirere , an & quomodo Anethum lactis copiam producat. Huic quæstioni satisfacit Isaaci commentator Petr. Hisp. docetque alia lac augmentare & generare *materialiter* ut faciunt cibi optimi , alia *excitativè* ut est continua attractio mammillarum quæ excitando dolorem fluxionem invitat , alia *pungendo mammas* , sic fricatio mammillarum cum urtica lac advocat ; alia *adjuvando penetrationem sanguinis ad mammas* , qualia sunt calida & sicca præsidia ; necnon diuretica , alia denique *dissipando flatus crassos* transitum & meatum à mammis ad uterum opplentes ne infarcientes , impedientesque ne sanguis menstruus ab utero feratur ad mammas , atque his duobus postremis modis concludit Anethum lac generare , quibus tertium addit Galenus 3. simpl. cap. 21. nempe *nutriendi facultatem*. Verum ut ad priorem quæstionem revertar , nemo præter Avicennam dixit Anethum vomitum provocare : omnes autem affirmant ipsum sedare singultum cujus rei causam repete ex eodem Hispano. Ipse etiam Dioscorides dixit ipsum ex alto surgentes vomitiones sistere , & singultus lenire , quæ qua ratione cum Avicenna convenient non video , nisi dixerimus per *ἐμπολέας ἐμέτους* intelligendos esse leves vomitiones & à levi causa incitatas ; puta à paucò flatu qui facile consumi ab Anetho potest , sicut dissipari potest ille flatus qui singultus inducit.

Cæterùm , duo insuper effectus Anetho tribuuntur qui sine difficultate non sunt : alter est an *venerem excitet aut extinguat* , alter an *somnum concii-*

liet, ac inter narcotica constituendum sit. Quod ad primum attinet; jam monuimus dictum ipsum quod ad venerem invitet; deinde inter obsoletas appellationes nominatur κυνοκεφάλαι καὶ ἑρμῆ γένος, *Cynocephali & Mercurii genitura*; non sine mysterio. Denique Galenus 5. simpl. docet ea quæ lac generant, semini quoque producendo dicata esse; admittunt autem lac generare anethum, fateantur ergo necesse est semen quoque augere, proindeque veneris stimulantæ obtinere facultatem. Verum Dioscorides *semen extinguere*, Plinius *genituram hebetare*, Avicenna *semen intersecare asserunt*, hac de causa quod ea quæ vehementer desiccant, quæque flatus discutiunt, veneri prorsus inepta existant. Hanc difficultatem duobus verbis dissolvit Dioscorides scribens *genituram extinguere anethum continue potum*, quasi innuat moderatum & parciozem ejus usum veneri prodesse, immoderatum & continuum adversari ob vim ejus desiccandi eximiam, maxime cum non est recens & humidum, sed siccum & vetustum.

Annar-
coticū

Ad secundum quod spectat, Galenus vim inducendi somnum illi tribuit 6. simplic. admisceri acopis dictitat lib. κατ. τέπ. ὑπνόποιον agnoscit Sjmeon, somnum conciliare fatentur Isaac & Avicenna: qua quæso virtute, narcoticane? non crediderim, sed ubi datur intemperatis hominibus, torsiones & dolores à multo flatu per ventrem oberrante patientibus, flatus dispellit, submovet & consumit; sedatis doloribus somnus obrepit, hinc vis ὑπνοτική; quod si exhiberetur temperatis hominibus, non dubium quin somnum turbaret potius quam conciliaret.

Venio ad Coriandrum quod Græci κόριον ἢ κυ-
 ειανον, Latini *Corian* & *Corianum*, officinæ *Co-* Cori-
riandram dixerunt, denominatione sumpta vel à andri
 Cimicibus quos folia & caules ejus olent, vel ἀπο- nomen.
 τὸ κόριον ἀβλαβέιν quod *pupillas oculorum hebetet*.
 Gravis quæstio inter veteres, an plures fuerint
 Coriandri differentiæ: negavit enim Plinius l. 20.
 c. 20. Coriandrum inter sylvestria inveniri: at Genus
 interpres Nicandri in Alexipharmacis sylvestre
 Coriandrum describit, cui veneni maleficium
 inesse ait. Recentiores plura genera invenerunt,
 & nominatim Dalechampius sylvestre proponit
 à Myconio Medico Barcinonenſi ad ſe transmiſ-
 ſum. Sed levior illa difficultas videtur, ſi confe- Tempe-
 ratur cum ea quæ à Galeno movetur adverſus rics.
 Dioſcoridem penes Coriandri temperamentum:
 frigidum aſſerit Dioſcorides, Hippocrates & Ga-
 lenus calidum: Avicenna pro Dioſcoride pro Ga-
 leno alii jure decertant: hanc autem controver-
 ſiam, quoniam à plerisque examinata eſt fuſiſſimè,
 non expono. Vide Mathiolum, Amatum Luſita-
 num, Antonium Sarracenum, & Joan. Leonicerum
 commentariis ad Dioſcoridem, Avicennam l. 2,
 cap. 2. can. 149. & ejus commentatores Mon-
 gium & Coſtæum, Nicolaum Rorarium contra-
 dictione 16. Cardanum tractatus tertii contradic-
 tionem 16. Valeſium lib. 9. controverſ. cap. 7. &
 alios paſſim.

Uſus ejus optimus cenſetur, ſtomacho enim bo- Uſus in
 num eſt, & ſalubre, cibos tam diu in ſtomacho reti- cibis.
 net donec probe concoquantur, oris habitum
 commendat, in quem uſum à ſeplafiariis ſaccharo
 incruſtatur, additum in condimenta vermes necat,
 venerem excitat: largius tamen ſumptum duas
 inſignes noxas aſſerre creditur, dementiam videli-

cet & mortem. Mentem movere docet Dioscorides cap. 57. lib. 3. Isaac confirmat, & Simeon Sethi, quapropter nunquam ejus usum probare potuit Cardanus adversus Epilepsiam lib. 1. contradi. tract. 3. c. 17. quamvis ab Avicenna commendetur. Lethalem quoque illi esse vim ac venenatam asserit idem Diosc. l. 6. c. 9. & post Diosc. Paul. & Aet. Petrus Aponensis de remediis venenorum cap. 3. idem illi maleficium tribuit, quod oppugnari possit, & à Theriaca & à vincetoxico ad drachmas duas dato: sed plura repeti possunt ex Sante Ardoyno libro tertio de venenis cap. 60. Jam enim ab herbis ad arbores nobis progrediendum est, in quibus exponendis diutius forsitan quam deberemus immorati sumus, non longius tamen digressi, quam rei dignitas ac utilitas postulabat. Imposterum tamen animadversiones nostras breviores futuras monemus, quod videam opus hoc nimiam in molem excrescere, & enchiridii excedere magnitudinem.

De Fructibus arborum.

C A P. LIII.

Autumni fructus caveas ne sint tibi luctus:
De mensa sume quantumvis tempore brumæ.

Animadversio.

DUos istos versus huc transferendos censuimus ex cap. 10. hujus sectionis quod ad explicandam generalem fructuum naturam plurimū

conferrent. Fructus vocabulum hic non usurpo pro quocunque stirpium fœru, sed pro eo solo quem arbores aut frutices ferunt. Recte enim Galenus alios ex herba, alios ex arbore fructus produci docuit 2. de alim. facult. cap. 2. At nos fructibus herbarum omissis de quibus Salernitanus nihil tradidere, ad arbores accedimus, quorum differentias & species alii alias constituunt. Prima differentia esse potest sylvestrium & domesticorum: verum sylvestrium quid attinet meminisse cum edendo non sint? Solos ergo domesticos perstringamus, vescos illos & ad nutriendum corpus humanum accommodatos. Hos autem ad mentem Salernitanorum dividimus in fugaces seu æstivos, quos Græci *ώγειες* vocant, & in serotinos seu autumnales qui à Græcis *ώπρωγ* dicuntur. Nomine tamen *ώπρωγ* Galenus 2. de alim. facult. cap. 2. non tantum intelligit eos fructus qui circa horam, id est, circa mediam æstatem nascuntur: sed eos qui ad reponendum & conservandum non sunt idonei. Itidem per *ώπρωγ* certum est non tantum designari autumnales hyemalesque fructus, sed eos etiam qui exterioriorem corticem molliorem habent, quique opponuntur ex Arist. l. 8. de hist. animal. c. 28. *τοῖς ἀγεσπύοις*, hoc est *τοῖς ἐξώθεν κέλυσος ἔχουσιν*, lignoso putamine tectis. Nos vero secuti Platonem, Galenum, Theophrastum, Plutarchum, Athenæum *ώγειες* *ώπρωγ*: præcoces tardis, fugaces serotinis, vernos & æstivos, autumnalibus & hybernis, opponimus: ex quorum omnium genere alii molliores sunt, alii duriores. Molliores vel nucleum habent, ut cerasa, pruna, vel carent nucleo, ut poma pyra. In duriorum genere sunt nuces & amygdalæ. Ex his omnibus qui à Salernitanis commemorantur, perstringentur

Fructuum
um dif-
feren-
tiæ.

à nobis suo quique ordine productionis atque mutationis. Prius tamen nonnulla de fructuum usu, ac temperamento delibanda sunt, quo nostra disputatio illustrior evadat.

Colo-
res fru-
ctuum.

Imprimis vero mirari subit, cur flores unius ejusdemque arboris nativum & organarium colorem nunquam mutant, mutant autem fructus. Quidam arbitratur id in floribus accidere propter velocem humoris consumptionem quæ non sustineat ulteriorem, nec longiorem concoctionem. In fructibus autem humiditas copiosior est, proinde diuturnior & longior longiorisque coctionis capax, hinc fit in longa ista concoctione demutentur colores. Est enim color in fructibus coctionis maturationisque argumentum, sic ut primus color viridis omnimodam fructuum cruditatem designans, primo in herbaceum transeat, quo prima concoctio denotatur; mox abeat in nigrum, ut in olivis, in flavum ut in Persicis, in nigricantem ut in pyris, in fuscum ut in sorbis, in rubeum, croceum, variū, ut in pomis & prunis. Distinguntur tamen inter se colores fructuum ejusdem arboris, quia succi inest diversitas & potestas multiplex. *Quemadmodum enim, ut ait Scaliger in l. i. Theop. de causis plantarum cap. 11. potestatem habet arbor generandi corticem, frondes, ramos, fructus, medullas, tegmina, pulpas, semina: sic varias fructuum formas edere posse non absurdum.* Accedit ad hoc ventorum afflatus, & syderum, solis præsertim aspectus: venti enim prout humiditatem exhauriunt, aut affundunt, ita colorem fructuum moderantur: prout etiam solis aspectus tepidior est aut ardentior. prout longo vel brevi tempore, cito vel tarde fructus recreat aut exurit, ita fructuum temperat colorem.

Sapo-
res fru-
ctuum.

Jam vero quam multiplices saporum differentiae in fructibus percipiuntur, dulcis, suavis, pinguis, amari, austeri, acris, acuti, acerbi; acidi, falsi, quorum tamen omnium initium est in austero ac pontico, à quo per varios maturationis & coctionis gradus fit ad alios sapores mutatio. Quod enim omnes fructus generentur ex dominio humiditatis terrenae, quæ sapotis est austeri, fit inde ut fructus sui initio referant istum saporem, quemadmodum fufius expositum habetur à Petr. Hisp. com. in lectionem 13. diatar. univers. Isaaci. Evideta autem & excocta hac prima acerbitate, si fructus humore subtili & aquoso turgat, exilique calore præditus sit, fit saporis aquei & retusi: si autem humore fuerit inter crassum & tenuem moderato, exilique etiam calore, fit saporis paulo acutioris: At vero dulcis evadit cum moderato est & calore & consistentia. Unctuosus cum excedit aliquantulum calor & consistentia est subtilis & aërea: Salsus cum calor emicat, & consistentia adest parum terrena: Amarus cum multum excedit calor in consistentia crassa & terrena, Acer, ubi calor adest igneus, cum substantia siccissima. Quæ omnia intelligi & repeti facile possunt ex doctrina de saporibus, de quibus apud omnes philosophos, & plerosque Medicos locupletissimè disputatur. Eleganter autem Plin. l. 15. c. 28. fructuum succos enumerat, *pyro vinosum, oliva pingnem, uvis dulcem, aquosum prunis, sanguineum moris, candidum uvis albis, lacteum ficis, spumeum persicis, & si odorem spectes, malis acutum, persicis dilutum, citreis acerrimum* tribuens.

Succi
fructu-
um.

Odo-
res.

Cæterum usus fructuum duplex: alter arbori, alter humano generi comparatus. Utilis fructus arbori ad propagationem ex semine, quod dictum

Vsus.

volo de iis fructibus, tum qui simul semina sunt, tum qui inclusa gerunt semina. Hinc Theophr. duas maturationis species agnoscit in fructibus: *unam* cum fructus solus est maturus, *aliam* cum semen quoque maturum est & perfectum, quorum illa respicit hominem, hæc arborem. Utilis vero homini est fructus, vel *ob cibum*, vel *propter medicinam*. Nullus autem ignorat in usum medicum venire fructus & ab eis salutare peti medicinas, cum ne sylvæ quidem horridiorque natura facies medicinis careat, inquit Plinius in lib. 16. natural. histor. At nobis inquirenda una venit alimonia quæ ex usu fructuum percipitur, quæ quidem talis est, ut ad irritandam gulam potius voluptatemque palato conciliandam, quam ad salubritatem, optimamque nutritionem homini afferendam comparata sit. Galenus enim cap. 8. lib. de cibis boni & mali succi docet, *omnes fere fructus quos arbores ferunt malo succo esse exceptis castaneis, exiguum alimentum contribuere, crudeſque succos aggenerare*. Quod si quis existat qui explorare velit quomodo singulæ fructuum species inter se differant: madefacere primo debet quam assumat: nam quicumque fructus merſi elixive aqua intumescunt, veteremque protinus ficcitatem duritiemque deponunt, ut molliores & humidiores, sic meliores habentur, qui vero minime tument, pristinamque duritiem retinent, deteriores censentur, quæ experiendi ratio Galeni patri fuit familiaris ut idem Galenus notat cap. 5. ejusdem libri. Ad hoc tamen ut certum judicium de fructuum usu atque utilitate feratur, nonnulla capita nobis sunt proponenda. *Primum*, est maturos fructus immaturis præstantiores minusque noxios esse: maturitate enim quicquid inflationes facit, abjiciunt, & superfluum humiditatem depo-

nunt, ex Galen. cap. 16. quamvis immaturi celerius subducantur ex 2. de alim. facult. cap. 2. *Secundum* est, vitiosos haberi fructus qui nullo temporis spatio non admodum intumescant aqua merfi, bonos vero qui illico intumorem crescunt, nam & facilius coqui possunt, & ad bonos humores gignendos sunt apti, ex eodem Galen. cap. 5. *Tertium* est, eos esse humidos sine ulla siccitate qui non reponuntur: ex his vero minus esse noxios qui ventrem lubricant, deteriores autem qui tarde permeant & consistentia sunt duri; ex eodem auct. lib. de attenuante vict. rat. cap. 10. *Quartum* est, ex iis qui reponuntur aptiores esse & meliores qui molliores sunt: peiores vero qui duriores, ex eodem loco. *Quintum* est, humidos fructus tenue, humidumque ex se distributum alimentum corpori præbere, celeriter corpus totum permeare, facile per cutim & urinas excerni ac in summum pauci esse alimentum: solidos vero & densos alimentum copiosius corpori apponere, tardius pervadere; maxime cum succum in seipsis habent crassum, aut lentum aut adstringentem; ex ipsomet Galen. 2. de aliment. facult. cap. 2. & 7.

His ita summatim delibatis, quærendum est cur Salernitani autumnalium fructum esum noxium afferant, nisi media hyeme fiat. Cui quæstioni respondemus tacite institui comparisonem inter fugaces & serotinos, seu æstivos & autumnales, quorum illi, ut habet Galennus cap. 2. lib. de aliment. facult. primo humectandi vim habent, dein etiam refrigerandi, præterea alvum lubricandi: hi vero cum sint duriores, alvum adstringunt, ægrius conficiuntur, proindeque dum corrumpuntur, graviolem noxam inferunt. Deinde vero cum fugaces oriantur, media æstate urgente

solis æstu perfectam maturitatem assequuntur, autumnales vero cum declinante sole per inconstantem tempestatem, calidam modo, modo frigidam, siccam interdum, assiduus interdum imbribus humentem producantur, ut plurimum inæqualiter maturi sunt, superfluaque humiditate pleni, ex quo fit ut varia morborum genera inferant, febres malignas, diarrhœas, dysenterias, febres quartanas, rheumatismos, hæmorrhoidas & id genus alia; venas enim replentes superfluo & incocto succo, ventriculum quoque & intestina sero illo tenui & frigido altiùs subeuntes cacochimiam pariunt, & partes imbecilliores efficiunt, unde morborum occasio. Quod si ejuscemodi fructus ad brumam usq; servati reponantur, partem malitiæ deponunt maximam, facta evaporatione humiditatis aquosæ & superfluæ. Calor enim interior coquit, mitigat, temperat, & excludit, quod tenuius est & serosum, sicque maturat & perficit, hinc deprehendimus rugatos fructus, ut mitiores ac benigniores, sic meliores ac salubriores. Et hæc dicta generatim sufficiant.

De Cerasis.

C A P. LVI.

S*ic cerasum comedas, tibi confert grandia dona,
Expurgat stomachum, nucleus lapidem tibi tollit,
Hinc melior toto corpore sanguis inest.*

T*Ria ex cerasorum esu commoda hoc loco recensentur. Ac primum quidem quod sto-*

machium expurgent, id que de illis potissimum intelligendum, quæ una cum nucleis manduntur. Ad eum namque modum [ut nonnullis placet] ingesta abstergent, & emundant.

Secundum, quod nuclei eorum, cum inde expressus succus sive lac sumitur, peculiari quadam proprietate lapidem non in renibus tantum, sed in vesica quoque frangant & expellant.

Tertium vero, quod quæ ipsorum velut caro est, optimum generet sanguinem, corroboret & impinguet. Et hoc certe experientia testatur & demonstrat ratio. Siquidem in passeribus, qui cerasis plurimum delectantur, eo ipso tempore quo hæc matura sunt, jecuscula non paulo majora quam alias reperiuntur. Unde hepar frequentiore cerasorum usu augeri ac roborari certo colligitur. Sed hic notandum, quod duplicia sint cerasa, crassa nimirum & parva: Ac crassa rursus duplicia, nempe dulcia & pontica sive acerba. Dulcia omnia & parva insalubriora sunt, facile corrumpuntur, & lumbricos in corpore generant. Crassa pontica quæque duplicia inveniuntur. Quædam enim pediculo constant longiore, bacca etiamnum cæteris crassiore, gustu acerbo & admodum acido, colore perpetuo resescente, nec unquam in atrum vergente: Italis verè dicuntur. Hæc tenera adeo & fragilia sunt, ut nisi sub arbore sua comedantur, facile gestatu collidantur & marcescant. Quare non nisi recentia, atque in principio tantum mensæ sumenda sunt. Abstergendi stomachi & ciendæ appetentiæ vi prædita sunt. Alia denique crassa nigra, & maxime omnium pontica sunt, quæ in compluribus Italiæ locis Marasche vulgo nuncupantur,

à sapore sic dicta , quod non injucundi amaro-
ris tantillum respiciant. Ea summo post alios ci-
bos loco edenda sunt , ita ut os ventriculi ponti-
citate sua claudant : quo clauso concoctio & me-
lius & citius peragitur. Galenus faciens ceraso-
rum omnis generis mentionem , lib. 7. simpl.
medic. capite 19. scribit in hunc modum : Cera-
sus arbor fructus fert non paris adstrictionis in
omnibus particulatim plantis participem. Nam
& in harum , sicut etiam malorum granatorum
& malorum quibusdam austera qualitas , in
quibusdam vero dulcis , in nonnullis autem aci-
da exuperat. Quinetiam ipsorum dulcium quæ
nondum cocta sunt , ac natura quædam admo-
dum sunt acerba , quædam similiter moris aci-
da. Sed in moris immaturis acida qualitas acer-
bam exuperat , in cerasis non semper. Ergo quæ
dulciora sunt , magis quæ in intestinis subducunt,
sed minus grata stomacho sunt. Contra austera.
Quæcunque vero acida sunt ; ea pituitosis ex-
crementosisque stomachis sunt apta. Si qui-
dem austeris magis deficcant , & nonnihil etiam
incidunt. Porro ipsius arboris gummi commu-
nem omnibus viscosis & mordacitatis expertibus
medicaminibus facultatem obtinet quæ & ad
arterias exasperatas accommoda est. Proprie
autem , siquidem , quod quidam subscribunt ,
verum est , calculis vexatos adjuvat. Nam sic
illi tenuium partium inesset facultas quædam.
Hec illi. Plura Dioscorides libro primo capite
centesimo vigesimo sexto , Plinius libro decimo
quinto capite vigesimo quinto , & Simeon Se-
chi in Syntagmat.

Animadversio.

C*Erasus* prima colono annuam gratiam refert; cujus fructus *κέρσιον* dicuntur à Cerasonte Ponti oppido, unde post devictos Mithridatem & Tigranem à Lucullo in Italiam devecti sunt. Crediderim tamen, potius à *Cerasis* urbem, quibus fecunda erat, quam ab urbe *Cerasa* denominata esse, cum ante Luculli victoriam mentio Cerasorum facta sit à Dephilo Siphnio apud Athenæum prisco auctore, sæculo *Lyfimachi* vivente. Nomen ergo illud deductum *ἀπὸ τῆς κέρσιος*, vel à *coma* quam opacam habet, vel à *ramis* excrescentibus qui nulli arbori longiores sunt, validiores aut plures, est autem ramus in arbore idem quod cornu in capite. Cerasorum differentias à regione, aut à colore desumptas non exequor, cum ex Dalechambio repeti possint. Sapor nonnullas induxit scitu dignas; cum inde eorum temperamenta deprehendantur. Sunt enim *dulcia*, *austera*, & *acida*, quorum *dulcia* ventrem molliunt, & citissime dilabuntur stomacho, tamen minus utilia sunt quod putridos gignant humores: Narrantur manè roscida adhuc devorata, adeo levare alvum, ut pedes podagrici morbo liberentur. *Austera*, quia adstringentia, idco *ἰσχύμαχα*. *Acida* pituitosos & viscidos stomachi humores incidunt, ipsum confirmant, sitim sedant, & appetentiam excitant. Inest certe cerasis vinosus succus admodum palato gratus, qui etiam Diphilo teste optimum alimentum præbere sed tenue potest. In universum *Cerasa* & frigida & humida esse, calidis & ficcis ventriculis ac temperatis prodesse,

ventremque subducere prodidit Simeon Sethi Porro quod dicunt Salernitani nucleum lapidem tollere, id non intelligendum de integro nucleo devorato, sed de carne eo inclusa; quæ quod amara sit, digerendi vi prædita est, & deobstruendi venas & renes, eoque modo potest materiam lapidis renibus hærentem incidere ac summovere, sed factum calculum non potest deturbare. De Cerasis videantur Galenus, Avicenna, Bruyerinus libro undecimo de re cibaria, Benedictus Curtius libro vigesimo tertio hortorum, Dalechampius, & alii.

De Prunis.

C A P. L V.

FRIGIDA sunt, laxant, multum prosunt tibi Pruna.

DUÆ Prunorum facultates hic referuntur. Ac prior quidem quod corpus mediocriter refrigerent. Dulces enim, quemadmodum lib. 2. de medicament. simplic. purgantibus bened. cap. 19. à Mesve scribitur, calido frigido sunt temperata, aui paulo frigidiora, humida ordine secundo, *μέσση*, id est dulcicacida frigida principio secundi. Omnia tamen refrigerant. Quare Lusitani, qui calidam incolunt regionem, carum suarum cocturæ pruna plerumque immiscent, & potissimum Damascena. Posterior vero quod alvum moveant, & hoc Galenus quidem lib. 2. de alimen. facult. cap. 31. ita scribens confirmat. Corpori, inquit, ex hoc fructu minimum ali-

menti accedit : utilis tamen est iis, quibus propositum est, ventrem mediocriter humectare ac refrigerare ; ipsum enim cum humiditatis, tum lentoris sui gratia subducit. Quod certe de maturis intelligendum : cruda enim, quemadmodum Avicenna testatur, non parum adstrictionis præ se ferunt. Et quamquam posterior hæc Prunorum facultas, non secus atque prior etiam, Damascenis fere attribuantur, Armenis tamen potius adscribenda erit, ut quæ Avicenna & Mesue testibus, præter cætera magis alterent, largiusque solvant. Usui vero maxime sunt matura, immatura minus, optima autem inter ipsa & humanæ naturæ convenientissima, sunt oblonga, carne cum dura, tum exigua, siccitate nonnulla participantia, cortice exteriori tenui, sapore non prorsus dulcia, sed *μέτρου* id est dulcicacida, qualia Damascena cum primis habentur. Hæc enim mediocriter humectant ac refrigerant. Multa porro & varia Prunorum genera reperiuntur, non omnium tamen usus approbatur. In hoc genere sunt agrestia quædam parva, dura acerbique, & cibo injucunda, Galeno *α' ρησιον κκ' α' μνησ* vulgo Pruniola sive Prunula nominantur. Horum fructus, inquit Galenus lib. 7. de simpl. medic. facult. capite 35. evidenter adstrictorius est, ventremque sistit. Quo fit ut aquam nonnulli ventri sistendo accommodatissimam inde eliciant. Cæterum Pruna quæ ventris subducendi gratia sumuntur, in aqua frigida, prius quam ingerantur, aliquandiu præmaceranda sunt. Ita namque præparata magis tum humectant, tum refrigerant, adeoque ad appetentiam, quæ collapsa fuerit, excitandam, & ad flavam præterea bilem, quæ in ventre habetur detergendam ac subducendam

accommodatiora fiunt. Quare biliosis etiam non solum febribus, sed aliis quoque morbis salubria redduntur. Pruna recentia atque humida siccis valentius quidem alterant; sed excrementitium magis & peioris succi corpori præbent alimentum. Sicca vero non solum ad nutritionem accommodatiora sunt, verum magis etiam corroborant. Quod de Prunis hoc loco diximus, idem de cerasis quoque aliquo modo intelligi potest: sed horum humiditas, quam illorum, subtilior ac minus lenta est, quo fit ut minus etiam alant. De Prunis Dioscorides lib. 1. cap. 134. Galenus & Mesues locis paulo ante citatis, & Avicenna lib. 2. Canonum cap. 539.

Animadversio.

Pruna Græci κοκκύμηλα vocant vel ob figuram quam similem *Croco Cnidio* habent, vel quod inter poma *celeriter ac velociter* maturescant, est enim κόκκυ idem quod τυχό. Latini *Prunum* dicunt aut ab *unitate*, aut à Græco πρῦνον quod Galenus lib. 7. simplic. apud Asianos *sylvestrem Prunum* significare docet. Probabile autem est fructum hunc ex Asia Romam esse delatum post Catonis ætatem qui suo tempore jam conquerebatur Asiaticas delicias Romam importari. Res ergo ipsa & nomen ex Asia defluxit. Variæ Prunorum species vulgo notæ: Temperies & facultas magis obscura. Avicenna enim frigida Pruna facit in principio secundi gradus, humida in fine tertii; alii frigida tantum in principio primi gradus, humida in fine cōstituunt: quod postremum profecto intelligendum est de iis Prunis quæ solidiori sunt carne &

duriori ; primum vero illud de iis quæ carne sunt molliori & liquidiori. Similiter in assignanda earum virtute diffidet Galenus à Dioscoride, hic enim cap. 142. l. 1. Damascena pruna deficcata vult alvum cohibere, Galenus 7. simplic. asserit laxare. Convenient inter se si dixerimus per se alvum movere, per accidens coercere; quatenus scilicet ob eorum dulcedinem ac suavitatem avide expetuntur & retinentur à partibus nutritiis; proindeque etiam dicuntur à Dioscoride εὐσώμαχα ; cum paulo ante dixisset Pruna, minime videlicet siccata, κακώσολμαχα. Semper autem memoriæ mandandum est in describendis prunorum & aliorum fructuum facultatibus distinguendum esse inter maturos & immaturos, inter dulces, austeros, & acidos. Immaturo enim magis semper adstringunt, acidi magis stomacho grati, dulces copiosius alimentum præbent. Quem vero succum corpori præbeant Pruna, explicatum habetur à Galeno 2. de aliment. facult. cap. 31. & cap. 7. libri de attente victus ratione. Cætera non repeto.

De Pyris.

C A P. L V I.

ADde Pyro potum; nux est medicina veneno:
 Fert Pyra nostra Pyrus, sine vino sunt Pyra virus.
 Si Pyra sunt virus, su maledicta Pyrus.
 Dum coquis antidorum Pyra sunt, sed cruda venenum:
 Cruda gravant stomachum, relevam sed cocta gravatum,
 Post Pyra da potum, post pomum vade cacatum.

Hic docetur imprimis, ut super Pyrorum esum vinum bibatur, idque tum vetus, tum odoratum: atq; ejus quidem rei ratio reddita est supra cap. 7. Pyra enim sanguinem seroso replent succo, inflationesque ac colicos cruciatus suscitant. Vinum ergo cum calefaciat, tenuet, flatus discutiat, & serosam redundantiam consumat, super ipsis convenientissime bibitur. Deinde Nucem veneno medicinam esse traditur, de quo copiose supra, c. 14. Secundo ac tertio versu, dicitur Pyra, absque vino commansa, esse virus, hoc est, nocere humanæ naturæ, cujus ratio jam reddita est. Ne quis interim simpliciter, ut de illis quæ excessu qualitatum elementorum, quarum mistione constant, at propria qualitate, sive forma [ut vocant] occulta venena esse noscuntur, ita de Pyris quoque suspicetur. Si enim commansa perniciem subinde vel noxam aliquam inferrent, ac proinde arbor ea ferens merito detestabilis esset, adeoque ob id ipsum exscindenda, atque in ignem conticienda. Quarto versu innuitur, Pyra recentia & cruda esse venenum, id est, nocere humanæ naturæ. Nam extra hoc quod sanguinem seroso atque ebulliente replent succo, inflationes & colicos cruciatus excitant, phlegmata etiam ac scabiem generant. Cocta vero contra, *ἀντίδοτος*, id est, remedium præstant, perinde atque illa paulo ante præstare diximus, quæ cum vino manderentur. Atque hæc sane ultimo post alios cibos loco sumenda potissimum sunt: ita namque excrementorum subductionem adjuvant. Quinto versu docetur, crudorum Pyrorum esum gravem esse stomacho. Ipsum enim non à concoctionis tantum opere distrahit, sed flatibus etiam distendit. Cocta vero è contrario gravatum
stoma-

Stomachum levant & reficiunt, inque suum pristinum vigorem restituunt. Ultimo tandem versu hoc in primis præcipitur, ut vinum super pyrorum esubibatur: cujus quidem ratio jam reddita est. Deinde, ut à pomorum esu alvus subducatur: quam rem Galenus libr. 2. capit. 21. de aliment. facult. sic scribens confirmat: Poma acida cum succum crassum in ventre invenerint, ipsum incidunt, ac deorsum subducunt, ob idque dejectiones humectant. Quod si ventrem purum invenerint, ipsum magis sistunt. Porro succus dulcis cum sine acrimonia & crassitie, hoc est, solus plane fuerit, celerius, quantum in ipso est, distribuitur. Quod si acrimoniam aut crassitiem habuerit, citius subducitur. Eadem habet Oribasius libr. 4. Synopses ad Eustathium filium cap. 69. & Avicenna 2. Canon. c. 569. Quinetiam hæc assignari potest ratio, nempe quod poma flatum in ventriculo excitent, flatu vero per anum deinde facile emittantur.

Animadversio.

FRUCTUM quem Latini à Pyramidalī figura No. 2
Pyrum vocant, Græci appellant *ἀπὸν ὄρχιλον*, men.
καὶ ἀγρία, quorum primum illud dictum, vel *ὁ πρῶτον ἐκ Ἀπίας γέγονεν*, quod *pyrum* in *Apia* Peloponnesi regione ortum primo sit, vel *ἔξ τῶ ἐκ δὲ νέγῳ τοῖς ἐνέδω*, quod in locis siccis nascatur, vel *διὰ τὴν ποιότητα τῆ χυλῆ αὐτῆς*, ab ejus succi qualitate: *ὄρχιλον* vero deducunt *ἔξ τῶ ἀγχιον* à suffocando, quod acerbitate sua vehementer adstringat. Plutarchus in quæst. Græca 51. observat Argivo-

rum pueros quibusdam festis βαλλαρχάδας seip-
 sos appellare, quod primi ex agris in plani-
 tiem ab Inacho deducti, pyris sylvestribus vi-
 ctitarint: quodque tum primum ἀρχάδες in Pe-
 loponneso visæ essent, quæ dicebatur ἄπαι,
 hinc factum esse ut ἀρχαὶ dicta quoque sit ἄπαι.
 Et profecto illa regio non tam ab Apide Pho-
 ronæi filio ἄπιος dicta est, ut vult auctor Ethy-
 mol. quam διὰ τὸ ἐπιδαφιλέειν, ἐν αὐτῇ το φυτόν,
 quod multa in ea regione pyri arbores nasceren-
 tur.

- Genus. Pyrorum multa genera recenset Dalechampius
 lib. 3. hist. plant. c. 7. & Bened. Curtius Hortorum
 lib. 23. c. 14. necnon Bruyerinus lib. 11. c. 18. sed
- Tem- pleraque omiserunt, cum nemo possit singula enu-
 peries. merare. De temperamento nihil certi definien-
 dum priusquam de sapore convenerit: Austera
 enim & acerba, dubio procul frigida & sicca; dul-
 cia vero & succosa, moderate calida & humida.
- Vfus Veniunt autem & in cibum & in potum: In cibum
 in ci- quidem variis modis parata, cocta, cruda, elixa-
 bis. ta, tosta, saccharo, vino, cinnamomo, aniso, fœni-
 culo, butyrove, condita, exsiccata, concisa, incru-
 stata, mille denique modis apparatus. Potus vero
 ex eorum succo concinnatur, quod *Pyraceum* vo-
 cant, qui tamen tantæ non est gratiæ, aut utilitatis
 ac potus ex pomis. Eleganter Galenus faculta-
 tes pyrorum explicat lib. 6. simplicium, & libro
 secundo de aliment. facult. cap. 24. ut de his plura
 dicere necessarium non sit.

Primus autem capituli versus sic intelligi de-
 bet: Quemadmodum nux sese habet ad venenum,
 ita & vini potus ad cruda pyra, Sed nux veneno
 assumpto remedium est, Ergo & vini potus py-
 ris esitatis. Quod vero pyra sine vino sumpta

venenum sint, nemo hactenus affirmavit, nisi venenum latius usurpemus pro quacumque noxa: certum enim est jejunos esitata pyra lædere; eorum usum, etiam valentibus onerosum esse, quo pertinere potest vulpis odium in pyra, quæ numquam pro cibo attingit nisi difficulter & in fame, unde adagium hoc fluxit tractum ex Plauto in Mustellaria.

An pyra
vene-
num.

Tam facile vinces. quam pyrum vulpes comest.

Quod quidem in eos dici solet, qui rem perdifficilem aggrediuntur. Certum præterea est devorata quædam pyra strangulare homines, tanta est enim saporis gratia, ut mandendi finis non sit. Graviditatem impedire, portatam à muliere pyri radicem prodidit Albertus Magnus; etiam pyris eandem vim inesse, si juxta vel suprâ se mulier habeat; alii tradunt latentia in parturientis lecto pyra, aut illuc transportata partum juvare. Sed & nonnulla pyra tanta acerbitate displicent, ut devorari nequeant, strangulare vero videantur, unde *strangulonea* dicta. Hæ & similes noxæ fecerunt, ut pro venenatis pyra habita sint, ni cocta prius fuerint, aut vini potu castigata. Merum tamen vinum superbibendum esse non consulerem, quod in venas malignum & incoctum pyrorum succum deducat, crudumque sanguinem efficiat. Observatum quippe fuit, vini haustu ab esu pomorum & pyrorum intolerabiles cruciatus, & dolores ventris secutos: testisque est Rodolph. Goclenius tractatu de vita proroganda. cap. 11. ab esu pyrorum quemdam cerevisiæ potu periisse. Hic tamen nonnulli diorissimi afferri possunt & debent ex iis repeti, qui questionem hanc medicam agitaverunt; *An post crudum merum.*

De Persicis, Racemis, & Passulis.

C A P. LVII.

P *Ersica cum musto vobis datur ordine iusto
Sumere, sic est mos nucibus sociando race-*
mis,

Passa nocet spleni, tussi valet, est bona reni,

„ Utilitas uvæ sine granis & sine pelle

„ Dat sedare sitim jecoris, Choleraque calo-
rem.

DUO præcepta imprimis hoc loco traduntur. Ac primum quidem ut mustum cum persicis bibatur, aut sane persica simul cum musto exhibeantur. Mustum namque calefacit admodum, ebullitionemque in corpore efficit: sed persica ebullitionem hanc atque excalefactionem frigiditate sua cohibent & moderantur. Contra verò persicis, cum vehementius refrigerent, merito adhibetur mustum, quippe quod frigiditatem eorum, ne ventriculo noxam inferant, calore suo facile mitiget ac temperet. De persicis supra cap. 7.

Secundum vero, ut uvarum racemi cum nucibus edantur: quod de aridis potissimum & antiquis nucibus intelligendum est. Virides etenim ac humidæ per se salubres censentur: antiquæ vero & aridæ excellenter siccant, adeoque ob oleosam suam qualitatem prompte in corporibus accenduntur. Jure igitur uvarum racemi cum ipsis mandendi veniunt, ut qui exsiccationi atque inflammationi humiditate sua resi-

stant. De nucibus copiose supra.

Tertium deinde versu traditur, passulas sive uvas passas lieni officere. Ipsum enim communi ratione dulcium omnium! obstruunt atq; ledunt. Hinc Galenus in libro de attenuante diæta cap. 9. in hunc modum scriptum reliquit: Uvæ passæ si non sint adstringentes, lieni quidem & hepatis tumentibus non conveniunt: thoraci tamen ac pulmonis affectibus conducunt. Renibus etiam conferunt, quippe quos lavant & abstergunt, urinamque cient. Renes namque multa ad ipsos derivata humiditate mundant. Sed de his quoque supra.

Animadversio.

Non esse *Persicam* arborem eandem cum *Persea*, quicquid Columella, Nicandri interpretes aliive plurimi censuerint, Plinius, Galenus, Ætius, Ægineta existimarunt qui diversis capitibus de *Persica* arbore, & de *Persea* egere; *Persicam* arborem *μηλέαν πέρσικω* vocantes, *Perseam* vero *τερσίαν*. Variis autem nominibus, apud diversos vocatam *Persicam* reperio, nam & *μηλέα πέρσικη* à regione unde primo adducta est, & *ῥοδακινών*, vel ut placet Suidæ *ῥοδακινέα* ab insula Rhodo in quam à Perside translata fuit, & *δωρακινόν*, seu *δωράκιον* appellata fuit, non satis nota origine: forsan vero ἀπὸ τῆς δῶνε sic dicta est, à magnitudine, quod palmum vel æquarent, vel implerent ejus fructus. Duracina tamen *Persica* definit Plinius libro decimo quinto capite vigesimo octavo, quorum corpus ligno adhæret, avellique nequit, quod nostris *Pessis* & *Myre-*

Nomé.

Duracinum
quid
sit.

cotonis accidit, quamvis alii à solidiori, compa-
ctiori, duriorique eorum carne deducta malint.
Enimvero placet Jano Cornario libro secundo
commentariorum medicorum capite secundo, &
in Dolabella ad capit 81. libr. 1. Paul Æginetæ,
loco *δωρεκινόν*, *ρόδακινόν* ubique substituendum
esse, & apud Plin. atque Columellam pro *Dura-*
cenis, *Rhodacena* legendum, existimatque erro-
rem esse alicui semidocto imputandum, qui non
intellecta, nec alicui lecta *Rhodacenorum* appella-
tione in eam suspicionem venit *duracina* legi debere
ob *ossium videlicet duritiam*. Quæ quidem opinio
Mathiolo non arridet, nec Dalechampio, existi-
mantibus nullum errorem subesse, vel in Plinio,
vel in Ægineta. Ac certe ut de illa difficultate
sensum meum aperiā, credibile est Persicam
arborem à Græcis primo vocatam fuisse *μηλέα*
περσίκω, seu *περσίαν*, quod pro una eademque
arbore utraque sumeretur; dein vero à Rhodo
insula ubi ad florem tantum perveniebat *ρόδα-*
κίνηω, tandem vero sequentibus sæculis barbaro
nomine à Latino deducto *δωρεκινόν*. Priori appel-
latione usi sunt sunt Galenus, Paulus, Ætius, Ori-
basius: qui ut dictum est diversis capitibus *πρὸς*
μηλέα περσικῆς & *πρὸς τῆς περσίας* egerunt. Perseam
autem pro Persica arbore usurparunt Dioscorides
lib. 1. Nicander in Alexipharm. Plutarchus tra-
ctatu de Iside & Osiride, & inter Latinos Colu-
mella in horto. At vero *ρόδακίνης* appellatio nec
ita prisca, nec ita frequens, reperitur tamen
apud Scholiastem Nicandri in Theriacis, Suidam
in Dictionario, Simeonem Sethi in syntagmate,
Ætium libr. 13. capit. 118. Nicolaum Myrepsum
sect. 3. c. 95. & Psellum lib. 1. de victus ratione
c. de iis quæ ventrem citant. Quamvis autem

nonnulli sic dictam contendāt, vel à roseo rubro-
que colore, vel à rosarum odore, verisimilius
tamen est ab insula Rhodo potius sic vocatam
æstimare, quod Plinius lib. 15. capit. 13. notet à
*Perside sero in Rhodum translatam, proindeque à Ca-
tone non commemoratam.* Restat postrema appella-
tio quæ explicari commode nequit, nisi intelle-
ctis Persicæ arboris differentiis. Quatuor vero
Persicorum genera constituit Palladius in No-
vembrit. 7. *Persica, Armenia, seu Armeniaca,
Præcoqua, & Duracina.* *Persica* proprie ea sunt,
quæ hodie apud nos id nominis retinent. *Arme-
niaca* erant olim ex Persicis minima, ut docet
Dioscorides, eademque penitus cum *præcoquis*,
sic opinor à Romanis dictis quod citius quam
vera Persica maturefcerent; τὰ δὲ μικρότερα, in-
quid Dioscorides lib. 1. capit. de pomis, καὶ
μικρὰ δὲ ἀριστερά, ῥωμαίοις δὲ πραικόκια, quæ in gene-
re persicorum minora sunt & *Armeniaca* dicuntur,
à Romanis vocantur *præcoqua*: quibus quidem ex
verbis colligere licet *Armeniaca* à *præcoquis* mi-
nimè distincta fuisse, sed usu tandem venisse ut
Armeniaca defierint esse Persica, pomorumque
illud genus constituerint quæ nos vocamus *abri-
coqua*, Gallico nomine à Latino deducto, vel à
Græco βρεῖκοκκα, quo usus est Simeon Sethi in syn-
tagm. Nec opinor, *Armeniaca*, seu *præcoqua* à
Persicis defecisse melius demonstrari potest quam
ex Ægineta & Martiali, hic enim lib. 13. epigram.
46. sic habet.

Vilia maternis fueramus præcoqua ramis,
Nunc in adoptivis Persica cara sumus

Ille vero lib. 1. capit. 81. πραικόκια τέ χ' ἀβρικόκια,
καὶ ἀρμένια κρείττετα τῶν περισκῶν, *præcoqua, deracia,*

Cornarius & Mathiolus impro-
bantur.

Duracinae origo.

& Armenia, poma meliora esse Persicis asserit, manifestè *præcocia* à Persicis sejungens, quo loco quæri potest quid Paulus per *δραχία* intelligat: Cornarius legendum *ροδάκινα*, Mathiolus in capit. 131. libr. 1. Dioscoridis speciem esse Armeniaci pomi distinctam à Præcocio & Armenio arbitratur, uterque meo iudicio perperam: *ροδάκινα* enim nemo legerit, cum non esse distincta à Persicis, sed ipsamet esse Persica ipse fateatur Cornarius. Quod si ita est, quomodo Paulus dixisset Persica meliora esse Persicis? sane nescio. Quod etiam *δραχία* species sint Armeniacorum pomorum, nemo hactenus præter Mathiolum, idque sine auctoritate, vel ratione protulit. Itaque vel retinendum esse *δραχία*, vel *δραχίνα* emendandum duco, ipsaque omnino eadem esse cum præcociis majoribus, quæ in molem per insitionem accrescentes, distinguuntur specie ab Armeniis quæ quod sponte gignantur exigua sunt & parva Nomen autem *Diraciorum*, seu *Duraciorum* sumpserunt, ex insitione, seu ut rectius loquar, ex infoliatione arboris *Armeniaca* quæ fiebat in alia arbore crassi corticis, ac proinde durioris ligni, seu solidioris, parumque medullofi. Florentinus enim libro decimo Geopon. capit. 75. tres insitionis modos constituit; *ἐμφύλισμον*, *ἐγκατοπισμὸν καὶ ἐνοφθαλμισμὸν*, *infoliationem*, *insitionem* propriè dictam, & *inoculationem*, quarum quidem *infoliatio* fiat in arboribus crassi corticis; *insitio* vero in arboribus tenuis corticis intra medullam humiditatem habentibus. Fructus ergo arborum in arboribus crassi corticis insitarum ut solidiores erant ac duriores, sic crassiores, ex quo factum fuit, ut fructus omnes ex insitione

& cultura majores facti, *Duracini* à Latinis vocarentur, sic Plinio *Duracina* uva dicta est capite primo libro decimo quarto, quod crassior collo esset, visusque est Columella capite quadragesimo tertio libro duodecimo, *ollares* uvas & *humastos* cum Duracinis confudisse: sic *Duracina* appellata Cerasa quæ majora. Atque ex hac observatione primo colligitur apud Æginetam *δοράκινα* Armeniaca eadem esse cum præcociis majoribus, Armenia autem simpliciter dicta eadem cum præcociis minoribus, sicque duas tantum illic dari Armeniacorum malorum differentias, non tres, ut placuit Mathiolo. Secundo arguitur inde, *Duracina* Persica proprie esse quæ ex insitione majora evaserunt, seu quæ ex arboribus insitis progignuntur: quapropter Martialis ea vocat *Adoptiva*, quibus apud Romanos gratiæ & pretii palma fuit, cum singula poma trecentis nummis venderentur: hoc est septuaginta quinque assibus, si credimus Budæo libr. de asse, propter quod etiam immensum pretium, ab eodem Martiali *Cara* dicta fuere. Atque hoc nomine usi sunt in designandis pomis Persicis apud Latinos Columella & Plinius, apud Græcos Paulus Constantinus Cæsar Geoponicorum libro decimo, & Glossæ Græcolatinæ; in quibus tamen loco *δοράκινον*, *δοράκινον* est legendum.

Glossæ
emendatæ.

Verum præter has appellationes Persicis tributas, alias etiam nonnullas sortita sunt. Nam apud Athenæum libro tertio dicuntur *περσικὰ κοκκύμηλα* *pruna persica*, *δξύμαλα* quoque & *ἄδρια*; cumque proprie in pomorum sint censu, locum tamen obtinere inter nuces. Nam Macrobius Saturnali. libro secundo capite deci-

mo quarto ex Plauto & Suenio viro longe doctissimo, *persicum malum nucem molluscum* vocari ait; scilicet quod cæteris omnibus nucibus mollior sit.

Quod ad temperamentum Persicorum attinet, ea quidam in tertio gradu refrigerantium humectantiumque posuerunt, alii in primo, alii in secundo: *quod melius est factum*, inquit Simeon; quæ postrema sententia est Pauli libr. 7. minus tamen frigida censeri debent ob tacitum amarorem quo ipsa non minus quam arbor, prædita sunt: propter quem saporem, minimum quoque nutrire ipsa par est; cum omne quod nutrit, ratione suæ dulcedinis nutriat. Gal. de aliment. facult. cap. 19. facile corrumpi eorum succum parvumque & malignum esse asseverat. Addit Aegineta libro primo capite decimo octavo, *mali esse succi, acescere, facile corrumpi, deterioraque haberi præcoquis & Armeniacis.* Plura alia adjicit Simeon in eorum opprobrium, cui reluctari videtur Dioscorides, *Persica faciens ἐνσώμαχα ἡ ἐνκοίλια, stomacho & alvo accommodata*; Diphilo Siphnio *μέσως ἐνχυλα καὶ θρεπτικώ τε καὶ τοῖς μέλεσιν, succi mediocriter boni & plusquam mala nutrientis, habentur.* Plinio libro decimo quinto capite duodecimo dicuntur *Innocua & expetita ægris.* Manifesta in his auctoribus pugna, quam duplici responsione tolli posse existimo. Prima est eos qui stomacho commoda dixere Persica, habuissent rationem potius odoris quam succi: tanta enim odoris est illis suavitas, ut cardiacis subveniant, orisque fœtorem vitio stomachi factum emendent. Vidisse se Jul. Alexandrinus narrat libr. 10. salub. esu Persicorum sedatum fuisse continuum vomitum ex maris jactatione

Tempe.
Prs
cerfi-
orum,

Con-
tradi-
ctio
dilu-
git.

excitatum. Secunda responsio est eos qui boni succidixerunt Persica, locutos non fuisse absolute, sed relatè tantum ad olera, ex observatione Petri Hispani comment. ad caput Isaaci de Persicis. Notandum præterea est noxam Persicorum augeri, si post alios cibos sumantur, minus vero si ante cibos ingerantur, maxime ab iis qui frigido non sunt stomacho, sed æstuanti & fervido. In his enim ciborum appetentiam excitant, & fervorem extinguunt. Non debent autem assumi, nisi matura, continuo vinum superbibendo. Quamvis autem Salernitani mustum bibendum consulant, mihi tamen magis probatur cum Isaaco & Simeone vetus vinum odoriferum, quod per se tota sic ebibant, ut ab eo supererentur, ea enim ratione succi noxa retunditur: quod si ipsa vinum superent, periculum est ne in venas vini beneficio citius deducta celerius graviusque lædant. Proinde Simeon Sethi sedulo prohibet, ne post esum Persicorum aqua bibatur, vel cibaria acria superingerantur, quod serosum sanguinem patiant, febresque putridas gignant, longas & quæ difficulter solvantur. Vulgus Gallicum arbitratur nucleum Persici noxam eam auferre, quam pulpa infert, nec injuria sane; cum incidendi, detergendi, aperiendi, calefaciendi, siccandique facultate polleat. Sed ut dictum est vino generoso nihil præstantius; unde vulgare istud carmen per mensas jactari solitum,

Petre quid est pesca? cum vino nobilis esca.

Cæterum egregium præceptum tradit de esu Persicorum Actuarius libr. de spirit. animal. nutrit. cap. 6. his verbis. *Solent*, inquit, *Persica nisi facile alvum subierint in corruptelam abire*, ☉

cum humoribus una immutari, quoscunque tandem offenderint. Quamobrem quibus agre per alvum descendunt, consuluerim ego iis omnino, ut nec a quidem attingant, nisi quis temperamenti proprietate corpus affirmet libenter alimenta huiusmodi admittere. Hæc ille. Plura non addo cum repeti possint ex Plutarcho libr. de Iside, Athenæo, Dioscoride, Plinio, Simeone, Bruyerino, Jul. Alexandrino, Curtio, Hispano, &c. Porro multa hic disputari possent de uvis & de nucibus quarum meminere Salernitani, sed quis uvarum omnes differentias brevi commentario perstringeret, quæ non nisi justo volumine explicari possunt; Dodonæus historiam vitis & vini uno libro conscripsit, Jacobus Horstius opusculum de vite vinifera ejusque partibus edidit, Andreas Bacchius libris de naturali vinorum historia de uvis tam multa protulit, ut superfluum sit post tantos viros aliquid de uvis annotare. Interea notandum non propter uvas, edendas esse nuces, cum earum succus pravus & malignus quicquam addere bono uvarum succo non possit, sed propter nuces assumendos esse racemos ad edomandam earum malitiam, juvandam coctionem ac distributionem earum, ac denique retundendam noxam quam stomacho inferre creduntur. Plura inferius.

De Moris.

CAP. LVIII.

M *Ora sitim tollunt, recreant cum faucibus uvam.*

Animadversio.

Non ausim silentio prætermittere *Mora*, quorum arborem Parens meus Principis Alenſoni Caroli noni Chriſtianiffimi Regis fratris medicus quondam ordinarius inter ſua inſignia geſtabat in argumentum prudentiæ quæ necessaria eſt iis, qui ſe Regum principumque famulitio addicunt. Eſt enim *Morus* arborum ſapientiſſima, licet fatuæ & ſtolidæ nomen à Græcis per antiphrasim adepta ſit. Quod nimirum

Parens
authoris
Medicus.

Exacto nonquàm niſi frigore germinet arbos. *Urbanarum arborum omnium*, inquit Plinius, *noviſſima floret Morus*, *ſerotino germinatu ſe prodens*, *nec niſi exacto frigore*. Sed cum cœpit, in tantum *uni-verſa germinatio erumpit*, ut una nocte peragat, etiam cum ſtrepitu. Eſt autem dictum *Morum* à Græco *μόρος*, quod nonnulli ἀπὸ τῆς μωρίας per antiphrasim, deducunt, ego ἀπὸ τῆς μόρης, τῆς βρώτης designantis, quod *arboris flores ex villoſa congerie* conſtent; alii malunt dictum ἀπὸ τῆς μόρης, quod Cypriorum lingua ὄξων ſignificat, ſunt enim mori folia in ſummo acuminata radix cuſpidata,

Differentiæ Mororum duæ: alba in cibo minus nobilia & expetita, nigra quibus plurima ineſt gratia. Alborum arbos frequens ſeritur propter folia, quibus bombyces nutriuntur, hoc eſt vermiculi lanam ſericeam gignentis. Nigrorum planta ad uſum medicum, & ad alimoniam plantatur. Sunt autem mora matura quidem & dulcia modice refrigerantia, & humectantia

Genus.

Tem-
peries

multum - acerba vero & immatura - frigida sicca : dulcia ex stomacho facile ejiciuntur, ventrem humectant, & urinas provocant : jejuno stomacho assumpta, refrigerata prius in aqua frigida sitim auferunt, æstum & squalores ventriculi temperant, hepatisque fervorem extinguunt. Existimavit Avicenna mora frigida esse & humida, Isaac calida, Rhazes temperata, quas pugnantes sententias sic conciliandas docet Petr. Hispanus, ut ratione suæ substantiæ sint frigida, ratione suæ citæ conversionis temperata; eo sensu quo statuit Galenus oleum esse temperatum, quod cito convertatur pro natura rei admistæ; & denique calida esse comparatione facta ad immatura: pari etiam modo convenit inter eos qui mora laxare, quique alvum stringere statuunt: matura enim laxant, immatura adstringunt.

Vfus in
cibo.

Cæterum mora esitantibus duo præcepta sedulo observanda veniunt. Primum est ut stomacho vacuo & mundo committantur; alias corruptioni obnoxia sunt ac putredini, induunt facile naturam eorum quibus commiscuntur. Alterum est ut ingerantur ante alios cibos, ne diu restitent in stomacho, mora que putredinem primo acquirant dein aliis impertiant cibis. Nec quemquam morari debet Horat. 2. sermonum scribens salubriter cum degere

Nigris qui prandia moris

Ficiet.

Quo enim sensu verba illa accipienda sint, superius admonui.

Nec prætereundus est usus ille mororum à Salernitanis commemoratus recreandi fauces & uvam. Is autem maxime dependet ex facultate

adstringenti, siccanti, & refrigeranti, quod intelligendum est ubi indicatio adest reprimendi & percutiendi humores à capite, vel aliis partibus ad guttur affluentes, quo tempore usurpanda sunt mora immatura & acerba. Quoties vero impacti humores & fixi digerendi & consumendi sunt, cavendum ab immaturis, ad matura autem confugiendum, quæ benigno suo calore atque humiditate, & sedare dolorem, & diaphoresin promovere, & duras tensasque partes emolliere possunt. Cætera repetantur ex Athenæo, Mizaldo, Jul. Alexandrino, Porta, Plinio, Curtio. Unum addo in mororum commendationem & salubritatem. Refert Hegesander sua ætate intra viginti annorum tempus cum mori fructum non tulissent, tantam podagræ pestem omnes invasisse; ut non homines tantum, verum & pueri puellæque ac eunuchi & mulieres quoque eo morbo laborarint: nempe quod eo fructu ventriculum & jecur non refrigerassent, nec sanguinem suo sero purgassent, quod moris deturbari & evacuari notant Arabes.

De Ficibus.

CAP. LIX.

- ” **P**ECTUS lenificant ficus ventremque relaxant;
 ” SEN dentur crudo, seu cum fuerint bene co-
 ” CTA.
 ” NUTRIT & IMPINGUAT varios curatque tumores.
 ” SCROPHA, tumor, glandes ejus cataplasmate cedunt.

Iunge papaver ei, confracta foris trahit ossa.

Ficum
facul-
tates.

Actius
l. 15.
c. 5.

Hic duæ ficuum cataplasmatibus modo imposi-
tarum facultates referuntur. Ac prior
quidem, quod cum aqua, sive alio quopiam
convenienti liquore decoctæ humidæque impo-
sitæ, scrophulas, glandes atque tumores discuti-
ant. Per scrophulas vero, quemadmodum do-
ctissime à Jano Cornario in capit. 8. lib. 1. Macri
scribitur, Latinis non recepto adeo vocabulo,
strumæ intelliguntur. Videtur autem ex Græca
voce factum esse. Sicut enim Græci *χοιρίδας*
appellant, quas nos strumas dicimus, sic visum
fuit huic, qui primus scrophas appellavit eos
glandularum circa collum ac guttur tumores,
Græcæ vocis etymon exprimere, *χοιρίδας* enim
ἀπὸ τοῦ χοίρου appellatæ sunt, hoc est à porcis
ac suibus: vel quod Avicenna 3. 4. tract. 2. cap.
9. teste, ob edacitatem haud raro circa hoc ani-
mal reperiantur, vel quod earum figura porcis
plurimum adsimiletur. Per Glandes accipien-
dus hoc loco abscessus, ut Cuidoni Cauliaco pla-
cet, utcumque mollis, unicus, mobilis & se-
paratus à partibus circumjacentibus: in emun-
ctoriis plerumque nascens: talis enim à glandis
forma quam præ se ferre videtur, nomenclatu-
ram accepit. Lege Jo. Taguitium lib. 1. institu-
tio. Chirurg. capit. 13. Porro per tumores quæ-
libet inflationes in quavis corporis parte exortæ
intelligi possunt. His enim omnibus curandis ac
maturandis ficus in aqua cum momento aceti,
ut penetrationem earum adjuvet, decoquendæ
sunt, donec mollescant, mox liquore per co-
lum transfuso, ficus ipse in mortario contunden-
dæ, ac cum eodem rursus cataplasma informan-
dum.

dum. Cataplasma autem proprie medicamentum vocatur, quod è plantis viridibus contusis, vel iisdem ad mollitudinem usque in aqua decoctis componitur: id quod innuitur etiam vulgato versiculo:

Tunc cataplasma facis, cum succum ponis & herbam.

Posterior vero facultas; quod cum papavere impositæ ficus fracta extrahant ossa. Quo sane loco erraticum illud papaver intelligendum est, quod in arvis passim nascitur flore rufo, & capite pollicaris unguis magnitudine. Pueri in Scholis *ἑχέουρον*, id est, atramentum librarium ex contritis florum foliis conficere solent. Dioscorides libro primo capite centesimo quadragesimo secundo, de foliis ejus privatim testimonium præbet, quod cum ficibus cataplasmatibus modo imposita ad extrahendum ossa fracta conducant. Sed adscribam ipsius verba *Ἀνάγινε δὲ ὁ ταυδὸς καὶ ὅσα σὺν μῆκωνος ἀρχλας φύλλοις*, id est, Grossi cum sylvestris papaveris foliis ossa extrahunt.

Vermiculos, veneremque facit, sed cuilibet obstat

Duo hic traduntur effectus ficuum. *Primo* namque ex largiore ipsarum usu pediculorum multitudo provenit: quod de iis potissimum intelligendum est, quæ, ut refert Galenus libro secundo de aliment. facult. capite octavo, & post hunc Avicenna 2. Canon. capite 283. maturæ prorsus ac siccæ sunt: quandoquidem sanguinem non admodum bonum sudoremque multum gignunt. *Deinde* vero ad Venerem irritant. Excrementitiæ enim sunt, & inflationes pariunt, quibus vir-

ga erigitur, & Venereæ roborantur vires. Plura supra.

Animadversio.

Laus ficum.

Ficus simplicis vitæ principium fuit, propterea magnus ejus usus & gloria apud antiquos. Ananio ficus dictæ sunt τ̃ χειτὴ χειροδίστραι, *aut meliores* Homero γλυκέραι καὶ ἀγλαόκαρποι. Pausaniæ ἱερὰ. In conviviiis Lacedæmoniorum quæ Phidia vocabant, singulis convivarum mensis ficuum aliquot minæ destinabantur: nec enim sine eo cibo edere volebant, qui ex mitioribus primus inventus fuit. Veteres, ut dulces anni dies à dulcibus auspicarentur, Calend. Januar. caricas & mella amicis ac propinquis elargiri solebant. Athenienses locum in quo primum repertam ficum aiunt, *sacram ficum* appellabant, fructum vero *ἡγυπῆεον* quoniam in ea primum inventus sit cibus domesticus. Ex Græcis eruditissimi privatim volumina ejus laudibus dicarunt, ut propterea mirum non sit, si tam effuse Plinius in illius prædicationem decurrat. Nolim autem hic omnes fabulas commemorare, quæ de ejus nomine circumferuntur, dictam à fecunditate Latini auctores volunt, à Sycea ex Titanibus uno

Nomē

Genus.

συκον Græci. Fici genera duo, sativum, & sylvestre, quod à Græcis συκὴ ἀχία & ἐειρεός, à Latinis *Caprificus* appellatur. Fructus quoque duplex: immaturus qui ὄλωδος, nobis *Grossus* dicitur; & maturus qui si recens & viridis, ficus propriè; si desiccatus, ἱχάς, seu *Carica* vocatur, pinguis etiam dicta; quod si maturitatis falsam speciem prætendat, φάληκτος appellationem sumit. *Psytalia* est quæ ne-

que recens, neque arida, *Iscaoptes* quæ sale condita ex Cratino. Ficum fundum Artici *umbilicum* vocant, folliculum *grumam* ? grana *κρυγαιμίδας* & *frumenta*; succum, *lac*, lachrymas. fauciatae arboris *opon*, quod generaliter multi ad arborum omnium lachrymam protendunt: decoctum, *Syrium* & *Sycion* Ficum generum ingens, tam apud Græcos, quam Latinos numerus, uti in alia arbore tot reperire non sit: nam & figura & colore & magnitudine differunt, regionibus quoque & provinciis, Auctorum denique ipsis nominibus, quæ omnia methodo & ordine digesta legi possunt apud Curtium libr. 24. hortorum. *Ficus* primo ordine calefaciunt intento, desiccant medio primi, quod de *caricis* est intelligendum, nam *virides* propter admistam humiditatem facultatis sunt imbecillioris. Certe quanto longinquior est ficus à maturitate, tanto minus calida est, sed crassarum magis partium, cum matura & sicca partium quandam tenuitatem obtineat. Quæ *pinguis* existit, concoquit magis; quæ gustu acrior, potentius extergit, & digerit.

Tempe-
ries.

Olim tam recentes, quam passæ ficus panis & obsonii vicem habuerunt, eoque cibo prisci Athletæ vires aluerunt, priusquam Pithagoras eos ad carnes transtulisset. Sole siccatis & sale conditis, casei loco etiam vesci excogitatum. Nec injuria profecto, cum minus quam cætera poma mali sint succi, cum ventrem cieant ac facile exeant, cumque satis mudent & purgent. Medicinæ Princeps Galenus ut salubrem vitam degeret, ab omni fugaci poma à 28. anno ad senectam usque abstinuit, exceptis exactè maturis ficibus ac uvis. Nutriunt ergo abundè, sed

Vsus in
cibis.

adstrictam & robustam non efficiunt carnem; ut panis & caro, sed mollem & laxam, simulque ventō ventriculū implent, nisi probe concoquantur. Compertum est vinearum & ficuum custodes quos Græci *συκαρπὲς* vocant, cibatu liberaliori ficuum obesiores effici, sed postea molem illam corporis facile collabi atque detumescere. Tria autem cum in ficu reperiuntur, *cortex*, *semen*, & *caro*; cortex, quia ficcus, ita coctū durissimus existit, semen coctionis expers est, sola caro ut solutu facilis sic coctioni ac nutritioni accommodatior. Inter ficus vitia, pediculorum generatio recensetur, quæ ideo fit, vel quia in impuris corporibus putrent ficus, vel quia subtilem sanguinem in puris corporibus producentes, faciunt ut ejusmodi sanguis ad exteriores partes cito feratur secumque quidquid est humoris putrentis vel pituitosi trahant, unde postea pediculi generantur. Quod autem primò observant Salernitani, ficus lenire pectus, id omnibus perequè non probatur. Eas enim voci contrarias Demetrius Sceptius voluit, consuluitque vocis studiosis ut iis abstinerent, exemplo Hegesinactis Alexandrini historiarum scriptoris, qui cum à principio pauper esset, Tragædiarum optimus actor evasit, quod ficibus per octodecim annos abstinerit. Verum cum tenuandi facultate & incidendi, digerendi ac abstergendi eximia polleant, certum est earum esu *εὐστροφία* procurari: deinde vero si ea quæ renibus conveniunt, pectori quoque accommodata esse constat, cum arenulas è renibus educant ficus, urinariosque meatus expurgent; expurgando quoque thoraci erunt idoneæ. Cætera patent ex commen-

Pediculos
generant
ficus.

tario, & ex autoribus à me laudatis, legere poteris aliquot problemata de ficubus apud Plutarch. in sympof. & multa adagia apud Erasmum in Chiliadibus.

De Mespilis.

CAP. LX.

Multiplicant miſtum, ventrem dant Mespila ſtriſtum.

Mespila dura placent, ſed mollia ſunt meliora.

DUæ Mespilorum utilitates hoc loco recenſentur. Una quidem, quod miſtum ſive urinam multiplicent atque augeant. Quod certe non primo & per ſe ac propria ſui ratione efficiunt, ſed ex accidenti. Fæces enim comprimendo indurant, quo fit, ut ventris humor ad veſicam diſtribuat. Quinetiam ratio adſignari poteſt ſimilis illi, quæ eſt apud Hippocratem Aphoriſ.lib. 4. Aphor. 83. Miſtio noctu plurima facta parvam ſignificat dejectionem. Quoniam, ait Philotheus, multa & magis conferta diſtributio facta eſt in jecinoræ, & alio derivata eſt materia, ideo multæ urinæ fluxerunt, parum autem ſtercoris; & è converſo ſi multa ſtercoris dejectione fiat, pauca erit urinarum excretio eadem de cauſa: nam parva diſtributio facta eſt, & ideo etiam parum urinæ, multa autem per ſtercus dejectione, quoniam in ventriculo manet humidum. Altera vero, quod ventrem detineant: idque præſtant maxime qualitatis ratione, quæ ineſt iſtis

Al. Eſcul.

Miſtio. nocturna.

acerba admodum & styptica. Ex quo infertur hoc loco, mespila dura placere, quippe quæ ob adstrictionem alvo fluenti in cibo accommodatissime exhibeantur: sed mollia esse meliora, ut quæ magis nutriant, & alvum minus sistant. Illud porro neminem latere debet, omnibus huiusmodi parce vescendum esse, non autem affluenter, ut pyris, persicis, ficibus uvis, & similibus. Nullo enim ipsorum ut alimento, sed ut medicamento potius indigemus. Quod satis quidem colligitur ex saporis acerbitate, & duritie substantiæ, ut quæ præterquam quod tardius in arbore maturitatem consequuntur, minus etiam quam ut edi queant mollescunt. Atque hac sane de causa priusquam edantur, reponi solent donec emolliantur. Sic enim quamplurimum ex acerbitate & stypticitate amittunt, & in cibo suaviora fiunt.

Animadversio.

Tem-
peries.

Gyral-
di er-
ror.

PAUCA de Mespilis annotanda habemus cum Galeno teste lib. 2. de facult. aliment. cap. 25. non ut alimento, sed ut medicamento potius Mespilis indigeamus. Si quis tamen eorum facultates scire velit, eas breviter ex Simeone discat. *Mespila*, ait, *matura nonnihil caliditatis participant; immatura vero, frigida sunt stupere faciunt, ventremque sistunt.* Male autem Gyraldus vertit stupere faciunt, *συσώδῃ* enim, ut habetur in Græco, adstringentia seu obturantia significat. Sed vir doctus mendum latere existimavit in Græco & loco *συσώδῃ*, *σφύρα* legi debere quemadmodum apud Hippocratem, Galenum, Paulum

& *Ætium* legitur, quæ vox *acerba*, *austera*, *dentes obtupescere factentia* designat. Utitur tamen Galenus verbo *συμπερ* in explicanda mespili natura, libro secundo de aliment. facult. Isaac dicit. particul. mespila frigida & sicca in primo gradu constituit; eaque si edantur, ante cibum ingerenda, quod habeant vim stomachum roborandi vomitumque compescendi, quæ verba Hispanus sic explicat ut debeant cum per modum medicamenti dantur, ante cibos assumi, cum per modum alimenti, post cibos quia eos faciunt descendere. Gratia autem in mollitie eorum est, aliàs edendo non sunt. Vix autem mollescunt in arbore sed subterni paleis solent. Cruda minus salubria, cocta magis. Apponuntur autem vel ad ignem ut poma alia, vel decoquuntur in vino adjectis cinnamomo & saccharo, vel friguntur cum butyro recenti & secundis apponuntur mensis, edulio satis suavi. Parantur etiam in panificium cum saccharo ad robur ventriculo conciliandum. Cum autem mespila alvum constringant, mirum est urinas movere eorum semina in pulverem contusa: Certe Brasavolus expertum se dicit pulvere eorum seminum lapillos è renibus vehementer ejici, urinas cieri, vesicæ lapidem minui: eorumque auxilio Petrum de Argenta plures quam sexaginta è renibus lapides minxisse, & Andreæ Rhodo adeo lapides renum comminutos, ut in pulverem redacti sine dolore exirent.

Persuaderé cupit, credat Iudæus Appella,

Non ego

Qui Hippocratis & Galeni doctrina imbutus, & in Parisiensi schola institutus, frequentique ex-

Brasav.
volo
non fi-
dendū.

perientia rerum magistra instructus, nullum esse
medicamentum comminuendis renum vesicæque
calculis cognovi, quos etiam adeo duros soli-
dosque interdum deprehendi, ut instrumenta fer-
rea lithotomorum, vel frangere soleant, vel
hebetare. Quod dictum volo, tum contra eos
qui arcana quædam sese habere ad calculos in
vesica frangendos impudenter jactitant, tum ad
monendos eos qui calculo laborant, ne ejusce-
modi impostoribus fidant, eorumve medicamen-
tis erodentibus & exedentibus: sed tempestive
perito lithotomo se committant, cum non sit
huic morbo præsidium aliud. De differentiis &
speciebus Mespili consulere potes Dioscoridem
lib. 1. cap. 133. Theophrastum lib. 3. hist. plant. c.
29. Plinium lib. 15. c. 20. Brassavolum comment.
Aph. 20. lib. 2. Hippocratis, Mathiolum ad Diof-
coridem.

*De quibusdam Aromatis ex plantis de-
sumptis ac primo de Pipere.*

C A P. LXI.

Quod piper est nigrum, non est dissolvere pi-
grum,

*Phlegmata purgabit, concoctricemque juvabit.
Leucopiper stomacho prodest: tussique dolorique
Viile, præveniet motum, febrisque rigorem.*

Agitur hoc in loco de triplici genere piperis
longo scilicet, albo, & nigro. Et fructus
quidem, ut lib. 8. cap. 42. de simpl. med. fac,

Galenus memoriæ prodidit, nuper admodum germinantis arboris, oblongum est piper: maturæ humiditatis ejus indicium est, quod facile repositum perforetur, ac non protinus mordicet, sed post paulo incipiat, verum plusculum duret. Fructus veluti acerbus immaturusque, album est piper, nigro quidem acrius. Nam illud jam quasi superassatum est, & super exsiccatum. Longum quidem piper, μακρόν Græci, album λευκόν, nigrum μέλαν πείπει vocant. Sane prioribus duobus versibus tres nigri comprehenduntur proprietates.

Prima, Quod in dissolvendo non sit pigrum, hoc est, crassos, glutinosos ac frigidos humores flatuososque spiritus egregie discutiat. Valenter enim tum excalefacit, tum desiccet, ordine nimirum tertio completo.

Secunda, Quod phlegmata expurget: viscidam enim pituitam, quæ in interiore corpore, nempe in thorace, pulmone & intestinis residet, concoquendo atque extenuando dissipat, expellitque.

Tertia, Quod plurimum adjumenti concoctioni adferat facultati. Hoc ipsum Dioscorides etiam libro 2. capit. 145. his confirmat verbis: Somnum inquires, & appetentiam cibi conciliat, concoctionem adjuvat: utimurque ob id eo ad intinctus. Porro ad eum usum melius est longum: quippe quod Galeno libr. 4. capit. 10. de sanitate tuenda teste, flatuosi spiritus crassitudinem solvit, & quæ in præcordiis pigra cessant, ad ventrem depellit, & concoquendis, quæ sumpseris subvenit. Posterioribus duobus versibus quinque albi piperis referuntur utilitates.

Prima, Quod stomacho conferat : ipsum enim ut Galenus eodem quo antea loco testatur, supra duo reliqua genera roborat.

Secunda, Quod linctu potuque tussientibus opituletur : præsertim si ex frigido & crasso humore tussis evenerit : eum namque piper album calefacit, incidit, dissolvit. Pari modo & cunctis aliis frigidis, & pituita ortis pectoris vitijs succurrit.

Tertia, Quod dolori subveniat, idque intelligendum vel de dolore pectoris, ut jam dictum est, vel de dolore flatuoso. Potum enim cum melle & recentibus lauri foliis, flatuosos spiritus & tormina discutit.

Quarta, Quod præsumptum febrium accessiones, sive exacerbationes, *παροξυσμοί* Græci vocant, avertat, & hoc quidem in febribus frigidis. Earum namque materiam excalefaciendo quodammodo dissipat & expellit.

Animadversio.

Aroma materia est, *luxus è cunctis maxime super-
vacui*, ubi scilicet commendando corpori, non condiendis cibis, aut castigando aëri transfertur. Magnum tamen in odore momentum est cum transeuntes invitet etiam aliud agentes. Quibusdam quoque visum fuit eo nutriri posse animalia, quam fabulam supra nos diluimus Aristotelis auctoritate. Verum tamen locum habuit inter condimenta odor, cujus solius gratia multæ plantarum partes mensas nostras exornant, idcirco dicta *Aromata* quasi suavolentia, ab *ἀρωματίζω*. Olim simplex erat sine condimento, sine falsa-

Noxæ
aroma-
tum.

mento, sine odoramento cibus : Nobis sine peregrino sapore non sapit. Advehimus ex Arabia, orbe novo, & utraque India odoratas merces ingentibus emptas pretiis, immensis periculis partas : eo scilicet consilio, ut carius graviusque ægrotemus, vitæ nostræ jucundo veneno insidiamur. Acute quidem, ut omnia, Plinius dixit *odorum fragrantiam illico expirare ac suis mori haris*, quod utinam tam vere asseri posset de vitis ab odoratis condimentis inductis, ut nimiram expirarent illico, nec tam acriter constanterque durarent. Vix sufficiunt tabernæ recondendis asservandisque aromatis, vix navigia hujuscemodi mercibus advehendis paria sunt, & ipsa mehercule naturarum, satiandæ hominum libidini impotens, rerum aromaticarum inopia videtur laborare. Has tamen terræ divitias in luxum nobis natura non explicavit, sed nostra libido & corruptrix morum gula, quæ nisi Medicinæ salubribus præceptis frenaretur, in perpetuam ægritudinem vitam nostram præcipitaret. Itaque Medicina provisum fuit ne aromatum usus perpetuo noxius foret : sed tali administraretur moderatione ut pro remedio esset languentibus, valentibus pro alimento. Hinc enim non tantum adlubescencia cibi major summentibus oboritur, & ventriculo amplexandi cibi aviditas major : sed & reparatio spirituum celerior, assumpti alimenti distributio faciliior, conservatio melior, tutior assumptio, perfectior elaboratio. Conditus enim cibus suaveolenti aliquo aromate arctius à ventriculo excipitur, tum ipse odore suo intro delatus emendata succorum malitia securum corpori alimentum præbet, non modo non facile putrescibile, sed etiam aliorum prompte putrefactionibus occurrens. Quapropter

Vfus
aroma-
tum.

Dioscorides cum duos esse præcipuos Medicinæ scopos animadverteret, sanitatis conservationem, & morborum curationem, *materiam Medicam pertractaturus*, inquit Caspar Bauhinus, *censuit præstantius esse valetudinem conservare quam amissam recuperare quare ab illis exorsus est. At tum nihil sit*, inquit, *quod tam valetudinem conservet*, quam spirituum calorisque nativi resectio, ea quæ cito hæc præstare queant, præponit, ejusmodi autem sunt aromatica. Ex quo tamen observare est, Piper & Zingiber, de quibus acturi sumus inter Aromatica à Dioscoride reposita non fuisse, sed inter oleracea & acrimoniam habentia: non quod duceret ea ex aromatum censu eliminanda, sed quod majorem eorum in culina quam in Medicina usum observaret. Nec sane injuria cum teste Valerio Cordo, *hæc duo inter omnia aromata plurimum acrimonia & minimum aromaticitatis*, ut ipse loquitur, *habeant*. Licet autem concoctrici facultati plurimum adjumenti adferant, & crassiora edulia reddant salubriora, quia tamen calida sunt ac subtilia, caloremque nativum nimis excitant, primigeniumque humorem dissolvunt, eorum usus moderatus esse debet, senibusque potius quam juvenibus, pituitosis quam biliosis, hyemali constitutione verius quam æstiva familiaris magis. Gaudet certe insitus membris omnibus calor influenti quo foveri ac recreari possit. Is autem idoneo nutrimento immiscetur, cui devehendo inserviunt odorata, simulque emendandæ ejus pravitati à qua alias proveniunt humorum excrementitiorum & malignorum exurgeret. Experientia quotidiana testatum habemus syncope laborantes odorum fragrantia excitari, coquosque frequenter igni assistentes,

& odorem ciborum haurientes minus ægrotare,
& esurire minus. Sed hæc de qdoratis generatim
dicta fufficiant.

Venio ad Piper quod nativum patriæ suæ no- Piperis
men non exuit : dicitur enim Græcis *πίπρις* & nomē.
à Latinis Piper; in cujus describenda historia vete-
res omnes hallucinati sunt, Dioscorides, Theo-
phrastus, Galenus, Philostratus in vita Thyanei,
Plinius, alii, necnon ex recentioribus plerique.
Unus ex priscis Arrianus in periplo maris Erythræi
mihi visus est regionem, ex qua piper olim adve-
hebatur, descripsisse. Ea autem est Malabarica
piperis & malabathri ferax, ad quam navigatum
fuisse, *διὰ τὸν ὄγκον καὶ τὸ πλῆθος τῆς πιπέρως καὶ τῆς*
μαλαβάθου, tradit idem Arrianus. Imo vero con-
vehi piper *Cotianaricum* addit, quod diver- Locus
sum non est à *Calecutiano*, sic vocato à Calecu- natalis.
tio Malabaricæ regionis Metropoli. Decepti ita-
que veteres in assignando piperis loco natali,
quem Plinius libro duodecimo capite septimo, &
Philostratus libro octavo de vita Apollonii, ca- Arbo-
pite primo, Caucasi montis partem Erythræo ris fi-
mari obversam, esse arbitrantur. Lapsi quoque guta,
in describenda arboris formâ piper ferentis, quam
Junipero Plinius, Philostratus Agno similem fa-
cit, cum re vera alia figura pingatur à Clusio
exoticorum libro decimo capite decimo nono,
Garcia ab horto lib. 1. histor. aromatum cap. 22.
Christophoro à Costa cap. 16. lib. aromatum,
Ludovico Vartomanno lib. 5. cap. 14. & lib. 6.
cap. 19. Joa. Fragoso cap. 12. historię aromatum,
Auctore Anonymo Geographię Nubiensis septi-
ma parte secundi climaris, Lerio cap. 13. histo-
riæ Americanæ. Hallucinati præterea sunt in sta- Diffic-
tuendis piperis differentiis & ejus collectione. rentiæ.

Nam Plinius *longum* piper quod Græci μακρόν vocant, credit esse siliquas piperitidis arboris tostas sole decerptasque priusquam dehiscant : *candidum* vero seu λευκόν, semen esse siliquis illis contentum, sed nondum tostum solibus ; *nigrum* denique seu μέλαν καὶ κοινόν idem esse semen, tostum sole, & calore rugisque mutatum, adeout ex Plinio ejusdem arboris sit fructus triplex illud piper ; cum è diversis arboribus producat. Constat enim *longum* piper ab arbore produci quæ non plus habet similitudinis cum arboribus *candidum nigrumque* piper ferentibus quam faba cum ovo, inquit Garcias. At inter plantam quæ piper nigrum & eam quæ candidum parit, tam exigua est differentia, ut à solis incolis discerni possint ; solus fructus discriminat, quemadmodum apud nos uvæ maturæ vitem albas uvas ferentem & nigras. Quis autem Philostrato crederet profitenti simias piperis esse vindemiatrices, easque propterea maximi ab Indis fieri, & adversus leones defendi ? Fabulam qui volet repetat ex ejus loco supro citato ; nobis enim figmenta illa non arrident. Satius est inquirere, num fabulosum sit illud, quod de ea arbore narrat Auctor citatus Geographiæ Arabicæ ex relatione Hachi filii Charri, ut habet auctor notarum Arabicarum in Garciam, vel ut vertunt Gabriel Sionita, & Joa. Hefronita Syriacarum, & Arabicarum litterarum interpretes Regii Parisienses, ex auctoritate filii Chordadebe. Is ergo prodit, inclinari & inflecti folia ejus arboris super racemos dum pluit, eosq; defendere à pluvia, attolli vero & removeri folia à racemis cessante pluvia, neque sese inclinare, nisi rursus imber deciderit. Cujus rei rationem ut reddamus, notandum pri-

Collectio piperis.

Proprietas ejus arboris, mira.

mo est ex eodem Geographo, singulis foliis singulos racemos piperis protegi, sicque ramos disponi, ut inter duo folia unus racemus constitutur: dein vero observandum ex Clusio quodlibet folium binas uncias latum esse & quatuor longum, satis tamen tenue esse: habereque excurrentes quinque nervos quorum medius & crassus non minus quam ipsa planta sarmentosus sit, hoc est minimè fibrosus & solidus, sed rarus & fistulosus. Quo posito nemini mirum videri debet, si tam magna parumque firma folia fructibus imposita, adveniente pluvia fatiscant, & flectantur in racemos quibus directè superposita sunt: quodque cessante pluvia denuo erigantur recurrente scilicet & implente cavos foliorum nervos spiritu calido, soleque una cum humore folium ipsum sursum alliciente. A qua forsitan plantæ proprietate desumi aliqua ratio potest, cur piperitidem arborem à Græcis vocatam *ἀγνον*, τὰ τε ἀλλὰ καὶ τὸν κόρυμβον ἢ καρπῶν, hoc est *castam ac puram cum partibus aliis*, tum maxime *fructuum racemis* referat Philostratus. Cum enim racemi folio velut veste semper tegantur, non video quomodo sordidi esse possint, mirarer potius si non essent perpetuo mundi & nitidi. Atque in eo admirabilem naturæ providentiam, satis suspicere non possum, quæ ne virtus hujus aromatis in calore & eximia siccitate consistens, humore nimio ac frigore aquarum exolesceret, tutum & securum voluit esse hunc fructum ab injuriis pluviarum, & aëris humentis vitio, folioso isto & naturali munimento.

Cæterum piperis differentias plures non recenseo, quam quæ à veteribus cognitæ, & in usum quotidianum usurpatæ sunt, quid enim comme-

Tem-
peries
piperis.

Cur pi-
per
non fit
vene-
num.

An pi-
per fri-
gidum.

morarem *Canarinum*, *Aethiopicum*, *Indicum Occidentale*, *caudatum*, *Capficum seu Americanum*, *Guineum*, *Brasilianum*, *Indicum Avicennae*, cum nobis usui non sint? Temperiem piperis explicō, quod valenter excalefacre & desiccare habemus ex Galeno 8. simplicium. Ex Arabibus nonnulli calidum & siccum ad quartum usque gradum esse aiunt, quo fit ut quidam quærant, cur calida in quarto gradu sicut piper, venena non sunt quemadmodum quarti gradus frigida, curve piper veluti euphorbium deleterium non sit, quam quæstionem legere potes apud Petrum Hispanum commentario in Isaacum. Potior tamen eorum est sententia, qui piper calidum & siccum ordine tertio faciunt. Nec enim Empirici audiendi sunt, aut spagyrici qui piper frigidum arguunt, aquamque ab eo elici quæ tertianis febribus opituletur. Quercetanus in Diætico ait piper aromata cetera vincere salubritate & temperie minusque aliis excalefaciens esse nedum incendens. Quod enim acumen & acrimonia in pipere gustu deprehendatur, *proficiscitur*, inquit, *ex sale ejus aronico, subtili, penetrante, attenuante, incidente & dissolvente, à qua tartarea omnia & viscida ex ventriculo, aliisque partibus soluta facile deturbantur.* Addit multos hodie in præstantissimum & promptissimum tertianæ febris remedium habere oleum quod chymicâ industriâ ex pipere elicitur: *cujus aliquot gutta cum idoneo liquore exhibita tartarum in quo seminarium morbi continetur, dissolvant, ac solutum per urinas aut sudores discutiant.* Quæ philosophandi ratio veteribus omnibus Medicis ac philosophis omnino est adversa, apud quos nemo extitit, qui piper eximiè calidum non adstruxerit. Profecto veru-
stissimus

Aſſiſſimus Medicus Philo apud Galenum lib. 9.
 de compoſ. Medica ſecundum locos ob flam-
 meum fervorem piper album ænigmaticè voca-
 vit πυρῶδες ἀπ' ἡρόν, quaſi *ignitum candidum* dicas,
 aut *candentem flammam*. Andromachus vè ſe-
 nior elegiaco carmine, quo Theriacam ex viperis
 deſcribit apud Galenum libro primo de antidotis,
 idem piper ἀγλαίῳ appellavit, non tam à nitore
 quem habet, quam ab ipſo calore; alluſione ſcili-
 cet fac̃ca ad Aglaïam quam Heſiodus in Theogo-
 nia ſcribit Vulcani eſſe uxorem. Vocans ergo An-
 dromachus piper Aglaïam ſeu uxorem Vulcani,
 tacite innuebat piper cum igne maximum ha-
 çere conſortium & arcta neceſſitudine invicem
 eſſe conjuncta: quod miror nec Galeno in men-
 tem veniſſe, nec Cornarium ſuboleſciſſe, dum
 locum illum exponerent. Cum autem piper tri-
 plex ſit, non ſatis inter omnes convenit, quodnam
 genus calidius habeatur. Dioſcorides l. 2. c. 89. Quod
genus
cali-
dus.
 Theophraſtus 9. hiſt. ſtirp. c. 22. & Plin. l. 12. c.
 7. *nigrum* piper σμύττεον τὸ λευκόν, *acrius can-*
dido faciunt; Galenus vè 8. ſimplicium & lib.
 9. localium cap. 4. *album acrius quam nigrum*
 conſtituit; quod veriſſimum eſſe hodierna expe-
 rientia teſtatur. Habuit rationem guſtus Gale-
 nus, alii coctionis: cum enim crederent album
 piper à nigro differre ſola torrefactione per ſolem,
 arbitrati ſunt toſtum ſole piper & omni ſuperflua
 humiditate exhaustum validius candido nonnulla
 adhuc humiditate ſcatenti. In quo ſane illis par-
 cendum eſt veram piperis hiſtoriam ignorantibus. Dioſco-
 Quapropter inſignem errorem apud Dioſcoridem
 eſſe non diſſiteor, dum ſcribit, τὸ μακρὸν ἐπιτεταμέ-
 νον τῇ δυνάμει καὶ ἐπὶ πλεονεξία διὰ τὸ ἄωρον καὶ ἐπὶ τῷ δυνάμει εἰς
 τὰς ἀπὸ δόξης καὶ ἐνδυνάμει δυνάμει; piper longum in-
 datus.

tensa mordacitate preditum esse, & subamarū quoniam immaturum, antidotis iisdem & Theriacis medicaminibus expetitur Quid hæc sibi volunt piper mordax esse & subamarum quod immaturum decerpatur? Paulo ante Dioscorides scripsit piper aliud τέλειον, perfectum & maturum; aliud ὀμακώδες acerbum & immaturum, & paulo post addit nigrum acrius esse ac suavius διὰ τὸ εἶναι ὀμακώδες, quia maturum est, candidum vero imbecillius quia ὀμακώδες, hoc est acerbum & immaturum existit. Jam vero cum acerrimum & subamarum dicat esse piper longum quod sit immaturum, nemo non videt Dioscoridem sibi contradicere, tum quia constat apud eum, longum piper ante maturitatem decerptum fuisse, tum quia verum est maturatione ampliorem acrimoniam comparari, immaturitate acerbitatem. Si ergo nigrum piper validius est, quia maturum; longum non erit validius quia immaturum; cum maturitas & cruditas eundem effectum non producant. Ut igitur tollatur omnis in tanto Auctore contradictio; vel sequendus est vetus codex Lacunæ, vel rejectis aliquot verbis vulgaris emendandus. Sic vero habet Lacunæ Codex: εἰς δὲ τὸ μὲν μακρόν, διὰ τὸ ἄβρον, ἐπιηδειώτερον εἰς τὰς ἀντιδότας, id est piper longum quod mordacitate careat accommodatius est conficiendis antidotis, &c. Ego vero sic legendum duco: ὅτι δὲ τὸ μὲν μακρόν ἄβρον καὶ ἐπιηδειώ, εἰς τὰς ἀντιδότας, cæteris rejectis, hoc est, longum piper immaturum est & expetitur antidotis. Non dissimulabo præterea, apud eundem Dioscoridem pro εὐσομακώτερον legi εὐσομώτερον, id est ori jucundius, pro stomacho gratius: ait enim nigrum piper albo suavius, acrius, stomacho gratius & aromaticum magis, in quo etiam à Galeno dissentit & ab experientia,

Diosco-
rides
emen-
datus.

per quam album cognoscitur nigro calidius, odorati-
us, stomacho jucundius.

Porro inter nigri piperis facultates vis dissol-
vendi à Salernitanis numeratur; quod etiam pro-
bat Simeon Sethi, incidendi crassos & glutinosos
humores ventositatesque ac spiritus discutiendi
virtutem ei concedens. Quæ virtus tam à calore
quàm à tenuitate partium qua piper pollet repeten-
da venit. Ejus vero tria grana vel integra, vel per
medium intersecta si deglutiantur, dolores & in-
flationes promptissime stomachi compescunt, sic
enim tutius est exhibere piper quam in pulverem
reductum: cum ea ratione exhibitum, calorem
suum non exerat ultra primas venas, sed confor-
tato stomacho & resolutis flatibus ventris in pri-
ma hac regione conquiescat, cujus rei rationem
affert Alexan. Aphr. probl. 67. lib. 1. Mirum au-
tem videri possit, cur facultatis ejus purgativæ
Salernitani non meminerint, quam Avicenna per-
stringit l. 2. cap. de pipere; & ante Avicennam
Aristot. probl. 44. sect. 1. quo loco quærit, cur
piper large sumptum vesicam solvat, parce devo-
ratum alvum, contrario modo quam scamonium,
quod large sumptum alvum, parce assumptum
vesicam movet. Ejus problematis investigatio-
nem tam copiose & acriter susceperunt Petrus
Aponensis, Julius Gustavinus, Ludovicus Septa-
lius commentario in illud problema, idem præ-
terea Aponensis differentia peculiari 147. & Pe-
trus Hispanus comment. ad Isaacum, ut plura ad-
notare tædiosum sit. Quærit Alex. Aphrodiseus
30. problem. 1. 1. & apud Macrobius Saturnal.
lib. 7. cap. 8. Cecinna Disarium percunctatur,
cur piper cuti superpositum ulcerare possit, de-
voratum autem ventrem non ulceret? Sciscitatur

Piper
dissol-
vit.

Vfus in
Med.

præterea idem Aphrodis. probl. 45. cur devoratum piper singultum excitet: sed cum ab illis auctoribus factum sit satis, à me longior explicatio tradi non debet. Non omittendum est, usum piperis in condimentis paulo ante Plutarchum cepisse. Scribit enim lib. 8. Sympos. quæst. 9. se novisse adhuc multos ex senioribus qui gustare cucumerem, poponem, malum medicum & piper non sustinerent, utpote cum insoliti essent cibi. Certe Athenæus lib. 3. Deipnos. cap. 7. malum medicum seu citrium cepisse edi narrat memoria suorum avorum cum ad illa usque tempora nemo inter esculenta habuisset. Plinius de malo Assyrio agens, *Pomum ipsum*, inquit; *aliàs non manditur*. Generalem autem & particularem piperis historiam fusissimam & exactissimam expectamus ex eo opere, quod præ manibus typis cudendum habet Jacobus Mascardus Romanus Typographus sub titulo rerum medicarum novæ Hispaniæ, in quo omnes plantæ, animalia & mineralia Mexicæ continentur, cujus quidem meminit ipse Mascardus epistola præfixa parti alteri stirpium minus cognitarum Fabii Columnæ, cujusque portionem vidit & legit Petrus la Seine parte sua secunda de abolendo luctu. Postremo loco non reticebo Hebraicam vocem *Bedolach*, quæ habetur 2. Genes. & 11. Numer. exponi à Thoma Malvenda lib. de Paradiso volupt. cap. 44. de pipere aut de Gariophyllo, non de bdellio, aut carbunculo, vel margaritis, velut alii exposuerunt.

Bedolach.

De Zingibere.

CAP. LXII.

Zingiber ante datum morbum fugat inveteratum;
Postque datum mollit, ventris fastidia tollit.

Animadversio.

Manuscriptus codex Tullovianus hos versus ad Zedoariam transfert & accommodat: sed siue Zingiberi siue Zedoariæ adscribantur, fateor me non satis eorum sensum assequi, nec scire quem morbum ab isto aromate fugari tradant Salernitani. Nec enim inter Zeodariæ Zingiberisve facultates tale qui ab authoribus recenseri legi, ut propterea hic conjectura & *soxaqu* mibi sit utendum ad eruendam hujus capitis intelligentiam. Multa quidem hoc loco de Zingiberis, Zedoræque natalibus, ex Arabum præsertim traditionibus cumulare possem, sed paucis ero contentus ad scriptores aromatum Indicorum lectores remittens. Est autem Zingiber Græcis *ζινγίβερ*, radix exilis plantæ, cujus folia Iridi aquaticæ seu gladiolo Garcias assimilat, Acosta lachrymæ Jobi seu milio solis, Anton. Pigafetta arundini; adeo difficile est crotici hujus aromatis ante Dioscori-

Zinzi-
ber.

ridis sæcula jam usitati veram formam habere. Radix ipsa radici Iridis non absimilis, major tamen cyperi radice, cum Ludovicus Vartoman. l. 5. c. 14. referat, interdum erui quatuor, octo, ac

Tem-
peries.

interdum etiam duodecim unciarum pondo. Temperies varia, nam dum recens est, adeo tardæ & exilis est acrimoniæ, ut concisum frustulatim cum oleo, sale & aceto immisceatur acetariis, coquaturque cum piscibus & carnibus. Siccatum calidum est in tertio ordine, siccum in secundo. Attamen occurſu primo non statim excalefacit ut piper, unde verisimile est ipsum minus esse subtilium partiũ, si enim in tenues solveretur partes, celerrime sentiretur calidum. Apparet inde etiam inelaboratam & crassioſorem quandam ei inesse substantiam, nec eam siccam & terrestrem, sed humidam potius atque aqueam. Quo fit ut facile perforetur, ob excrementitiã humiditatem, ex Galen. 6. simpl. Hanc corruptionem ut avertant incolæ Decembri & Januario mensibus legunt, siccant terraque pingui, & argillacea operiunt, ut obturatis poris ac foraminibus quibus id totum ocellatum est, difficilius corrumpatur. Ad nos geminum advehitur, *siccatum & virens*; sic enim officinæ zingiber appellant recens saccharo conditum, *siccato* utimur in condimentis, vimque habet aperiendi, cibaria concoquendi, ventrem stimulandi, ventosque discutiendi.

Vfus.

Quod autem dicitur fugare morbum inveteratum, id intelligendum de eo qui excitatur à frigidis, crassis viscosisque humoribus: talis enim morbus longus esse solet, nec potest alio remedio citius tolli quam calefacientibus, incidentibus, attenuantibus, dissolventibus glutinosos lentosque humores: tale autem est & Zingiber & Piper; proinde dicuntur viscerum obstructions reserare alimentiq; per corpus distributionem omnem promovere. Bene autem addunt Salernitani ante cibum dari debere, sic enim melius sese insinuat

in tenues venas , vim suam magis explicat in crassos illos succos , potentiussque excalefacit & incidit , cum immixtum cibis de suis viribus multum remittat.

Mollire vero alvum blande ac leniter, prodidit Dioscor. l. 2. & post Dioscoridem Avicenna & universa Arabum familia. Refert tamen Avicenna asserere Alcanzi Arabem Zingiber ventrem cohibere, quod sane intelligendum est de vetustiori & arefacto, cujus siccitate mirum non est alvum stringi: at recens & tenerum, multaue adhuc humiditate præditum alvum emollit & lubricat. Aut certe dicendum est cum Petr. Hisp. Zingiber magna quantitate datum ventrem constingere, vel si detur ventri constipato à facibus duris: cum enim dura tantum est alvus ab humoribus viscosis, ipsam solvit incidendo ac dissolvendo, tum etiam ratione sue humiditatis lubricando, tum denique ratione sue acrimoniae intestina pungendo.

Porro fastidium ventris aufert Zingiber concoctricem adjuvando ac roborando, proinde recte admonuit Diosc. jam olim propotismatis ac pulmentis admixtum, vimque obtinere *remissivo* & *evulsivo* esse Avicenna asserit digerere & cōvenire frigiditati hepatis & stomachi, ejusdemq; humiditatem exsiccare, ac mollitiem, præsertim quam esus fructuum induxerit. Idem habet Serapio ex sententia Abem Mesuai. Narratur à Monardo saporem cibis, quibus inspergitur, conciliare, concoctionem juvare, ventriculum roborare, naturalem calorem augere, languentem ciborum appetentiam è frigida causa natam excitare, colorem denique faciei commendare. Verum tempus est, ut hic finem imponamus longæ huic de plantis disputationi, & gradum faciamus ad

An molliat alvum.

Vires.

animalia è quibus cibus homini depromitur maxime proprius & naturalis. De cibo ergo ex animalibus in sequentibus nobis erit agendum.

De Cibus ex Animalibus desumptis, de primo de Avibus esui aptis.

CAP. XLIII.

Sunt bona Gallina, & Cappo, Turtur, Starna, Columba,
*Quisquila, Phasiades, Merule, simul Ortygometra,
 Et Perdix, Frigillus, Orix, Tremulusque Amarellus,*

Agitur hoc loco de prestantia alimenti, quod ab avium genere sumitur, Enumerantur autem quatuordecim, sed ita quidem, ut inde & reliquarum judicia facile colligas.

Primum, Gallina est: quo nomine non solum Gallinæ juvenes mediocriter pingues, sed galli etiam gallinacei hoc loco intelligendi veniunt. Siquidem horum omnium caro, ut copiose admodum differentia 68. Conciliator ex Haly, Avenzoaris, Averrhois & Mesuæ sententia probat, alimenti est inter aves optimi: quia facile in sanguinem vertitur, & parum excrementosa est. Caro autem Gallinarum est melior quam gallo-
 rum, nisi sint castrati. Nigrarum quoque, & quæ nondum pepererunt, est melior & levior, ut gallo-
 rum qui nondum coierunt. Miram in corpore obtinet cum ipsius temperamenti, tum humorum æquandorum facultatem. Iis maxime convenit, qui vitam in otio ac quiete degunt, quique leviori ingenio ac mente sunt. Colorem vividum

comparat, vocem clarificat, genitali semini adjicit; & cerebri substantiam auget. Jusculum eorum optima leprosis medicina est. Ad hæc Gallorum cum Gallinis nondum coeuntium testes deperditas in morbis vires mirifice restitunt: quam ob causam hecticis marasmo laborantibus, morborumque diuturnitate macrefactis utiliter exhibentur. Insuper & semen prolificum suppeditant, & venereas roborant vires. Decrepitorum autem præcipue Gallorum caro nitrosa & falsa cibo inepta, medicamento-fa est jure suo maxime; potissimum vero Gallorum ruforum, qui ad motum sint alacres, ad coitum ardentes, ad dimicandum fortes, obeso-rum ac macrorum medii: quoque yestustiores, eo magis sunt medicamentosi. Plura Mesuës lib. 2. de medic. simpl. purgant. dist. 1. capit. 23. Simeon Sethi in Syntagm. & Avicenna 2. c. 296.

Secunda, Capus, sive Capus: hoc nomine Capus. seminarem Gallum vocant; quum fuerit castratus, sicuti à M. Varrone libro secundo capite nono, & Columella libr. 8. capit. 2. de re rustica traditur. Hic enim in cibis gratior est, utpote remoto Veneris usu pinguior atque salubrioris alimenti redditus. Quare cum voluptate assumitur à ventriculo, ac facilius concoquitur.

Tertia, Turtur: hujus quoque caro cibis an- Turtur. numeranda est nulla omnino ex parte damnan-dis, qui neque tenues, neque crassi sunt, sed veluti in *ovauveta*, omnisque excessus medio-critate consistunt. De ea Galenus capite 7. libro de attenuante diætâ, in hunc modum scribit: Qui non exercetur, mandendæ ei erunt

modice non modo Gallinæ, sed columbæ etiam, ac turtures, tametsi turtur temperamento est sicco, & potissimum quæ in montibus degit, itaque vesci quis poterit eis innoxie: recens tamen turtur non modo non est mandenda, sed nec perdix, nec alia omnia, quæ carnem habent moderate siccam: sed ubi unum diem ad minus suspenderis, ita demum mandas licet. Porro palumbes præterquam quod carnem habent columbis & perdicibus & turturibus duriores, difficilem etiam ad coquendum & excrementitiam habent. Perdices vero ac turtures, neque durissimas habent carnes, neque concoctu difficiles, neque pravo succo vitiosas, sed & ipsarum durities, si mortuæ uno die afferrentur, facile vincitur, fiuntque friabiles omnino arque inculpatae. Alimentum enim corpori dant laudabile, sanguinemque minime viscosum generant, & crassi ac tenuis medium. Proinde quibus salubris eibus curæ est, eos, ut arbitror, his uti convenit. Hæc ille. Plura Galenus in libro de cibis boni & mali succi, cap. 5. & Rhazes Aphor. libro 3. Aphor. 17.

Sturnus.

Quarta, Quorumdam opinione, Sturnus est, quem *Στέρν* Græci vocant: avis nigra, albis maculis distincta, magnitudine Merulæ. Ejus generi proprium catervatim volare, & quodam pilæ orbe circumagi, omnibus in medium agmen tendentibus, sicuti ab Aristotele libro nono cap. 26. de historia animalium, & à Plinio libro 10. cap. 24. traditur. Galenus lib. sexto cap. 16. de sanitate tuenda, inter perdices, attagenas, merulas & turdos, quæ quidem boni succi esse ab omnibus existimantur, sturnos etiam commemorat: eum tamen à multis illaudabilis esse alimenti ju-

dicentur : quippe qui melancholicum atque vitiosum generant succum , & cicuta , quæ venenum esse ab omnibus statuitur , vescantur , ut est apud Galenum libr. 1. capite 2. & lib. 3. capite 17. de simpl. med. facult. Huic objectioni Aloisius Mundella sic occurrendum putat : Nempe Galenum in 6. de sanitate tuenda in calculi renum vitio sturnos tanquam tenuis alimenti approbasse , itémque palumbes , & passerculos qui in turribus nidificant, *πυπυλται* Græci vocant. Vel sturnos non ita fortasse improbi succi esse , præsertim juvenculos , ut vulgus putat : quædam namque sunt animalia quæ adhuc in tenella ætate existentia boni sunt succi , ut vituli & hœdi ; si vero annosa fiant , pravi. Hæc enim , ut ait Galenus lib. 3. de alim. facul. cap. 1. & concoctionis & boni succi , & nutritionis laude carent. Multo autem magis Galeno credendum est , quam vulgo ita inconsulte aliquam generalem præferenti sententiam. Neque etiam quod veneno pascantur , ab horum esu abstinendum est. Nonnulla enim animalia sunt , quæ licet venenis quandoque nutrantur , boni tamen sunt succi : quemadmodum de sturnis jam commemoratis constat. His enim cicuta nutrimentum est , homini medicamentum , imo etiam venenum. Siquidem sturnorum natura cicutam in substantiam suam vertere potest , quod homo non potest. Sunt tamen quibus Starna hoc loco magis arrideat , ut per eam avis accipiatur grandiuscula , magnitudine anseris , colore cinereo , cujus caro succi sit laudabilis , præsertim juvenculæ. Atque ita sane Rhazes libro tertio ad Almanf. cap. 10. intellexisse videtur , ubi hanc reliquo avium generi præferens , in hunc prope modum scriptum reliquit : Starnæ caro in-

teraves levissima, atque his qui attenuante virtus ratione delectantur, convenientissima invenitur. Vel per Starnam avis forma & magnitudine pusillæ perdicis intelligenda est. Sic Rabbi Moses accepisse videtur, ita ad Judeos inquit: Parimodo nec starnæ domino nostro convenire putandæ sunt: quia ventrem confringunt. Sed hanc proprietatem alii ipsis perdicibus adscribunt. Nam carnes earum, sicuti à Simeone Sethi & Rhaze loco paulo ante citato asseritur, ventrem sistunt. Quinetiam Baldachus quidam non contemnendus auctor starnas mirifice commendans, tabula 15. de rebus non naturalibus, ita fere scribit: Starnæ phasianorum, ac perdicum naturæ propinquæ sunt, & secundum ordinem sese in temperamento & subtilitate habent. Præstantissimæ enim sunt starnæ, mox phasiani, deinde perdices, ut quæ reliquis excellentius desiccent: Docet præterea Joannes Michael Savanarola, ab harum trium esu abstinendum esse, tum iis, qui quamlibet actionem fortem ac vehementem obeunt, tum sanis etiam: ut si quando morbus aliquis inciderit, habeant quod ultra consuetudinem ad edendum invitet.

Quinta, Columba, avis vulgo nota, quæ cum biliosam admodum habeat carnem, sanguinem moderato crassiorem & calidiorem necessario gignit; atque ob id febres nonnunquam facit. Quare in pastillis potius cum aceto aut omphacio & coriandro præparata, quam assa mandenda est: ita namque exuperantia caliditatis ejus ad *suppressionem* commodationemque reducitur. Renes frigidityte dolentes juvat, semini genitali & sanguini adjicit, sed caput atque oculos hæ-

est. Quinetiam leporina caro, si frequentius usurpetur, generare fertur. Non minimum vero reliquis pulli ejus volucres, tum succi probitare, tum concoctionis facilitate præstant. Involucres enim calidam ac humidam habent carnem, atque excrementitiam, & maxime domestici. Ex columbis enim, ut Oribasius tradit lib. 4. ad Eustathium cap. 1. agrestes domesticis præstantiores sunt, & omnino agrestia domesticis præcellunt. Electiores quoque pulli sunt per Ver & Autumum, quam per Æstatem atque Hyemem exclusi fotique. Porro antiquæ, & annosæ non solum columbæ, verum & turtures, tum ob caliditatis & siccitatis excessum, tum vero & ob concoctionis difficultatem vitandæ sunt. Plura Simeon Sethi in Syntag. Rhazes lib. 3. c. 10. ad Almanf. Avicenna lib. 2. Canon. c. 132. & Averroes lib. 5. Collect. cap. 32.

Sexta, Quiscula: vulgare nomen à sono fictum. Neoterici Qualeam vocant. Latinis (ut Festus ait) dicta est Coturnix, itidem à voce à qua multis avibus nomina indita sunt, ὀρνίς à Græcis appellatur. Caro ejus, juxta Averrois sententiam temperata est, ad caliditatem tamen paulo propensior, ac tenuis substantiæ optimæque succi: quare sanis, ac iis qui convalescunt, alimentum est ad bonam valetudinem accommodatissimum. Verum Psello, Isaaco, atque aliis quibusdam non aspernandis Medicinæ scriptoribus, Coturnix avis est tum ad concoctionem, tum ad succi bonitatem inhabilis, ut quæ & Veratrum comedat, & morbo comitiali corripiatur. Unde Avicenna 2. Canon cap. 153. ab ejus usu suadet abstinendum, quippe quæ tetanum & spasinum inducat. Ubi notandum tamen Avi-

cennam non ob id solum coturnicis cibum improbare, quod elleboro nutriatur, sed etiam quod talis facultas, spasinum ac tetanum generandi, illius insit substantiæ. Hac ratione igitur Galli coturnices cum molli ac pingui casco pastillatas edere consueverunt. Potest etiam per coturnicem intelligi alia quædam avis, perdice aliquantulum major, genis, rostro & pedibus rubenti colore, reliqua vero pennarum facie ad leucophæum vergente, quæ Italarum vulgo Coturnix appellatur: estque de Alpinarum volucrum genere, & in Sylvestribus & frigidis locis montibusque versatur, & degit, neque ab Italicis regionibus unquam recedit. Cujus avium speciei apud veteres fuerit, nondum satis compertum habetur: sed ex gustu, & odoratu, & loci natura, in quo continue commoratur, & ex iis quibus pascitur: (nam illa grati ad modum sunt odoris) boni & laudabilis esse alimenti judicanda est, & propterea in cibis merito expetenda. Quo sane modo Rhazes etiam libro tertio capite decimo ad Athanasium coturnicem accepisse videtur, cum ei secundum post starnam bonitatis locum tribuit. De utraque coturnice, cum plurima, cum cognitu pulcherrima habet Aloisius Mundella epist. 6.

Phasianus.

Septima, Phasianus quem à Phaside amne apud Colchos, ubi primum cognitus est, ita nuncuparunt. Hæc est decantata omnium libris avis, quam primam fere in mensis esse judicant, propter carnis bonitatem, à qua Medicinæ professores veluti à scopo, de temperamentis ciborum judicia auspicantur: succi enim probitate & jucunditate cæteris antecellit, neque solum ad victus salubris rationem, verum

ad robur quoque conciliandum accommodatissima est. Caro enim juvenculi ac pinguis convalescentibus, & morborum diuturnitate macrefactis optimus cibus est. Sed ob nimium atque immensum pretium, Principum duntaxat atque magnatum mensis dicata est. Meminit Phasiani Galenus libro tertio de aliment facultat. capite decimo octavo, sic inquit: Caro Phasianorum, quoad concoctionem & nutrimentum attinet, Gallinis est similis, voluptate tamen in edendo superat, quin & sicciore constat temperamento, ut qui in sicciore degat aëre, & magis exerceatur. Lege plura de hoc apud Simeonem Sethi & Rhazem Aphor. lib. 3. Aphor. 13.

Octava, Merula: quæ quidem avis est nigro pennarum colore, rostro rutilo, & sturni magnitudine, *Κόρυμβος* à Græcis dicitur. Quamquam vero hæc à Galeno, Oribasio, atque Ægineta inter optimi succialimenta connumeretur, carnem tamen, quam perdicis & attagenis, duriorē obtinet. Quare & ipsa juvencula ac pinguis mandenda est. Turdi quoque & reliquæ id genus aviculæ montanæ, omnes in hanc classem referendæ sunt.

Merula.

Nona, *ὀρτυγίτις*: ea avis est turturis magnitudine, pennarum colore nequicquam à coturnice differens; rostrum longius est & acutius; crura pedesque satis etiam pro ratione corporis longos obtinet, quinetiam frugivota est & advena antequam coturnices haud uspiam audias; neque coturnices te amplius visurus speres; ubi hæc audiri desit. Vox mirifica est coaxantium ranarum clamori non absimilis, nisi quod subtilior multo & acutior est. Caro ejus optimum

Ortygiti.

gignit succum, ubi per diem suspenderis. Gilbertus Longolius in eruditissimo suo de Avibus Dialogo eandem esse putat cum *κοχχάμω*. ο' *επι-
μοιήσα* autem Græcis dicta est, quasi coturni-
cum matrix, quod coturnicibus per maria ter-
rasque advolantibus dux & rex itineris esse so-
leat, ab *επιμύ*, id est, coturnix, & *μήσα*, id est,
matrix. Plura Aristoteles. lib. 8. cap. 12. de hi-
storia animal. Plinius lib. 10. cap. 23. naturalis
histor. Solinus cap. 18. & Athenæus lib. 9. Deip-
nosophist.

Perdix.

Decima, Perdix: hujus quoque caro medi-
fere temperamenti est, & coctu facilis, probum-
que succum gignit, præsertim si non illico post
occisionem, sed unum ad minus diem suspensa
comedatur. Sic enim quod durum in se conti-
net abjicit & friabilis redditur, quemadmodum
ex Galeno paulo ante ostensum est. Sanguinem co-
piosum ac tenuem generat, adeoque crassio-
rem, si forte in corpore invenerit, extenuat: idque alæ
potissimum præstant: quæ ut in reliquo avium
genere, ita in hoc quoque facilius concoquuntur.
Et uno verbodicâ, optimæ quidem alæ sunt avium
juvenum saginatarû, pessimæ vero macilentarum
& antiquarum. Alimentum autem perdicum opti-
mum est iis, qui se non exercent, & qui vitam
degunt otiosam, quique imbeciliores & invalidi
sunt, tum etiam attenuante victus ratione assue-
tis, & hydropitis, quique humido sunt ventri-
culo: vitiosos enim & corruptos ipsius humores
consumit atque abstergit: memoriam assidue
mansa corroborat, impinguat, semen auget,
& ventrem stimulat, sed eundem cohibet: unde
accommodatissimum diarrhæa laborantibus sit
edullium: si assa cum aceto ingeratur. Medulla

rum vino præsumpta Ictericos sanat : Jecur comitiali morbo correptis auxilio est : Fel quoque suffusionibus oculorum à principio mirifice prodest : facit & ad ipsorum hebetudinem. Si tempora singulis mensibus eodem felle perungantur, memoriæ confert. Plura Galenus libro 3. capit. 18. de aliment. facultat. & libr. 8. capit. 2. meth. medit. & Simeon Sethi in Syn-
tag.

Undecima, Frigellus. Ea ex turdorum genere avis est, cujus Aristoteles lib. 9. cap. 20. de historia animal. tres constituit species. Una viscivoria, quæ nisi visco & resina non vescitur, & magnitudine paulo minor quam pica est : altera pillaris, quæ sonum edit acutum, & magnitudine merulæ est : tertia, quam Iliacam vocant nonnulli, minima inter has, minusque maculis distincta, de qua sane intelligenda sunt, quæ de Frigello hoc loco dicuntur. Hæc utrinque juxta oculos, & in pectore & in ipso alæ flexu, intus & foris maculas habet latiusculas, rubras. Primum genus non nisi hyeme apud nos cernitur, aut si videatur, rarum est. Secundum per totum annum apparet, musculofo valde pectore, & cantus sui gratia à multis in caveis alitur. Tertium per æstatem apud nos nusquam videtur, sed vindemiæ tempore atque instante hyeme primum cernitur, adeoque ob id Frigellus, nempe quod adventu suo frigus instare prænunciet, nominatur. In vineis potissimum reperitur, ac dulcium uvarum esu sæpius inebriatur, velociter volat & optimi est succi, præsertim circa festum omnium Sanctorum. Lege Gulielmum Turnerum in libello de Avibus.

Frigellus.

Duodecima, Otis : quæ & ipsa in cibis gratif.

sima, atque optimi succi est, nempe ex sylvestrium Gallinarum genere, Perdicum similis; sed obesitate corporisque pondere parum se aliis attollit: quapropter canibus se obnoxiam quodammodo cognoscens, ad eorum latratum extemplo proripit sese latitans inter frutices. Lege *Ælianum* & *Oppianum*. *Gilbertus Longol;* eam esse adserit, quam *Bonosam* vulgo nuncupant: de qua *Galenus* lib. 3. de alim. facult. cap. 19. & *Athenæus* lib. 9. *Dipnoso*. Sunt tamen quibus *Orex* hoc loco magis placeat, ut *Gallina phasiani* per eam accipiatur. Alii vero *Gallinam aquaticam* interpretantur. Sive igitur *Gallina* sit *aquatica*, sive *phasiani*, caro ejus bonum gignit succum.

Decimatertia, *Tremulus*: quæ quidem avis est fusco pennarum colore, magnitudine quam *Gallina* minor, velocissimi volatus, alte vociferans ac clamosa: in cujus capite crista plumea, ex earum avium genere, quas *ουρομυιδας* *Græci* vocant: caudam enim, cum pedibus incedit, assidue quatit, & ob id *tremulus* vocatur: Semper fere juxta maria versatur, ne quis parvam illam aviculam longæ caudæ, quæ *Codatremula* vulgo, sive *Moracilla* dicitur, per *Tremulum* hoc loco intelligendum putet. Huc etiam referri posset (si non eadem est) avis quædam cornice minor, plumis fere viridibus & nigris per totum dorsum, caput & collum, ventre albo, longa & semper erecta, in capite crista plumea, alis obtusioribus, & inter volandum magnum strepitum edentibus, unde & *Vallenus à barbaris* dicitur, clamosa admodum & querula: quæ aquis vermium gratia, quibus solis victitat, appropinquat, sed ipsas non ingredi-

tur, in planis & locis circa consitis plurimum degit.

Decimaquarta, Amarellus avis aquatica, forma perinde ac anas, sed minor, ab Aristotele libro octavo capite tertio de histor. animal. *βόνα* appellatur. Illud porro nosse in universum expedit, quod præstantius alimentum ab iis sumatur avibus quæ volatu magis nituntur, celeriusque volant. Et quemadmodum prædictarum avium caro concoctu facilis, & ad bonam valetudinem est accommodatissima, sic è diverso quarundam excrementitia est ac mali succi, multoque ad coquendum difficilior, atque inæqualis temperamenti, ejusmodi imprimis existit pavonum, anserum, gruum, ardearum, & quotquot oblongum habent collum ac rostrum: inque paludibus nutriuntur. Huc, quod ad succi pravitatem attinet, passeret etiam referendi sunt, qui in turribus nidificant, pyrgitæ appellati: nam calidissimi sunt, & longius à temperamento recedunt, ac durius alimentum dant. Veneremque impensius stimulant. Circa electionem vero alimenti, quod ab avium genere sumitur, sciendum est, juxta diversas præstantioris alimenti proprietates, si ejus quod nutritur sanitatem vel robur spectes, carnes varie laudari. Sic Galenus ad facilem concoctionem & subtilitatem respiciens, bonitatis palmam perdicibus attribuit; Rhazes & Isaacus ob levitatem & subtilitatem starnam prætulerunt. Idem quoque Isaacus diversa ductus ratione diversarum avium carnes laudavit. Avicenna turturis carnem, quod mentis aciem atque intellectum roboraret, mirifice commendat. Avium porro omnium volucrum genus paucissimum præstat ali-

Ama-
rellus.

mentum, si ad genus gressilium conferatur, potissimum si ad suillum, quo non aliud invenias, quod copiosioris sit nutrimenti: volucrum tamen caro ad coquendum est faciliior, quare iis qui neglecto corporis exercitio, consiliis potissimum & studiis ac contemplationi vacant, convenientissima est, præcipue perdicis, attagenis, columbæ, Galli Gallinacei & Gallinæ, quemadmodum libro tertio de aliment. facultat. capite decimo octavo Galenus testatur. Sanguinem enim procreat clarum atque mundum, & spirituum generationi ac mentis exercitiis, & intellectui aptissimum. Siccior namque alimentum, quale dictarum avium est, studio contemplationique intentis convenit. Siccitas enim prudentiæ familiaris est, sicuti luculenter & perspicue docuit Galenus in libro, cui titulus. Quod animi mores corporis temperaturam sequantur, capit. 5. Lege plura apud eundem libro octavo capite secundo method. medendi, & in libro de attenuante diætâ capit. 6. De Attagene pulcherrima quædam & scita dignissima Gilbertus Longolius in Dialogo de Avibus prodidit.

Animadversio de esu carniû in genere.

CArneam, seu Carnam deam vitalibus humanis præesse superstitiosa credidit antiquitas, ab ea enim perebatur, ut jecinora & corda, quæque sunt intrinsecus viscera salva conservaret, ob id ei pulte fabacia & larido sacrificabatur, quod his maxime rebus vires corporis roborentur, inquit

Macrobius Saturnal libr. 1. capit. 12. Nec sane injuria huic tanto tamque salutari numini ejus rei nomen indiderunt prisca sapientes, sine qua visceribus robur eximium addi nequit: Est enim *caro* velut vitæ nostræ cardo, qua sine insalubrius deteriusque vivitur, præsertim in hoc ferreo sæculo, & in ista mundi ætate senescente, quâ

Carnis
laudes

———— Glandes atque arbuta sacra
Deficiunt sylvæ & vltum Dodona recusat;

1. Geor.

Quaque effœta tellus & diuturno pariendi labore fatigata, paucas fruges easque deteriores nobis subministrat. Primo quidem aureoque illo sæculo quod ante diluvium fuit, existimatum est à prudentissimis, sapientissimisque viris mortales ab omni carne abstinuisse, solisque arborum fructibus & frugibus terræ vitam sustinuisse longævam ac diuturnam. usumque carniū primum à diluvio introductum à Deo, ut atrocitatem vindictæ hoc suavi eduliorum genere emolliret.

An
prisca
usū car-
nibus.

At vetus illa ætas cui fecimus aurea nomen,
Fœtibus arboreis & quas humus educat herbis
Fortunata fuit, nec polluit ora cruore.
Tunc & aves turæ movere per æra pennas,
Et lepus impavidus mediis erravit in arvis;
Nec sua credulitas piscem suspenderat hamo

1. Me-
tam.

Hanc autem sententiam è nostris Theologis tenere Lyranus, Carthusianus & Tostatus in caput primum Genes. rati usum carniū ante diluvium, nec usurpatum, nec licitum; tum quod sufficerent homini nutriendo plantæ, inter quas & temperamentum hominis, naturalis erat eo tempore convenientia, propter excellentem

earum nutriendi vim , & firmissimam humani corporis constitutionem ; tum quia deerat illa convenientia inter corpus humanum & animalium carnes , quæ tum plenius , pinguius ac solidius alimentum dedissent homini , quam ejus temperamento conveniret. Sed falsitatem ejus opinionis eleganter refutavit Cajetanus comm. in c. 4. Geneseos , cujus verba , quod ad dirimendam hanc controversiam profint , libenter subjiciam. *Conjectura est , inquit , adeo fuisse tum multiplicatos homines , ut opus esset grege ovium , nulla enim scriptura testatur homines ante diluvium postquam ejecti sunt de paradiso solis terræ fructibus vixisse. Berossus namque refert homines ante diluvium etiam humanas carnes comedisse ; & pastorale officium Abelis testatur gregem ovium humanis usibus servasse non solum præbendo lanas & agnos , sed lac & caseum. Nec obstat , divinam scripturam differre indulgentiam vescendi carnibus post diluvium , quoniam non indulgentia , sed necessitatis explicatio fuit illa. Ante peccatum enim explicata est materia necessaria humani cibi in vegetalibus , post peccatum autem in animalibus , unde ibi dicitur , animalia data esse homini post diluvium , sicut ante data fuerant ei olera virentia. Cum quibus stat quod medio tempore , scilicet post peccatum & ante diluvium , homines naturali jure usi fuerint vescendo carnibus animalium , & ob id Abel fuit Pastor ovium. Et confirmatur quia nisi agni tunc fuissent hominibus ad esum , nulla fuisset laus Abel ex eo quod primogenitos pingues elegisset ad divinum sacrificium , perinde enim fuisset Abeli pingues atque macilentos sacrificare , si non propter usum carniū , sed propter solum pellium usum gregem pascebat. Deinde addit , post diluvium promulgasse Deum esum carniū , non*

quantum ad usum, quasi prius non fuisset in usu, sed quantum ad necessitatem, quia post diluvium cepit esus carniū esse homini necessarius, & quia tunc primum necessitas vescendi carnibus promulgabatur, propterea tunc etiam declaratus est naturalis modus vescendi carnibus, non cum sanguine, id est, non vescendi crudis carnibus. Hec ille, ex quo tandem duas velut conclusiones eliciemus: primam, errare eos qui ante diluvium veritum fuisse esum carniū arbitrantur, cum potius injunctum ejuscemodi esum constet ex Vatablo notula 3. in capit. 9. Genes. Justino Martyre quest. 119. Dominico Soto lib. 5. de justit. & jure. Francisc. de Victoria relectione de temperantia, aliisque plurimis. Alteram, graviter lapsos eos qui tum nefandum extitisse esum carniū voluerunt, tum qui alimentum deterius præbere animalia, quam plantas sibi falso persuaserunt. Prioris illius sententiæ meminit, Ovid. 15. metam his versibus.

Heu quantum scelus est in viscere viscera condi,
 Congestoque avidum pinguescere corpore cor- Ovid.
 pus

Alteriusque animantem animantis vivere letho.

Damnavit Romana Ecclesia Tatianos & Encratitas apud Irenæum libro primo contra hæres. capit. 32. quod adeo carnes adhorterent, ut eas contingere pro grandi piaculo ducerent: detestata est Catharos, Manichæos, Priscilianistas, Montanistas, Albigeneses, quod in simili errore versarentur, de quibus agunt Epiphanius cont. hæres. Divus Augustinus libro tertio contra Faustum Manichæum capite trigesimo primo & capite decimo quarto libri contra Adamant. Prateolus opere proprio de hæresi.

bus, & Galterus in Chronologia. Refert Be-
 forestus tomo secundo, Cosmog. hodie etiam-
 num extare Negotiatores quosdam regionis Gu-
 serathæ, quos *Baucanos* vocant, qui neque car-
 nibus, neque ullis omnino rebus animatis utan-
 tur, & quibus piaculum sit animal etiam no-
 xium occidere, itaut noctu lichnos accendere
 non audeant, ne papiliones aut culices lichni
 flamma comburantur: pediculos præterea ac pu-
 lices patiuntur usque ad extremam impatientiam;
 eorum autem minus patientes quosdam sacerdo-
 tes Eremitas conveniunt, qui eos ista lue li-
 berant, sed ea lege, ut collecta ejuscemodi
 animalcula & in vasculo reposita, proprio san-
 guine alant. Profecto tam altis olim innixa erat
 radicibus superstitio illa abstinendi à carnibus,
 ut in examine eorum qui ad factos Ordines pro-
 movebantur, quæreretur ab eis, *si nuptias se-
 cundas non improbarent, & carnes non haberent
 execratas*, quin cogeantur pregustare carnes,
 alioquin excommunicabantur, & de ordine sui
 clericatus deponebantur, ut habes expositum
 in can. 50. & 52. Apostolorum, can. 14. Car-
 thagenensis conc. 1. canone primo Bracharensis
 primi, & refertur. de consecrat. distinct. 23. ca-
 pit. qui Episcop. Posteriolem sententiam de po-
 tiori alimento plantarum quam animalium,
 tennere Porphyrius libro quarto de abstin-
 tia animal. & nonnulli apud Plutarchum dua-
 bus orationibus de esu carnium: quam tamen
 nemo est tam parum in re philosophica in-
 structus, tamque tenuiter medicis rebus infor-
 matus, qui falsam & erroneam non ducat, ra-
 tione & experientia permotus, etenim si unum
 quodque rebus maxime similib⁹ alitur & delecta-

tur, animalium autem carnes similiores sint hominis naturæ quam plantæ, iis homo præsertim aletur & delectabitur. Præterea alimentum temperate calidum & humidum, alimentum sapidum, alimentum minus excrementitium, optimum censeretur debet; atqui carnes animalium ejusmodi alimentum præ stirpibus præbent, optimum ergo homini subministrant. Verum hæc nos frustra perstrinximus, nec enim hodie tanti fieri ex plantis video alimentum, ut longiorem de ea re suscipere disputationem necessarium mihi videatur.

Venio ad carnis significatum, facultatem, & delectum. *Carnis* nomine intelligimus ex Aristotele, *quicquid in genere sanguineo est*, & ex Galeno *quicquid multi sanguinis est & calidum*, adeo ut ex hoc sensu caro tribuatur iis tantum animalibus, animaliumque partibus quæ sanguine constant. Sed cum angustior sit illa acceptio, quod fibræ, venæ, medulla, lac, ova, cartilagine, carnis nomine non audiantur; hanc locupletiores damus, *carnem* usurpantes pro omni eo alimento quod ex partibus omnibus, certisque animalium excrementis esui aptis depromitur, quamquam & hæc nominis usurpatio paulo latior sit, quam ea quæ Theologis & Canonistis familiaris est, dum vivendi rationem præscribunt diebus jejuniorum, quibus quidem jubent ab omni carne abstinendum, carnis nomine intelligentes, *esum omnium animalium sanguineorum volatilium & terrestrium, eorumque partium, tum excrementorum, ut sunt lac, caseus, ova, & ab eo excludentes exanguia quadam animalia ut limates, & piscium omne genus*. Nos autem, ut dixi carnem animalium nominantes subintelligi volumus, *quodlibet*

Carnis
nomen,

alimentum ex animalibus volatilibus, terrestribus, aquatilibus, sanguineis, exanguibus, perfectis, & ex animalium eorum partibus vel excrementis desumptum. Cujus quidem carnis sic acceptæ facultas commode explicari nequit propter varia animalium temperamenta diversamque rerum constitutionem quibus tribuitur, nisi allata distinctione & adhibitis quibusdam diorismis: Carnium enim nonnullæ calidæ, humidæ aliæ, hæ plus nutriunt, illæ minus; hæ tenuiorem, illæ crassiorem succum gignunt; quædam facilius, quædam difficilius concoquuntur, cæteræ excrementi magis, vel minus relinquunt. Ut ergo certi aliquid de carnibus definire universim possumus, has & similes circumstantias observabimus; alias *ex parte animalium*, alias *ex preparationis ratione* desumptas. Ex parte animalium sunt *genus, mores, ætas, sexus, habitus, partium situs, pabulum, locus natalis*. Animantium genera tria cum sint, *volucris, terrestria, & Aquatilia*; volucris carnes habent omnium saluberrimas, succique ad coquendum facillimi: Terrena vero difficilius coquuntur, magis tamen nutriunt, quia succum habent crassiorem, & diutius permanentem, ex Actuario lib. 2. de speciebus animal. cap. 1. *Pisces* autem quia naturam elementi retinent, in quo vivunt, minus bene nutriunt, difficiliusque coquuntur, quod longius à natura nostra absint. Ex his vero animalibus omnibus, quæ *sanguinea* sunt calidiores carnes habent, nostræque naturæ magis amicas, quæ *exsanguinea* frigidiores, coctu difficiliore, minusque naturæ nostræ convenientes.

Genus.

Mores.

Ad mores pertinet *feritas & mansuetudo*, à quibus animalia *fera* dicuntur seu *ferocia, & mansue-*

12. Illorum carnes propter siccitatem & fibrarum duritiem vix edules, talis est vulpina, ursina, leonina; Mansuetorum caro respectu ferocium delicatior & suavior; de his tamen certi quid vix proferri potest, cum ex mansuetis nonnulla etiam duriores esuique minus aptas carnes habeant cuiusmodi est Asinina.

Ab ætate animalia vocantur juniora, vetustiora, & ætate media. Juniorum vero præstantior est quam vetustorum, & augescentium melior quam declinantium. Prior tamen illa, excrementia humiditate scatet, & laxam alvum reddit, maxime si sit nuper natorum: posterior hæc arida & prædura concoctuque contumax. At caro eorum quæ mediocrem ætatem attigerunt longè aliis salubrior & optimi nutrimenti censi debet. Ut enim siccioribus animalibus adolescens ætas ad temperamenti mediocritatem confert, sic humidiora quod sibi deest ad probam temperiem ab ætate florenti adsumunt; ex Galen. lib. 3. de aliment. cap. 2. Observandum tamen has de ætate regulas potius intelligendas de volatilibus & terrestribus, quam de piscibus, quos semper vetustos edendos esse vetus gallorum proverbium docet: jure an injuria, postea dicetur.

Ex sexu petitur quoque differentia carniū. Sexus. Nam carnes masculorum calidiores fœmellarum carne, & meliores etiam ac suaviores, si fuerint castratorum, alias virosū quid redolebunt, præsertim quo tempore veneris furiis agitantur. Mos itaque est castrare mates ut cum testibus virulentiam deponant & ocius pinguescant, quod sanguinis portio dicata semini in carnem & adipem faceſſat. Ob id in urbibus Galliæ benè institutis cavetur legibus municipalibus ne animalia

quædam non exsecta, ut arietes & Tauri, in macello vaneant. *Non solum*, ait Galen. *castratarum victimarum caro suavior est, quam non castratarum; sed etiam qualitas ipsa carniū simile quid testium qualitati præse fert grave, & ut ita dicam, virosum, ad odorem usque similitudine porrecta.*

Notandum porro, ex animalibus temperamento calidioribus & siccioribus, fœmellas, præsertim juniores, maribus præferendas; ex frigidioribus vero mares salubriores fœmellis.

Habitus.

Per *hâbitum* animalium, carnes præterea variantur: Caro minus extenuatorum & macrorum sicca nimis & exsiccata, obesorum vero & nimis saginatorum, præhumida, nimis fastidiosa, ventriculo noxia. Moderatè ergo pinguium, caro bonitate substantiæ & saporis suavitatem aliis anteponenda. Huc pertinet carnis durities quæ facit ut sero & paulatim nutriat, teste Galen. in exposit. aph. 18. lib. 2. Et quoniam habitus exercitio vel quiete comparatur, non erit quoque absurdum hic aliquid de exercitatorum animalium carne recensere: talis autem caro probatur quod careat excrementitia humiditate; improbaturo vero caro otiosorum ob succum eorum excrementitium. Denique monuit Theophrastus alba omnia animalia imbecilliora & injucundiora esse, proinde carnes habere nutrientes minus & minus suaves.

Partium
um Si-
cus.

Partium *situs* non est omnino negligendus, constat enim dextris animalium partes sinistris suavioribus, palato gratiores & concoctu faciliores esse: adhuc suavissima habetur caro quæ ossa ambit, minorèque negotio conficitur, sinistra ramen melior est.

Pabu-
lum.

Pabuli maxima habenda ratio, cum inde tem-

periem mutari contingat. Ergo caro animalium quibus alimenta propria affatim suppetunt, est præstantissima, contra deterior eorum quibus alimentum proprium deest.

Locu denique & regiones plurimum faciunt ad Regio. carniū suavitatem atque salubritatem definiendam. Hic enim delicatories sunt quæ alibi duriores. Nonne caro vervecum Græcorum, Hispanorum & Italorum dura est; & male olens, Biturigenſium, & Francicorum delicata & tenera ob breves & molles fibras, Neustricorum & Arvericorum, dura & sicca ab longiores & duriores fibras? Optima quidem caro bubula in Gallia, sed quæ ab Anglicana & Ungarica superetur. Sylvestrium quoque animalium carnes sicciores sunt, & salubriores domesticorum, quamvis pinguiorum, carnibus, quia domestica otio plura colligunt excrementa, quæ agrestia motu & aëre liberiore dissipant, neque ut plurimum naturalis est, sed arte & otio parata ejuscemodi pinguedo. At inter agrestia, quæ palustria sunt & aquatica loca incolunt, carnem habent humidiorē, viscosiorem, excrementosam magis, & minus coctu facilem.

Atque hi sunt diorismi generales carnibus distinguendis inservientes qui ex parte animalium, depromuntur. Alii jam supersunt ex *carnium preparatione* observandi, qui nimirum earum conservationem, teneritudinis vel firmitatis conciliationem, cocturam denique spectant. *Conser-* Salitu-
vatio carniū sale præsertim perficitur, hinc salita ra.
caro dicitur quæ quidem parcius nutrit quam insulsa, quia exsiccando & tenuando, sanguinem acriorem & deteriozem reddit, ex Avicen. 148. tract. 2. suis tamen non caret dotibus; mirus enim

excrementitia est, minus corruptioni obnoxia, magis vero suavis.

Non sapit esca malo, quæ datur absque sale. Docet Galenus i. de facult. medicam. carnes quæ sale condiri debent: *Animalium corpori*, inquit, *quæ excrementitia carne constant, salutaris sunt peridonea*: excrementitias autem vocamus carnes, quæ pituitosam humiditatem in se conspersam continent. Addit Aëtius quæ ad salitüram idonea sunt, tenuium partium fieri & comesta crassos ac glutinosos humores attenuare, cæterum vetera fassamenta omnia vitiosa esse. Docet præterea non modicam differentiam fassarum carnium esse, quas ab eo repte cap. 149. lib. secundo. Sunt & alii modi servandis carnibus opportuni, sed usitati minus & minus salubres: alii enim utuntur aqua vitæ, alii aceto & pulvere coriandri, alii fumo, alii clavo æreo in carne defixo, alii cumino & scordio. Circa Cusco Peruanæ regionis locum inter duos montes situm carnes integerrimæ servantur, adeo ut equi mortui per quatuor menses incorrupti persistant, quodtribuendum aëri vel tenui, vel falso: Gelu quoque & Borealis ventus servandis carnibus accommoda, refert enim Paul. Jovius in legat. Moscos carnes trium quatuorve mensium edisse, non sale sed gelu servatas.

Vt caro
tenere-
scat.

Porro carnes animalium præsertim volatiliū & terrestrium duriores, teneriores fieri exoptant; molliores vero carnes piscium, firmiores, ut sapidiore fiant ac jucundiores; Quæ enim in piscibus laudatur firmitas, vituperatur in aliis animalibus, præsertim si à durioribus & longioribus fibris fiat: laxitas ubique damnanda, cum vel à corruptela, vel ab humida superfluitate ortum

ducat. Ergo teneritas carnum conciliatur primò custodia, diuturnitate enim tenerescunt fibræ, dein verberatione qua eadem divelluntur: Plutarchus suspendit è ficu, nonnulli coquunt, vel cum lamio, vel cum alliis & lactucis, vel cum aceto-
sa, vel cum lapatho acuto; quidam acervo tritici recondunt; ceteri dum coquuntur carnes, movent cum cochleari è ficu. Firmiores vero fiunt Pisces si in vino, aceto, sale, aromaticis rebus herbisque calidioribus coquantur, & leviter exsiccentur, de quibus omnibus consulendi coqui, & inter Medicos Franciscus Bonamicus lib. 3. de alimento cap. 32. Ceterum *coctio* facultatem quoque carnum Immutat, nam fixæ carnes diversæ sunt ab elixis, assæ à suffocatis, quemadmodum capite de ciborum preparatione fusiùs explicavimus. Et hæc dicta sufficiant de generali carnum differentia, quæ licet de omnium animalium carnibus dici possint, minus tamen piscibus conveniunt, sed de illis & de aliis animalibus imposteriorum speciatim agetur.

Codi

De Avibus.

His autem universim de carnibus expensis, superest ut speciales carnum differentias proferamus. Ea autem est ejusmodi, ut aliæ ex toto animalium aëreorum, terrenorum, aut aquatiliū corpore, aliæ ex eorundem animalium partibus ac excrementis depromantur. Voco *Aërea* animalia, quæ alarum & volatus beneficio elata è terris & aquis per aërem feruntur, licet victum in terra aut mari quærant. Ea autem sunt *Aves*, quas quidem diximus omnium animalium salu-

Carni
divisio.

Avium
caro
qualis.

berrimas, succique esse ad coquendum facillim;
quamvis minus nutrant quam animalia terre-
stria. Varium tamen esse solet alimentum quod
præbent, pro ratione *temperie, ætatis, victus, ca-
strationis, loci, cœlique* sub quo vivunt. *Tempore*
enim quo incubant, aut in venerem ruunt, minus
idoneum pabulum suggerunt; nulla item vetus
avis laudatur. Aëre libero quæ victum proprium
querunt, anteponendæ iis quæ caveis aut carcere
inclusæ impinguntur: castratione suaviores exi-
stunt minusque calidæ: palustres & aquaticæ hu-
midiores deterioresque montanis. Sed singula-
rum bonitas ac præstantia commodius intellige-
tur, si sigillatim eas quæ à Salernitanis hoc capite
perstringuntur breviter eximinemus, nullo alio
servato ordine, cum supervacaneum esset post
Ulysses Aldrovandum tentare *hoc opus*, neque
enim à nobis ulla animalium historia expectanda
est cum ab eodem Aldrovando fusissimè explicata
habeatur, adeout transcribendi locum; colligen-
di vero nullam potestatem reliquerit. Unum in-
terim observabis ex Hippocrate libro sexto epi-
demi, sectione quarta, textu vigesimo quarto.
Videlicet per terræ squalores avium genus abun-
dare, quod & probatum videtur Aristotel. libro
octavo de hist. animal. capite decimo octavo,
scribenti *avibus prodesse squalores, tum ad cate-
ram sanitatem, tum etiam ad partum*: cuius ra-
tionem duplicem affert Galen. com. ad eum lo-
cum Hippocrat. priorem, quia aves sicco con-
stantes temperamento, sicca tempestate rectius
valent: posteriorem, quia aridioribus cibus ves-
centes & paucò potu contentæ siccitates deli-
gunt. Adde quod tum tutius & deponunt ova,
& fovant, & excludunt, cum imbres inter-
ficiant

Aves
per sic-
citatem
fecun-
diores.

ficiant & ova & pullos.

Imprimis occurrit Gallinarum genus quo DeGal-
mine & mares & fœmellæ subintelliguntur. Mas linis.
quidem in cibum venit & tenellus adhuc dum
pullus est, & dum senex est. Pullastri Gallinacei
caro, si credimus Galeno, inter volucrium carnes
enumerari debet, quæ mediam quandam exte- Carnis
nuandi & incrassandi naturam habent; facile enim Galli-
coquitur, laudabilem sanguinem generat, appeti narum
tum excitat, quibuscunque temperamentis conve- tempe-
nit, præsertim si nondum coierint aut cucurrerint, ries.
sed moderatè pingues fuerint. Hos pullos Si-
meon vocat ὄρνι τὸ πάλαι, unde deductum existimò
vocabulum nostrum gallicum, *poules*, quo gallinas
appellamus, seu potius à voce *pullus*, à quo barba-
rum illud nomen Græcum fluxit. Meursius tamen
ὄρνιθον πάλαι, & ὄρνιθον πάλαι τζον, non pro pullis gallina-
ceis, sed pro quibuscunque avium pullis, aut pro ipsis
avibus usurpât in glossario ex auctoritate Deme-
trii Constantinopol. in Hierascophio. Quod de
tanto virò miror, cum idem auctor lib. illò 2. à
Meursio citato capite ... πρὸς τὸν ἀνέγονι, πρὸς τὸ πάλαι
καὶ ὄρνιθον πάλαι distinguat; ταῦτα ἀναμίξας, in- Merusi
quit; ἐξ αὐτῶν δὲ τῷ ἱέρακι, καὶ διεσπίνουσι μετὰ πρὸς τὸ πάλαι error.
πάλαι, ἢ ὄρνιθον πάλαι, id est, *hac omnia miscebis, &*
dabis accipitri, & sanabis cum carne pulli colum-
bini aut gallinacei, ut optimè vertit Petr. Gil-
lius, nomen enim generale avium gallinaceis
tribuitur more prisceorum Græcorum apud quos
nomen nullum peculiare Gallorum reperire est,
ex quo factum est ut Myrtilus apud Athenæum
solas Gallinas ὄρνιθας καὶ ὄρνιθας appellaret Senex
autem Gallinaceus non editur nisi à rusticis, Vetus
quod carne sit vitiosa, subsalsa, dura & ingra- gallus.
ta: solet tamen decoqui & jus ejus exhiberi

ad alvum ducendam, lavat enim, abstergit, aperit, flatus dissipat, provocat, alvum solvit, atque melancholiam purgat ex Serapione; ex Sereno vero Sammonico,

Febribus aut longis galli nova Iura vetusti
Subveniunt, etiam tremulis medicantia membris.

Laudamus autem pullos bimestres & trimestres ante æquinoctium exclusos, qui enim post solstitium nascuntur, justam non implent magnitudinem: At Gallinæ temperamentò minus sunt calido quam mares, alimentum autem præbent boni laudatique succi, non excrementitii, non morantis diu in progressu, descensuque in intestina: alimentum autem hujuscemodi nec multum est, nec multum duraturum, quippe cum extenui sanguine constet fluxili, labiliq̃ue. Probantur gallinæ juniores, quia nondum ova ediderunt, minus præbentur veteres, aut incubantes. Mihi consilium non est, omnes hoc loco recensere modos quibus faginantur Gallinæ, & quibus ad cibum coquuntur ac præparantur. *Conchillatos, pullos, parthicos, oxyzomos, laseratos, varianos, frontonianos, tractogelatos, falersos, lencozomos, isicios, amilatos, oxyliparos, assos, elixos, frixos, pressos, distillatos, in pastillos, in minustalia, in gelatinam* apparatus non moror; consulantur Apitii filii, à quibus tamen Medici resciscere debent rationes coquendi & condiendi cibos, ut dum consuluntur à magnatibus de ineunda victus ratione, quos cibos vitare debeant, aut qua ratione paratos sumere, tuto & secure pronuntiare possint.

Capus. Secundo loco occurrit *Capo* seu *Capus*, qui & ipse è gallinaceo genere est, à nonnullis gallis spado dictus; exsectis enim est testiculis, & abscissa

crista, ne quid virosi ex usu veneris contrahat, ut galli solent. Hoc de ejus bonitate tradidit Platina: *Omnium avium laudes, inquit, quantum ad obsonia pertinet, una caro gallinacea comprehendit. Quid enim popinis asserunt reliqua atiles, quod non unus capus in se habeat, sive elixum, sive assum velis? Hujus avis patina stomachum juvat, pectus lenit, vocem sonoram facit, corpus obesat.* Quis vero non mirabitur Græcos copiosos & eloquentes, res cum habuerint, vocabula non habuisse, nec enim Capo significando designatam habuere vocem, quamvis apud Aristotelem libro nono de hist. animal. capite ultimo castrandi gallos gallinaceos ratio instituat. Ab eis quidem ad Latinos castrationis modus defluxit, vox à Latinis adinventæ, est usurpata à Varrone de re rust. libro tertio capite nono, & libro secundo capite septimo, atque à Columella libro octavo cap. 1. dictusque *Capus* videtur *ἐπὶ τῷ γένει*, quod avide voretur & comedatur, vel quod ab eo testes capiantur.

Succedit *Turtur* ex tota Columbarum familia *Turtur*. minimus, quem Aristoteles *τροχών* vocat, à sono vocis quem Græci vocant *τροχεν*. De eò tradit Porphyrius libro quarto de abstinent. animal. antiquissimos Ægyptios eum à mensis suis exclusisse, quod Accipitris unguis aliquando evadat. Ne igitur in eum turturem inciderent qui sacri Accipitris unguis effugisset, ab universo genere abstinerunt. Adnumeratus autem fuit à Romanis inter lautiores cibos, quod constat ex Plauto in Mustel. & Martiale multis in locis. Nicolaus Massa solitus est Turturum carnes vocare *cibum sapientum*, quod modicum tenuem succum & siccum, spiritibus animalibus generandis & peragendis functionibus intellectus aptissimum

generent. Hinc Poëta.

Turtur, honorabis domini convivia nostri,
Hinc melius sapiens posteriore cibo.
Siccescunt, sed calida magis tua fercula profunt
Sic domino, ut sapiens hinc magis esse queat.
O bona avis, casta es sanctæque dicanda Minervæ,
Nos tamen in venerem, luxuriamque rapis.

Porro inter turtures, laudantur juniores & pinguiore qui dum assantur involvuntur pampinis, seniores & macri difficilis sunt coctionis, alvum adstringunt & sanguinem melancholicum creant. Edî ergo debent elixi potius quam assi, hac enim ratione salubriores evadunt. Inter partes, clunes habet delicatissimas, ut patet ex Mart. lib. 3. epig. 60. & 82.

Cereus immodicis Turtur te clunibus implet,
Ponitur è cavea mortua pica mihi.

Stur-
nus.

A Turture venio ad *sturnum*, sic enim loco *sturna* legendum puto, tum quod *sturna* feminino genere pro *sturno* non reponatur, tum quod *sturni* caro inter laudabiles ac salubres ab omnibus non constituatur. Equidem apud priscos, lautiorum mensas non explevisse *sturnos* testatur Martialis libro nono epig. 55. ubi eos inopes vocat quod nullius pene essent pretii ob idque pauperibus pro cibo essent. Quapropter Platina dixit: *sturni quos vulgo diabolicam carnem habere dicimus, omnino ab obsoniis lautorum abjiciuntur; has comedat vacerra noster qui marsupio magis quam vite consultum vult.* Caro enim illis dura esse dicitur ventriculoque inobediens, virosum etiam quemdam odorem spirans ob cicutam quam *sturni* depascuntur. Scio Galeaum aliter censuisse; sed quemadmodum expo-

pendus sit vide explicatum apud Aloyſium Mandellam epistola ſexta & dialogo quarto. Utur Sturna. ſit, *ſtarnam* hîc intelligendam cenſemus; quo nomine non ſignificatur avis illa major anſere quæ *Starda* ſive *Tarda* & *Otis* appellatur; ſed deſignatur minor illa perdix quæ eſt nigripes; quam (ut ait Julius Scalig.) *hetruſcus autumat ſtarnam*. De ea audiendus Plinius libro decimo capite quadrageſimo nono. *Advenerunt*, inquit, *bellis Bebriacenſibus civilibus in Italiam aves novæ, quæ adhuc nomen retinent, paulo infra Columbas magnitudine, Turdorum ſpecie, ſapore grata*. Nomen illud videtur fuiſſe *avis externa*, à quo corrupta vox *Sturna* remanſit. Cum vero in genere ſit perdicum, nemo dubitat de ejus ſucci bonitate ac præſtantia, dubitaverit vero aliquis cur laudatus ille cibus ab Elluchaſem prohibeatur exhiberi ſanis & maximè motu utentibus? An dicendum cum Savonarola delicatos illos cibos relinquendos convaleſcentibus & ægris, quippe cum Celſi conſilio cavendum ſit *in ſecunda valetudine ne adverſa præſidia conſumantur*? an reſpondendum potius cibos illos quia tenuiſſimum cibum facileque tranſeuntem ac diſſipabilem ſuggerunt, magno motu utentibus commodos non eſſe quod vires diu ſuſtinere non poſſint, quo factum eſt olim ut bubulæ ſuillæque carnes potius quam vitulinæ aut gallinacæ athletis præſcriberentur.

Non eſt prætermittenda columba cum eam ita Colum. b1. celebrarit Romanorum luxus, ut Plinius libro decimo capite vigefimo ſeptimo, *multos ejus amore inſaniſſe tradat, ſingulaque columbarum paria non ſemel mille ſeſtertiiſ nummi & aliquando etiam mille & ſexcentu vendita fuiſſe*. Vocant au-

tem Græci Columbam *ἀεσεγὴν* vel *ἀεὶ τὸ πτερόν* *σεππὼς* à duro & laborioso volatu, vel *ἀεὶ τὸ πτερόν* *σεγὴν* à nimio amoris affectu, quo, mares femellas suas prosequuntur, ex quo commendantur ab Amasiis oscula columbatim facta. Quamquam autem multæ sint Columbarum differentia, eas tamen omnes ex Galeni authorit. libro decimo de simpl. medicam. ad duo summa genera revocari posse animadverto; ad *κατοικίδιον καὶ νομαδίκον*; hoc est ad domesticum, & ad pascuum seu sylvestre. Porro temperies Columbis calidissima tribuitur, eas tamen avibus annuenerat Galen. libro tertio de aliment. quæ faciliè concoquuntur & quæ nec tenuem nec crassum succum generant *Sylvestres* præferuntur domesticis, *Iuniores* vetustioribus, *verni* autumnalibus, *autumnales* æstivis quod eo tempore melioribus granis vescantur. Xenophon libro primo expeditionis Cyri, tradit Syros Columbas habere sacro-sanctas, nefasque putare eos violare, verumtamen dubitandum non est quin pulli columbarum sanis atque ægris maximè sint salutare. Florentinus Geopon. lib. 14. cap. 1. usum eorum necessarium esse iis vult qui à morbo convalescunt. Ruffus Ephes. secundo ordine avium laudabilium recenset, Aëtius quarto, nimirum post Gallinas, perdices & Turtures. Ex arcanis Ægyptiorum accepimus eos qui Columbis utuntur pestiferis morbis non corripì, nec aliud præter Columbam pestis tempore Regibus Ægypti in cibum oblatum fuisse. Quæ res sortasse Cardanum movit ut laudaret cibum in peste qui ex columbarum jure & carne paratur. Certè Plinius libro vigesimo octavo, capito quarto Columbarum carnem recens conceptam, contra serpentes auxiliari voluit, &

Sextus Empiricus columbam incisam calidam-
que morfui serpentium impositam venena omnia
rapere & sanare docuit. Attamen memoria te-
tenendum est continuum earum usum improbari.
Narrat Aldroandus Curtium Medicum doctissim-
um quod quotidie columbas esitasset vitam
breviorem reddidisse. Memorant nonnulli quem-
dam Camfam nomine, quod ter uno die ex assa
columba comedisset, periisse. Simeon Sethi pro-
didit *eas febrem accendere, & inflammationes pro-
creare; caput etiam & oculos ledere & si nimium
usurpentur lepram generare.* Etenim cum præfer-
vido sint ventriculo ex Arist. 3. de partib. animal. Nota.
cap. septimo, sanguine calido & adusto & crasso,
non mirum si corpora calefaciunt & adurant, &
ad elephantiasim disponunt. Unum notari velim,
cum mirum in modum delectentur Columbæ se-
mine cannabino, sterco ipsæ excernunt, quo si
stercorentur agri, tam eximiam pretiosamque can-
nabim proferunt ut magnus inde quæstus com-
paretur.

Sequitur *Quisquila*, ab Antonio Gasio *Quaqui-*
la, à Blondo *Quatea*, à Latinis *Coturnix* à Græcis *Cotur-*
νιξ dicta, quam tanto odio olim habitam
commemorat Plinius, ut despui soleret propter
morbum comitalem quem credebatur inducere.
Eam tamen nobilitavit Iudeorum natio quæ
Coturnicibus à Deo missis diu in eremo viam
lautissimam sustentavit. Hinc rectè cecinit Gra-
paldus.

In pretio nunc sum olim damnata Coturnix,
Vox nomen, pretium dat sapor ipse mihi.

Editur enim hodierna die Coturnix, & lautissi-
mè & salubriter si modus adsit, alias pituitosos
morbos gignere opportuna est. Fuit quondam

Romanorum cibis damnata quod veratro vesceretur & pinguesceret, quodque sola animantium præter hominem epilepsiam sentiret Galen. com. 5. in libro 6. epidem. in Dörice, Boeotia, & Thesalia novit plurimos ex esu coturnicum musculorum distentionibus correptos, atque idem quibusdam Athenis contigisse qui coturnicibus largius sese impleverant. Galeno subscribunt Arabum nonnulli, quibus tamen refragatur Averroes existimans carnem coturnicis laudabilem quia sapidam. Epilepticum etiam morbum eam non excitare, contra Galenum probat Ulysses Aldrovandus lib. 13. ornitholog. & Goclenius de vita proroganda. Et certè non observamus in Gallia tale quid à Coturnicum esu contingere, verisimile tamen est, earum carnem excrementitiam esse, putredini obnoxiam, feбри excitandæ opportunitatem; quo sit ut tempore pestis abstinere ab eis debeamus; vere etiam & æstate, quod sint siccæ & exsuccæ, melancholicis humoribus generandis aptæ. Meliores sunt Autumno quia pinguiores & succulentæ; sed earum pulli lauti & delicati sunt succumque meliorem præbent.

Nota.

Phasianus.

Major gloria *Phasiano* quam *Coturnici*, forma & plumarum venustas longè præstantior, cum etiam sapientissimus Solon Phasiani elegantiæ ac pulchritudinem purpureis auratisque Cræsi vestibus anteposuerit. A Phaside amne *Phasianum* dictum credibile est; unde advectus primo fuit, si credimus Martiali in *Xeniis*.

Argoâ primum sum, transportata carinâ,
Ante mihi notum nil nisi Phasis erat..

Tanto olim honore habitus fuit, ut Rex *Prothomæus* se nunquam *Phasianum* degustasse, sed

tanquam quoddam *καυμάλιον* conservasse gloriatur. Pertinax & ipse Imperator, si fides Julio Capitolino habenda, Phasianum numquam privato convivio comedit aut alicui misit. Severo Imperatori majoribus tantum festis positum observat Lampridius. Neque profecto raritas pretium facit, sed bonitas carnis & laudabile quod suggerit nutrimentum. Averroës & Aponensis omni avium generis eum præferunt, alii postponunt perdicibus & Gallinis, alii medium constituunt non sine ut opinor injuria. Etenim Ulysses Aldrovandus cæteris cum avibus antepositum ratione suavitatis, tum ratione exercitii, tum ratione constitutionis & temperamenti; quod quidem tale est ut non patiat, durum, fibrosum, salsum, nitrosumve evadere Phasianum sicut accidit Gallinaceis qui tales evadunt nisi tempestivè castrentur. Phasianus autem etiam non castratus innocuus semper est, gratus & acceptus, quod argumentum est eum & temperatiorem esse, & corporis constitutione elaboratissima. Quod quidem tacite innuere visus est Martialis in Xenii pullos Gallinaceos Amico offerens cum Phasianos non posset.

Laus.

Si lybiæ nobis volucres & Phasides essent,

Acciperes: at nunc accipe corris aves.

Sed sine ambage: alter Poëta id protulit.

Phasida jam vehat Argos avem, quassata retardat,

Debuerat primo discubuisse thoro.

Illa levis stomacho est, suaves imitata repores,

Non voler in mensas, rustica turba, tuas.

Vix sicca est, voluerum primi huic debentur honores,

Nec male, cum fuerit regius ante puer.

Formosissimam avem excipit invenusta, quia

Merula. *Merulam* dico, quam Varro, quasi *meram*, id est, solam volantem dictam voluit. Isidorus antiquitus *Medulam* vocatam fuisse scribit eo quod moduletur. Ego vero *Merulam* voco quasi *meram* hoc est sinceram, est enim sincera, tota videlicet nigra; unde Plautus *merucum* dixit pro nigrum. Greci eam *καρυδόν*, appellant, non satis nota origine, fortasse *αρόν* quod celeriter significat; Celeriter enim illa Avis nidulatur omniumque avium prima parit, sed ejus primi partus pereunt frigore hyberno, ut docet Aristoteles libro quinto hist. anim. capite decimo. tertio Memorabile est quod Gaudentius Merula libro secundo memorabilium cap. 23. de generatione aviculæ Merulæ similis in hunc modum refert. *In facie leonis, inquit, prima luna constituta salviæ contusam in vitreum vas indito & orificio hermetis sigillo obfuso in fimo caballino sepelito & intra lunarem circulum enatum Merulis simile animal reperies.* Porro laus olim in pectore merulæ posita fuit.

Et leporum avulsos & multo suavius armos,
Quam si cum lumbis quis edat, tum pectore adusto
Vidimus & Merulas popi, & sine clune Palumbes.

ait Horat. lib. 2, serm. Non video jam in delitiis esse: nec sane Medici multum illi bonitatis tribuunt, quod vermibus & locustis vescatur. Duriorem ei carnem tribuit Galenus, laudatam tamen & salubrem; quod intelligendum est de *merula* pingui, obesa, & laqueis, vel retibus capta. Cavendum ab ejus esu pestilentiae tempore monet Alexandr. Benedictus; quia fortasse cum vermibus muscis, & araneis alatur, qui ex aëre infecto ac pestilenti & generantur &

vivunt, trahit ex eo cibo veneni aliquid & deleterii.

Notæ omnibus aviculæ paucis cognita succedit *Ortygometra*, Aristoteli ὀρτυγόμετρα, quæ Hesychio exponitur ὄρυξ & ὀρτυγίανος *Coturnixve grandis*. Est enim ἡντὲρ vox Græca in compositione magnitudinem & in suo genere principatum significans. Fallitur Commentator noster, dum refert ex Isidoro eam avem coturnices comitari abeuntes, esseque earum rectricem ac ducem. Ait quidem Aristoteles 8. de hist. animal. abire una cum coturnicibus, *Lingulacam*, *Otum*, *Ortygometram* & *Cychram* qui etiam noctu eas revocat, sed eas deducere ac regere non scribit. Porro cum de hac ave inter auctores minimè convenire advertam, nec ipse eam umquam, vel degustarim, vel viderim, præterea cum ejus usum apud Gallos rarum admodum esse animadvertam, nec valdè questum, judicium meum non interpono ad Aldroandum curiosos lectores remittens, qui licet pauca, verisimilia tamen de ea ave opere suo ornithologico congeffit.

Supra de minori perdice actum quam Galli *perdicem griseam* vocant, nunc de majori agendum quam *rubram* appellant. Non est vero ut diffusius in ejus laudes decurram, cum nemo sit qui carnis ejus suavitate delectatus optimum ex ea nutrimentum accedere nostro corpori non affirmet. Infantes autem pulli maxime commendantur. Imò & juniores perdices ac pingues, vetulæ durioris sunt carnis, difficiliorisque digestionis; vulgo tamen apud nostrates dicitur tredecim anni mensibus perdices bonas esse & suaves. Tradit Simeon carnem earum bene

Ortygometra.

Perdix.

concoqui bonique succi esse, si non statim post interitum, sed post unum aut alterum diem comedatur, quod ex Galeno desumptum sit.

Frigillus est
Turdus.

Qui sequitur *frigillus* omnibus Ornithologis ignotus est, ac pene innominatus; unus Villanovanus comment. in hunc locum avem interpretatur, *quæ vescatur uvis & inebrietur etiam, velocis volatus, sturno similis, sed melioris nutrimenti, circa vineas frequens & circa festum Santorum eligenda.* Cum autem *Turdus Iliacus* pene has omnes notas obtineat, non male commentatores de *Turdo* hanc avem intelligendam censuerunt. *Turdus* vero triplex est. Major, Aristoteli αἰθροβόλος *visciogrus* Gallis *Criua* dictus, minor ἰλλας Græcis, Gallis *Malvixius* vocatus, medius τείχας, seu pilaris, Gallis *litorna* appellatus. Minor ille à barbaris frigilli nomen videtur habuisse, quod frigore canter, & vigeat, vel quod ingruentis frigoris sit quodammodo internuntius. Non contemptum à veteribus video, cum saginatum olim magna cura fuisse tradant Varro & Columella ut jucundior evaderet & suavior, adeo ut singuli Turdi a tiles ternis denariis emptarentur, Galenus ipse lib. de cibis boni & mali succi Turdum laudatis annumerat cibariis: nonnulli calidiorem Merula Turdum faciunt, graviusque redolentem, alii anteponunt; laudat eum Mercurialis lib. 3. variarum lect. capit. 2. Athenæus Turdorum turmas atque greges in primis mensæ ferculis admissos testatur, Alexander ab Alex. ova cum Turdis & leporinis carnibus ac mellitis placentis secundæ mensæ frequentius apposita fuisse commemorat, quod obmissum nolui ut candidus inde lector

deprehendat, non sine exemplo & auctoritate Salernitanos Turdum inter laudata alimenta reposuisse.

Ordine venit *Orix*, quæ alia non est à *Gallina Corycorum* quam Galli vocant *Celinoitam*, seu *Gallinam sylvaticam*. Videretur autem ea ex *Perdicum* esse genere nisi major esset, longiorque caudam haberet. Mavult Bellonius eandem facere cum *Rustica Gallina Romanorum*, quam Varro ait in urbe raram fuisse nec fere mansuetam, similem facie non his villaticis Gallinis nostris, sed Africanis, aspectu & facie incontaminata; quæ soleret in ornatibus publicis cum *Psittacis* & *Merulis* albis poni, item aliis id genus rebus inusitatis. Gesnerus cibum prorsus nobilem & ferarum avium omnium laudatissimam hanc avem prædicat; ita ut principibus etiam interdum postridie quam cocta est apponatur, sola avium aut omnino animalium fortassis. Sunt qui in probitate succi *Perdici* eam comparent, alii præferant. Albertus carnem foris nigram intus candidam habere observat; teneram vero & gratissimi saporis. Observabis autem hic à nonnullis non *Orix*, sed *Otis* legi; quæ quidem sic dicta videtur ab insignibus & memorandis aurium meatibus. A Latinis vocatur *Tarda*, quod *tardo* & *gravi volatu detenta nequaquam ut cetera volucres velocitate pennarum attollatur*, inquit Isidorus, qua etiam de causa à Gallis *Oustarda*, vel *Ontarda* appellatur. Galenus otidum carnem mediam esse ait inter gruum carnem & anserum, minus duram scilicet quam sit gruina; duriores vero anserina. Quamvis autem Galeo Simeon Serhi assentiat; dissentit tamen Xenophon apud Atheneum.

scribens Oridum carnes suaves esset. Jul. Alexandrinus eas sepe sese degustasse memorat, gustu, utinam ave magna non pessimo, sed nigras & duriores, itaut concoctu pervicaces existimari facile possint & excrementis redundantēs, melancholicoque humore procreando aptæ. Ex quo sane concludere licet, Salernitanos de avibus boni succi loquentes, non tam de Oride quam de Gallina Corylorum hic esse intelligendos.

Tremulus.

Tremulus quo in genere sit avium prorsus ignoro, ex descriptione autem quæ à Villano profertur suspicor esse, vel *Gallinam aquaticam*, vel potius *Vannellum* vulgo dictum, quem ad depopulandum vermes Anglos sæpe in hortis alere tradit Guillelmus Turnerus. In cibo commendari notat Gesnerus, sibi que aliquando gustanti & boni saporis & alimenti probi, sed levis ac tenuis, ejus avis carnem visam esse.

Amarcellus.

Restat *Amarellus* avis aquatica quæ ex anatum genere est, videtur autem dicta Aristoteli *βόνας*, *Pasculam* vertit Scaliger anati similem avem, sed minorem, quæ quod avidior sit *βόνας* appellata fuit. Eam vocat Nyphus *Sartillam* à Gallis deducta voce qui ejuscemodi avem *Sarcellam* nuncupant, auctore Scaligero. Quodnam vero nutrimentum afferat, dicetur in anare, jam enim tempus est, ut huic prolixo capiti finem imponamus.

De Anate.

CAP. LXIV.

O Fluvialis Anas quanta dulcedine manas !
 Si mihi cavissem , si ventri frana de-
 disse ;
 Febres quartanas non renovasset Anas.

Animadversio.

Σ Τῆς ἀνὰ ὁδὸς aves vocant Græci *Palmipedes*, Palmi-
pedes,
 quibus nimirum latiores dati sunt pedes ad
 natandum. Inter ejuscemodi aves aliæ grandio-
 res sunt, aliæ minores. Inter grandiores habentur
Anates & Anseres de quibus hoc & sequenti
 capite breviter agimus. Universum autem ve-
 lut pro fundamento memoria tenendum est, aves
 omnes in aquis degentes carnem habere malam,
 terri odoris, & excrementitiam; cum enim pis-
 cibus nutriantur, cum in cœno & luto ut plu-
 rimum degant, cum paucio utantur exercitio,
 cum recrementa multa colligant ob frigus aquæ
 cutis meatus occludens, carnem habere salubrem
 non possunt, sed inelaboratam, difficilis co-
 ctionis, stomachoque adversam. Quod si quis
 inquiret utrum aves Aquaticæ aliis avibus cali-
 diores sint, vel frigidiores; utar distinctione cum
 Petro Hispano, dicamque cum Aristotele non-
 nullas aves inhabitare aquas propter caliditatem
 suam maximam, ut est corvus piscator, alias
 propter nimiam suam siccitatem, ut cygnus; alias

Aviæ
Aquaticæ
bonitas.

denique ut alimentum suum in aquis quærant, ut ardea : prioresque illas dubio procul campestribus avibus calidiores esse, quo sensu audiendus est Rhazis affirmans Aquaticas aves calidiores esse, vel hoc uno signo ductus, quod sint odoris gravis & horribilis, talis autem odor caliditatem siccitatemque indicat.

Est porro *Anas* sic à nando dicta Latinis, Græcis *νῆσα*, seu *ἡ νῆσα κατὰ τὴν φύσιν* domestica, seu *τίγρις*, καὶ *ἀγέλας* & *σylvæstris*. Carnem ea habet calidiorem omnibus carnibus avium domesticarum, humidam, crassam, duram, concoctu difficilem, excrementitiam, fastidium inducentem, pestis tempore fugiendam. Attamen M. Cato Censorius ægrotos jejunio macerari prohibens ali jubebat oleribus & modica carne anatis, palumbi aut leporis. Colorem & vocem clarificare, flatu tollere, corpusque roborare, dixit Serapio ex Aben Mesuæ; necnon ipse Avicenna qui excalefacere illam carnem, & aliquando febrem inducere voluit. Laudat tamen Anatum ventres & alas, ut pote quæ meliorem & leviorum succum contineant, quod videtur deductum ex Martialis hoc epigrammate,

Tota quidem ponatur Anas, sed pectore tantum
Et cervice sapit, cætera redde coquo.

Sunt ergo suaves & lautæ illæ Anatis partes; maxime junioris, sed ut innunt Salernitani, opportuna generandis longis morbis, velut quartanis febribus: cum enim crassiorum succum & melancholicum generent, venas mesenterii atque ipsum lienem implent, & infarciunt, unde fœtura morborum. Observatum præterea est eò deteriores carnes anatum, quo visc sunt inter-
dum

ſum bufones integros devorare, relatumque à nonnullis, affis vel elixis earum carnibus æſtivo tempore diutius aſſervatis ſerpentes vermiumque colluviem innasce. Inter cæteras eligendæ quæ libero cælo, aquisque fluentibus fruuntur, fugiendæ quæ in urbibus degunt, quæ ſpurciſſimis ac fœdiſſimis cibariis aluntur, quæque cæno perpetuo immorantur. Pulli earum ſunt in delitiis, vocanturque à Gallis *Hallebrani* duobus menſibus nati.

De Anſere.

C A P. L X V.

A *Ucha ſitit Coum menſis, campis Acheloum. a*
Aucha petit Bacchum mortua, viva a
lacum.

Animadverſio.

Nefas apud Romanos quondam fuit *Anſe-* Anſe-
res,
res violare, quod eos ſacro-ſanctos ob capitolium ſervatum exiſtimarent, ob idque Cenſoribus magistratum ineuntibus præſcribatur, ut eis alimenta locarent. Tandem relicta ſuperſtitione in primarias menſarum epulas translati ſunt, & eorum ſagina inſtituta. Narrat Lampridius Alexandro Severo anſerem feſtis diebus appoſitum fuiſſe, Diod. autem Sicul. tum elixum, tum aſſum anſerem quotidie Ægyptiorum menſis adhibitum commemorat. Attamen notiſſimum eſt eorum carnes ſuper-

fluitatum & excrementorum producere esse, difficulter coqui domesticisque cunctis avibus crassiores, calidiores, humidiores. Numerantur à Celso inter cibos valentissimæ materiæ & plurimi alimenti, & ut docet Savonarola, sunt ex iis qui febrem propter nimiam humiditatem excitant. Albertus Magnus non calidam anseris carnem, sed frigidam, siccam, duram atrabiliariam & concoctu difficilem statuit, qua ratione motus non video, cum omnes alii medici contrarium sentiant, & ipse sibi ipsi non consentiat, cum addit esse atrabiliariam, hoc est bili retorridæ & ex adustione nigræ generandæ aptam. Est autem dictus *Anser* Varroni à voce quam emittit, Isidoro vero ab anate per derivationem, vel à similitudine, vel quod & ipse natandi peritiam habeat ab assiduitate natandi. Barbari vocant *Ocham*, nomine à Græco deducto atque composito ex articulo masculino *o* & voce *χλω* Anserem designante, aliqui a inau diphtongum commutantes dixerunt *Aucha* quemadmodum docet Joa. Tortellius. Inter Anseres fœmellæ maribus potiores: pulli magna sunt in glória, verum adultiores commendantur magis, & ad saginam idonei habentur, farcturæque destinantur. Manditur & salita anserum caro & fumo exsiccata, quæ quia frequentius est Judæis in usu ruborem vultus creditur eis conciliare. Inter ceteras partes *collum*, *ala*, & *jecur* commendantur; laudatur & *jus anserinum*, non solum ad cibos, sed adversus venena efficax. Non reticebo unguentum ex anseri, quo restitutos multos arthriticos commemorant. Descriptio habetur apud Antonium Guainerium commentariolo de ægritudinibus junctu-

rarum capit. 18. facta Leonino carmine hoc modo.

Anser sumatur veterans qui videatur
Mox depluuetur, vitalibus evacuetur;
Intus ponantur quæ subterius numerantur.
Trita caro tota, triti mox pelle remota,
Vinctum porcinum, thus, cera, sagmen ovium,
Pondere sint æquo, sal, mel, faba, sitque filigo.
Post hoc affetur, tamen assus non comedatur.
Vas supponatur sic ut liquor accipiatur;
Quo membris unctis sic gutta solvitur omnis.
Certè hoc unguentum præstat super omne talen-
tum

Auctor
un-
guent
voca-
batur
Anser.

Sic per dictamen cum scripseris hoc medicamen;
Fac laus ampla Deo solito de more superno;
Anseris edicto & ejus medicamine scripto
Sit laus ergo Deo finito in tempore libro.

Narrantur autem anseres ab æstate in autum-
num morbo conflictari æque ac corvi. Improbantur
ova, cum tamen dicantur à Simeone Sethi
proprietas quadam peculiari & potius, hoc est in-
geni præstantiam, præstare iis qui cum fonte filia-
rum tauri, id est, cum melle & cum butyro assidue
esitaverint.

Porro quod aiunt Salernitani Anserem in men-
sis *stirel* cum, in campis *Acheloum*, mortuumque
expetere *Bacchum*, vivum vero *lacum*; signifi-
cant, anseres dum vivunt, aquis, fluminibus, la-
cubusque delectari, dum comeduntur vero & à
nobis esitantur, postulare vinum generosum;
quale erat *Coum*, ut nimirum vini beneficio co-
ctio carnis anserinæ duræ promoveatur, ejus
crassities attenuetur, humiditas contemperetur,
malitia frangatur; distributio juvetur. Hilde-
gardis libr. 4. Physices parte secunda capit. 8.
de apparando ad esum anseris sic habet. Si

quis, inquit, anserem comedere vult, cum per tres aut per duos dies valde esurire permittat, & deinde frumento nutriatur. Et postquam occiditur ad ignem assetur, & salvia & alia bone herba ei imponantur, ut succus earum ipsum pertranseat & etiam vino aut aëto cum stabello semper aspergatur, ut sagimen ejus effluat: & qui sanus est, hoc modo eum assatum comedat, sed qui infirmus est, modice ex eo comedat, coctus autem in aqua ad esum hominis malus est. Hęc illa.

De Carnibus Animalium terrenorum & quadrupedum, ac primo de Porco & Ove.

C A P. LXVI.

EST caro porcina abs vino tibi peior ovilla. Si tribuis vina, est hac & cibus & Medicina

„ Carnes porcinae cum cepis sunt Medicinae.

PRiore versu carnis porcinae instituitur cum ovilla comparatio; nempe quod porcina absque vino sumpta, quam ovilla peior habeatur. Porro quod prava sit ovilla, Galenus libr. 3. de aliment. facult. capit. 1. his confirmat verbis. Agni carnem habent humidissimam ac pituitosam, ovium vero excrementosior est ac succi deterioris. Hac ipsa tamen suillam quæ bonum alioqui succum generat, pejorem esse, si absque vino edatur, hoc loco asseritur. Idque non aliam certè ob causam, nisi quod & ipsa pituitosam ha-

beat substantiam, quæ quidem vino corrigitur, & ad *suppeteas* perducitur. Altero deinde versu innuitur, eandem cum vino sumptam, supra quam quod valentissime nutrit, facultatem etiam habere, ceu medicamento, ut quæ humectando corpus inalteret. Id de porcellis assis potissimum atque apris pulcherrimè apparatis intelligendum est. Cæterum carnes porcinae quæ sale condiuntur, ac Sole deinde, vel fumo exsiccantur, quemadmodum apud nos in annum reponendæ à rusticis ac plebeiis hominibus apparantur, ovillis nihilo meliores censendæ sunt, siue cum vino, siue absque vino mandantur. Quare de assatis porcellorum carnibus, siue aprugnis, hoc ipsum quod hic traditur, eo videlicet quo diximus modo, accipiendum est.

Animadversio.

Terrestrium animalium carnes supra monuimus magis quidem ac potentius alere, quam avium carnes, sed minus probum succum ac laudabilem suppeditare, meliorem tamen quam pisces. Quærit autem Petr. Hispanus an volatilia calidiora sint ambulanti- bus, respondetque terrestria animalia calidiora esse vivifico calore, cujus quidem beneficio majora evadunt quam volatilia, minus vero calida calore elementari ad mistum concurrente, & post mortem in eo remanente, qua ratione corpora avium ad nutrimentum concurrunt.

An
qua-
drupedum
caro
calidior.

Porro hic agitur de carne suilla & ovilla, de quibus multa in medium afferri possent, nisi recorder longam disputationem à commentato-

ribus institutam fuisse de suilla superius, ad caput nimirum quartum hujus sectionis, quo loco demonstratum fuit ex Galeno suillam carnem humanæ carni admodum similem, homini nutriendo valde accommodatam, ac cæteris etiam carnibus anteponendam. Quod cum ita statutum sit, non alienum erit à ratione, investigare, Primo cur suilla caro præ aliis bene nutriat, cum hoc animal semper in cœno & sordibus nutriatur. Secundo cur hoc capite suilla caro improbetur, nisi vinum superbibatur. Priori difficultati satisfacit Simeon Sethi his verbis, *Nisi, inquit, bene temperatum foret suis corpus, nunquam malum nutrimentum in bonam carnem verteret, sed quemadmodum homines, qui corpore bene temperato sunt & sano, rebus mali succi & pravi alimenti non multum laduntur, quod paulatim vegeta illorum natura quod noxium est in bonum succum vertat: sic & sues faciunt, malum illud nutrimentum in bonum succum convertentes.* Alteri difficultati sic respondeo, hoc capite non de suilla, sed de porcina carne tractari. Quenam autem sit differentia inter suillam carnem & porcina, aperuit Isaac particula quarta lib. diat. particul. quo loco pro ætatis varietate diversum assignat suillis carnibus temperamentum: Aut enim illæ sunt *lactentium porcorum*, aut *adolescentium*, aut *juvenum*, aut *decrepitorum*. *Lactentes porci*, quos *διδρακται* & *λακτεροπύλας* vocat Sethi, humidiores sunt, superfluitatum abundantes, seu ut loquitur idem Sethi, *σεπλωματικοί*, succi minimè boni, sed convertibiles in malos humores & in putredinem, præcipuè si invenerint stomachum refertum malis humoribus, cæterum humidis naturis om-

Suilla
an bo-
na.

Porci-
na caro
varia.

nino pessimi. *Adolescentes* porci meliores sunt, beneque nutriunt. Juvenes cæteris præstant, maxime castrati, quos *Maiales* vocamus: *decrepiti* autem, à Græcis *χοιροί* dicti, pessimi existunt: sunt enim frigidi, duram habentes carnem, ligneam & insipidam, quæ potest & melancholicos morbos, & diurnas febres excitare. Hoc ergo capite non agitur de suilla carne, quæ videtur de porcis adolescentibus & juvenibus, sed de porcina quæ est *lactentium* vel *decrepitorum*, quæ profecto cum excrementitia sit, tamque in salubris, videtur vi-
no indigere, quo ejus pravitas aliquo pacto emendetur; id ni fiat, non erit melior ovilla carne quæ saporis est ingrati, pravi succi, excrementitii difficultisque digestionis. Eam carnem Simeon Sethi appellat *σπειρωματικὴν καὶ χυμὸν, δύσπεπτον βλάπτουσαν, καὶ τὸς ὑπερσομάχους καὶ τὸς φλεγματικούς*. Petrus Crescentius carnem ovium sapore esse ingrato, nimium humidam, neque convenientem nisi forte rusticis assuetis, qui continuis laboribus exercentur, prodidit. *Ovem arietem*, inquit Platina, *dentibus ne attingas*, non modo enim ejus caro non prodest, *verum etiam vehementer obest*. Si vero post solstitium elixetur, graviter olet, gravius etiam si affletur, quocirca dum coquitur operculum ollæ auferre, aquam copiosam infundere, & condimenta quoque addere præcepit Rufus. Reddi ovem suaviorem & teneriorem si à lupo dilaniata sit, tradit Plutarchus; & ejus rei rationem inquit libr. 2. sympos. quæst. 9. In summum Gal. libr. 3. de aliment. facult. agnorum carnem humidissimam ac pituitosam facit ovium vero magis excrementitiam ac succi dete-

Ovillæ
caro.

rioris. Quæ cum ita sint, abstinere debemus ab ovilla carne, velut ab alimento pernicioso, fugere quoque debemus porcellorum lactentium, & porcorum vetulorum carnes, quæ accedunt ad malitiam ovillarum, nisi sequi voluerimus consilium Salernitanorum, qui vel bibendum vinum præcipiunt edendo carnes illas porcinas, vel cœpam admiscendam, & cum illis comedendam. Quod ad vinum attinet, improbandam eorum esse sententiam non existimo; cum vinum potum ex Gal. comm. ad Aphor. 31. sect. 6. attenuare, vacuare, & obstructions liberare possit, ventriculum præterea roborare, coctionem juvare, pituitosos succos coquere, crassos incidere, calefacere, denique & desiccare. Quod vero de cœpis additur, id minime amplexandum duco, licet enim cœpa calefaciat, incidat, attenuet, humiditates exhauriat, flatu dissipet, quibus fortasse emendari carniū porcinarum vitium videri possit, attamen cum sint exigui, pravique nutrimenti, difficilisque coctionis, non video quid inde commodi humano corpori accedat, quodve ex earum esu emolumentum accedat.

An vinum superbibendum.

Cæterum dum in porcorum mentionem incidimus, abs re non erit monere. *Suem* tam matrem quam fœmellam significare *verrem* marem non castratum, *maialem* castratum porcum; *porcam*, seu *scropham* fœmellam, *aprum* porcum sylvestrem, *porcellum subrumum* lactentem, *sacrem* qui à partu decimo die, vel quinto habetur purus, & ad sacrificia idoneus: *nefrendem* qui amplius non est lactens. Quamquam autem hic porcellos damnemus, magna tamen fuere olim in gloria, & etiamnum hodie tosta eorum

tutis in deliciis habetur. Cælius Apicius porcel- Porcel-
lum lacte pastum mirifice extollit, de quo cecili- lorum
nit Martialis. caro.

Lacte mero pastum pigræ mihi matris alvum,
Ponat, & Actolo de sue dives edat.

Fuit enim caro *δελφάκιον* inter cæteros deli-
catos cibos enumerata ab Eubulo poëta apud
Athenæum; quamquam ut dictum est, parum
alat, tarde concoquatur, stomacho, capiti,
oculis, atque hepati noceat, vel ipso Hippo-
cratis testimonio, qui sect. 4. de art. vict. in
morb. acutis porcellorum *κρεα* ait esse *χαλῶδα*
καὶ πλεγκτὰ, bilem generare, & alvum pertur-
bare, quod suo damno expertus est Bias, pu-
gil. libr. 5. epidem. Hoc in loco conabor cor-
ruptissimum & depravatissimum Simeonis Se-
thi locum de Suillarum carniū facultate resti-
tuere, hujuscemodi autem est capite de porco,
οἱ δὲ δέλφακες ὅππῃ ἐνομάζουσι λακτενδόπελα ὕγροι εἶσι
καὶ περιπωματικοί, καὶ ἔχ' ὅπως ἔυχμοι, διουδὲ κα-
ταχῆνται δὲ τέτοις, ὥσπερ εἰδὲ τοῖς παλαιοῖς ὅτι χοίρων
ὡς ἐν τῷ ἔυχμῳ ὑπέρχει δὲ τῆς ὅτι ἡμερῶν τὸ μὴ πε-
ριπωματικὸν ἔθ' μὴδὲ γλίσχρει χυμὸν ἔχοντα, τὰ δ' ὅτι τέτων
δηλονότι σκατάεια, πάντα δ' ὑπερπῆκα καὶ δυσκατέρχασα καὶ
διὰ τέτων ἀπὲρχεται χεῖν. Quibus verbis hunc sen-
sum interpres afferre conatus est hoc modo.
Sunt vero qui *δέλφακες*, hoc est porculi nuper nati,
qui & *λακτενδόπελα* vulgo dicuntur, humidi sunt &
superfluitatum abundantes, nec boni succi; qua ex
re haud bonum est eis uti: quemadmodum nec ve-
nistis suis, quippe quibus malus insit succus: Apro-
rum vero caro melior est quam suum domesticorum,
quod tantarum non sint superfluitatum pradii,
nec glutinosum gignant humorem. Quæ vero in

ter hos *σικτία* dicuntur, hoc est, ut docti quidam putant, talli aprugni, difficulter concoquuntur & perficiuntur, atque ab his ideo abstinendum. Sed meo iudicio tentavit solum curationem Lilius Geraldus quam ego hac lectione perficiam. οἱ δὲ δειρακας ἃ τινὰ ὀτομαζοὶ λακτινδοπυλαῖν εἰς καὶ σελή. καὶ ἔχ. ἔτ. εὐχρ. διὸ ἐδ. καταχρ. διττὸ τέτ. ὡς περ' ἐδὲ τοῖς παλαιοῖς τῷ χοίρων, οἱ ὡς ἐφ' αὐτοῖς ἀχλοῖ. ὑπερέχει δὲ καθεστὸς ὑπὸν ἡμέρων τὸ μὴ σελήτω. εἶ), μὴδὲ γλίσχον χυμὸν χυτῶν, τὰ δὲ τούτων δηλοῖ ὅτι μεταχοίρα, πᾶν δὲ. Quam sententiam sic reddo, Porcelli quos lactentes vocant, humidus sunt & excrementitius ac proinde boni minime succi, quibus idcirco uti non oportet, quemadmodum neque vetustis porcis, qui, ut dixi, insipidi existunt. Aper vero anteponitur suis domesticis tum quod nec ita excrementitius sit, neque viscosum succum generet. Inter illos (porcellos) vero, qui omnino ob lesionem in utero factam sero nascuntur, concoctu prorsus sunt contumaces ac difficiles, ob idque ab iis abstinere oportet.

Enimvero cum infamis sit vel ipso nomine *porcus*, nulliusque dum vivit, homini usus, non alio tamen ex animali post interitum numerosior materia ganeâ quinquaginta pene sapes, cum ceteris singuli. Hinc censoriarum legum pagina, interdictaque cœnis abdomina, glandia, testiculi, vulvæ, sincipita verrina, ait Plinius libr. 2. capit. 21. Quidam apud Livium & Plutarchum cum apud hospitem suum cœnaret, & copiam reprehenderet ferculorum, stuperetque unde tam variam venationem comparasset, audivit ab hospite omnia ex mansueta sue facta, paratu tantum & condituris discrepantia. Non commemo-

fabo sumina, spetilia, callos, nulas ejectitias, taxeam, lucanas, falefcos, farcimina, pernas Tomacinas, Taniacas, Cerretaneas, Italicas, Moguntinas, Rutenicas, bilas, polimenta, Imbricem, Ificia, omasa, Tuceta farta, Mediolonensia, & id generis cupedias, quas in apparandis porcis, eorumque partibus ad cibum condiendis ingeniosa coquorum gula excogitavit.

De Carnibus Vitulinis.

CAP. LXVII.

Sunt nutritive multum carnes vitulina.

L Audibus hic efferuntur carnes vitulinae, eo quod alimentum corpori suggerant, non mediocre; & hoc satis ex Avicenna constat. Nam 3. 1. doct. 2. cap. 7. inter cætera præcipit, ut cibus sanitatis tutelæ conveniens, sit talis quales sunt carnes, & proprie hædorum & vitulorum lactentium parvorum, & agnorum anniculorum, ut quæ consimilis fere sint naturæ & facile in sanguinem commutentur. Galen. quoque lib. 3. cap. 1. de aliment. facult. carnes vituli lactentis sex vel octo hebdomarum affatas, ut optimas tum ad coquendum, tum ad succum bonum generandum, tum ad nutriendum commendat, sed de his abunde dictum est supra cap. 4. Ideo non est, cur hic plura referantur.

Animadversio.

QUodnam momentum habeant ad immutandam animalium temperationem ætas, sexus, castratio, insigne argumentum habemus in bove, Tauro, juvenco, vacca & vitulo, quæ etsi eadem animalis specie contineantur, inter se tamen plurimum differunt, quoad carnes quas in alimoniam nostram convertimus. *Taurinam* enim carnem nemo est qui probet; præsertim cum in venerem furiasque Tauri ruunt, qui servantur ut plurimum admisturæ: hujuscemodi enim caro calidior & siccior existit, virosa præterea ac tetri odoris, sanguinique crasso & adusto generando opportuna, difficilis etiam concoctu est, dura & fibrosa, non minimum tamen cum superatur à calore nativo, nutriens. *Bubula* caro, puia castrati est animalis, melior censenda: est autem ea duplex: novelli bovis una, alia vituli. Caro novellorum, quoniam nondum laboribus fracti sunt, mediæque sunt ætatis, utilior habetur, raro tamen ducuntur ad lanienam nisi crure fracto, vel cum aliàs ad aratrum inepti judicantur: vetulorum vero caro frequenti est in usu, atque olim fuit non solum apud vulgus, sed apud heroas ipsos, si credimus Homero. Agamennon enim Rex convivio exeipiens Ajacem ac Nestorem costas boum assas ponebat: Menelaüs Telemacho Ulixis filio costam quoque babulam apponebat, videlicet ut frugalis vite exemplum Adolescentibus præberetur, inquit Athenæus lib. i. Deipn. Hercules apud Eubolum delicatioribus cibus recusatis dixit velle se satiari quibus vires roborantur qui-

que ad bonam valetudinem conducunt, *qualis*, inquit, *est caro bubula elixa*. Exitit insigne hoc tamen frugali in victu luxus argumentum, in eo scilicet quod boves integri appositi interdum fuerint. Refert ex Herodoto Athenæus, apud Persas diebus natalitiis fuisse morem ut divites bovem, asinum, equum & camelum apponerent totos in clibano aut camino coctos. Quin & eum morem ad nostra usque sæcula traductum notat Struchius lib. 1. Antiquit. convivial. de Maximiani secundi epulo, & Paul. Jovius lib. 25. de Caroli V. coronatione. Verum hæc sint principum virorum aut luxu diffluentium hominum ludicra: Medici, quia ad unam sanitatem consilia sua dirigunt, in definiendo bubularum carniū temperamento occupentur. Cornelius Celsus ex domesticis animalibus bubulam plurimi alimenti & stomacho aptissimi existimavit; atque inter ea enumeravit quæ minimè corrumpuntur: Hippocrates difficulter eam concoqui, choleram siccam inducere, atrabilarisque affectiones parere voluit, quod sit insuperabilis ejus natura neque cujusvis ventriculi sit ipsam concoquere. Suggestit, Galeno teste, alimentum corpori non mediocre neque dissipatu facile sed sanguinem gignit quam conveniat crassiorem. Plura superius ad cap. 4. dicta quibus pro coropide hæc de ejus esu & præparatione adjungo ex Bruyerino. Porro, inquit, *nullo non tempore hac caro epulas præbet mortalibus, verum hyeme magis placet, & frequentior est. Elixatur & assatur, atque utraque coctura est gratissima, præsertimque opima ac præpinguis. Antica culina vocant frustra regia quæ ampla & pinguitudine refertiora sunt, quasi regia mensa digna. Hæc autem prima ferè apponuntur elixa, magna-*

tum ac lautiorum : pulis. Sed hic gula morosior irri-
tamentum quoque vini avidioribus juvenit. Quippe
sale modico imbutam bubulam magis commendat,
editur ex sinapis intinctu elixa, rarius assa. Nam
præter costas ex toto bove nihil veribus torreri vidi-
mus : verum & hæc inter elegantiores hyemis escas re-
ponuntur, quas salvia confixas aliqui expetunt. Cre-
brius eduntur ex condimento atro, quod vini acci-
que momento, pipere ac sale temperatur. piperatum con-
dimentum vocatur lautioribus. Hæc ille.

Juven-
corum
caro.

Quoad juvencorum carnes, rarius eduntur, quia
raro mactantur juveni, sed servantur ad agricul-
turam. Juvenæ vero bimæ & trimæ, semestres
& anniculæ venerem non expertæ, laudabilem
carnem habent, nondum enim dura est & sicca :
qualis est vaccina, quæ est boum fœminarum vetu-
larum : quæ quidem cum sterilescunt, aut usui
amplius esse non possunt ad esum mactantur sor-
didorum tantum hominum ac pauperum ; cum
carnes obtineant insalubres, duras, crassioris succi
& atrabilarii.

Vacci-
na.

Vituli-
na.

Restat ut qua dote præ illis omnibus donata sit
vitulina caro, paucis absolvamus. Vituli nomine
boum primæ ætatis fœtus intelligimus, sumpta
Ethymologia vel à *viridi* ætate ut vult Isidorus,
vel à *vitulando*, id est lasciviendo, vel à *vita*,
quia potens est vitæ tolerandæ vitulus. Certè
Nonius *vitulantes* gaudentes à veteribus dictos
putat, à bonæ vitæ commodo, quod cum vivere
dicamus, qui in summa versatur lætitia. Galenus
lib. de cibis boni & mali succi, carnes vetulo-
rum animalium, duras, siccas & concoctu diffici-
les statuit, juniorum contra, humidas, molles,
quæque commodius concoquentur, nuper verò
editorum inucosas ! ut agnorum & suum ; at hæc

linas ac vitulinas melius coqui ac nutrire, quod
 hœdi ac vituli natura sint sicciores. Est ergo vi-
 tulina caro temperata, boni succi, sanis ægrisque
 conveniens, facilis concoctu salubrisque iis qui
 vitam ducunt otiosam, quo factum est ut Poëta
 decinerit;

Affiduos habeant vitulos tua prandia in usus
 Cui malida & sapida est juncta repore caro.

Isaac in diæt. universalib. cap. 21. docet mascu-
 lum bovem lactentem meliorem & laudabiliorem
 esse non lactente; quod humiditas lactis complexionem
 suam temperet. Addit in diæt. particularib. lacten-
 tem laudabile generare nutrimentum, atque sa-
 pidum, facilis esse digestionis bonumque gene-
 rare sanguinem, quod bilem flavam è stomacho
 expellat, maximè si comedentibus naturalis calor
 vigeat.

Est autem apud Medicos controversum an vitu-
 lina caro hœdina sit præferenda. Hœdulinam qui-
 dem Rhases 3. ad Almanf. cap. 9. temperatam
 agnoscit, nullam in se habentem malitiæ admix-
 tionem, temperatum generantem sanguinem,
 hoc est qui sit inter subtilem & crassum ac inter
 calidum atque frigidum. Hally Abbas quoque
 temperatam esse in humido & sicco, citæ dige-
 stionis, temperatumque generare sanguinem pro-
 fessus est libro quinto Theoricæ capite vigesi-
 mo primo: sed Averroes quinto coll. cap. 32.
 pronüciavit carnes hœdulas meliöres vitulinis;
 quod producant meliöres humores. Hanc diffi-
 cultatem conatus est diluere Donat. Anton. Fer-
 rus apud Aldrovandum, libro primo de quadru-
 pedibus bisulcis, his verbis: *Vituli, inquit, præfer-
 unt lactentes, apprimè laudantur cum temperata sint*

An vi-
 tulina
 hœdi-
 ne præ-
 ferenda

complexionis, & propterea quocumque anni tempore comedere possunt. Verum à partu tribus quatuorve mensibus remoti sint atque annum unum non diu transientes, velut qui surrentini nuncupantur, sunt enim gustui grati, optimi succi, ac facilis concoctionis, bonum generant sanguinem, ac temperatissimum nutrimentum. Et multi horum carnes hœdinis laudabiliores esse sentiunt, quoniam melioris sunt nutrimenti, cum in hœdinis quadam sit muccilago, quando decoquuntur. Et hoc est quod asserbat Averroes. Et carnes vitulinae sunt bonae carnes, propterea quod dum habent illam viscositatem, frigiditatem, siccitatemque quam habent carnes bovinae veteres, & eorum carnes sunt magis odoriferae aliis carnibus, & quantum est in hoc meliores sunt carnibus hœdulenis. Et hinc salvi potest controversia qua inter Medicinæ auctores in carniū electione reperitur. Quamplurimi enim hœdinas extollunt, & ipsa quidem sunt praestantiores aliis, si ex parte facilioris digestionis ac temperata complexionis considerentur, meliores porro generant humores: si vero ex parte minoris viscositatis ac melioris odoris earum, sic vitulina laudabiliores existunt: si denique ex parte majoris, robustioris ac irresolubilioris nutrimenti, suillae carnes ceteris sunt meliores. Hucusque ille; cui hoc addam, elaboratam esse magis vitulinam quam hœdinam; ac propterea temperatiorem, proindeque tanti non esse faciendam hœdinam, ut ei vitulina postponatur. Est quidem tenera illa nec contumax, quod tamen acceptum non refero temperamenti probitati, sed nimiae ejus humiditati, cujus opera fibrae mollescent & indurari prohibentur. Fatua quoque caro illa est; & nisi assaretur, insipida ac pene aquea; cum vitulina & odore, & sapore, & tenebritudine nulli quadrupedum cedat; quo fit ut cum

Salernitanis

Hœdina.

Salernitanis præ bovillis carnibus vitulinam concludam optimè nutrire, præ hædina vero eam suadeam & eligendam & edendam. Cæteras carnes à Salernitanis non nominatas, nec ipse commemorò, multa ut dixi ad caput 4. sect. 2. hujus operis, à commentatoribus annotata huc transferri possunt & debent.

De Carnibus Piscium & eorum electione.

CAP. LXVIII.

SI pisces molles sunt, magno corpore tolles:
Si pisces duri, parvi sunt plus valituri.

Hic duæ traduntur laudabilium piscium notæ. Pisces enim aut dura carne suapte natura sunt, aut molli. Ex his igitur qui molles sunt, vetuli junioribus præstant. Carnis namque mollities promodo humiditatis respondet, quæ crudior in novello pisce, in vetulo vero concoctior existit. Quare novelli pisces lento ac pituitoso succo magis quam vetuli abundant. Atque hac certè ratione nonnulli anguillam etiam vetulam juniori præferunt. Ex iis vero qui dura carne præditi sunt, juniores longe præstantiores & concoctu faciliores habentur: ejusmodi porro luci cum primis sunt; & percæ. Carnis enim durities concoctioni resistit. Quæ sane sententia ex 2. Cano. cap. 553. Avicennæ desumpta est, ubi sic ferme scriptum reliquit: Ex piscibus dura carne præditi eligendi sunt minores, ex molli vero majores ad terminum aliquem. Plura Galenus libro tertio de alim. facultatibus capite vigesimo nono & trigesimo.

Animadversio.

Luxus
in piscibus

Postremo loco de Piscium carnibus disputamus, quod eas videam ad omnibus penè Medicis in re cibaria deterioris conditionis haberi, & avium, quadrupedumque omnium carnibus postponi. Quamquam, ut verum fatear, primas partes in conviviiis delitiisque ab omni tempore obtineant, nec sumptuosius aliud cariusve priscorum mensis appositum sit. Cato ille Censorinus conquestus est apud Polybium, non posse salvam esse urbem in qua pluris piscis quam bos veniret. Alexis apud Athenæ. Dolet piscarios regia plane vectigalia exigere & ementium facultates decimare. Accusat Martialis epig. 31. lib. 10. Calliodorum, quod hominem non piscem vocaret, propterea quod servum vendidisset, ut emeret piscem.

Addixi servum nummis here mille ducentis

Vt benè cœnares, Calliodore semel.

Nec benè cœnasti. nullus tibi quatuor emptus

Librarum, cœnæ pompa, caputque fuit.

Exclamare libet, non est hoc improbe, non est

Piscis, homo est; hominem, Calliodore, voras.

Eo ferme sensu nobiliores pisces Antiphani Comico vocati sunt ἀσθραπποφάγοι, quod scilicet impensarum magnitudine opes Comedentium absumerent. Cum quis apud Plinium legit mullum unum mercatum esse octo millibus nummum, cum quis audit ætate nostra unum unius piscis condimentum quinquaginta aureis coronatis emi: cum quis videt lurconum convivias selectissimis piscibus apparatus ingenti pretio æstimari,

nonne cum Antiphane exclamare debet, εὐὲ ἰδὼ
 ὃ δὲ ἡλίκον.

Εἴχθω, ὅσῃ τιμῇσι πίνυμαι σαρξῶς.

*Cum video quantulum piscem quanti estimant, obri-
 gesco planè. Cessabit tamen ea admiratio, si me-
 minerimus tam salubrè esse piscium esum, ut præ-
 ter hunc solum alios fastidiat Ichtyophagorum
 natio prope Gendrosiam, & circa promontorium
 bonæ spei habitans & saluberrimè vivens. Atque
 profectò non absurdum visum fuit sapientissimis
 viris revocare in dubium deterioresne essent car-
 nes aliorum animalium, quam piscium. Ac inter
 alios Ferdinandus Rodericus Cardoso cap. 30.
 de reb. nonnaturalib. quæst. 5. probl. 5. rem ita
 examinavit, ut penè à piscium partibus stare vi-
 deatur. Ab eo Ludovicus Nonnus opere proprio
 de piscium esu, salubres esse pisces probat, eo-
 rumque rationes diluit, qui etiam veritatem op-
 pugnare totis viribus contenderunt, quæ quia
 luculenter ab eo cap. 8. 10. & 11. disputata sunt,
 à me silentio involvuntur. Hoc unum monèdum
 non ita pravam esse ex piscibus alimentum, visum
 Græcis auctoribus, quin eos ægris suis præscri-
 berent: ac recenti memoria Joan. Alphonfus Com-
 plutenfis Academiæ Profeffor publicus, speculum
 Medicinæ Christianæ conscripsit, in quo eximi-
 nat quibus in morbis, ægritudinibus, corporis
 affectionibus aut debilitatibus absque periculo
 vesci piscibus possimus, paucosque omnino re-
 censet morbos quibus esus piscium non conve-
 niat.*

An pis-
 cium
 caro
 deterior
 quadru-
 pedum
 carne.

Verum enimvero ut sincerè sensum meum ape-
 riam, longe inferior ac deterior est alimonia pis-
 cium quàm aliorum animalium. Etenim imprimis
 non ita copiosè nutriunt atque animalia: succus

eorum fluidior ac liquidior, substantia frigidior & excrementitia magis, minus quoque sapida & odorata si absque condimento edantur. Non ita tamen detestandi sunt, ut quasi sanitati omnino aduersentur, nullum laudabilem succum subministrant, coctioni repugnent, putredinem accersant, vitæ denique officiant, eamque breviorrem reddant. Expiscibus enim nonnulli εὐχουοι sunt, εὐπεπτοὶ καὶ εὐκατέργαστοι, si Græcis auctoribus fidem habeamus: at hi pauci omnino sunt, si cum pravi succi piscibus conferantur, qui non tales tantum natura, & origine, sed casu quoque ut vetustate, & custodia. Olim Galeno aliisque Medicis probabantur pisces quod recentissimi comederentur. Ad hoc autem tria observabant, quæ nostro sæculo desiere, aut segniùs observata fuisse. Primum est quod haberent prisci Bajulos seu gerulos piscium qui captum piscem properantissimè Romam deferrent. *Mirabamur*, inquit Seneca lib. 3. quæst. natural. cap. 18. *tantum in illis esse fastidium, ut nollent attingere nisi eodem die captum piscem, qui, ut aiunt, saperet ipsum mare. Ideo cursu advehebatur, ideo gerulis cum anhelitu & clamore properantibus dabatur via. Imo vero ut idem paulo ante monuerat; In cubili natabant pisces & sub ipsa mensa capiebatur qui statim transferretur in mensam. Parum videbatur recens nullus, nisi qui in conviva manu moriebatur. Vitreis ollis inclusi offerebantur & observabatur morientium color, quem in multas mutationes mors luctante spiritu vertebat, alios necabant in garo, & condiebant vivos. Ad hæc, vetitum piscatoribus erat piscibus aquam affundere, ne scilicet in multos dies servarent: ut Xenarchus Comicus apud Athenæum notavit. Alterum fuit lex præscripta in ἐχθυστώλας, ne scilicet inter*

Græci
pisces
lauda-
runt.

vendendum sederent , ut standi tædio lassitudi-
neque confecti , recentissimos venderent pisces :
quam legem Athenæus ex Alexi Comico *ρόμος κρυ-
σεν auream legem vocat.* Postremum est piscium
conservatio per nivem , cujus meminit. Galen.
libro de cibis boni & mali succi cap. 19. quo loco
ait *pisces nive circumdatos si duriores fuerint , præ-
stantiores evadere, cum caro ipsorum reddatur friabi-
lior uti & caro aselli & eorum qui in saxis degunt.*
Nam quod in his naturaliter inest, id ii qui dura sunt
carnis, à nive sumpserunt. His itaque auxiliis con-
servati Galeni tempore pisces salubriores dubio
procul evadebant , sed ea ipsa cum ætate Ara-
bum desierint , fecêre ut ab Arabibus pisces ne-
glecti sint , maximè quidem cum observarent ma-
gnam piscium partem deterioris esse succi, eosque
pisces qui laudabiles habebantur , ob æstum
Mauritaniæ & Hispaniæ ubi detegebant , diu ille-
sos non servari , sed facili negotio putrescere at-
que cotrumpi.

Arabes
pisces
vitupe-
rantur.

Cæterum ut ferre judicium possit Medicus de
Piscium bonitate vel malitia , nonnullæ regulæ
hîc apponendæ sunt quæ generales piscium fa-
cultates , temperaturas & usus studiosis medicinæ
aperient. Eas autem regulas à loco in quo degunt
pisces , à substantia, ab ætate , & à pabulo desume-
mus. *Locus quadruplex, lacus, fluvius, mare, terra,*
à quibus pisces denominantur *lacustres, fluviatiles,*
Marini, & terrestres, qui & fossiles dicuntur; Græcis pisces.
ὀρυκτοί. Lacustres duorum sunt generum: τὴλυματιῶν
palustres, & λιμναῖος, lacustres. Qui in paludibus de-
gunt ac stagnis, quia cœnosi sunt & lutarii, ideo
improbantur , velut graves , excrementisque
scatentes , difficilis coctionis ac mali succi, cum
enim victu deteriore utantur , minusque exer-

Cautela
obser-
vandæ.

Lacu-
stres

ceantur, excrementitiam carnem cœnosamque cōgerunt qua insalubrius esse nihil potest. Paulo meliores sunt lacustres, præsertim qui ingentes lacus incolunt, cœnosam urbium populosarum illuviem non admittentes, sed è fontibus & fluminibus sponte promanantes, quosque magna flumina præterfluunt. Tales sunt Lemanus lacus, Benacus, Larius & Verbanus qui pisces satis laudabiles nutriunt, facta comparatione ad palustres; non ad fluviatiles, quibus in universum inferiores censentur.

Fluvia-
tiles.

Fluviatiles quos Græci ποταμῖνες appellant, duplici differentia comprehenduntur: alii enim in fluviis puris & limpidis pascuntur, alii in turbidis, cœnosis, & urbium magnarum fordes excipientibus; hi mali succi sunt & ventriculo noxii; de quibus audiendus est Hippocrates lib. de affectionibus fluviatiles vocans βαρυτέρους *graviores*, nec non Xenocrates scribens fluviatiles & qui in stagnis degunt, esse κακώσομάχους, παχυμερῆς ὄλης, δρακίνοις, *stomacho adversos, crassioris substantiæ, quique difficulter excernantur*. Illi vero, quia aquis perpetuo recentibus meliorique pabulo fruuntur, præterea quia assiduò exercentur, ob continuum aquæ fluxum boni sunt succi, salubres, lacustribus præferendi.

Marini.

Marinorum duas tantum species fecit Hippocrates, *Petraorum & Erronum*, tres præcipuas Galenus *Pelagiorum, littoralium & saxatiliū*. Marini quidem cæteris aliis præstantiores, quod falsus æquoris liquor, & fluxus inter saxa collisio viscidum eorum mucorem attenuet ac digerat: falsedo enim maris humiditatem nimiam piscium, & frigiditatem attemperat & consumit. Observat tamen Simeon Sethi *θαλαπῖνες ἀπεπρωτέ*

per esse: verum *δυσπαραδύτης* melius concoqui, sed difficilins reddi, fluviatiles vero *δυσπεπτοτέρες*, sed *εὐπαραδύτης* difficilins concoqui, verum melius reddi. Cum autem plures sint marinorum piscium species, nonnullum ideo inter eos discrimen intercedit. Πελάγιοι quidem qui in imo profundo Pelagii; que maris communiter vivunt, dura sunt carne, difficilè conficiuntur, sed copiosum corpori alimentum subministrant. Eos Diphilus Siphnius idcirco vocat *δυσσβαρτοτέρες*, πολυπρόφους, δυσοικονομήτους Littorales qui & αἰμαλώδεις & ἀκταῖσι dicuntur, litoribus terræque proximas sedes elegerunt vitamque sustinent muco eluviæque maris, iisque purgamentis quæ in continentem undarum fluctibus propelluntur. Tales autem ratione nutrimenti improbari possunt, sed ratione loci laudantur: loca enim à sole illustrata qualia sunt littora, temperata magis sunt ex calido & humido, corpora itaque educant & meliora & teneriora, quo fit ut caro istorum piscium firmior sit & melior, quam pelagiorum quæ humida mollisque existit. Ad hæc cum isti pisces erronei sint & hac & illac vagentur, jugi illa exercitatione sicciores durioresque evadunt, quicquid enim excrementitium ex pabulo colligitur, frequenti motu dissipatur, unde à quibusdam σκληρόσαρκοι, id est, dura carnis appellantur. Quapropter antepositi semper fuerunt Pelagiis, sed Saxatilibus postpositi. Sunt autem dicti Saxatiles πετρώιοι, quod in saxosis locis aut asperis promontoriis ubi saxa frequentia sunt, delitescant, domiciliaque deligant saxis proxima: hi omnium piscium suavissimi & saluberrimi sunt; alimentum enim ex eis sumptum teste Galen. lib. 3. de aliment. facult. cap. 20. non modo ad concoquendum est facile, sed,

hominum etiam corporibus est saluberrimum; ut quod sanguinem media consistentia generet, qui scilicet neque admodum tenuis, neque admodum crassus est, ex quo factum est ut idem Galen. lib. de attenuante vict. ratione cap. 8. eodem censu pisces posuerit quo montanas aves. Hippocrates 2. de diæta, saxatiles vocat κάρυς, id est, leves carnemque eis tribuit ἀπαυλὸν καὶ κάρυν, raram ac levem. Diphilus Siphinius apud Athenæum lib. 8. appellat εὐθάρτυς, εὐχάλης σμικτικὸς, κάρυς, ὀλιγοτέρεος concoctu faciles, boni succi, abstergentes, leves, & parum nutriendes: Quo loco observabis nos cum Ludovico Nonno εὐγάρτυς exposuisse per concoctu faciles, quod nonnulli veterum chylosim fieri existimarent per putrefactionem, sic ut apud illos idem esset πέψις καὶ σμικτικὴ, ut videre licet apud auctorem definitionum medicarum, & Plutarchum de placitis Philosophorum. Ab hac mente Diphilus εὐθάρτυς dixit pro εὐπέπτος, nemo enim est qui non dixerit saxatiles pisces facilis esse concoctionis, ut patet ex Galeno loco citato, & ex Simeone Sethi, à quibus hi pisces nominantur εὐπεπτοὶ καὶ εὐχρημοί. Duæ aliæ difficultates occurrunt apud Athenæum lib. 8. cap. 14. ex Mnesitheo Arheniensis lib. de eduliiis. Illic enim scribitur ex interpretatione Dalechampii, pisces qui vocantur saxatiles & his similes, nostris corporibus alimentum siccum præbere, molem corporis augere, largius nutrire, ocyus coqui, nec excrementa multa relinquere, nec flatu generare. Primo enim objicitur; quomodo pisces saxatiles molem corporis augere possint, cum à Galeno inter cibos attenuantes collocentur? 2. quæritur qua ratione dici possint à Mnesitheo largius nutrire, cum à Diphilo parum nutrire statuantur. His duabus difficultatibus satisfieri potest

Athenæus
expli-
catus.

adducto Athenæi Græco contextu qui sic habet: *τὰ δὲ πυλόμενα περβαῖα καὶ τὰ ὁμοία τοῖς τὸ σάμασιν ἡμῶν ζῆρά-
 τιν δίδωσι τροφῇ, εὐογκα δὲ ὅτι καὶ ἔσφιμα, καὶ πέπτεται
 ταχέως, καὶ ἐκ ἐγκαταλείπει σφειττώματα, πολλὰ, πνέμα-
 των τε καὶ ἐς σφειτοποιητῆρα.* Interpres duo ex ea
 sententia vocabula perperam interpretatus, *εὐογ-
 κα* scilicet & *ἔσφιμα*: putavit *εὐογκα* designare
 eos cibos qui molem corporis adaugent, cum *εὐογκος*
 eos significant qui non distendunt ventriculum quid,
 nec malè habent. Id doctissimus Casaubonus
 ante me animadvertit & docuit capit. 5. libr. 3,
 animadvers. in Athenæum; cujus verba, quia
 medicam materiam illustrant, libenter hîc sub-
 jiciam. *Apud Philosophos ac Mediceos*, inquit,
multis diversisque modis vox ὄγκος accipitur, quod
fusè probamus alibi plurimis Theophrasti, Galeni
& aliorum id genus magnorum scriptorum locis il-
lustratis. Interdum ὄγκος est cibus in stomachum
admissus, qui sua mole illum impedit si majore co-
pia sit sumptus, Galenus ὕγιεινόν lib. 6. παχώσιως
curatione, ὄγκος ἐδεσμάτων ὀλιγοῦσθους ἐδίδεν. Intelli-
 git cibos qui mole implerent ventriculum, non mul-
 tum tamen alerent. Catalogum ὄγκων ἀέσφων ex
 Erasistrato habet in libro Galeni de missione san-
 guinis contra Erasistrateos, in eo albo ponuntur &
 carica. Simeon Sethi de anetho; *διαφορητικὸν ὅτι καὶ*
ὁμῶν ὄγκων πεπτικόν, id est *crudos in ventriculo ci-*
bos concoquit. Libr. 2. dictum est de aceto; καὶ τὰ ἐν
κοιλίᾳ τὰ ἐν τῷ ὄγκῳ διαλύει, verba sunt Heracli-
 da Tarentini qui novo loquendi genere sic expressit
 illa quæ sua mole stomachum (abutar ea voce cum
 multis) habent impeditum. Libro 9. dicuntur Atbe-
 neo succi è carnibus caprinis; *πολυχρόνον ὑπεμένει*
ἐν τοῖς ὄγκοις. Hic ὄγκος aliter accipitur pro corporis
 mole, id est corpore ipso & ea quam ἔξιν vocat ali-

bi ut diximus libr. 1. capit. 20. Philo legatione ad Caium; ἐν πάρεσι τοῖς ὄγκοις ἀπάρητοι ἐμδύμει. A priore significatione dicuntur cibi ἐόγκοι, qui non distendunt ventriculum nec malè habent. Libro 8. ait Auctor pisces saxatiles esse ἐόγκους καὶ πέπτεσαι τὰ ῥέως. Errat Dalechampus qui putat dici ἐόγκους quod molem corporis impleant: quod est contra ejus artis, quam magna cum laude profitebatur vivus, principia. At cibos illos qui ventriculum complent, nec multum tamen nutriunt, ὄγκάδας dicunt Græci. Artemidorus lib. 1. de albis oleribus, puta rapa, naps, cucurbita aliisque id genus: Sunt, inquit, hac omnia ὄγκάδα καὶ ἀΐσσα. Hactenus ille. Ex his liquido constat perperam factum à Dalecham- pio quod interpretatus sit ἐόγκους pisces qui cor- pus augerent, cum debuisset interpretari stoma- chum non distendentes, vel stomacho molestiam non inferentes: quod sane proprium est eorum cibo- rum qui boni sunt succi & facilis coctionis; qua- les ut dixi pisces ab omnibus esse perhibentur. Atque ex hac explicatione liquidum est Athe- næum Galeno adversum non esse, annumeranti libr. de attenu. victus rat. capite octavo pisces saxatiles cibis ad extenuandum accommodatis, quo modo primæ difficultati satisfactum puto. Alia difficultas fluxit quoque ex minus apposita verbi ἑσμία interpretatione: Dalechampus enim ratus ἐόγκους significare molem corporis augmentia; credidit quoque ἑσμία designare mul- tum & copiosè nutrientia, quod illa duo sese sub- sequantur, & ex probo copiosoque alimento molem corporis augeri contingat. Nec sane diffiteor interdum eo sensu usurpari τὸ ἑσμιον, sed non perpetuo; sæpe numero enim significat tan- tum id quod probe & benè nutrit; non est au-

Dale-
cham-
pius re-
prehен-
tus.

Alius
Dale-
cham-
pii cr-
itor.

tem necessarium, ut quod benè nutrit continuo etiam multum & copiosè nutriat, quod confirmare possem ex infinitis Galeni locis, nisi rem notam omnibus & perspectam in memoriam revocarem. Priusquam vero ab hac disputatione de saxatilibus piscibus recedam, explicandus est locus Celsi difficillimus, qui hætenus medicorum ingenia fatigavit. Enumerat ille libro secundo capite vigesimo primo inter res mali succi, *pisces saxatiles omnesque qui ex tenerrimo genere sunt, aut hos qui rursus nimium duri virosique sunt, ut ferè quos stagna, lacus limosive rivi ferunt, qui ve in nimiam magnitudinem excreverunt.* Frustra est Balduinus Ronsseus cum pro saxatilibus fluviales aut stagnatiles, pro tenerrimo, valentissimo sustinendum putat: reclamationem enim rerum series, & omnium exemplarium consensus. Loci elucidatio pendet ex eo quod Medici omnes dixerint saxatiles pisces cibosque alios substantiæ tenerrimæ imbecilibus hominibus atque convalescentibus accommodatos esse, nempe quia imbecillis istorum hominum ventriculus talia concoquere ac superare possit alimenta. Id ut demonstrarem uno Simeonis Sethi testimonio ero contentus, qui capite de piscibus hæc habet: *ὁρρεῖται γὰρ οἱ ἀλλωθέντες ἰχθύες τοῖς ἀγυμνάσας, καὶ τοῖς πλεονάζουσιν ἀδυνάτοις, καὶ ἀνακομιζομένοις ἀπὸ νόσου.* *Prosunt vero, inquit, jam demonstrati pisces (loquitur de teneram carnem, squamosam & non glutinosam habentibus) non exercitatis hominibus, imbecillitate laborantibus, & ex morbo convalescentibus.* Hoc cum Celso ante oculos propositum esset, validæque ac integræ sanitatis hominibus victus rationem præscriberet, æquè teneræ carnis pisces damnavit atque duræ & virosæ, cum illi ob

Ronsseus
refutatus.

Celsus
expositus.

calorem vegetum ventriculi facile corrumpantur ; hi propter contumaciam non concoquantur. Quod vero cibi teneri & concoctu faciles, facile corrumpi possint , testatus est Galenus cum alibi, tum maximè libr. 1. de alim. facult. capit. 1. *Quæ, inquit, facile concoquantur, facile item alterantur ac corrumpuntur: contra, quæ concoctu sunt difficilia, non facile quoque tum alterantur, tum corrumpuntur. Hæc certè si in multum calorem inciderint, coquantur magis quam si moderato occurrerint, atque hæc ratione profecto accidit ut nonnulli bubulam facilius quam pisces saxatiles conficiant.* Hæc ille. Quoniam ergo calor ventriculi cibum optimè conficit, sibi proportionem respondentem, quemvis vero alium non coquit sed corrumpit ; idcirco cibi tenuiores qui in ventriculum benè valentium incidunt, cito corrumpuntur & alterantur : quia calorem nanciscuntur seipsis maiorem ac superiorem : Illi etiam qui duriores sunt, occurruntquè ventriculo sano quidem, sed non multum robusto, confici & elaborari nequaquam possunt, quia sunt ventriculi illius calore superiores ac potentiores. Quamobrem Celsus tres quidem hominum sanorum differentias agnoscebat, imbecillium, robustissimorum, & medio modo sese habentium. Hanc unam tamen postremam differentiam, mediam scilicet ac moderatam sibi proposuit in describenda victus ratione, aliis neglectis, utpote quæ facile ex dictis intelligerentur : cui differentię mediæ, mediam quoque victus rationem præscripsit, constantem videlicet ex cibis nec nimis tenuis nec nimis duræ substantiæ, cum priores illi ad priorem sanitatis differentiam, posteriores hi ad postremam valetudinis spe-

ciem accommodati sunt. Triplex hoc ciborum discrimen copiosius ille explicavit eodem libr. capit. 18. ubi primum genus vocat imbecillis materiæ, secundum mediæ, tertium valentis, videturque ad imbecillis materiæ cibos revocare *pisces saxatiles*, ad cibos mediæ *limosos pisces per arenam degentes*, ad tertiæ *limosos pisces*: sic enim breviter scribit; *levior piscis inter saxa editus quam in arena, levior in arena quam in limo*. Celsus igitur cum non ignoraret saxatiles pisces (ut loquitur Galenus 3. de alim. capit. 30.) alimentum hominibus otiosis, senibus, imbecillibus & ægrotis proprium esse, cibos vero firmiores accommodatos iis qui exercentur, quique integra valetudine fruuntur; saxatiles dixit mali esse succi, hoc est facilis corruptionis, in iis scilicet validis quibus victus legem præscribit, non quod existimaret saxatiles pisces absolute consideratos, nulloque respectu habito ad temperamentum, ætatem, tempestatem, consuetudinem, mali esse succi, sed comparatione tantum facta ad sanos validos in quorum ventriculo statim corrumpuntur ac putrescunt: quæ de causa factum est ut teneros pisces inter ea quæ facile intus corrumpuntur capit. 28. ejusdem libri reposuerit; capit. vero 24. *duros ex media materia* revocaverit ad res stomacho idoneas. Quod si quis nostram explicationem minus probaverit, eum Celsi locum emendare sic poterit & legere: *pisces quoque saxatiles, non omnes, ut qui ex tenerissimo genere sunt, at hi qui cursu nimium duri, virosive sunt; & ferè quos stagna, lacus, &c.* Quæ lectio significat non omnes pisces saxatiles esse pravi succi, qui enim sunt tenerrimi, boni succi habentur ab omnibus Medicis, sed ex saxati-

libus qui duriores sunt, aut mali odoris, omnes illi mali sunt succi. Quod autem piscium saxatilium duo sint genera, ex diversis auctoribus probari potest: alii enim propriè saxatiles & sunt & dicuntur, qui quidem ex definitione Galeni 3. de aliment. capit. 30. nec alimenta, nec loca mutant, nec dulcibus aquis utuntur, ob eamque causam omnes perpetuo sunt inculpati, carnem enim habent & mollem & friabilem: alii autem impropriè sunt saxatiles, quia alimenta & loca mutant, possuntque proprie Hippocratis vocabulo vocari *πλανήται*, hoc est *errones*, seu cum Aristotele *περὶ γένεσις*, id est, *littorales*. Hippocrates enim 2. de diætâ duo genera saxatilium visus est constituere. Primum est *ἀπρὸς μὲν ζώοντων* *quiescentium*, seu *stabilium*, in eodem loco versantium, qui leviores sunt, ratiorem carnem habent, hoc est porosam & aëre plenam. Aliud genus est *πλανήτων*, *erronum* atque *vagantium*, qui propter motum assiduum & fluctuum verbera carnem acquirunt solidiorem: & hi sunt quos ex Celso voco *cursu nimium duros*. Aristoteles 8. de hist. animal. capit. 13. vagos illos pisces saxatiles agnoscit quoque, scribens saxatile genus esse in genere littoralium, quasi diceret saxatiles quosdam pisces esse qui perpetuo non degerent in petrosis promontoris, sed per vices versus littora vagarentur. Hanc saxatilium divisionem admisit nobiscum Hieronymus Tamburinus capite primo, quod præmisit libris de Piscibus Ulyssis Aldrovandi, quos post mortem in lucem emisit. Atque ab illa divisione colligimus primò ex saxatilibus alios esse teneræ & mollis carnis, alios vero carnis duræ quemadmodum ipsemet Celsus innuit capit. 18.

eiusdem libri, ubi saxatiles quosdam pisces nominat, qui, inquit, *quamvis teneriores, duri tamen sunt*. Secundò, saxatiles molles & teneros boni esse succi, teneros vero, sed duros mali ac pravi, de hisque Celsum audiendum, non de illis qui omnium consensu & experientia teste *εὐχόμενοι* sunt.

Restant terrestres pisces quos *fossiles* diximus Terre-
 appellari. Id Aristoteles retulit libr. de mira- stres
 bilibus & libr. de respiratione capit. 9. confir- pisces.
 mavit Theophrastus libr. de piscibus, Plinius assensus est libro nono capite quinquagesimo septimo; subscripserunt Strabo libr. 4. & 12. Geog. Athenæus libro 8. Ælianus libr. 10. Pomponius Mela libro secundo; Seneca libr. 3. naturali quæst. & ex recentioribus Simon Majolus opere de diebus caniculatibus colloquio 9. de piscibus, Massarius & Dalechampius in capit. 57. libr. 9. Plinii, Rondeletius, Aldrovandus, Guilandinus de Papyro, & Licetus libr. 4. de spontaneo vivent. ortu, ne plures recenseam. Cujusmodi autem illi sint succi, nemo definivit. Aristoteles quidem libr. de mirabilibus capit. 71. ait *in Paphlagonia pisces inveniri defossos locis profundis, qui sint virtute præstantes*: quod confirmatur à Theophrasto, & à Plinio, qui eos pisces cibos gratissimos asserit. Præterea narrat Ælianus libr. 10. capit. 44. apud Ægyptios fieri piscium illic messem, ubi arationes fiebant, id est terrenos pisces tanta multitudine in Ægypto reperiri, ut eorum fiat quasi messis, iis enim velut ad esum aptis Ægyptii urebantur. Veruntamen Geog. Agricola lib. de animal. subterraneis scribit pisces fossiles duram nec admodum jucundam gustu habere carnem, refertque ex

Seneca in Caria circa Idimum urbem pisces qui una cum aqua ex terra exiliissent, tam pravos & exitiales fuisse, ut quicumque illos ederant omnino perierint. Quapropter consulo ab illis omnibus piscibus prorsus abstinendum, cum impossibile sit aliquid sanum ac temperatum esse, quod contra naturam in loco minime proprio ac convenienti retinetur. Nemo vero est qui nesciat pisces in terra degentes extra locum suum naturalem esse.

Aliæ
diffe-
rentiæ
à loco.

Porro licet quatuor illæ piscium differentiæ à loco desumptæ, præcipuæ sint ac velut unicæ: attamen nonnullæ aliæ velut mixtæ supersunt, à quibus bonitas vel pravitas piscium desumitur. Sic pisces qui modo mare, modo dulces fluviorum aquas incolunt, ποταμοθαλάηιοι dicuntur, mediæ naturæ inter marinos & fluviatiles, ex quibus quidem qui relicto mari dulces fluviorum aquas subeunt ἀνάδρομοι, qui vero ex fluminibus ad mare descendunt κατάδρομοι appellantur. Sunt autem hi pisces meliores quidem fluvialibus, sed marinis inferiores, ut colligere licet ex Galen. libr. 3. de alim. facult. capit. 24. At vero qui ex mari in lacus ascendunt, λιμνοθαλάτριοι nuncupantur, mediæ quodammodo habentur naturæ inter fluviatiles puros & fluviatiles marinos. Præterea qui flumina simul & lacus frequentant, λιμνοπόταμοι dicti, deteriores sunt fluviatilibus, sed potiores lacustribus. Tandem nonnulli sunt αμφίβιοι qui in aquis partim, partim in terra degunt, quos ad sanitatis tutelam vix probo, propter cibi & motus varietatem quibus utuntur.

Nota. Sunt autem hic duo animadvertenda. Primum, pisces marinos qui in mari vivunt ventorum procel-
lis agitato, & ad boream spectante, carnem ha-
bere

bere omnium optimam: cum enim exercitationes, ut loquitur Gal. 3. de alim. facult. proprie non parum ad succi probitatem omni animanti conferant, puritas adhuc venti borealis qui aquæ miscetur substantiæ, ipsorum bonitatem auget. Alterum est pisces ejusdem generis & speciei non esse ubique ejusdem bonitatis vel malitiæ, sed differentiam obtinere pro salubritate, vel insalubritate loci in quo vivunt. Sic nonnulli pisces meliores sunt in mari mediterraneo, quam in Oceano & contra, quidam meliores in Ligeri quam in Sequana, rursus nonnulli in Benaco lacu præstantiores quam in Lemano; sed has particulares differentias, ut longum, sic difficile est ad unguem exequi.

Hactenus à loco desumptas piscium differentias attulimus, sequuntur quæ à substantia peti solent. Substantia autem piscium ex Galeno capit. 8. libr. de atten. vict. rat. quadruplex est: *dura*, *mollis*, *tenta*, *friabilis*. Pisces *dura carnis* improbantur, maxime vero si *lenta* quoque fuerit, tales enim pisces omnium deterrimi; laudantur illi qui sunt *mollis*, seu teneræ carnis, præstantissimique habentur qui *teneram* carnem simul & *friabilem* obtinuerunt. Mediæ naturæ sunt qui *friabilem* carnem habent, sed non *mollem*, quales sunt mulli. Atque ex hac regula explicari potest nostrum hoc caput, in quo Salernitani ex duris piscibus juniores & parvos præferunt, ex mollibus seniores & magnos. Qui enim duram carnem habent exercitio & ætate duriores evadunt, sumendi itaque dum parvi sunt, quia tum plus mollitiei obtinent ac teneritudinis: Qui vero molliores sunt, ætate prima mucosam aliquo pacto carnem ob-

tinent, ab iis ergo abstinendum, donec augmentum sumpserint, motu enim & ætate mucosa illa humiditas absumitur, remanetque caro quidem tenera, sed non excrementitia; sicca, sed non dura.

Difference
rentiæ
ab æta-
te.

Quæ
ætas
lau-
dan-
da.

Non est autem quod quis existimet se posse, quoad *ætatem* certum quid definire de piscium facultatibus, aut cum Aristotele libr. 8. hist. animal. capit. 30. statuere deteriores omnes senectute fieri, vel cum Xenocrate asserere, omnes parvos & juniores pisces facilius coqui & digerî; qui enim, ut diximus, duriori sunt carne, meliores sunt ætate prima; qui molliori, præstantiores in senio. Attamen non refragarer Cornelio Celso quoad pisces boni succi, affirmanti mediam ætatem quæ nondum summam magnitudinemimplevit, laudandam ac præ omnibus eligendam esse, ut enim pisces illi, nec ob infantiam mucosi excrementitiique sunt, sic nec ob senium succo suo ac carne destituti: certum quippe est ætate illa senili πολὺ σωπικτεῖς τῆς σαρκός, *multum carnis absumi*, ut loquitur Aristoteles loco proxime laudato.

Pisces
à pabu-
lo de-
nomi-
nati.

Cæterum non recenseo pisces qui ex alimenterum varietate denominantur χημάραι, μονοφάραι, σαρκοφάραι, ευκοφάραι, διόξφοι, πολλυφάραι, de quibus integro capit. 14. libr. 1. de piscibus tractat Rondeletius. Sufficiat cum illo annotare ex capit. 11. ejusdem libri, *pisces qui muco vescuntur, substantia esse glutinosa*, ut sunt anguillæ, tinçæ fluviatiles & palustres: contra qui radices, herbas, aliaque sicciora temperatiorave pabula depascuntur, quod omnes fere saxatiles faciunt, *non glutinosa, sed friabili mollique & temperata carne præditos*: alios duriore sicciorave, quales Sar-

cophagi : alios media quadam inter eos substantia , ut est lupus , asellus ; ceteros denique alia atque alia substantia , pro ratione pabuli quomuntur : quæ enim intus sumuntur continuo appulsu adhesionequè qualia ipsa sunt , talia efficiunt corpora quæ nutriunt : Cætera repete ex Gesnero , Aldrovando , Bellonio , Salviano , Paulo Jovio , Massario , Nonno , Rondeletio , Bruyerino , & iis qui de tuenda valetudine scripserunt. Sed & nonnulla habentur in commentario proximi capitis, quæ tu velut aliena huc transferre potes.

De quibusdam Piscibus particulatim.

C A P. LXIX.

Lucius & Perca, & Saxatilis, Albula, Tinca
Gornus, Playti & cum Carpa, Galbio,
Trutta.

Hic decem recensentur pisces, quorum alimentum hominum corporibus saluberri-
mum esse putatur.

Primus, Lucius est, piscis vulgo notus, qui Lucius.
quod non modo in alterius, sed suæ etiam speciei
pisces grassetur, tyranni appellationem vulgato
versiculo sortitus est.

Lucius est piscis, rex atque tyrannus aquarum.
Natu velox ac duræ carnis est, sed om-
nium Medicorum iudicio, ~~etiam~~ atque optimi
succi.

Secundus, Perca: qui branchiis subrufus est; Perca.
dorso spinis armatus, unde ἀκρωδονεῖν ἐστὶν καὶ περι-

ἀόρῃα, ex Aristotele Athenæus scribit, lib. *Περὶ τροφῆς*. 7. Duræ quoque carnis est, & vulgo cognitus. Porro alimentum quod ex eo sumitur, non modo ad coquendum est facile, sed gustui etiam gratum, atque hominum corporibus saluberrimum, ut quod sanguinem medium consistentia generet, ut supra dictum. Unde maximo in precio hic piscis semper est habitus. Ausonius in *Mosella* sic de eo canit:

Nec te delicias mensarum Perca silebo,
Amnigenos inter pisces æquande marinis.

Quamquam certe τὸ πέρκα antiquissimis etiam Græcorum usitatum sit, reperiuntur tamen quibus per ἀντίρροπον quod nulli piscium parcat, à parcendo sic dictus esse videatur: ut qui iratus alios pisces pinnis suis, quas supra dorsum habet vulneret. Qua ratione à Lucio quoque immunis est: imo, ut Albertus refert, naturalis quædam Lucio cum Perca amicitia est. Læsus enim Lucius non tam facile à quovis alio piscium sanatur, quam à Perca.

Solum igitur liquidis Percam laceratus in undis
Vestigat, lustrans solam hanc medicamina poscit.

Qui sic inventus vulnera ejus tangendo lenit
atque sanat.

Tertius, Saxatilis: quo quidem nomine piscis à nonnullis hoc loco accipitur ex eorum numero, qui parvi perpetuo manent: cujus alimentum, licet squammis careat, ad voluptatem, coctionem simul ac distributionem & succi bonitatem præstantissimum est. Multos tamen invenias quibus Saxaulus potius sive Saxaulis hic legendum esse videatur, ut hoc nomine ex planorum piscium

Saxa-
tilis.

Saxau-
lis.

genere cum intellegamus, qui βεγλωττος καὶ βεγλωματος à Græcis dictus, hodie γλωττα nuncupatur à Varrone & Plauto lingulaca, à linguæ figura, quæ Græcis est γλωττα, cui βε particula addita est, ut magnitudinem potius quam bubulæ linguæ figuram significet. A Plin. Solea, itemque ab Ovid. in Halieutico:

Fulgentes Soleæ candore, & concolor illis
Passer

A figura Soleæ quæ solo pedis subjicitur. Hic vero inter marinos pisces alimenti est haudquamquam contemnendi, Galenus libro tertio de aliment. facultat. capit. 29. similes quodammodo inter se Passerem & Soleam scribit, non tamen omnino ejusdem esse speciei: Soleam enim molliorem esse, ciboque suaviorem, ac in totum Passere præstantiorem. Suavitate quidem, alimenti copia, succi bonitate Solea præstantior est: at carne duriore solidioreque esse experientia sensusque convincunt. Plura Guillelmus Rondeletius libr. II. capit. II. de piscibus marinis.

Quartus, Albica, qui & ipse marinus reponendus in numerum sale conditorum, & in fumo deinde vel in aëre exsiccatorum, qui deinde baculo ante cocturam contunduntur. Albica autem ex eo dictus videtur, quod! molli, humida atque candida admodum sit carne, Ital. Mollo à carnis inollitie, Gallis *merlus*. Asellus est veterum, vel ei omnino cognatus ex Gesneri sententia, & pro bono gratoque cibo habetur.

Quintus, Tinca vel Tencha: piscis aquæ dulcis notus pelle lubrica, mucosa, ad nigredinem

Tencha
Tinca.

tendente, ac carne dura : unde ab his tribus, nempe lucio, perca & tinca post coctionem pellis auferri solet. Aufon. in Mosell. vulgi solatium vocat, quod pauperibus tantum apponatur. Excrementitius est, & totus lutosus.

Gornus.

Sextus, Gornus, gornatus, sive gurnadus : piscis marinus albus ; atque minimus, medii digiti longitudinem non excedens, una cum capite ac spinis manditur.

Plagitia.

Septimus, plagitia : piscis marinus planorum generi subjiciendus, rhombo figura similis, sed contractior, lingulaca latior. Hic piscis supinâ parte albicat, prona fuscus est & terrei coloris, instar passerum avium, unde à Latinis passer etiam dicitur, à Græcis *ψῆττα*. Guillelmus Rondeletius lib. II. c. 7.

Carpa.

Octavus, Carpa, sive Carpio : Cyprinus quorundam opinione : piscis fluviatilis notus ; squamosus. Hujus caro excrementitia est ac mucosa, quare à magnatibus in vino decoquitur. Ita namque multo quam ante præstantior evadit : quicquid enim mucosum aut virosus gustu refert, id totum deponit.

Galbio.

Nonus, Galbio : piscis marinus notus, cartilagineus, corpore tenui & in amplissimas alas expanso, Raia Latine dicitur, & à quibusdam Rochetus sive rochus, à Græcis *ράπης καὶ βάρης*, à rubi, quem *βάρης* vocant similitudine. Quemadmodum enim spinosus est aculeatusque rubus, ita Raia omnis aculeis aspera non quidem toto corpore, sunt enim *λειοβατῆς*, id est, læves raia, quibus nulli sunt in corpore aculei : sed si ve leves sint raia, si ve asperæ, omnes uncis aculeos in cauda gestant, sicuti in rubo, cinobato & rosis cernuntur. Piscis est duræ carnis,

concoctu difficilis, sed alimenti firmi & sani. Vide Guillelmum Rondeletium libro duodecimo capite tertio. Nonnulli Galbionem referunt in baculo contundi solitorum piscium classem, ut eum hoc nomine intelligamus, qui & ipse duræ carnis est ac sanus. Alii textus habent Gobio, de quo Galenus libr. 3. de aliment. facult. capit. 28. Gobio, inquit, littoralis est è piscium eorum numero, qui parvi perpetuo manent, suavissimus ac concoctu facillimus; simulque ad distributionem & succi bonitatem optime comparatus. Gallice *Goujon*.

Decimus, Truta: Hic omnium qui in dulcibus aquis generantur piscium æquali cunctarum gentium iudicio longe nobilissimus habetur. Varius admodum est, purpureis guttis siue maculis totum dorsum speciose pingentibus, carne interius rubra, quemadmodum in salmone etiam conspicitur ut proculdubio is piscis sit, qui Aufonio in Mosella Salar vocatur, cum dicit.

Purpureisque Salar stellatus tægora guttis.

Celebratur apud homines, tanquam voluptate cibos reliquos superet: Carnem habet valde friabilem, ut in qua nihil neque lentoris neque pinguedinis insit; quo fit ut alimentum quod ex eo sumitur: hominum etiam corporibus saluberrimum esse censeatur. Huc quod ad succi bonitatem attinet, aschiæ etiam & auratæ referendi sunt. Porro Truta Gallicum est: nam vulgo *Truite* vocant, Verum hætenus singulatim de piscibus: nunc generatim etiam atque universè nonnihil de præstantia ipsorum dicemus.

Sciendum igitur imprimis, alimentum quod

Piscium
electio.

ex piscibus provenit, quemadmodum ad ipsum libr. 3. capit. 25. de aliment. facult. Galenus attestatur, sanguinem gignere consistentia tenuiorem quam quod ex pedestribus animalibus sumitur, adeo ut non affluenter nutriat, & celerius discutiatur; magis tamen excrementitium est. Phlegmatici enim, id est, frigidioris humidiorisque temperamenti sunt pisces. Ob eandem tamen causam quidam ipsos concoctu difficiles esse ac tardi transitus censuerunt: quippe ratione frigiditatis lenti etiam sunt, atque diutius ob id ventriculo immorantur, & concoctioni repugnant: quo fit ut sepius corrumpantur, & putrescendo sitim generent; Carnium itaque laudabilem alimentum hoc nomine, quam piscium salubrius est.

Secundo vero, hoc etiam sciendum: nempe pelagicos, id est, marinos (modo cæteræ bonæ notæ consentiant) in victus salubris ratione quam qui in aquis dulcibus nati sunt, esse meliores. Alimentum enim quod præstant, minus excrementitium est, & carniû naturæ propinquius. At vero cum pelagici (cæteris paribus) quam fluviatiles sint carne durior, consentaneum est eosdem difficilius etiam concoqui & resolvi, ac magis nutrire, sanguinemque gignere puriorem. Aëristamen ob concoctricis facultatis imbecillitatem fluviatiles accommodatiores sunt.

Tertio sciendum, ex piscibus tam marinis, quam fluviatilibus eligendos esse, qui carne sint minimum mucosa aut lenta, sed alba, suavi, subtili, friabili, odorata, quæ tarde putrescat: & qui non degunt in paludibus lacubusque, atque id genus locis limosis ac sordidis, nec in aquis limosas her-

bas & mali succi radices habentibus. Pessimam enim habent carnem qui in ejusmodi locis degunt.

Eligendi vero non admodum juvenes, neque prægrandes, neque pinguedine multa respersi, sed ut in suo genere carnosissimi, & celerrimi cursus.

Ex marinis præstantiores habentur, qui in fluminibus longius à mari distantibus capiuntur, utique si cæteræ laudabilium piscium notæ non abfuerint. Iisdem quoque notis consentientibus, quanto spinis adnatis ac squāmis horridiores fuerunt, tanto præstantiores etiam esse par est. Spinarum enim & squāmarum multitudo substantiæ puritatem arguit. Præterea optimi sunt ex pelagicis, qui vivunt in mari puro ac profundiore, ventorumque procellis magis agitato, & quod fluvios multos & magnos excipit. Quare in mari Pontico & Baltico nutriti iis præstant, qui in mortuo sive Meridionali capiuntur.

Eorum autem qui in fluviis gignuntur, salubriores sunt qui in iis gignuntur, in quibus aqua rapide defluit, ac copiosa est. Ex quibus jam dictis liquido constat, quæ piscium probi malive censerî debeat.

Cetacei enim ac bestiales; cujusmodi porcus & canis marinus, delphinus, & morhua potissimum habentur, cum laudabilium piscium notis, nimirum albedine, subtilitate, ac friabilitate careant, in cibo sunt prorsus injucundi, & ad coquendum difficiles: exiguumque boni quidem alimenti: excrementi autem plurimum reddunt, & præsertim recentes. Quare mirum non est, si prævum succum in eorum corporibus qui quotidie illis vescuntur, congerant. Attamen eos si quando meliorum non suppetente copia, edere

cogamur, magnopere cavendum, ne illico à captu ingerantur, sed servandi sunt per dies aliquot, dum caro eorum mollescat, adeoque citra substantiæ corruptionem tenerescat. Id quod fieri solet, ubi leviter sale conspersi fuerint: quomodo sapidiore etiam ac multo quam ante præstantiores evadere, libro tertio de aliment. facult. capite vigesimo quarto & quadragesimo Galenus auctor est. Quicquid enim mucosum aut vitiosum gustu referunt, id totum deponunt.

Ex piscibus marinis Raia & Gornus in laudabilium classe censentur, carnem enim habent consistentia purissimam. Deinde vero Passer & Solea, quorū tamen caro lentior est, minusque tum alba, tum friabilis, & crassior, sapore etiam atque odore minus commendabilis. Merlango tamen, sive merlano, *ἀπ' ἰλῶ* Græci vocant, secundus forte à raia deberetur locus: minore enim participat crassitie ac lentore, quam passer & solea, & substantia utcunque friabilis est: sed si odorem, saporem, calorem, substantiæ puritatem & molliem spectes, bonitate nonnihil è gorno ac raia deficere videbitur, idem de harengo iudicium est. Morhua juvenis bonitate prædictis satis propinquat, sed si diligentius ad præscriptas laudabilium piscium notas exigatur, crassior multo atque lentior invenietur. Salmones autem, rhombi (vulgo Gallorum turboti) scombri, vulgo maquerelli sive macrelli, longè à reliquis bonitate deficiunt: sunt enim multo crassiores, magisque lenti, & concoctu difficiliores, neque competunt nisi vehementiore exercitio fatigatis, robustis ac juvenibus; idque magis etiam si quid falsedinis ipsis commisceatur, quo lentor, crassities, & frigiditas eorum remittantur ac corrigantur.

Ex piscibus autem aquæ dulcis, Lucius & Perca mediocres laudatissimi sunt, præsertim si præter dictas bonitatis notas pinguedinis non omnino expertes fuerint. Secundum post illum locum obtinet Vendosia : carnem tamen habet non perinde albam, subtilem & friabilem, sæpiusque in stagnis quam fluviis reperitur.

Illud porro summatim nosse etiam expedit, quod pisces fluviatiles, modo cætera consentiant, tum ad bonos humores gignendos, tum etiam ad gustus ipsius voluptatem cæteris multo sint præstantiores, si in aqua profunda, petrosa aut aspera ad Boream spectante, ac rapide fluente degant : præsertim si urbis alicujus amplissimæ latrinarum, balneorum, culinarumque locuræ & purgamenta in illam non defluant, neque vestes & alia ejusdem generis in ea abluantur. Multo vero magis, si præterea & herbarum ac bonarum radicum copia abundet. Cancri vero tam marini quam fluviatiles, sicuti l. 3. de aliment. facult. cap. 33. à Galeno traditur, dura in totum carne constant, ideoque & ad coquendum sunt difficiles, & firmi alimenti, ægre tamen in ventriculo corrumpuntur.

In piscibus quoque id communiter memoria tenere oportet, quod recentes valde nutrant & humectent, mammas lacte repleant, semen prolificum suppeditent, adeoque venerem excitent, & biliosis corporibus sint accommodatissimi. Cæterum abstinendum ab ipsorum esu postquamlibet actionem fortem ac vehementem : qui namque id temporis ingeruntur, eos & male concoqui, & dum in jecur ac venas distribuuntur, succum generare crudum, qui non facile in probum sanguinem mutetur, à ratione alienum non est.

Præterea vero cum hæc ipsorum etiam natura sit, ut tardius pertranseant, cura non minima adhibenda est, ne in ventriculum incidant debilem aut pravis succis vitiatum, quippe qui tum non belle concoquantur, & facilius fere una cum aliis in ventriculo existentibus corrumpantur. Neque item una cum carnibus, aut lacticiiniis, neque summo post alios cibos loco, si quid Avicennæ credimus, edendi sunt.

Postremo vero hoc etiam sciendum, quod crassioris succi pisces infra mediocritatem saliti recentibus sint præferendi. Verum recens saliti Galeno lib. 3. de aliment. facultat. cap. 24. teste jam diu salitis sunt meliores: pisces etiam laudabiles exiguo sale conspersi atque moderate sumpti, appetentiam, si quis eis delectetur, revocant, & roborant.

Animadversio.

EX universo piscium grege quos Plinius libro trigesimo secundo ad centum sexaginta sex computavit, demptis Ovidianis ab illo auctore non nominatis; quosque ad duo millia in adventitia cœna Lucius Vitellius fratri Imperatori apposuisse dicitur à Suetonio, quorumque innumera esse genera profitetur Divus Ambrosius capite tertio libri quinti hexam. hos paucos velut vulgares & frequenter in esum venientes enumerarunt Salernitani, idque indiscriminim non separatis marinis à fluviatilibus, nec à palustribus lacustres.

Lucius.

Primus autem non dignitate aut præstantia, sed cognitione & frequentia occurrit, *Lucius*,

quem ignoranter cum lupo confundunt Simon Jenuensis & Franciscus Philelphus libro trigesimo epistola vigesima septima, proindeque inepte ἀπὸ τοῦ λύκου, id est à lupo, deducunt; cum potius à *lucendo* dictus sit *Lucius*, quod noctu luceat, vel à *luto* *Lutius*, quod dorsum illi ex subflavo nigrescat, à quo lineæ plurimæ latæ, flavæ & conspicuæ deducuntur. Sed fortasse satius erit *Lucium* appellare à *luto*, hoc est cæno, quo gaudet, ex quo forsan locus Ansonii in Mosella explicari potest, sic vero se habet.

Ansonius
expli-
catus.

Hic etiam latio risus prænomine, cultor
Stagunorum querulis vis infestissima ranis;
Lucius obscuras ulva cænoque lacunas
Obsidet.

Significat Ansonius Lucium sic dictum à *Latius* per risum, quasi à luce sic denominatus sit, quemadmodum prænomen hoc *Lucius* datum est iis qui ipsa luce nati sunt, cum revera *lutius* appellari debeat à *luto*, ut pote qui

— obscuras ulva cænoque lacunas
Obsideat.

Is piscis Græcis olim ignotus, & à nemine descriptus, magnæ est apud Gallos gloriæ; maxime cum insigni est magnitudine, quæ tanta aliquando est, ut viginti ac vigintiquinque sit librarum. Hinc solet vulgari sermone circumferri eligendum esse *Lucium* sine Tono, & *Cyprinum* sine aqua, hoc est non probari *Lucios* & *juniores* & *exiguos* qui dicuntur *Brochetons*, nec *infantes* ac *exiles* *cyprinos* qui appellantur *Carpeaux*. Sapiunt quidem palato *Lucii* nostri, sed ingratos esse narrant *Italicos*. Solitus erat dicere *Pogius* homo exquisiti gustus, *Lucio* etiam ex *Ci-*

mino lacu eique præpingui, nullam unquam inesse gratiam nisi cum solus in maxima connivarum inedia apponeretur, quemadmodum refert Paulus Jovius c. 4. de piscibus. Ansonii certe tempore popinarum fuit esus, non cœnarum nobilium.

———— Hic nullos mensarum lectus ad usus
Fervet fumosis olido nidore popinis.

Quapropter in Italia non venit in mensam nisi marinorum piscium inopia, idque etiam ad honestandam potius patinam, quam ad convivas eo edulio conciliandos. Nec vero eis credendum est Medicis, qui saluberrimum omnium piscium contendunt: est enim duræ carnis coctumque difficilis, non teneræ ac friabilis. Ejus tamen esu si quis delectetur, fluviatilem potius minus pinguem & grandem, quam lacustrem vel grandem & obesum eligat: lacustres enim cœno & ranis delectantur, minusque corpus exercent. Mirum quod de Lucio viri probatæ fidei tradunt. *Anglia*, inquit Goclenius libro de vita proroganda *præcipua nobilitatis ostentat, ventribusque eorum cultro apertis serum pingueque vendentes émentibus ostendunt, & si non emantur (mirum dictu) in aquas eos rursus conjiciunt, nec intereunt, sed vulnus celerrimè coalescit, quod quidam tinca- rum contactui adscribunt: tinca enim glutinosa admodum est: alii rectius eam vim iis inesse à natura affirmant, inventum enim est interramci Lucii coagulari lac, ac glaciari aquè ac coagulo. Tantum ille. Vide Cardanum, Gesnerum, Aldrovan- dum Jovium.*

Perca.

Alter piscis est *Perca*, sic dicta à Græco πέγκη, vel περκὴ ob colorem quem vocant περκόν & πέγκον, is autem color aut niger est, aut nigris distinctus maculis, quo sensu Hesychius περκάματα

exponit τὰ ἐν τῷ σώματι ποικιλήματα, id est, *faciei maculas*. Huc quoque verbum περιάγειν, quod est nigrescere, defluxit, quo usus est Callimachus, Philo, & Siracides; quemadmodum observat Ritteushusius ad librum primum haliert. Oppiani Est vero Perca duplex: marina & fluviatilis. *Illæ* inter saxatiles enumerata à Dioscorid. Aristot. Galeno; dicitur esse à Diphilo Siphnio apud Athen. libr. 8. ἀπαλώτατος, ἀβέβητος, καὶ ευθαρτος, id est, *tenera, minime virosa, coctæ facilis*, sic enim ut supra τὸ ευφθαρτον expono, nec enim credibile est voluisse Diphilum, piscem hunc saxatilem qui ab omnibus Medicis boni succi & facilis coctionis perhibetur, esse facilem corruptu. Reclamat enim Galenus libr. 3. de aliment. facult. capite 28. *Scarum*, inquit, *Merulam, Turdum, Iuliam, Fucam, Percam* à locis in quibus versari comperiuntur pisces saxatiles appellant. Inter hos autem scarus excellere suavitate creditur, secundum hunc *Mernla ac Turdi*: Tertio loco *Iulia, Fuca ac Percæ*. Porro alimentum quod ex iis sumitur non modo ad coquendum est facile, sed hominum etiam corporibus est saluberrimum, ut quod sanguinem medium consistentia generet. Percam Matronparodus atticam cœnam describens apud Athen. libr. 4. δειπν. vocavit αἰθιόχοα, *floridæ cute piscem*; Aristoteles χαμμοποίκιον *variogatum*, πλαγίαις τε ταῖς ῥάβδῳις κεχημένον *variisque lineis ac obliquis notatum*. Mirum autem est in suavem esse percam nec saporis gratia valere, cum sit salubris, sapida tamen redditur, si farina conspersa in sartagine frigatur, vel in craticula assetur.

Fluviatilis Perca longè deterior est marina,

sed multo suavior. Idcirco cecinit Anſonius in Moſella.

Nec te delirias menſarum Perca filebo
 Amnigeros inter piſces dignande marinis
 Solus puniceis facilis contendere Mullis:
 Nam neque guſtus iners, ſolidoque in corpore
 partes
 Sequentis coeunt, ſed diſſociantur aſtiſis.

Non eſt tamen ea inſalubris, *nam eſi friabilem carnem non habeat* (inquit Salvianus) *cum tenera tamen ſit, neque difficilis eſt concoctu, neque mali ſucci.* Ubi ergo ſaxatiliū penuria eſt, citra noxam à valetudinariis edi poterit, ſi præſertim è fluviis aut lacubus maioribus ac purioribus petatur. Nonnulli referunt ex D. Ambroſio in hexam. percam imminente periculo aperire guttur quod amplum habet, & ſuos fœtus abſcondere, ſed nec ego hoc apud D. Ambroſ. inter legendum deprehendi, nec ipſe Aldrovandus proprietatis illius meminit.

Saxau-
lis.

Tertius piſcis eſt *Saxaulis* qui è genere eſt *ῥαυτάλιον*, ſeu ut loquitur Marcellus Sidetes fragmento de piſcibus *ῥαυτάλιον*, hœc eſt *planorum* piſcium delicatiorum: ejuſcemodi enim piſces vocas Matronparodus τὰ σανδαλά ἀθανάτων *Deorum immortalium ſandala*, alluſione facta ad calceamenti genus quod vocatur *σανδάλιον* diſtinctum ἀπὸ τοῦ ὑποδημάτος quemadmodum apud latinos ſolea à calceo: de qua re vide quæ annotavit doctiſſimus Salmaſius ad Tertulliani librum de pallio. Idcirco latini vim Græci nominis exprimentes *saxanlem* dixerunt. *Soleam*, à figura nimirum ſoleæ quæ ſolis pedis ſubjicitur. Græci à linguæ ſimilitudine quam piſcis ille exprimit

primit, γλωτταρ dixerunt; & additione particulæ, βὲ πίτασι denotantis, βέγλωτταν nonnulli ex Varone lingulacam reddunt. Magnæ est Solea marina apud omnes gloriæ, tantæque suavitatis ut Perdix marina vulgo nuncupetur. Aliquot quidem Solearum differentias exponit Rondeletius; sed unam curamus marinam eamque saxatilem, quam passere molliorem ciboque suaviorem agnovit Galenus libr. 3. de aliment. facult. cap. 29. Athenæus libr. 8. vocat, ἐνδοον ἢ ἡδυν. Carne esse dura post Xenocratem affirmat Rondeletius ac etiam nonnihil glutinosa, *qua ob id, inquit, difficile corrumpitur, diutius servatur, neque longa vectura putrescit, imo melior efficitur & salubrior.* Id verissimum esse judicabunt ii qui diligentius omnia expendunt, quibusque sapit palatum. Hinc fit ut Lutetiæ sapidiores melioresque sint quam in ipso littore. Nam caro omnis calore externo primum tenerescit, ejusque sapor ille dilatus, & ut ita dicam ferè insipidus, acrimoniam quamdam ingratham acquirit, postremo putrescit, molestaque acrimonia linguam palatumque torquet. Licet autem dura sit caro, tamen delicatissima est, alba, firma, boni saporis & facilis concoctionis. Alexander Petronius libr. 3. de victu Pop. Rom. probari eam hyeme narrat, & frixam laudat aurancii mali succo pipereque conspersam, additque leviter nutrire, facile coqui, in secundis venarum & jecinoris digestionibus nulla fermè noxiarum superfluitatum excrementa relinquere, quod transcripsit ad verbum ex capit. 26. Jouti. Qui quidem ex ingenioso circa popinales delicias nobili comparat Rhombum cum Phasiano, soleam cum externa ave, lampetram cum cotur-

nice, lupum cum altili capo, sturionem cum pavone. Buglossum impositum spleni, & fascia alligatum naturali quodam modo eum imminuere, si post tres dies ad fumum suspendatur, credidit Kiramides inepta prorsus ac superstitiosa observatione.

Quartus piscis si vulgarem lectionem retineamus *Morua* nostra erit, si vero vel *Albica*, vel *Albula* legatur, longè diversus ab ea erit. Ut ut sit non est nec *Albica* nec *Albula* inter pisces salubres bonique succi enumeranda. *Albica* quidem *Afellorum* species est, quæ à Gallis *Merlucius* & *Molua* appellatur. *Afellus* quidem apud veteres *ὀψίος* Græcis dictus, post *Accipenserem* nobilissimus fuit piscium, optimi ille alimentum nec injucundi saporis ex Galen. libr. 3. de aliment. facult. Non ubique tamen sibi Galenus consentit; modo enim non minus laudandum ipsum quam saxatiles prædicat, modo vero non æquè ac saxatilium caro, friabilem: frequenti autem est apud nos in usu *Merlucius* tum toto quadragesimali tempore, tum reliquis anni diebus asarcis. Saliri autem consuevit & ad nos advehi partim ex *Molucis* ut vocant insulis, partim ex mari Scotico, ubi copiosus est; sed quam ex *Molucis* minor. Recens autem suavissimus est & pinguis, quod expertus sum in illo mari: frequentem enim eum illic vidimus & hamo captum esitavimus: intra namque horam unam aut alteram dum placidum staret mare penè octoginta piscati sumus, eos excisa è dorso scombri carnis portione allicientes. Recens vero captum piscem nautæ falliunt, ne obesitate nimia citò corrumpatur: assentiorque *Rondeletio* statuenti meliorem esse

ejus carnem recentem quam salitam, licet aliter viris quibusdam doctis videatur. Salsurâ enim reddi glutinosam carnem putat tenuis humoris consumptione. Quemadmodum in farina multa aqua diluta evenire videmus, quæ si aliquandiu coquatur, tenuioribus partibus ab igne absumptis tam spissa glutinosaque redditur, ut ea ad multa ferruminanda utamur. Quercetanus in dietetico polyhistorico qualitatem istius piscis non noxiam esse statuit, sed quantitatem: idcirco sobriè aut perquam raro illis utendum suadet. *Crassi enim, inquit, sunt succi, viscidum, duri, ac difficilis concoctionis, valentioribus ventriculis & bitiosis potius quam debilibus & pituitosis exhibendi.*

Albula vero lacustris piscis aut fluviatilis nomen Albula. est, quo convenit cum *Alburno* Aufonii quem cum *Tinca* conjungit, quemadmodum Salernitani.

Quis non & virides vulgi solatia Tincas
Norit, & alburnas prædam puerilibus hamis?

Multi quidem pisces ab albo colore denominati sunt, sed quod à Gesnero fusissimè exponantur, à me perstringuntur minimè. Sat sit monere *albulam* à Gallis *ablettam* vocari, solasque pauperum mensas ingredi, cum vix ulla condiendi ratione sapiat. Ejus historiam repete ex Salviano.

Quintus piscis est *Tinca*, quæ seu marina sit seu lacustris ac fluviatilis in cibo nullomodo commendatur. *Marina* quidem *Phycidis* nomen obtinet apud Rondeletium, vel *Callaria* apud Salvianum, ineptè tamen Aldrovandi judicio. Ut ut sit, non est esu suavis, ideoque ubique ferè ple-

Tinca.

beius & parvi pretii piscis: carnem habet satis mollem, sed non friabilem, concoctu facilem sed excrementitiam: frixus aut assus minus quam elixus, palato ingratus est, sicuti refert Salvianus historia octogesima septima. *Fluviatilis* vero & lacustris *Tinca* apud Græcos appellationem non invenit, nomen id sortita videtur Latinis à maculoso tergore quasi *tinctam* dixerimus. Uni veterum Aufonio in Mosella commemorata & appellata *vulgi solatium*, tantæ dicitur esse pravitatis ut ejus esus febres inducat. Quapropter magnus fuit eorum stupor qui *Tincam* definierunt Medicum omnium piscium, nisi hoc traducere velimus ad lucios, quorum ut diximus vulnera affricu tincarum cicatrice obducuntur. Vita præterea est adeo duræ ut per longitudinem corporis dissecta, exenterata, in sartaginein coniecta, & in oleum fervens demersa, adhuc palpitet, è sartagine exiliat, quod signum est viscosissimæ ejus carnis, durissimæ, & coctu contumacissimæ.

Sextus piscis barbare vocatur *Gornus* ineptique à Commentatore describitur tanquam minimus piscis, cum interdum tres libras exuperet. Gorni autem appellatio à vulgari desumpta est, quæ Gallis est *Grenaut*, Germanis *Gornart* vel *Gærnaert*. Hunc piscem Græci *κόκκυρα* vocant, Latini *Cuculum* quem nemo melius Bellonio aut distinxit aut descripsit. Duo enim genera Cuculi agnoscit, minorem, qui à Gallis *Rouget*, & majorem qui appellatur *Grenaut*; ex quo eos errare constat qui majorem cuculum *lyram* esse contendunt. Præter magnitudinem duo illi Cuculi distinguuntur per pinnas quæ minimo cuculo rubræ sunt; unde à Numenio apud Athen. libr.

Lucios
sanat
Tinca

Gor-
nus.

7. *ἐρπύγης* nuncupatur, majori vero *ceruleæ*; Nigriori præterea cute contegitur major quam minor. Vocalis est (quod mireris) piscis à grun-
 nitu quem dum capitur edit. *Grenoti* nomen assu-
 mens quamvis malit Gesnerus à crasso naso id
 nominis derivare. Docet quidem Aristoteles
ἀπέρυς esse pisces, nonnullos tamen recenset libr.
 4. de hist. animal. capit. 9. vocales, inter quos
 Cuculum reponit. Piscis ille uterque suavissimè
 editur apud Gallos, carne enim est firma, solida,
 ficca, dura quidem sed friabili, alba, sapida,
 odorata.

Pisces
voca-
les.

Septimus piscis dicitur à Salernitanis *plagitia*, seu potens, quemadmodum lego, *playitia*, hoc enim vocabulum magis exprimit nostram *plyam* de qua hîc est sermo. Dicitur piscis ille Græcis
 ὑπὸ τῇ generali nomine, ad planos pisces quos
 Columella libr. 8. capit. 17. nunc *iacentes* nunc
prostratos vocat, eos *erectis* opponens. Latinis vo-
 catur *Passer*, soleæ candore concolor.

Plagi-
tia.

Fulgentes soleæ candore, & concolor illi
 Passer

ait Ovidius in Halieut. quod nomen illi tributum
 fuit à passere ave, cui ferè assimilis est solo capite
 excepto. Aufonius epistola 1. ad Theonem à figu-
 ra plana nuncupavit *Plateffam*.

———— Lethalis Trigon, mollesque Plateffæ.

Duas apud nos continet differentias *Passer*, eam
 quæ in maiorem molem excrescit *Plya* dicta,
 & eam quæ minor est, *Carletum* vocant quod
 ad quadrangulum proximè accedat. Est & *pas-
 ser* fluviatilis qui vulgo *flezus* nuncupatur, qui
 paulo longiore est quam passer corpore, ac dum

adolevit crassiore. Commendatus olim fuit passer primi generis, atque à Philotimo apud Galenum inter molles pisces & qui facile concoquantur revocatus : Xenocrates tamen, & Diocles apud Athenæum inter pisces duræ & siccæ carnis eum recensent : Galenus libr. 3. de alim. cap. 29. *μαλακοσώρησις* annumerat, inferioremque solea constituit. Trallianus superfluitate eum carere voluit, Simeon Sethi meminit *τὸν ψῖτον* quem non diffiteor esse passerem : eum vero commendat iis qui de morbo se reficiunt & confirmantur : meliorem autem succum habere quam cæteros pisces & concoqui, licet ipse affirmet, facile non credo. Psellus quoque libr. 1. de victus ratione ad Constantinum Imperat duobus in locis Psitti meminit, semperque Buglossò conjungit, tribuitque illi succum medium inter bonum & malum, quique attenuandi vim habeat. De *limanda* nostra quæ asper est sive squamosus passer, non est quod aliquid hîc dicam, cum à Salernitanis non commemoretur. Vide Rondeletium libr. 10. cap. 9. & Aldrovandum libr. 2. de piscibus c. 46.

Octava occurrit ordine *Carpa*, quod nomen non tantum vulgare sed latinum Cassiodoro libro 12. epist. 4. usurpatum : *In principali*, inquit, convivio hoc profecto decet exquiri, quod visum debeat admirari. Destinset *Carpam Danubius*, à *Rheno* veniat *Anchorago* enormis. A Latinis tamen veteribus *Cyprinus*, à Græca appellatione *κυπείνος*, vel *κυπείανος* dictus fuit, non satis cognita origine. Nemo autem piscem eum lacustrem ac fluviatilem non novit, auratis magnisque squamis conspicuum, unde à Dorione *λαπιδότις* nuncupatus est. Eum *Ægyptios* coluisse

Psisus
piscis.

Liman-
da.

Carpa.

refert Herodotus & inter sacros retulisse, ab Carpa
 ejus prœinde esu abstinebant, ut, & ab aliis pis- sacer
 cibus propter celeste piscium signum ex Luciano piscis.
 dialogo de Astrologia; frequentissimo vero hodie est in usu apud omnes nationes quibus grandiores atque pinguiore magis commendantur. Paul Jovius capit. 38. troctas centum librarum pondere in Lario lacu inveniri narrat, carpas quas Barbaros vocat ducentarum! easque retibus non capi, sed sagittis arcubalista emissis transfigi. Succi quidem bonitate cedit Cyprinus saxatilibus piscibus, insuavis tamen non est nec insalubris, licet enim flumine sordido ac cœnoso lacu nutriatur, habetur tamen innoxius, quia carnes humidiores obtinet aqueo potius humore quam tenaci dilutas. Laudatur autem maximè qui in rapidis & puris aquis nascitur & vivit. Ejus adipem Kiramides ad venerem excitandam usurpat quod Jovius linguæ tribuit.

Nonus piscis est *Galbio*, seu ut nonnulli le- galbio.
 gunt *Gobio*, uterque enim hîc intelligi potest: cum pisces sint marini & maritimis populis, Raia.
 quales sunt Salernitani, usu frequentes. Et Galbio quidem *Raja* est, licet ejus appellationis rationem ignorem. Vulgaris ea notitiæ & usus quadragesimali præsertim tempore, tantæque fœcunditatis, ut ea nunquam fora nostra careant, etiam in aliorum piscium marinorum inopia: cujus fœcunditatis causam aperuit Rondelet. libr. 12. capit. 4. vilis autem omnino est cibus nec majori in gloria fuisse apud priscos animadverto; cum Dorion cuidam Raïam optimum piscem esse asserenti, non secus quam si quis eli-

xum comederet pallium responderit. Et certe Galenus libr. 3. de alim. capit. 36. *Raiam & Laviam* duriores esse, & concoctu difficiles adstruxit; copiosius tamen nutrire quam torpedinem & pastinacam. Laudatur tamen *βατος* ab Eupoli, Epicharmo, & Sannyrione Comicis apud Athen. 7. Deipnos. capite nono & à Timocle capite duodecimo. Attamen sic definit Athenæus libro octavo capite decimo quarto *Raia* facultates ut *βατις* quæ pro *Raia* asperæ cutis sumitur, *ευσωμος* sit & ori *σuaavis*; *λειόβατος* vero qui pro *Raia* levem minimèque asperam cutem habente; *δυσκοιλότερος καὶ βρομάδης* alvum difficilius permeet, & *virius* oleat; *βατις* vero *ἀστρία* stellata *Raia*, *ἀπελωτέρα καὶ ἐυχυλος* tenerior & boni succi existat. In summum Mnesitheus apud eundem Athenæum hæc de *Raia* habet. *Qua piscium*, inquit, *genera δαυτὰ* vocant sic in universum appellantur, quibus cutis innascitur aspera & sine squamis, quales sunt *Raia* & *squatina*. Si omnes carne molli sunt & laxa, alimentum corpori humidum præbent, & ex omnibus piscibus qui elixantur alvum maxime ducunt, cum assantur deteriores. Observavimus vectura meliores fieri *Raias*, quo fit ut non omnino injucundæ sint apud Parisienses, quamvis tetet earum odor in vulgare abierit proverbium.

Gobius.

Gobio vero, *Gobius*, & *Govius* duplex est; marinus & fluviatilis. Ille inter squamosos & saxatiles recensetur, quamvis alius quoque littoralis sit, alius in stagnis marinis degat. Saxatilis aliquo in honore fuit apud Priscos ut patet ex Anaxandride, Antiphane, & Machone apud Athenæum. Necnon ex Martiali in Xeniiis.

In Venetis sint lauta licet convivia terris,

Principium cœnæ Gobius esse solet

Vilissimum tamen fuisse præ *Mullo* indicat Juvenal. saty. 11.

Nec nullum cupias cum sit tibi Gobio tantum

In loculis.

Mirum autem quod de Gobio tradunt *Ælianus* & *Oppianus* : ille lib. 2. cap. 50. de animalib. hic lib. 2. Halieut. illum pungendo venenum, licet non lethale immitere, cum *Ovidius* adstruxerit eum *Innocuum*.

Ælianus & *Oppianus* excusantur.

Lubricus & spina nocuus non Gobius ulla.

Excusari possunt *Ælianus* & *Oppianus* si eos venenum usurpasse per dolorem dixerimus, quem certum est induci à quacunque punctura. Carnem Gobionum *Galenus* duriorē carne asellorum, molliorem vero mullorum carne prodidit, mediocremque succum inter crassum & tenuem generare : præstantissimam præterea esse tum ad voluptatem tum ad concoctionem digestionemque & ad probum succum gignendum, quod intelligit de eorum carne qui in arenosis littoribus aut inter saxa vivunt, cæteri enim nec æquè jucundi sunt saporis, neque etiam succum tam bonum præstant. Cætera repete ex *Aldrovando*.

Cæterum fluviatilem Gobionem agnovit *Ausonius* in *Mosella* & descripsit his versibus.

Tu quoque flumineas inter memorande cohortes

Gobio, non major geminis sine pollice palmis

Præpinguis, eres ovipara congestior alvo

Propexique jubas imitatus Gobio Barbi.

Bonitate conferendus non est cum saxatili, carnem enim mollem habet, insipidam, virusque nonnunquam resipientem & cœnum; teste *Rondeletio* : quamvis *Gesnerus* si elixetur, solidam fieri,

Capita-
tus.

in ciboque minimè contemnendam astruat. Alter est Gobio fluviatilis à crasso capite *Capitatus* dictus, Gallis *Chabot*, non modo coctū facillimus ut vult Mathiolus, sed etiam ori suavissimus atque gratissimus; præsertim cum ovis turgēt, sed cum de marino Gobione solum intelligendi sint Salernitani, de fluviatili plurā non addo.

Trutta.

Ultimus piscis superest *Trutta*, seu *Tructa* veteribus Græcis & Latinis innominata; qui enim ab Aeliano lib. 12. cap. 53. *τρύκτις*, dicitur *Amia* est Pelagius piscis. Non crediderim tamen tam delicatum & salubrem piscem veteribus ignotum fuisse. Fortasse ille est quem apud Athen. lib. 8. Mnesitheus *πυρῖτα*, vocat, aut quem Ausonius in Mosella *Salarem*. Truttam nominant D. Ambrosius lib. 5. hexamer. cap. 3. Isidorus Hispal. in Ethymol. Plinius Valerianus lib. 5. de remed. cap. 43. & Gregorius Turonensis de Lemano lacu agens. Est Truttarum multiplex differentia, à loco enim aliæ fluviatiles aliæ lacustres ut quæ *Salmonata* cognominatur: à colore aliæ albæ, & minores, aliæ flavæ & majores, aliæ subnigræ quæ seniores: à magnitudine aliæ *Salmonata*, quod Salmonibus magnitudine ferè æquales sint, aliæ simpliciter Truttæ. Fluviatiles salubriores existunt, lacustres autem suaviores. Consule Salvianum, & Aldrovandum.

De Anguilla.

C A P. LXX.

V Ocibus anguilla prava sunt si comedantur;
Qui Physicē non ignorant hoc testificantur.

*Casus, Anguilla, nimis obsunt si comedantur;
 Ni tu sape bibas, & rebibendo bibas.*

Anguillam vocibus nocere hoc in loco traditur, idque rationibus tum Medicis, tum Philosophicis comprobatur. Limosus enim piscis est, crassique & lenti succi, obstructions facit, longiusque à memoratis paulo ante probi piscis indiciis recedit: quod Galenus etiam in libro de cibis boni & mali succi cap. 15. in hunc modum scribens attestatur. Anguillæ nunquam boni succi sunt, tametsi puro in humore versentur, nedum in eo qui urbium sordes & purgamenta in se recipit. Idem fere & in lib. de attenuante diætâ cap. 6. confirmare videtur: Anguillæ, inquit, & mollium pars maxima, tametsi carnem habent mollem, quod tamen succo lento & pituitoso abundant, iis qui salubri victus ratione uti volunt, plurimum est noxia. Pari modo de mustellis quoque, quæ vulgato jam nomine lampetræ dicuntur, sentiendum est. Nam & ipsæ nihilo secius quam anguillæ plurimum crassi succi gignunt: tametipsi parvulæ lampetræ non perinde malæ & periculosæ sint. Minore enim, ut sensus ipse iudex est, crassitie & lentore participant. Quo fit ut hi pisces, licet non ingratum ori saporem offerant (quod salva tamen eorum reverentia dictum velim, qui in eorum usu diu perseverant) admodum sint periculosi. Siquidem generatio eorum in aquis serpentum generationi in terris respondet, non sine veneni suspitione. Unde etiam M. Varroni lib. 4. de lingua Latina nomen habent, quod anguibz adsimulentur. Atque hæc certe ratione capita & cauda, ac similiter interior spina, ut quæ venenum in se conti-

Anguil-
la.

Anguil-
la co-
tio.

neant, nullo modo edenda sunt. Conveniens autem erit ob succi crassitiem ac lentorem ut in optimo vino immersæ necentur, atque cum jusculo deinde optimarum specierum, sicuti ab Apitianæ scholæ sectatoribus solent præparentur: ac primo quidem duabus ebullitionib. in vino & aqua præbulliant, illisque rejectis tandem ad perfectionem coquantur. Vel gelu inde in patina fiat, vel pastillatura, vel assatura, idque cum salsa-mento competenti: in hyeme quidem cum salsa-mento viridi, fortibus speciebus, & vino: in æstate verò cum debilibus speciebus, omphacio & aceto. Commodius tamen ab ejusmodi piscium esu abstinetur. Stomacho enim & renibus sunt inimici, sed præcipuum sentiunt nocumentum ex eorum obsoniis qui arenulas mingere consueverunt, quoniam illæ anguillari glutino in calculos cogi & adstringi videantur. Podagra quoque laborantibus manifeste officiunt, nec ullis morbis medentur, sic ut inique natura fecisse videatur, quæ tam suavem refutandis expuendisque piscibus indiderit saporem. Medici omni ex loco omnique tempore, & præsertim circa solstitium anguillas detestantur.

Anguil-
læ esus
calculo-
sis no-
xius.

Sequitur deinde caseum, atque, anguillas plurimum nocere, si comedantur: quod sane de iis quæ magna mole ingeruntur, intelligendum est, Causæ quidem de caseo cap. 4. de anguillis vero in præsentî capite habentur.

Postremo loco hoc etiam adfertur, nempe gravitatem eorum uberiore ac frequentiore vini potu corrigi atque emendari: quod minime tamen de vino subtili ac penetrante, neque item de eo quod in potus delativi vicem substituitur intelligendum est. Tale namque cum cibis mali succi

bibendum non est, quemadmodum 3. 1. doct. 2. cap. 8. A vicenna sic ferme scribens diligenter admodum monuit. Neque vero cum cibis pravi succi, neque ab eorundem concoctione vinum protinus bibendum est: quippe quod mali chyli cibos in omnia statim corporis exteriora membra, quo fortasse citra vini adminiculum minime penetrassent, non sine sanitatis dispendio secum trahat. Intelligendum igitur de vino forti, non admodum penetrante, quod sæpius atque modice commodæ ciborum permissionis gratia sumitur. Hoc enim pravitatem eorum corrigit, concoctionem facultatem roborat, frigidofque & phlegmaticos humores concoquendo benignos reddit: quo fit ut ad casei atque anguillarum, quæ ægre admodum conficiuntur, concoctionem non parum proficiat.

Cæterum neque illud silentio hoc loco involvendum, nempe vinum non in anguillarum modo, sed quorumlibet etiam piscium esu exhibendum: quippe frigidioris humidiorisque temperamenti sunt omnes, adeoque difficilior ob id ipsum conficiuntur, tardiusque transeunt: vino igitur sæpius ac modice sumpto facile emendantur, atque ad *suppuratorem* perducuntur. Hinc non temere hæcenus hoc usurpatum est: Ex piscibus vivos quidem aqua foveri, mortuos vero vino condiri oportere.

Animadversio.

CUM *Anguilla* aspectu horrenda sit propter Anguill-
anguium figuram quam refert, cum præterea larum
tam mali sit succi ac interdum etiam ubi anguibz laus.

commisceri dicitur, venenati: subit admirari cur
 nonnulli veterum eam ἡ δειπνων ἐλένῳ cœnarum
Helenam; βασιλεύειν καὶ ἡγεμονδεῖν ἡ δοτῇ *Reginam ac*
principem voluptatis; κρατίστῳ *præstantissimam*, ἰσὶ
 θεῶν καὶ πολὺ ἡ δειῶν πμωτέον *similem imo præ Diis*
honorandam; πάρθενον *virginem*, νύμφῳ ἀπειράγῳ,
innuptam Nympham; λευκόχροα *carne candidam*;
 μέγα φῶς ἐνάρκας *magnum & splendidum jubar*;
 ἄγιον θείον *sanctam bestiam*; μέγιστοι δαίμονα *maxi-*
imum numen; θεὰ denique hoc est *Deam* superbo
 titulo nuncupaverint. Equidem non ignoro
 apud Herodotum habitam *Anguillam* ab Ægy-
 ptiis inter eos pisces quos colebant? usque ve-
 nisse apud Beotos, ut *Anguillas Campaïdas* raræ
 magnitudinis, hostiarum modo coronarent, asper-
 saque mola falsa cum precibus diis immolarent.
 Ab illo usu deduci potuit *Anguillarum* commen-
 datio; ab esu non debuit, quamvis apud Athe-
 neum lib. 7. Hicetius libro de alimentorum ma-
 teria scribat: ὥς αἱ ἐγγέλῃς εὐχυλώτεροι πάντων ἐσὶ
 ἰχθύων, καὶ ὅτι εὐτομαχίᾳ διατρέφουσιν ἡ πλείων, πη-
 σμαι γὰρ εἰσι καὶ πολὺ ἔσθαι, id est, succi bonitate
anguillas omnes alios pisces antecellere, esseque ven-
triculo gratiores plurimis aliis piscibus, multum sa-
tiare, ac corporis efficere plenitudinem, abunde nu-
trire: narrentque Erasistratus & Anaxaudrides
Edulium hujuscemodi, quod ad gustum spectat
 universis prævalere, esseque obsonium multo
 lautissimum. Alia fuit Hippocratis, Galeni &
 omnium recentiorum sententia; nam Hippocra-
 tes lib. 2. de diætâ graviolem anguillam ait; pro-
 pterea quod ab aqua & lato & in his nascentibus
 alimenta sumat. Addit lib. de internis affectioni-
 bus ex anguillarum esu inflammationem pulmo-
 nis præcipuè oriri, quod illæ pinguedinem ho-

minis naturæ maximè infensam habeant. Gale-
nus vero lib. 3. de aliment. *Anguillas* nunquam
boni esse succi scribit , tamen si puro in humore
versentur , ne dum in eo qui urbium sordes &
purgamenta in se recipit : præterea affirmat
Anguillas , quamvis carnem mollem habeant,
cum tamen succo lento ac pituitoso abundant,
non esse edendas ab iis qui tenuante diætâ uti vo-
lunt , plurimum enim noxiæ sunt. Ceteri Me-
dici à Galeno non dissentiunt , imo vero quid-
piam intus *Anguillis* inesse clamant, quod non
exemptum vescentibus pestem affert ; imo mor-
tem crebro. Caro quidem mollis & dulcis , sed
glutinosa admodum & pituitosa , vitæ periculum
afferens vel subitum si copiosa edatur , dulce-
do autem carnis vescentes allicit ad largius
edendum , quo nihil perniciosius. Credunt non-
nulli noxam omnem amitti coctione & conditura ;
sed Platinae fidendum est , qui ubi præparationem
eximiam *Anguillarum* dedit, subjungit acutissimè,
sic paratas hostibus apponendas, quod nihil boni in se
habeant.

Ceterum Salernitani nonnullas *Anguillarum*
noxas , & earum præsidia hoc capite perstrin-
gunt. Prior noxa est vocis , quam esus anguillæ,
ex acuta gravem ; ex leni asperam , ex limpida
& sonora , turbidam & crassam facit. Cum enim
Galeno teste lib. de arte parva cap. 69. vox acuta
fiat ex trachæ arteriæ , atque gutturis angustia ;
gravis vero ex earundem partium amplitudine,
quæcunque humectant emolliunt , madefaciunt,
qualis est anguillæ caro , humida , pituitosa , &
mollis, ea asperam arteriam ex angustâ amplam,
ex strictâ laxam faciunt , proindeque acutam
vocem in gravem mutant. Similiter cum vox

lenis fiat ex instrumentorum vocalium æqualitate ac lenitate, aspera vero ex inæqualitate & asperitate, quęcunque exasperare nata sunt & organa vocalia reddere inæqualia possunt, eadem commutare lenem vocem in asperam solent. Inter ea autem Aristoteles lib. 5. de gener. animal. recenset humorem asperę arterię infixum, & ut loquitur Turrianus *humoris redundantiam*: sic Aristoteles probl. 11. sect. 11. causam inquirens cur qui noctu vigilaverit mane asperam edat vocem, respondet id fieri ob humiditatem corporis maximè circa superiorem locum: humiditate vero circa asperam arteriam redundante neesse est asperior fieri vocem, asperitas enim propter inæqualitatem. Cum ergo *Anguilla* caro ejusmodi sit, ut superfluum humiditatem partibus quas alluit, affundat; dubium non est quin conciliata instrumentis vocalibus inæqualitate, asperę vocis sit causa. Denique cum vox limpidā & sonora ab arterię ac pulmonum moderata siccitate, turbida & crassa ab earumdem partium infarctu per crassum, pituitosum, viscosumve humorem: nemo nescit opportunas esse anguillas ad turbidam potius ac tenebrosam vocem reddendam, quam ad limpida[m] atque sonoram efficiendam.

Anguilla
lz ve-
nenum.

Alter a noxa anguillarum, mors est, ob venenum scilicet quod creduntur in se continere: Nonnulli enim arbitrantur, capiti, caudę, ac interiori spinę ossę quę Eustathius *πυρνα* vocat, deletērii nonnihil inesse, nec esse propterea edendas partes eas, sed rescindendas & abjiciendas. Santes vero Haradoynus lib. 4. de venenis cap. 8. docet pisces natura frigidos-humidos & viscosos, præcipuè aquarum stagnantium, ut sunt anguillę & tenchę,

inter

inter venena connumerari, eademque inferre cum fungis perniciosis symptomata. Sed certè, ut de veneno nihil dicam, pituitosus ille succus, lentus ac viscosus quem subministrant, adeo pravus est & perniciosus, ut si quis assiduo *Anguillis* utatur, brevi gravissimos morbos & malignos mortemque ipsam, dubio procul sit subiturus. Memoria proditum est quendam magnæ Britanniae Regem cum avidius Murenulas quæ anguillas referunt, avidius deglutisset, sequente nocte tam ardenti febre correptum, ut confestim, hoc est die tertio, interierit.

Porro his malis quænam nobis Salernitani remedia præscripserunt? Vini potum, eumque frequentem. Sed recte Commentatores admonent, potum nec debere esse copiosum, nec vinum subtile ac penetrans. Ergo vinum imperant forte, hoc est generosum & crassum, quale est vetus & rubeum, non tenue & odoratum; ne forsan ante perfectam coctionem chylus in venas rapiatur, & in habitum corporis, ubi cachexiam excitaret. Quod observans Avicenna fen. 3. 1. doct. 2. cap. 8. dixit *super cibum mali chyri dum comeditur, aut ante aut postquam digeritur non esse bibendum vinum, quod, ut aiunt ejus commentat. penetrare faciat humorem malum ex hoc cibo genitum usque ad extrema corporis, ad quæ forte penetrare non sufficeret sine vini auxilio & conductu, unde obstructiones & putrefactiones exurgunt.* Deinde ea ratione bibi debet vinum, ut non assatim & multum, sed pedetentim & parum velut pitissando hauriatur; quod ad madefaciendum cibum, non ad deportandum sufficiat. Sed de modo bibendi inter edendum, jam non est sermo: locus postea differendi dabitur ad hunc versum.

Inter prandendum sit sæpe parumque bibendum.

Neque etiam hoc loco de caseo quicquam adjungimus, ne extra aleas vagari videamur. Satius pisces esset alios à Salernitanis prætermisso examinare, sed neque id instituti nostri ratio postulat, quæ me inter eos conclusit cancellos, ut explicanda quæ hic tantum traduntur, non tradenda omnia, quæ commode hic explicari possent ab initio susceperim. Quamobrem cum *Anguilla* ultimus sit piscium à Salernitanis commemoratorum, in ea desino, & ad facultates partium ex animalibus desumptarum exponendas me transfero.

*De Partibus Animalium, ac primo
avium.*

C A P. L X X I.

” **C**essat laus hepatis, nisi Gallina vel Ana-
” tis.

Animadversio.

INter partes animalium aliæ vere & proprie tales sunt, similes videlicet omnes, & organicae; aliæ excrementitiæ, ut est lac & ovum. De proprie dictis quæ in usum & esum veniunt, nobis jam est sermo, ducto exordio ab avium partibus, quod de avibus prius quam de aliis animalibus supra disseruimus. Licet autem hoc brevi capite unius hepatis mentio habeatur, non ita tamen nos his adstrictos volumus angustiis, ut in fa-

valentes aliarum partium excurrere non liceat, præsertim cum ea tractatio non minus lectu jucunda, quam scitu utilis existat; paucique omnino sint ex iis qui de hygeine egerunt, qui hanc disputationem attigerint.

Ex partibus autem avium aliæ sunt illis propriæ, aliæ cum quadrupedibus communes. Inter proprias revoco *cristas* & *subcristas*, *alas*, & *orripigium*. Ad communes refero *caput* & quæ in capite continentur; *oculos* & *cerebrum*, *collum*, & ei conterminam *linguam*, *viscera*, *testiculos*, *pedes* *cutem*, *cartilaginem*, *medullam*, *pinguedinem*, *sanguinem*. Avium partes.

Crista & *subcrista* avi quidem propriæ sunt, Crista. sed non omni, præter enim Gallinaceum genus nulli avium concessus ille apex regię dignitatis argumentum & insigne; à quo per excellentiam *cristatæ* aves à Latinis, à Græcis *καυκρόπτις*, appellati sunt Galli. Vocatur autem Aristophani Gallorum *crista*, *κρυβάσια* à similitudine Tiaræ persicæ quam erectam ferebant Reges, depressam subditi, quemadmodum Galli rectam, demissam Gallinæ & inclinatham ferunt, ut ferunt Scholiastes Aristophanis *αὐτὸς ὀφειδᾶς*. Hesychius *κορυφῶ* vocat, id est *verticem*, nonnulli *κορυφῶν*, quamvis *κορυφῶν* dicatur de avibus *ἐμπυμυδῶν*, id est, *quæ titulum* & velut cucullum habent sub capite, plumeum illum non carneum, ex observatione Florent. Christiani ad Irenem Aristophanis. Ex Latinis Politianus *apicem*, Barbari *Asculum* & *Ruffam* appellarunt. Est autem *crista* duplex: alia sublimis capiti superposita, alia supposita velut mento. Prior unica, interdum gemina triplicive radice emicans, apicem ostentat rubeo colore lucentem, *fimbriatum* & *ferratim* discrimina- Crista duplex.

tum, quem Plinius neque carneum esse, neque cartilagineum, neque callosum dicit, sed sui generis corpus, ac veluti inter illa medium ut sit — *neutrumque & utrumque*, ut de salione loquitur Aufonius, *qui necdum Sulmo, nec jam Salar*; quem apicem vocat Galen. lib. 3. de aliment. cap. 21. λόβον. Altera non est *tam cristæ* quam *subcristæ*, è mento atque collo una utrinque dependens, *barba* instar, aut *palearium*, unde à Columella *palea*, ab aliis *palearia* vocata sunt, à Græcis, & nominatim Galeno loco supra adducto *κάλλαια* ob purpureum floridumque ejus partis colorem. Aristophanes in equitibus utriusque cristæ meminit, *cristam λόβον, subcristam κάλλαιον*, vocans; quod verbum ejus Scholiastes modo *οὗτος τὸς πόγωνας*, modo *οὗτος ἦρτα ἢ ἀλεξβύον* traduxit. Sed nolo quemquam fugiat vocabulum illud τὸ κάλλαιον, duplicis me difficultatis admōnere. Prior est quod supra dixerim cristas uni Gallinaceorum generi tributas: cum tamen eadem quoque concedantur *Tetragi*, ab Athenæo 9. deipnos. cap. 13. altera est, quod vox *κάλλαιον*, non significandis tantum gallinaceorum palearibus, sed cristis ipsis designandis ab eodem Athenæo accommodata sit. Verba Athenæi adduco quæ utriusque difficultatis ansam mihi præbuerunt. *ὡς δὲ τὸ αὐτὸ μέγας*, inquit, *ὥς ἀλεξβύονα τὸν μέγαν, τὸ δὲ εἶδος πορφυρίωνι τετραπλήσιος, καὶ ἐπὶ τοῖς ὠπὼν ἐκατέρωθεν εἶχε κρεμάσματα, ὥσπερ οἱ ἀλεξβύονες τὰ κάλλαια*; id est, *Erat vero tetrax magnitudine quidem magnum gallum superans, forma vero Porphyrioni similis, habebat autem utrinque ab auribus pendentes, quemadmodum gallio cristas. Hic ergo Tetrax non minus quam Gallo κάλλαια tribuuntur. Deinde τὰ κάλλαια, nemo est qui*

Duæ
diffi-
cultates.

exponat *palearia* seu *subcristam*, cum ea gallis ab auribus minime dependeat, sed à mento & Prima mandibula inferiori. Quis huic nodo cuneus? difficultas solvitur. Primo dicendum est, *Tetragem* avem de genere esse gallinaceorum, sicut visum est & Dalechamio & Aldroando. Secundo affirmandum, τὰ κάλλαια minime de cristis, sed de palearibus intelligenda. Quod si quærat, quomodo illa ab auribus dependeant, depravatum esse codicem Athenæi respondendum, proque ἀπὸ τοῦ ὤτων, legendum ἀπὸ τοῦ σαρόνων. Sunt vero σαρόνες Poluci Onomast. lib. 2. cap. 4. articul. 20. τὰ ὑπὸ χεῖλη, partes labiis subjacentes, quas Latini vocant maxillas & mandibulas; nemo autem est qui nesciat barbas Gallorum illis in partibus sitas esse atque collocatas. Eleganter Philo de historia animalium Gallinacei arrogantiam demonstraturus, scribit eum domos ingressurum cristam demittere, ne tectum dejiciat. Sic autem ille.

Πάλιν δ' ὄγε θύραν αὐθαδέως ὑποβέχων,
 Αὐτοκράτην μέγρε, τὸν λόφον κλίνει;
 Δοκεῖ γὰρ αὐτὸν εἰ περσεγγίσει μόνον.
 Εἰς θραύσιν ἐλθεῖν, καὶ ρέλυει τὸν λόφον.

Id est,

At cum subit limen, superbe dejicit
 Cristam, Imperator, namque si fastigium
 Vel tangat, hoc ruiturum opinatur statim;
 Ruptique fumos exituros culminis.

Sed præstat de fastu & majestate Gallinacei ingredientis locum adducere ex Francisci Garassii Societate Jesu Theologi lib. de sacris Rhemenfibus, qui ob elegantiam cum tota antiquitate certare potest. Sic autem se habet.

— tu Regis ad instar

Galle, cothurnatis pedibus calcaria solus
Induis, & rigidos succinctus ad Ilia lumbos
Rauca tœns, paleaque ferox & casside rubra,
In reliquas dominaris aves: tum si qua domorum
Limina, & ingentes gradienti occurrere valvæ
Non dubitant, altæ primum palearia cristæ
Dejicis & sinuas cervicem, atque ardua colla;
Deinde subis portam paulatim, & murmure fractæ
Ingrediens, ab utrôque fugis lateramine valvæ
Ardua conjectans oculis, & pagmina mensus.
Ne si antes lapidesve domus vel limina tactu
Succuteres, lambensque levi cervice fricâtes,
In fumum nebulasque ruant, tum limine verso
In se lapsa domus.

Cristarum
usus.

Verum his omissis, qualis sint *Cristæ* nutrimenti
aperiamus. Eas Massalinus Cotta Messalæ Ora-
toris filius, vir alioquin gravis, cum palmis pe-
dum & Anseribus torrere atque palmis condire
reperit, à quo tempore in Romanorum delicias
cessere. Hinc Spartanus prodit Heliogabalum
sæpius ex Apicii æmulatione *cristas* Gallinaceis
viventibus vorasse, item camelorum *calcanea*, Pa-
vonum *linguas* & lusciniarum. Nostra ætate non
minor cristarum gloria nec ganea, cum juscula,
minutalia, & artocreata cristis gallorum atque pa-
learibus, testiculis, atque ovis infarciuntur, ea per-
suasione ut ad venerem tardos accendant.

Plerique his velut suavi cibo delectantur, qui-
bus tamen propter siccitatem atque duritiem, nec
sapor, nec gratia inest. Galenus 3. de aliment. fa-
cult. inter cibos enumerat, quos nemo neque pro-
barit, neque damnarit. Alex. Petronius duras &
coctu difficiles arguit, quod à circumfluo aëre
perpetim collidantur. Inde enim contingit ut à
calido aëre humiditas earum dissolvatur, solidi-

tas retineatur, à frigido vero compingatur atque firmetur.

Ala avium pars est propria hominum brachiis Ala.
quadrupedum vero anterioribus pedibus analo-
gia respondens. Ejus portio duplex: major & prior
dorso inserta, musculosa & carnosa; minor & ex-
trema pene excarnis priori illi agglutinata. Alam
totam Galenus lib. de cibis boni & mali succi cap.
4. scribit se habere communi quadam cum cor-
poribus se exercentibus ratione. Hæc autem cum
εὐπενία sint atque *εὐχυσία*, ob superfluum cru-
damque humiditatem labore dissipatam, alam
quoque necesse est boni esse succi & facilis co-
ctionis. Prior tamen pars, quia musculosior idcirco
copiosius nutrit; posterior vero tenuius: mollior
quoque illa existit, hæc durior ac fibrosior, proinde
in aviculis minus probatur, atque etiam in graci-
libus extenuatisque avibus.

Ὀρροπίγιον seu Uropygium *canda* est avium
extrema ossi sacro annexa, ossea partim, partim Uropy-
gium.
carnea & adiposa in quam pennæ avium vola-
tum velut navigia gubernaculum dirigentes in-
feruntur. Pars hæc brevis est avibus quæ longa
crura habent quæque palmipedes sunt, major vero
iis quibus breviores pedes quæque contractis ad
ventrem pedibus volant. Si carnosa sit & præ-
pinguis, cibum præbet minime contemnendum,
delicatis expetitur, militum lixis exprobrari so-
litum quos *uropygiorum* voratores vulgus vo-
cat. Solet tamen interdum ob adipis copiam
nauseas movere, quod ut prohibeant delicatuli
modico sale aspersum devorant. Tanti inter-
dum à gulosis & vinosis hominibus fit, ut in
auctionem ac veluti sub hastam deducant, nec
solet addici nisi ei qui auctionem ex licitatione

vicerit , pluresque vini cyathos exsiccarit.

Caput.

Inter partes avium quadrupedibus communes, primum est caput; quod cum diversis constet partibus, diversis quoque facultatibus gaudet, quæ uno non possunt verbo explicari. Hali quidem Abbas 5. theoricæ c. 22. in universum dixit capitæ carnem crassæ esse substantiæ, plurimi nutrimenti, tardæ digestionis, humiditatis plurimæ & quæ seminis copiam generet: sed hoc de carne potius quadrupedum nonnullarum quam avium intelligendum est; cum avium capita exiguæ sint carnis, siccæ tenuiorisque substantiæ: ut propterea raro capita avium edantur propter carnem, sed solum propter cerebrum. Attamen caput Rostratulæ in duas divisum partes, sale & mica panis aspersum, flammisque tostum à quibusdam editur minima ut opinor voluptate, saltem utilitate nulla.

Oculus.

Capitis pars est *oculus & cerebrum*. Ille ex dissimili conflatus substantia, partim humoralis, partim membranosa, partim musculosa, raro editur, si quæ ejus utilitas, ea posita est in musculosa parte, sed cum in avibus exilis illa sit, atque exigua; non multum inde nutrimenti expectari debet, proinde etiam nec apud veteres, nec apud recentiores expeti Avium oculos animadverto.

Cerebrum.

Cerebrum vero licet exiguum, attamen non omnino vituperandum: præfertur quidem quadrupedum cerebro, utpote quod siccius duriusque existat. Ac inter aves, quæ montanæ sunt excellentius delicatiusque cerebrum habent, quam quæ circa paludes & campos degunt. Gallinaeis, perdicibus & Phasianis suavissimum inest, ut & Pavonibus, adeo ut patina illa celebris Vitellii, quam *clypeum Minerva* appellabat, Phasianorum

& Pavonum cerebella admitteret. Cœlii Apiici patina versatilis, conchicæ farfiles, & genera nonnulla lucanicæ non sine cerebelis parabantur. Si quid apud Persas lautum & delicatum fuit *δὴς καὶ βασιλέως ἐγκεφαλὸν*, Iovis & Regis *Cerebrum* appellatum est. Passerum & columbarum cerebella irritandæ veneri, Gallinarum vero acuendo ingenio commendantur. Tanti tamen apud priscos Philosophos fiebat cerebrum, ut nominare nedum comedere non liceret. Supraque observavimus ex Plutarcho multos sua ætate cerebrum non attigisse; quod recenter in usum venisset, Philochis versus, *ὅς ἐστι δὲ ἐγκεφαλὸν γ' ἐδίων λίποι, περιμώδες*, dictus fuit de homine scelestissimo ac voracissimo, quod vesci cerebris, antiquitus pessimi hominis esset argumentum. Quia tamen Galeno teste, cerebris semper pituitosum quid inest & crassum, præstat ea organo, pipere, similibusque aromatibus & aceto condire, sic enim & minus nauseam excitabunt, & salubrius alimentum suppeditabunt.

Collum & cervix avium cum caudis quadrupedum similitudinem quandam habent: hæ vero Col-
lum. duræ sunt, concoctuque difficiles, minus tamen propter motum excrementitiæ. In collo duplex pars: membranosa & ossea. Hæc quia exigua carne tecta parum alimenti subministrat; Illa cute dura & crassa constans, à tostione nonnihil suavitatis acquirit, difficilis tamen est coctionis, tardæque distributionis. Observant ornithologi collum longum habere eas aves quæ longos habent pedes, breve vero, quæ breves, palmipedibus exceptis. Qui autem sunt retusa videndi acie, abstineant ab esu *collorum*; nam officere creduntur

claritati oculorum, quod fieri puto propter sanguinem ibi coagulatum, nec enim totus fluit dum jugulantur aves.

Lingua avium in cibum quidem venit, sed ad fastum potius, quam ut inde alimonia compareretur. Cum autem aliis avibus lingua lata sit, aliis brevis, aliis longa, aliis angusta, aliis tenuis, aliis crassa, quæ musculosior erit, melior censenda, magisque nutrienda. Supra monuimus Heliogabalum sæpe Pavonum *linguas* & Lusciniarum vorasse. Apicii invento *lingua* Phœnicopteri in cibos venit, quam ut præcipui saporis admirabatur, à qua mente cecinit Martialis.

Dat mihi penna rubens nomen, sed nostra gulosis

Lingua sapit, quid si garrula lingua foret?

Anserum *linguas* in cibo libidinem movere refert Bruyerinus, qui Æsopi patinam non *linguas* avium, sed humanas continuisse falso tradit ex loco Plinii libri decimi capitis quinquagesimi primi minime intellecto, Consule Ferdin. Pintianum & Aqueum locum illum emendantes & explicantes.

Sequuntur avium *viscera*, seu σπλάγχνα quo nomine septem partes intelligi vult Nicephorus scholiis in Synesium, videlicet καρδίαν, ἥπαρ, σπλῆν, σόμαχον, πνεύμονα καὶ νεφρὸς δύο, cor, hep-
par, lienem, stomachum, pulmonem, & utrumque renem. Cor avium substantia constat fibrosa & dura, ideoque difficulter concoquitur, & ægrè permeat. Si tamen bene concoquatur, mali succi non est auctore Galeno. Certum vero est si frequenter & copiose assumeretur, succum data-

rum crassum & melancholicum, obidque generandis obstructionibus idoneum. Satiùs itaque est ab eo abstinere, presertim cum suavitatis & gratiæ obtineat nihil. Cum autem veteres nihil intentatum reliquerint, mira quoque de corde quarundam Avium prodidere, magica tamen potius superstitione adducti, quam ulla experientia freti. Quis enim crederet cor vulturis ligatum in pelle lupina si circa brachium habeas, noxas medicamentorum avertere, prestareque ne serpentes, ne latrones, ne ulla malitia, ne quidem phantasinata sentiantur. Id tamen Sextus Philosophus narrat, scribitque Plinius cor hujus alitis habentes tutos esse ab impetu non solum serpentium, sed etiam ferarum & latronum ac Regum ira. Idem tradit lib. 29. c. 4. Cor bubonis impositum mammæ mulieris dormientis sinistræ, efficere ut omnia secreta pronuntiet, prætereaque in pugnam ferentes, fortiores fieri. Laudat quoque c. 6. lib. 30. Cor upupæ in lateris doloribus, sed nugis istis non immoror, quibus Plinius suum opus perfudit.

Cor.

Pulmo avium exiguus est, parum habens sanguinis, fungosus membranæque similis & aptus ampliari & extumescere cum inflatur. Ejus partes adeo inter se discretæ sunt, ut binos habere pulmones credideris. Quia ergo rarus, ideo ad coquendum facilis, parumque tamen nutrit, & pituitosius est id alimentum quod corpori præbet.

Pulmo.

Stomachus, seu *ventriculus* avium magnam partem carnosus callosusque cuti robusta intus obtegatur, quæ facile à parte carnosa detrahi potest: quam quidem tradit Dioscorides siccatam rursamque tuto & utiliter in vino stomachicis

Stomachus.

dari in potum: quod falsum esse Galenus suo experimento comprobavit. *Stomachus* vero quem Galli *gifier* vocant, durus quidem concoctu est, non mali tamen penitus succi si probe coctus fuerit, & robustum stomachum offenderit. Inter aves suavissimos ventres obtinent anseres, & ab his Gallinæ altilis quibus magis carnosus est quam callosus. In quibusdam avibus superiori parti ventriculi præposita est *αεγλοφος*, seu *ingluvies*, *labotum* vocamus, quæ aliud non est quam cutis in amplum sinuata; ingestum cibum & incoctum continens, esui prorsus inepta. Inferiori autem ventriculi parti annexum est intestinum simplex tenue & solutum, quod in omnibus pene abjicitur. In *rostratula* tamen una cum excrementis suavissime editur. Ferunt quoque *Ryntacem* avem quod solido cibo non vescatur, nihilque in ea reperiatur, minime exenterari, sed integram edi, Alaudæ ipsæ non exenterantur, sed interanea adeo dura sunt & amara ut gustari non possint; solent vero vorari à quibusdam pilulæ instar, ad alvum ciendam & movendam successu quem viderim nullo; quamvis non negem detergentis ea esse facultatis ac deobstruentis, ut testatur eorum insignis amaror.

Hepatis πάγχυμα inter cetera viscera suavius, præstantiusque alimentum subministrat, cum enim temperamento sit calido & humido, nostro calori nativo affine est atque consociale quod nisi obtineret corpus coactum, densum, ac pigrum non utilitate minus quam sapore commendaretur, sed propter illam consistentiam crassi est succi, concoctu difficilis, & tarde permeantis: ubi vero coctum est & à ventriculo

edomitum, copiose nutrit. Præfertur autem avium jecur, quadrupedum jecori, & inter aves hepar Anserum, Anatum, atque Gallinarum præstantissimum habetur, uti etiam Salernitani hic advertunt. Priscis sæculis exquisitissimum cibi genus Romæ fuit, *jecur Anserinum*, & ut loquitur Athenæus libro nono *ἀνισοδάσον καὶ πολυτελές*. Quo autem exquisitius evaderet, mollius & grandius; habebant *χλωροσπῆς*, hoc est, *homines saginandis anseribus* adhibitos quorum meminit Cratinus in Dionysio Alexandro. Sic autem saginatos anseres *σιτάδες χῆνας καὶ ἀπιταλλομένας* vocabant, quemadmodum macros & folis herbis enutritos, *herbiles*, ex Festo, & Lucilio apud Servium. Observat vero Galenus libro tertio de aliment. capite vigesimo primo, alimenta anserum lacte imbuta fuisse, ut non modo eorum jecur jucundissimum esset, sed potenter etiam nutrirer, ac optimi fieret succi; & dejectu minime difficilis probeque similiter in ventriculo conficeretur. Imo Plinius libro decimo capite vigesimo secundo, exempta anserum jecora lacte mulso adaucta fuisse prodidit. Educatos quoque fuisse ficibus testatus est Horatius hoc versu.

Pinguibus è ficis pastum jecur anseris albi.

Nec non ii qui jecur sic saginatorum appellavere *συκωπὸν* de quo agit Apicius libro septimo capite tertio. Nostra pene memoria magni nominis & regni Regina mille & quingentas libellas insumpsit, ut tres anseres saccharato aniso saginaret. Hujus cibi meminerunt Poëtæ, Persius Saty. 6. Juvenalis 5. & Martialis, in Xeniis.

Aspice quam tumeat magno jecur anseris majus:

Miratus dices, hoc rogo crevit ubi?

Hoc bonum, inquit Plinius, *in questione est quis primus invenerit, Scipio, Metellus vir Consularis, an M. Sestius eadem atate eques Romanus*. Porro vix bonitate cedit caponum altitium jecur anserino imo à nonnullis præfertur: concludo cum Baptista Fera.

Colla jecurque calent, sed colla fluentibus hument,
Gallina, Anser, Anas mollius hepar habent.

Ejuscemodi hepar super prunas assatum brevi reparare vires creditur superbibito pauco vino albos; frequentius tamen apud nos solet cum vino, butyro, ovi Vitello, omphacio, ac paucis gariophyllis elixum, paratumque edi non insuaviter.

Lien. *Lien* usque adeo exiguus est magnæ avium parti, ut propemodum sensum effugiat: quàmobrem non est quod de eo plura commemoremus.

Renes avibus defunt. Neque vero de *renibus* quidquam annotaturus sum, cum in avibus defint. Sunt equidem in nonnullis carunculæ quædam latiusculæ renum speciem ostendentes, sed renes penitus absunt, quæ de causa non hic inquirō.

Testiculi. *Testiculi* avium in cibo laudantur, sed præ cæteris Gallinaceorum, quos Galenus præstantissimos vocat, si modo Galli cibo enutriti fuerint feroso lacte imbuto. Redduntur enim boni succi, valide nutrientes, & ad coquendum facillimi. Dejectionem tamen nec promovent, neque morantur. Quàmobrem autem testes Gallinaceorum, qui lacte sagineantur, amplissimi & concoctu facillimi efficiantur, exponit Alexander Aphrodisæus probl. 77. lib. 2. Mirifice expetuntur

hodierna die testiculi Gallorum à delicatis, velut incentiva libidinis, à tabidis vero tanquam suavissimum Analepticum.

Pedes Avium tenuissimè nutriunt, quia exiguæ sunt carnis, difficulter autem digeruntur, succique sunt crassi, quia nervosi, & tendinosi. Cessit tamen olim gloria Anserum pedibus, quos primus torrere & condire instituit Messalinus Gotta apud Plinium lib. decimo capite vigesimo secundo. Pedes rostratulæ sunt qui flamma tostos avidissimè comedant, alii Gallinaceos commendant ad somnum, manifesto mendacio. Ceterum tanti non sunt ut quemquam ad esum invitare debeant.

Cutis Avium atrilium & pinguium, seu tosta, seu elixa gustu suavis est, alimenti vero exigui, & difficilis coctionis. Quæ lumbos Gallinaceorum obtegit suavissima existit: colli cutis rugosa & adiposa à nonnullis expetitur, elixa melior quam tosta, præstat quoque juniorum & pinguium quam macrarum & vetularum avium; porro de cute lumborum in Gallinis locutus videtur Matron. in Parodiis Gallinas altilis dicens mensæ appositæ ὁτευχας οἰεπαι, λαγάνοις καὶ ἄλλοις, id est unius coloris, unius ætatis, dorso laganis similes, hoc est dorso gratas ad instar laganorum.

Cartilago, seu avium, seu quadrupedum confici non potest si sit animalium perfectorum: si vero juniorum, agrè coquitur: adeo ut parum inde & alimenti & utilitatis expectari possit.

Medulla duplex: una spinæ, seu ῥάχως, alia ossium aliorum. Prior ejusdem pene virtutis est cum cerebro, nisi quod paulo durior existat. Hanc ob rem veteres cerebrum non vocavere ἐγκέφαλον,

sed λευκὸν μυελὸν, *albam medullam*; & vicissim medullam, *cerebrum*: Posterior dulcior est, jucundior ac pinguior. Attamen cum liberalius editur nauseam parit, & alvum lenit; & secundum nonnullos semen auget. Sed cum exigua quantitate reperiatur in avibus; hi effectus expectandi non sunt.

Pin-
guedo.

Pinguedo carni affusa, moderate sumpta, sale aspersa, editur non injucundè, licet parum & male nutriet: secus nauseam movet, appetitum aufert, stomachum subvertit, cito saturat, egreque distribuitur. Idcirco qui volunt illico saturi fieri, pinguedinem assumunt, vinumque superbibunt: quo præsidio sic dejicitur appetitus, sic ventriculus oppletur, ut de alio cibo sollicitus non sit. Causa ni fallor, est complanatio ventriculi, & ablatio rugarum: dum enim ungit, & oblinat, eadem opera lenit ac lævigat. Immo sensum doloris abripit ex suctu excitati. Cavendum ne ventriculis calidis & fervidis visceribus pinguedo objiciatur, statim enim inflammationem conciperet olei ad instar, morbisque gravissimis occasionem præberet.

San-
guis.

Restat *Sanguis* avium cujus hodierna die vel rarus, vel nullus est usus. Cum tamen tenuior teneriorque sit Gallinaceus, cum aëreæ naturæ sit particeps, cum temperiè sit moderata & aquabili, nec insuavis esse potest, nec plurimum noxius. Habet tamen semper aliquid excrementi, & succi crassioris, proindeque est coctionis paulo difficilioris, alimentique prorsus non elaborati. Sed cum sit ut dixi rarioris hodie usus, ineptus simi prolixioris disputationem de eo instituo.

De Partibus Quadrupedum.

CAP. LXXII.

I Lia porcorum bona sunt, mala sunt reliquorum;

Corda suillarum sunt auctio tristitiarum,

Splen quoque spleneticis est mansus saepe salubris,

Dissuadentur edi renes nisi solius hœdi.

I Lia sive omasa, id est, pinguiora porcorum intestina cum reliquorum animalium intestinis hoc versiculo conferuntur: quantumque ad victus salubris rationem attinet, aliorum animalium intestinis natura multo cum præstantiora, tum suaviora sunt. Testis est capit. II. libr. 3. de aliment. facult. Galenus. Neque ullius etiam animalis intestinis libentius quam eorum quæ sanguine referta, vel pinguia admodum sunt, vescimur. Ejusmodi autem porci cum primis habentur. Jam vero & sanguis suillus humidus est & minus calidus, humano maxime temperie similis: siquidem & carnes suillæ humanis sunt similes. Cum itaque porcorum intestina sanguine plena sint, nec aliud animal ex brutis facilius tum saginetur, tum pinguescat, non abs re intestinis ejus libentius vescimur. De carne suilla abunde supra.

Animadversio.

HOc capite quadrupedum aliquot partium exemplo ceterarum usus & facultates explanabimus ducto à capite exordio.

Capitis integri vix assignari usus potest ob diversas distinctasque ejus partes, quibus singulis sua est constitutio, sua conformatio, suus proinde usus. Quadrupedum autem omnium quæ in usum quotidianum veniunt, capita edulia sunt, bovinum, vitulinum, suillum, aprugnum, hædinum, agninum, leporinum, & alia ejus generis, quorum tamen partes potiores, *Lingua, Oculi, Aures, Genæ, Cerebrum, Palata* in disputationem sunt revocandæ. Generatim tamen dictum volo *capita* quadrupedum difficilis esse coctionis, crassi viscosique succi, multum tamen nutrientis, & sanguinis plurimum generantis. Solent autem apponi mensis integra nonnulla *capita*, ut vitulinum, aprugnum, hædinum, leporinum, porcellinum, quorum præparatio reperi debet ex Magiricis.

Ceterum reperio apud priscos capita quorundam animalium mensis apposita. Plato Comicus in *Jo*, caput *δέλφινος*, id est, *Porei lactentis* nominat. Martialis libr. 14. Lemmate 211. & Juvenal. Saty. 3, arietinum commemorant. Crobilus in falso supposititio, & Ameipsias in Barba, *dimidiata capita* Porcellorum in convivio adhibita narrant, quæ ab illis dicuntur *ἡμισφαίειαι*, à Nevio in decuma apud Nonium *incipita*, à Plauto in Captivis act. 4. scen. 2. *Ophthalmium* propter oculos; quam quidem partem delicatam fuisse in-

nuit ; adeo ut Plinius libr. 8. capit. 51. censoriarum legum paginis interdicta fuisse cœnis syn-
cipita verrina observarit. Aristophanes in Cico-
nius, Eubulus in Leda agnorum quoque capita
recensent, & Lucilius Satyr. libr. 4. de capite
hec habet.

Assequitur nec opinantem in caput infilit ipsum,
Commanducatur totum, complexa comestque.

Notum est Pittaci Philosophi de *Lingua* judi-
cium. Is cum ab Ægyptiorum Rege integri ani-
malis carnes accepisset, ut meliorem deterio-
remque animalis partem eligeret, unam *linguam* di-
ctus est selegisse, ratione potius habita hominum
linguæ à qua bona malave plurima profiscun-
tur, quam linguæ quadrupedum in rem ciba-
riam venientis. Ab illa quoque Pittaci mente
factum crediderim ut Orus Apollo Hierogly-
ph. 21. libr. 1. *linguam* vocaverit *ἡ γένεσις τῆς αἰτίας*,
hoc est, *genitricem causamque omnium nature re-*
rum. Ejus laudes & vitia Erasmus eleganti opus-
culo decantavit, & ex nostris Medicis Protus
Casulanus quatuor libros de *lingua* quatenus est
morborum acutorum signum, superioribus annis
evulgavit : ne quid de Claudio Dureto dicam, qui
linguarum thesaurum magnæ molis & doctrinæ
opus in lucem edidit. Verum hec omnia à nostro
instituto aliena sunt, qui linguæ usum in cibis cu-
jus beneficio cibi omnes explorantur, breviter
investigamus. Cum *linguam* observet Galenus
carne sui generis constare, quæ nec musculosa, nec
glandulosa, nec parenchymatica sit, sed laxa fun-
gosaque spongiorum ritu, humida insuper ac glu-
tinosa; alimentum accedat corpori ex ea necessum
est minimè solidum, densum aut diu persistens.

Nonnullis tamen animalibus suavissima inest, mollis, probi succi, facilis coctionis & alimenti non pœnitendi. *Bubula* quidem sale condiri, fumoque exponi solet, ut multos in annos asservetur. Sic parata cibus est divitibus gratus, primis conviviorum mensis apponi solitus ad irritandam famem & acuendam sitim. Ni supra modum salita fuerit, ejus moderatus usus nihil aut parum nocet, immoderatus vero easdem noxas profert quas salita caro. *Vitulina* & gustu & alimenti bonitate præstat: *Vervecina* omnium optima, siue ex saccharato condimento, siue ex omphacio edatur. Solet autem, vel egris ipsis atque convalescentibus præscribi quod sit ad languentem appetentiam excitandam opportuna. Observabis tamen partem linguæ quæ exeritur duriores esse ac deterius alimenti, ab ea proinde esse abstinendum ab illis quibus valetudo curæ est.

Oculi.

Oculi quadrupedum ferè despiciuntur; soli commendantur *vitulini*, qui cum multa pinguedine molliq; carne obsepti sint, tenerioribusque membranis involuti, ceteras capitis partes suavitate, atque bonitate antecellunt, Aliorum animalium quia duriores sunt & sicciore, penitus improbantur.

Aures.

Aures si solæ sumantur, quia cartilagineæ, pauci sunt nutrimenti: at si cum vicinis & circumsepientibus partibus ingerantur, salubritate & suavitate oculis non erunt inferiores. De *Vitulinis* autem solis loquor, quæ obseptæ multa pinguedine sunt, quemadmodum & *porcellina* quas mirum in modum ab exquisiti palati hominibus expeti & vorari observamus. Porci autem senioris aures minimè delicatus sunt cibus, sed

bibacibus gratus, paratus videlicet cum butyro, sale, aceto & cepis minutatim concisis, à quibus irritatur appetitus & accenditur sitis. Quisquis autem suæ salutis studiosus existit, cane pejus & angue fugere ejuscemodi edulium debet.

Genarum, seu mandibularum carnes musculosæ Genæ. quadrupedum juniorum, pinguium & carnosorum, boni sunt succi & grati saporis. Commemoratas etiam eas habemus ab Antiquis. Cratinus in Plutis de maxilla bubula pugnarum fuisse ait. Sophocles in Amyco maxillas appositas molles scribit, apud nos hodierna die *vitulina* laudantur, sunt enim & tenerimæ & lautissimæ, & optimi succi.

Cerebrum quadrupedum nemo laudavit in cibis. Est enim Galeno teste libr. 3. de aliment. cap. 8. pituitosius, crassi succi, tarde permeantis, & ad coquendum difficilis. Plurimum stomacho nocere docet, nauseam concitare atque vomitum movere. Quam obrem monet ne postremis epulis exhibeatur, nisi iis quibus excitare vomitum à cibo volumus. Salubrius tamen effici solet præparatum cum origano, vel aliis rebus incidentibus & calefacientibus. A nobis editur cum sale & aceto. *Leporinum* cerebrum & *Porcellinum*, diviso capite torretur prunis, affusa mica panis & sale, & editur suavius quam utilius: leporino solent nutrices gengivas infantium illinere, ut facilius dentes egerminant. *Vitulini* cerebri apparatus laudat & describit Platina libr. 6. c. 30. & 31. nec non Julius Alexandrinus libr. Salub. qui tamen sedulo monet ne refrigeratum edatur, sic enim & insipidum redderetur, & majores vires nocendi sumeret: actu nimirum præter

refrigerandi potestate vim, id ipsum jam frigidum scilicet in presenti ut conduplicata ita refrigerandi potentia, nocendi etiam usque statim vires ingeminaret. Guillelmus de Varignana in sua practica serm. 4. tract. 2. capit. 1. unum advertit observatione dignum, omnia videlicet *cerebella* comesta omnibus venenis conferre: opinor propter visciditatem quam habent, qua obliterati ventriculi parietes à venenis assumptis offendi nequeunt.

Palatum,

Palatum bovis membranosa quadam carne obductum est, quod nostra ætate in delitiis habetur. Variis autem modis apparari solet, sed frequentissime minutalibus aliisque ejusmodi lautitiis additur.

Supradictis capitis partibus addo *Rostrum* quod Græci *ῥοῦχον* vocant; quo nomine, non tantum *porci* rostrum intelligendum est, ut nonnullis placuit, sed etiam *ῥαμνός*, id est, *rostrum* avium, quemadmodum probat Eustathius ex Polemone: vulgo tamen uni rostro porcino designando usurpatur, quod veteres in cibum advocaverunt. Theophilus enim in Pancratia ste inter cibos recenset *ῥοῦχον, κωλὴν, πόδας τέτραγας ὀνίους, rostrum, armum, pedes suillos quatuor*. Anaxilas in conviviis apponenda suadet *rostra & pedes*. Axionicus in Chalcide cum aceto assumpta *rostra* innuit, Aristophanes ambugta fuisse significat, nec multum delicata. Galenus tertio de aliment. c. 4. postponit rostrum *pedibus*, & *auribus* anteponebat, quod paulo carnosius sit: verum cum durum existat, soleatque cum cepis & aceto condiri, vitandum ejus esum censuerim. A capite venio ad pectus in quo *Cor* & *pulmo* continentur. *Cor* jam diximus ex Galeno coctum difficile esse tardeque permeare

Cor.

ob ejus substantiam duram ac fibrosam. Alimentum tamen ex eo corpori sperari potest, si recte conficiatur, nec paucum, nec pravum, nec fluxum. Suillum cormonent Salernitani augere mœrorem, in iis scilicet qui jam aliquo affectu melancholico tentantur: quod prudenter Medici observant, esum suillæ carnis febre quartana detentis prohibentes, ut & leprosis, elephantiticis, lienosis, scorbuticis. Etenim si Plutarcho teste 4. sympos. probl. 5. omnes ferè sues sub ventre lepra ac efflorescentiis referti semper sunt, si Columella auctore libr. 7. capit. 9. sues dulcedinem pabuli consectantes supra modum splenis incremento lahorant, si præterea luto semper immundisque locis gaudent, quis credet eorum cor minimè turgere excrementis, substantiamque non contrahere crassam, & terrenam quæ melancholicis melancholicum succum subministret? Hanc ob rem factum puto ut cum apud veteres infinitæ cupediæ ex omnibus porcorum partibus excogitatæ sint; nihil nobis de eorum corde reliquerint, ut pote cum in eo suavitatis minimum, aut salubritatis deprehenderint.

Cur.
Cor
Suil-
lum
mœ-
rorem
exci-
tet.

Pulmo quadrupedum frigidi & humidus est temperamenti, pituitosi succi, facilis coctionis ac distributionis ob raritatem ac levitatem. Levius tamen nutrit quam aliæ partes, & alvum stringit. Si quis assumere cogitat, eligat eorum animalium pulmonem, quæ temperata, aut calida, quæ pingua, quæ teneræ sunt ætatis, ut arietis, vituli, porci domestici, hœdi. Dicitur Paulo Æginetæ pituitam augere, aliis ventrem insigniter inflare, tardeque descendere. Platina Pulmonem dum vivit calidæ & siccæ qualitatis esse tra-

Pul-
mo:

dit, mortuum vero frigida & humida. Vide Pet. Hispanum ad Isaacum, & Athen. libr. 7. qui inter cibos ab Eubulo commemoratos *pulmonem* recenset, velut etiam ab Aristophane lib. 3. Apri *pulmonem*.

Descendo ab Abdomen in quo præter *Jecur*, *Hepar*. *lienem*, *Renes*, *Testes*, *vulvam*, aliæ partes continentur; *ventriculus*, *intestina*, *ilia*, *sumen*, *abdomen*, de quibus ordine pauca dicemus. *Jecur* omnium animalium crassi est succi, teste Galeno, ad coquendum difficile tardeque permeans. Laudat tamen idem auctor *suum Jecur* ficibus siccis enutritum, quod ideo *συκωτόν* appellatur. Et certè *suillum Jecur* ceterorum jecoribus præferendum est velut natura sua suavissimum. Bonum enim, robustum, commodumque exhibet alimentum. Huic affine est *Agnorum hædorumque* hepar, facilius permeans crassique minus succi. Lactentium jecinora atque saginatorum omnium præstantissima. *Caprillum* nonnulli commendant ad acuendam oculorum; aciem; licet ab aliis epilepticas convulsiones afferre dicatur, non minus quam *hircinum*. Apparatum jecinorum & pulmonum tradidit Apicius lib. 7. capit. 10. & Platina lib. 9. c. 27. *Jecur apri* laudavit Aristophanes in *Thesmophoria*. Athen. l. 3. c. 24. *ἐντετυλισμένον*, id est, *obvolutum epiploo*; erat enim mos veteribus contegendi omenta jecuscula ut frixarentur, quæ idcirco Crobylus *αἰχωρόμενα* fortasse appellabat, id est, *verecunda*; licet Alexis in Catena oblividum colorem sic dicta malit, est enim suillum *Jecusculum* *παιδίον χροῖαν*, colore *lividum*. De toto jecore, Hippocrates lib. 2. de morbis mulier. & lib. de natura mulieb. de affo Alexis in Arthide. Ne vero difficultates subterfugere velle videat,

adducam locum Athenæi corruptum cui medicas manus afferre conati sunt Dalechampius & Casaub. Is habetur lib. 3. cap. 17. & citatur ex Aristophane in Tagenistis his verbis: αἷς ἀφύης μοι. ἔφατε ταῦτα μὲν γὰρ τάλις ἔφαθ' ἡ κατὰ. ἀλλὰ, φέρετ' ἀπόβασιν ἡπάτιον, ἢ καπειδίῳ νέκ κολλοπάτνια, id est, *Hallecis mihi sat est. Horum pinguium esu inflatus distendor, afferte jam mihi vel hepatis extremam fibram, vel apri juvenis iergus.* Difficultas est in illis, φέρετ' ἀπόβασιν ἡπάτιον, pro quibus legit Dalechampius ἀπόβασιν ἡπατίῳ, hoc est *hepatis appendicem*, quod cum non probetur Casaubono vix habet quod reponat; tandem περιβάτιον ἡπάτιον, legendum suadet, ego paucis immutatis φέρετε περιβάσιον ἡπάτιον substituo, id est, *afferte in cibum hep.*

Lienem qui noverit qualem ad se attrahat sanguinem, crassum videlicet, melancholicum & lutulentum, non immerito ejus esum improbat. Non est quidem gustu omnino insuavi, sed nec exactè suavi existit, cum in eo perspicua quædam sit acerbitas, qua tamen nonnulli delectantur. Rubentes *lienes* quia sanguine minus pravo tinguntur, non ita mali sunt succi quam cum aut virent aut nigricant. Qua de causa nonnulli adolescentis porci lienem commendant, quia perpetuo rubet, velut & alii *lienes*, vitulorum hædorum, agnorum dum minimè livido colore suffunduntur: quamvis vero Galenus acerbos *lienes* constituat, attamen si gustentur, nihil tale sapere deprehenduntur. Certè fuere aliquo in honore apud veteres, ut patet ex Aristophane in Tagenistis, apud Athen. lib. 3. cap. 17. persuasumque eorum plurimis fuit, naturalem inesse *lieni* facultatem adversus *lienis* vitia. Quod pro-

fecto ex occulta sympathia vel characterismo potius deduxerunt, quam ex aliqua qualitate sensibili & manifesta. Cerebrum enim cerebro prodesse, pulmonem pulmoni, ventriculum ventriculo, non quia frigida, calida, attenuantes, incidentesve essent illae partes, sed quia tales opinati sunt, hoc est quia cerebrum quatenus cerebrum à natura obtinuit, ut quemadmodum alteri cerebro nomine, situ, origine, characterem affine esset, sic eidem naturali quadam & inexplicabili virtute succurreret. Idcirco memoria proditum fuit, assatum Echini majoris lienem, vel splenem vulgaris Asini cibis adjunctum, quoscumque lienis tumores dissipare: scriptum quoque est splenem catuli, lactentis hœdi, caprae, vel vulpis coctum & propinatum, bubulum etiam lienem cum melle assumptum lienosis opitulari. Sed enim cum hæc medicandi ratio sit prorsus ἀλογος, & à Galenicorum scholis explosa, minimum fidei hujuscemodi medicamentis adhibendum censeo.

Renes.

Renes quos νεφρῆς Græci vocant, pravi sunt sacci, ingrati saporis, concoctuque difficiles. Laudantur tamen hœdini, nec vitulini improbantur, cum virosi non sint, neque duri. Apud veteres video eorum fieri mentionem inter dapes delicatiores. Petronius Arbiter in satyrico describens cœnam Trimalcionis & repositorium illud rotundum duodecim habens signa cœlestia in orbe disposita, quibus singulis proprii & convenientes cibi impositi fuerant, inter alia *renes* enumerat his verbis: *Structor imposuerat, inquit, super Arietem, jecur arietinum: super Taurum, bubale frustum: super Geminos, testiculos ac renes; super Cancrum, coronam: super leonem, ficum africanam;*

super virginem, stericulam; super libram, stateram, & quæ sequuntur. Scio quidem veteres quos Petro-
εὐδορρίμωντιν pudebat, testiculos honesto voca- nii lo-
καὶ ὀρχεῖς ἡδίο, ἥς καὶ νεσπὲς cus ex-
ἐλάτῃν, id est, *manducarunt & testes quos renes* positus,
appellabant. inquit Athenæus lib. 9. cap. 8. Sed
 cum Petronius *renes & testes* nominet, non possunt
 hoc loco *renes* pro testiculis sumi, sed pro visce-
 ris illius parenchymate transcolandæ urinæ di-
 cato.

Testiculos jam monuimus renes quondam ap- Testes.
 pellatos. Philippiles in renovatione Gnathenæ
 scorti gulosi voracitatem declarans ait.

Deinde post hæc omnia accessit quæ ferebat testiculos
 Multos muliercula, eosque apposuit:
 Virorum autem internecio tum ridens Gnathæna,
 Speciosi sunt, inquit, renes hi, per charam
 Cererem, arreptosque duos devoravit,
 Ut præ risu convivæ supini caderent.

Alii vero *testiculos* maluerunt vocare *ἰσχυρίδας*, ut
 testis est Athenæus libro nono, quos Plautus *Por-*
limenta nominavit recensuitque inter scitamen-
 ta. Locus est in Menech. act. 1. scen. 3.

Iube igitur nobis tribus apud te prandiū accurarier;
 Arque aliquid scitamentorum de foro obsonarier;
 Glauktionicam, suillam, laridum, Peronidem, aut
 Synciput, aut polimenta porcina, aut aliquid ad cum
 modum.

Porro *testiculi* cibus sunt omnino vituperandus,
 cum virosum quid sapiant, maximè in animalibus
 coitum expertis: duri quoque sunt & difficiles
 coctu nisi sint parvorum animalium, & juniorum;
 proinde Agnini prorsus non improbantur, quàm
 latis perbelle nutriant. Galenus *suillos* præfert;
 tantò enim hujuscemodi testes aliorum animalium

testibus sunt censendi meliores, quanto suum caro aliis præstantior habetur. Eos idcirco commendavit Ebulus in Leda apud Athen. libro septimo & extremo.

Vulva,

Vulva quam Græci *μῆτραν* vocant, edulium suavissimum, *ἡδίστον κρέας*, veteribus fuit ex Antiphane in Philometore: adeo ut dicta sit *μετρώπολις καὶ μήτρα τῆς ἱπποκράτους υἱῶν*, id est, *metropolis & mater filiorum Hippocratis*; non magni illius & Medici, sed Lurconis cujusdam Atheniensis, quibus verbis liberi illi porci appellantur, porca nati, ut videre est apud Casaubonum in capite decimo septimo, lib. 3. Athenæ. *Vulvam* præterea veteres *folliculum*, appellabant, Plinius *locos & uterum*, Lucilius *bulgam*. Epicharmus apud Athenæ. *Δελφύας*, unde peti potest, *τῶν ἀδελφῶν*, *fratrum* nomen clatura & interpretatio. Priusquam vero *vulva* ganeam exponam, sciendum est apud scitos convivatores duo *vulvarum* extitisse genera, quarum una *ἐκτόμις*, *Porcaria*, ac *virginea*, alia *ἐκβολὰς*, *ejectitia*, & *pregnans* fuit, quas eleganter distinxit Martial. in Xeniiis.

Te fortasse magis capiet de virgine porca,
Me materna gravi de sue vulva capit.

Plinius lib. II. cap. 37. paulo subtilius vulvarum bonitatem executus est his verbis: *Vulva*, inquit, *ejecto partu melior quam edito. Ejectitio vocatur illa, hac porcaria; primipara suis optima, contra effœta. A partu præterquam eodem die suis occisa, livida ac macra. Nec novellarum suum præterquam primipararum probatur, potiusque veterum, dum ne effœtarum, nec biduo ante partum, aut post partum, aut quo ejecerint die: proxima ejectitia est occisa uno die post partum. Hactenus Plinius, ex quo insanientis & profundæ gulæ lasciviam advertere potes, quam frustra*

cenſoriarum legum paginæ coercere conatæ ſunt, interdicientes cœnis vulvas. Neque Romani ſolum, ſed Græci ipſi hoc cibo delectati ſunt Hipparchus auctor Ægyptiacæ Iliadis *pulchra facie vulva ejectione* delectabatur.

Εν λοπάσιν μ' εὐφαίνε μήτρης καλὰ πρὸς ὅσα ἐκβολὰδες.

In lancibus, inquit, *me delectat vulva pulchra facies ejectione*. Sopater in Hyppolito nescio quot honoris illi vocabula tribuit; καλλιέρων, ἐκβολὰδες, δέφνης, λεικαυτίσης. Alexis in Pontico Callimodontem oratorem comico sale perstringens, pro *vulva* eum alacriter mori velle ait.

ὦ πάτρας υἱὸ πάς τις ἀποθνήσκειν θέλοι

ὦ μήτρας Καλλιμέδων ὁ κᾶρτος

ὁφθῆς, ἴσως πρὸς τὴν αὐτὴν τῆς ἀποθανόντος.

Pro patria, inquit, *omnes parati sunt mori*, *pro matrice seu vulva cocta Callimedo Carabus etiam mortem oppetere fortasse sustineat*. Denique omnes Comici Græci Euphron. in *Tradita*, Dioxippus in *Antipornoboseo*, Amphicles in *Historiographo*, Eubulus in *Deucalione*; Nicostratus in *Expulso*, & plures alii *vulva* meminerunt passim apud Athenæum in libris deipnos. Ex Latinis autem Poëtis Juvenalis Satyr. II. *vulvam* nominat.

Qui meminir calidæ sapiat quid *vulva* popinæ.
Horatius quoque lib. I. epist. 15.

Quicquid erat nactus prædæ majoris, ubi omne
Verterat in fumum & cinerem, non Hercule, miror,
Aiebat, si qui comedunt bona, cum sit obæso
Nil melius turdo, nil *vulva* pulchrius ampla.

Quin etiam Aëlius Lampridius in Heliogabalo exhibita narrat *apruna per decem dies tricena quotidie cum suis vulvis*. Porro elixabatur ejuscemodi

edulium & cymino, aceto acri & silphio condiebatur. Id me docuit Archestratus comicus.

Γαστέρι καὶ μήτραν ἑφθίω ὕος' ὅτε κυμίνω,
 Ἐν τ' ὅξει σφιμείν, καὶ σιλφίῳ ἐμβιβᾶσθαι.

id est, suis ventrem, & elixam vulvam cum cymino, cum aceto acri & silphio accedentem. Pelle etiam detracta apponi consuevisse, scribit Martial. epig. 19. lib. 7. Sed & Apicius lib. 7. cap. 1. tostam fuisse narrat, aliasque apparandi rationes enumerat nonnullasque præterea profert apud Athenæum lib. 3. Sopater comicus. Si quis autem quærat quale à vulva nutrimentum corpori nostro accedat, uno verbo cum Galeno lib. 3. de alim. cap. 13. respondebo, quadrupedum ventriculum, uterum seu vulvam & intestina duriora esse carnibus, ob idque etiamsi ritè conficiantur, succum tamen generare non plane sanguineum, neque inculpatum, sed frigidiorum ac crudiorum, proinde multum temporis requirere, priusquam satis confici & in probum sanguinem mutari queant. Non claudam hunc articulum, priusquam quæsierim quid per imbricem porci Martialis epig. 37. lib. 2. intellexerit. Ejus hæc sunt verba.

Quicquid ponitur, hinc & inde verris
 Mammæ suminis, imbricemque porci.

Martialis
 explicatus &
 correctus.

Thomas Dampsterus partem eam interpretatur qua urina emittitur, non minus quam per imbricem seu tegulam aqua pluvia defluit: sed cum pars ea una cum vesica mortuo porco extraheretur, cumque in delitiis non esset, ea minimè intelligenda venit: Domitius Calderinus lumbum putat, Ramisius vertebra demptis costis, Scrive-

tius auriculam plane imbricem referentem, ego *vulvam* crediderim, locoque porci, *porca* substituendum esse, quod sumina & vulvæ non sint porcorum sed porcarum, *vulvam* autem vocat *imbricem*, quia supposita vesicæ ad instar imbricis incurva sit & excavata.

Sequuntur modo *intranea*, & quicquid *intestino-*
rum nomine significatur, quibus vendendis locus olim in urbibus dicatus erat, qui *μαγειρείον, καὶ ἀλλαντοπωλείον*, ab Alexandrinis *ἐφθαπάλιον*, quod cocta ejuscemodi edulia illic venirent, vocabatur, nobis dicitur *la Tripperie*. Ex his primus est venter, *γάστρον καὶ κοιλία*, dictus, qui Homeri temporibus edi Venter.
solebat. Sic ille *ὁδύσσο*.

Γασέρες αἱ δ' αἰγῶν κίετ' ἐν πυρὶ, τὰς δ' ἐπὶ δόρπῳ
κατέμεθα, κείσθης τὲ καὶ αἵματος ἀμπλήσαντες.

id est, *ventres hi caprarum jacent in igne, hos autem in coena deponamus pinguedine & sanguine impletos:*

An autem hoc loco *γασέρων* nomine intelligendæ sint *κοιλίαι*, an vero secundum Dydimum & Eustathium *εὔσκαι*, an denique ex Demosthene Bythino *ἡνυστρα*, dubitari potest. Si enim ut vult Casaubonus *γασέρες*, hoc loco sunt botuli, *εὔσκαι*, potius erunt quam *κοιλίαι*, cum botuli fiant ex crassioribus intestinis quas Græci *εὔσκαι* vocant. Ego certè *γασέρες* existimo hic & *κοιλίας* & *ἡνυστρα* significare, cum hæc omnia sint synonyma ventriculoque designando accommodata: Nonnihil tamen inter ea discriminis est, cum *κοιλία* unam ventriculi speciem, *ἡνυστρον* aliam speciem significet. Docet quippe Aristoteles libro tertio de partib. animalium capite quarto, animalia cornigera ruminantia, & altera parte dentata, quatuor ciborum receptacula habere; *κοιλίαν* scilicet *κρείως* dictam

Hom-
eri locus
exposi-
tus.

κεκρύφαλον, ἔχινον, καὶ ἡνυστρον, quod ipsum repetit l. 2. de hist. animal. cap. 17. primam civitatem vocans κοιλίαν μεγάλην. Quidam apud nos ἔχινον vocant le *mire-feuillet*, Plinius *centipellionem*; *ῥυτίον* vero le *millæhon*; κεκρύφαλον autem la *coiffe*; μεγάλην denique κοιλίαν, le *gras double*. Scio Scholiastem Nicandri ad Theriaca tres tantum cavitates constituere, & alio ordine recensere, primam enim vocat, (quam ultimam ponit Aristot.) ἡνυστρον, alteram ἔχινον, tertiam κεκρύφαλον, sed de ea difficultate alibi. Quod ad rem facit, illud est vocabulum ἡνυστρον, quod cum certum ventriculum denotet, synonymum esse videtur, τῆς κοιλίας, καὶ τοῦ γαστέρος, de quo loquitur Homerus, quemque certum est sanguine & pinguedine fuisse refertum ad esum, quod edulii genus etiam hodierna die à nostris Omaliis parari vocarique *Guoguas* animadverto. Et certè à priscis legas frequenter modo γαστέρας, modo κοιλίας, modo ἔχινας, modo ἡνυστρα, pro uno eodemque edulio ex ventriculo parato nominari. γαστέρων, meminit Aristophanes in nubibus act. 1. scen. 4. κοιλίων, idem in Equitibus apud Athenienses l. 3. c. 14. ἔχινων, Adrianus Junius in Nomenclat. ἡνυστρων, idem Aristophanes loco citato & Dioxippus in Antipornobosco; ut de hac veritate nemini sit dubitandum. Ventres autem leporum, suum, boum, caprarum in usu prisco fuisse non est quod pluribus ostendam, nec quale alimentum suggerant exponam, cum supra sit dictum.

Ventriculum excipiunt *intestina*, quæ duorum sunt generum: tenuia seu gracilia, & crassa seu pingua. *Intestinatorum* meminit Anaxandrides in Sartyro ipsaque vocat ἀλλάνβα, unde nomen ἀλλαντολαίη: meminit quoque Artemidorus Aristophaniensis in condimentariis, sed ipsa vocat ἐντερά. *Intestina*

testina autem gracilia & tenuia, Græci appellant *χορδᾶς*, Latini *lactes*. *χορδῶν* fit mentio apud Athenæum ex Eubulo in Læda lib. 7. extremo, ex Epicharmo, ex Antiphane in nuptiis lib. 3. cap. 15. Quod autem *χορδαὶ* gracilia intestina significant, Cratinus in Pythine cum de homine gracilli loquitur, ait eum adeo tenuem esse *καὶ λεπτόν*, quam est lacteum frustum *πῆς χορδῆς τόμος*. Neque vero intestina tenuia solummodo vocarunt Græci *χορδᾶς*, sed etiam *χορδαία*, teste Alexi in fugitivis, *χολικῆς* auctore Eubulo in Leda & Dioxippo in Antipornobosco, ac denique *ἡστυ* assertore Antiphane in Philotide, & Eubulo in Deucalionē. Plinius vero auctor est lib. 11. cap. 37. partes à vetriculo *lactes* in homine & ove per quas labitur chylus; in cæteris vero *Ile* vocari à quibus capaciora intestina dependent. *Lactes* tamen Plautus de gracilioribus intestinis animalium præter hominem & ovem etiam dixit. Persius pro intestinis pinguibus sumsit; Theodorus Gaza pro mesenterio, minus recte, nisi *μεστέριον* exponamus cum Hesychio pro ventre aut intestinis tenuibus, quo sensu meseræum idem erit cum lactibus. Epicharmus apud Athenæum *χορδαὶς* appellat *ἑσπύς* quod nomen uni ex suis fabulis fecit, Latini ἀπὸ *ἥσ* ὀρῶν finxere *hiram*, & ab *hira* *hillam*, seu *hilam*, quæ ut Festus Pompeius auctor, *farcimen* est aut *intestinum minimum*. Varro lib. 4. de ling. lat. *hilam* ab *hilo*, id est, *minimo* dictam arguit, & significare quod in farcimine tenuissimum intestinum fartum. Porro intestina gracilia esu suavissima fuisse testatur Epicharmus in Megaride qui *χορδαὶς* appellat suaves ac lautas; necnon Aristophanes in Proagone, qui negat ambustum rostrum porci aspicere posse post *lactes* de-

gustatas. Axionicus quoque in Chalcide lactes inter scitissima atque lautissima recenset, sed & Horatius hillas commendat ad appetitum excitandum libro secundo. Satyr. 4.

Toftis marcentem squillis recreabis, & afra
Potorem cochlea; nam lactuca innatat acri
Post vinum ftomacho: perna magis ac magis hillis
Flagitat in morfus refici.

Error
inter-
pretum
Athen.

Ut gracilia, sic crassa intestina fuere in delitiis. Ea nuncupabant *φύσας*, amplissima nimirum intestina è quibus fartis fiunt Lucanicæ: ejus edulii frequens apud Athenæum mentio, sed minimè ferendi Athenæi interpretes, qui *φύσας* in omenta vertunt, cum omentum sit operimentum intestinorum quod vocamus *ἐπιπλοον*. Invenio apud Varronem loco citato *Murtatum* à myrto dici, quod eo large fartum intestinum crassum. Cæterum ex tenuioribus intestinis fiunt *Botelli* nostri & tomacula quæ vocamus *Boudins* & *Saulcisses*, ex crassioribus vero farcimina crassiora, quæ vocamus *Cervelats* & *Andouilles*, quibus omnibus abstinebit qui suæ valetudini consultum volet.

Mesen-
terium.

Alligata sunt intestina Mesenterio, quod Græci *μεσεντέριον* & *μεσεντέριον* vocant; corpus nimirum membranosum intestina colligans venis, arteriis innumeris, adipe copioso & adenibus intextum. Cujus meminisse videtur Antiphanes in nuptiis apud Athenæum libro tertio capite decimo quinto, cujus verba emendare conabor. Sic vulgo legitur.

Ἐκτεμὼν χορδῆς μέσσιον

Ποδῶν δὲ καὶ ὠτέων, ἐπὶ δὲ ῥύγχυς.

Casau-
bonus
repre-
hensus.

Casaubonus corruptum locum advertens legendum suadet *μέσσιον*, vel *μέσσιον*, sed quæro

quod μέστων tenuium intestinorum, quæve lauitia in illa parte? Secundo ut μέστων τῆς χορδῆς admittam, peto quod sit medium pedum, medium aurium, medium rostri, vel quis veterum Comitorum ita locutus est unquam? Sic ergo lego:

Εκ τῶν χορδῆς μέστων

Ποδῶν δὲ καὶ ὠτίων ἐπὶ ῥύγχος.

id est, ex amputatione seu sectione lactium, mesenterii, pedum quoque & aurium ac insuper rostri. Apud nos magno est in usu mesenterium vituli lactentis & obesi, quod vocamus *crispulum*, *le phraisin*, edi solitum suavissime cum tantillo acetii, glandes enim & modica pinguedo, quibus differtum est nescio quid suavitatis afferunt, sed alimentum suppeditant, nec multum nec eximium.

Succedunt *Ilia*, quæ eadem non sunt ac *Ile*: hoc enim tenue est intestinum, ut ex Plinio deduximus; *Ilia* vero plurali numero, ut explicat Hermol. Barbarus pro ea parte habentur, quam Græci ab inanitate, κενεῖα & quod flaccida sit, etiam λεγέια vocant. Sed quod in illis partibus intestinum Ileum situm sit arque collocatum, idcirco factum est ut continens pro contento usurpatum sit ab iis qui de victus ratione egerunt. Sic Xenophon in venatorio λεγέιας ὕψας dixit pro *Ileo inestino*, pingui & humenti, apud Athen. 9. deipnos.

Occurrunt deinceps multa vocabula quæ uberibus denominandis accommodata videntur, ἔρθῃ, ὑπεράστιον, ὑπέρτερον, *sumen*, *mamma*, *specile* seu *specile*, *uber*, *abdomen*; de quibus omnibus nonnullas auctoritates proferam, ut quanto in luxu olim ea pars fuerit, omnea audiant. Quamvis Athenæus observet lib. 9. deipnos. ἔρθῃ de mulierum mammis propriè dici, attamen He-

Athenæus
correc-
tus.

Ilia:

Māmæ.

rodotus in Melpomene eo vocabulo usus est ad mammas equorum significandas, Aristoteles ipse lib. 3. de hist. animal. capite penultimo ἔθαρ ad mammas ovium, caprarum, vaccarum, aliarumque quadrupedum traduxit, μασῆς vero ad mammas mulierum. ὑπογάστριον quoque & ὑπὲρ, id est, *pars ab umbilico ad pubem usque descendens*, eodem Athenæo assertore fere de piscibus tantum in usu est, quemadmodum probat ex auctoritate Strattis in Atalanta, & Theopompi in καλλιόσχῳ. Nihilominus ὑπερῖα de porcello dixit Aristophanes in Tagenistis & in Thesmophoriazasis, necnon Lucianus in Lexiphane. Antidotus similiter in Querula, ὑπογάστριον, non ad videtur ad pisces, sed ad quodvis ἔθαρ designandum traduxisse. Teleclides, inquit Athenæus libro decimo quarto capite vigesimo primo, meminit ἔθαρτος, quod Antidotus vocavit ὑπογάστριον. Ipsemet Athenæus libro nono capite quinto epigastrium de porcis dixit, ubi exponit modum coquus quo se usum jactitat ad farciendum porcellum media parte assatum, altera media elixum. De *sumine* nemo non loquitur. Lucilius Satyr. lib. 4. Plinius lib. 11. cap. 37. Petronius in cæna Trimalcionis, Plautus in Pseudolo, Curculione, Captivis, Persius Satyra 1. Apicius lib. 9. cap. 12. Martialis, cuius unius verba adducam ex epig. 44. lib. 13.

Esse putes nudum sumen; sic ubere largo

Effluit, & vivo lacte papilla tumet.

Tanti certe *sumina* veteres faciebant, ut inter lautiora computarent, Plautus in Pseudolo, act. 1. scen. 2.

Nam mihi hodie natalis dies est; docet enim omnes celebrare.

Pernam, callum, glandium, funen facito, in aqua
jaceant, satis audin?

Magnifice enim volo summos viros accipere.

Mammas suminis nominavit Martialis epig.
37. lib. 2. *Abdomen* porcæ Juvenalis Satyr. 2.
expressit, quamvis nonnulli id velint esse in ma-
ribus *Abdomen*, quod in fœmellis *sumen*. Plau-
tus in Milite *abdomen* pro pudendis & testibus
sumpsit.

Quin jam dudum gestio mœcho huic abdomen adi-
mere,

Vt faciam quasi puero in collo pendeant cre-
pundia.

Sed idem esse *abdomen* cum *sumine* convincit lo-
cus Plinii lib. 8. cap. 51. qui sic habet. *Hinc censo-
riarum legum pagina, interdictæque cœnis abdomina,
glandia, testiculi, vulva, syncipita verrina, ut tamen
Publii mimorum Poëta cœna, postquam servitutem
exuerat nulla memoretur sine abdomine, etiam voca-
bulo suminis ab eo imposito.*

Expositis partibus quadrupedum quæ in cap-
thorace, & abdomine continentur, supersunt ex-
trema quas Græci ἀκροώλια vocant, Hesychius κω-
λίαις. Sunt vero proprie ἀκροώλια in macellis &
culinis extremi pedes macetatarum victimarum,
quos Galenus appellat ἀκρία μόρια, Cælius Aure-
lianus membrorum summitates, quamvis alibi crura
porcina dicat à Græcis ἀκροώλια vocari. Plura de
hac dictione lege apud Casaubonum cap. 32. lib.
2. & cap. 1. lib. 9. in Athenæum; *Pedes* ergo qua-
drupedum Aristoteles & Heraclides Tarentinus
ponunt inter cibos μὲν ὅδεις habentesque aliquid
ελκμον καὶ γλίχρον, Mnesitheus Atheniensis capi-
ia & pedes ἔ ποτὶ τὸ ἔσθιμον καὶ λιπάειν habere

scripsit, Antiphanes in Corinthiacis eos ait *venenis esse victimam*, Anthippus Comicus in abdito *eosdem philosophorum esse edulium* prœdixit; ideo ὅτι ἀδύνατον τὸ ζῶον εἶς καὶ βολῶν εἶναι, quod philosophi, genus sit animalis perquam edax. Commendantur nostris temporibus pedes porcini, vitulini & ovilli: porcini pedes meliores rostro, sed parari non debent cum multo pipere, neque cum multa cepa, licet enim hæc eorum crassitiem edomant, stomacho tamen inimica sunt & jecori noxia. Vitulini & ovilli pedes, cum viscidum sint, spumosi ac multo mucore referti crassaque substantiæ ac duræ concoctionis, crebro suo usu calculum generant, vrinariosque meatus obstruunt.

Glandium.

Præter partes jam explicatas video quoque à veteribus commendata *glandia* & *collum*. *Glandia* sunt partes glandulosæ quocunque loco natæ circa collum, inguina, mesenterium: proprie tamen *glandium* sumitur pro glandoso corpore, molli, spongioso & albo quod *thymum* vocant, quodque in summa thoracis partē juxta jugulum sterni subjicitur, velut pulvinar ad vasorum ascendentium distributionem. Ejus esum commendat Plautus in Pseudolo & Curculione, vocatque *glandionicam* in Mœnech. act. 1. scen. 3. Martialis appellat *glandulas* epig. 81. lib. 5. & 19. 7. Plinius recenset inter ea quæ Censoriæ leges prohibuerunt. Hodie suavissimum est *glandium* vitulinum, quod dicimus *la fagone*, vel ἀπὸ τοῦ φαγῖν, vel quod œsophago proxime incumbat.

Callus vel *Callum* caro erat pinguior suilla durata, & mirum in modum densata, ut videretur callum à natura obduxisse. Fuit inter lautitias vitæ à Plinio, Plauto, Nænio laudata sed quia

dura, difficulter concoqui; quia sicca, parum alimenti ministrare potest. Scio alias partes in usu fuisse, & etiamnum hodie esse, sed ad vivum omnia refecare, hominis est potius curiosi quam docti, quare ad alia commigro.

De partibus piscium.

APPENDIX PRIMA.

CUM Salernitani de piscium partibus nihil monuerint, operæ nobis pretium visum est ad complementum hujus doctrinæ nonnihil etiam de illis quemadmodum de partibus avium, atque quadrupedum, annotare, quæve earum apud veteres & apud nos hodierna die maxime commendatæ sint, breviter perstringere.

Caput piscium in quibusdam edule est, in aliis præ macie atque siccitate minime edule. Olim in honore fuisse video *caput Glaucisci* piscis: nam Plato Comicus in *Impostore* quorundam philosophorum ingluviem perstringens, scribit si assus glauciscus apponatur, scire eos quis primum attingendus sit locus, caputque mox impetere. Laudat Eubulus in *Cambylione* glaucum marinum *εὐχόμενον λάβειν* *generosam faciem ferentem*: Anaxandrides in *Nereo* vocat *Glauci* ora execta grandia *πολυτάλη* *magni pretii*: Amphis in septem ad Thebas *Glauci* fecamenta & capitis carnosas partes nominat: *Congri* quoque caput in *Cyclope* extollit Antiphanes; Arcestratus in *Gastronomia* & Archedicus in thesauro; Arcestratus *Opsodædalus hyana*: Nostri hodie *Sal-*

Caput;

monis, *umbrina*, *carpionis*. Jovius narrat tantum caput *sciæna* sive *umbra* fieri, ut Triumviris rei Romanæ conservatoribus dono detur, qua de lepidam affert histotiam quam apud eum lege. Siluri quoque caput sunt qui comedant. Certe caput *Mulli* apud Galenum à gulosis laudatur, adeo ut non emeretur nisi propter caput & *je-cur*. Aristophanes in Lemniis, ut citat ejus Scholiast. in equitibus *cranium Lupi* piscis nominat ceu rem lautissimam, sicut & *Glaucorum*, inquit, cerebrum est. Nec minori in gloria fuit *Thynni* caput ex Alexi, velut etiam *torpedinis*, cujus partes circa caput teneræ sunt, stomacho gratæ & concoctu faciles ex Diphilo.

Lingua

Quis vero crederet nonnullorum piscium linguam expeti? Scimus tamen *delphini* linguam teneram & pinguem in delitiis esse, ac etiam ipsi hepatis alias delicatissimo præferri. Imo caput *Cyprini* non alia de causa expetitur, quam propter linguam. Eam prædulcem evadere præfertim si affetur, Albertus annotavit, venerem vero exstimulare prodidit Jovius. Quod tamen non de lingua, sed de palato audiendum est, quod vulgo pro lingua esse creditur. *Aquatilium* generi, inquit Arist. lib. 4. de hist. animal. cap. 8. data quidem est lingua, sed imperfecta incertaque, ossea enim nec absoluta, sed palatum nonnullis carnosum pro lingua est, veluti inter fluviatiles *Cyprino*, ita ut nisi diligenter inspexeris, lingua id esse videatur.

Oculi.

Parum est linguas piscium edi, nisi in eorum oculos atque barbam gula invaderet, Eustathius oculos *glaucae* præcipue commendari observat, *Salmonis* oculos teneros & adiposos ut rem scitissimam de-

licati vorant. Lampridius in Heliogabalo narrat velut rem stupendam, eum Imperatorem plenis fœbatoriis & discis exhibuisse *barbas mullorum* pro Barbæ. Nasturtiis, apiastris, & fœnugræco. Juvenalis ipse Satyr. 6. eas barbas quas *bubas* vocat, visus est velut rem delicatam nominare.

————— Tollere dulcem

Cogitat hæredem, cariturus turture magno,
Mullorumque bubis, & captatore macello.

Plinius autor est Thynnos *cervice* atque *clidio* Clidiū. gratos esse. Est autem *clidium* ea pars, quæ pectus à cervice determinat, quæque à Latinis *jugulum* appellatur. Partes vero illæ duæ salitæ, *clidium* & *cervix*, *omotarichum* dictæ sunt, quemadmodum testatur Xenocrates & nomen ipsum indicat, *ὀμοτάρικος ὀμῶς*, id est, *ab humeris* impositum: ori gratum esse, egreque vitari idem Xenocrates prodidit apud Oribasium collectan. libro secundo capite quinquagesimo octavo, qui *abdomen* Thynni salitum *θύμνον*, sive *θύμναιον* vocat, ceteras vero partes *πείλα*. Ad quam rem observabis ex Hermolao, Græcos tribus nunc nominibus sale conditos pisces distinguere, dorsi enim portionem appellant *rachin*, Platina *spinale*, quod ex dorso & spina fiat; costas vero & latera *pleuram*; alvum denique cum pube, *hypocolium*.

Hepar quamplurimis piscibus laudatissimum Hepat. existit. Est & maximum *Asellis*, & delicatissimum & ceterorum piscium jecinoribus anteponendum. Albertus tradit *Siluris* hepar adeo dulce esse, ut nisi felle temperetur nauseam sit pariturum, *Barbota* Gallorum hepar magnum habet ac delicatum; *Mustellarum* fluviatilium jecinoribus tanta saporis gratia inest, ut apud Tubingos olim

Comitis cuiusdā Bichlingorum matronam omnes dicant principatus sui reditus in eorum delicias consumpsisse. Mathiolus jecur *gobionum* fluviatilium maximam cum palato inire gratiam scripsit: Hepar lupi assum & mali aurantii succo conditum delicatissimum esse tradidit Rondeletius, adeoque neque Galli Gallinacei, neque anseris hepati ullo modo cedat. Hinc Dalechampius scelestissimum illum Ægyptium piscium institutorem Hermæum *lupos* exenteratos vendidisse conjicit, ut scilicet hepar seorsum venderet suavissimum. Hepati *torpedinis* ullam teneritudinem præferri negat Plinius lib. 9. c. 42.

Latera, viscera, ventrem, lactes abdomen intestinalia, Ilia, Lumbos, caudam, ova, piscium cutem laudari quis non audivit? *Latus* Accipenseris facitissimus Comicus extulit, Murenæ Martialis lib. 2. epigram. 37. Nihil in Scaro lautum delicatumque agnovit idem Martialis in distichis præter viscera.

Hic scarus aquoreis qui venit obesus ab undis
Visceribus bonus est, cætera vile sapit.
Idcirco vulgo circumfertur insipidum esse *Scarum*, nisi cum suis edatur facibus, ex quo factum est, ut Archestratus integrum non exenteratum parari præciperet apud Athen. l. 7. Cardanus *viscera* Delphini non solum sapore, sed & odore quasi violæ delectare auctor est. *Venter* husonis non sine gloria est, cum sapore carnem porcinam, velut & dorso vitulinam præ se ferat, ex Alberto Magno. Falconius Hetruscus referente Jovio plebeius ganeo, sed eruditioris gulæ, cum in Hispania cetariis præesset, novum & sapidissimum obsonii genus è Thynnorum *ventre* commentus est: circumciso abdomine umbilicos enucleando & sale acetoque

& fœniculo inclusos cadulis condiendo ; ita ut
 mox id cibarii genus plerique appeterent , ac pro-
 pter jucunditatem mirarentur , quem modo ut
 inutilem ex officinis e verrere consuevissent. *Lacti-* Lactes.
bus lupi quamquam delicatissimis , tamen Helio-
 gabalus in locis mediterraneis rusticos pavit teste
 Lampridio , negavit Hufonis *lactibus* quicquam
 in cibo , aut dulcius , aut delicatius reperiri. Mu-
 renarum *lactes* minime despiciendæ , iis licet Abdo-
men.
 abuteretur Heliogabalus. Plinius *abdomine* Thyn-
 num celebrari prodidit , ipsumque salitum vo-
 cari *θυμνῶν* supra dictum est. Eam partem cæ-
 teris partibus pinguiorem , saporeque meliorem
 Hicesius protulit. Eriphus in Molibea ob pre-
 tium negat *Inopes posse emere Thymni totum ven-*
tre , *lupi caput* , *congrive* , aut *sepias* , *quæ ne*
deos quidem valde despiciere censet. Hicesius præ-
 terea *Abdomina* Orcynorum quod pingua sint
 multo cæteris partibus suaviora narrat , clidiis
 tamen inferiora. Vide quo etiam gula irruperit,
intestina fœcibus excipiendis dicata probantur in Intesti-
na.
 Salmone, in Asello, in Congro. *Ilia* Rhomborum
 Horatius prædicavit lib. 2. ferm. 8. Ilia.

Nos inquam cœnamus aves , conchylia, pisces

Longe dissimilem noto celantia succum;

Vt vel continuo patuit , cum Passeris atque

Ingustata mihi porrexit Ilia Rhombi

Lumborum Sphyrenæ , seu Sudi meminit Anti- Lumbi.
 phanes ; eosque cum aliis laudatissimis obsoniis
 commemorat. Ophrum teneriori esse circa *cau-* Cauda.
dam carne Athenæus libr. 8. docet , quod reliquis
 piscibus commune esse videtur ob motum conti-
 nuum *cauda* à quo excrementitiæ partes dissipan-
 tur. Thynni *caput* Alexis laudat , sed *caudam* Anti-
 phanes. Vulgari proverbio fertur Cyprini *caput*,

Scardulæ *partem mediam*, Lucii *caudam* à eupe-
diarum peritis exposci. Denique etiam *cui* sua
gloria, nam *pellis* Tincæ à nostris mulieribus in de-
litiis habetur, & carni longe præfertur. Quid
plura? *semen* ipsum piscium non illaudatum re-
mansit. Hagemon enim in Philinna quosdam in-
ducit γόνον, id est, *semen* ac *genituram* piscium fri-
xam comedentes.

Μάλα ταχέος αὐτῶν πείω πολυπόν

Καὶ δὲ καταβαλεῖν κ' ἀπὸ τηγάνου γόνον.

Tu, inquit, *quamprimum Polypum* eme, & *da*
manducandum, vel è *sartagine piscium semen*. Tu
fortasse, nec immerito, quæres quid per γόνον
poëta intellexerit? an illud quod vulgo vocatur
sperma ceti, *halosanthos* veteribus? an nostram *Am-*
bram Grizæam & odoratam quam nonnulli Azeli
piscis, vel Balenæ *genituram* esse volunt, quam-
que hodierna die in delitiis habent propter odoris
fragrantiam condimentis suis admiscentes novo
& periculoso luxu, cum exinde spiritus inflam-
mari, capita dolore tentari, febres accendi, vene-
ris stimulos irritari contingat? minime gentium.
γόνος hoc loco *ova piscium* significat, quorum
nonnulla in pretio & honore fuere. ὡὰ enim
τείχεα, hoc est *salita*, καὶ μετὰ ἄλων σβεδέντα, *cum*
sale reposita, deinde affata ori suavia tradit Athe-
neus libro tertio c. 33. quamvis ægre coqui asserat.
Percatum *ova* craticula tosta placent, etiam de-
licatis & eruditis palatis. Elixantur frigunturve
suavissime *Cyprina*: condiuntur lautissime *Salmo-*
nea; laudantur lupi *ova*, squali, Gobii, Hufonis,
mugilum, quorum præparandi rationem tradit
Platina libr. 10. capit. 62. Rondeletius vero te-
statur à suis piscatoribus Mugilum ὡὰ τέειχα
conservari, & à bibacibus magno emi, quia de-

jestam appetentiam excitant, sitim proritant, vique gustum jucundiorē reddunt. Culinæ nostræ gammāros fluviatiles *ovis* refertos magnificant in mensis. Damnantur vero *ova* Barborum quæ tormina intolerabilia concitant, & quandoque vomitiones, alvique dejectiones copiosas movent. Luciorum *ova* eduntur quidem, sed flatibus ventrem distendunt; æque prava sunt Asellorum fluviatilium *ova* atque Barborum, eadem enim symptomata excitant.

De Electione Animalium eorundemque partium.

ALTERA APPENDIX.

QUoniam superiori Corollario partes piscium recensuimus quæ meliores præstantioresque vulgo existimantur; non abs re erit hac Appendice, de avium quadrupedumque partibus, ut melioribus sic lantioribus pertractare; quoque tempore, atque ætate, tum aves, tum quadrupedes edendæ sunt, ut præstantiores habeantur, breviter commonere. Sua enim cuilibet rei est ætas temporisque opportunitas, extra quam si suscipiatur, deponit gratiam & commendationem amittit. Exordiemur autem ab avibus Alphabetico ordine servato, mox ad cætera animalia perrecturi.

Alauda optima censerī debet mense Octobri *Alauda* & Novembri, imo tota hyeme, secundumque omnes suas partes lauta existit *felle* dempro.

Anas hyeme præsertim probatur, sit vero unius anni, ex eaque edantur *pulpa pectoris*, je- *Anas.*

cur & posteriora: ex sylvestri vero anate *ala* laudantur, à Septembri usque ad Januarium mensem.

Anatinus pullus. *Anatinus* pullus domesticus sex octove septimanarum commendatur, sylvestris vero trium mensium, idque toto æstatis tempore: seligantur autem partes *posteriores* ac *pectorales*.

Anser. *Anser* annum non excedat, hyeme edatur, *pectore*, *jecinore*, & *posterioribus* probanda. Ejus pullus vere & æstate melior; uno aut altero non major mense.

Anser sylvestris laudatur mense Octobri, & reliqua hyeme.

Boscas. *Boscadis* quam *Sarcellam* vocamus, *posteriora* & *pectoralia* probantur hyeme præsertim.

Capus. *Cap*i ætas sit unius anni, ab Octobri mense ad Aprilem usque edatur, ejusque præsertim partes, *ala*, *orropygium*, *pulpa pectoralis* defectæque de ea *ligula*; nos vocamus *albas partes*.

Coturnix. *Coturnix* Augusto, Septembri, & tota hyeme probari solet *posterioresque* ejus partes lautissimæ habentur.

Columbini pulli. *Columbini* pulli trium sexve septimanarum præstantiores exiunt, quorum primæ partes sunt *coxa* & *venter*.

Fulica. *Fulica* seu *Gallina Aquatica*, ut hyeme sic *pectore* commendatur.

Gallina. *Gallina* annua Januario, Febuario & Martio lauta est, maxime si ex ea *alas*, *orropygium*, & *pulpam pectoralem* selegeris. Ejus pullus sex septimanarum scitissimus, cujus *ala* potiores ab Aprili mense ad Augustum. Sylvestris vero Gallina quam Gelinottam vocamus à Septembri ad ver usque laudatur alis expetenda.

Gallina Indica. *Gallina indica* hyeme potior, *pectore* & *ventre* sua

vior. Ejus vero pullus Vere melior cum est duorum aut trium mensium.

Gallinago posteriores partes delicatiores obtinet, totaque hyeme non improbatur. Gallinago.

Mergus qui vulgo *Plongeon* dicitur, posterioribus partibus placet, hyeme præsertim. Mergus.

Merula mensis unius pluriumve non aspernanda, Septembri, Octobri, totaque hyeme. Merula.

Oenas, biset dicta hyeme partibus posterioribus non minus quam *merula* delectat. Oenas.

Palumbus sex septimanarum hyeme placet anterioribus suis partibus. Palumbus.

Passeres omni tempore grati, sed hyeme magis, quod æstate propter salacitatem macriores aridiores, calidioresque evadant. Passer.

Perdix optima existit Octobri ad ver usque omnibus partibus placitura, sed *alis* maxime. Ejus pullus sex octove septimanarum Julio, Augusto, & Septembri regium est edulium. Perdix.

Phasianus autumnno & hyeme laudatus, *alis* quam *coxis* melior, ejus pullus sex octove septimanarum ætate suavissimus. Phasianus.

Pavo omni tempore probatur. Pavo.

Phalacrocorax, seu corvus marinus, Gallis *Cor-moran*, pectore placet ut hyeme. Corvus marinus.

Pluvialis posterioribus partibus gratus est. Pluvialis.

Rostratula autumnno & hyeme scitissima, omni- que sua parte atque ipsis etiam *facibus* suavissima, fiedatur à Septembri ad Martium usque. Rostratula.

Turdus seu *Griva* nostra unius mensis placet, autumnno & hyeme. Turdus.

Turtur vero ætate & autumnno. Turtur.

Quod ad quadrupedes attinet *Aries* à mense Maio ad Septembrem usque probatur, debetque esse unius aut alterius anni, potiores Arietis inter Aries.

partes habentur *armi, coxa, costa & crura.*

Agnus. *Agnus* sex octove septimanarum hyeme & Vere commendatur, ejusque partes *anteriores.*

Bos. *Bos* toto anno editur, sed à Septembri ad Martium usque, caro ejus potior, maxime si bos quinque sit annorum, ex partibus *pectoralis* pulpa, *lumbares* partes, & musculi *coxarii* expectantur.

Cuniculus. *Cuniculus* hyeme scitissimus & æstate, *vertebris* ad lumbos, *coxis*, & *armis* delectat: *lepus* quoque, sed hyeme rigida edi debet. *Lepusculus* omni tempore probatur, si sit duorum triumve mensium.

Hædus. *Hædus* uno aut altero natus mense vere optimus, præstat tamen ejus *posterioribus* partibus, *costis*, *ventre*, *capite* & *pedibus* vesci quam aliis.

Porcus. *Porcus* hyeme suavior, *porcellus* quovis laudatur tempore: Ille duos excedere annos non debet, hic unius mensis placet. Commendatur *porcus* *vertebris* dorfi, & *lumborum*, *costis*, *auriculis* & *pedibus*; *porcellus* vero pelle, *auriculis*, & *extremis* partibus delectat.

Vitulus. *Vitulus* denique à Decembri ad Maium usque probatissimus, cujus *lumbi*, *pectus*, *venter*, *caput*, *hepar*, *renes*, delicatiores censentur.

Cætera non recenseo, adi Bruyerinum, Platinam, Quercetanum, Legium, Gazium, Goclenium, Jul. Alexandrinum, Alex. Petronium, Isaacum, & ejus comm. Hispanum, atque ut uno verbo dicam eos qui de re cibaria scripserunt. Nec enim unquam finis si cuncta decerpere tentavero. Et certe candidatis Medicinæ hæc sunt satis, doctis vero plus satis.

De excrementitiis partibus avium, Ovis.

C A P. LXXIII.

De electione Ovorum.

Non vult mentiri qui vult pro lege teneri
Quod bona sunt ova hac candida, longa,
nova.
Hæc tria sunt norma, vernalia sunt meliora.

Animadversio.

VT prioribus insistamus vestigiis, post explicatas animalium partes proprias, *excrementitia* explicari debent, sumpto initio ab *ovis*, quæ avium videntur esse propria; quamvis & pisces & quadrupedum nonnullæ *ova* ferant. Libenter vero exoptarem, ut quæ fusè & copiosè annotata sunt de *ovis* à commentatoribus ad caput secundum hujus sectionis, ad hunc revocarentur proprium locum: sic enim & tenebræ non offunderentur illi capiti, & huic lux major affulgeret. Dum hæc cogito, ecce venit in memoriam vetus commentarium illi loco adhibitum tantùm fuisse, non novum Monspeßuli editum Francisci Chovetti opera: quod quidem cum locupletius extet, eleganterque *ovorum* naturam exponat; quid nocebit huc transferre & appingere? Imo vero ne quid in hac editione desiderare possis, quod in aliis habetur, præstabit, ut evulgatum est hunc in locum transcribere. Sic vero se habet.

Hæc
pertin-
ent ad

cap. 2.
hujus
sect.

2
Meth.
med.
c. 2.

Tria alimentorum genera exigua mole pluri-
mum nutrientia, his versibus comprehendun-
tur.

Primum, ova recentia, de quibus Galenus libro tertio de aliment. facult. cap. 21. in hunc scribit modum: Ova recentia veteribus plurimū præstant, quippe optima sunt recentissima, vetustissima autem pessima. Quæ vero in horum medio sunt, proportionem recessus ab extremis, bonitate aut pravitate inter se differunt. Idem lib. 1. aphorism. comment. 4. ova inter alimenta pleni victus numeravit. Quam sententiam Avicenna quoque cum aliis plerisque locis, tum maxime 4. 1. cap. 1. his fere verbis confirmat: Quandoque est nutriens parvæ quantitatis, plurimò reficiens alimento: ejus generis sunt potissimum ova, & testes gallinacei, quorum fere nutrimentum cum ipsorum pensatur pondere. Porro ovorum multæ inter se sunt differentiæ. Et prima quidem penes propriam substantiam. Gallinarum enim, perdicum & phasianorum juvenum ac pinguium omnibus præstant, & ad victus salubris rationem accommodatissima sunt: anatum vero, anserum, Pavonum, struthiocamelorum, & similibus, deteriora habentur. In figura quoque ovorum aliquod bonitatis discrimen est: parvula enim, oblonga & candida, reliquis succi probitate excellere creduntur, id quod vulgatis etiam hisce versiculis comprobatur.

Regula presbyteri jubet hoc pro lege teneri:

Quod bona sunt ova hæc, candida, longa, nova.

Quin ab Horatio quoque hoc observatum esse etiam Plinius meminit, qui lib. 10. natur. histor. cap. 52. ita scriptum reliquit: Quæ oblonga

sunt ova, gravioris saporis putat Horatius Flaccus. Locus est libro 2. Sermon. Satyr. 4.

Longa quibus facies ovis erit, illa memento,
Vt succi melioris, & ut magis alba rotundis
Ponere.

Candida præstantiora dixit: atque ejus rei inde certissimum indicium colligas, quod anatum & anserum ova plus aqueæ naturæ possideant, pallidioraque & ob id cibo minus idonea sint. Quanquam vero ova per se quidem salubria sunt, cocturæ tamen ratione non parum immutantur, adeo ut interdum insalubria fieri possint. Nam quædam diutius coquuntur, alia ad mediocrem usque consistentiam: alia in aqua eousque duntaxat dum incaluerint, elixantur. Secundum quas differentias alia quidem ἐφθάρη, id est, cocta vocantur: alia ῥυμδα, id est, tremula, alia vero ῥοφιντα, id est, sorbilia. Tremula itaque, hoc est, quæ eatenus per coctionem inspissantur, ut in manu tenentis in testa sine putamine suo tremere videantur, omnium sunt præstantissima, plurimum alimenti & optimi succi corporibus exhibent, facillimeque tum concoquuntur, tum distribuuntur, & sanguinem cordi quam maxime congruentem generant. Quare iis cum primis qui ex morbo debiles adhuc sese colligunt, senibus & imbecilibus conveniunt, præcipue vero eorum vitelli. Quod Avicenna quoque in libro de viribus cordis, Tract. 2. cap. 3. ubi ex professo de ovis agit, sic ferme scribens confirmat. Ova tametsi cordis medicina non sint, ad refectiorem tamen ejus adsciscuntur. Nam ipsum valde corroborant, & potissimum eorum vitelli, dummodo sumantur ex ovis bonæ carnis avium, veluti gallinarum, perdicum ac

phasianorum. Ejusmodi enim temperatura constant mediocri; cito in sanguinem convertuntur, & post transmutationem partum superfluitatis relinquunt: sanguis autem inde genitus est subtilis ac clarus, cor maxime corroborans: quo fit ut ovorum vitelli in dissolutione substantiæ spiritus, & imminutione ipsius sanguinis vitalis, cæteris alimentis jure præferantur. Sorbilia autem ova tremulis minus quidem nutriunt, sed facilius subducuntur, & faucium asperitates ex vociferatione, aut ex humorum acrimonia lævigant. Ova vero immoderatiore coctura penitus densata, quæ Græcis *ῥοθα* vocari diximus, & ad coquendum sunt difficilia, & tardi transitus, crassiusque alimentum corpori tribuunt. Porro iisdem ex vario præparationis modo major adjungitur aut bonitatis aut gravitatis occasio; nam hæc quidem assantur, alia elixantur, nonnulla friguntur, quædam denique in jure coquuntur. Assa igitur elixis crassioris sunt succi, ac difficilioris concoctionis: eorum enim genuina humiditas à foci caliditate depascitur: atque hinc sane eousque assata donec adurantur, ac tetrum odorem reddant, venenosam qualitatem induunt, quemadmodum Marsilius Ficinus in libro de vita cœlitus comparanda capite vigesimo secundo diligenter admonuit. Solent autem bifariam assari: aut enim cum putamine ferventibus cineribus integra obruuntur, aut testis suis franguntur: quorum hæc quidem deteriora sunt. Illa vero rursus duobus modis parantur: aut enim tota cinere cooperiuntur, aut ex parte nuda ad prunas collocantur. Quæ cinere tota obruuntur, pejora evadunt, quia densata undique à circumfuso igne, extrema parte fumorum exhalatio interci-

pitur ; nuda vero prunis imposita , fumos exhalant depuranturque. Elixæ assis præstantiora sunt : nam æquæ humiditas , ne foci caliditate exsiccentur , obsistit. Parantur & hæc quoque dupliciter : Vel enim integra caldariis superne infusa elixantur , vel ex testis fractis in aquam ferme fervidam conjecta coquuntur. Quorum illa quidem , ubi penitus densata fuerint , deteriora habentur , testæ enim quo minus crassities eorum attenuetur , ac fumi dissipentur , obstant & impediunt : sed si ab igne , cum liquidum adhuc coactum densatumque non sit , auferantur , meliora fiunt. Hæc vero calor penetrat , crassitiemque attenuat , & odoris insuavitatem avertit : unde cæteris omnibus laudabiliora censentur. Longe vero se ipsis suaviora adhuc redderentur , si ad mediocrem consistentiam coctis confestimque à foco summotis aceri nonnihil cum butyro & croci momento commistum inspergeretur. Quæ vero ἐν τῷ πυλίῳ , id est , in sartagine spissantur atque ob id ipsum τὴν πυλίσαν , id est , frixa nuncupantur , pessimum habent omnibus modis alimentum , tardeque transeunt. Nam interim dum in ventriculo concoquuntur , in nidorem & fumum abeunt , secumque admistos cibos corrumpunt , & succus inde prognatus non solum crassus , verum etiam pravus atque excrementitius est. Quapropter inter deterrimas earum rerum habentur , quæ concoqui nequeunt. His vero nocentiora adhuc fiunt , quæ in vetere & ferrea sartagine friguntur. In jure denique cocta , Isacco in diætis universalibus teste , locum inter assa ac ea quæ in aquam fervidam conjecta coquuntur , medium obtinent. Porro quæ πυλίσαν , id est , suffocata appellantur , elixis & assis

sunt meliora. Ea Galenus ad hunc modum parare docet. Ubi ipsa oleo ac garo & paucio vino conspersa fuerint, vas quo continentur cacabo aquam calidam habenti inditur: deinde ubi ipsum totum superne obturatum fuerit, ignis substruitur, quoad ova mediocrem habeant consistentiam. Quæ enim supaa modum sunt crassa, elixis & assis sunt similia. Quæ vero ad mecrem crassitiem pervenerunt, & melius quam dura concoquuntur, & alimentum corpori dant præstantius. In ipsis quoque ovorum partibus discrimen est. Vitellus namque, sicuti à Rhaze lib. 3. ad Almanfor. cap. 14. scribitur, in caliditate temperatus existens, optime nutrit. Albumen vero frigidum & glutinosum est, ægræ concoquitur, & sanguinem pravum generat, eaque ratione adducti nonnulli albumen debilioribus exhibendum negant. Vitellus quoque proprietate quadam substantiæ facile inflammatur, & in fumos abit, quo fit ut febribus & ægri tudinibus calidioribus non nisi probe alteratus exhiberi debeat. Alteratur autem, ex Joannis Michaelis Savanarolæ sententia, ad horas plus minus sex in aqua frigida infusus. Simeon Sethi hoc quoque addit, ova proprietate quadam peculiari εὐφραν, id est, ingenii felicitatem & bonam habitudinem tribuere iis, qui μετὰ μάνατος θυγατέρας ταύρου ἢ περὶ μέλους καὶ βυτίου, hoc est, cum textura filiarum Tauri, id est melle & butyro assidue esitaverint. Sed Galenus libro 5. de sanit. tuenda cap. 8. de cibus ex quibus obstructio incidit mentionem faciens, senes hortatur, ut à multo ovorum esu abstineant, quod nimirum crassum lentumque succum creent. Qui utique locus non simpliciter de omnibus ovīs intelligendus venit, sed

de iis quæ vel elixa vel tosta penitus densata sunt, item de frixis & veteribus. Leonardus Fuchsius hunc Galeni locum in Græcis exemplaribus corruptum putat, & pro *ὄων* legendum esse *ἰών*, id est, sorborum, *καὶ ἐα*, Græcis, Galeno lib. 8. de simplic. medicamen. facult. cap. 13. teste, sorba sunt: quæ certe, ut idem tradit. adstringentem atque adeo obstruentem facultatem obtinent. Leontius apud Constantinum Cæsarem lib. 14. de agricultura, cap. 27. etiam modum tradit, quo ova diu à corruptela servari possint. Ova ipsa, inquit, servabis, hyeme quidē in paleis, æstate in furfuribus. Alii aqua abluta ova sale tenui intingunt, & sic conservant. Quidam ad tres aut quatuor horas in muriam tepidam mergunt, deinde extracta in furfures aut paleas deponunt. Attamen ei quod in muriam aut salem impositum est, pars aliqua decedet. Cæterum plenum ovum, aut non plenum, cognoscas ex immisso in aquam; defectuosum enim innatabit, plenum deorsum demergetur. Eadem etiam à Columella de re Rustica libro 2. cap. 6. & à Plinio lib. 10. cap. 54. & 60. prodita sunt. De Ovis plura Galenus lib. 3. de aliment. facult. cap. 21. & in lib. de cibis boni & mali succi, cap. 7. Paulus lib. 1. cap. 83. & Ætius lib. 2. c. 132.

Secundum, Vina rubentia; ubi ante omnia sciendum, vinum quidem ex eorum esse numero, quæ nostrum corpus alunt. Nam si modo quicquid alit, alimentum est, vinum etiam in genere alimenterum est ponendum. Verum permagna ejus secundum colorem differentia est. Nam hæc quidem alba sunt, alia rubra & clara, nonnulla rufa: sive, ut vulgo dicuntur, citrina: quædam vero ni-

Vini
diffe-
rentia.

gra alia rursum medium inter hæc obtinent. Ex quibus omnibus alba ceteris tum imbecilliora ac minus calida habentur, tum minoris etiam alimentum: non ergo abs re capiti nervisque innoxia sunt, urinam cient, & meatus aperiunt. Quod debiliora sint, manifestissimum omnibus fit ex iis, quæ Galenus comm. in tertium librum Hippocratis de victus ratione in morbis acutis scribit inquit: Vinum potens vehementer celeriterque corpus calefacit, caputque ferit: imbecillum contrario agit modo. Cum igitur minus & calefaciat, & caput tentet, necessario etiam imbecilius erit. Quod deinde minus calefaciat, idem comment. in 6. citatum Hippocrat. lib. clarissime ostendit. Nempe, inquit, ex vinis albis nullum valenter calefacere potest. Quod enim summe calidum est, id continuo & flavum existit, veluti, & quod ab ipso est fulvum: mox ab his rubrum & deinde dulce; Album autem minus quidem his omnibus calefacit. Quod verum utique experimento rei comperietur. Nam inter vina rubra & rufa Gallica, nonnulla albis quibusdam albi natis longe & potentia & caliditate inferiora reperiens. Quare ejusdem territorii vina inter se conferenda sunt. Quod vero vina alba minus quam reliqua alant, declarat ipsorum natura. Præterea Galenus commentar. II. libro 2. aphorism. id ipsum in eum scribens modum, confirmat; Vina aquosa (sic autem nominant alba & tenuia) sicut aquæ similem formam habent, ita etiam vim: quare urinam cient, & minimum nutriunt. Idem commentar. decimo octavo ejusdem libri; Vina, inquit, aquosa, exiguum præbent corpori alimentum. Sunt autem hæc colore quidem alba, tenuia vero substantia.

Item in libro de cibis boni & mali succi, capite 1. de iisdem ita scriptum reliquit. Vina quæ aquosa tenuique substantia sunt, urinam movent, & paucissimi sunt nutrimenti. Quod minus etiam caput feriant, Galenus libro 5. de loc. affect. capite 5. iis ostendit verbis: Vinum album atque modice astringens, ut ventriculum robustum efficit, ita haud quaquam tentat caput, id quod facere solent ea quæ vehementes vires obtinent. Avicenna quoque 3. 1. doct. 2. capit. 8. in hunc prope modum scribens idem confirmat: Vinum album & tenue calorificis præstat, non enim capitis dolorem efficit, sed eundem potius, ubi forte ex stomachi ardore initium duxerit, humectando levat. Cur autem cæteris caput minus feriat, ejus rei causa alia non est, quam quod minus fumet, evaporetque. Quod denique meatus aperiat, urinamque moveat, Hippocrates libr. 3. de victus ratione in morbis acutis Aphorism. 6. his verbis diserte significavit: Ad vesicam alio vino magis penetrat, urinæque provocat, & perpetuo petrumpt: atque multa ad opem his morbis ferendam facit. Rationem ejus rei tradit Galenus libr. 7. Methodi medendi. capit. 6. in eum scribens modum: Vina aquosa vires organorum adaugent, & expellendis excrementis viam faciunt. Eoque fit, ut etiam talia vina præter cætera urinas moveant, quando & ipsa totum corpus celeriter transeunt, & impetu cursus sui excrementa secum expellunt. Celeriter certè transeunt, tum quia tenuia & tepida sunt, tum quia adstringunt. Tenuitate enim & tepiditate prompte mobilia fiunt, adstrictio autem ipsa magis impellit. Ex quibus jam illud quoque elicitur,

nempe alba & tenuia vina tuto exhiberi corporibus intemperie, vel naturali, vel quoquomodo adventitia biliosis: Æque vero & studiosis, & quibuscumque caput, vel naturæ ipsius habitu, vel ab alia quapiam extrinsecus obrepente causa, imbecillius existit: parimodo & iis qui calidam & humidam cerebri temperaturam obtinent: quippe vina potentia ita adfectis adversissima sunt. Cumulatim enim quemadmodum loco jam citato Avicenna ostendit, caput humoribus vaporibusque & caliditate replent, valideque cerebrum perturbant, & maturius ebrietatem inducunt. Quod si tamen res cogat aliquando eis uti, copiosiore aqua prius diluenda sunt. Jam vero & calidiorem ventriculi atque hepatis temperaturam habentibus, nimioque æstu & ardore fameque aut mœrore vexatis, atque item in anni tempore, regione, tempestateque calida, vina debiliora magis conferunt, ut in quibus calida vina eos qui refrigerandi sunt, impensius calefaciant, capitisque dolores & febres facile inferant, nervosque ledant.

Vina vero rubra & clara, cujusmodi Bellovacensia cumprimis habentur, cæteris calidiora sunt. Quod brevissime Galenus comment. 6. in 3. Hippocrat. librum de vict. ratio in morb. acut. iis verbis significavit: Vinum quod summe calidum est, id continuo & flavum existit. Eadem cæteris quoque valentius alere, idem comment. 11. libro secundo Aphorism. ita scribens attestatur: Quæ crassa sunt & colore rubra, plus alimenti habent quam reliqua vina: inest autem eis & citissime implere corpora evacuata & ob hoc indigentia adjectione. Quod

ita sane intelligendum venit, ut vina rubea ea de causa firmitus alere dicantur, quod ex ipsis plus in membrorum substantiam convertatur. Hac ratione & nigra cæteris præferri possunt, quod & ipsa nimirum non mediocri, neque dissipatu facile alimentum corpori tribuant. Atque hinc certè non temere à Galeno comment. 18. libr. 2. Aphorif. ita scriptum est: Crassa & fulva vina multo quidem magis corpus alunt, sed tanum vincuntur à nigris in nutriendo plurimum, quantum superant in præstando acervatum & velox alimentum. Eodem plane modo & illa intelligenda, quæ ab Isaaco in diætis particularibus scribuntur, ubi vinum nigrum plenioris alimenti quam rubrum esse contendit. Cæterum vina quidem hæc colore rubea, ut urinam levius, quam alba cient, ita majorem capiti noxam adferunt. Animalis enim facultas promptius quam naturalis aut vitalis calido offenditur: quia calidum caput prompte ferit, ac spiritum animale deiecit. Spiritus enim hic subtilis, ac ut ab omni excellenti calido discutiatur idoneus est: quo fit ut ejusmodi vina debile cerebrum habentibus exhibenda non sint, nisi diluta & exigua plane copia. Ab iis vero quibus bona cerebri habitudine ac firma sanitate frui datum est, tutius ebibuntur. Firma namque cerebri constitutio, ut elevatis ad sese vaporibus strenue obstitit, ita ab iisdem etiam minus offenditur. Ubi hoc quoque ignorandum non est, nempe acui ingenia in ejusmodi hominibus: Nam si vino bono ac potente moderate utantur, longe seipsis & ad excogitandum acutiores, & ad explicandum orandumque uberiores, & ad memoriam denique firmiores atque diuturniores evadunt.

Vina
Theo-
logica.

Spiritus enim tenues, clari & puri ex bono vino potius, quam quovis alio potu generantur. Hinc est quod Theologi in contemplatione circa sacrosanctæ Dominicæ passionis mysteria, optima cum primis vina deligunt, quæ ob id ipsum jam passim etiam Theologica nominantur. Hæc utiliter iis quoque dantur, qui calefaciendi sunt, ut pote tum pituitosis frigidisque temperamentis crudique humoris copia refertis, tum iis qui frigidis in locis ociosi vivunt. Dantur quoque in hyeme, frigidaque & humida tempestate. Hic enim omnibus, ideo quod frigiditatem corrigant, & obstructions tollant, accommodatissima sunt, genuinum calorem refocillant, unde concoctio melior & sanguis probus evadit, cibum per omnia corporis membra, ut quæ facile penetrent, deducunt. Quamobrem ex morbo emaciatos reficiunt, corporaque ipsorum augent. Etenim cibi cupiditatem faciunt, pituitam extenuant, & in sanguinem commutant, bonum colorem conciliant, animo lætitiæ voluptatemque pariunt, & robur adjiciunt. Harum itaque commoditatum moderata vini potio, immoderata vero contrariorum occasionem præbet.

Vina vero rufa sive citrina minus quidem quam rubea & clara, excellentius tamen quam alba, tum calefaciunt, tum nutriunt: quo fit ut caput etiam quam alba magis offendant, quemadmodum fufius comment. 1. & sexto in tertium Hippocrat. libr. de vict. ratio. in morb. acut. Galenus monstravit. Hæc etiam alba à quibusdam vocari solent, hinc est quod quidam dicunt, vina alba cito & plurimum calefacere.

Vina vero nigra minus quam rufa calefaciunt, unde minus etiam caput feriunt, sed cum tardius per alvum quam alba transeant, urinamque levius moveant, vehementius etiam quam alba caput tentant. Et hæc ipsa plenius quidem quam alba & rufa, minus vero quam rubea nutriunt, ut copiosius locis paulo ante citatis Galenus ostendit.

Tertium, pingua jura, hoc est, sorbilia ex jussulis carniū, & præcipue pullorum confecta, *Ζωμὴ καὶ Ζωμίδια* Græcis, Brodia vero vulgo appellantur. Quæ sane cum naturæ amica sint, citius tum concoquuntur, tum per ventrem subeunt: nam quæcunque cum voluptate assumentur, ista ventriculus avidius amplectitur, facilius concoquit, plurimum corporibus exhibent alimentum, & bonum sanguinem producant, idque excellentius adhuc, si cum simila-
 ceo pane præparentur. Simila enim vel similago, id est, subtilissima ac purissima delicatissimi tritici farina, *σουλδαλὴς* à Græcis dicta copiosum & laudabile corporibus alimentum præstat, ut testis est Rhazes libr. 2. ad Almanf. capit. 3. Tria hæc alimentorum genera, quæ exigua mole plurimum nutrire ostendimus; Avicenna quoque 2. 1. doct. 2. Summ. 1. capit. 15. breviter, his fere verbis complexus est. Cibus subtilis, boni succi, & plurimi alimenti est, exempli gratia, jus carniū, vinum, & ova; eaque tum sorbilia, tum tremula. Talia enim exigua mole plurimum nutriunt, quia maxima substantiæ ipsorum portio in alimentum transit; unde sequitur tandem & robur insigne conciliare iis qui ipsis sæpius usi fuerint. Additio jocosa de vino Theologico ex Chiliad. 3. centur. 2. Proverb. 37.

Iura è
 carnib.
 Gal lib.
 2. de
 alim.
 facult.
 c. 17.

Erasm. Roterod. Hac tempestate, inquit, apud Parisios vulgari joco vinum Theologicum vocant, quod sit validissimum, minimeque dilutum. Nec infestiviter quidam hujusce Proverbii causam rogatus, respondit: A Jureconsultis occupari quas vocant Præbendas, Decanatus, & Archidiaconatus, Theologis nihil reliquum fieri, præter Curata quæ vocant, sacerdotia. Cæterum quoniam de Pastoribus scriptum est: Peccata populi comedetis; nimirum ad cibi tam duri concoctionem opus esse vino efficacissimo. Atque hinc esse natum vulgi dictum.

Hofcæ
4.

Haftenus Commentator qui omne tulisset punctum nisi seriis jocos ammiscuisset, & sacris profana, quasi vel doctior, vel elegantior haberi possit ex detorta in hunc locum Erasmi Roterodami Parisiensibus Theologis irati nugaci fabulatione.

De Esu Ovorum.

C A P. LXXIV.

SINGULA post Ova, pocula sume nova.

HOc versiculo præcipitur, ut post ovi cujusque recentis atque mollis esum, haustus, & præcipue vini, sumatur. Ejusque rei duplex fere assignatur ratio. Ac prior quidem, quod ovum recens ac molle succi sit optimi & concoctu facilis: parvaque mole, ut sup. capit. 6. ostendimus, plurimo corpus reficiat alimento, idque vitello suo potissimum: vinum

autem ; cum natura eo delectetur maxime, præstet ut à membris avidius attrahatur, celeriusque ita permeet. Posterior vero, quod ovum tardius descendat per gulam, quæ Græcis proprio nomine *οισοφάγος* ab *οἷα* fero, & *φάγναι*, cibus; quod cibum & potum in ventriculum transuebat, Arabibus Meri nuncupatur; vinum autem descensum ejus adjuvet.

Animadversio.

NON solum ob prædictas rationes præcipitur à Salernitanis potus post singula *ova*; sed etiam ad diluendam *ovorum* visciditatem, juvandamque distributionem ad jecur. Ingestus enim ovi vitellus, quia spissus & viscosus est, facile ventriculi parietibus adhæreret prohiberetque ventriculi contractionem ob suam visciditatem & lentorem, diutius vero ventriculo adhærens facile putresceret & mora corrumpetur: At potus continuo sumptus, facit primo ut diluatur, coctusque deducatur per venas mesaraicas ad hepar sanguinis officinam. Hoc vehiculo destitutus vitellus vix præ lentore venas mesaraicas tenues & exiles præterlaberetur, sed illic cunctando obstructions generaret.

Potus autem nomine cave solum vinum intel- Potus.
ligas, ut faciunt commentatores, sed liquidior quamvis substantiam, sive sit aqua, sive vinum, sive jusculum. Porro de *ovis* qui plura voluerit, consulat Aldrovandum Ornithol. libr. 14. Lælium à fonte consultat. 5. & 9. Garciam Lopium capit. 26. de varia rei medicæ lectione,

Ludovicum Guyonium capit. 10. libr. 4. diversarum lectionum tom. 2. Hyppolitum Obicium capit. 25. de multiplici in medicina abusu, Davidem Echlinium, & Ludovicum Guybertum opere proprio de ovo; Rorarium contradict. 29. Avicennæ, Fabritium ab Aquapendente tractatu eximio de ovo, Æmilium Parisanum libr. 6. nobilium exercit. exercitat. 2. & 3. Sylvaticum in controversiis, Epiphan Ferdinandum histor. 51. suarum observat. Francisc. Bonamicum libr. 5. de aliment. c. 46.

De Excrementis Quadrupedum, ac primo de lacte.

CAP. LXXV.

LACT phisicis sanum caprinum, post camelinum,

Atque jumentinum, plus omnibus est Asininum.

Plus nutritivum vaccinum, sic & ovinum:

Si febris, caput aut doleat, non est bene sanum.

Lactis
electio.

HIC præcepta quædam traduntur de electione lactis in genere, quatenus videlicet *φειρομένης*, hoc est, tabidis, emaciatiss, hectica febre laborantibus, & quomodocunque consumptis sit conducturum. Cibi enim his ipsis, quod calorem nativum imbecillum obtineant, concoctu faciles conveniunt: boni item ac multi alimenti, ut corpus emaciatum instaurent: sed liquidi & tennes, ut vias, ob siccitatem contractam facilius subeant & penetrent: ob febrem quoque refrigerent nonnihil, & ob ulceris saniem detergant,

gant, & ob solutionem continui, glutinent; quas dotes omnes habet lac: facile enim coquitur, ac inter omnia quæ alimenti gratia sumimus, lac butyro & caseo multum nutrit: optimum optimi est succi, fero casei & butyri liquidum & subfrigidum est, ut libr. 5. capit. 20. & lib. 10. cap. 7. de simpl. medic. facult. terget sapore dulci, butyrosæ substantiæ & acrimonia feri, glutinat caseo & eodem ac butyro est emplasticum. Quapropter nonnulli, Galeno in libro de cibis boni & mali succi, capite 9. teste pulmonis ulceribus affectos potione tantum lactis curari putant, antea scilicet quam ea ipsa ulcera ampliorentur, callosaque fiant.

Ac *primum* quidem præceptum est de lacte caprino, quod utile esse phthisicis Avicenna libro 2. Can. capit. 44. & 114. tract. 3. capit. 6. confirmat: Neque id sane injuria: siquidem inter cætera lactis genera moderate se habet, cum non admodum pingue crassumque sit; ob id medium quoque esse censetur, quod in corporibus nostris præstat.

Secundum de camelino, quod illo tenuius est ferrosque humoris magis particeps: quo fit ut minus tum nutriet, tum emaciat conferat, Hydro-
picis tamen, & quibus hepar male affectum est, non parum commoditatis adfert, præsertim si fuerit cameli nuperrime enixæ. Eo namque hepar, si quid Avicennæ credimus, reficitur atque instauratur.

Tertium de asinino: Asinæ namque inter cætera brutorum genera lac præbent ad propositos affectus accommodatissimum, quippe cum tenuissimum sit, & minime coaguletur, & quoquo versus ocysissime in corpus digeratur, quemadmodum

Ale-
xand.
Trall.
lib. 82.
c. 4.

Lac
mulie.
bre.

elegantissimelib. 7. method. medendi cap. 6. à Galeno scribitur. Quod Avicenna quoque 1. 4. Tract. 3. capit. 6. confirmat; Non est, inquiens, lac post muliebre, quod hecticis æque conferat, ac Asininum. Hecticam enim, siquidem curabilis fuerit, ad plenum curat. Sed præ cæteris lac muliebre, tanquam naturæ ejusdem; & humano corpori familiarissimum, ab aliis Medicis, præcipueque ab Herodoto & Euriphonte ad tabidos affectus celebratur. Quoniam enim cæteris est subtilius, frigidius & humidius, citius concoquitur, velocius penetrat, & melius nutrit. Sumendum autem quodvis horum mane jejunis, horis tribus aut quatuor ante cibum, unc. quatuor primum: & has si recte confecerit, die sequenti quinque, sex uncias & sic diebus consequentibus auctum: si bene concoquat, usque ad libram unam. Quatenus enim vires augeri cernimus, eatenus nos quoque cibus adjiciemus. Summat autem patiens ex mammilla, aut minimum diu extra propria conceptacula moratum (illic enim & sanguis & semen promptissime corrumpitur) per se, aut cum pauco melle vel saccharo & sale, ne in ventriculo acescat. A lacte hausto non dormiat, ne corrumpatur, nec corpus exerceat motu ac frictione, ne crudum lac in corpus trahatur.

Ceterum silentio prætereundum hoc loco non est, quod non semper muliebre aut asininum phthificis profit: imo vero lac acidum, sive ebutyratum ab ipsis in certis quibusdam casibus convenientius adsumitur. Et primo quidem, quando cum phthisi fluxus ventris simul infestat. Deinde cum metus est, ne in ventriculo coaguletur, vel ardor adest vehementis febris, aut ventriculus

suapte natura biliosus existit, ut in quo lac nullo negotio in bilem transeat. Quinetiam quando phthisi febris conjungitur putrida, & multæ in interioribus partibus sunt obstructions. Lac enim acidum cohibet & adstringit alvum, neque facile in bilem convertitur: quippe cui butyrum quo prompte accendi poterat, ademptum sit: eadem ratione nec in putrida facile putrescit. Præterea cum immundus ac sordidus est ventriculus: in ejusmodi enim ventriculo lac promptissime corrumpitur. Postremo vero cum phthisicus lac integrum & dulce abominatur, ab acido autem sive ebutyrato non omnino abhorret. Sed de his omnibus copiose admodum Hieronymus Cardanus libro secundo Contradictentium, Tract. 4. Contradict. 1. & Conciliator differentia 104.

Quartum de lacte vaccino: quod ut inter cetera lactis genera crassius ac pinguius invenitur, ita alere etiam magis putandum est. Atque hinc sane Rhazes lib. 3. c. 15. ad Almanfor sic ferme de eo scriptum reliquit: Lac vaccinum quorumlibet aliorum animalium lacte crassius judicatur, atque ob id corporis molem & obesitatem adipisci volentibus accommodatissimum habetur. His amplius Avicenna lib. 2. Can. c. 442. hoc quoque addendum putavit: Nempe lac cujuslibet animalis, cujus fœtus eandem in utero moram cum homine ducat, id est, per novem menses, humano lacti esse maxime conforme: illud vero quod sit animalis, cujus imprægnatio quam mulieris diuturnior sit, esse deterius, quo fit ut cum vacca novem mensibus vitulum ferat, lac ejus humano maxime conforme, atque ob id optimum quoque habeatur.

Lac
vacci-
num.

Quintum de lacte ovino: hoc enim, quod ad consistentiam quidem & nutrimentum attinet, ad vacuum quodammodo accedit.

Sextum de lacte vitando in febribus putridis, & dolore capitis: cujus rei causæ assignatæ sunt sup. c. 4.

Animadversio.

INter excrementa quadrupedum sola quantitate peccantia est *lac* è quo *Caseus*, *butyrum*, & *serum* desumuntur. *Lac* (quod Græci γάλα vocant παρὰ τὸ καλὸν εἶς ἀναστρέφω ἔσθ), id est quod pulchrum gratumque sit nutrimentum) Latini deducunt à *luciendo*, vel quod eo infantes alliciantur, vel quod sugendo mammas ipsum eliciant. Ejus tanta est necessitas ut vivipara animalia ei vitam salutemque suam acceptam ferant, cum legenturæ factum sit, ut recens natus fœtus eo tamquam cibo & potu necessario nutriatur. Unicuique autem animalium generi suum magis ἀσθενέστερον atque consociale, muliebri hominibus, asinum asinis, vaccinum bobus, & sic de ceteris; atque ab hoc illud quod temperamento uniuscujusque magis est affine. Quod intelligendum venit de lacte prout alimentum est, non quatenus est *medicamentum*: sic enim major habenda ratio morbi, quam temperamenti utentis. Ut vero de bonitate lactis securum tutumque judicium feri possit, observandum est lac vel universaliter considerari, quatenus lac omne lactis naturam retinet, vel particulatim prout singulæ lactis species cum singulis animalium speciebus analogiam habent; muliebri cum hominibus, camelinum cum camelis.

Lactis
utili-
tas.

Priori respectu examinandæ veniunt lactis causæ *materiales & efficientes*. *Materialis* causa est sanguis animalium excoctus & dealbatus, non per modum *putrefactionis*, seu *puris*, veluti placuit Empedocli apud Aristotelem quarto de gener. animalium capite octavo, sed per modum *perfectionis*: adeo ut sanguis ille ita præparatus delicatior præstantiorque evadat. Exinde fit ut lac illud omnino melius sit *materialiter*, quod à meliori sanguine ortum ducit, saniori, puriori, & temperatiori. Temperatum vero sanguinem vocamus, qui iusta, legitima & convenienti quantitate bilis flavæ, succi melancholici, pituitæ, & sanguinis proprie dicti commixtus & perfusus est. Sic quia sanguis hominis sanguine aliorum animalium temperatior est exactiusque commixtus, ita & lac humanum quovis alio lacte exquisitius est ac præstantius. At sanguis impurus dicitur qui κακόχυμος, hoc est, qui vel biliosus, vel melancholicus, vel pituitosus existit, quive aliquo ex quatuor humoribus aut privatus, aut saltem est diminutus, quive etiam putris & corruptus. Hinc profecto apparet lac ratione materiæ non esse homogenum, sed heterogenum, constans videlicet parte una quæ igni & bili, altera quæ aëri & sanguini, tertia quæ aquæ & pituitæ, quarta quæ terræ & melancholico succo respondet: proptereaque non male factum à Galeno, Avicenna, & Mesuæo qui serum lactis calidum & siccum constituerunt. Est enim in *sero* duplex substantia, aquea & phlegmatica, refrigerandi & humectandi vim habens, ac insuper acris, falsa ac biliosa; unde detergendi facultas Sero inest. Vide Petrum Hispanum ad lectionem 44. dixit. univers. Isaaci, Rorarium con-

Lactis
causæ.Sero
duplex.

tradict. Galeni 91. & Epiphan. Ferdinandum theoremate 25. lib. 1.

Porro causa efficiens lactis est duplex: principalis & instrumentaria: principalem voco vim λακτοποιητικὴν mammis insitam, quæ immediate profluit ab anima sensitiva, quæque idcirco melior aut fortior, deterior imbecilliorve non est huic quam illi animalium; nisi quatenus instrumenta obtinet melius deteriusve constituta; proinde ratione hujus facultatis lac hominis non est censendum delicatius aut temperatius quovis alio lacte: nec enim anima rationalis functiones naturales perfectius exercet quam brutorum anima, nisi meliora instrumenta nacta fuerit.

Efficiens instrumentaria lactis, partim mammarum caro, partim calor, seu temperamentum mammis insitum. Quo melius sunt constitutæ mammæ, quo earum temperies laudabilior, eo lac in ipsis elaboratum, præstantius est habendum. Fœmella ergo quæ sanas habebit mammas, nullave excedente qualitate præditas, salubrius lac suppeditabit, quam quæ aliqua intemperie affectas mammas obtinebit.

Cæterum causæ istæ lactis quanto perfectiores erunt, tanto temperiem lactis (quæ ad instar formæ illi est) meliorem effecerint, & accidentia quæ temperiem sequuntur, & demonstrant, mitiora, atque benigniora præstiterint. Sunt autem accidentia illa è primarum, secundarum tertiarumque qualitatum genere. E primis est calor qui omnino moderatus est in lacte ex Galen. 5. simplic. licet alibi lac modo frigidiori, modo calidiori temperamento esse dixerit;

habita nimirum ratione quarundam ejus partium. E primis quoque est *humiditas* ad quam inclinare debet lac potius quam ad siccitatem, tam ratione materiæ quæ humida est, quam ratione finis, quæ est nutritio fieri solita per humectantia. Ad secundas qualitates pertinet *consistentia*, seu partium *crassities*, vel *tenuitas*, *lentor*, *liquiditas*; has necesse est in lacte sic esse temperatas ut tenuitas crassitiem, liquiditas lentorem vincat eo modulo, ut nec nimium lac diffluat, nec coeat tenacius. *Crassius* quippe lac & *lentius*, seu *viscosus* difficilius coquitur atque distribuitur, distributumque angustis meatibus altius infigitur ac hæret. *Tenuius* vero atque *liquidius* quia aquosius est, prius exit quam coquatur, vixque agglutinari potest, proinde parce nutrit, & tenuiter substantiam corporis reparat. In tertiis qualitatibus sunt, *sapor*, *odor*, *color*. *Sapore* dulce & suave esse debet, non amarum, salsum aut acre: tale enim bilis falsæque pituitæ perfusionem, aut immoderatum calorem arguit: non præterea acidum acerbumque, cum hujuscemodi lac frigidorum humorum copiam calorisque imbecillitatem significet. In summum præter dulcedinem, alienæ omnis qualitatis expertus sit, quemadmodum sanguis probus ex quo generatur. *Odor* lacti pene nullus adsit, præsertim non fœteat, cum fœtor putredinis pravæque coctionis, aut saltem alimenti assumpti minime boni sit nota. *Colore* demum *album* est lac, quia in mammarum glandulis elaboratum *splendidum* quoque *καλαρόν*, ut loquitur Gal. 7. meth. c. 6. prout lacti convenit: splendor autem ille accidit ex substantia moderata nec nimium rara nec crassa nimium, ac deinde ex multis spiritibus corpus lactis æquabi-

liter perfundentibus. Lividum igitur lac impro-
batur, obscurum quoque, fuscum aut flavum;
quod hoc bilis perfusionem, illa vero spirituum
inopiam aut partium crassitiem indicent, Subori-
tur tamen hęc difficultas inter Medicos & Aristo-
telem: illi, Sc. Dioscorides, Galenus, Avicenna,
album lac præferunt: hic vero lib. 3. de hist. ani-
mal. c. 21. *lividum* albo anteponit τὸ καὶ γυναικῶν,
inquit, τὸ πλειονότερον γάλα, βέλτιον τὸ λευκὸν τοῖς
περιδιδομένοις; καὶ αἱ μέλαινες τὸ λευκὸν ὑγιεινότερον ἔχουσιν,
id est, *mulierum lac commodius lactentibus est quod
livorem trahit, quam quod candidum est, & fus-
ca salubrius habent quam candida.* Joa. Costæus
libr. 1. de facili medicina per feri & lactis usum
c. 2. putat Aristotelem loqui comparate, adeo
ut velit ducere minus candidum lac, præstantius
esse lacte maxime candido, quemadmodum mi-
nus albæ mulieres præstantius habent quam can-
didiores, quæ magis humidæ fluidæque sunt, pro-
ptereaque pituitosæ atque frigidæ. Vel certe
mendum credit inesse textui Aristotelico, legen-
dumque πλειονότερον τὸ λευκὸν βέλτιον, *lividiore lacte
album melius*, sicque convenire inter eos aucto-
res. Ego vero arbitror Medicos habuisse ratio-
nem causæ efficientis, Aristotelem rationem ma-
teria. Causa efficiens est calor, seu temperies
mammarum, alterans & assimilans sanguinem
mammis, quod quidem tum melius præstat, cum
laudabilior est opusque suum perfectius exerceat;
à perfectiori enim causa effectus perfectior pro-
ficiscitur. Ergo Medici lac *album* existimantes assi-
milatum esse glandulis mammarum albicantibus
magis quam lividum substantiam mammarum co-
lore suo non referens; duxerunt lac colore candi-
dum lacti livido anteponendum; sic enim causa

An lac
fulcum
bonum.

Aristo-
teles
emen-
datus.

efficiens videtur affecuta suum finem. Aristoteles vero tres in lacte substantias animadvertens, *serosam, butyrosam & caseosam*, ab hac præsertim parte albedinem lacti inesse (lac enim quo caseatus eo candidius) censuit lividum melius esse candido, quia licet candidum magis nutriat quam fuscum ob caseosam partem; minus tamen salubre infantibus, quia magis obstruit, calculisque generandis opportunius est. Id postea visus est explicasse Aristoteles eodem loco, postquam enim dixerat fuscarum mulierum lac salubrius esse quam candidarum; statim rationem subjunxit scribens *Ἐπιμώτατον τὸ πλείστον ἔχον πρὸς τὸ ὑμεινότερον δὲ τοῖς παιδίοις, τὸ ἑλαττον*, id est, *lac illud maxime nutrire, quod plurimum casei habet, quod vero minimum casei habet, salubrius esse infantibus*. Est ergo hæc Aristotelis ratiocinatio.

Aristoteles
explicatus.

Lac quod habet plus casei, habet etiam plus candoris:

Sed lac candidarum mulierum habet plus casei, quam lac fuscarum;

Ergo lac candidarum habet plus candoris.

Et rursum.

Lac habens plus casei magis quidem nutrit, sed minus est salubre, quam lac minus continens:

Atqui lac candidum plus habet casei quam fuscum;

Ergo lac candidum magis quidem nutrit, quam fuscum, sed minus est salubre.

Sic ergo Aristotelem Medicis conciliabimus, dicendo *candidius* lac *livido* anteponendum esse, cum candor procedit non à copia casei, sed ab efficiente causa vigente & valente; postponendum vero *livido* cum candorem trahit à multo

caseo. Hoc autem ut quis internoscatur, viscositatem lactis & pondus contempletur, quo enim viscosius erit lac atque ponderosius, eo plurimum casei continebit; est quippe caseus terrena, crassa & gravis lactis portio.

**Lacop-
vinum.** His ita universim consideratis sic optimum de-
finire lac possumus, *tepidum, aequalis substantia,
admotum ungui statim non diffuens, levius quam
gravius, minime viscosum, sed dulce, inodorum, al-
bum & aliquo pacto splendens, ac denique à sano
animali, & in bene valentibus, beneque constitutis
mammis elaboratum.* Quodcunque vero lac has
omnes dotes conditionesque obtinuerit, affatim
nutriet, colorem corpori vegetum & floridum
conciliabit, spiritus omnes recreabit, semen au-
gebit, corpus pinguefaciet, pectori & pulmomi
auxilio erit, urinæ ardores temperabit, oculorum
acres distillationes compescet, denique atrocissi-
mos dolores ad instar Nepenthes Homericæ de-
mulcebit.

Hæc fuerant de lactis natura præmittenda, ut
securius iudicium ferri possit de singulis lactis
speciebus, de quibus hoc capite à Salernitanis
disputatur. Species autem lactis partim desu-
muntur ab animalium differentiis eorumque tem-
peramento, habitu, ætate, pabulo, partim à lactis
ipsius partibus ætate, ac preparatione. Ab anima-
libus lac appellatur *humanum, bubulum, ovil-
lum, caprinum, equinum, camelinum, asininum,
porcinum. Humanum*, ut substantiæ mediocritate
præstat ceteris, ita ubi nutrire hominem velis ob
familiaritatem reliquis facilius & promptius nu-
trit; illique proprie competunt omnes dotes su-
pra enumeratæ: magis tamen quam cetera mu-
liebre lac non nutrit: sed melius nutrimentum

**Lachus
manu.**

fuggerit. Primam quoque laudem tribuit illi Galenus libro septimo meth. cap. 6. in hecticis sanandis, utpote hominibus cognatum & ἰσομεφύλον.

Babulum temperamento proximum est muliebri lacti, crassius tamen, pinguius & multo plus nutrimenti afferens : at minus est salubre, quia ob crassitudinem facile obstruit, ægreque in ventriculo coquitur. Sunt qui existiment eorum animalium lac homini utilius esse quorum partus ad humani partus tempus propius accedit, quasi lac longiori tempore maturius reddatur. Sed meminisse illi debuerunt non plus requiri temporis ad lac perficiendum quam ad fœtum maturandum : quemadmodum ergo fœtus animalis quod parit 5. mense, æque perfectus est atque maturus, ac fœtus ejus animalis quod parit decimo & duodecimo, ita & lac ejusdem animalis parientis quinto mense æque absolutum elaboratumque est, ac lac animalis duodecimo parientis : ut propterea nulla inde repetenda sit lactis vaccini bonitatis nota.

Ovillum, bubulo proximum & substantia & temperie, crassum enim ac pingue est, paulo tamen minus quam bubulum ; idcirco minus nutrit, magis vero obstruit, quam & secedere alvo magis dicatur ob serum quo magis affluit.

Caprillum, paulo calidius est supra dictis, substantia quoque tenuiori minusque pingui præditum est, minus quoque nutrit, magis tamen alvo secedit.

Equinum caprillo tenuius & calidius existit ; minus etiam homini nutriendo aptum, aptius alvo subducendæ : eximia illi detergendi facultas

Bubu-
lum.Co-
stus
per-
stringi-
tur.

Ovillū.

Capri-
lum.Equi-
nom.

ineſt ob ejus multi ſeri tenuitatem atque caliditatem.

Camelinum. *Camelinum* equino propinquum dicit Halyabas; ipſum tamen tenuitate & caliditate ſuperat, pauci vero eſt nutrimenti, quod alvum ſubducendi aperiendique facultatem obtineat. Mirari autem aliquis poſſit cur Rhafes lac iſtud calore ac ſiccitate pollens, ad hydropiſm calidam atque ad je- cur calidum & ſiccum commendat, niſi recordetur hepati ſic affecto mediocriter calida potius quam frigidiſſima convenire, cum frigida altius impingant & obſtruant, moderate calida rarefaciant, & ſtrobilationem procurent.

Aſininum. *Aſininum* reliquis frigidiſſimum, tenuius & ſeroſius, minus quoque nutriens, minus obſtruens; ſed maxime ſubducens, terget enim & mundat, abſque tamen acrimonia ac mordacitate.

Suilla. *Porcinum* ſive *ſuillum* frigidiſſimum adſtruitur; meo quidem judicio perperam, cum ſus frigidiſſimum non ſit animal. Ariſtot. 6. de hiſt. animal cap. 20. craſſius ipſum conſtituit quam ſit caninum, quod ab eo ſummè craſſum dicitur. Etius quoque lib. 2. cap. 87. craſſiſſimum facit, cum tamen Galenus 10. ſimpl. aquoſum crudumque ponat, ἀπὸ τοῦ καὶ ὕδατος δὲ. Conciliabis Galenum Ariſtotele, ſi concedas ſtatim à partu craſſum eſſe lac ſuum, progreſſu vero temporis tenuiſſimum & aquoſiſſimum evadere: ſic enim loquitur Ariſtoteles de lactecanum; τὸ μὲν ἐν πρώτῳ, παχὺ δὲ ὅτε χροῖζόμενον ὃ γίνεται λεπτότερον. Inſiſſo, inquit, *craſſum*, *proceſſu temporis tenuius ſit*. Et certe cum numeroſus ſit partus canum & ſuum, prius ſugunt lac fœtus quam abſolutum ſit & perfecte excoctum: cumque creſcentes fœtus majorem lactis copiam ſugāt, faciunt idcirco ut procedente

tempore semper aquosius & crudius lac reddatur.

Non est porro quod longiori sermone ostendam verum esse quod de lacte hoc capite observatum est : constat quippe ex dictis *vaccillum* & *ovillum*, plus nutrire quam *caprinum*, *camelinum*, *equinum* & *asininum* : constat insuper *asininum*, phthificis salubrius esse quam quodvis aliud ; ab eoque *caprillo*, deinde *camelino*, ac tandem *equino* palmam concedendam. Sed ut diximus *muliebre* omne tulit punctum, seu nutrire, seu medicari volueris.

Quod spectat ad alias circumstantias quibus variari *lac* certum est, breviter de eis hæc animadvertenda sunt. Quo temperatius est animal, eo *lac* quoque melius, tale enim esse solet *lactis* temperamentum quale corpus animalis è quo emulgetur. *Lac* autem macilentorum animalium minus alit ; *lac* corpulentorum & obesorum periculorum dicitur afferre convulsionis : *lac* molliorum humidius est : duriorum siccus ; optimum est ac laudabile, *lac* animalium moderati & mediocris habitus. Quomodo autem *lac* nigriorum animalium melius sit lacte candidiorum, expositum vide apud Costæum loco laudato cap. 7. Animalium in vigore ætatis consistentium *lac* optimum est, juniorum liquidius, seniorum siccus, *lac* post partum liquidissimum ac tenuissimum spissatur temporis progressu, Vere quoque liquidum & copiosum, æstate siccum & crassum, sed concoctu facile. Est insuper *lac* simile alimentis ingestis, aquosum ex aquoso pabulo, crassum ex crasso, moderatum ex moderato. Caprarum in Justinis montibus scammonia, veratro, mercuriali vescentium *lac* ventriculum subvertere prodidit Dioscorides. Uno verbo Galenus 7. meth. cap.

6. ostendit unius asinæ exemplo, quam necessaria sit pabuli totiusque victus ratio ad lac optimum consequendum; cuius verba libenter adduco, quod asinini lactis usum hîc frequentissimum observem. *Quo vero, inquit, optima nota lac fiat, & idoneis nutrimentis alendum animal est, & exercitationibus mediocribus tractandum, & pullus si quem lactat auferendus. Quod autem ætatis quoque maxime florentis esse debeat, id neminem laet. Curandum item ut quam optimè concoquat, contemptis videlicet iis, qui si asinis quoque victus rationem præscribemus, ridebunt. Si enim Veneta & Præstina factionis studiosi equorum stercora, quo intelligant quemadmodum alimenta concoxerint, odorantur, tanquam ex eo omnem eorum bonam habitudinem cognituri: multò profectò magis nostrum fuerit pro hominis salute nihil tale non prospicere, atque herbas animali quæ non admodum sint humide fœnumque & hordeum quod sit mediocre, objicere, sed nec ulla obmittere ut Asinæ corpus strigili distringatur, manu fricetur, detergatur, & mundetur. Porro si liquidiora, fœtidiora, & flatus plena excreverit, planum profectò est non concoxisse probe. Quare aut detrahendum aliquid de alimento est, aut exercitationi aliquid adjiciendum, aut qualitates immutanda aut fricationis cura varianda. Sin duriora reddat animalis alvus, ad contraria est inspicendum atque illorum aliquid immutandum. Porro in hoc textu Galenico duo in Græco codice vocabula sunt emendanda: primo enim legitur in vulgo expressis codicibus; ἐκ ἀμελείης δὲ καὶ φύχει, καὶ ἀνατείσθαι καὶ ἀπερύπτειν, καὶ καθαίρειν τὸ τῆς ἐνὶ πύμα; id est neque vero negligere est ut corpus asinæ refrigeretur, fricetur, detergeatur, & mundetur. Quæritur quid sit refrigerare corpus asinæ,*

& quomodo id fieret : hoc cum ignoretur , non-
nulli , ut Jul. Aléxandr. *ψυχῆν* & *ἀνὰ ψυχῆν* inter-
pretantur de ablutione per flumina , alii ut Po-
pardus de siccatione , sic ut siccare corpus asinæ
debeat , quoties madet , alii *ἀνὰ ψυχῆν* , alii *ἀνὰ
ψυχῆν* legunt , alii *ἀνὰ ψυχῆν* , quod est , *aquam ore con-
tentam guttatim roris modo expuere* , ut fit ab iis qui
curant equos cum manu cutem & pilum poliunt
ac lævigant ; ego vero loco *ψυχῆν* , repono *ψυχῆν* ,
quod est *radendo detergere* , seu *strigile dstringere* ;
est enim *ψυχῆν* , velut species τῆς καθαίρειν , affineque
est illud verbum verbo *τεῖσιν* , quod *manu & pan-
no dario*re fieri , sicut *ψυχῆν* strigile solet.

Gale-
nus
corre-
ctus.

Alterum vocabulum emendandum , est ejusdem
rationis : nam loco *ψυχῆν* , legendum *ψυχῆν* cum *τεῖ-
σιν* & *ψυχῆν* , sese consequantur , ut mox dictum , so-
lent enim equorum curatores primo strigile fricare
equos , mox panno & manu.

Supereſt ut nonnihil addamus de lactis parti-
bus , ætate , & præparatione. Lactis tres partes
caseosa , *butyrosa* , & *serosa* , de quibus postea scor-
sum. *Lac* plurimas casei partes obtinens , mul-
tum nutrit , sed minus est salubre : *lac* vero plu-
rimas butyrosas partes obtinens viscosius paulo
est , difficiliusque distribuitur inflammationique
generandæ est aptum. At serosum *lac* minimum
quidem nutrit , sed confestim alvo secedit. Ni-
hil dico de *melca* , *aphrogala* , *argyrotrophemote* ,
pyraſto , *χισμ* , *colestro* , *oxygala*. Pergo enim ad
ætatem lactis , quod intelligo de recenti aut ve-
tusto. *Lac recens* enixorum animalium non pro-
batur , improbatut *lac* à partu remotissimum :
optimum est igitur quod medio tempore emulge-
tur , diu servatum ab emulsione *lac* negligén-
dum ; recens extractum bonum. Galenus 7. me-

Lactis
partes.

rhodi docet expedire ut quam minimo tempore in aëre ambiente *lac* moretur, tum ut calorem quem ex uberibus abstulit, conservet; tum quia celerrime mutari sit aptum genitalis feminis ritu, quod nec ipsum aliquandiu extra propria vasa, si modo suas vires servabit, morari patitur, sed vel in ipsis maris partibus contineri vel ipsius fœminæ partibus hæreere postulat. *Et sane, inquit, utilissimum est lac, cum ex ipsis mammillis quis hauserit, veluti Euryphon, Herodotus & Prodicus censent, qui tantam in eo ad corpora reficienda fiduciam habuerunt, ut etiam qui phloe contrabuerant, ex ipsa mulieris papilla lac sugere iuberent, verum cum hoc plurimis non placeat, melius est calens adhuc ex mammillis id in agri ventriculum, quam ocysime transferre.* Cæterum crudum lac non assumendum nisi recensissime mulsam; flatus enim excitaret, coctum minus flatulentum; sed quia serum coctione absimitur, crassius evadit, sic ut obstruere venas & adstringere alvum facilius possit. Denique cum *lacte* multa solent edulia parari, quæ lauta magis sunt quam salubria; optimum autem erit si vel salis modicum vel sacchatum lacti admiscuerimus mellis loco, ut Galenus præscribit, sic enim & minus acescit, & melius nutrit. Nolui plura de lacte congregere, tu si velis repete ex Gesnero opere de lacte & operibus lactariis, Jacobo Bifronte epistola de caseis & operibus lactariis, Hieronymo Acorombono tractatu de lacte; Julio Cæsare Claudino tractatu de natura & usu lactis, Julio Cæsare Baricello libris de lacte, Joa. Costæo opera de facili medicina per feri & lactis usum; ex quibus omnibus discere poteris quibus in morbis lac conveniat, quamque & febricitantibus & caput dolentibus

dolentibus sit noxium, sicut asserunt Salernitani, auctoritate Hippocratis freti, qui aph. 65. sectionis quintæ *lac præbere capite dolentibus, febriculosis & quibus hypochondria elata aut murmurantia & siticulosis, naxov* esse pronunciavit, de quo aphorismo consule Commentatores.

De Caseo.

C A P. LXXVI.

Caseus est gelidus, stipans, crassus, quoque durus;
 Caseus & panis sunt optima fercula sanis,
 Si non sunt sani, tunc hunc ne jungito pani.
 Ignari Medici me dicunt esse nocivum.

*Sed tamen ignorant cur nocumenta feram.
 Expertis reor esse rarum, nam commoditate.*

*Languenti stomacho caseus addit opem;
 Caseus ante cibum confert, si defluat alvus,
 Si constipetur, terminet ille dapes.*

Qui physicen non ignorant hac testificantur.

DUæ sunt in hoc capite partes, in quarum priori duo peraguntur. Primo, quatuor referuntur facultates casei. Quarum prima est, ipsum esse gelidum, id est, temperatura frigidum: quod intelligi debet de recente ac molli qui frigidus & humidus, & non de vetere, qui calidus & siccus est. Atque hujus sane rei gravissimum habemus testem Paulum Æginetam, qui libro septimo sic ait: Caseus recens, compactus & mollis, repulso-riam vim habet, leniter perfrigerans. Quinetiam de eo intelligi potest, qui conficitur ex sola lactis coagulatione, absque ulla alterius rei com-

mistione. Reperitur enim qui ob aromatum quorundam ac odoratarum herbarum admistionem acrior & calidior evaserit, & ob id linguam vellicet, atque ventriculum excalefaciat. Talis autem colore potissimum viridis existit, qui si majore paulo mole ingeratur, corpus vehementer exurit. Secunda est, caseum stipare, hoc est, adstringere ac cohibere alvum, quod maxime solet prestare verus, cui multum coaguli admistum est. Tertia est, ipsum esse crassum, quod est crassos generare humores, idque nullo excepto. Omnis enim caseus fit ex crassiore & terrestri magis cujuslibet lactis substantia, admisto coagulo, & expresso inde sero. Quarta est, caseum esse durum, id est, ægre & concoqui, & alvo discedere: nimirum propter succum crassorem.

Secundo deinde loco hoc etiam adseritur: nempe caseum parva mole cum pane sumptum, optimum sanis hominibus esse cibum, quippe qui panis admistione concoctu reddatur facilius: cum alioqui per se sumptus admodum ob concoctionis tarditatem offendat: Ægrotantibus vero propterea quod neque ad concoctionem, ut dictum est, neque ad movendam urinam, neque ad ciendam alvum, neque ad succi denique probitatem quicquam boni confert, omnino fugiendus est. Pura de hoc supra cap. 3. & 4.

In prioribus duobus versibus posterioris partis *negationem* est. Fingitur enim caseus se ipsum adversus malignos vicinos aut vituperatores defendere: Ignari, inquit, Medici, dicunt me nocivum esse: quum ipsi tamen ignorent causam cur humanæ naturæ nocere dicat. Allusum autem videtur ad illud, quod ab Hippocrate in lib. de

veteri Medicina scriptum est in hunc modum. Atqui, inquit, mihi necessariū esse videtur, ut omnis Medicus de natura sciat, & omni studio annitatur ut cognoscat (si modo aliquid eorum quæ fieri debent, recte præstare velit) quidnam sit homo ad ea quæ comeduntur ac bibuntur comparatus & quid cuique ab unoquoque contingat & accidat. Nec simpliciter tantum sic existimet oportet, quod malum edulium est caseus, quia dolorem afferat repleto ex ipso, sed etiam sciat, quem dolorem afferat, & propter quid, & cui parti intra hominem existenti incommodus existat. Quandoquidem & multa alia esculenta ac potulenta, quæ natura mala sunt, hominem tamen non eodem modo afficiunt. Exempli causa: Vinum meracum, si multum bibatur, hominem aliquo modo debilem reddit: & omnes qui viderint, hoc fatentur, & cognoscunt hanc esse vini vim, & vinum causam esse, quinetiam in quas hominis partes maxime agat novimus. Talem proinde veritatem in aliis quoque apparere volo. Ergo caseus (quandoquidem hunc in exemplum assumpsi) non omnes homines lædit: sed sunt qui ex ipso repleti ne tantillum quidem offendantur, imo gracilibus mirabiliter etiam conferre perhibetur. Sunt autem alii qui eo sumpto difficulter à noxa liberantur. Horum igitur naturæ differunt. Differunt autem secundum hoc, quoniam, id quod in corpore caseo est contrarium, à caseo excitatur & commovetur in iis quibus ejusmodi humor cultus existit: & quanto potentior hic est, tanto pejus illos habere rationi consentaneum est. Quod si toti humanæ naturæ inimicus esset, omnes utique læderet. Eam ergo differentiam si quis novisset, non incurreret profecto, ne-

que pateretur ista. Hactenus Hippocrates.

Tertio, deinde loco duæ recensentur utilitates ab ingesto caseo. Quarum prima quidem est, ipsum debilitatem abscindere stomachi: ubi sciendum tamen, quod non quilibet statim caseus cuivis subveniat stomacho (casei siquidem in certis quibusdam casibus omnes ex æquo nocent, stomacho nimirum raræ texturæ, ac illi quoque qui ex longa ægritudine adhuc debilis se colligit) sed recens, mollis, ac pauci lentoris particeps, quem admodum libro tertio ad Almanf. capite decimo quinto Rhases testatur: calido atque sicco stomacho apprime confert: exustionem enim, caliditatem & siccitatem ejus, frigiditatis, ac humiditatis ratione, reprimit & emendat. Contra vero eidem vetus admodum & acris, cuique multum coaguli injectum est manifeste officit. Stomacho autem cujus pelliculis multa infarta sunt phlegmata, plurimum confert caseus qui inveteravit, & ob id quam prior acior atque ardentior evasit: phlegmata enim acrimonia sua incidit, abstergit, & infra subducit. Rursus vero recens ac mollis huic maxime nocet.

Secunda est, caseum priori loco exhibendum iis, quibus venter majorem in modum solvitur: posteriori vero quibus idem ob imbecillitatem non respondet. In universum namque adstringentia, si prius ante alium cibum aut edantur, aut bibantur, alvum comprimunt. Quibus autem ob imbecillitatem venter non respondet ii molliendi virtute prædita, nempe olera, aut pisces, aut id genus aliquid præsumunt, deinde adstringentia (quorum in numero caseus etiam reponitur) quæ dum ipsum firmant ac roborant, deorsum in ventriculi fundum, ubi con-

coctionis officina est, propellunt, adque excretionem tandem incitant: id quod ex veræ medicinæ peritis neminem latere arbitror. Vide Galenum lib. 2. de aliment. facult. cap. 22. ubi rationem tradit, cur Rhetori cuidam adstringentibus post alios cibos laxantes sumptis venter fuerit solutus. Hujusce rei meminit etiam Paulus libro primo capite centesimo octogesimo primo. De acido caseo ita scribit Ætius libro secundo capite centesimo primo. Recens caseus qui ex acido lacte fit, & ob id *ὀξύγαλaktos* appellatur, omnium optimus censendus est. Nam in cibo jucundissimus est, & stomacho innoxius præ omnibus aliis caseis existit, minus ægre concoquitur, & minus ægre transit, neque vero valde crassi succi est, quo crimine in communi omnes casei sunt infames. His addit Rhazes, acidum caseum exigua mole ultimo post alios cibos loco ingestum roborare os ventriculi, atque auferre etiam *ἀνορεξίαν*, ac nauseam, quæ ex dulcibus & pinguibus cibis proveniunt.

Animadversio.

QUoniam Commentator remittit ad caput tertium & quartum hujus sectionis ubi de caseo actum fuit: Idcirco placet hic apponere commentarium illum novum & copiosum qui nondum in manus meas venerat, eo tempore quo excussum est illud caput. Nobis enim proposueramus initio edere commentarios Joa. Curionis & Jacobi Crelliti impressos Parisiis anno Christi millesimo quingentesimo quinquagesimo quinto: & jam opus istud ad quartum usque ca-

put sectionis secundæ deduxeramus. Sed ubi animadverti adauctos fuisse illos commentarios politioresque evulgatos Chovetti opera, mutavi consilium, & novum istud opus recudendum suscepi. Ergo cum tertium caput illius novi operis excussum non sit, commodè hoc loco transcribi potest, ut hac ratione studiosis medicinæ consulatur, qui beneficio nostræ hujus editionis alios omnes cujuscunque editionis libros possidebunt. Sic vero se habet ille commentarius.

Duodecim alimentorum genera plurimum nutritientia & impinguantia hoc loco referemus.

Triti-
cum,

Hæc
pertinent ad
cap. 3.
hujus
sectionis.

Primum, Triticum, ut panem videlicet triticeum per triticum intelligas. Hic enim Avicennæ 2. Canon. cap. 572. celeriter impingat, præsertim si ex novo tritico præparatus fuerit. Porro quod ad tritici temperamentum attinet, ipsum est primi ordinis excalefacientium: non tamen nec resiccare, nec hemectare manifesto potest, quemadmodum Galenus libro octavo capite septuagesimo secundo de simplic. medic. facult. & post eum Paulus libro septimo luculenter & perspicue docuerunt. Hinc etiam Rhases libro tertio ad Almanf. cap. 2. fere scriptum reliquit: Triticum moderato proximum, aut paulo calidius est. Præstantia ejus sumitur, partim quidem à propria substantiâ, partim vero à præparationis modo. Quod quidem ad substantiam attinet, est & in tritico non parva speciatim differentia: quippe quod grave est, densum & in profundo flavum, copiosissimi id alimenti est, crassique succi ac lentî: contra quod leve est & rarum & album, minus nutrit, succumque gignit crassum minus ac lentum. Atque ejus rei locupletissimus idemque gravissimus testis est

Galenus, qui libro primo de aliment. facult. capite nono ita scribit: Inter tritica plurimum habent alimenti quæ densa sunt, totamque substantiam habent adeo compactam, ut dentibus vix dividi queant. Talia enim exigua mode corpora plurimum nutriunt: quæ vero iis sunt contraria, quæque dentibus quidem facile franguntur, fractaque rara ac laxa apparent, magna mole exiguum reddunt alimentum. Quod si utrorumque parem molem pendere libuerit, quæ densa sunt, multo graviora esse comperies. Hæc autem sunt colore etiam laxis flaviora. Explorare autem horum naturam non simpliciter oportet, superficiem externam duntaxat contemplando, sed dividendo quoque ut diximus, ac frangendo, multa enim quæ extrinsecus flava ac densa fuerant visa, rara intus ac laxa albaque apparuerunt. Hæc ille. E quibus sane verbis illud etiam sequitur, nempe panem ex denso, gravi ac flavo tritico confectum omnium esse tum præstantissimum, tum maximi alimenti, adeoque magis etiam victus salubris ratione convenire, quam qui ex quibuscumque aliis granis confectus sit. Panem autem, qui ex nigro atque inveterato tritico preparatur, nemo affatim citra sanitatis dispendium mandet. Quod si quis ei non assueverit, etiam si minimum sumpserit, ægrotabit. Est enim injucundus, gravis, concoctu difficilis & mali succi. Contra vero qui ex electo tritico conficitur, non modo ad concoquendum est facilis, sed hominum etiam corporibus est saluberrimus, ut qui sanguinem medium consistentia generet. Medium autem Galenus libro 3. de aliment. facult. capite 27. vocat, qui neque admodum tenuis est, neque aquosus, neque vehementer crassus. Verum

hactenus de tritici secundum substantiam electione hæc dixisse, huic sermoni, in quo præstantiam inquirere instituimus, satis sit: nunc reliquum est, ut de præparatione nonnihil etiam dicatur. *Sciendum* igitur quod omnia quæ ex farina tritici friguntur, crassi sunt succi, & tarde transeunt, jecorisque meatus per quos fertur alimentum, obstruunt, lienis imbecillitatem augent, calculos denique in renibus gignunt. Quod si tamen cocta belle fuerint, atque in sanguinem mutata, admodum nutrient. Triticum vero elixum, grave & concoctu difficile est edulium & inflationes creat. Vires tamen habet magnas, si sic sumptum concoquatur, nutritque valide corpus, ac robur insigne iis qui ipso usi fuerint, conciliat, ut lib. 1. cap. 14. de alim. facult. & in libro de attenuante diata cap. 5. testatur Galenus. Concoctu autem inter panes sunt facillimi, qui plurimum sunt fermentati & pulcherrime subacti, quique in clibano igne moderato fuerunt assati. Nam ignis ardentior primo statim occursum superficiem externam circumurens in testæ modum indurat, acciditque duplici nomine prævum panem fieri: priore quidem, quod partem internam habeat crudam atque illaboratam; posteriore vero, quod externam siccam habeat, præassatam ac testaceam. Porro ignis moderato remissior panem minus belle elaborat, sed ipsum crudiores relinquit, & maxime partem omnem ejus internam. Qui autem in igne moderato largiore spatio per totos seipsos æquabiliter assati fuerint, ii tum bellissime in ventriculo concoquentur, tum ad cæteras actiones quæ coctionem consequuntur, erunt accommo-

dariffimi. Pessimiautem panes ii sunt habendi, quibus nihil memoratorum ante adest. Plura Galenus l. i. de alim. facult. c. 9. & infra c. 24. hujus opusculi.

Secundum, Lac, quod de eo lactis genere cum primis intelligendum videtur, quod *ὀξύγαλα* Greci, Arabes Adoc, vel Adhoc, vel Adech, Barbari vero Balbucam nominant, id est, lac acidum ebutyratum. Hoc enim cum pane calido sive recenti sumptitatum, corpora maxime impinguat. Verum cum frigidum sit ac crassi succi, non simpliciter omnibus, sed iis solis, qui id probe concoquant exhibendum est. A ventriculo enim qui quavis de causa frigidior est, minus belle conficitur: à temperato vero quamvis ægre, conficitur tamen aliquantum. Contra ventriculi justo calidiores, sive ab initio tales fuerint, sive à quapiam causa postea in eam temperiem sint adducti, præterquam quod nihil ab hujuscemodi eduliis læduntur, commodo etiam aliquo fruuntur. Sed de hoc copiosius Galenus libr. 3. de aliment. facult. c. 19. Intelligi etiam de lacte caprino potest, de quo c. 7. abunde diximus.

Tertium, caseus infans sive recens, de quo Dioscorides libro secundo capite sexagesimo primo ita scriptum reliquit: Caseus recens sine sale sumptus alit, stomacho utilis est, & facile in membra dividitur, corpus auget, alvum modice emollit: alius tamen alio præstantior, pro natura lactis è quo conficitur. Eadem fere tradit & Avicenna 2. Cano. c. 126. Etsi vero caseus jam dictus abundanter alit, & corpus impinguat, nihilominus tamen & ipsius esum consequuntur nocumenta illa, quæ c. 7. recensui-

Caseus
recens.

810 DE CONSERVANDA
mus. Quare ad secundæ valetudinis usus inuti-
lis habetur.

Quartum, testiculi, quod primo quidem de
Gallorum saginatorum testiculis intelligendum
est. De illis enim Galenus libro tertio de ali-
ment. facult. capit. 5. in eum scribit modum:
Gallorum Gallinaceorum altilium testes & sua-
vissimi sunt, & laudabile corpori præbent ali-
mentum. Et iterum ubi supra capite 6. Soli Gal-
lorum Gallinaceorum testes undiquaque sunt
præstantissimi, & potissimum eorum qui saginati
fuerint. Et multo clarius adhuc capit. 20. ejus-
dem libri: Gallorum, inquit, Gallinaceorum
testes sunt præstantissimi, præcipue altilium, &
multo magis si cibus, quo sunt nutriti, seroso
lacte fuit imbutus: nam & boni sunt succi, &
valide nutriunt, & ad coquendum sunt facilli-
mi. Quin etiam Avicennæ testimonio 2. Cano.
capit. 719. eadem confirmantur, exigua præte-
rea mole, eodem Avicenna 4. 1. capit. 1. teste,
plurimum nutriunt. Deinde vero intelligen-
dum etiam de testibus suum juvenum mediocri-
ter pinguium, qui nondum coierunt. Nam quan-
to suum caro aliis est præstantior, tanto horum
quoque testes aliorum animalium testibus sunt
meliores, quemadmodum diserte admodum Ga-
lenus libro tertio de aliment. facult. demonstra-
vit. Illud quoque hoc loco ignorandum non est,
nempe adultiorum animalium testiculos, in qui-
bus semen jam fermentatum est, ad coquendum
esse difficiles, ac virosi malique succi: junio-
rum vero quæ nondum coierunt, & in quibus
semen nondum fermentatum est, præstantiores
esse, & laudabile corpori tribuere alimentum, si
belle conficiantur, alios tamen magis, alios

minus, pro ea proportionē, quam in carne inesse diximus.

Quintum, porcina caro; de cujus præstantia & effectu satis superque dicemus.

Caro
porci-
na.
Cere-
brum

Sexum, Cerebrum: de quo copiose admodum Galenus libro tertio de alim. facult. capit. 7. in eum scribit modum; Cerebrum omne cibus est pituitosior, crassique succi, & tarde permeans, ac ad coquendum difficilis. Non minimum etiam cerebrum omne stomacho nocet. Quidam autem ipsius mollitie decepti ipsum egrotis exhibent, cum præter alia nauseam etiam concitet. Quinimò cum cuiquam à cibo vomitum movere vis, hujus partem pinguiter conditam postremis epulis edendam exhibe. Illis vero cave exhibeas, qui cibum non appetunt, quos veteres *ἀπαισῖνες* appellabant. Merito igitur nemo cerebrum ab aliis epulis mandit, cum omnes ipsa experientia edocti, sciant ipsum nauseam excitare. Jure etiam plerique cum origano mandunt, uti nonnulli cum sale variis modis apparatus: quippe cum crassi sit succi & excrementitium, omnino sit accommodatius, quando cum incidentibus & calefacientibus fuerit paratum. Sitamen recte conficiatur, alimentum corpori præstabit non contemnendum. Hæcille. Sunt etiam qui cerebrum, prius quam mandatur, super craticulam probe inassandum esse moneant, quod scilicet ejus immoderatio per ignis caliditatem magna ex parte corrigatur ac temperetur. Rhazes libro tertio, ad Almanfor. capite undecimo hoc etiam adjungit, nempe cerebrum calidæ quidem temperaturæ hominibus in cibo esse utile, frigidioribus vero, quique vitam frigidis passionibus obnoxiam degant, adversissi-

mam. Neque id quidem temere. Quippe similibus (ut testis est Galenus, cum alibi sapius, tum præcipue libro primo de sanitate tuenda capite decimo) quilibet excessus augefcit, contrariis emendatur ac minuitur. Ut autem summam de cerebro perstringam, ad victus salubris rationem parum accommodum est: quare ex intervallo potius ac parce, quam assidue atque affluenter eo vescantur, qui sanitatis tuendæ curam susceperint. Quorundam tamen animalium cerebrum ceu medicamentum valet. Sic cerebrum capreoli adversus venena & virulentarum bestiarum morsus remedio est. Terrestris leporis inassatum cerebrum manditur juvandis tremoribus, qui valetudine contracti sunt, affricit aut cibo facilem infantibus dentitionem præstat. Quidam etiam adversus metum utiliter edi prodiderunt. Cerebrum pulli & caponis in vino bibendum datur contra serpentum morsus, sanguinem à cerebri membrana profluentem sistit: & in cibo cerebri substantiam auget, unde & his, qui tardiori leviorique ingenio ac mente sunt, prodesse dicitur. Quod ad electionem attinet, animalia volucra exiguum quidem habent cerebrum, sed ipsum tamen tanto pedestrium cerebro est præstantius, quanto, & siccius: volucrum autem ipsorum, montana cerebrum habent quam palustria præstantius, pro aliarum omnium partium proportionem. Porro ex pedestribus animalibus, Avicenna agninum præfert, post hoc vero vitulinum præcipue commendat 2. Can. c. 128.

Diosc.
lib. 2. c.
40:

Septimum, Medulla: de qua Galenus libro 3. de aliment. facult. capit. 8. hæc prodidit: Medulla, inquit, quæ in ossibus invenitur, cere-

bro est dulcior, jucundior ac pinguior, adeo ut si ea inter se comparando gustes, putaturus sis cerebrum austerum etiam aliquid in se habere. Porro medulla nauseam provocat, si liberalius sumatur, quemadmodum & cerebrum: nutrit tamen & ipsa si probe conficiatur Avicenna cum seminibus & pipere condit. Can. capit. 492. Quod delicati quidam lurcones & artis obsonatricis periti faciunt cydoniis & passulis. Laudatissima est cervina, mox virulina. Post hanc taurina, deinde caprina & ovilla. Dioscorides libro secundo capite sexagesimo sexto.

Octavum, Dulcia vina: de quibus infra.

Nonum, Cibus gustui jucundior: talis enim non exiguum corpori tribuit alimentum, quemadmodum Hippocrates etiam libro secundo Aphorism. 38. monet ubi sic scriptum reliquit: Paulo deterior & potus & cibus, verum jucundior, melioribus quidem, sed jucundioribus præferendus est. Quam sententiam ipse exponens Galenus: Quæcumque, inquit, cum voluptate assumuntur, ista ventriculus arctius amplexatur, & facilius concoquit. Refugere autem consuevit ea, quæ injucunda, & insuavia sunt, utpote quæ vel nauseas, vel inflationes, vel fluctuationes pariant: quod quidem in plutimis etiam iis qui boni sunt succi, cibus accidit. Quando vero paulo fuerit deterior, tunc in iis qui libenter hunc assumunt, non modo, non etiam deterior, sed quandoque melior redditur.

Decimum, Ova sorbilia: quæ sane alio capite parva mole plurimum alere ostendemus.

Undecimum, Maturæ ficus, de quibus Si-

meon Sethi hæc tradit : Ficus admodum nutriunt, carnem tamen non compactam, neque firmam generant, ceu panis & suilla, sed subla-xam ac subinanem, ut fabæ; ventrem flatibus implent, nisi probe, concoquantur, minus vero cæteris sunt mali succi, & ventrem proritant, & facile exeunt: Effatu vero dignam abstergen-di facultatem obtinent, quo fit ut post ipsarum esum nephritici multas arenas excernant. Ma-turæ ficus nihil propemodum omnino lædunt, proximeque ad caricas accedunt, multaue cum illis utilia habent. Si quis tamen largius esita-verit, in una re ab eis offendetur: quandoqui-dem sanguinem non admodum probum gignunt, quo fit ut ex ipsarum usu pediculorum multitudo proveniat. Oportet autem post usum ficuum alimentum quod incidat & extenuet ingerere. Ad hæc fici pulmonem & thoracem juvant. Aiunt insuper contra venenosa facultatem ha-bere, si quis singulis diebus jejunos eis utatur. Caricæ pectus juvant, & ad tusses faciunt, uri-nam cient, satisque nutriunt, corporis etiam bonam habitudinem efficiunt. Ante cibum sum-ptæ ventrem irritant, sed nisi celerius ventrem pertranseant, non bonum sanguinem gignunt. Quapropter si ad satietatem usque edantur, sca-biem & pruritum excitant. Cibus autem bonus est, & adversus venena, remedia, si cum nuci-bus aut amygdalis comedantur. Renes expur-gant, & jecoris lienisque obstructions aufe-runt, verum calefaciunt, & sitim inferunt, & flavam in calidioribus temperamentis bilem pro-creant. Addit Galenus, jecori lienique inflam-matione obsessis esse noxias, quemadmodum & ficus, non peculiari quadam & eximia facultate,

sed communi ratione dulcium omnium ciborum ac potuum, obstructis autem illis, aut *οκίρρε* adfectis ipsis ex sese nil commodare, nec officere, sed medicamentis incidentibus ac extenuantibus & abstergentibus mistas non mediocriter juvare. Proinde nonnulli Medicorum in dictis lienis ac hepatis affectibus exhibent ipsas longe ante cibum cum thymo, aut pipere, aut zingibere, aut pulegio, satireia, aut calamintha, aut origano, aut hyssopo. Ad eundem autem modum si caricæ cum alio quopiam eorum, quæ facultatem habeant acrem, aut omnino incidendi ac extenuandi, assumantur, juvabunt non solum sic affectos, sed etiam sanos. Siquidem jecoris meatus per quos fertur alimentum, apertos esse non ægrotis modo, sed sanis etiam est tutissimum. Ad eum igitur modum vulgo ficubus cum attenuantibus sale, & aceto & garo præparatis vescuntur, quod ipsas utiles esse experientia didicerint. Plura Dioscorides libro primo capite centesimo quadragesimo secundo, Galenus libro secundo de aliment. facult. capit. 8. Paulus libr. 1. capit. 81, & Ætius libr. 1.

Duodecimum, Uvæ recentes, id est, dulces & maturæ. Nam ficus & uvæ, quemadmodum inter fructus autumnales principatum obtinent, ita fugacibus omnibus magis nutriunt, minimumque pravi succi habent, præsertim cum exactam maturitatem fuerint adeptæ. Porro quod ipsæ nutriant, maximo argumento sunt ii, qui vinearum fructum custodiunt, qui cum duos menses solis uvis ac ficubus, quarum custodiæ præsumt, vescantur, (nisi forte panis quippiam cum illis addant) corpulenti tamen Vva.

admodum fiunt. At caro quæ ex ipsis gignitur, haudquaquam est firma ac densa, quemadmodum ea, quæ ex carnibus fit, sed laxa est ac præhumida: ob id celeriter etiam cum vesci ipsis defierint, constringitur ac concidit. Verum uvæ minus alunt quam ficus, maximumque id ipsis inest commodum, quod velociter subeant. Quocirca si quando hæserint, graviter lædunt: neque enim retentæ belle concoquuntur, & dum in jecur ac venas distribuuntur, succum crudum generant, qui non facile in probum sanguinem mutetur. Vinaceorum sive nucleorum substantia sicca est, & quodammodo adstringens, omniaque intestina pervadit, nihil quod sensu deprehendi queat à sese mutata. Uvæ vero tantisper à collectione, dum membrana extrinsecus ambiens detumuerit, pensiles aëri expositæ neque sistunt ventrem, neque proritant, minusque flatibus implent: cæteris autem facilius concoquuntur, & melius nutriunt. Non parva autem est inter uvas differentia, quod aliæ sint dulces, aliæ acidæ, aliæ austæræ, aliæ denique nullam vehementem habeant qualitatem: vocant autem ipsas vinosas. Cæterum quæ dulces sunt, succum habent calidiorem, & ob id sunt sitibundæ: austæræ vero & acidæ frigidiorum: vinosæ autem locum inter calidum ac frigidum medium obtinent. Alvum subducunt dulces, & maxime si sint humidæ. Omnium quidem certe usus (si quis moderate sumat) est tutissimus, cum naturaliter fuerint carnosæ ac maturæ, sive in vite summam maturitatem obtinuerint sive quod maturitati deerat, ex consequenti suspensione sint adeptæ. Uvæ quæ albæ sunt, vehementius alvum turbant & subducunt, magisque stomachum

chum inflant, quam nigræ ; omnes vero ciborum appetentiam excitant, & Venerem. Convenit cum eduntur membranam & nucleos expuere, quod difficulter conficiantur, quemadmodum luculenter & perspicue docuit Galenus libro secundo de aliment. facult. capite nono, & libro primo de locis affectis capite quarto, & post eum Simeon Sethi in Syntagmate de ciborum facult. Cæterum recentes è quibus vinacei exempti sunt ; celerrime pertranseunt cibisque aliis præeunt, si in ventriculum purum inciderint, & sumptæ primis epulis fuerint. Quod si sumptæ post alios cibos fuerint, aut etiam pravum succum in ventriculo offenderint, celerrime una cum aliis cibis corumpuntur. Idem de aliis quoque fructibus alvum subducentibus intelligendum. Si cui viridibus ac recentibus uvis vesci placuerit, ad horam fere in aqua fervida ut maceret, ac frigida deinde abluat oportet, prius quam mandere ipsas aggrediatur: quæ enim ita præparantur innoxia fiunt. Uvas quæ subtilem ac tenue[m] habeant corticem, citius deorsum concedere, minusque ventrem flatibus implere: his vero contrarias contraria operari, Rhazes libro tertio ad Almanfor. capite secundo autor est. Uvæ acerbæ atque immaturæ, frigida & humida sunt, ventrem constipant, stomachum corroborant, & caliditatem à flava bile ortam sedant, sed parum nutriunt. Succus inde expressus, qui Græcis vocatur ὀμάριον, vulgo Italorum & officinis Aggresta, bibitur ad recentem sanguinis recreationem, etiam si rupta parte aliqua contingat; sed paucò & aquatior est utendum. Plurimis vero ante diebus inve-

teratur, cumque stillatio rosarum liquore decoctus atque exhibitus, nauseantibus & his qui cibaria in ventriculo non retinent, succurrit. In cibo adstringit, bilioso alvi profluvio & dysenteriae proficit. Sunt præter has etiam uvæ ficæ, quæ quod in siccando Solem patiantur, & ignem, passæ sive passulæ vocantur: hæ sunt aliis uvis calidiores, stomacho gratiores, valentius alunt: sed minus subducunt alvum, eandemque ferme cum aliis uvis habent rationem, quam caricæ cum ficibus. Multæ enim fiunt dulces: acerbæ autem omnino paucæ, plurimæ vero ex dulci & austera qualitate sunt mixtæ: quamquam dulces nonnihil quoque austerae qualitatis habeant, & austerae dulcedinis. Cæterum ut dulces temperamento sunt calidiore, ita austerae frigidior. Ad hoc austerae stomachum roborant, & ventrem constipant, & his multo magis acerbæ: mediam autem quodammodo inter ipsas constitutionem dulces obtinent, ut quæ nec stomachum dissolvant, nec alvum subducant. Dulcibus tamen ut vis quædam semper inest contemperandi, ita & mediocriter detergendi: quibus duabus exiguas mordicationes quæ os ventriculi infestant, obtundunt. Bellè nutriunt exacinatae, pectus & pulmonem juvant, stomachum, jecur, & lienem corroborant. Cum nucleis manducatae conducunt intestinis. Est tamen præstabilius nucleos exspuere, propter duritiem & ferream ipsorum essentiam. Uvæ passæ pingues septem drachmarum pondere per sex dies sumptæ ab jejuno purgant phlegma, & sanguinem abundare faciunt. Tota substantia familiares sunt hepati, & usu crebro consuetae: nutriunt enim ipsum & impinguant,

sanguini bonum colorem præstant, & humores percoquunt : ob id felicissime exemptis vinaceis miscentur medicamentis hepaticis. Sed si paulo largius sumantur, incendunt & exurunt sanguinem. Præstantiores autem sunt, quæ tum pingues sunt, tum corticem habent tenuem, dulcioresque. Pastulæ minus quidem quam caricæ ventrem movent absterguntque, stomacho tamen magis accommodantur. Plura Galenus libr. 2. de aliment. facult. capit. 9. & 10. Paulus libr. 1. c. 81. Ætius libr. 1. Simeon Sethi in Syntagmate Rhazes libr. 3. ad Almanf. c. 20. Avicenna 2. Canon. c. 737. Averroës 5. Collectan. c. 37. Rabbi Moses Tract. 3. ad Sultanum Babylonie & Jacobus Sylvius lib. 1. de medic. simpl. nat. Ex quibus sane omnibus satis liquet, quæ de recentibus hoc loco dicuntur uvis, ea etiam de passulis esse intelligenda.

Ceterum de *caseo* plura habentur apud Athenæum libr. 14. capit. 22. Plinium libr. 11. capit. 41. & 42. Isaacum lect. 47. dietarum univers. Stuckium antiquit. convivial. libr. 1. & 2. Gesnerum de lacte & operibus lactariis; Ludovicum Guyonum libr. 4. divers. lect. capit. 21. tom. 1. Joan. Langium ep. medicin. lib. 2. ep. 29. Mercurialem variarum lect. libr. 2. capit. 26. Sed & Thomas Sagittarius exercitationem emisit & quæstionem quomodo fiat ut multi abhorreant ab esu casei, quod etiam examinavit Thomas Erastus apud Smetium Miscellaneorum lib. 2. c. 34. habet quoque observationem admirandam de caseo Balduinus Ronssæus lib. epist. observar. sexta. Concludo cum disticho dotes casei comprehendente.

Non Argus, Largus, non Magdalena, Matustem,
Non Abacuc, Lazarus, caseus iste bonus.

Quibus verbis significatur eum caseum qui non est ocellatus & foraminatus, qui sale nimio aspersus non est, qui nec capillis intrinsecus sordet, nec liquorem stillat, qui vetustus non est, qui non durior, qui denique foetidus non existit, optimum esse statuendum.

De Butyro & Sero.

C A P. LXXVII.

L Enit & humectat, solvit sine febre Butyrum:
Incidit, lavat, ac penetrat, mundat quoque Serum.

Butyri
pro-
prietates
tres.

Duo hic examinantur. Primum est de Butyro
cujus tres proprietates referuntur.

Primo, cum doloris sedatione lenit & maturat: Siquidem temperate calidum est, & natura pingue atque oleosum, facultatisque concoquentis, paulum habens etiam digerendi potentiae, in mediis nimirum corporibus secundum duritiem & mollietatem. Bubonae igitur & parotidas juvat, gingivas extenuat, & praesertim in infantibus dentientibus, item humores in pectore ac pulmone fixos linctu concoquit.

Secundo, humectat, ex meliore namque lactis essentia constat. Quemadmodum ergo lacti, unde sejunctum est, humectandi vis inest, ita & butyro inesse oportet.

Tertio vero, solvit, largius enim sumptum, cum ob suæ substantiæ lubricitatem, tum ob communem omnium ciborum humidorum rationem, qui scilicet citra adstrictionem sunt humidi, facile per ventrem subit. Sed febricitantibus & calidioribus naturis non æque ut aliis convenit: ipsis enim in flavam bilem convertitur.

Illud porro nosse hoc loco utile est, quod butyrum ob superabundantem & humiditatem & pinguitudinem in alimentis, usu præsertim immoderatiore, expetendum non est. Ventriculum enim resupinat ac subvertit, & ad vomitum incitat. Neque vero ultimo post alios cibos loco ingerere convenit, quippe cum humidum sit ac lubricum, facileque subduci queat, in superficie natans corrumpitur, atque ob hoc ipsum ante alios cibos sumendum est. Ita enim citius subducitur, & aliis cibis viam munit. Quocunque oleo magis tum nutrit, tum cibos condit: quò fit ut obsoniis additum olei atque adipis vicem merito penset. Unice tamen hoc semper cavendum, ne usus ejus sit immoderatus, neve in ventriculo accendatur. Pingua enim inflammata, quemadmodum in majori praxi tract. 6. capit. 15. rubr. 4. Joannes Michaël Savanarola scriptum reliquit, in melancholiam adustam transeunt, ex qua lepra deinceps generatur. Quo fit, inquit ille, ut ob nimium Butyri usum multi leprosi in Germania reperiantur. Recens etiam butyrum contra bestias quæ virus ejaculantur, venenaque & foris illitum, & peros assumptum efficax est: ab aspidē enim percussis utilissime imponitur, & in pestilenti aëris constitutione quotidie cum puri panis tribus aut quatuor bolis mane ab jejunis devora-

tum, mirifice ad sanos ab infectione præservandos confert. Plura de butyro Dioscorides libr. 2. capit. 62. Galenus libr. 10. capite 10. de simpl. medic. facult. Paulus Ægineta libr. 7. Simeon Sethi in Syntagm. & Avenzoar, Tract. 1. c. 4. lib. 3. Theysir.

Serum.

Altera parte agitur de facultatibus Seri, quod lactis aquosa est substantia. Hoc (ut libr. 2. distinct. 1. capite 9. de medic. simpl. purgan. Mesues inquit) excalefacit atque siccatur ordine primo completo, & usque ad secundum. Quinetiam attenuat, abluat, abstergit, & nitrosa qua refertum est facultate, alvum absque aliqua mordacitate leviter subducit. Bilem tum flavam tum atram ab exustis humoribus genitam dejicit: quo fit ut mirifice conferat maniacis & melancholicis. Præstat item ad viscerum infarctus, & morbis inde provenientius opitulatur, nimirum aqua intercute laborantibus, felle suffusis & lienosis. Datur utiliter febrientibus ex bile, & viscerum ac vasorum obstructionibus. Competit etiamnum vitiis in cute à bile & perustis humoribus emergentibus. Quare lichenibus, vitiliginibus, alphis, psoris, leprisque admodum convenit. Hæc ille. Comitibus quoque atque iis qui ob potentis vini largiorem potum malè habent, auxilium præstat. Plura Dioscorides libr. secundo cap. 60. Galenus libro decimo de simpl. med. facult. capite octavo Rhazes libro tertio ad Almanf. capite 15. & Avicenna 2. can. capit. 44.

Animadversio.

A Erea, pinguis, & temperata lactis portio, est *βούτυρον*, sic dictum quasi *bovis caseus*, licet res sint non tantum forma & materia, sed etiam temperamento diversissimæ, *caseus* & *butyrum*. *Butyri* antiquitatem investigare qui voluerit, pene eam repetat necesse est ab ipsis mundi incunabilis, quo tempore fuisse pastores sacre pagine nos docent. Ejus certe fit mentio dccimo octavo capite Genes. Deuteronomii 32. Isaia 7. Proverbiorum 30. quo loco modus quoque conficiendi lactis perstringitur. Sunt qui arbitrantur Dioscoridem primum ex Medicis ac prophanis auctoribus lactis mentionem fecisse. Quod certe satis mirari non possum, cum longè ante Dioscoridem qui Antonii & Cleopatræ tempore florebat, noster Hippocrates *butyri* meminerit; nimirum libro de natura muliebri, lib. de sterilitate, lib. 1. & 2. de morbis mulier, lib. 2. de morbis lib. etiam 4. ubi quid sit & quomodo fiat à Scythis *butyrum* recenset, quod etiam observatum habemus ab Herodoto lib. 4. qui Hippocratis fuit *σύγχρονος*. Libro certe primo de morbis mulierum duodecies repetitur ejuscemodi vocabulum; bisque etiam non *βούτυρον*, sed *πικρίον* vocatur, quod Galenus explicat in lexico verborum Hippocratis *βούτυρον*, & ante Galenum Erosianus etiam in lexico, his verbis: *Πικρίον*, id est, *βούτυρον*, *ὡς καὶ Αἰσχροφάνης ἐν τῷ ἐπιτακτικῷ φησὶν; ὅτι θόας ὁ Ἰτακίσιος ἰσορεῖ ὅτι φεῖται πικρίον τὸ καλεῖται βούτυρον*, id est, siquidem Aristophanes in commentariis refert, Thoantem Itacesium narrare *βούτυρον* vocari

μαίετον à Phrygiis, quæ omnia sufficiunt ad ostendendum ante Dioscoridem *butyri* usum fuisse. Non diffitebor tamen veteres eo potius ut medicamento quam ut alimento usos; ut propterea Athenæus, qui omnia pene ciborum genera suis libris persecutus est, *butyrum* omiserit, quasi cibus non assuetum, quamquam apud Hebræos & Scythas in usu esset. Galenus certè lib. 3. de alimentis cap. 15. minime vim illi nutriendi, sed alterandi solum tribuit; verba ejus proferam, quo ambigendi omnis occasio præcludatur. *Ad hac*, inquit, *tertium etiam pinguem succum lac boum*, ut dictum est, plurimum; ideoque *butyrum* (quod vocant) ex eo conficiunt, quod gustu solo visusque quantum in se pinguitudinis habeat, facile cognoscas. Quod si partem aliquam corporis eo inunxeris ac fricueris, cernes cutim pinguem non aliter ac si oleo fricueris. Præterea si mortui animalis corium aridum eo inunxeris, eundem cernes effectum. Quin imo homines in plerisque frigidis regionibus, in quibus oleo carent, in balneo butyro utuntur. Cernitur præterea si ignitis carbonibus ipsum infundas, non aliter ac pinguedo flammam excitare, denique utimur ipso in illis in quibus utimur adipe, cataplasmatibus, aliisque medicamentis ipsum permiscentes. Hæc ille qui lib. 10. simplicium aliena ab istis non protulit; nec à Galeno dissentanea docuerunt, Paulus Æg. Oribasius, Aëtius, nullam quoque illi facultatem nutriendi concedentes. Attamen Dioscorides lib. 2. notat in obsoniis pro oleo addi, & pro adipe in dulciariis admonuit: *μύρωται δὲ*, inquit, *καὶ ἐν πρῶτον μύρωσιν ἀντὶ ἐλαίου τὸ καρόν, καὶ ἐν τοῖς πύμασιν ἀντὶ σαύτου*. Plinius lib. 28. cap. 9. barbararum gentium laudatissimum cibum asseruit, quique divites à plebe discerne,

ret. Quæ postrema verba sic intelligenda docet Mercurialis variar lection. lib. 10. cap. 16. ut *butyrum* cibis potius fuerit vulgarium hominum quam Nobilium. In quo certe hallucinatus est. His enim verbis significat Plinius, ut Dalechampius observat, divites plurimum *butyri* quotannis è suis armentis reposuisse, quod venderent: plebeios vero parum, & quod in usum quotidianum tantum satis effret: Itaque locupletibus in censu & reditu erat,

Porro quod ad facultates ejus attinet, modice & temperate calidum est & nutrit *butyrum* Symeone Sethi assertore: pectus & pulmonem juvat, spiritumque facile educit, & ad frigidas aridasque tusses confert: abunde sumptum ventrem lubricat, facultatemque digerendi & discutiendi habet, concoquendi etiam ac leviter educendi. Plinius dixit ipsum *adstringere mollire, replere, & purgare*. Quæro quomodo adstringit si molliat? An cum Mercero pro *adstringere*, legemus *digere*? An cum Dalechampiono dicemus ipsum *adstringere* propter additum salem? Nequaquam: nec enim salitum fuisse olim *butyrum* ad custodiam ostendet umquam Dalechampius, emendatio Merceri paulo crassior: quid ergo? repone *abstergere* pro *adstringere*. Loquitur Plinius de inveterato *butyro* proinde calidiori (*quanto enim vetustius est tanto calidius*, inquit Symeon) imo etiam acriori. Notum vero est, acribus vim detergendi insitam esse. Experimur quotidie inveteratum *butyrum* & caseum, acrimoniam quamdam non modicam sibi comparare, à qua si quis ipsum abstergere dicat, puto à ratione alienum nihil pronuntiare. De *butyro* præter

Butyri vires.

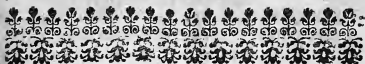
Plinius corre-
ctus.

nominatos egit Pincierus lib. 2. parergorum
cap. 20.

Serum
lactis,

Ad serum lactis quod attinet quia medicamento
potius quam alimenti rationem obtinet, quodque
de eo Costæus, Baricellus, Claudinus, Gesne-
rus fusissimè egerint opere proprio de lacte &
sero, idcirco longiorem disputationem non po-
stulat. Insuper animadverto mihi post hanc pro-
lixam & diffusam de cibis dissertationem at-
que disquisitionem, paululum esse quiescendum;
ut reparatis animis & recreatis spiritibus ere-
ctior & alacrior assurgam ad reliquum opus
Deo bene favente peragendum.

FINIS.

INDEX RERUM MEMORABILIVM.

- A
A Bdomen propu-
dendis 757. pro
fumine, *ibid.*
Abdomen piscium, 763
Abrotoni nomen & fa-
cultas, 412. 413
Absinthii nomen 401.
species *ibid.* de romano
error 402. temperies
ibid. vis, 410
An abstinendum omni
potu, 188
Accidens non nutrit, 242
Acetaria, 348
Acrepala, 389
Acria an purgant 145. eo-
rum differentia 146. co-
ctione mitescunt, 148
Adversus pulices reme-
dia, 453
Ædium ædificatio, 74
Ædes æstivæ & hybernæ,
ibid.
Egyptii sacerdotes pane
salito abstinuerunt, 301
Aër an nutriat, 243
Aër an sit mixtum cor-
pus, 246
Aër crassus, 25
Aër crassus differt à tur-
bido, *ibid.*
Aër tenuis, *ibid.*
Aër putris, *ibid.*
Aër sincerus deligendus
ibid.
Aër calidior, 26
Frigidior, *ibid.*
Humidior, *ibid.*
Siccior, *ibid.*
Aëris emendatio, 27
Aëris optimi notæ &
usus, 20
Aëris corrupti noxæ, 20
Aëris necessitas, 21. 23
Laus, 23
Ubi Aër purior sit, 21
Aër mutabilis & unde, 28
Aëris triplex usus, 24
Aër ut attrahatur, 24
Aëris substantia qualis
esse debet, 25
Ætas duas habet partes
33. temperies, *ibid.*

INDEX RERUM

Æstate qui cibus,	167	ries <i>ibid.</i> usus 558. lac
Agnina caro,	663	& semē auget 559. 560.
Agni electio,	768	est narcoticum, <i>ibid.</i>
Alaudæ electio,	765	Angli quo tempore infla-
Alæ avium,	727	niant, 344
Albica piscis,	693	Anguillarum noxæ 715.
Albula piscis,	707	coctio 716. laus, 718
Albus panis Lumbricos		Animalia dari sponte nas-
gignit,	296	centia, 256
Alexandria ut condita,	72	Animi tranquillitas, 17
Alimentum triplex, 9.	268	Anima à vento & aëre
Alimentum hominis pro-		dicta 23. ejus definitio.
prium,	242	<i>ibid.</i>
Alimentum quibus doti-		Anisi facultates 553. 554.
bus præditum esse debet,	263	nomen 555. genera <i>ibid.</i>
		temperies <i>ibid.</i> usus in
Alimentum medicamen-		cibis, <i>ibid.</i>
tosum 137. calidum <i>ibid.</i>		Anseres, 657. 766
frigidum <i>ibid.</i> humidum		Anserinū unguentū, 659
<i>ibid.</i> siccum <i>ibid.</i> ama-		Anserum condimentum,
rum 138. dulce 139. sal-		151. 152
sum 140. acre <i>ibid.</i> aci-		Antecœna, 215
dum <i>ibid.</i> acerbum <i>ibid.</i>		Antecœna pro prandio,
An alimentum sit anima-		<i>ibid.</i>
tum,	266	Appetitus errat, 261. 262
Alimentorum materia,	268	Cur appetamus absurda,
		261
Alimū medicamentum,	365	Apoplexia ex ira, 4
Allium est salsamentum,	152	Aqua quam necessaria in
		panis preparatione, 274.
Amarellus avis,	627.	282
	654	Aquæ marinæ vires, 399
Anates,	655	Aquaticus panis, 304
Anethi laus 556. tempe-		Aquilonia cōstitutio plā-
		tis commoda, 61

MEMORABILIUM.

Arbor vitæ,	471	Auctor Geoponicon,	434
Arcana medica sunt re-		Auctor de virtutibus cor-	
velanda sub pœna pec-		dis,	443
cati,	457	Avellanæ vis,	210
Arietis electio,	767	Avium definitio 640. ca-	
Arma minimè penetrabi-		ro qualis,	641
lia,	470	Avium aquaticarum bo-	
Aromatum laus & noxæ,		nititas,	655
	602	Avium quæ meliores, vel	
Aromatum usus in condi-		deteriores,	640
mentis,	603	Aures quadrupedum,	740
Ars reddendi immortalit-		Antidium quid sit,	518
atē apud Chinēses,	470	Autumnus,	32
Artesius quamdiu vixe-		Autūnales fructus pravi.	
rit,	14	Autūno qui cibis,	167. 168
Afellus piscis,	693	Azymo qui abstinerunt	
Asia an præferenda Euro-		300. venerem excitat, <i>ib.</i>	
pæ,	68. 69	Azymo utētes corda par-	
Assatio quid 143. Assorum		va habent,	301
facultas,	144	Azymus panis est speusti-	
A'arāsis.	501	tius,	308
Astronomia Medico ne-		B	
cessaria,	29	B Arbæ mullorum in	
Astrologia necessaria Me-		delitiis,	761
dico,	86. 87	Bedolach,	612
Ater panis tenebras in-		Bellariorum nomina	211.
ducit,	303	inventio <i>ibid.</i> finis <i>ibid.</i>	
Athanasia herba est Ta-		materia <i>ibid.</i> usus,	212
nacetum 468. usus. 491		Belenion est Persea ar-	
Antiperistasis quid sit 172.		bor,	486
tres de ea quæstiones,		Beta & blitum ut diffe-	
<i>ibid.</i>		runt,	413. 418
Attrahit sēper calidū, 147		Betæ nomen 413. differen-	
Auctor Scholæ Salerni-		tia <i>ib.</i> an detur sylve-	
tanæ,	7	stris beta 414. tempe-	

INDEX RERUM

ramentum, 415. 416. 417
 Biberunt numquam ali-
 qui, 188
 An bibendum prius quam
 edendum, 214
 Borriginis appellatio, 361
 Bovis electio, 768
 Brassica 380. facultas *ib.*
 crapulā sedat 381. tēpe-
 ramentum 384. commē-
 datio apud priscos, 387
 Brodia, 781
 Bubula caro, 668
 Buffones terram edunt,
 248 253
 Buglossi appellatio 350.
 est borrago nostra *ibid.*
 species 351. temperies *ib.*
 vires. *ib.* an exhilaret, 357
 Bulbosæ plantæ 495. bul-
 bi *ib.* felliti. 493

C

Cæparum natura 493.
 nomen 496. pro-
 prietates. *ibid.* lacrymas
 movent *ib.* oculis nocent
 498. genera, 499
 Cæparum temperies 500.
 usus in cibis *ibid.* iis qui
 abstinerint *ib.* noxæ, 503
 Calculus frangi nequit
 ullis medicamentis, 599.
 600
 Callus vel callum, 758
 Calor quot modis augeri

potest, 174
 Calor cur diversimodē
 agat, 142
 Calidum semper attra-
 hit, 146
 Cancer, 390
 Caneri, 699
 Capilli capitis decor, 495
 Caponis præstantia 617.
 642. 766
 Capitatus piscis, 714
 Capitis tegmen quale ef-
 fe debet, 85
 Caput piscium, 759
 Caput quadrupedum, 738
 Caput avium qualis suc-
 ci, 728
 Carbones devorati cur
 non ledant, 262
 Cardiaci qui 361. 362
 Cardines mundi, 63
 Carminativa medicamē-
 ta unde dicta, 443
 Carolus Bouvart Medicus
 celeberrimus, 341
 Caro falsa ut nutriat 116.
 cervina *ib.* leporina, 117.
 bovina *ib.* vitulina 118.
 vaccina, 119
 Caprina *ibidem.* arietina,
 120. porcina 121. 122.
 aprina 123. 124. hœdi-
 na, 125
 Carnes quæ eligendæ,
 127. 128

MEMORABILIVM.

Carnis laudes & usus antiquus 629. ejus osores 631. appellatio 633. differētiæ à genere animalium 634. à moribus & etate <i>ib.</i> à sexu & habitu 635. à partium situ, pabulo, & regione 636. à salitura 637. ut renerefcant 638. divisio, 639	Cerebrum quadrupedū 741. porcelli, & vituli, <i>ib.</i> Cerebrum avium qualis succi, 728 Cerebella ut nutriūt, 102 Cerussa exterius lenit, intus ulcerat, 514 Chærefolii facultates, 390. 391. appellatio usus, 393 Chamæleon aëre vivit, 243. vivit muscis, 246 Chelidonium restituit visum hirundinibus 421. ejus nomen 422. 423. facultates 422. variæ appellationes 423. 424. species <i>ib.</i> an & quibus hirundinum pullis visum restituat, 425 Chœnix quid, 292 Super Chœnicem non sedere quid, <i>ibid.</i> Cibus <i>εύχυμος</i> qualis, 98 Cibi forma 97. materia, 98 Cibus cacoχymus 99. polytrophos <i>ib.</i> oligotrophos, <i>ευνεπτος</i> , 98. 99 Cib° veris 159. estatis 166. autūni 167. hyemis, 168 Cibi qualitas 88. substantia <i>ib.</i> tempus exhibendi 89. quantitas 90. consideratio, <i>ibid.</i>
An Carnis repletio levior carne, 295 Cartilago, 735 Caseus recens, 101 Casei consideratio & noxæ, 114. 115 Castorei vires, 466 M. Cato usus Medicina, 13 Cato contrarius Hippocrati, 171 Cato emendatus, 307 Cauda piscium, 763 Caules, 374. 375 Caunii aëris vitio luridi, 72 Celsi conciliatio cum Galieno, 174 Centaurea exterius lenit, interius ulcerat, 514 Cera materia medicamentosa, 294 <i>Κερα</i> . 398 Ceraforum vires 538. differētiæ 569. gūmi 570. nomen 571. tēperies, <i>ib.</i>	

INDEX RERUM

- Cibus ratione substantiæ
quotuplex, 90.98
- Ciborum vitia unde de-
sumantur, 129
- Ciborum quantitas 131.
divisio penes quantita-
tem *ibid.* paucitas 132.
mediocritas, *ibid.*
- Qui cibi igne coqui non
debeant, 151
- Ciborum varietas noxia,
184
- Cibo nondû cocto novus
non assumendus, 184.185
- Cibi cocti signa, 179
- Cibi præparatio duplex,
141
- Cibi nomine panis signi-
ficatur, 290
- Cibus liquidus præmit-
tendus, 214.& 219
- Cib⁹ jucundior melior, 103
Ante cibum duo obser-
vanda, 187
- Cibi qui prætermittendi,
219
- Ciceris appellatio 327.
328. species, *ib.* usus *ib.*
an bonum colorẽ faciat,
330. temperies contro-
versa 331. venerẽ excitat,
ib. diurëticum est, 332
- Clidium quid sit, 761
- Clima quid 55. quotuplex
designatio, 55.56
- Clima septimum tempe-
ratissimum, 58
- Quodnam Clima tempe-
ratissimum, 56
- Clima Necromaticorum,
Coctio fructuum duplex,
565
- Coctio cibi quot horis
peragatur, 141
- Coctio ciborum 141. ejus
species, 151
- Cælum quot modis agat
in aërem, 29
- Cænæ acceptio,
Cæna ut vocata ab Ho-
mero, 201
- Cæna quotuplex, 215
An Cæna uberior esse de-
beat, 192
- Cæna parca sit, 5
- Cæna nimia mala, 190
- Collum avium 729. qui-
bus longum *ib.* officit
oculis, *ibid.*
- Coloris in fructibus di-
versitatis causæ, 564
- Columbæ, 620.645.766
- Columbæ terram edunt,
247. quamobrem, 252
- Comestationes, 202
- Cometa an meteorum,
49. ejus effectus, 45
- Conditura quid sit 154.
ejus species, 155.156
- In Condimentis conside-
randa,

MEMORABILIU M.

landa,	159	pathia cū cerebro,	543
Consuetudinis laus,	225.	Cruda quæ vocantur,	148
vocatur natura. <i>ibid.</i>		infant,	<i>ibid.</i> & 149
definitio, 226. divisio, <i>ibid.</i>		Crudis cibis uti an bonū,	141. 142
Consuetudo immutat na-			
turam, 227. ejus impe-		Crusta panis,	285
rium, 227. 228. & <i>seq.</i>		Cuculus priscis,	708
Consuetudo altera natu-		Cuniculus,	768
ra, non mutanda, 221. <i>ib.</i>		Cutis quomodo nutriat.	123
Cōsuetudo non tuta, 207			
duplex,	208	Cutis piscium,	764
Consuetudinis habenda		Cutis avium,	735
ratio,	195	Cutis Adami fuit ex un-	
Cœqui minùs ægrotant,		gue,	80
	604. 605	Curarum noxæ,	2
Cor quadrupedum,	742	Curcuma Arabū quid,	310
Cor avium, 731. faculta-		κνίμα quid,	389
tes,	<i>ibid.</i>	Cyprinus piscis, 694. 710	
Coriandri virtus, 561. no-		Cyrus diu vixit sanus,	13
men, <i>ib.</i> temperies, <i>ibid.</i>			
Corfi longævi ob mel,	14		
Coturnix, 621. 647. 766			
Corvus marinus,	767		
Cristæ appellatio,	723.		
	726		
Croci vires, 537. nomen,			
538. genera, <i>ibid.</i> tem-			
peries,	536		
Croci usus in cibis, <i>ibid.</i>			
exhilarat, <i>ib.</i> risum exci-			
tat 540. dolorē capitis in-			
ducit, 543. roborat, 546			
Crocus venerem excitat,			
545. est narcoticus, 546			
Crotaphitæ musculi sym-			

INDEX RERUM

duracinū quid sit, 581. 584

E

Eκταυμα, 43

Elementa nutrire non possunt, 242

Elephas terram edit, 250. quamobrem, 251

Elixatio, 144. elixorum facultas, *ibid.*

Επιτακτα medicamēta, 398

Enula cāpana. Vide Helenium.

Epigastrium quadrupedum, 756

Εἴ τινα quid, 335

Europæ situs, 67. nobilitas, *ibid.* an præferenda Asiæ, *ibid.* divisio, 70

Εὐσλεκον, 681

Εὐθεραπτος quid, 680

Excrementa non retinenda, 26

Exhilarantia medicamēta, 353. 357

F

Fabæ nomen, 332. species, *ibid.* usus in cibis, *ibid.* temperies, 333. efus interdictus, 335. an venetem excitent, an sterilitatem, 337

Faba Ægyptia, 344

Fabæ partes omnes, 345

Faba lunaris herba, 341. sanguinem sistit, 344

φύττον, 342

fabæ florēt proverbium, 343

Fames optimum condimentum, 156

Fames utilis, 189

Fames duplex, 179. vera, *ibid.* mendosa, *ibid.*

Familia Asclepiadarum exercebat medicinā, 19

Farinæ partes, 271

Felis adorata ab Ægyptis, 359

Fermentum quid sit, 279. ejus virtus, 280

Fermento qui abstinerint, 299. 300

Ficus maturæ, 103. vires, 104

Ficum facultates, 592. venerem excitant, 592.

laudes, 594. genera, *ibid.* partes, 595. temperies, *ibid.* usus in cibis, *ibid.*

Flatus causæ, 149

Florum gloria & commendatio, 526. usus, 527

Fluxus marini causa nova, 407

Fœniculi seu marathri vires, 438. 441. nomen, 439. differentia, 440.

temperies, *ibid.* usus in cibis, *ibid.* an venenum, 442. an flatulētum, 443

MEMORABILIVM.

Fœniculum oculis com-
modum, 442. à serpē-
tibus nobilitatū, *ibid.*
non ammiscendum cū
fenna, 444

Frigellus, 625. 652

Frixio, 144. frixorum fa-
cultas, *ibid.*

Fructuum differētiæ, 563.
colores, 564. sapores,
ibid. succi, 565. odores,
ibid. usus, *ibid.* ut di-
gnoscantur, *ib.* & 566.
præstantia, *ibid.*

Fructus recentes nocent,
146

Fructus æstivi, 567

de Fructibus cautio, 575

Fulica avis, 766

Fulminis effectus, 45

G

Galbion piscis, 694. 711

Galenus ab ortu
morsus, 12

Galenus beneficio medi-
cinæ sanus permanfit, *ib.*

Galenus explicatus, 62

Galenus explicatus, 149

Gallina coryllorum, 653.
767

Gallina indica, 766

Gallarum usus & boni-
tas in cibis, 616. 641.
766

Galli gallinacei descri-

ptio & ejus superbia,

7.6

Galli decrepiti, 617. 641

Gaudium quæ excitent,
16. & 18

Gaudium repentinum
mortem affert, 16

Gelinotta, 653. 766

Georgiæ Leontini sene-
ctus, 13

Genæ quadrupedum, 741

Glandibus Hebræmon
usi, 287

Glandium vitulinū, 758

Gobio piscis, 695. 713

Gornus piscis, 669. 694.
689. 708

Gradilii panis, 307

Grandinis noxæ, 49

Griva avis, 767

Gustus naturalis inest
plantis, 265

H

Hebræi sacramento
quando abstinue-

runt, 299

Hebræi pane Azymo usi,
ibid. & 300

Hebræi & Græci habue-
re prandium & cœ-

nam, 201

Helenii vires, 484. vi-
num, *ibid.* an vene-

num, 485. duplex fuit
486. nomen, 490. ge-

GG g ij

INDEX RERUM

- nera, *ibid.* temperies, 491. usus, *ibid.*
 Helena unde dicta, 492.
 Hepar avium laudatur, 732. anseris, caponum, 733. 734
 Hepar piscium, 761
 Heremitæ cur diu vixerunt, 142
 Herodicus Medicus diu vixit, 13
 Hygieine quibus rebus constat, 8
 an sex, an quinque, *ibid.*
 Hila, 753
 Hippocratis & Galeni conciliatio, 41
 Hippocrates correctus, 64
 Hirundinum pulli duplices, 425. 426
 Hædi electio, 768
 Hædina caro, 671
 Homo non assuescit metallis, 234
 Homo assuescit venenis frigidis non calidis, *ibid.*
 Homo an spiritu nutriatur, 256
 Horatii locus expositus, 216
 Hyeme quis cibus, 168.
 an largius potandū, 170
 Cibus quādo copiosior ingerendus, 169. 170
 Hyeme an victus ratio calidior conveniat, *ibid.*
 Hyems habet tres partes, 32
 Hypocelium, 761
 Hyssopi facultates, 427.
 nomen, 428. usus in facris, *ibid.* usus in medicina, 429. vis in cibus, 430. species, 431. cur apposita Christo in potu, I *ibid.*
I Ecur quadrupedum, 744. suilium, *ibid.*
 Ientaculum, 202
 Ignis subterraneus, 47
 Igni non nutrit, 243
 Ilia piscium, 763
 Ilia quadrupedum, 755
 Ilia porcorum, 740
 Imbrex quid Martiali, 750
 Incerniculorum discrimen, 279
 Inambulatio à cœna, 6
 Infoliatio, 584
 Infitionis tres modi, 585
 Intemperantiæ effectus, 190
 Interpretes Arabum castigati, 402
 Intestina piscium, 763
 Intestina quadrupedū, 552
 Ioan de temporibus se-nectus, 13

Iovis fabula explicata, 28	Lactes piscium, 763
Ira quid sit, 4	Lactes, 753. 754
Iræ effectus, 4	Lætitia effectus, 15
Ira quibus vitanda, <i>ibid.</i>	Latus piscium, 762
quibus utilis, 5	Lavēdulę virtutes, 467
Isthmus quid, 552	Legumina unde dicta, 330. eorum species, 321.
Italorum ingenia, 70. 71	facultas, 322
Iura carniū, 96. 97	Λειπθυμία ex timore, 3
Iura pingua, 781	Lex in piscatores, 676
Iuvencorum caro, 670	Λεύκος quid, 446. 447
L	Lien quadrupedum, 745
Ac quæ generēt, 559	Lien avium, 734
Lac impingat, 101	Ligustri virtus, 515. usus, <i>ibid.</i>
Lactis nomen, 788. utili- tas, 794. causa materia- lis, <i>ibid.</i> efficiēs, 789. in- strumentaria, 790. acci- dentaria, <i>ibid.</i> & 791. an fuscū melius cādido, 792	Limanda piscis, 710
Lactis electio, 784. do- tes, 785. lac caprinū 785 camelinū, 781. 796. afi- ninū, 785. 796. mulie- bre, 786. 794. ebutyratū 786. vaccinū, 787. 795. ovinū, 788. 795. equi- nū, 795. 796. suillū, 795. 796. optimū, 794. 797	Lingua piscium, 760
Lactis noxę, 111. 112. usus, <i>ibid.</i> quando assumen- dum, <i>ibid.</i> genera, 113	Lingua avium esui apta 730. anserum venerem excitat, <i>ibid.</i>
Laceratus Indicus lapides edit, 248. iis non alitur, 253	Lingua quadrupedū, 739. bubula, 740. vitulina & vervecina, <i>ibid.</i>
	Locus elatus qualis, 75. declivis, <i>ibid.</i> planus, 76. petrosus, <i>ibid.</i> mōtosus, <i>ibid.</i> sylvosus, 77. palu- stris, <i>ibid.</i> marinus, <i>ibid.</i>
	Lotus panis differt ab Aquatico, 304
	Luci ⁹ piscis, 691. facultas, <i>ibid.</i> est tyrannus aqua- rum, <i>ibid.</i> & 700. 701
	Lumbi piscium, 763

INDEX RERUM

Lunæ vires in inferiora,
29. 30
Lupi terram edunt, 249

M

M Alvæ nomen, 62.
vires, 363. & *suiv.*
ea abstinuit Pythago-
ras. 366
Malva dicta omnimor-
bia, 367. solem sequitur,
ibid. venerem stimulat,
368. frigidane est an ca-
lida, *ibid.*
Mammæ, 755
Mare salubrem efficit ha-
bitationem, 77. 78
Mare nauseam excitat,
404
Mari vis inest purgatrix,
406. 407
Marinæ aquæ vires, 399
Maritimi mores pro ma-
lis, 77
Marulium quid sit, 518
Masticatio longa esse de-
bet, 186
Medicamenta quædam
admota lædunt, as-
sumpta juvant, 513
an Medicamenta den-
tur mortem prohiben-
tia, 469
Medicamenta à partibus

denominata, 353
Medicamenta exhilaran-
tia, 353. 357
Medicamentum nullum
est quod mortem aver-
tat, 464
Medicinæ laus, 10
Medicinam dari, *ibid.*
Medicina à morte non
liberat, 464
Medicina quid præstet,
463
Medicina olim paucarum
familiarum, 19
Medicina an necessaria,
11
Medicina ut differat ab
Astrologia, 31
Medici aliter distinguunt
anni tempora quam
Astrologi, 30
Medici & coqui disci-
men, 153
Medulla quomodo nu-
triat, 102. 103
Medulla duplex, 735
Melancholici affectus,
119
Mel facit ad longam vi-
tam, 14
Mensæ primæ & secun-
dæ, 210
Mensis divisio, 33
Menthæ vires, 432. no-
men 433. genera, 434.

- temperies, *ibid.* usus, Mororum nomen, 589
ibid. & 435 arbor sapientissima,
Mefenterium, 754 *i-id.* differentiæ, *ibid.*
Mespilorum vires, 597 temperies, *ibid.* & 590.
μεταβολή, 34 usus, *ib.* salubritas, 591
Metalla non nutriunt, Mordicatio necessaria in
264. sunt incoctilia, purgante medicamen-
ibid. sicca & arida, *ib.* to, 147
insipida, *ibid.* aliena Morlua, 698
ab homine, 266 Mors ex timore, 3
L. Metellus diu vixit, 13 Mors ex mœrore. *ibid.*
Meteororum divisio, 43 Mustellarum jecora de-
Meteororum ignitorum licata, 761. 762
effectus. 4 Mutatio subita mala, 222
Meteora aquea, 49
Merenda, 202
Mergus avis, 767
Meridionalis regionis
temperies, 64
Merlucius, 706
Merula, 625. 650
Miçtio plurima alvum
stringit, 597
omne Mistum humido
pingui non constat, 254.
Mista inanimata an nu-
triant, 263
Mistum corpus & im-
purum differunt, 246
Mœror utilis obesis, 4
Mœroris effectus, 2
Molarum discrimina, 278
Mollusca nux, 586
Mora quando edenda, 218. 219

N

- Nasturtii virtutes, 468
Nasturtii facultates, 478.
nomen, 480. téperies,
ibid. an venerem exci-
tet, 481. usus in cibis,
483. usus in medicina,
ibid. genera, *ibid.*
Narticornum vis, 546. mi-
ra de eis, *ibid.* & 547
Naturæ laus, 11
Naturalium duplex mo-
tus, 231. 232
Nausea quid, 442
Nausea marina. 404. 405
Nectarea antidotus, 492.
493
Nepêthes Homericû, 352
Nivis effectus, 49
Nivis commoda, 296

- Nobiles sunt biliosi, 18
 an iisdem nutriamur quibus constamus, 259
 Nux metel, 210
 an nuces post pisces, 209
- O
- O** Besi benè habent à timore atque mœrore, 4
 Obsonatoris officiũ, 158
 Occasus triplex, 41
 Occidentalis regionis temperies, 64
 Oculi humor aqueus regeneratur, 426
 Oculi avium qualis succi, 728
 Oculi piscium, 760
 Oculi quadrupedũ, 740
 Oenas avis, 767
 Offa, 315. ejus vires, 316
 Olus quid sit, 346. ejus usus in cibus, *ibid.* noxæ, 347
 Omotarichum, 761
 Ophthalmium, 738
 Opora pars æstatis, 32
 Ora pars æstatis, *ibid.*
 Orexis provocata vomitu, 216
 Orientalis regio quæ salubris, 63
 Orix avis, 653
 Orrus triplex est, 40
 Orrygometa, 623, 651
- Ovis avis, 615. 626. 653
 post Ova bibendum, 782
 Ovorum consideratio, 91
 92. partes, 98
 Ovorum facultates, 770.
 differentie, *ibid.* preparatio, 771. 772
 Ova piscium, 764
 Ovilla caro, 683
ὀστρεῖαι, 462
- P** Anis consideratio, 236
 237. calidus non edendus, *ibid.* vetus, fugiendus, *ib.* odor bonus & nutriendus, 237.
 electio panis, 238. fermentatus, *ibid.* oculatus, 238. furfuraceus, *ib.* falsus, *ib.* crusta prava, 239. boni panis notæ, *ibid.* ejus repletio mala, 292
 Panis etymologia, 241.
 differentia, 272. differentie à farina, 273. à fermento, *ibid.* à sale, *ibid.* ab aqua, *ib.* præparatio, 274. Mistio, *ibid.* subagitatio, *ib.* & 281. facultates, 275.
 Coctio, 274. 283. partes, 285. clibanites quid, 276
 Panis robur affert, 291.
 Panis edendi quantitas, 292.

MEMORABILIUM.

292 quæ fuerit olim, <i>ib.</i>	apud Romanos, <i>ibidem.</i>
Panis repletio pessima,	Panis primo factus ex
293. 294 hordeo,	<i>ibid.</i>
Panis censura, <i>ibid.</i>	Panis optimus in Scotia,
An panis melior carne,	296
295	Panis inventio 286. pri-
In pane rei alimentariæ	num alimentū <i>ib.</i> multi
summa,	inventores, 287. 288
Panis cur murescit. 308	Panis loco quid prisca ha-
Panis lapideus, 309	buerint, 286
de pane nullus scripsit, 311	Panis tostus 276. subci-
Panis cur acefcat in ven-	neritius <i>ib.</i> Biscoctus <i>ib.</i>
triculo, 297	recens calidus <i>ib.</i> vetus
Panis calidus sitim exci-	277. magnus <i>ib.</i> parvus
tat, <i>ibid.</i>	<i>ib.</i> spongiosus <i>ib.</i> optim ⁹
Panis madens efficacius	<i>ib.</i> salitus 275. & 282.
sitim tollit, 304	Lutetianus & 283. Hor-
Panis vino intinctus ci-	deaceus 284. secalin ⁹ , <i>ib.</i>
tius inebriat, <i>ibid.</i>	Panis calefactus frigidus
Panis aqua madens resti-	suavior, 298
tuit appetitum, <i>ibidem.</i>	Panis calidus frigidus ni-
Panis cum vino febrem	grior, <i>ibidem.</i>
extinguit, 305	Pane calido usi veteres,
Panis frustum devoratum	<i>ibidem.</i>
singultum excitat, <i>ibid.</i>	Panis qui facile frangi-
Panis Doricus, <i>ibid.</i>	tur, <i>ibidem.</i>
Panis popanus, gradilis,	Panis filigineus 275. simi-
spenstitius, 306	laceus <i>ib.</i> Cibarius <i>ibid.</i>
Panis materia alimento-	furfuraceus <i>ib.</i> αὐτόπνευσ
sa, 291	<i>ib.</i> fermentatus <i>ib.</i> Azy-
Panis conformis naturæ	mus, <i>ib.</i> Sapidus 276. Cli-
humanæ, <i>ibid.</i>	banites <i>ib.</i> furnarius, <i>ib.</i>
Panis conficiendi ratio	Panis triticeus, 100
unde deducta, 289	Panes perdicæ Regis in
Panis usus quando apud	duplum crescebant, 302
Athenienses <i>ib.</i> quando	Pane salito qui abstinere

INDEX RERUM

- runt, 302
 Panis salitus minus ponderat, *ibid.*
 panis albus lumbricos gignit, 30;
 Panis ater tenebras inducit, *ibid.*
 Pane Azy mo Hebræi usi, 299
 Palatum Cyprini pro lingua habetur, 761
 Palatum bovis, 742
 Palmipedes aves, 655
 Palumbes, 767
 Panata, 316
 Papaver erraticum, 593
 Paradisus terrestris ubi situs, 53
 Paraly sis remedia, 466
 Parisienses quare obnoxii calculis 283. plenitudini etiam, *ibid.*
 A partibus denominata medicamenta, 533
 Quæ partes plantarum magis excoctæ, 267
 Passer avis, 767
 Passer piscis, 694
 rastinacæ nomen 394. differentiæ 395. usus 396.
 cur *quæte* dicta, 398
 Pavo, 767
 Pediculos gignūt sic, 596
 Pedes avium, 735
 Pedes quadrupedū 757.
 sunt philosophorum edulium, 758
 Perca piscis, 691. 702
 Perdica Regis panes in duplum crescebant, 302
 Perdix, 624. 651. 767
 Perdices terrā edūt 247.
 nō cōvertūt in alimentū 252. historia de ea re, *ib.*
 Persarū cadavera cur minus penetrant, 482. 483
 Persea arbor est helonium, 486
 Persica arbor differt à persea, 581. 582
 Persicorum facultas 580
 nomen 581. genera 582.
 sunt nuces 586. temperies, *ibid.*
 Persicorum facultas 108.
 & noxæ, 109
 Perspirationis usus duplex.
 Pestis tempore qui aër melior, 22
 Pestis ex terræ motu, 47
 Petroselinum est salsa-
 mentum, 152
 Phasianus, 622. 648. 767
 Pinguedo, 736
 Pinguis habitus & corpulentus ut differant, 106
 Pinguēdinis causæ, 107
 Pinguescere ut aliquis possit, 106
 Pisi appellatio 323. differentiæ *ib.* usus 325. tem-

peries,	<i>ibid.</i>	De placentis librum ha-
Pisa duas habent faculta-		bet paratum auctor, 212
tes 317. cur excitent tor-		Plagitia piscis, 694
mina <i>ib.</i> eorum brodium		Plantæ habent gustum
318. eorum coctio, 319.		naturalem, 265
Piscium conservatio per		An plantæ quædam falsæ
nivem 677. divisio <i>ib.</i>		dentur, 521. 522
electio, 695. 696		Plia piscis, 711
Pisces qui meliores 688.		Pluviæ effectus, 48
689. differunt per sub-		Pluvialis avis, 767
stantiam 689. per etatē		Polimenta, 747
690. denominatur à pa-		pollioromul ⁹ diu vixit, 13
bulo <i>ib.</i> sūt vocales, 709		Pomorū cōsideratio, 109
Pisces lacustres 677. flu-		Popanus panis, 306
viatiles 678. marini <i>ib.</i>		Porcellorum caro, 665
pelagii 679. littorales		Porci electio, 768
<i>ib.</i> saxatiles <i>ib.</i> errone		Ex uno porco variæ cupe-
686. fossiles 687. pota-		dix, 667
motalassii, anadromi,		porci variæ appellatio-
catadromi, 688		nes, 664
Piscium electio 673. pre-		Porri virtus 504. nomen
tiū & lux ⁹ 674. laus, 676		505. genera <i>ib.</i> tempe-
Post pisces vinum biben-		ries, <i>ib.</i> usus, <i>ibid.</i>
dum, 716. 717		Potio ad longam vitā, 14
Piperis vires & differen-		Porus quid significet, 218
tix 600. cur repositum à		qui potu abstinerūt 227
Dioscoride inter olera-		An præstet cedere semel
cea 604. regio ubi cref-		die, 207.
cit 605. arboris forma		Prandium Hebræis usita-
<i>ib.</i> proprietas mira 606.		tum, 201
temperies 608. usus, 611		An prandium uberius ef-
Piper salsamentum, 157		se debeat, 192
<i>πικρῆ</i> medicamenta, 353		Prandium ut vocatum ab
Pistores unde dicti, 787		Homero, 201
Pistrinorum genera, 279		Primulæ veris vires, 467
Pithalia pars hyemis, 32		Prisci quoties in die ede-

rent , 201
 Problemata de pane, 286
 & deinceps.
 Propoma quid sit, 215. &
 218, est causa verbo-
 rum, 215. ejus usus, 216
 Providentia Medico ne-
 cessaria, 86
 Pruinæ effectus, 49
 Prunorū facultates, 572
 Preparatio, 575
 Pulegii dotes, 446. no-
 mina, *ibid.* genera, *ibid.*
 usus in cibis, 447. noxa,
 449. purgandi vis, 40
 Pulegium floret brumali
 die, 451
 Pulmo quadrupedū, 743
 Pulmo avium, 731
 ad Purgandum necessa-
 ria, 146
 Pyrorum vires, *ibid.*
 Pythagoras frangere pa-
 nem prohibuit, 310
 Pythagoras abstinuit à
 fabis & ovis, 339. fuit
 magus, 338

Q

Uadam tuto edun-
 tur quæ affusa no-
 cent, 489
 Quis fuit Rex Angliæ cui
 dedicata schola Salern.
 7
 Qui diu vixerint, 13
 Quietis necessitas, 17

R

Adices an coctu fa-
 ciles, 374
 Raia piscis, 694. 698. 711
 Raparum nomina, 374.
 differentię, 375. tempe-
 ries, *ib.* usus in cibis, *ib.*
 Raparum facultas, 371.
 noxę, *ibid.* & 372
 Recti intestini nomina, 7
 Regionum divisio, 49
 Regiones mundi, 63
 Regiones paulo frigidio-
 res meliores, 61
 Regio australis quædam
 in salubris, 73
 Renes defunt avibus, 734
 Renes quadrupedū, 746
 Repletio mendosa, 182
 Res sex non naturales, 9
 Risus duplex, 42. cause,
ibid.
 Robertus dux Norma-
 nię, 7
 Roborantiâ medicamen-
 ta, 355
 Roma quod signum cœ-
 leste habeat, 64
 Roris effectus, 48
 Rostratula, 767
 Rostrū quadrupedū, 742
 Rutę facultates, 452. no-
 men, 455. optima, *ibid.*
 temperies, 457. usus in
 cibis, *ib.* pollet adversus
 venena, *ibid.* sudor ē for-

M E M O R A B I L I U M.

dum excitat, 458.	visum	<i>ibid.</i> usus, 534.	alvum
acuit,	459	movent, & vomitū,	535
Ryntax avis,	732	Sanguis avium,	736
S		Saporum numerus, &	
S accharum an veteri-		qualitates,	133
bus cognitum,	163	Saporis fructuum diversi-	
Sacchari mirabilis usus,		tatis causę,	565
	212	Saporum temperies &	
Salicis vires, 519. 520.		dignoscēdi modus, <i>ibid.</i>	
giperda dicitur, 521.		Sarcella avis,	654. 766
nomen, <i>ibid.</i> differentię,		Sarietas fugiēda,	190. 191
522. usus, <i>ibid.</i> an steri-		Saxatulis piscis,	692.
lis,	523	quod alimentum prę-	
Sal est salsamentum, 150.		beat,	<i>ibid.</i>
idque optimum,	157	Schola Salarnitana quā-	
Sal mistus omphacio, 408		do composita,	420
Sal qui optimus, 164. cur		Scotia habet panem up-	
fit condimentum,	167	timum,	296
Salis cōmoda, 159. vene-		Scytharū iustusandū. 22;	
no resistit, <i>ibid.</i> 160		Semen piscium,	764
Salsamenta varia: 151. eo-		Seninum varietas,	549
rum materia, 152. 153		Semina communia cur	
Salforum facultas, 150. an		sic dicta,	443
stringant vel laxent, <i>ib.</i>		Senium an retardari pos-	
Salitus panis minus pon-		sit,	13
derat,	301	Septentrionalis regionis	
Salito pane qui abstinue-		temperies,	65
runt,	301	Serpens terram comedit,	
Salvia, 151. condimentum		247. terra non nutri-	
anserū & porcellorū, 152		tur,	248
Saliva index coctionis,		Serpens pro insectis,	410
	187	Serum lactis duplex,	789
Salvię temperies,	476	Sicla quid,	413
Salvię utilitas,	463	Sile sive sil, 516. silatū, <i>ib.</i>	
Sambuci flores, 532. 533.		Sileris montani dotes, &	
nomen, <i>ibid.</i> temperies,		nomen, 515. téperies, <i>ib.</i>	

Siligineus panis magis nutrit quam furfuraceus, 295
 Similia multū nutrit, 937
 Simplex cibus preferendus, 219
 Sinapi vires, § 48. nomen § 49. species, *ibid.* temperies, § 50. usus in cibis, *ibid.* noxæ, § 52
 Situs particularis expendendus, 33
 Situs differentię particulares, 75
 Solis vires in inferiora, 29
 Somnia, 533
 Somnus meridianus, 6
 Somnus coctionem iuvat, 89
 Speustitius panis, 307
 Spinaciorū facultas, § 17. genus, § 18. temperies, *ibid.*
 Spiritus aëre non nutriuntur, 244
 Stellarum vires, 30
 Stomachus avium, 731
 Subcristę appellatio, 724
 Suffocatorum facultas, 144. 145
 Suilla caro maximè nutrit & quare, 267
 Suillæ carnis vires, 660. differentię, 662. ut emendatur, 664
 Syncopes & mortis differentia, 470

T Aurina caro, 668
 Temperamenta tēpestatum anni, 32
 Temperamentum optimum quale, 59
 Temperantiæ laus, 132
 Tempestas anni quotuplex, 31. termini, *ibid.*
 Tenę alimentum quotuplex, 224
 Terra duplex, 267
 an Terra nutriat, 247
 Terra elementaris non nutrit, 260
 Terra limosa, 250
 Terręmotus species & effectus, 46. 47
 Testiculi avium, 734
 Testiculi gallinarum, 101. porcorum, 102
 Testiculi quadrupedum, 747
 Tetrax avis cristata, 725
 Theologi debent bibere bona vina, 96
 Timoris effectus, 3
 Timor utilis obesis, 4
 Tinca piscis, 693. 707
 Tonitru differt à fulmine & à coruscatione, 45
 Tormina, 390
 Tostio, 144
 Tremulus avis, 606. 654
 Triplicitates signorum & earum facultates ac

MEMORABILIUM.

nomina,	32	Ventorum nova nomen-	
Triticum luxuriat ubi a-		clatura,	34. 35. schema,
ger stercore humano			37. 38
pinguescit,	291	Venti Anniversarii,	37
Tristitiæ effectus,	2	Ventorum facultas ex	
ut differunt Tristitia &		Hippocrate,	<i>ibid.</i>
timor,	3	Septentrionalium fa-	
Truta piscis,	695. 714	cultas,	39
Tuliparum ingens pre-		Orientalium facultas,	
tium,	527		40
Turturû tres species,	643	Metidionalium facul-	
		tas,	41
V		Occidentalium facul-	
Vaccina caro,	670	tas,	<i>ibid.</i>
Vannellus avis,	626	Marinorum facultas,	
Ubera,	755		42
Venenum calidum dete-		Terrenorum facult.	<i>ib.</i>
rius frigido,	234	Vêtriculi calidi duos cl-	
Venenorum duo genera,		bos melius coquunt,	99.
	489	ejus rei exempla,	<i>ibid.</i>
Venena venatoria,	<i>ibid.</i>	Ver,	31
Venter piscium,	762	Ver triplex,	32
Venter quadrupedû,	751	est temperatum,	33
est quadruplex,	<i>ibid.</i>	Vere qui cibus conve-	
ex Ventre suppresso no-		niat,	166
xæ,	6. & 7	Vestis appellatio,	80. usus
Venti collaterales & eo-		81. consideratio,	82. 83
rum nomina,	35	Vestes calefaciunt,	82. ca-
Ventorum duo genera ex		rum differentia & fa-	
Hippocrate,	34.	cultates,	<i>ibid.</i> quanti-
cardi-		tas,	<i>ibid.</i>
nales quatuor & eorum		Victus ratio quem fru-	
nomina,	<i>ibid.</i>	ctum afferat,	12. & 18
Venti uni regioni salu-		Vigiliarum noxæ,	17
bres, alteri noxii,	73	Vinorum genera & usus,	
Venti dimidiati,	35		93. 94. 95
Ventorum quadrantes,	36		
numerus,	<i>ibid.</i>		

INDEX RERUM MEMORABILIUM.

Vinum acuit ingenium,	96	Vocis differentia & vitia,	719
Vini moderatè hausti usus,	5	cur Voraces non ledantur à multo cibo & potu,	145
Vini noxæ,	<i>ibid.</i>	in Urbe condenda quid attendendum,	72
Vinum jejuno stomacho olim potum,	215. ejus noxæ,	Urina cohiberi non debet,	6
Vini noxæ,	313	Uropygium avium,	729
Vinum cum quibus cibis non bibendum,	719. 721	Urticæ facultates,	508. 509. nomen,
Violaceus syrupus an purgat,	531	510. temperies,	511. an urat,
Violæ juxta allia suavius olent,	295	512. usus in cibis,	<i>ibid.</i>
Violæ purpureæ vires,	525. crapulam sedat,	Uvarum differentia & vires,	104. passulæ Uvæ,
<i>ibid.</i> nomen,	528. refert Io. <i>ibid.</i> differentie,		105
529. temperies,	530. usus,		
Vipæ commoda,	530. etymologia,	Z Ingiberis nomen,	613. temperies,
Viscera piscium,	762	614. usus <i>ibid.</i> an alvum molliat,	615. vires,
Viscera quot sint,	729		<i>ibid.</i>
Vitæ arbor,	471	Zona quid & quotuplex,	50
Vituli electio,	768	Zona torrida temperata est,	51 & 53
Vitulina caro,	668. 670	Zonæ temperatæ regiones,	52
Unguentum anserinum ad arthriticos,	659	Zonarum quæ temperatissima,	53
Unguentum ad longam vitam,	14		